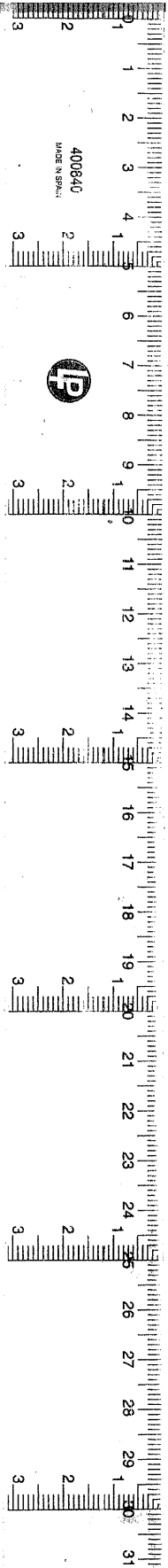
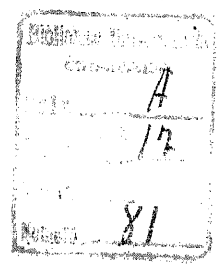
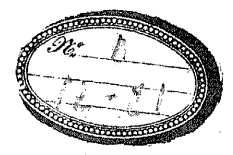
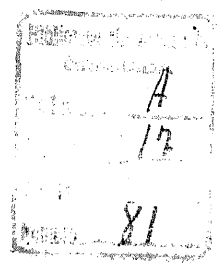
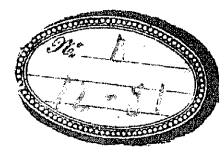

7-2
L.a. S
1/2

7-2

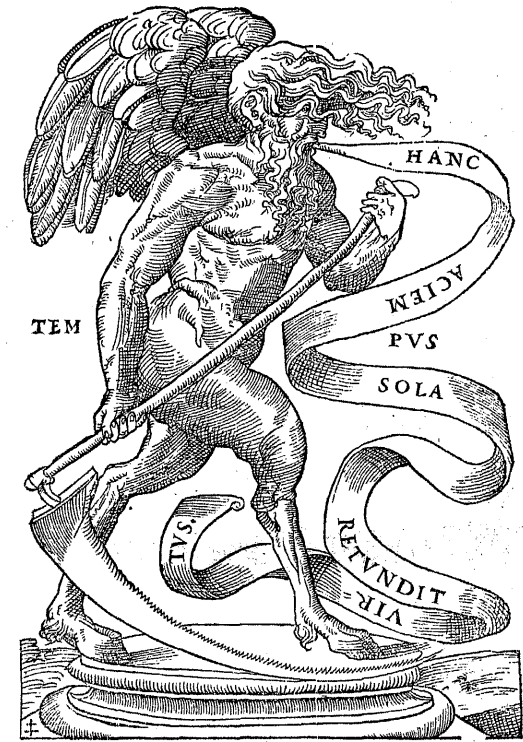
L. a. S.

1/2

R. 5857

83^a

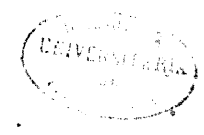
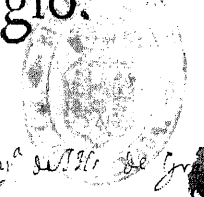
Rabani Mauri, Theologi
 IN ECCLESIASTICVM COM-
 mentarij, recens in lucem editi.

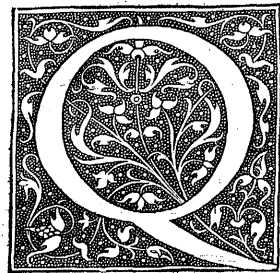
PARISIIS.
 Apud Simonem Colinaum.
 1 5 4 4.

Cum priuilegio.

Del Collegio de la Com^a de Sta de Granada

Illustrissimo Principi ac domino D. Carolo à Lo-
THARINGIA ARCHIEPISCOPO, DVCIQVE RE-
mensi, ac primo Franciæ Patricio P. Pesselierus, Altiſſiodorensis,
Benedictinus. S. P. D.

Vi scribendis in sacram paginã cõmentarijs ope-
ram collocant, circumspecte. Antistes, rem sanè la-
boriosam ac nulla nõ cõmedatione dignam mo-
liuntur. Nec enim id cuius peruium: sed preclarã
omnino ingenij vim, & doctrinæ vbertatẽ, labo-
risq; pertinaciam requirit. Quũ tamen apud om-
nes in cõfessõ sit, nihil propè hoc tẽpore dici pos-
se aut scribi, quin id dudum ab antiquis & pertin-
de doctis sacrisq; interpretibus mandatum sit litẽ
rarum monumentis, tantũmq; à neotericis alio verborũ contextu aliõq; ve-
lut amictu res easdem vestiri: nequaquã fortassis minus videatur laudabile
ac Christianæ Reipublicæ vsui futurũ, quẽ olim veteres eruditè iuxta ac piẽ
scripserunt, excudere, aut excudenda curare, q̃ nescio quo (vt plerunque fit)
inanis gloriæ aucupio concinnatis hinc inde cõmentationum voluminibus
studiorum mentes atq; aures onerare. Ecquid enim, quæso, ad reuincendã
hæreticorum impudentem peruicaciã, quos (ingemiscens dico) tam multos
mundo penè vniuerso inuexit hæc tempestas, huiuscemodi sanctorum viro-
rum doctrina atq; autoritate potentius? Itaq; quum fortè inter alia per-
multa præclarissimum hoc excellentissimi, & doctorum omnium calculis ac
suffragijs cõsummatissimi theologi Rabani Mauri opus in manus nostras
venisset: indignissimum ratus tanti prætij gemmam seu thesaurum tot an-
norum curriculis iacuisse defossum, tantũmq; lumen tandiũ veluti modio
suppositum magna rei theologicæ iactura delituisse: nihil prius mihi duxi
faciendum, quã vt illico nitidissimis, vt dignum erat, characteribus excu-
sum, densissimas, hæreseon tenebras & cæcam errorum caliginem radiantis-
sima sua luce discuteret. Cæterũ vt illud tibi vni consecrarẽ dedicarẽmq;
præter summam humanitatem, qua me semper, indignũ licet ac immeren-
tem, liberaliter es prosecutus, duo potissimum impulerunt, eximia videli-
cet tuæ dignitatis amplitudo, & excellens animi præstantia. Primum enim
haud parum conueniens esse visum est, quæ Rabanus Archiepiscopus in sa-
cris literis edidisset, ac iam ipse olim sanctissimo N. Archiepiscopo dica-
set, tibi denuo nõ solum Archiepiscopo dignissimo, vigilantissimõque pa-
stori, verũ etiam sacre paginæ amantissimo, velut à mortis limine reuoca-
ta nuncupari: quò is tandem & summa tua autoritate fretus, & noua cele-
berrimi tui nominis gratia commendatus, plausibili patrociniõ à bene-
uolis excipiatur lectoribus. Iam verò quod attinet ad animi tui excellen-
tiam, quæ altera dicationis causa est, ita mihi mētis oculos suo fulgore præ-
a. j.

Epistola nuncupatoria.

fringit, vt eloqui potiùsne sit, an filere, vix satis intelligam, magnopere veritus non tam ne in tuis laudibus efferendis palpum obtrudere, quàm ne tot tantâsque rudi infantis linguæ penicillo propemodum obscurare videar. Quis enim vnquam adolescens acceptos à Natura rerum parente igniculos virtutumque seminaria ita absolute enixè contetèq; excoluit, ita pulchrè auxit, ac tantam demum ad laudem gloriâque tam breui prouexit? Quis item seculorum omnium memoria, cui præsertim par sanguinis claritas & opulentia rei familiaris obtigerit, hunc adolescentiæ feruorem tam moderatè tamque inculpatè ac sine vlla omnino vitæ offensione traduxit, aut in eo tam sanum defecatùmque iudicium habuisse vnquam refertur? Magnum sanè incitamentum affert generis dignitas summis cum opibus coniuncta tum ad fastidium arrogantiamque, tum ad delicias inconcessâsque voluptates, nisi virtus, quam tibi asciuisti perpetuam comitem, adsit huiusmodi beluarum vna & potentissima dōmitrix. Hinc certè plerique tam elatis ac insolentibus hac tempestate sunt animis, vt reliquos humilioris fortunæ & obscuro loco editos, ceu viles pullos natos infelicibus ouis, præ se vix homines existiment, planèque dedignentur ac contemptim despiciant. A quorum quidem tum ingenijs tum prauis moribus quàm longè abis splendidissime Princeps, facile indicat diuinum istud pectus tuum, quod modestia, quod omni virtute, quod denique præter exemplum ætatis omni bonarū artium præsidio, tanquam firmissimo satellitio, ita communitum & circumuallatum est, vt vnus meritò videri possis in quem Deus Opt. Max. specioso quodam miraculo omnia, quæ quidem in hominem diuinitus cadere possint, ornamenta contulerit. Porro ex ijs quos aliquis veræ gloriæ virtutisque stimulus pungit, plerique neruos omnes contentionum suarum huc intenderunt, vt rebus bellicis clari & illustres nomen suū quamlatissimè propagarent. Quæ res vt ab alto quodam ac generoso animo proficisci videatur, in hoc tamen minimum laudis meretur, quod necesse habent qui victorias & trophæa ex hostibus affectant, multorum mortaliū miserabilem passim cædem instituere. Ita fit, vt eorum foelicitas cum multorum calamitate sit coniuncta. Tu verò aliud quiddā multo præstantius tibi sequendum proposuisti, qui optima studia sic amaueris, vt tuus supra captum ætatis in his profectus cum eruditissimorum hoc tempore virorum doctrina æquari facile mereatur. Nemo autem fuit vnquam musis mansuetioribus deditus, quin idem animum quoque habuerit mansuetiorum. Itaque quam illi gloriam gladiatorijs animis, bellicis tumultibus, circumsonante vndique buccinarum, armorum, equorumque strepitu acquiserunt, tu longè meliore ratione, literarum studijs, animi mansuetudine, omni humanitatis genere consequi maluisti. Quanto igitur Christiano principe dignius est, multis vitam conferuare, quàm per vim eripere: multorum rationibus consulere, quàm offendiculum præbere: tanto solidiorem laudè, quàm bellatorum principum, vitæ conditio tuæ complectitur. Certè singularis

Epistola nuncupatoria.

tuius amor & beneuolentia tum in literas tum in literatos omnes, tantum tibi veræ laudis vbique pepererunt, vt iam habearis eruditionis omnibus numeris absolutæ perfectissimum exemplar: passimque te alij nobilium splendorem, alij præsulum gemmam, nonnulli studiorum parentem, literarum foemitem, & id genus permultis alijs nominibus iure optimo vocitent. Quibus quidem palam est omnibus, quam in spem heroicæ cuiusdam virtutis totam non dico Galliam, sed Europam propè vniuersam incredibili expectatione erexeris. At verò quum nullum sit elegantiorum studiorum genus, in quo non foelicissimè sis versatus: eam tamen partem literarum, quæ sacræ appellantur, adeò cupidè auidèque tibi vendicasti, ac etiamnum vendicas, vt in his solis excellere voluisse videaris. Nec ita te implicant quantumuis ardua diuersarum rerum negotia, quæ in dies conficis, quin bonam temporis partem summa cum diligentia huic studio gnauiter impendas: secutus nimirum sacrosanctum Prophetæ oraculum, Diuitiæ salutis, sapientia & scientia: & illud Ecclesiastici nostri, Dilectio Dei, honorabilis sapientia. quandoquidem ex diuinarum literarum studijs veram imbibimus in Deum pietatem, perfectam in proximos dilectionem, virtutum omnium præsidium, vitiorū fugam. Quæ omnia si existimemus vero exactòque iudicio, profectò tantam vim tantumque ponderis ab bene beatèque viuendum afferre deprehenduntur, vt sine his vita nostra manca, mutila, plenâque caliginis atque erroris sit futura. Hæc est enim præclara illa Sapientia, quæ filijs suis vitam inspicit, & suscipit exquirentes se, & præit in via iustitiæ. Qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilauerint ad illam, complectentur placorem eius. Hæc est, quam vnâ sanam salubremque doctrinam vocat Apostolus. Ad eam enim collatæ reliquæ disciplinæ, etiam si multarum rerum peritiam suppediunt, non modò vanæ, sed inanès, superfluas, & inutiles videri possunt. Sed quorsum hæc de re quæ nemini, saltem cordato, scrupulum moueat? Vt appareat quàm præposterè faciât hi, qui ommissa diuinæ lectionis cura, toti sunt in futilibus disciplinis, quæ nihil propè aliud quàm verborum lenocinijs & illecebris lectorem remorantur ad verbum. His bonam ætatis partem impendunt. has anxie admodum, ne dicam superstitiosè ediscunt. In his tanquã apud Sirenum scopulos confestescunt, non minus profectò stultè, quàm si quis ad extremum vsque vitæ spiritum nucibus certare cum pueris & ludicra exercere velit. Quo fit, vt quum diutissimè vixerint, mori tandem nesciant: neque alium studiorum fructum percipiant, quàm meram suæ salutis ignorantiam, ac rerum cælestium, quibus maxime vegetantur fidelium animi, turpem & Christiano homine indignam incitiam. Cæterum eiusmodi perfectæ sapientiæ viuam imaginem ex nullis omnino literarum monumentis neque melius neque facilius peti posse affirmauerim, quàm ex his sanctissimis simul & doctissimis Rabani nostri commentarijs: quos, si placet, & benignus (vt omnia) suscipies, & ab inuidetiæ ac malignitatis detibus tutos conferuabis. Nec enim alienum putauit, literarium monumētum, præ-

Esa. 33.
Eccle. 1.

Eccle. 4.

fertim tam sanctum emunctumque, in tuam ipsius fidem & clientelam trade-
re, qui vnus instaurandis & conseruandis literis natus esse videaris. Vale Prin-
ceps Præsulque omnium longè optime, & hunc nostrum erga te animum
solita tua humanitate prosequere. Ex diui Germani apud Altiissiodorum
cœnobio. Cal. Maij. Anno. 1544.

AD FRANC. PICARTVM PARISIEN.
Doctorem Theologum. N. Marcomuillus.

SI iuuat huic æuo componere secula prisca,
Laudibus vt dignis tempora nostra vebas,
Aurea temporibus dabis istis nomina certè:
Sub Cicerone vetus qualia fama refert.
Qui multum atque diu discendi languit ardor,
Nunc in honore graui non leue robur habet.
Magno Barbaries vt ab Hercule victa potenter,
In Scythicas redijt (venerat vnde) plagas.
Cum puer egressus cunas, mox imbibit idem
Quæ culti eloquij prima elementa vocant.
Hic Latij inbiat Musis: ille ardet Athenas,
Doctrinæ cupidus Graia Minerua, tuæ.
Linguam alius mauult Arabum, Chaldaëaque sensa:
Hebræas alius captat, amatque phrasas.
Artibus his nauant operam iuuenesque, virique:
Hæc tenet haud tardos feruida cura senes.
Nec minus admirare situ prius obsita turpi,
Lumine nunc quauis parte micare nouo.
Hoc genus est veteris factura hæc sancta Rabani,
Res Mystis equidem non nisi digna pijs.
Quæ fuit esca diu blattis informibus, en nunc
In medium prodit charta nouata iubar.
Quæ pridem crassis nimis occultata tenebris,
Gemma sepulta fuit, nunc radiata nitet.
Qui iam contigerat tenebroso limen Auerni,
Ecce noua fretus luce, Rabanus adest.
Doctorem hunc audi Doctorem Franciscæ, Rabanum:
Docta tibi docto qui documenta dabit.

Domino in domino dominorum dilectissimo Ot-
GARIO ARCHIEPISCOPO, RABANVS PECCA-
tor, in Christo salutem.

Ciens beniuolam intentionem tuam, & studium in Christi ser-
uitio nobilissimum: qui fide & cultu ecclesiam dei non ignobi-
liter ornas: apposui quidem ego vilissimus seruatorum Christi ser-
uus aliquod solatium tuæ sancte Pater, impendere solertiae, in
explanatione videlicet diuinarum scripturarum, vt voto tuo
satisfacerem, & ecclesiae Christi debitum seruitium exhiberem.
Vnde etiam explanatiunculam quam tribus libellis in Sapien-
tiae librum (qui vulgo appellatur Salomonis) edidi, tuæ ve-
nerationi pridem direxi. Et nunc opusculum quod in exposi-
tione libri Iesu filij Sirach, qui Ecclesiasticus nuncupatur, decem libris nuper cõfeci, simili de-
uotione offero. Vt summus sacerdos Christi & architectus diuini ædificij, domum sapientiae, quã
ipsa sibi fundauit, atq; in septem columnis erexit, scriptis ecclesiasticis pro modo tibi à deo con-
cesso adornares, & lucrum gregis dei amplificares. Nec aliud instrumentum ad hoc aptius esse
putaui, quàm quod ipsa Sapientia suo nomine & arte dicauit, quod in superficie quoq; & in me-
dulla, virtutem tenet scientiae & pietatis: sicut in præmio præcedetis libri, & in capite præsen-
tis declaratur. Dicit enim beatus Hieronymus in prologo, quem interpretatione voluminum Sa-
lomonis ad Chromatium & Eliodorum Episcopos conscripsit, hunc librum Iesu filij Sirach se
apud Hebræos reperisse non Ecclesiasticum, vt apud Latinos, sed Parabolas prænotatum. Cui
iuncti erant Ecclesiastes & Canticum Canticorum: vt similitudinẽ Salomonis nõ solum libro-
rum numero, sed & materiã genere coæquaret. Alterum vero, hoc est Sapientiae librum, nus-
quam apud ipsos Hebræos reperisse. Sed magis illum Græcam redolere eloquentiam: quam &
nonnulli Philonis esse affirmant. Præterea notandum quod ille liber Salomonis, qui dicitur Ec-
clesiastes, & iste Iesu filij Sirach, qui ecclesiasticus nuncupatur, ad instructionem ecclesiae dei, hoc
est populi Christiani, sunt vtillissimi: quorum priorem concionatorẽ possumus dicere: alterum
vero congregatorem seu collectorem. Sed inter ecclesiastẽ, & inter ecclesiasticum, istam patres
posuere distantiam: quod Ecclesiastes ad Christum dominum maxime debet referri, ecclesiasticus
vero cuiuscunq; iusto prædicatori potest absolutè congruere, qui ecclesiã domini sanctissimis so-
let monitis congregare: quod vtiq; præsentem librum fecisse manifestum est. Qui propter ex-
cellentiam virtutum suarum panaræthos, id est virtutum omnium capax, appellatur. Cuius tã-
ta claritas, tantãq; latinitas est, vt sibi textus ipse cõmentã sint: atque vtiã quã cito mète
capitur, tam facili actuum qualitate redderetur. Huius ergo libri lectio frequens apud te sit
sancte Pater, & testimoniorum eius assidua meditatio: quatenus cogitatio (quæ tecum pro ho-
nore gradus & virtutum merito, incessabiliter conuersatur) assidue verbum dei audiat, & di-
sciplinarum vtilitatem intelligat, atq; seruare discat. Vt homo dei semper sit paratus ad omne
opus bonum, & religio Christiana, & vita fidelium plene clarescat, glorificeturque deus per o-
mnia in omnibus. De cætero quoque moneo lectorem, si eius prudentiã alicubi in hoc opere no-
stro sensus displiceat, vel oratio sordescat, nõ nos temerario iudicio citò reprehendat, sed magis
infirmiã & ignorantiam veniã tribuat: sciãtque loca ibi esse difficilia, & diuersis ænigmati-
bus valde obscura. vnde debet ignoscere labori nostro: aut si quid melius potuerit inuenire, nos
a. iij.

INDEX.

in eius sententiam paratos sciat transire. Dummodo nouerit veniam, quam nobis illum optamus tribuere, se ab alijs, ubi indiget, aliquando accepturum. Scriptum est enim: In quo iudicio iudicaueritis, iudicabitur de uobis. Sancta deus Trinitas beatitudinē uestram ubiq; & in omnibus, conseruare dignetur sancte pater, memorem nostri.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI.

i	D e aeterna dei sapientia, quod semper cū patre sit ante saecula.	xij	Docet sapientia in mansuetudine opera quae ad cultū dei pertinent praecipienda.
ij	De sapientia dei, id est filio patris, quod ante omnē sit creaturam, & omnia per ipsum facta sint.	xiiij	Sapientia docet alta nō esse quaerenda, id est profunda.
iiij	Quod & uerbum dei deus sit in excelsis.	xiiiij	De elemosinis & pauperibus.
iiij	De sapientia dei prophetarum, quia de uirgine ex spiritu sancto filius nāsceretur.	xv	Ab iopē nō auertēdos oculos.
v	De timore dei, quod ipse sit initium sapientiae, & electorū probatio.	xvj	De pupillis & uiduis in iudicio defendendis in misericordia pro patre.
vj	Hortatur sapientia concupiscētes se seruare mandata: sic in euangelio dominus docet.	xvij	De studio sapientiae: quod diligētes eum cunctis uirtutibus iustitiae, adiuuante domino, operam dent, dicente ipsa ueritate: Non omnis q̄ dicit mihi domine domine, intrabit in regnū caelorū, sed qui facit uoluntatem patris mei.
vij	Sapientia monet accedentes ad seruiturē dei stare in iustitia & timore: & animam preparare ad tentationem: quoniam secundum apostolum dicentem: omnes qui uolūt piē uiuere in Christo, persecutionem patiuntur.	xviiij	Sapientia hortatur in tempore tribulationis pro fide & iustitia standum pro salute animae.
viiij	Sapientia hortatur timētes dominū, sperare in illū, id est ut spe certi sint, ne fiat timor inanis.	xix	In diuitijs non confidendum, secundum illud: stulte, hac nocte anima tua auferetur, & quae preparasti cuius erunt?
ix	Sapientia cōminatur his qui post sustinētiā derelinquunt uias reatas, & vadunt per uias prauas.	xx	Non esse tardandum ad dominum conuerti, & differre de die in diē, & nō extolli in cogitationibus.
x	Honorandos parētes à filijs, ut benedictio parentū filijs profit.		
xj	Senecta patris gubernanda à filijs suis.		

INDEX LIB. II.

De gratia amicorum, quod puris & dulcibus colloquijs inimicitiae non subrepant.

Sapientia notat amicū qui tan-

INDEX.

	tum propter epulas mensae stat, & in necessitate subtrahit se.	ij	De auaritia malo.
iiij	Sapientia hortatur filios, id est ecclesiā fidelium, in vno omnes, & in omnibus vnum, excipientem doctrinā, ut ex fide & operibus doctrina sit clara.	iiij	De superbia malo, quod ipsa faciat apostatare à deo.
iiij	Promittit sapientia diligētibus se praemia aeternitatis.	iiij	Laudatur sapiens, quia exaltabitur & in medio magnatorum sedebit.
v	Sapientia loquit à quibus malis, & quantis nos custodiamus nō nostris uiribus sed eius auxilio.	v	In diebus bonis, non obliuisci dierum malorum: & in diebus malis non obliuisci bonorum.
vj	Non debere se hominem iustificare ante deū, & non se uideri uelle sapientem.	vj	Laudat opera eleemosynae.
vij	De mendacio non proferendo contra amicum.	vij	De amicis bonis & malis, falsis & ueris.
viiij	De seruo bono & fideli.	viiij	De societate diuitem, à quibus cauendū sit hortatur & monet.
ix	De parētibus honorādīs à filijs.	ix	Laudat uirum qui nō lapsus sit in ore suo, hoc est qui nō emittit uerbum quo capiatur.
x	De timore dei & sacerdotibus honorandis, eisq; primitias offerendas.	x	Benefaciendum semper, quia mors non tardat.
xj	Pro defunctis ut consolatio tribuatur plorantibus.	xj	De uiro sancto, uel martyre, uel cōfessore, uel iusto, laus sapientiae.
xij	Non litigandum cum potente.		INDEX LIB. III.
xiiij	De mortuo inimico nō esse gaudentium, scientes quod omnes morimur.	j	Q uod deus ab initio hominē constituens in manu sua consiliū reliquit.
xiiiij	De uitandis malis dictis, factis, cogitationibus per auxiliū dei.	ij	De multitudine filiorum malorum non esse laetandum: quorū opera peruersa commemorat.
xv	Sapientia docet uirum castum mulieri potestātē in animā suā non dare: ne per amicitias elidat eum, nec cum iocante habere consortium.	iiij	Sapientia docet ut dum peccat quis, in domo, in agro, in corde, in lecto, non dicat, à deo abscondar, & quis me uidet? quia deus omnia sua maiestate conspicit atq; comprehendit.
xvj	Non relinquendum amicū antiquum.	v	Exhortatio sapientiae qualiter disciplinae teneatur uia.
xvij	De conuiujs iustis, id est socijs bonae famae.	v	Quod deus de terra creauit hominē, & secundū imaginē eius fecit illum, & dedit illi scientiā.
	INDEX LIB. III.	vj	De conuertendo ad dominum, & relinquendis peccatis.
j	Sapientia laudat iudices iudicātes populum suum.	vij	Non esse demorandū in societate

INDEX.

- tate impiorum.
- viiij Vt non impediamur orare dominū sepe, apostolo dicente: si ne intermissione orate.
- ix De continentia animæ, eo quod non sit eundem post desideria cordis, id est non esse acquiescendum cogitationibus vanis, sed auxilio dei obfistendum eis.
- x Quod ebriosus non ditabitur, & spernendo modica paulatim decidat: & quod mulieres & virum apostatare faciant à deo.
- xj Sapientia monet, siue amico seu inimico, properè non pandere secretum.
- xij Sapientia monet prius corripere proximum ante cōminationē, secundū prædicationē euāgelij.
- xiiij Quod bonū sit arguere loquendo, quā tacendo dolos tenere per iram.
- xiiij Vsitatā rem loquitur, quia multi sunt qui præ confusione promittunt amico, & gratis eū suis labijs adquireunt inimicum.
- xv Verbum parabolarum.
- INDEX LIB. V.
- j Sapientia docet vnū hominē in omnibus, & omnis in vno: non adijciendum esse peccatū super peccatum: sed orandum deum vt auxilium præbeat.
- ij Quod stuppa collecta, synagogoga sit peccantium, & hæreticorum conuenticula, vt zizaniorum fasciculi exurendi.
- iiij Sapientia ostendit risum culpam esse, non gaudium: quia gaudiū à deo est.
- iiij Piger iste qui de lapide luteo & de stercore boum lapidatur: po-

- pulus est Iudæorum cū de lapide luteo, id est gētiliū legē ignorantū populo exprobratur: & de stercore boum, id est à Iudæis iam credentibus.
- v Quod ille qui loquitur verbū non attendēti sic est, quasi qui dormiētē de graui suscitatur somno.
- vj Sapientia loquitur in iurgio amicorū verba conuitorū vel secretorum, non proferenda.
- vij Oratio cōmunis omnibus nobis vt dicamus, domine deus pater & dominator vitæ meæ, ne relinquas me, et ne finas me cadere, hoc est contineas me: ne faciam ruinā de me præsumendo.
- viiij De doctrina oris audienda.
- ix Quod cauendum sit à iuramento, siue bono siue malo.
- x Sapientia narrat verba iniusti disponētis peccare: vt est illud, dixit iustus vt deliquit in semetipso.
- xj Prospiciēs oīa sapientia loquitur, quia omnes viæ facientis, loquētis, cogitātis, cognitę sunt deo.
- xij Laus sapientiæ per quam facta sunt omnia.
- xiiij Sapientia loquitur. i. Christus dei filius, dei virtus, & dei sapientia, per quā cūctæ creaturæ disponētur.
- xiiij Sapientia loquitur potētiam suā & dispositionē operū suorū cū patre
- INDEX LIB. VI.
- j Sapientia matris affectu loquitur, sicut ibi Hierusalē, Hierusalē quotiēs volui cōgregare pullos tuos, sicut gallina.
- ij Sapientia hortatur dicēs: qui concupiscitis me, à generationibus meis implemini: & spiritus meus super mel dulcis. ille nimirum

INDEX.

- spiritus, de quo dicit: quē pater mittit in noīe meo spiritū veritatis: & qui de meo accipiet, ipse vos docebit omnia, &c.
- iiij Sapientia loquitur in tribus placitum esse spiritui eius: in cōcordia fratrum, & amore proximorum, & in viro cum muliere bene sibi conuenienti.
- iiij De nequitia mulieris, in cuius consortio castum vetat cōmorari, si vult castus esse.
- v De muliere bona: quod mulier bona est ecclesia virgo, quam Christus suo sanguine bonam fecit, mundans eam per lauacrū regenerationis.
- vj Propter inopiam multi delinquunt, sed in quibus non est charitas dei: nā à charitate dei nulla nos creatura poterit separare.
- vij Quod quod denudat (siquit) arcana amici, id est secreta, perdit fidē.
- viiij De remissione peccati.
- ix De malo linguæ in susurrone & bilingue commissio.
- x De fenore, & quid in eo faciendum sit, quidve vitandum.
- INDEX LIB. VII.
- j De dato in proximo, id est omnē hominē dicit proximum.
- ij De misericordia pauperum.
- iiij De frugalitate honesta, id est cōtinentia & paritate & hospitalitate.
- iiij De disciplina filiorū, quo affectu diligēdi sunt vel corripiēdi.
- v De bono sanitatis, quia melior est paupertas & sanitas diuitijs.
- vj Vigilia propter dei timorē tabe facit carnes, id est domat. Nā vi-

- gilia ad mala perpetranda criminosa est.
- vij De continentia ciborum.
- viiij De ebrietate.
- ix De rectoribus, episcopis, vel iudicibus.
- x Cum consilio facienda omnia, sed bona cum adiutorio dei.
- xj Timētī dominū non occurrent mala, sed pro meritis æternitatis præmia.
- xij De disciplina seruorum.
- INDEX LIB. VIII.
- D E somnijs non credendis, nec acquiescendum spebus illorū. quia sapientia docet diuinationes & auguria errorū mendacia esse: & somnia, malefacientium vanitates esse.
- ij De timentibus dominum.
- iiij Sapientia præcipit de iniustis rebus non esse immolandum, id est offerendum, vel eleemosynā faciendam de aliorum detrimentis.
- iiij Disciplina custodiendæ legis & quod sacrificium sit salutare attendere mandatis.
- v Sapientia monet non esse offerenda munera praua, id est non tēpore incerto, nec ipsas preces orationesque inconditas & infructuosas. quia bona est oratio cū ieiunio & eleemosyna.
- vj Deprecatio ad deū, & laus misericordiæ dei.
- vij Oratio sapientiæ.
- viiij Non esse amicū tantū nomine, sed opere & fide & charitate.
- ix Sapientia docet cum quibus tractādū, id est cū religioso & iusto iustis, & bonæ famæ semper sociari monet.

INDEX.

xj	Sapientia narrat animā viri sancti, quæ sancti spiritus septenario numero virtutum impletur, prophetare.	vij	Laus vniuersitatis, q̄ p̄ sapiētiā facta est, & p̄ v̄bū & v̄tutē. i. filiū patris deū apud deū creata est.
xij	De versuta & sophistica locutione, id est p̄pa philosophica.	j	INDEX LIB. X. L Aus patrum, id est patriarcharum, prophetarum, apostolorum, & martyrum: in quibus spiritus domini locutus est.
xiiij	De medico honorando.	ij	De marty, & cōfess, & sacerdote.
xiiij	De orādo deo patre in tempore infirmitatis, & tentationis, & cōcupiscentiæ.	ij	De Enoch.
xv	De exequijs mortuorū, & tēperamento tristitiæ.	iiij	De Noe.
xvj	De singulis artificibus.	v	De Abraham.
xvij	Sapiētiæ laus, id est filij dei, quod per ipsam omnis sapientia & prophetia sit: qua semper cum patre & cum spiritu sancto opere & potentia vbiq; est.	vj	De Isaac.
xviiij	Sapiētia p̄dit q̄ orātibus spiritus sanctus dat intellectū, & tāquā imbrē emittet eloquia dando, suggerendo, docendo, secundum apostolum dicētē: spiritus postulat p̄ nobis, & reliqua.	vij	De Iacob.
xix	Narrat sapientia humanæ vitæ intima pandens, necessariarū rerum instrumenta.	viiij	De Moyse.
	INDEX LIB. IX.	ix	De Aaron.
j	Sapientia narrat q̄ p̄pter peccata hominū vindicta procedat. i. fames, bellum, siccitas, & sterilitas, & mortalitas.	x	De Finee.
ij	De indigētīæ miseria, & de memoria mortis.	xj	De Iesu Naue.
iiij	Ab omnibus vitijs declinandū, sed petendū auxiliū à deo: à quo gressu hominum dirigentur, vt eis non dominetur iniquitas.	xij	De Samuele.
iiij	Ab amicis remouendi sermones improprij.	xiiij	De Nathan.
v	De disciplina insensati & fatui.	xiiij	De Dauid.
vj	Sapientia narrat (per quā omnia facta sunt) quod sancti viri narrent mirabilia eius.	xv	De Salomone.
	FINIS INDICIS.	xvj	De Roboam, & Hieroboam.
		xvij	De Helia.
		xviiij	De Heliseo.
		xix	De Ezechia.
		xx	De Esaiā propheta.
		xxj	De Iosia.
		xxij	De Hieremia.
		xxiiij	De Ezechiel.
		xxiiij	De duodecim prophetis.
		xxv	De Zorobabel, & Iesu filio Ioseph.
		xxvj	De Nehemia (sedech).
		xxvij	Recapitulatio de Enoch.
		xxviiij	De Ioseph.
		xxix	De Serh & Sem.
		xxx	De Symeone filio Oniæ sacerdotis, quod cōstās fuerit in timore dei, & templum domini mirificè adornauerit.
		xxxj	Cōfessio & oratio, vel canticū eiusdem Iesu filij Sirach.

Incipit Liber primus
expositionis, in Ecclesiasticum.

Authore Rabano.

Omnia sapientia à domino deo est: & cum illo fuit semper, & est ante æuū. Principium ergo istius libri de æterna dei sapientia (quæ est Christus) narrat, quod semper cum patre sit ante sæcula & concordat euangelio Ioannis, quod ita inchoat: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum. Omnis ergo sapientia à domino deo est, quia Christus qui est fons vitæ & lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, à deo patre natus est, & omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quisquis autem huius sapientiæ lumine caret, in tenebris ambulat, & nescit quo vadat: quoniam tenebræ excæcauerunt oculos eius. Et quicquid huic sapientiæ aduersatur, stultitia magis dicenda est quam prudentia. Vnde Paulus ait: Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud deum. Et item: Prudentia enim carnis mors est. Prudentia autem spiritus, vita & pax. Quoniam sapientia carnis inimica est deo: legi enim dei non est subiecta, nec enim potest. Harenam maris, & pluuiæ guttas, & dies sæculi, quis dinumerat? Altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & profundum abyssi, quis mensus est? Sapientiam dei præcedentem omnia quis inuestigauit? Comparationem facit corporalium rerum ad spiritualia, vt ex difficilimis pensetur quod omnino impossibile est. Si enim harenam maris & pluuiæ guttas & dies sæculi nemo dinumerare potest, neque altitudinem cæli & latitudinem terræ atque profundum abyssi metiri: quæ tamen omnia certo numero mensura & pondere à creatore suo condita sunt: quomodo sapientiam dei, quæ sine fine & initio constat, & inenarrabilis atque inæstimabilis semper manet, vllus inuestigare potest? Virtus enim dei & sapientia (quæ est Christus) semper cum patre erat. & sicut pater sine initio, sic & filius sine initio est.

1. Cor. 3. d.
Roma. 8. a.

CAPVT

II.

Rior omnium creata est sapientia & intellectus prudentiæ ab æuo. Hanc sententiam sicut & illam in prouerbis vbi scriptum est: Dominus creauit me principium viarum suarum, de incarnatione domini dictam patres intellegunt. Quia sicut secundum diuinitatem filius à patre ante omnia sæcula natus est: Ita ante omnia tempora in consilio dei patris prædestinatus est pro humani generis salute temporaliter incarnari. Verbum enim creationis ad humanam, non ad diuinam pertinet naturam. Sed propter vnitatem personæ aliquando dicitur filius genitus: aliquando verò creatus. principium ergo viarum dei est, vt ipse ait: Ego sum via. qui surgens à mortuis iter fecit ecclesiæ ad regnum dei ad vitam æternam. In opera inquit sua: qui ad redimenda opera patris ex virgine creatus b. j.

Prouer. 8. c.

Ioan. 1. 4. a.

est. Suscipiens carnem, ut opera patris à corruptelæ seruitio liberaret. Caro enim Christi propter opera, diuinitas ante opera. Vnde sequitur.

CAPVT

III.

Rons sapientiæ verbum dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna. Origo omnis sapientiæ à verbo dei primum processit: quod deus ex deo semper cum patre permanet in cælis: sed per dispensationem susceptæ humanitatis ingressus est mundum, & dedit mandata salutis æternæ. Quod intelligens Petrus apostolus ad ipsum dominum ait: Tu verba vitæ æternæ habes, & nos credimus quia tu es Christus filius dei viui. De cuius origine atque natiuitate adhuc subiungitur.

Ioan. 6. g.

CAPVT

IIII.

Radix sapientiæ cui reuelata est, & astutias illius quis agnouit? Disciplina sapientiæ cui reuelata est, & manifestata: & multiplicatio nem ingressus illius quis intellexit? Vnus est altissimus creator omnipotens, rex potens & metuendus nimis, sedens super thronum illius, & dominans deus ipse creauit illam in spiritu sancto, & vidit, & dinumerauit, & mensus est, & effudit illam super omnia opera sua, & super omnem carnem secundum datum suum, & præbuit illam diligentibus se. Cum interrogat cui sapientiæ radix reuelata sit ac manifestata, & multiplicationem ingressus illius quis intellexerit: ostendit neminem posse profunditatem consilij dei penetrare, aut magnitudinem bonitatis & misericordiæ eius. Vnde ad liberationem & illuminationem humani generis ipse homo fieri dignatus est) comprehendere. Sicut & Esaias propheta stupens mysterium natiuitatis eius ait: Generationem autem eius quis enarrauit? Solus enim deus pater omnipotens vni geniti filij sui aduentum, per ipsum verbum sibi coæternum simul cum spiritu sancto ordinauit atque disposuit, quomodo per virginis partum ad salutem mundi processerit ut repararet creaturam, quam fecit ab initio, ac hominem quem ipse creauit rectum, sed ille se per inobedientiam fecit peruersum) iterum ad agnitionem & dilectionem sui reuocaret: dans illi donum spiritus sancti, ut ipsius munere saluaretur & seruaretur in æternum. Timor domini gloria & lætitia, & corona exultationis. Denique timor domini certissima est salus hominis, qui coercet illum à peccatis, & dirigit in opere pietatis. De quo & per psalmistam dicitur: Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius cupit nimis. Et paulo post: Gloria & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in sæculum sæculi. Quoniam gloria virtutum & gloriatio rectæ confessionis in præsentia vita illum comitantur: In futuro autem sequitur lætitia perpetuæ vitæ, & corona beatitudinis æternæ. Vnde de eodem timore adhuc sequitur.

Esa. 53. c.

Psal. 111. 2.
Ibidem.

CAPVT

V.

Timor domini delectauit cor, & dabit lætitiæ & gaudium in longitudo dierum. Duæ species timoris in diuinis libris leguntur. Vna enim est de qua Ioannes ait: Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem. quoniam timor pœnam habet. Hunc enim timorem illi habent qui propter metum gehennæ peccare desinentes, vitam suam meliorare contendunt. Alia autem

1. Ioan. 4. d.

species timoris est, de qua in psalmo scriptum est: Timor domini sanctus permanet in sæculum sæculi. Duo nanque sunt (ut diximus) timores. Vnus quo timent homines deum, ne mittantur in gehennam. Ipse est timor ille, qui introducit charitatem: sed sic venit, ut exeat. Si enim adhuc propter pœnas times deum, nondum amas quem sic times: non bona desideras, sed mala caues. Sed ex eo quod mala caues corrigis te, & incipis bona desiderare. Cum bona desiderare cœperis, erit in te timor sanctus. Ille scilicet, ne ipsa bona amittas: non ille, quo times ne mittaris in gehennam. Sed ne te deserat præsentia domini quem amplecteris, quo in æternum frui desideras. De hoc scilicet timore dictum est: Timor domini delectauit cor. quia amore inenarrabili afficit mentem possessam. Et hic suauitatem tribuit internam, in futuro autem vitam æternam. Quod ostendit sequens sententia, dicens: Dilectio dei honorabilis sapientia, quibus autem apparuerit in visu diligunt eam in visione: & in agnitione magnalium suorum. Initium sapientiæ timor domini. Omnino igitur charitas dei vera est sapientia: hæc per spiritum sanctum qui datus est nobis, diffunditur in cordibus nostris: & replet nos dulcedine dilectionis dei, & agnitione magnalium suorum. De quo Ioannes in epistola sua scribens, ait: Vos vntionem habetis à sancto, qui nostis omnia, & non necesse habetis ut aliquis doceat vos: sed vntio eius docet vos de omnibus. Vntio enim spiritalis ipse est spiritus sanctus, cuius sacramentum est in vntione visibili, cuius gratia participem sui instruit de omnibus: quia nisi isdem spiritus cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris. Charitas vero dei, quæ certissimum donum est spiritus sancti, citissime ad intelligenda atque obseruanda dei mandata cor quod implet, inflammat. Ipsa facit bonum incipere, ipsa & perficere, ipsa & remuneratio nostra erit in futura vita. De quo propheta ad dominum dicit: Adimplebis nos lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsq; in finem. Timenti dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur, & cum fidelibus in vulua concreatus est, & cum electis fœminis graditur, & cum iustis & fidelibus agnoscitur. Quicumque enim propter timorem dei in credulitate & doctrina atque operatione. seruat regulam iustitiæ, in extremis, hoc est. post obitum præsentis vitæ, benedictionem æternæ beatitudinis percipiet. Hic cum fidelibus in vulua matris ecclesiæ renatus atque nutritus est: & cum electis fœminis creditur, quia sanctis animabus sociabitur: & cum iustis fidelibus agnoscitur, quando in die nouissima cum cæteris sanctis à dextris iudicis collocatus ab ipso domino audiet: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Timor domini scientiæ religiositas, religiositas custodiet & iustificabit cor, iucunditatem atque gaudium dabit. Qui sine timore dei obseruatione mandatorum illius, religiositatem scientiæ sibi pollicetur, fallit semetipsum. Vnde dicit Iacobus apostolus: Siquis putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. Qui statim ostendit subiungens, qualis esse debet vera religio: Religio (inquit) munda & immaculata apud deum & patrem hæc est: Visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum: & immaculatum se custodire ab hoc sæculo. Nanque in eo quod pupillos & viduas in tribulatione eorum visitare iussit, cuncta quæ erga proximum misericorditer agere debemus insinuat. quod quantum valeat, ipso iudicij tempore pandetur, vbi diciturus est iudex: Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis, mihi fecistis. Porro in eo quod immaculatos nos ab hoc sæculo custodire præcepit, vniuersa in quibus nos

Psal. 118. c.

Eccle. 1. b.

1. Ioan. 2. c.

Psal. 115. c.

Matth. 25. b.

Iacob. 1. d.

Ibidem.

Matth. 25. c.

ipfos castos seruare decet, ostendit. Plenitudo sapientiae est, timere deum: & plenitudo à fructibus illius. Quanto quis deum magis timet, tanto sapientior apparet: & quanto sapientior, tanto plenior fructibus bonorum operum. Non enim timor dei timor est otiosus, sed donis virtutum replet vitam hominis, & thesauris scientiae spiritualis cor eius illustrat. Corona sapientiae, timor domini replens pacem, & salutis fructum: & vidit, & dinumerauit eam. Quod timor dei illi qui sapienter graditur coronam conferat vitae aeternae, certissimum est: quia ipse in cuius conspectu omnia sunt opera nostra certo numero, unicuique seruat condignam retributionem. Nec in obliuione unquam bona merita coram eo erunt, sed pacem & salutis fructum pro eis recompensat. Vnde ipsa veritas discipulis suis ait: Vestri capilli capitis omnes numerati sunt: gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in caelis. Vtraque autem sunt donia dei. Sapientia videlicet & timor dei: quia omne datum & omne donum perfectum de sursum est, descendens à patre luminum. Scientiam & intellectum prudentiae sapientia compartietur, & gloriam tenentium se, exaltat. Ostendit quod per sapientiam diuinam habet homo scientiam deuitandi malum: & intellectum faciendi bonum. Vtrumque enim ipsa in auditore suo operatur, & ad aeternam gloriam se ritè tenentem in fine exaltat: quae alibi ita loquitur, dicens: Qui audit me, non confundetur: & qui operantur in me, non peccabunt: qui elucidant me, vitam aeternam habebunt. Radix sapientiae timere dominum: rami enim illius longaeui. Quia nimirum initium sapientiae timor domini, intellectus bonus omnibus facientibus eum. Rami ergo sapientiae sententiae sunt scripturarum sacrarum, quas per totum orbem terrarum ad utilitatem hominum euangelica expandit doctrina. Vnde in euangelio dominus de grano sinapis parabolam proferens, volucres caeli dixit habitasse in ramis eius. Quomodo autem sunt longaeui rami sapientiae, dominus in euangelio demonstrat, dicens: Iota unum aut vnus apex non praeteribit à lege, donec omnia fiant. Caelum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. In thesauris sapientiae intellectus, & scientiae religiositas. Quando in legis domini meditatione vtrumque declaratur, & quomodo deuitanda sunt peccata, & errores: & quomodo discenda est spiritualis sapientia, & exercenda operatio bona: in quibus duobus religiositas vera consistit. Execratio autem peccatoribus sapientia. Quia abominabilis est illa doctrina apud peruersos, quae prohibet peccata, & carnalia sequi desideria, sicut & in prouerbis scriptum est: Non amat pestilens eum qui se corripit, nec ad sapientes graditur. doctrina mala deserenti viam vitae: qui increpationes odit morietur. Timor domini expellit peccatum. nam qui sine timore est, non potest iustificari. Superius scriptum est quod initium sapientiae sit timor domini: quia initium conuersionis ad deum & iter est ad iustitiam. Nunc autem dicit timorem dei expellere peccatum, quia aut per penitentiam mundat hominem à peccatis perpetratis, aut coeret illum siue prohibet à nondum commissis. Qui autem spernit deum, nullo modo ad iustitiae palmam peruenire poterit. Iracundia enim animositatis illius, subuersio illius est. Profecto quia is qui per timorem dei se à vitij cobibere non vult, in peccati voraginem cadit & praecipitatur in mortem. Vtique in tempus sustinebit patiens: & postea redditio iucunditatis. Ille vere patiens est, qui sustinet aequanimiter aduersa: & non mala pro malis, sed bona pro malis laudenti se tribuit. Sicut de capite nostro Petrus apostolus testatur, dicens: Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum vt sequamini vestigia eius, qui peccatum

non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Qui cum malediceretur, non remaledicebat. Cum pateretur, non comminabatur. Tradebat autem iudicanti se iniuste. & caetera. Bonus enim sensus vsque in tempus abscondet verba illius, & labia multorum enarrabunt sensum illius. Hinc & in prouerbis scriptum est: Labia sapientium custodiunt eos. Et item, Astutus (inquit) omnia agit cum consilio. Qui autem fatuus est, aperit stultitiam. Igitur sapientis hominis est verba tentare, & omnia modeste agere. Cuius tamen temperantia plurimorum voces & actus laudantes praedicant. Nec potest abscondi, quod iustitia dicat manifestari.

CAPVT.

VI.

Illi concupiscens sapientiam conferua iustitiam, & deus praebebit illam tibi. Quae ad sapientiae perceptionem peruenire possimus, ipsa sapientia tramitem nobis demonstrat, quia sine conseruatione iustitiae nemo perueniet ad culmen sapientiae. Vnde & Iacobus apostolus docet, dicens: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropere: & dabitur ei. Item: Quis sapiens (inquit) & disciplinatus inter vos? ostendat bonam conuersionem in mansuetudine sapientiae, de quo consequenter subditur. Sapientia enim & disciplina, timor domini: & quod beneplacitum est illi, fides & mansuetudo: & adimpleuit thesauros illius. Iam saepe dictum est quod timor domini sapientiae & disciplinae est custodia: cui bene conueniunt fides recta, & morum temperantia, quia impossibile est sine fide placere deo. & omnis bonorum vita tranquilla est. Vnde virtus & sapientia dei Christus, in euangelio discipulos suos docuit, dicens: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris. Et apte dicitur, quod impleat thesauros illius, quia qui vere timet deum, non potest esse sine fide & bonis operibus: quae timentem deum sacris virtutibus implent, & faciunt eum esse acceptabilem deo. Vnde in Ecclesiaste scriptum est: Homini bono in conspectu suo dedit deus sapientiam & scientiam & laetitiam. Peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluum. Non sis incredibilis timori domini, & ne accesseris ad illum duplici corde. Credere enim oportet accedentem ad deum (vt Paulus testatur) quia est, & inquiringibus se remunerator fit: & qui simplici corde quaerit deum, inueniet illum. Vnde scriptum est: Simplicitas iustorum dirigit eos, & supplantatio peruersorum vastabit illos. Omnis quippe qui duplici animo & non sincera fide ac bona intentione se deum arbitratur inuenire posse, semetipsum fallit. Vnde Iacobus ait: Qui enim haesitat, similis est fluctui maris qui à vento mouetur & circumfertur. Vir duplex animo inconstans est in omnibus vijs suis. Vir duplex est animo, qui & hic vult gaudere cum saeculo, & illic regnare cum Christo. Item vir duplex est animo, qui in bonis quae facit non retributionem interius, sed exterius fauorem quaerit. Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, & non scandalizeris in labijs tuis. Pessimus genius est hypocritarum, qui omnia fecte agunt, & aliud gestant corde, aliud quoque ostendunt operatione. Horumque omnium nequissimi sunt haeretici, de quibus in euangelio dominus ait: Attendite autem vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. hi prauo corde machinantur malum, & omni tempore iurgia seminant: vt incedentes viam veritatis subuertant: quos maxime cauere necessarium est. Vnde per Salomonem dicitur: Consilium custodiet te, & prudentia

seruabit te: vt eruaris de via mala ab homine qui peruersa loquitur: Qui relinquit iter re-
ctum, & ambulat per vias tenebrosas, vt eruaris a muliere aliena & ab extranea quæ mol-
lit sermones suos, & relinquit ducem pubertatis suæ, & pacti dei sui oblita est: Inclinata est
enim ad mortem domus eius, & ad inferos semitæ ipsius: omnes qui ingrediuntur ad eam non
reuertentur, nec apprehendent semitas vitæ. Attende in illis ne forte cadas, & addu-
cas animæ tuæ inhonorationem, & reuelet deus absconsa tua, & in medio
synagogæ elidat te: quoniam accessisti malignè ad deum, & cor tuum ple-
num est dolo & fallacia. Manifestum est quòd qui sequitur hæreticos, animæ suæ ad-
quirat damnationem, quando in iudicio diuino reuelabuntur occulta cordium, & iustus iudex
reddet unicuique secundum opera sua: & disperdet omnes qui loquuntur mendacium, quia vi-
rum sanguinum & dolum abominabitur dominus. Vnde ipsa veritas in euangelio discipulos
suos admonet, dicens: Attendite à fermento pharisæorum quod est hypocrisis. & mali serui rui-
nam, qui conseruos suos percutit, manducat, & bibit cum ebrijs, alibi testatus est, dicens: Veniet
dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat: & diuidet eum, partemque eius
ponet cum hypocritis. Illic erit fletus, & stridor dentium.

Luc. 12. c.

Matth. 24. d

CAPVT

VII.

Elli, accedens ad seruitutem dei, sta in iustitia & timore: & prepara
animam tuam ad tentationem. Cum prius doceret quid vitandum sit, nunc
demonstrat quid agendum est: hoc est, vt qui diuino seruitio se rite mancipare vult,
maneant in iustitia, & timorem dei seruet: sicq; animam suam præparet ad tentationem: quia
impossibile est vt is, qui se tentat ab illecebris mundi abstinere, & dei mandata custodire, aduer-
sa mundi non patiat. Omnes enim (iuxta Pauli sententiam) qui piè volunt viuere in Chri-
sto, persecutione patiuntur. Quanto enim quis se à mundi amore auertere certat, & ad serui-
tium dei coadunare festinat: tanto grauiora bella ac tentamenta ab hostibus tolerat. quisquis
enim accingi in diuino seruitio properat, quid aliud quàm se contra antiqui aduersarij certamè
parat? vt liber in certamine iustus suscipiat, qui quietus sub tyrannide in captiuitate seruebat.
Sed in eo ipso quòd mens contra hostem accingitur, quo alia vitia subiit, alijs relictatur. Ali-
quādo tamen de culpa aliquid quod non valde noceat remanere permittitur. Et sæpe mens quæ
aduersa multa & fortia superat, vnum in se & fortasse minimum & quamuis magna inten-
tione inuigilet non expugnat. quod diuina nimirum dispensatione agitur, ne ex omni parte
virtutibus splendens in elatione subleuetur. Vt dum paruum quid reprehensibile videt, sed ta-
men hoc subigere non valet, nequaquam sibi sed auctori victoriam tribuat, in his quæ subige-
re fortiter valet. Sed quia humilitas & patientia illi necessaria est, & vt se documentis di-
uinæ legis coaptet, vt sciat qualiter vsque ad finem vitæ in seruitio dei perseuerare debeat,
hinc subditur. Deprime cor tuum, & sustine. Inclina aurem tuam & excipe ver-
ba intellectus: & ne festines in tempus obductionis. Sustine sustentationes
dei. Coniungere deo & sustine, vt crescat in nouissimo vita tua. Deprimere cor
iubet, vt in elatione non tumeat: sustinere mandat, vt in tribulationibus nõ desiciat: immò lon-
ganimis fiat. Sed quia hæc nemo perfecte agere nouit, nisi ille qui ex diuinis præceptis hæc di-
didit: ideo ad meditationem legis dei eum mittit. Et quia non sufficit bene incipere, nisi studie-
rit vsque in finem in eo perseuerare: ideo iubet vt non pusillanimitate fractus, celerem finem

1. Tim. 3. c.

laborum exoptet: sed secundum voluntatem creatoris sui æquamniter sustinendo ipsius iudi-
cium magis expectet. Vnde adhuc sequitur. Omne quod tibi adplicatum fuerit acci-
pe, & in dolore sustine, & in humilitate tua habe patientiam. Quoniam in
igne probatur aurum & argentum: homines verò receptabiles in camino
humiliationis. Vt autem in tempore castigationis atque examinationis nostræ longani-
mes ac fortes simus, psalmista hortatur nos, dicens: Viriliter agite, & confortetur cor vestrum,
omnes qui speratis in domino. De quò & in euangelio scriptum est: Qui verbum dei retinet
corde perfecto & optimo, fructum afferet in patientia. Sic & ipsa veritas apostolis ait: In pa-
tientia vestra possidebitis animas vestras. Idcirco possessio animæ in virtute patientiæ poni-
tur: quia radix omnium custòsque virtutum, patientia est. Sciendumque quòd tribus modis pa-
tientia exerceri solet. Alia namque sunt quæ à deo: Alia quæ ab antiquo aduersario: alia quæ à
proximo sustinemus. A proximo namque persecutiones, damna, & contumelias: ab antiquo ad-
uersario tentamenta: à deo autem flagella toleramus. Sed in omnibus tribus his modis vigi-
lanti oculo semetipsam debet mens circumspicere, ne contra mala proximi pertrahatur ad re-
tributionem mali: Ne contra tentamenta aduersarij seducatur ad delectationem vel consensum
delicti: Ne contra flagella opificis ad excessum prouat murmurationis. Perfecte enim aduer-
sarius vincitur, quando mens nostra & inter tentamenta eius à delectatione atque consensu:
& inter contumelias proximi custoditur ab odio: & inter flagella dei compescitur à murmura-
tione: nec hæc agentes, retribuere nobis præsentia bona requiramus. Nam pro labore patientiæ,
bona speranda sunt sequentis vitæ: vt tunc præmium nostri laboris incipiat, quando omnis la-
bor iam funditus cessat. Crede deo & recuperabit te: & dirige viam tuam & spe-
ra in illum. Eadem in omnibus hunc seruare oportet, quem dolor & afflictio tentat, & diri-
gere gressus operum suorum ante conspectum domini, & spem suam in deo ponere. quia qui
confidit in illum, non confundetur. De quo propheta ait: Reuela ad dominum viam tuam, &
spera in eum, & ipse faciet. Hinc & Hieremias: Benedictus (inquit) vir qui confidit in domi-
no, & erit dominus fiducia eius, & erit quasi lignum quod transplantatur super aquas: quòd ad
humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit aestus: & erit folium eius viride: &
in tempore siccitatis non erit sollicitum: nec aliquando desinet facere fructum. Serua timo-
rem illius, & in illo veterasce. Hoc est permansere, quia timentis dominum bene erit in no-
uissimo. Expectatio Israel, saluator eius in tempore tribulationis. Vnde adhuc subditur:

Psal. 26. d.

Luc. 8. b.

Ibi. 21. d.

Psal. 36. a.

Cap. 17. b.

CAPVT

VIII.

Meruentes deum sustinete misericordiam eius: & non deflectatis
ab illo, ne cadatis. Beneplacitum est enim domino super timentes eum, & in
eos qui sperant in misericordia eius. qui enim veraciter metuit dominum, pacien-
ter sustinet, & expectat largitionem miserationis eius. qui autem per pusillanimi-
tatem & impatientiam ab illo declinauerit, ruinæ proximus erit. Vnde per Hieremiam dicitur:
Omnes qui de derelinquunt, confundentur: recedentes à te, in terra scribentur. quoniam dereli-
quunt venam aquarum viuientium dominum. Qui timetis dominum credite illi, &
non euacuabitur merces vestra. Qui timetis dominum sperate in illum: &
in oblectatione veniet vobis misericordia. Qui timetis dominum diligite il-
lum: & illuminabuntur corda vestra. Bene quippe hortatur illum qui timet dominum
b. iij.

Hier. 17. b.

Abac. 2. a. & Roma. 1. b. Matth. 9. a. Luc. 8. g. & 18. g. Pſal. 146. b.

Ut credat illi: quatenus ad certam proueniat mercedem. quia iuxta prophetæ sententiam: Iustus ex fide uiuit. Et in euangelio dominus: Conſide (inquit) fili, remittuntur tibi peccata tua. & alibi: Fides tua te ſaluū fecit. Sic & illi qui ſperat in domino, deſiderata proueniet miſericordia: & qui diligit illum, per ſpiritus ſancti gratiam lumen ſapientiæ capacius percipiet. Nota lector, quod timentibus dominum triam facit diſcretionem: nam primum illos iubet credere deo: Secundo ſperare in illum: Tertio diligere illum. quia fide, ſpe, & charitate omnis anima fidelis colit deum. Et per has ſpecies perueniet ad contemplationem ſanctæ trinitatis, quæ eſt illi merces vera in beatitudine ſempiterna. Reſpicite filij nationes hominum, & ſcītote, quia nullus ſperauit in domino & confuſus eſt: Permaſit in mandatis eius, & derelictus eſt. Et quis inuocauit illum, & deſpexit eum? quoniam pius & miſericors eſt deus, & remittet in tempore tribulationis peccata omnibus exquirentibus ſe in veritate. Ergo & hic ſicut in ſuperiore commate triplicem facit diſtinctionem, dicens: Nullum ſperare in domino, & confuſum eſſe: permanere in mandatis eius, & derelictum eſſe: Inuocasse illum, & deſpectum fuiſſe. Quia corde creditur ad iuſtitiā, ore autem confeſſio fit in ſalutem. & omnis qui facit voluntatem patris cæleſtis, ipſe intrabit in regnum cælorum. & bene dicit remitti à domino in tempore tribulationis peccata omnibus exquirentibus ſe in veritate. quia ſacrificium deo eſt ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum non ſpernit: & prope eſt dominus omnibus inuocantibus ſe in veritate. voluntatem timentium ſe faciet, & orationes eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos. Væ duplici corde, & labijs ſcleratis, & manibus malefacientibus: & peccatori terram ingredienti duabus vijs. Superius admonuit ne quis duplici corde accederet ad dominum. Nunc autem dicit: Væ eſſe duplici corde, & labijs ſcleratis, & manibus malefacientibus: quia qui praua cogitat, & peruerſa loquitur, atque iniquis inſiſtit operibus: niſi pœnitentiā interuenerit, Væ illi perpetuum remanebit. Quod autem ſubditur: Væ peccatori terram ingredienti duabus vijs. Duabus ergo vijs peccator terram ingreditur, quando male facit & ſperat ſibi bona prouenire poſſe. Iuxta illud quod ſcriptum eſt: Faciamus mala, ut ueniat bona. Quorum damnatio iuſta eſt. vel quando carnis ſcētatur opera in concupiſcentijs eius, & ſpiritus ſanctificatione ſe arbitratur perfici poſſe in timore dei: vel quando & dei eſt quod opere exhibet, & mundi quod per cogitationem quærit. Omnes autem iſti iuxta Iacobi ſententiam, inſtantes ſunt in omnibus vijs ſuis: quia facillime in aduerſis ſæculi deterrentur, & proſperis irretiuntur. Væ diſſolutis corde, qui non credunt deo: ideo non protegentur ab eo. Aduſ perſeuerat in ratione priſtina, ut doceat nos errores cauere & veritatem amare. Oportet quippe ut ſinceritatem fidei ſeruet, & conſtantiā mentis habeat, quicumque à deo protegi deſiderat. quia ille qui fide dubitat ac ſpe vacillat, conſequens eſt ut ad coronam non perueniat: quæ ſolis fidelibus ac dominum veraciter timentibus, hoc eſt qui fructum bonorum operum in patientia proferunt, repromittitur. Illis autem qui per apoſtaſiam ſiue hæreſim à fide diſcedentes, prauis que operibus inſiſtentes, derelicto veritatis tramite in vitiorum voraginem incidunt: ira & tribulatio atque anguſtia perpetualiter remanebunt. Sicut Paulus teſtatur, dicens: Hi quidem qui ſecundum patientiam boni operis, gloria & honor & incorruptio quærentibus vitam æternam. His autem qui ex contentione & qui non ad quieſcunt veritati, credunt autem iniquitati: Ira & indignatio, tribulatio, & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum. Vnde ad huc ſequitur.

VAE his qui perdidērunt ſuſtinentiam, & qui dereliquerunt vias reſctas, & diuerterunt in vias prauas: & quid facietis, cum inſpicere cœperit deus? Licet omni tempore inſpicere deus credatur bonos ac malos, & nihil eum poſſit latere: tamen uſu ſcripturarum frequentiffimo tunc dicitur inſpicere, quando vel probare vel improbare aliquid diſcoſitur. Quid ergo facturi erunt qui vias deſeruerunt reſctas, & ſe implicauerunt iniquis operibus? quando iam iudicij aderit tempus, & nullus datur locus pœnitentiæ, quando iuxta Sophoniam: Dies domini magnus ueniet, dies iræ, dies tribulationis & anguſtiæ: dies calamitatis & miſeriæ: dies tenebrarum & caliginis: dies nebulæ & turbinis: dies tubæ & clangoris. Super ciuitates munitas, & ſuper angulos excelſos, & tribulabuntur homines, & ambulabunt ut cæci: quia domino peccauerunt. & effundetur ſanguis eorum ſicut humor, & corpus eorum ſicut ſtercora. Sed & argentum eorum & aurum non poterit liberare eos in die iræ domini. In igne zeli eius deuorabitur omnis terra. quia conſummationem cum feſtinatione faciet cum cæcis habitantibus terram. In hac autem uita deus expectat & accipit conuerſionem noſtram: in illa autem reddet unicuique ſecundum opera ſua. Qui timent dominum, non erunt incredibiles uerbo illius: & qui diligunt illum, conſeruabunt uiam illius. Qui timent dominum, inquirent quæ beneplacita ſunt illi: & qui diligunt eum, replentur lege ipſius. Alternando loquitur de timore & dilectione dei: quoniam timor domini ſanctus permanet in ſæculum ſæculi: & omnis qui diligit ex deo natus eſt: & cognoſcit deum. Ille ergo qui timet dominum, & qui diligit illum, credit ſcripturis ſacris, & ſeruat operando præcepta domini, & ſemper meditando quærit quæ beneplacita ſunt illi: ſicq; replebitur ſapientia & charitate dei. Finis enim præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, & qui diligit proximum, legem impleuit. Qui timent dominum præparabunt corda ſua, & in conſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas. O quam felix anima quæ quotidie mundat cor ſuum & cogitationes ſuas, quatenus ſuſcipiat in ſe habitatorem deum. Cuius quicumq; poſſeſſor eſt, nullo bono eget: quia omnium bonorum authorem in ſe habet. & quia neceſſe eſt in mundatione cordis cuſtodia mandatorum dei cum patientia boni operis, quo peruenitur ad perfectam agnitionem diuinitatis, ſequitur. Qui timent dominum, cuſtodiunt mandata illius: & patientiam habebunt uſq; ad inſpectionem illius, dicentes: Si pœnitentiā non egerimus, incidemus in manus dei, & non in manus hominum: ſecundum enim magnitudinem illius, ſic & miſericordia ipſius cum ipſo. Mos quidem eſt ſanctorum ſemetipſos peccatores accuſare, quatenus condignam humilitatis ſuæ accipiant mercedem. quia ſicut humilitati præmium, ſic & ſuperbiæ pœna deputatur. Dicit enim manifeſte Ioannes apoſtolus: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt. Si conſiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, ut remittat nobis peccata noſtra, & mundet nos ab omni iniquitate. Vnde ſubiunxit: Secundum enim magnitudinem illius, ſic & miſericordia ipſius cum ipſo. Quia (ut propheta teſtatur) ſecundum altitudinem cæli & terræ confirmauit dominus miſericordiam ſuam ſuper timētes eum. Et ite: Miſericordia (inquit) domini à ſæculo & uſq; in ſæculum ſæculi ſuper timētes eum: & iuſtitia eius ſuper filios filiorum cuſtodientibus teſtamentū eius, & memoria retinentibus mandata eius ut faciant ea. Filij ſapientiæ, eccleſia iuſtorum: & natio illorum obediē-

Sopho. 1. d

1. Timothi
1. b

1. Ioan. 1. e

Pſal. 102. b

Ibidem c

ria & dilectio. Filios sapientiae merito dicit esse ecclesiam iustorum. quia qui verè sapiens est, verus est iustitiae cultor. quoniam vera sapientia veraciter iustitiae dicitur normam. Natio. (inquit) illorum obedientia & dilectio: Quomodo autem nationem vocat iustorum obedientiam & dilectionem? Cum obedientia & dilectio virtutes sint quae habentur à iustis. Nisi quia tropica locutione per ipsas virtutes exprimit virtutum possessores. Iudicium patris audite filij dilecti, & sic facite vt salui fitis. Pater vniuersorum naturaliter deus est, ex quo omnis paternitas in caelis & in terris nominatur: quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: qui diligit ea quae fecit vt in hoc permaneant quod facta sunt. qui enim huius patris audierit iudicium & fecerit eius praecepta, proculdubio saluus erit. Cuius mandatum est, vt etiam patri temporali & matri honoris reuerentia exhibeatur. Vt est illud: Honora patrem tuum & matrem, vt sis longaeuus super terram, quam dominus deus tuus daturus est tibi. Vnde sequitur. Deus enim honorauit patrem in filiis: & iudicium matris exquiret in filiis. Cui ergo deus honorem in progenie sua constituit, non est fas vt à filiis suis inhonoretur, quia dominus suo iudicio exquiret, qualiter eius praeceptum seruetur: cuius secutores coronantur, & contemptores puniuntur. Qui diligit deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, in oratione dierum exaudietur. Ille quippe qui diligit deum, vt ipse in euangelio testatur, mandata eius seruat, & continet se à peccatis, quantum humanae fragilitatis possibilitas sinit, & tamen pro excessibus suis non desinit quotidie orare. quia scit misericordem iudicem eius preces sic omni tempore exaudire. & quia scriptura testante, honor parentum, primum mandatum est in repromissione: inde adhuc subditur. Et sicut qui thesaurizat, ita & qui honorificat matrem suam. Bene thesaurizat qui honorificat matrem suam. quia pro custodia mandatorum dei, qui iussit honorare parentes, praemia aeternae vitae percipiet.

CAPVT

X.

Qui honorat patrem iocundabitur in filiis, & in die orationis suae exaudietur. Filios hic vel sobolem, discipulos appellat: in quorum nutrimento saepe gaudebit qui suis magistris vel parentibus, antea aurem obedientiae inclinavit. Sed quia secundum historiam vbiq; hoc non euenit: vt honoratores parentum suorum vel magistrorum, filios siue discipulos habeant sibi deuotos. Cum saepe legimus sanctorum virorum degenerasse sobolem, & à semita deuisse maiorum. Iuxta tropologiam magis mihi videtur conuenire quod dicitur, vt filios accipiamus fructum bonorum operum. qui ergo obediens praeceptis dei honorat parentes vel praeceptores suos, in multiplicatione bonorum actuum laetabitur in fine dierum. Et sicut illius qui auertit aures ne audiat legem, oratio erit execrabilis: ita huius qui obedit praeceptis dei, dirigetur oratio sicut incensum in conspectu altissimi. Et qui honorat patrem suum, vita viuet longiore, & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Vita viuet feliciter longiore qui remuneratus à domino aeterna fruetur requie. Ille refrigerabit matrem, qui obedit patri: quia matrem ecclesiam laetificat, qui obediens est praeceptis aeterni patris. Qui timet deum honorat parentes, & quasi dominis seruiet his qui se genuerunt in opere & sermone, & omni patientia. Nota quod dicit his debere famulatum instanter exhiberi, qui se genuerunt non ex vulua ventris, sed in opere & sermone & patientia: vt ostendatur spiritalis pater maxime dignus honore esse: cuius rei memor apostolus, scripsit ad discipulos quos ipse per Euangelium genuit, dicens: Rogamus vos fratres vt noueritis eos qui laborant inter vos, & praesunt vobis in domino, & monent vos: vt habeatis illos abundan-

Exod. 20. b

Ioan. 14. b

Exod. 20. b

1. Theff. 5. c

tius in charitate, propter opus illorum. pacem habete cum eis. & ad Timotheum: Qui bene praesunt (inquit) presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo & doctrina, quia dignus est operarius mercede sua. Honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à deo: & benedictio illius in nouissimo manet. Honor patris siue spiritalis, siue carnalis benedictionem à domino promeretur: & apte dicitur, quod in nouissimo benedictio illius maneat. quia aeterna mercede recompensatur. Benedictio patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamenta. Inueniuntur Patriarchae quibusdam filiis suis benedixisse. vt Noe, Sem, & Iafeth: posteritate autem Cham maledixisse. Benedixit autem Abraham Isaac filio suo, & Isaac Iacob, & Iacob duodecim patriarchis singulas benedictiones dedit. In quibus omnibus benedictionibus, ille praefigurabatur qui de Patriarcharum stirpe secundum carnem descendit. Christus utiq; saluator noster qui est super omnia deus benedictus in saecula. Quomodo autem maledictio parentum noceat soboli, ostenditur in semine Cam. Cuius progenies à filiis Sem, hoc est filiis Israel à terra repromissionis extirpata atq; deleta est. Ne gloriaris in contumelia patris tui, non est enim gloria sed confusio. Gloria enim hominis ex honore patris sui: & dedecus filijs pater sine honore. Quod autem contumelia patris vel magistri deo displiceat, multis probatur exemplis. Nam nudatum patrem suum Cham irrisit: & seruitutem perpetuam semen eius inde sustinuit. Absalon, Dauid de sede regni sui expulit, concubinasque eius stuprauit: sed morte condignas poenas luit. Sic & Helisei prophetae caluitium pueri Bethel irriserunt, & egredientes duo vrsi de saltu quadraginta duos pueros ex eis lacerauerunt: cuius mysterij ratio in Christi passione completa est, quem puerilis stultitia Iudaeorum in Caluariae loco crucifixum irrisit. Sed quadragesimo secundo anno post ascensionem eius ad caelos, duo vrsi, hoc est Vespasianus & Titus, de saltu gentium egressi, illufores seuissime lanauerunt.

CAPVT

XI.

Nlli suscipe senectam patris tui, & ne contristes eum in vita illius: & si defecerit sensu, veniam da: & ne spernas eum in tua virtute. Bene conuenit vt filij atq; discipuli honoribus atq; solatijs foueant parentes, & nutritores suos. quia charitatis affectus magis in hoc augetur. Vnde Paulus praecipit viduis mutua inuicem reddere parentibus, quia hoc acceptum est coram domino. Hinc & ipse dominus in Euangelio reprehendit Scribas & Phariseos, quod traditionibus suis legis dei sinceritatem corrumpent, dicens ad eos: Quare & vos transgredimini mandatum dei propter traditionem vestram? Nam deus dixit: honora patrem & matrem, & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: quicumq; dixerit patri vel matri, munus quodcumq; est ex me, tibi proderit: & non honorificabit patrem suum aut matrem. & irritum fecistis mandatum dei propter traditionem vestram. Honor quippe in scripturis non tantum in salutationibus & officijs deferendis, quantum in elemosyna ac munerum collatione sentitur. Honora (inquit apostolus) viduas quae vere viduae sunt. Hic etiam honor donum intelligitur. Sic & subsequenter de munificentia quae exhibetur parentibus, hic subiungitur. Elemosyna enim patris non erit in obliuione. nam pro peccato matris restituetur tibi bonum: & in iustitia edificabitur tibi. Misericordiae ergo affectus cum pietatis operibus, nunquam obliuioni tradetur. Vnde dominus ait: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et in Proverbij: Feneratur (inquit) domino, qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddet ei. Quod

1. Timo. 5. c

Gene. 9. d
Ibid. 25. b
Ibid. 27. c
Ibid. 49. a

Matth. 15. d

1. Timo. 5. a

Matth. 5. a
Prou. 19. c

autem dicit: Pro peccato matris restituetur tibi bonum. Peccatum hic tropica locutione ipsam eleemosynam nuncupat, quæ delet peccata. Sicut & alibi hostia quæ pro peccato offertur, peccatum vocat. Vt est illud: Ponat manum suam super caput peccati sui, & sic eam domino offerat. Qui ergo in parentibus & cæteris indigentibus misericordiam exercet opera, sine dubio iustitiæ suæ recipiet præmium, & à peccatis absolutus mercedem vitæ possidebit æternæ. Vnde & sequitur. In die tribulationis commemorabitur tui, & sicut in sereno glacies soluentur tua peccata. Hinc & Daniel propheta Nabuchodonosor regi huiuscemodi consilium dedit, dicens: Consilium meum o Rex placeat tibi, & peccata eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. forsitan ignoscat deus delictis tuis. De quo & ipsa veritas in Evangelio ait: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Vnde & in futuro iudicio dicitur est eis: qui ad dexteram eius consistunt: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere, &c. Sicut & in Proverbijs scriptum est: Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur. Quam malæ famæ est, qui relinquit patrem: & est maledictus à deo, qui exasperat matrem. Impietatis crimine reus tenetur, qui irreligiosus est in parentes: & maxime ille, qui spiritalem patrem vel matrem præuis sermonibus atque iniquis operibus exacerbatur. Ideo necesse est vt sequentis sententiæ doctrina seruetur, ita dicens.

CAPVT

XII.

Illi in mansuetudine opera tua perfice, & super omnium gloriam diligere. Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram deo inuenies gratiam, quoniam magna potentia dei solius: & ab humilibus honoratur. Mansuetudo enim & humilitas maximam gratiam & gloriam pariunt habentibus eas. Sicut e contrario superbia & furor eos, quos possident ad maximam ruinam impellunt. Quia initium omnis peccati superbia est: quæ ex angelo fecit diabolus, & furor sibi obsequentes præcipitat in mortem, quia charitatis dissipat tramitem. Idcirco dominus contra huiuscemodi pestes consilium dans, semetipsum ad imitandum proposuit, dicens: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris. Et item: Qui se (inquit) exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.

CAPVT

XIII.

Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Sed quæ præcepit tibi dominus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium, ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis. Ordinem seruat doctrinæ præceptor, humilitatis scilicet, vt sicut prius docuit in moribus tenere mansuetudinem, atque operibus humilitatem: sic & nunc doceat seruire cordis puritatem: ne forte ea quæ humana ratio comprehendere non valet, incauta disputatione rimari præsumat. Vnde dicit Ecclesiastes: Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram deo. Deus enim in cælo, & tu super terram. Idcirco sint pauci sermones tui, multas curas sequuntur somnia, & in multis sermonibus inuenitur stultitia. In quibus verbis videtur præcipere, ne aut loquentes aut cogitantes plus de deo quam possumus opinemur. Sed sciamus imbecillitatem nostram: quod quantum cælum distat à terra, tantum nostra opinatio à natura illius separatur, & idcirco debere verba no-

stra esse moderata. Sicut enim qui in multis cogitationibus est, ea somniat frequenter de quibus cogitat: ita qui plura voluerit de diuinitate disserere, incidit in stultitiam. Hinc & Paulus docet: Non plus sapere quam oportet sapere: sed sapere ad sobrietatem, & iuxta mensuram fidei. & alibi: Noli (inquit) altum sapere, sed time. Sufficit enim homini vt ea pia cogitatione traetet, & opere impleat, quæ à conditore suo sibi constituta, atque præcepta sunt seruanda. quæ autem occulta & quæ incomprehensibilia sunt iudiciorum dei, scrutari non attentet: dicatque cum propheta: Iudicia dei abyssus multa, & cum apostolo mirando taliter sentiat, dicens: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quæ incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius: quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? & retribuetur ei. quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: Ipsi honor & gloria in secula seculorum. In superuacuis verbis noli scrutari multipliciter: & in pluribus operibus eius non eris curiosus. Plurima enim super sensus hominum ostensa sunt tibi. Multos enim supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Superuacuas res scrutari, est eas res rationabiliter agnosci velle, quos ratio docet inuestigare non debere. Vnde Ecclesiastes dicit: quid necesse est homini maiora se quærere, cum ignoret quid conducat sibi in vita sua numero dierum peregrinationis suæ, & tempore quod velut umbra præterit? aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sub sole sit? & item: Ne dicas, quid putas causæ est, cum priora tempora meliora fuere quam nunc sunt? Stulta est enim huiuscemodi interrogatio. Sobrius enim intellectus in omnibus est optimus: qui reficit animam, & non grauat mentem. Vnde in Proverbijs sapientia docet, dicens: Mel inuestisti, comede quod sufficit tibi. ne forte satiatus euomas illud, & periures nomen dei tui. Quod autem dicitur: Multos supplantasse suspicionem illorum, & in vanitate detinuisse sensus illorum. Ostendit omnes hæreticos duobus modis existere: hoc est, cum vel de creatore vel de creatura ultra modum scrutari volentes, peruersè sentiendo erroneas condunt doctrinas. & quia dogmatibus veritatis cedere nolunt, quid eos insequatur ostenditur, cum subiungitur. Cor durum malè habebit in nouissimo: & qui amat periculum, in illo peribit. Secundum duritiam autem suam & impenitens cor, thesaurizat sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicii dei: qui reddet unicuique secundum opera sua. His quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem quærentibus vitam æternam. His autem qui ex contentione, & qui non adquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, iram & indignationem, tribulationem & angustiam. Qui amat (inquit) periculum, in illo peribit. Ille dicitur amare periculum, qui non curat nec studet vitare periculum. Alioquin quis est, qui velit incidere in periculum, cum omnes velint euadere interitum? Sed ille quodammodo amat periculum, qui diligit eas res quæ tendunt ad interitum. Vt est libido, auaritia, luxuria, & cæteræ permissiæ cupiditates: nec non & hæreses atque nouitatum præsumptiones, quæ certissimæ sunt animarum perditiones. Vnde subiungitur. Cor ingrediens duas vias, non habebit successus: & prauum cor in illis scandalizabitur. Cor nequam grauabitur in doloribus, & peccator adijciet ad peccandum. Cor hæreticorum ingreditur duas vias: quando vera permiscet falsis, & falsa inserit veris. Aliquas enim sententias sacrarum scripturarum rite intelligunt ac proferunt, & aliquas secundum suam recordiam in sensum peruersum trahunt, suisque auditoribus eas commendare satagunt. Qui (iuxta Pauli sententiam) sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum sua desideria coaceruabunt sibi ma-

Daniel. 4. f

Luc. 11. f

Matth. 25. c

Matth. 11. d

Luc. 14. c
28. cEcclesiastes
5. a

Rom. 12. a

Roma. 11. c

Psal. 35. b

Rom. 11. d

Ecclesiastes
7. a

Ibidem. 7. b

Proverb.
25. b

Roma. 2. a

2. Timo. 4. a

gistros. Prurientes auribus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. & ideo scandalizabuntur: nec huiusmodi successus habebunt: quia eorum labores in vanum ibunt. Grauantur eorum praeordia doli versutijs, & idcirco onerantur multiplicibus peccatorum sarcinis. Synagogae superborum non est sanitas, frutex enim peccati eradicabitur in illis, & non intelligetur. Synagogae superborum sunt conuenticula haereticorum: quorum germen eradicabitur, & non intelligetur, cum doctrina eorum inutilis damnabitur: nec fictio eorum apud deum probatur. quid autem catholicos manifestet, subiungendo ostendit. Cor sapiens intelligitur in sapientia, & auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Imprudentia enim doctrinae cor sapiens secundum veritatem intelligitur, & inbianter boni auditores hanc doctrinam discunt, quae commendat virtutes, & persequitur vitia. quod subsequenter ostenditur, cum dicitur. Sapiens cor & intelligibile abstinebit se à peccatis: & in operibus iustitiae successus habebit. Qui ergo rite intellegit legis dei traditionem, coercet se à peccatis, & in operibus exercet iustitiae. quorum nobilis portio est eleemosynarum largitio. propterea subiungit. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resilit peccatis: & deus prospector est eius, qui reddit gratiam meminit in posterum, & in tempore casus tui inuenies firmamentum. Sicut enim aquae elementum effusum ignis extinguit ardorem, sic & eleemosyna quae per charitatis affectum expenditur, peccatorum obruet flammam. Ideo quomodo eleemosyna danda sit, in Euangelio docet dominus, dicens: Cum facis eleemosynam nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: ut sit eleemosyna tua in abscondito. & pater tuus qui est in abscondito, reddet tibi. Non enim propter fauorem humanae laudis, ac cupiditatem praesentium rerum facienda est eleemosyna, sed propter dilectionem dei, & amorem aeternae beatitudinis. Tunc enim si ita fuerit expensa, habebit remuneratorem deum: qui in tempore casus, hoc est, in fine praesentis viae reddet praemium aeternae vitae.

Matth. 6.a

CAPVT

XIII.

Illi, eleemosynam pauperis ne fraudes, & oculos tuos ne auertas à paupere: animam esurientem ne despexeris, & non exasperes pauperem in inopia sua. Quantum eleemosyna pia mente data apud dominum valeat, ostendit ipse in Euangelio, dicens: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Quibus alio loco tantum tribuit scriptura diuina, ut earum tantummodo fructum se imputaturum pronuntiet dominus dextris, & earum tantummodo sterilitatem sinistris. Quando his dicitur: Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Illis autem, ite in ignem aeternum. Sanè cauendum est, ne quisquam existimet infanda illa crimina, qualia qui agunt, regnum dei non possidebunt, quotidie perpetranda, & eleemosynis quotidie redimenda. In melius quippe est vita mutanda, & per eleemosynas de peccatis praeteritis est propitiandus deus. non ad hoc emendus quodammodo, ut ea semper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quamuis miserando debeat iam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur. Sed multae sunt species eleemosynarum. non solum ergo qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, aegro vel incluso visitationem, captiuo redemptionem, debili subuectionem, caeco deductionem, tristi consolationem, non sano medelam, erranti viam, deliranti consilium, & quod cuique necessarium est indigenti: verum etiam qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat: & qui emendat verberare in quem potestas

Luc. 11.f

Matth. 25.c

CAPVT

XV.

datur, vel coercet aliqua disciplina. & tamen peccatum eius quo ab illo laesus aut offensus est dimittit ex corde, vel orat ut ei dimittatur, non solum in eo quod dimittit atque orat, verum etiam in eo quod corripit & aliqua emendatoria poena plectit, eleemosynam dat: quia misericordiam praestat. Cor inopis ne afflixeris, & non protrahas datum angustianti. Roga tionem contribulati ne abijcias, & non auertas faciem tuam ab egeno. Quod autem donum eleemosynae non sit protrahendum ac differendum in aliud tempus, cum facultas adsit tribuendi, ostendit scriptura, dicens: Ne dicas amico tuo vade & reuertere, cum cito possis dare. & alibi: Qui despicit inquit proximum suum, peccat: qui autem miseretur pauperis, beatus erit. & quomodo sit eleemosyna danda apostolus docet, dicens: Non ex tristitia, aut ex necessitate. hilarem enim datorem diligit deus. Magis ergo praestat deo, qui modicum deuota mente pauperi porrigit, quam ille qui tristi corde multam pecuniam expensam facit. Vnde dominus oblationem viduae pauperculae, quae duo cerea minuta in gazophylacium misit in Euangelio laudauit, dicens: Haec plus omnibus misit, quia non quantitatem muneris superius iudex, sed deuotionem pensat cordis.

Prouer. 3.d

Prou. 14.c

2. Cor. 9.b

Marc. 12.g

AB inope ne auertas oculos tuos propter iram, & non relinquo quarentibus tibi retro maledicere. maledicentis enim tibi in amaritudine, exaudietur precatio illius. exaudiet autem eum qui fecit illum. Nullo modo propter iram exasperandus est pauper, sed blanda locutione placandus, quia ira viri iustitiam dei non operatur. & qui obdurat aurem suam ad clamorem pauperis, ipse clamabit & non exaudietur. cui enim est in substantia unde dare possit, tribuat necessitatem patienti, quia munus absconditum extinguit iras, & donum in sinu indignationem maximam. Cui autem non est substantia, tantum sermo responsionis porrigatur bonus. quia sermo bonus super datum optimum. Aliter quomodo charitatis habet affectum, qui despicit proximum egenum? Dicit enim manifeste Ioanes apostolus: Qui habuerit substantiam mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, quomodo charitas dei manet in eo? Sic & Iacobus mortuam esse fidem sine operibus misericordiae ostendit, dicens: Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides saluare eum? Si autem frater aut soror nudi sunt & indigent victu quotidiano: dicat autem aliquis de vobis illis, ite in pace, calefacimini & saturamini, non dederitis autem eis quae necessaria sunt corpori, quid proderit? Sic & fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa. Quapropter necesse est ut non tantum credamus atque diligamus verbo nec lingua, sed opere & veritate. Congregationi pauperum affabilem te facito, & presbytero humilia animam tuam: & magnati humilia caput tuum. His sententijs commendatur nobis mansuetudo & humilitas cordis. quia mansuetudo neminem spernit, humilitas nemini se praefert, sed omnibus se subijcit. Decet enim Christianum ut aequalibus, seu inferioribus sit affabilis & mitis, senioribus autem sit subditus atque humilis. quia omnis exaltatio genus est superbiae. Quod mirifice distinguit psalmista, dicens: Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei: neque ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me, &c. Declina pauperi aurem tuam, & redde debitum tuum, & responde illi pacifice in mansuetudine. Debitum est pauperis cum mansuetudine consolatio temporalis. qui autem hanc ei dare negligit, congruum debitum illi non impendit. Libera eum qui iniuriam patitur de manu superbi: & non

1. Ioan. 3.c

Iacob. 2.d

Psal. 130.a

Prouerb.
24. a

acide feras in anima tua. Igitur sicut prius expansionem opis in pauperes eleemosynam esse ostendit, sic & nunc liberationem eius qui iniuste opprimitur à superbo, misericordiae opus fieri declarat. Vnde in Prouerbijs scriptum est: Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad perditionem ne cesses liberare. Si dixeris vires non suppetunt: qui inspector est cordis, ipse intellegit: & seruatore[m] animæ tuæ nihil fallit. Ideo & hic dicitur, non acide feras in anima tua. hoc est tædio se vel indignè, quia charitatis seruorem erga proximum se non habere ostendit, qui eum ab hoste eripere non contendit.

CAPVT

XVI.

N iudicando esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri illorum, & eris velut filius altissimi obediens: & miserebitur tui magis quàm mater. Ne aliquam speciem amitteret eleemosynarum, parentibus atq[ue] pauperibus iungit pupillos & viduas: vt etiam eorum curam habere non despiciamus, sed opem condignam illis feramus. Sicut enim pupillo paternus impediendus est affectus: ita & viduæ viri sui in solatij collatione imitandum est exemplum: atq[ue] hæc facientes filij altissimi in obediendo mādatis illius esse probabimur. Quia magis nobis miserebitur in remuneratione præmij, quàm materna affectio vnquam fecerit in studio nutrimenti.

CAPVT

XVII.

1. Cor. 1. d

Ioan. 14. a

Prou. 8. d

Ioan. 10. b

Leuit. 11. g.
& 19. a. &
20. b

Sapientia filijs suis vitam inspirat, & suscipit exquirentes se: & præibit in via iustitiæ: & qui illam diligit, diligit vitam. & qui vigilauerint ad illam, complectentur placorem eius. Sapientia diuina, paruis sibi aptum laudat, ipsam sapientiam dei, quam non aliam quàm Christum filium dei intellegimus. De quo apostolus ait: Christum dico dei virtutem & dei sapientiam. Ipsa enim sapientia filijs suis vitam inspirat: quādo discipulis suis & cæteris fidelibus, agnitionis suæ præbuit sacramentum, & euangelij reuelauit mysterium. Suscipit perquirentes se, quia suscipiet mādatos suos dominus, & præibit in viam iustitiæ, qui ait: Ego sum via, veritas, & vita: qui sequitur me non ambulat in tenebris; sed habebit lumen vitæ. Vnde qui illum diligit, diligit vitam. quia seruando mandata illius, ad æternam perueniet vitam: & qui vigilauerint ad illam, complectentur placorem eius. Sicut in Prouerbijs spondet, dicens: Beatus homo qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei, fores suas, & postes ostij sui, scripturas sanctas & earum doctores nūcupat, sine quibus ad vitam quam pollicetur nō valemus ingredi. qui enim ad has fores vigilat, hoc est intenta mente meditādo perseverat, magnitudinis ipsius suauitatem percipit. Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt: & quo introibit, benedicet deus. Ille quippe verè tenet sapientiam, qui Christi mandatis adhibet obedientiam, & quo ipsa intrauerit benedictio dei, illuc simul comitatur. Sicut eum qui per eius fidem & dilectionem cælestis regni aditum quærit, benedictione æterna ditabit. Vnde ipse in Euāgelio ait: Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pasqua inueniet. Qui seruiunt ei obsequentes erunt sancto, & eos qui diligunt illam diligit deus. Qui enim veraciter seruit Christo, & spem habet in illo, sanctificat se sicut & ille sanctus est, quoniam faciendo iustitiam iustus est, sicut & ille iustus est. De quo dominus in lege præcepit, dicens: Sancti estote quoniam & ego sanctus sum, dominus deus vester. & eos qui diligunt illum, diligit deus, quoniam qui diligunt eum qui genuit, diligit eum qui natus est ex eo, quem vtiq[ue] diligit pater, simul diligit & filius: sicut in Euāgelio ipsa veritas ostēdit,

Ioan. 14. c

Matth. 19. d

Apoc. 3. d

Psal. 131. c

Abac. 2. c

dicens: Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligā eum, & manifestabo ei meipsum. Sed quia probatio dilectionis, exhibitio est operis: Sequitur: Qui audit illam, iudicabit gentes: & qui intuebitur illā, permanebit confidens. Si crediderit ei, hæreditabit illam, & erunt in confirmatione creaturæ illorū: quoniam in tētatione ambulat cū eo, & in primis eligit eum. Qui enim diligit Christum, mandata eius seruat, & ille iudicat gentes, sicut ipsa veritas in Euāgelio promisit, dicens: Cū sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicātes duodecim tribus Israel. & in Apocalypsi: Ecce sto (inquit) ad ostium & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, introibo ad illū, & cœnabo cū illo, & ipse mecum. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedi cū patre meo in throno eius. Idcirco is qui intuebitur eam, hoc est totā intētione[m] animi sui, & fidei virtutē in eam ponit, permanebit confidens, nec eum subuertere poterit tētatio præsentis vitæ, sed erunt in cōfirmatione opera ipsius. & ad præmia æternæ hæreditatis remuneranda seruabuntur, pro cuius amore oīa fecit. Ita vt eorū acceptor dicat tunc cū propheta: Hæc requies mea in sæculū sæculi: hic habitabo, quoniam præelegi eam. Timorem & metū & probationem inducet super illum: & cruciabit illū in tribulatione doctrinæ suæ, donec tēter illū in cogitationibus suis, & credat animæ illius: & firmabit illū, & iter adducet directum ad illum: & denudabit abscoīsa sua illi, & thesaurizabit super illū scientiā & intellectum iustitiæ. Hac sentētia priora confirmabuntur, quoniam illum quē sapientia diuina introiens inhabitauerit, opera eius diriget: & præparabit illum in varijs tētationibus exercēdo atq[ue] probādo ad futuræ vitæ gaudia percipiēda. Timorē & metum & probationē inducet super illum, quoniam tribulatio patientiam operatur: patientia vero probationem: probatio vero spem: spes autē non confundit. Quia charitas dei diffusa est in cordibus electorū per spiritū sanctū qui datus est eis. Vnde dicit, firmabit illū, & iter adducet directū ad illum, & denudabit abscoīsa sua illi, & thesaurizabit super illum scientiam & intellectū iustitiæ, quoniam vbi spiritus sancti gratia donū infuderit charitatis, profecto abscoīsa & abstrusa mysteriorū illi patebunt, & thesaurus scientiæ atq[ue] intellectus ibi reuelabitur. Si autē oberrauerit, derelinquet illū, & tradet eum in manus inimici sui. Ille à via veritatis oberrauerit, qui fidē spem & charitatem perdidit, quē sapientia derelinquit, quoniam indignum sua in habitatione iudicauit. Sicut per prophetā ipse dominus ait: Iustus autē meus ex fide mea viuit, quod si subtraxerit se, nō placebit animæ meæ. & tradet eū in manus inimici sui: cū eum sua protectione exutū, in manus hostiū suorū iusto iudicio incidere permittit.

CAPVT XVIII.

Tempus, conferua tempus, & deuita à malo. Superius laudans commendauit sapientie donū, nunc ostendit ipsius sapientie factū, quia quicumq[ue] veraciter præcepta seruat sapientie, cautus est in tēporū mutatione, nec deserit viam iustitiæ in tēpore persecutionis & angustia. Ideo exhortans filios suos ipsa docet sapientia, vt conseruent tēpus, quia tēpus omni rei sub cælo: & tēpus est belli, & tēpus pacis, quoniam quandiu in hoc sæculo sumus, tēpus est belli: & pro fide ac iustitia standum, & pro salute animæ pugnandū. Vnde & omne malum, hoc est, vitium nobis est deuitandū. Cum autem migrauerimus de hoc sæculo, pacis tēpus adueniet. In pace enim locus dei, & ciuitas nostra Hierusalem de pace sortita vocabulum est. Pro anima tua ne confundaris dicere verum. Est enim confusio adducens peccatum, & est cōfusio adducens gloriam & gratiam.

c. j.

Hortatur milites Christi vt cū tempus persecutionis insiterit, nō deterreantur pro Christi noīe animā ponere, neq; confundatur voce & ore veræ fidei cōfessionē proferre. quia est cōfusio adducens peccatum. de qua ipsa veritas ait: *Qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hoīs erubescet. cū venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorū angelorū.* Est quidē & alia cōfusio, quæ adducit gloriā & gratiā. Cum quis p peccatis suis cōpungitur, & pœnitentiā agit. De qua dominus per Ezechiele prophetā ad Hierusalē ait: *Suscitabo tibi pactū sempiternū, & recordaberis viarū tuarū, & confunderis.* Et paulopōst: *Et scies (inquit) quia ego dominus: vt recorderis & cōfundaris, & nō sit tibi vltra aperire os præ cōfusione tua. Cum placatus fuero tibi in oībus quæ fecisti, ait dominus deus. Nec accipies faciē aduersus faciē tuam, nec aduersus animā tuam mēdaciū. Aduersus persecutores fidei & hæreticos semp est dimicandū atq; resistendū: nec errori eorū vnq; cedendū, aut consentiendū. Vnde & subiugitur. Nō reueraris proximū tuū in casu suo, nec retineas verbū in tēpore salutis.*

Luc. 9. c *Hinc & dominus in Euangelio ait: Cum audieritis prælia & seditiones, nolite terreri. Et item: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure audistis, prædicate super tēta. Nolite timere eos q occidunt corpus, animā autē nō possunt occidere. sed potius eū timete, qui potest animā & corpus perdere in gehennā. Nō abscondas sapientiam tuam in decore eius. In lingua enim cognoscitur sapiētia: & sensus & scientia & doctrina in verbis veritatis: & firmamentū in operibus iustitiæ. Nequaquā enim sapientia corā his occultāda est, qui eam pia mēte suscipere & discere volunt. nec verbū prædicationis coram intētis auditoribus abscondendū. quia vt in Prouerbij scriptū est: *Qui abscondit frumentū, maledicetur in populis. Benedictio autē super caput vendentiū: hoc est, qui sanctæ prædicationis apud se verba retinet, hic maledicetur in populis, quādo in solius culpa silētij pro multorū quos corrigere potuit pœna dānatur. Ipse est seruus piger & malus, qui p retēione talēti quod accepit in exteriores tenebras missus est. Vendunt autē frumentū qui verbū vitæ audiētibus conferunt: a quibus pretiū fidei & cōfessionis recipiant. Dicēte domino: *Negotiamini dū venio. quorum capiti benedictio supuenit, dum singulis de tali negotio redeantiū dominus dicit: Euge serue bone & fidelis, quia sup pauca fuisti fidelis, sup multa te constituā, intra in gaudiū domini tui. Et merito in talium lingua dicitur agnosci sapiētia & sensus scientia, in quorū doctrina verba sunt veritatis atq; in exēpli firmamentū iustitiæ. Pro quibus videlicet omnibus æterna remuneratione coronātur. Non contradicas veritati vllō modo: & de mendacio inereditionis tuæ confundere. Multi sunt qui, cū à rectoribus suis p male cōmissis arguuntur, aut hoc defendunt quod iniquè gesserunt: aut falsō denegant, quod in consciētia sua verum esse nō ignorant. Ideo admonet nequis præsumat cōtra veritatē contendere, & fallaciter excusando semetipsum defendere. quoniā qui abscondit scelera sua, nō corrigitur: qui autē confessus ea reliquerit, profecto sanabitur. Vnde psalmista ab huiusmodi malo se erui postulat à domino, dicēs: *Pone domine custodiā ori meo, & ostium circūstantiæ labijs meis. Vt nō declines cor meum in verbū malum, ad excusandas excusationes in peccatis, cū hominibus operantibus iniquitatem. Non confundaris confiteri peccata tua, & ne subijcias te homini p peccatō. Sicut hortatur ad cōfessionē peccati, ita prohibet à cōsensu operis nefandi. Quid est enim aliud nō subijci homini p peccatō, nisi nō consentiendū illi qui illicit aliquo modo ad peccādū? Doctor enim veritatis, & operator iustitiæ semp auditorē suum ad meliora & perfectiora prouocat. Econtrario autē assertor mēdaciū & factō iniquitatis, cōsentientes sibi trahit ad foueam per-****

ditionis. Noli resistere contra faciē potētis, nec coneris cōtra ictum fluuij. In iustitia agonizare pro anima tua: & vsq; ad mortem certa pro iustitia, & deus expugnabit pro te inimicos tuos. Obedientia ergo maioribus semper adhibēda est, vbi præcepta eorū concordāt regulæ veritatis atq; iustitiæ. quod & lex pari modo docet & Euangelii. Si autē potestas humana nos vult ad blasphemandū cōpellere, vel ad opera iniquitatis pertrahere: nullo modo debemus cōsentire, sed p recta fide atq; vera religione, in quibus certa extat salus animæ, omni tēpore decertare. Vnde ipsa veritas in Euangelio ait: *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum & projice abs te. Bonū est tibi vnū oculum habentē in vitā ingredi, q̄ duos oculos habentē mitti in gehennā ignis. Et si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eū & projice abs te. Bonū est tibi ad vitā ingredi debile & claudū, q̄ duas manus vel duos pedes habentē mitti in ignem æternū. Et alibi discipulos suos ad certamina passionū prouocans hortatur, dicens: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam & sequatur me. qui enim voluerit animā suā saluā facere, perdet eam. quod autē dicitur: Deus expugnabit pro te inimicos tuos: ostendit q nō humana virtute, sed diuina ope aduersarij vincuntur. Vnde ipsa veritas cōfessoribus suis ait: Ponite ergo in cordibus vestris nō præmeditari quæ admodum respōdeatis. Ego enim dabo vobis os & sapiētiā, cui nō poterūt resistere & cōtradecere oēs aduersarij vestri. Noli citatus esse in lingua tua, & inutilis & remissus in operibus tuis. Velocem esse in lingua valde periculosum est, quia mors & vita in manibus linguæ. qui custodit os suum, custodit ab angustijs animā suā. qui autē inconsideratus est ad loquendū, sentiet mala. Os enim lubricum operatur ruinas. Vnde Iacobus apostolus docet, dicens: *Sit autē omnis homo velox ad audiendū, tardus autē ad loquendū, & tardus ad irā. Et item: Estote (inquit) factores verbi & nō auditores tantū, fallētes vosmetipsos. hinc & alibi scriptū est: nō est in sermone regnū dei, sed in virtute. Qui autē facit voluntatē dei, manet in æternū. Inutile autē fieri & remissum in operibus, valde ignominiosum est. propter quod dicit i Prouerbij: *Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est dissipantis opera sua. qui operatur terrā suā, satiabitur panibus: qui sēctatur otiiū, replebitur egestate. Noli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos, & opprimens subiectos tibi. Leonem hic ponit pro feroce. quia nō condecet Christi discipulū, esse furibundū neq; crudelem. Beati mites, quoniā ipsi possidebunt terrā. Possunt & in ipsa sentētia hæretici denotari, qui in domo ecclesiæ per linguæ volubilitatem seducunt corda innocentium, & per insolentiam morum conturbant mansuetudinē simplicium. quos etiā iuxta apostolū oportet redargui vt discant nō blasphemare. Non sit porrecta manus tua ad accipiendū, & ad dandū collecta. Auaritiā vtiq; vetat, & misericordiam cōmendat: vt nō auarē aliena rapiamus, sed nostra misericorditer largiamur. Beatius est enim magis dare q̄ accipere.* **CAPVT XIX.*****

Noli attendere ad possessiones iniquas, & ne dixeris, est mihi sufficiēs vita: nihil enim proderit in tēpore vindictæ & obductionis. Quam stultū sit ad terrenas possessiones auarē inhiare, & maxime ad iniusta lucra animū vertere, mutabilitas rerū & authoritas diuinarū literarum ostēdit. quia sicut nihil intulimus in hunc mundū, haud dubium ita nec auferre quid possumus. Radix enim oīm malorū est auaritia. Vnde dominus in Euangelio diuitē q de futura vsura & quæstu plurimorū annorū superflue tractabat redarguit, dicens: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te. quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat & non est in deum diues.* Hinc & Paulus

1. Tim. 6. d. discipulum admonet, dicens: Diuitibus huius sæculi præcipe, nõ superbè sapere, neq; sperare in incerto diuitiarum: sed in deo viuo, qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum: bene agere, diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere, cõmunicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Non sequaris concupiscentiã cordis tui: & ne dixeris, quomodo potui? aut quis me subijciat propter facta mea? deus enim vindicans vindicabit. Iustus dominus & iustitiam diligit, qui reddit vnicuiq; secundum opera sua. pluit super peccatores laqueus ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum. Ibunt impij in supplicium æternum: Iusti autè in vitam æternã. Ne dixeris peccavi, & quid accidit mihi triste? altissimus enim est patiens redditor. Nihil stultius est q̃ pietatem dei ac patientiam in vsum conuètere peccatorum, qui ideo delinquentes expectat vt se conuertant in melius, & agant pœnitentiam de peccatis suis. quoniam misericors & miserator est dominus, patiens & multũ misericors. qui p̃ prophetam ait: Nolo mortem peccatoris, sed vt cõuertatur & viuat. quia autè mentis est duræ, & indulgentiæ tempus dissimulãdo tardat conuerti, thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei. Vnde & subditur. Noli esse sine metu, neq; adijcias peccatũ super peccatum: & ne dicas, miseratio dei magna est, multitudini peccatorum meorum miserebitur. misericordia enim & ira ab illo & in peccatores respicit ira illius. Nunquam enim hominis animus sine metu dei esse debet. quia iustus dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in oibus operibus suis. Custodit diligetes se, & omnes peccatores disperdet. Vnde beatus homo semper pauidus est, & nunq̃ de misericordia dei desperat. quia suavis est dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius. Beneplacitũ est enim domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Hinc in lege ita præceptum est: Ne auferas in loco pignoris inferiore & superiore molã. Superior autè & inferior mola, est spes & timor. Spes verò ad alta subuehit, timor autem cor inferius premit. Sed mola superior & inferior ita sibi necessario iunguntur, vt vna sine altera inutiliter habeatur. In peccatoris vtiq; peccatore incessatè debet spes & formido coniugi. quia incassum misericordiã sperat, si nõ etiam iustitiã timeat. Incassum iustitiã metuit, si nõ etiam de misericordia confidit.

C A P V T X X.

Non tardes cõuerti ad dominũ, & ne differas de die in diem. Subito enim venit ira illius, & in tẽpore ṽdictæ disperdet te. Vnde dominus in euãgelio admonet, dicens: Currite dũ lumẽ habetis, ne forte tenebræ vos cõprehendant. Et item: Pœnitentiã inquit agite, appropinquabit enim regnum cælõrũ. & iterum: Vigilate ergo, nescitis enim quãdo dominus domus veniat: sero, an media nocte, an gallicantu, an mane. ne, cũ venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico; vigilate. & rursum: Vigilate itaq; omni tẽpore, orantes, vt digni habeamini fugere ista oĩa quæ futura sunt, & stare ante filiũ hominis. Noli anxius esse in diuitijs iniustis: nihil em̃ proderunt tibi in diẽ obductionis & ṽdictæ. Diuitiæ iniustæ sunt, quæ iniquè acquiruntur, & auarè seruãtur: ad quas animũ Christiani nõ oportet anxie anbelare, cui promissũ est regnũ cælestẽ. cõturbat enim domũ suã, qui sctatur auaritiã: qui autè odit munera, viuet. Vnde ipsa cumulatio diuitiarũ nõ valet in die iudicij de manu ṽdictæ eripere possessore suũ: quæ hic antè misericorditer egentibus expensa nõ fuerat. Ideo saluator nos præmonuit, dicens: Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?

Ioan. 12. f.
Matt. 3. a. &
4. c.
Marc. 13. d

Luc. 21. g.

Matth. 16. c.
Marc. 8.
Luc. 9. g

Aut quam dabit homo cõmutationem pro anima sua? filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cũ angelis suis: & tunc reddet vnicuiq; secundum opera eius. Non ventiles te in omnem ventũ: & non eas in omnẽ viam. sic enim peccator probatur duplici lingua. Instabilitatem vituperat, quæ proprie stultorum est. sicut scriptum est: stultus vt luna mutatur, & vir duplici animo inconstans est in omnibus vijs suis. In omnem ventum se ventilat, & in omnẽ viam vadit, qui luxum sæculi sequi, & timorem domini seruare se pariter posse æstimat, & mundo ac Christo æqualiter militare. Qui enim huiuscemodi loquendo aut operãdo illusione fallitur, peccator nimirum esse probatur. Aliter, præmonet nos sapientia diuina, ne hæreticorũ vanitatem atq; errorum deuia sequamur. Quia duplicitas doctrinæ eorum, in qua aliquãdo vera, aliquãdo quoq; falsa proferunt, noxios illos esse cõprobat. Sed quid nobis seruandũ sit, sequens sententiã demonstrat. Esto firmus in via dei, & in veritate sensus tui & scientia, & prosequatur te verbũ pacis & iustitiæ. Firmus in via dei est, qui regulã catholicæ fidei rite credendo seruat, & doctrinã Euangelicam recte viuendo ac bene operãdo sequitur. Hunc prosequetur verbũ pacis & iustitiæ: quando in meritorũ retributione illi confertur præmium æternæ gloriæ, dicente domino: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Esto mansuetus ad audiendũ verbum, vt intelligas: & cũ sapientia profer responsum verum. Bonorum ergo consuetudo semper est, cũ mansuetudine audire & suscipere verbũ veritatis, & temperatè ac prudẽter verbum proferre. Vnde Iacobus apostolus admonet, dicens: Sit autè omnis homo velox ad audiendũ, tardus autè ad loquẽdum, & tardus ad iram. & paulo post: In mansuetudine inquit suscipite verbũ insitum, quod potest saluare animas vestras. Et econtrario inter superbos semper iurgia sunt, & homines pestilẽtes dissipant ciuitatem. Ideo & in Prouerbis alibi scriptum est: Vidisti hominẽ velocem ad loquendum? stultitia speranda est magis q̃ illius correctio. Vnde adhuc subiungit, dicens: Si est tibi intellectus, responde proximo docẽdo prodesse. Ita ille nõ mediocriter delinquit qui nõ habet scientiam scripturarũ, & tamen vult magister esse aliorũ. Quãobrem mãdat illi qui nõ sufficit alios docere, linguæ custodiã habere, & ore verbũ indiscretum nõ proferre: quia in confusione perpetuam cadit, qui præcauere erroris laqueum nõ contẽdit. Honor enim & gloria in sermone sensatis lingua vero imprudẽtis subuersio est ipsius. Honor videlicet immortalitatis, & gloria æternæ beatitudinis succedunt sapiẽti: quæ promeretur catholicus doctõr in verbo discretus, nec nõ & subuersio æterni interitus seq̃tur imprudentẽ, quẽ nõ effugiet hæreticus vaniloquus. Non appelleris susurro in vita tua, & lingua tua capiaris, & confundaris. Susurronem appellat detractore, cuius cõfusio vera est, quia dãnatio certa. Vnde in Ecclesiastæ scriptũ est: Sicut mordet serpens in silẽtio, sic qui occultè detrahit fratri suo. & alibi: Qui detrahit inquit alicui rei, in futurũ se obligat. Aliter, possumus in susurronibus hæreticos intelligere: qui occultè cõstruunt dolos, & ponunt insidias, vt incautos quosq; decipiant. Sed qui fodit foueam, incidit in illam: & in insidijs suis capientur iniqui. Super furem enim est cõfusio, & pœnitentiã, & deuotatio pessima super bilinguem. Fures eosdẽ appellat hæreticos, qui ad furis similitudinẽ obscuritatẽ amant tenebrarũ, & latẽter laqueos errorũ ponunt, vt spolia virtutũ ac rectæ fidei ab ignauis & desidiosis auferãt. Hinc ipsa veritas in euãgelio

Ecclesiastici
27. b

Matth. 25. b

Iacob. 1. c

Ibidem.

Prou. 29. c

Ecclesiastæ
10. c
Prouerb.
13. b

Ioan. 10. b

ait: Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones. & fur nō venit nisi vt furetur, & ma-
 ctet, & perdat. ijdē dicūtur & bilingues, qā bifaria loquūtur, hoc est aliquādo vera, aliquando
 falsa, sed eorū deuotatio est pessima, qā cōfusio sepiterna. Sufurratori autē odiū, & ini-
 micitia & cōtumelia. Recte inimicitia & odiū & cōtumelia sufurratoribus adiunguntur:
 Rom. 1. d quia fraus illorū ac nequitia facit illos deo & hoibus detestabiles. Vnde p Paulū dicitur: Sufur-
 P sal. 100. a rones & detractores deo odibiles. & psalmista: Detrahentē (inquit) aduersus pximū suū occul-
 Prou. 24. a tē, hunc persequer. De quo & in Prouerbijs legitur: abominatio hoīm detractor. & itē: In ore
 Ibid. 14. a stulti virga cōtumeliā. Iustificā pusillū, & magnū similitur. Iudicij docet æquitatē, ne
 Deuter. 1. c forte psonarū acceptor fias, & per odiū alicuius seu adulationē à via veritatis declines. Vnde
 16. d in lege scriptū est: Nō accipias personā in iudicio. Iuste quod iustū est persequaris. Noli fieri
 Leuit. 19. c pro amico inimicus pximo. impropriū enim & cōtumeliā malus hæredita-
 Exod. 23. a bit, & oīs peccator inuidus & bilinguis. Hac sentētia ostēdit nobis ius veræ charita-
 tis. qā qui verē amicus est, nō potest ad inimicitia reuerti. quoniā charitas nō agit perperā, non
 cogitat malū, nō gaudet sup iniquitatē, cōgaudet autē veritati. Vnde in sequētibus dicitur: Ami-
 Cap. 6. b cus fidelis medicamentū vitæ & immortalitatis: at cōtra hæretici q ab vnitatē fidei & societate
 charitatis discedūt, nō permanēt in amicitia vera, sed ex amicis in inimicos cōuertūtur. Vnde Io-
 1. Ioan. 2. c annes de ipsis ait: A nobis exierūt, sed nō erāt ex nobis. nā si fuissent ex nobis, pmāssissent vtiq;
 nobiscū. Sed vt manifesti sint quoniā nō sunt oēs ex nobis, isti impropriū & cōtumeliā prauæ
 doctrinæ sequacibus suis reliquunt, & oīs peccator est inuidus & bilinguis. quia oīs hæreticus
 odit veritatē, & seminat falsitatē. Nō te extollas in cogitatione animæ tuæ velut
 taurus, ne forte allidat virtus tua p stultitiā, & folia tua comedat, & fructus
 tuos perdat, & relinquare velut lignū aridū in heremo. Vetat iactantiā ac dete-
 statur superbiā, quia initiū oīs peccati superbia est. & oīs arrogātia abominatio est apud deum.
 & ne sufficere nobis credamus si extollentiam vitemus in actu, dicit: non te extollas in cogita-
 tione animæ velut taurus. Deus enī inspector est cordis, & nō secūdū faciē, sed secūdū verita-
 tem vnūquēq; diiudicat, quē nemo potest p hypocrisim fallere. quia oīa nuda sunt & aperta
 oculis eius. qui si in internis animæ ceruicatā ac tumidā cogitationē cōspexerit, nō ei placebit sed
 allidetur virtus ipsius superbi p stultitiā elationis, & folia verborū eius sūt vacua, & fructus
 operū inutiles, & velut lignū aridū non habens viriditatē dilectionis, inter steriles iniquorum
 actiōnes deputatur. Vnde in psalmo scriptū est: Quoniā deus dissipat ossa hoīm sibi placentiū:
 P sal. 52. b cōfusi sunt, quoniā deus spreuit eos. De quo & Petrus apostolus ait: Superbis deus resistit, humili-
 1. Pet. 5. b bus autē dat gratiā. Hinc & ipsa veritas i Euāgelio ait: Omnis qui se exaltat humiliabitur:
 Luc. 14. c & 18. c & qui se humiliat, exaltabitur. Anima enim nequam disperdet qui se habet: & in
 gaudium inimici dat illū, & deducit in sortē impiorū. Sicut bonæ voluntati fru-
 ctus honorū succedit operum: Ita malitiōsæ mēti nihil proueniet prosperū. quia si dilectio non
 adhæret peccatori, frustra quis fingit se operā dare virtuti. Vnde scriptū est: Qui in vno offēdit,
 factus est oīm reus. & alibi: Omni habētī dabitur: ei autē qui nō habet, & hoc quod videtur ha-
 bere, auferetur ab eo. In gaudiū ergo inimicorū (hoc est malignorū spirituum) incidit, qui recte
 credēdo ac bene operādo præcauere nō studet, ne in sortē veniat ipiorū. Verū quia de cōuersio-
 ne disputans pleniter ostēdit. quæ sit vera cōuersio, hoc est morū atq; sermonū correctio: & ne
 iteret pristinā stultitiā, ne veniat in gaudiū inimicorū, & in danationē ipiorū. Libro primo hic
 finito, quid de amicitia vera & cautela sapientia doceat, in alterius libri pādamus exordio.

F I N I S.

Liber secundus.

CAPVT I.

Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimi-
 cos: & lingua eucharis in bono homine abun-
 dauit. Hinc & in Prouerbijs scriptum est: Labia iusti eru-
 diunt plurimos, & in labijs sapientis inuenitur sapiētia, & itē:
 Sermo durus suscitāt rixas, & sermo lenis mitigat suscitatas.
 multiplicat ergo ecclesiasticus vir, in quo lingua eucharis, hoc
 est bonæ gratiæ, abundat fidelium turbam docendo: & perse-
 cutorum furorem perspicua ratione veritatis sæpe mansuesce-
 re facit. Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit
 tibi vnus de mille. Cum omnibus ergo hominibus quantum possibilitas sinit pax est te-
 nenda, sed non cum multis consilium ineundum. Quia scriptum est: Multi homines misericor-
 des vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? & alibi: Inimicus cum in corde tractauerit:
 dolos, quando submisserit vocem suam, ne credideris ei, quoniam septem nequitia sunt in corde
 illius. & Ecclesiastes: Virum (inquit) de mille vnū reperi: mulierem ex omnibus non inueni.
 Sunt enim quidam qui deuotionem habent bonæ voluntatis, sed non mentis prudentiam. Alij
 autem prudentes sunt corde, sed peruersi voluntate. Vbi autem deuotio fidei & sensus intelli-
 gentiæ pariter inueniuntur, ibi consilium vtile opportunè quæritur.

CAPVT

II.

Si possides amicum, in tentatione posside eum & ne facile credas ei
 teipsum. est enim amicus secundum tempus suum, & non perman-
 nebit in die tribulationis: & est amicus qui cōuertitur ad inimici-
 tiam: & est amicus qui odium, & rixam, & conuicia denudabit. est autē ami-
 cus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis. Amicus si perman-
 ferit fixus, erit tibi quasi coequalis: & in domesticis tuis fiducialiter aget.
 Per diuersas species falsos amicos exprimens, tandem ad veri amici peruenit demonstrationem,
 quia multi amicos se esse profitentur in prosperis, & in aduersis se manifestant fieri inimicos.
 Vnde subiungitur. Si humiliauerit se contra te, à facie tua abscondet se. Fingit
 enim se facie tenus esse deuotum, sed in necessitatis euentu probabit se corde esse alienum. Ideo
 dicitur: abscondet se, hoc est fingit se esse quod non est. Vnanimem habebis amicitiam
 bonam, ab inimicis tuis separare, & ab amicis tuis attende. Vbi vnanimitas est
 inter amicos, ibi stabilitas est amicitia. Vbi autem fictio & non veritas, ibi nequaquā est ami-
 citiæ firmitas. Vnde admonet vt ab inimicis, vbi patent inimicitia, penitus se separet, & cau-
 telam habeat in amicorum discretionē. Notandum autem quod hæc discretionis obseruātia mā-
 xime necessaria est inter catholicos & hæreticos. quia hæretici omnē machinationem suam per
 hypocrisim agunt, quatenus incautos quosq; facilius decipiant. Vnde saluator in Euāgelio præ-
 monet, dicens: Attendite autē vobis a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis vniū,
 intrinsecus autem sunt lupi rapaces, ex fructibus eorū cognoscetis eos, &c. Hinc & apostolus ad
 discipulum scribens, ait: O Timothee, depositum custodi, deuitās profanas vocum nouitates, &

c. iij.

Prou. 10. c

Ibid. 15. a

Prou. 20. a

Ibid. 26. d

Ecclesiastes
7. d

Matth. 7. b

1. Tim. 6. d

Rom. 16. c

oppositioes falsi nominis scientiæ. quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Et ad Romanos: Rogo autem vos fratres, ut obseruetis eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, & declinate ab illis. huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo veteri: & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium.

Luc. 16. g

Ioan. 15. b

Amicus fidelis protectio fortis, qui autem inuenit illum, inuenit thesaurum. amico fideli nulla est comparatio: & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. Quid est enim amicus nisi cõsors amoris, ad quem animu tuum adiungas atque applices: & ita misceas, ut vnum velis fieri ex duobus? Cui te tanquam alterum tibi committas, a quo nihil timeas, nihil ipse commodi tui causa in honestum petas. Non enim veltigalis amicitia est, sed plena decoris, plena gratia virtutis. Quid amicitia pretiosius? quæ angelis communis & hominibus est. Vnde dominus dicit: Facite vobis amicos de iniquo mamona. Ipse dominus noster amicos ex seruis fecit. Sicut ait secundum Ioannem: Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego precipio vobis. Dedit formam amicitiae, quam sequamur: Vt faciamus amici voluntatem, ut aperiamus secreta nostra amico, quæcumque in pectore habemus, & illius archana non ignoremus. Ostendamus illi pectus nostrum, & ille nobis aperiat suum. Ideo inquit vos dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui a patre meo, nota feci vobis. Nihil ergo occultat amicus, si verus est: sed effundit animum suum sicut effundebat mysteria patris dominus Iesus. Qui enim seruat amicitiam, dei amicus est. hoc honoratur nomine, qui est vnanimis. nec quisquam enim detestabilior est, quam qui amicitiam læserit. Vnde in proditore dominus hoc grauissimum genus scadali inuenit, quo eius condemneret perfidiam. Quod gratiæ vicem non representauerit: & coniuuiis amicitiae, venenum malitiæ miscuerit. Amicus fidelis medicamentum vitæ, & immortalitatis: & qui metuunt dominum, inuenient illum. Amicus dicitur quasi animi custos. In amico quippe fideli medicamentum est vitæ & immortalitatis. quia si fidelis est, secundum deum utique amicus est: si autem secundum deum amicus est, ea semper cum amico tractat, quæ ad medicamentum vitæ æternæ & immortalitatis perpetuam pertinent. Vnde est illa Tullij Ciceronis sententia: Amicitia nisi inter bonos esse non posse. Est enim boni viri quæ eundem sapientem licet dicere hæc duo tenere in amicitia, primum ne quid fictum sit, ne de simulato. Aperte enim vel odisse magis ingenui est, quam fronte occultare sententiam. deinde non solum ab aliquo allatas criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum semper aliquid existimantem ab amico esse violatum. accedat huc suauitas quædam oportet sermonum, atque morum, haudquam mediocri condimentum amicitiae. Tristitia autem & in omni re seueritas habet illa quidem grauitatem, sed amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem facilitatem procliuior. Qui timet deum, æque habebit amicitiam bonam, quoniam secundum illum erit amicus illius. Plena ergo atque perfecta amicitiae gratiam nisi inter perfectos viros eiusdemque virtutis perseverare non posse sancti patres docuerunt. Vnde quomodo ad perfectionem illius & inuolabilem statum perueniri possit, quasi gradus quosdam statuerunt. Primum igitur gradum veræ amicitiae in contemptu substantiæ mundialis & omnium quas habemus rerum despectione esse dixerunt. Secundum, ut ita suas vnusquisque refecit voluntates, ne se sapientem atque consultum esse iudicans, suis malis quam proximi diffinitionibus obedire. Tertium est, ut sciat omnia etiam quæ vtilia ac necessaria æstimat, postponenda bono charitatis & pacis. Quartum, ut credat nec iustus nec iniustus de causis penitus irascendum. Quintum, ut aduersum se iracundiam fratris, etiam sine ratione conceptam, eodem modo quo suam curare desideret, sciens æqualiter sibi perniciosam alterius esse tristitiam, ac si aduersus alium ipse moueatur, nisi eam quantum in se

Cicero de Amicitia.

est etiam de fratris mente depulerit. Postremum illud est, quod generale vitiorum omnium peremptorium esse non dubium est: ut se de hoc mundo credat quotidie migraturum. quæ persuasio non solum nullam in corde tristitiam residere permittit, verum etiam vniuersos concupiscentiarum ac peccatorum omnium comprimet motus. Hæc igitur quicumque tenuerit, amaritudinem iræ atque discordiæ nec pati poterit nec inferre.

CAPVT

III.

Alli, à iuuentute tua excipe doctrinam, & usque ad canos inuenies sapientiam. Hinc & in Prouerbijs scriptum est: fili mi, si intrauerit sapientia in cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit: consilium custodiet te, & prudentia seruabit te: ut eruaris de via mala, ab homine qui peruersa loquitur. Quicumque ergo in iuuentute studet sanæ doctrinæ aurem adhibere obedientiæ, in senectute dulcissimos fructus metet sapientiæ. Quasi is qui arat & seminat accede ad illam, & sustine bonos fructus illius. in opere enim ipsius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus ipsius. Vomere quippe euangelij de corde suo genimina vitiorum debet extirpare, qui semen diuini verbi edere, & fructus dulcissimos sacrarum virtutum desiderat metere. Quod autem dicit: sustine bonos fructus illius: ostendit quia patientia probatio est virtutum. Sicut ipsa veritas in euangelio testatur, dicens: Qui autem verbum retinet in corde bono & optimo, fructum adferet in patientia. In opere inquit ipsius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus ipsius. Quia non sunt condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Nam tribulatio præsentis temporis immensum gloriæ pondus in futuro operabitur in nobis. Quoniam oculus non vidit, nec auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus his qui diligunt illum. Quam aspera est nimium sapientia indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors. quasi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur proijcere illam. Imprudentibus semper & stultis abominabilis est meditatio sapientiæ, & detestantur eos qui se arguunt. quia nesciunt vtilitatem disciplinæ. Vnde scriptum est in Prouerbijs: Stultus irridet patris sui disciplinam. & item: Argue sapientem, & diliget te: Inrepa stultum, & odio te habebit. & rursum: Non amat pestilens eum qui se corripit, nec ad sapientes graditur. auris quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientium commorabitur. qui abijcit disciplinam, despicit animam suam: duram enim æstimant esse disciplinam. Ideoque moliuntur a se abijcere illam. Sed licet hæc sententia generaliter ad omnes insipientes pertineat, tamen præcipue denotat hæreticos, qui per duritiam mentis suæ non recipiunt correptionem. Nec sustinent ab errore suo diuelli, atque in viam veritatis dirigi. hi quauis assidue scripturas legant, tamen earum vim nequaquam intellegunt. Vnde scriptum est: Querit derisor sapientiam, & non inueniet. In perceptoribus autem suis probatio erit illius, quasi lapidis virtus, hoc est soliditas sensus. Cui nullus terrenarum opum comparari potest thesaurus: quia veræ sapientiæ super omnia excellit status. Quod psalmista veraciter intelligens ita ait: Iudicia dei vera iustificata in semetipsis, desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum: & dulciora super mel & fauam. De quo & in Prouerbijs scriptum est: Melior est sapientia cunctis pretiosissimis: & omne desiderabile ei non potest comparari. Sapientia enim doctrinæ secundum nomen eius est: & non multis est manifesta: quibus autem agnita est, permanet usque ad conspectum dei. Sapientia doctrinæ sinceritas est legis diuinæ. Quæ secundum nomen eius est, hoc est, prudentia & ve-

Prou. 2. b.

Luc. 8. b.

Prou. 15. a.

Ibid. 9. b.

Ibid. 15. b.

Ibid. 14. a.

Psal. 18. c.

Prou. 8. b.

ritas & virtus: Quia præceptum domini lucidum, illuminans oculos. & omnis sermo dei ignitus clypeus est. hinc & in Prouerbis legitur: Sapientia est viro prudentia, quæ tamen non est multis manifesta, quia solis amatoribus suis in via se ostendit hilariter. Qui autem continent illam, erunt ignobiles. Quibus autem agnita est, hoc est, qui eam recta fide ac bonis operibus seruant, perducit illos ad contemplationem gloriæ dei. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Audi fili & accipe consilium intellectus, & ne abicias consilium meum. inijce pedem tuum in compedes illius, & in torques eius tuum cololum. subijce humerum tuum & porta illam, & ne acedieris à vinculis eius. Docet sapientia quemadmodum subijci oporteat legi diuinæ. quia qui illi consentit, semetipsum in æternum conseruabit. Inijcit ergo pedem suum in compedes illius, qui progressum vitæ suæ munit præceptis illius. Indit collum suum in torquem eius, qui temperat sermones suos secundum regulam ipsius. Subijcit illi humerum suum ad portandum, qui actus suos subdit magisterio illius, & implet opere quod iubet. & nequis tædiose & grauitur eius doctrinam accipiat, subiungit, dicens: In omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua serua vias eius. Inuestiga illam, & manifestabitur tibi: & continens factus ne dereliqueris eam. in nouissimis enim inuenies requiem in ea: & conuerteretur tibi in oblectationem. & erunt tibi compedes in protectione fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stola gloriæ. Corde enim magis accedendum est ad sapientiam quam corpore. quia spiritalis lux animo inspicienda est non carne: sed tamen sensus corporis regendi sunt mentis ratione. Vnde nos docet apostolus, dicens: Spiritu ambulate. & desideria carnis non perficietis, & cætera. Qui enim animo deuoto meditatatur & agnoscere certat dei sapientiam, quæ est Christus: seruare studet mandata eius, & corporis luxum pro continentia restringere, ne diffluat in voluptatibus præsentis vitæ. sed magis viuat sub regula cælestis disciplinæ: hic nimirum in nouissimis suis inueniet requiem. Quando carne solutus pro præsentis labore præmia percipiet æternæ gloriæ. Vnde sequitur. Decor enim vitæ est in illa: & vincula illius nectura salutaris. stolam gloriæ indues eam: & coronam gratulationis superpones tibi. Sapientia enim certa notitia facit hominem proximum deo: & vitæ perpetuæ possessorem. nec aliter quisquā ad immortalitatis stolam & gloriæ coronam peruenire poterit: nisi per veram agnitionem sapientia: quia sola est in cælesti regno sanctorum beatitudo contemplatio vultus dei & perceptio veritatis. Vnde ipsa veritas in euangelio ad patrem ait: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. & item: Pater (inquit) quos dedisti mihi &c. quia dilexisti me ante constitutionem mundi.

CAPVT

IIII.

Illi, si adtenderis mihi, disces: & si accommodaueris animam tuam, sapiens eris: & si inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam: & si dilexeris audire, sapiens eris. Admonet sapientia virum ecclesiasticum (quæ nomine filij nuncupat) vt meditationi diuinæ legis ex omni parte se applicet. & primum hortatur vt discat: deinde vt animam ad hoc accommodet: postea vt aurem cordis inclinet: Tunc vt diligentiam audiendi adhibeat. Sicque sapientem eum. spondet esse futurum. quia necesse est vt qui veræ sapientia (quæ est Christus) perfectam agnitionem percipere desiderat, primum magistrorum catholicorum se humiliter subdat doctrinis. Sicque omnes affectus animæ suæ oo-

rum subijciat disciplinis: Dehinc vt intentionem cordis ab omni desiderio prauo auertens, ad audiendum verbum dei diligenter adhibeat: sicque caueat, vt ipsam meditationem legis dei non propter ambitionem terrenarum rerum, vel laudis humanæ, sed solummodo propter ipsius boni appetitum, totum studium impendat. sicque veraciter ipsius veræ sapientia ille percipiet fructum. & nequis proprio fidens ingenio, absque magistrorum traditione scripturam sacram tentet scrutari, subiungit dicens. In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapientia illorum ex corde coniungere. vt omnem narrationem dei possis audire: & proueria laudis non effugiant te. & si videris sensatum, euigila ad illum: & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. Quam periculosum sit propria scientia inniti, & orthodoxorum doctorum traditiones despici, multiplices hæreticorum indicant casus: quos superbia suæ fastus maxime supplantauit, eod quod suas sectas doctrinis sanctorum patrum præferebant. Vnde in Prouerbis sapientia hos reprehendit, dicens: Qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas, lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis: quorum via peruersa, & infames gressus eorum. Quid verò agendum sit, ipsa magistra fidelium post aliquantū ostendit, dicens: Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo: & ne inuitaris prudentia tuæ. In omnibus vijs tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Ne sis sapiens apud temetipsum. Time dominum, & recede à malo. Cogitatum habere in præceptis dei, & in mandatis illius maxime assiduus esto. & ipse dabit cor tibi, & concupiscentia sapientia dabitur tibi. Merito illi dabitur cordis purus intellectus, & sapientia diuinæ amor saluberrimus: qui cogitationes suas temperat secundum præcepta altissimi, & ea meditatatur assidue, quæ legis dei concordant doctrinæ: ipsaque opere studet implere, quæ nouit suo conditori omni modo placere.

CAPVT

V.

Noli facere mala, & non te apprehendent. discede ab iniquo, & deficient mala abs te. Dupliciter hæc sententia intelligi potest: hoc est, & generaliter prohibere omnium peccatorum actionem, pro qua pœna soluetur perpetua: & specialiter hæreticorum pernitiosam societatem, quæ (scriptura teste) reliquit ducem pubertatis suæ, & pacti dei sui oblita est. Quamobrem inclinata est ad mortem domus eius: & ad inferos semita ipsius. Omnèsque qui ingrediuntur ad eam non reuertentur, nec apprehendent semitas vitæ. Vnde nunc admonet vt discedas ab iniquo, & deficient mala abs te. Nemo ergo cum illa cohabitans, à sorde erroris immunis esse potest. Vnde Paulus discipulum docet, post secundam & tertiam increpationem hæreticum hominem deuitandum: quia huiusmodi peruersus est. De quo subsequens sententia adhuc nos instruit, subiungens: Non semines mala in sulcis iniustitia, & non metes ea in septuplum. Seminat ergo mala in sulcis iniustitia, qui in labore peruersæ doctrinæ operando exempla inserit nequitia, quorum fructus metet in septuplum, quando in fine præsentis vitæ perfectam ultionem suscipiet in igne gehennæ. Septenarius enim numerus in scripturis, aliquando in bono, aliquando in malo plenitudinem rei significat. Vnde & per Esaiam, plenitudo diuinorum charismatum in flore radicis Iesse septemplex spiritu requiescere describitur. Et in euangelio ipse dominus dicit, malignum spiritum in domum vacantem septem spiritus nequiores se secum introducere. Ex quo fiant nouissima hominis illius peiora prioribus. Et ne quis præsumptuose appetat honorem ecclesiasticæ dignitatis, quasi dignum se aestimans ordine magisteriali, protinus subiungit. Noli quærere

Prou. 10. b.

Galat. 5. c.

Ioan. 17. a.

Ibid. d.

Prouer. 2. c.

Ibid. 3. a.

Tit. 3. c.

Esa. 11. a.

Luc. 11. d.

ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris. Ambitio enim prælationis nequaquam seruat tenorē veræ humilitatis. Vnde nec opus potest exercere iusti regiminis: quia semitam habere neglexit veræ pietatis. hinc est quod ipsa veritas in euangelio, elationem carnalem discipulorum suorum de primatu contendentium edicto salubri compressit, dicens: Reges gentium dominantur eorum: & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut iunior: & qui præcessor est, sicut ministrator. Vnde & Iacobus ait: Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniam maius iudicium sumitis. De quo & pastor ecclesiæ docet, dicens: omnes autem inuicem humilitatem insinuate: quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

CAPVT

VI.

Non te iustifices ante dominum: melius est humiliari quàm extolli. Quoniam agnitor cordis ipse est: & penes regem noli velle videri sapiens. Nulla præsumptio perniciosior est, quàm de propria iustitia aut scientia quenquam considerare, dicente scriptura: Non est homo super terram qui faciat bonum, & nõ peccet. Et iterum: Astra (inquit) non sunt munda in conspectu dei: quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis? Et in Prouerbij: Quis potest (inquit) dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? Et rursum: Vidisti (ait) hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit stultus. Et in euangelio dominus: Omnis (inquit) qui se exultat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hinc & psalmista ait: Quoniam deus dissipat ossa hominum sibi placentium, confusi sunt, quia deus spreuit eos. Igitur penes regem Christum nulli licet se sapientem aestimare: quia omnis arrogantia abominatio est apud deum. Vnde Paulus hortatur, dicens: Noli altum sapere, sed time. Et iterum: Dico (inquit) per gratiam dei, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & vnique sicut deus diuisit mensuram fidei. Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. ne forte extimescas faciè potentis, & ponas scandalum in agilitate tua. Proprias vnumquæque oportet vires perpendere, & sic alieni iuris pro quantitate virium curam accipere. Qui ergo adhuc per mollitiem animi terrenis desiderijs occupatur, cauendum illi est ne districti iram iudicis grauius accendens, dum loco delectatur gloriæ, fiat subditis auctor ruinæ. solerter ergo se quisque metiatur, ne locum regiminis assumere audeat, si quod in se adhuc vitium regnat. Ne is qui per crimen deprauatur proprium, iudex fieri appetat culparum alienarum. Ille igitur modis omnibus ad exemplum debet viuendi pertrahi: qui cunctis carnis passionibus moriens iam spiritualiter viuit, qui prospera mundi postponit: qui nulla aduersa pertimescit: qui sola interna desiderat: cuius intentioni bene congruës, nec omnino per imbecillitatem corpus, nec valde per contumeliam, repugnat: qui ad aliena cupienda non deducitur, sed propria largitur: qui per pietatis viscera citius ad ignoscendum flertitur, sed nunquam plus quàm decet ignoscens ab arce rectitudinis inclinatur: qui nulla illicita perpetrat, sed perpetrata ab alijs, vt propria deplorat: qui ex affectu cordis, alienæ infirmitati compatitur: sicque in bonis proximis, sicut in suis profectibus lætatur: qui ita se imitabilem cæteris in cunctis quæ agit insinuat, vt inter eos non habeat, quod saltè de transactis erubescat: qui sic studet viuere, vt proximorum quoque corda arenitia doctrinæ valeat fluentis irrigare: qui orationis vsu & experimento iam didicit, quod obtinere à domino quæ poposcerit, possit. Non pecces in multitudinem ciuitatis, nec te immittas in populum.

Psal. 13. a.

Iob. 15. b.

& 25. b.

Prou. 20. b.

Cap. 26. b.

Luc. 14. &

18. c.

Psal. 52. b.

Rom. 11. c.

Rom. 12. a.

Hoc vetat, ne is qui ratione pollet, & liberi arbitrij potestate præualeat, subditorum insolentia prouocetur ad peccandum. sed constantiæ robore resistat alienæ nequitie: nec se putet impune peccare in eo quod plurimorum voluntati elegit consensum præbere. Vnde sequitur: Neque alliges duplicia peccata. nec enim in vno eris immunis. Duplicia peccata ille alligat, qui non solum semetipsum à peccatis non cohibet, sed etiam alijs ad peccatum consentiendo fauet: cui in vno reatu satis esset, etiam si in altero se non implicaret. Quapropter apostolus præuaricatores legis dei redarguit, dicens: Qui cum iustitiam dei cognouissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt digni sunt morte. Non solum autem qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Noli esse pusillanimis in anima tua exorare, & facere eleemosynam ne despicias. Pusillanimitas ideo fugienda est, quia sæpe per illam tristitia sæculi, quæ mortem operatur, nascitur. At contra constantes animo fortiter per patientiam sufferunt laborem, quia omnem præsentis vitæ contemnunt dolorem. Vnde in Prouerbij scriptum est: non contristabit iustum quicquid acciderit ei. Ideo & Iacobus apostolus tristitiam sustinentes ad orationis confugere auxilium hortatur, dicens: Tristatur aliquis vestrum? oret. æquo animo est? psallat. Similiter & pastor ecclesiæ æquanimitatem & beneficentiam comendat, ita in epistola sua scribens: Charissimi, nolite rimari in feruore qui ad tentationem vobis sit, quasi aliquid noui vobis contingat: sed communicantes Christi passionibus gaudete: vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis. Quoniam gloriæ dei spiritus in vobis requiescit. Nemo enim vestrum patiat quæsi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: Si autem vt christianus, non erubescat, glorificet autem deum in istorum nomine. quoniam tempus est vt incipiat iudicium de domo dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt euangelio? & si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi apparebunt? itaque & hi qui patiuntur secundum voluntatem dei, fidei creatori commendant animas suas in benefactis: Sed tunc ipsa beneficentia acceptabilis erit deo, si humilitatis viam non deserit, neque in elationem mentis declinauerit. de quo & subditur. Ne dicas, in multitudine munerum meorum respiciet deus, & offerentem me deo altissimo suscipiet munera mea. Quid enim beneficientem seruum de suis factis sentire oporteat, ipse dominus in euangelio data parabola de seruo ab agro regresso, & domini sui in ministrando domi iussa explenti, nouissime ita concludens ostendit, dicens: Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ sibi imperauerat? non puto: sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Quanto enim homo sua benefacta per iactantiam extollit, tanto minoris meriti apud deum sunt. Ideo necesse est vt bono operi studium impendamus. Sed tamen ante omnia humilitatem in corde seruemus, & per charitatem proximis nostris concordem & compatientes simus. De quo & subditur. Non irrideas hominè in amaritudine animæ. est enim qui humiliat & exultat circumspexit deus. Hinc & in Prouerbij scriptum est: Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas: & in ruina eius ne exultet cor tuum: ne forte videat dominus, & displiceat ei, & auferat ab eo iram suam. Econtrario verò Paulus, quid gerendum sit, salubriter instruit, dicens: Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus, id ipsum inuicem sentientes. Non alta sapientes, sed humilibus consentientes.

Noli amare mendacium aduersus fratrem tuum, neque in amicum similiter facias. Si nullum mendacium laudabile est, & cuiquam scandalum

Roma. 1. d.

Prou. 12. c.

Cap. 5. c.

1. Pet. 4. c.

Luc. 17. c.

Prou. 24. b.

Rom. 12. d.

inferre pernitiosum: quanto magis contra amicum aliquid per fraudem moliri vituperabile est? & non leuis noxæ, falsum crimen fratri imponere: quoniã testis mendax peribit. Vnde in Prouerbis sapientia dicit: Sicut noxius est qui mittit lanceas & sagittas in mortem: sic vir qui fraudulenter nocet amico suo. & cum fuerit deprehensus, dicit: ludens feci. & alibi: Ne moliaris (inquit) amico tuo malum; cum ille habeat in te fiduciam. Noli velle mentiri omnem mendacium: assiduitas enim illius non est bona. Omne mendacium noxium est, quia peccatum est. Os enim quod mentitur, occidit animam. & quanto quis illud vsitat, tanto grauiorem sarcinam peccatorum accumulatur. Sed licet diuersa genera sint mendaciorum, tamen primum ac capitale est mendacium longèq; fugiendum, quod fit in doctrina religionis: ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci. Quia per hoc certissimum est hominem a deo separari. Quisquis autem aliquod genus mendacii quod peccatum non sit putauerit, decipiet seipsum turpiter: cum honestum se deceptorẽ arbitratu aliorum. Noli verbosus esse in multitudine presbyterorum, & non iteres verbum in tua oratione.

Quia superius diximus, capitale esse mendacium in doctrina religionis. Quisquis hanc sententiam seruauerit, hoc est qui doctrinam seniorum magis deuote audire, quam suam impudenter proferre delegerit, ab hoc periculo longius erit. Tutius enim est audire quam loqui. Vnde Iacobus in epistola sua admonet, dicens: Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. Non oderis laboriosa opera, & rusticationem ab altissimo creatam. Vtili labori insistere, & otiositatem fugere, laudabile est, quia otiositas inimica est animæ. Vnde & Paulus Thessalonicensibus scripsit, ut eum silentio operantes suum panem manducant: hoc addens, si quis non vellet operari, nec manducaret: suum exemplum eis proponens, quoniam non inquietus fuit inter eos, neque panem gratis ab aliquo manducauit: sed in labore & fatigatione, nocte & die operans, ne quequam eorum grauaret. Quod autem rusticationem dicit ab altissimo creatam: significat peccanti homini hanc sententiam datam, ut labore manuum sibi vitium quæreret. Vt est illud Geneseos: In sudore (inquit) vultus tui vesceris panem, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es, quia puluis es, & in puluere reuerteturis. Non te reputes in multitudine indisciplinatorum: memento iræ, quoniam non tardabit. Indisciplinatos vocat inquietos & inobedientes: qui præceptis dei obedire nolunt: in quorũ societate conuersari periculosum est: quia talibus certa reseruabitur vindicta: quam iræ nomine nuncupat: si non se ad meliorem vitam correxerint. Vnde in Prouerbis scriptum est: parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes stultorum corda. Sicut rugitus leonis ita terror regis, qui prouocat eum, peccat in animam suam. Humilia valde spiritum tuum: quoniam vindicta carnis impij ignis & vermes. Sicut omnis peccati initium est superbia, ita initium sapientiæ humilitas & timor dei. Beatus enim homo qui semper pauidus est, quoniam qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Vindicta carnis impij ignis & vermes, quia caro peccatorum quæ luxuria affluebat in mundo, simul cum anima pœnis artabitur in futuro, & igne cruciabitur gehennæ. Vermem autem & ignem in gehenna esse ipse dominus commemorat in euangelio, dicens: Et si scandalizauerit te manus tua, abscinde illam. Bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. In verme, putredinem gehennæ: sicut in igne, ardorem designat. Siue vermem dicit seram scelerum pœnitentiam: quæ nunquam in tormentis conscientiam afflictorum mordere cessa-

bit, ut ignis sit pœna extrinsecus scæuens, vermis dolor interius accusans. Noli præuaricari in amicum pecuniam differentem, neque fratrem charissimum auro spreueris. Multi perierunt propter auaritiam: & cupiditatem terrenarum rerum habentes proximum, hoc est hominem qui ad imaginem dei conditus est, neglexerunt. Ideo docet ut magis diligat proximum, quam pecuniæ thesaurum. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Quam quidam appetentes errauerunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis. & merito: quia dilectione dei, quæ firmamentum est iustitiæ, perdidierunt. Quapropter Ioannes hortatur, dicens: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Siquis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Et item: Qui habuerit (inquit) substantiam mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in eo? Qui propter amicum negligit damnum, iustus est. & qui odit munera, viuere. Noli discedere a muliere sensata & bona, quam fortitus es in timore dei. Secundum historiam scædus coniugij seruandum docet, ne facile disrumpatur, iuxta illud euangelicum: Quod deus coniunxit, homo non separet. Vel magis iuxta allegoriam a societate ecclesiæ fidelem quemlibet prohibet discedere: quia pactum quod cum deo in baptisate pepigit, omnino necesse est ut seruet. quoniam magna remuneratio sequetur illum, qui veræ religionis fidus est executor. Vnde subiungitur. Gratia enim verecundiæ illius super aurum. Quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus his qui diligunt illum. Potes hanc mulierem sapientiam intelligere sacrarum scripturarum, quam euangelium margaritam pretiosam nuncupat, quam negotiator spiritalis dum inuenit, abiit & vendidit omnia quæ habuit, & emit illam. De hac & Ecclesiastes ait: Viue vitã cum muliere quam dilexisti, omnibus diebus vanitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole. Sapientiam sequere & sciẽtiã scripturarum, & hanc tibi in coniugij copula. Dies autem vanitatis, dies huius sæculi significat. De quibus apostolus non tacet. Quod autem ait, Viue vitam cum muliere: ambigue dictum est, siue viue & contemplare vitam, & ipse, & vxor tua tecum. Non enim poteris sine tali vxore saluus viuere, vel videre vitam: & pulchre præcipit ut in diebus vanitatis nostræ, veram vitam, & cum sapientia vxore quæramus. hæc enim pars nostra est, & hic laboris fructus, si in hac vita vmbatili vitam æternam inuenire valeamus.

CAPVT

VIII.

Non lædas seruum operantem, neque mercenarium dantem animam suam. Admonet sapientia ut modestiam & æquitatis regulam in subditis nostris conseruemus. Non enim decet ut seruus deuotus & bene operans, propter insolentiam domini sui calumniam patiatu: neque ut mercenarius debita laboris sui mercede fraudetur: quia legalis & apostolica lectio euidenter docet, ut vnaquæq; persona cum æquitate tractetur. Nam Paulus ad Titum scribens iubet seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes: non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes, ut doctrinam saluatoris dei nostri ornent in omnibus. Idem in epistola ad Colossenses, postquam seruos docuit ut obediant per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes deum: dominis præcepit, dicens: Domini quod iustum est & æquum, seruis præstate: scientes quod & vos dominum habetis in caelo. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod inique gessit. & non est personarum acceptio apud deum. De mercenarijs verò in Deuteronomio ita dominus mandat: Non negabis

1. Tim. 6. b.

1. Ioan. 2. b.

1. Ioan. 3. c.

Prou. 12. d. & 15. d.

Matt. 19. a.

1. Cor. 2. b.

Eccle. 9. b.

Tit. 2. c.

Colos. 3. c.

Deut. 24. e.

mercedem indigentis, & pauperis fratris tui siue aduenæ, qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas est: sed eadem die reddes ei præmium laboris sui ante solis occasum quia pauper est, & eo sustentat animam suam, ne clamet contra te ad dominum, & reputetur tibi in peccatum. Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua: non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum. Dignum est ut seruus siue discipulus intelligens & beniuolus dilectione domini sui non careat, nec priuetur potestate congrua bene operandi, neque violentia seruitutis oppressus ad inopiam perducatur. Sed ut condigna prouisione in omnibus ei procuretur, & ut frater tractetur. Quia licet per conditionem inferior sit seruilem, tamen æqualis est secundum naturæ proprietatem. Quod & Paulus ostendit, dicens: siue serui siue liberi unum sumus in Christo. Et item: Seruus vocatus es: non sit tibi curæ, sed & si potes liber fieri, magis utere. Quia enim in domino vocatus est seruus, libertus est domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. Vnusquisque in quo vocatus est, in hoc permaneat apud deum. Pecora tibi sunt, attende illis: & si sunt utilia, perseuerent apud te. Pecora eos appellat, propter simplicitatem mentis atque humilitatem: quia sicut pecus ad domini sui per omnia subiectum est voluntatem: ita & seruus bonus semper ad domini sui paratus est utilitatem. Vnde non meretur indignè abijci, sed cum omni diligentia reseruari. Filij tibi sunt, erudi illos, & curua illos a pueritia illorum. Hac sententia qualiter seruilis conditio nutrienda sit, aperte monstratur. Affectus ergo filiorum propter ius naturæ fouendi sunt: sed disciplina fortiore propter instabilitatem mentis domandi. Vnde in posterioribus istius libri dicitur: Cibaria, & virga, & onus, asinus, panis, & disciplina, & opus, seruo. Operatur in disciplina, & querit requiescere. laxa manus illi, & querit libertatem. Filia tibi sunt, serua corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. Sicut superius bonos seruos in loco filiorum habere docuit: Sic & nunc ancillas in loco filiarum habere iubet: sed tamen cum disciplina, sicut filij habendi sunt. proinde alibi scriptum est: Lacta filium, & pauentem te faciet: lude cum eo, & contristabit te. Non arideas illi, ne doleas, & in nouissimo obstupescant dentes tui.

CAPVT

IX.

TRade filiam, & grande opus feceris, & homini sensato da illam. Tradi filiam iubet, & subijcere matrimonio: ne forte lasciuat in domo parentum, & corruat libidine. Sicque grande opus, hoc est utile, dicit peractum. Quia melius est ut sub custodia & disciplina viri maneant seruata, quam in domo parentum, cum iam superadulta est, contaminetur neglecta. Sed ut hoc facilius possit perfici, homini sensato, hoc est prudenti, & strenuo mandat eam tradere. Ita enim solummodo seruata erit. Quia ut in Prouerbis scriptum est: Qui graditur sapienter, iste saluabitur. Qui autem nutrit scorta, perdet substantiam. Mulier si est tibi secundum animam tuam, non proijcias illam: & odibili non credas te in toto corde. Hic locus licet videatur commendare pudicitiam coniugalem: ut ipsa sola legitime retenta, spernatur omnis meretricum & concubinarum fautor. attamen altiore sensu nos admonet, ut catholicam fidem cum vera religione, quam primum post baptismi perceptionem sortiti sumus, firmiter tenentes, omnem hæreticorum perfidiam penitus spernamus. De quo & in Prouerbis sapientia hortatur, dicens: fili audi me, & attende verba oris mei, ne abstrahatur mens tua in vijs illius, neque decipiaris semitis eius. Multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quique interfecti sunt ab ea. Vix inferi domus eius,

penetrantes interiora mortis. Honora patrem tuum, & gemitum matris tuæ ne obliuiscaris. memento quoniam nisi per illos natus non fuisses: & retribue illis, quomodo & illi tibi. Sæpius commendat honorem parentum: quoniam illud mandatum primum est in repromissione. Vnde & Paulus docet: Viduas quæ filios & nepotes habent, ut discant primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum est coram deo. Aliter autem, deum patrem recta fide, & bonis operibus honorare debemus. Et gemitum matris ecclesiæ, quæ nos parturiendo multum laborauit, non obliuisci. quoniam non, nisi per illos, christiani fuissimus: & in numero filiorum dei non computaremur. Omnia enim bona iusta & sancta, quæ nobis fecerunt, cum gratiarum actione recipere, & laudem condignam illis referre debemus. Cui etiam sensui sequentia videntur ad stipulari.

CAPVT

X.

IN tota (inquit) anima tua time deum, & sacerdotes illius sanctifica, in omni virtute dilige eum qui te fecit, & ministros eius non derelinquas. Timorem ergo atque amorem dei in honorificentia ministrorum eius probare debemus, quia ipse dixit in euangelio: Qui vos honorat, me honorat: & qui vos recipit, me recipit. qui autem vos spernit, me spernit. Sed quia honor aliquando necessitatum præbitionem, & solatiorum subsidia significant, subiungit. Honora deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes, & purga te cum brachijs. Vnde dominus discipulis suis ait: Dignus enim operarius cibo suo. In quamcumque ciuitatem aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit: & ibi manete donec exeatis. Hinc & apostolus ait: Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. & item: Quis (inquit) militat suis stipendijs vnquam: quis plantat vineam, & fructus eius non edet? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? & post pauca: Si nos (ait) vobis spiritalia seminauimus, magnum est si carnalia vestra metamus? & rursum: Nescitis (inquit) quoniam qui in sacrario operatur, quæ de sacrario sunt edunt? Qui altario deseruiunt, cum altario participatur? Ita & dominus ordinauit bis qui euangelium annuntiant, de euangelio viuere. Purgat se cum brachijs, qui de labore manuû suarum elemosynam tribuit egenis, & de fructibus suis decimas atque primitias non differt conferre ecclesiæ ministris. De quo & sequitur. Da illi partem sicut mandatum est tibi primitiarum & purgationis, & de negligentia purga te cum paucis. Primitiarum & decimarum atque oblationum diuersarum oblationes, quæ dominus in lege iussit offerri, ad sacerdotum & leuitarum usum pertinebant. Dicente domino ad Aaron, & ad filios eius: Omnes primitias sanctuarij, quas offerunt filij Israel domino, tibi dedi & filijs ac filiabus tuis iure perpetuo. Pactum salis est sempiternum coram domino tibi ac filijs tuis. Dixitque dominus ad Aaron: in terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos. Ego pars & hæreditas tua in medio filiorum Israel. filijs autem Leui dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis: ut non accedant ultra filij Israel ad tabernaculum, nec committant peccatum mortiferum. solis filijs Leui mibi in tabernaculo seruientibus, & portatibus peccata populi, legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. Nihil aliud possidebunt, decimarum oblatione contenti: quos in usus eorum & necessaria separavi. Quibus non solum primitiarum & decimarum donatio delegata est, sed etiam hostiarum & victimarum, quæ domino offerebantur in eis usus cõcessus est. Vnde dicit, & primitiarum, & purgationis partem ministris dei dadam. Quia ipsi peccata portant populi, & orant pro eis. Quod autem subiungitur: Et de d. i.

Matth. 10. d

Matth. 10. b

2. Tim. 2. a:

1. Cor. 9. a:

Ibid. b.

Nume. 5. b.

negligentia purga te cum paucis. Ostendit quod oblatio quæ ex humili mente & pura dilectione deo offertur, licet parua sit quantitate, multorum delictorum negligentias purgat. De quo scriptum est: Caritas operit multitudinem peccatorum. & psalmista: Sacrificium (inquit) deo spiritus contribulatus, cor contritum & humilitatum deus non spernit. Vnde in euangelio ipse dominus duo æris minuta pauperculæ viduæ non spreuit, sed gratanter accepit.

Datum brachiorum tuorum, & sacrificium sanctificationis offer initia sanctorum, & pauperi porrige manum tuam. Ut perficiatur propitiatio, & benedictio tua: gratia dati in conspectu omnis viuentis. Sicut superius per collationem oblationum, quæ ministris dei offeruntur, purgationem spondit offerentibus: ita & nunc per eleemosynarum largitionem: quæ ex iusto labore pauperibus tribuuntur, veniam peccatorum: & benedictionis gratiam benignis & misericordibus promittit. Quia sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Vnde ipsa veritas in euangelio ait: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Sanè sciendum quod qui sceleratissime viuunt, nec curant talem vitam morèsq; corrigere, & inter ipsa facinora & flagitia sua eleemosynas frequentare non cessant, frustra ideo sibi blandiuntur. quoniam dominus ait: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Hoc enim quam latè pateat non intelligunt, sed ut intelligant, attendant quibus dixerit. Nempe in euangelio sic scriptum est: Cum loqueretur, rogauit illum quidam pharisæus ut pranderet apud se. & ingressus recubuit. Pharisæus autem cæpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. & ait ad illum dominus, nunc vos pharisæi quod de foris est calicis & catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate. Stulte, nōne qui fecit id quod foris est, etiam id quod intus est fecit? Verumtamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis: Itāne hoc intellecturi sumus, ut pharisæis non habentibus fidem Christi, etiam si non in eum crediderint, nec renati fuerint ex aqua & spiritu sancto, munda sint omnia: tantum si eleemosynas dederint, sicut isti eas dandas putant? Cum sint immundi omnes, quos non mundat fides Christi. De qua scriptum est: Mundans fide corda eorum. & dicit apostolus: Immundis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens, & conscientia. Quomodo ergo omnia pharisæis munda essent, si eleemosynas darent, & fideles nō essent? Aut quomodo fideles essent, si in Christum credere, atque in eius gratia renasci nolissent? & tamen verum est quod audierunt: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Qui enim vult ordinatè dare eleemosynam, à seipso debet incipere, & eam sibi primum dare. Est enim eleemosyna opus misericordiæ. verissimeque dictum est: Miserere animæ tuæ placēs deo: propter hoc renascimur, ut deo placeamus. cui merito displicet, quod nascendo contraximus. Hæc enim est prima eleemosyna quam nobis dedimus, quoniam nosmetipsos miseros per miserantis dei misericordiam requisuimus iustum iudicium eius confitentes, quo miseri effecti sumus. De quo dicit apostolus: Iudicium quidem ex vno in condemnationem: & magnæ charitatis eius gratias agentes, de qua idem ipse dicit gratiæ prædicator: Commendat autem charitatem suam deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: ut & veraciter de nostra miseria iudicantes, & deum charitate qua donauit ipse diligentes, pie rectèque viuamus. quod iudicium & charitatem dei: cum pharisæi præterirent, decimabant tamen propter eleemosynas quas faciebant, etiam quæque minutissima fructuum suorum. & ideo non dabant eleemosynam a se incipientes, secumq; prius misericordiam facientes. propter

1. Petr. 4. b.
Psal. 50. d.
Marc. 12. d.

Luc. 11. f.

Luc. 11. e.

Actu. 15. c.

Eccle. 30. d.

Roma. 5. c.

Roma. 5. b.

quem dilectionis ordinem dictum est: Dilige proximum tuum tanquam teipsum. Cum ergo increpasset eos, quod forinsecus se lauabant, intus autem rapina & iniquitate pleni erant: admonens quandam eleemosynam, quam sibi homo debet, primitus dare, & interiora mundare: Verumtamen (inquit) quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Deinde ut ostenderet quid admonuisset, & quid ipsi facere non curarent: ne illum putarent eorum eleemosynas ignorare: Sed vae vobis (inquit) pharisæis. Tanquam diceret: ego quidem commonui vos eleemosynam dandam, per quam vobis munda sunt omnia. Sed vae vobis, qui decimatis mentam, & rutam, & omne holus: has enim noui eleemosynas vestras, ne de illis me nunc vos admonuisse arbitremini: & præteritis iudicium & charitatem dei, qua eleemosyna possitis ab omni inquinamento interiore mundari, ut vobis munda essent & corpora quæ lauat. hoc est enim omnia: & interiora scilicet, & exteriora. Sicut alibi legitur: Mundate quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt. sed ne istas eleemosynas quæ fiunt de fructibus terræ respuisse videretur: Hæc (inquit) oportuit facere, iudicium & charitatem dei: & illa non omittite: id est, eleemosynas fructuum terrenorum. Non ergo se fallant, qui per eleemosynas quamlibet largissimas fructuum suorum, vel cuiuscunque pecuniæ impunitatem se emere existimant in facinorum immanitate, ac flagitiorum nequitia permanendo. Non solum enim hæc faciunt, sed ita diligunt, ut in eis semper optent (tantum si possint impune) versari. Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam: & qui odit animam suam, non est in eam misericors, sed crudelis. Diligendo eam quippe secundum sæculum, odit eam secundum deum. Si ergo vellet ei dare eleemosynam, per quam munda essent illi omnia: odisset eam secundum sæculum, & diligeret secundum deum. Nemo autem dat eleemosynam quamlibet, nisi inde det unde ab illo accipiat qui non eget. & ideo dictum est: Misericordia eius præueniet me.

Marc. 12. c.

Matt. 23. c.
& Luc. 11. f.

Psal. 58. c.

CAPVT

XI.

ET mortuo non prohibeas gratiā. non desis plorantibus in rogatione, & cum lugentibus ambula. Quod ad eleemosynarum donationem pertinet hoc, quod sepultura mortuis præbetur, Tobias patriarcha actibus suis insinuat. De quo scriptura refert, quod in captiuitate Assyriorum positus, pergeret per omnem cognitionem suam, & consolaretur eos, diuideretq; unicuique prout poterat de facultatibus suis. Esurientes alebat, nudisque vestimenta præbebat, & mortuis atque occisis sepulturam sollicitus exhibebat. Sed si mortuam carnem eleemosyna est sepelire, multo magis hominem viuum in tribulatione consolari, atque solatijs subuenire. Vnde Paulus ait: Gaudete cum gaudentibus: flete cum flentibus. Quod & se fecisse attestatur, dicens: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrificerem. omnia omnibus factus sum, ut omnes facerem saluos. vnde & sequitur. Non te pigeat visitare infirmum, ex his in dilectione firmaberis. Probatio quoque dilectionis, exhibitio est operis. De quo & Ioannes dicit: qui habuerit substantiam mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas dei manet in eo? filioi mei, nō diligamus verbo nec lingua, sed opere & veritate. Sed quia nemo potest perfecte peccatum deuitare, & operibus iustitiæ deseruire, nisi qui sperat se cotidie de hoc mundo migrare. Qui enim considerat qualis est in morte, semper fit timidus in operatione, atque

Rom. 12. d.
2. Cor. 11. g.

Vnde in oculis suis iam quasi non viuit, nil quod transit appetit, cunctis præsentis vitæ desiderijs contradicit, & penè mortuum se considerat: quia moriturum minime ignorat. perfecta enim vita est mortis imitatio. Quam dum iusti sollicitè peragunt, culparum laqueos euadunt. Vnde subiungitur. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Hoc tamen de omni peccato non dicit: quia non est homo super terram qui faciat bonum, & non peccet. Et Ioannes, Si dixerimus (inquit) quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Sed de quoniam hoc vult peccato intelligi: vtique de eo quod ducit ad mortem. De quo Ioannes dicit: Omnis qui natus est ex deo, non facit peccatum: quia semen eius in ipso manet, & non potest peccare: quia ex deo natus est.

1. Ioan. 1. e. Quod ait, qui natus est ex deo, non peccat: certum quoddam peccatum intelligas, quod non potest admittere homo qui ex deo natus est: & tale peccatum est illud, vt si quisquam hoc admisit, confirmet cætera. Siquis autem hoc non admisit, soluat cætera. Mandatum enim Christi, dilectio vocatur: per hanc dilectionem peccata soluantur. Hæc si non teneatur, & graue peccatum est, & radix omnium peccatorum.

CAPVT

XII.

Non litiges cum hominè potente, ne fortè incidas in manus illius. Hominem potentem forsitan hic superbum vult intelligi, aduersus quem contendere non est vtile. Vnde in Prouerbij scriptum est: Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam: ne efficiaris ei similis. Inter superbos enim semper iurgia sunt. Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes: docilem, patientem, cum modestia corripientem qui resistunt veritati. Non contendas cum viro locuplete: ne forte econtra constituat litem tibi. multos enim perdidit aurum atque argentum: & vsque cor regum extendit & conuertit. Periculosum est ergo cum eo litem agere qui terrenis lucris atque auaritiæ æstibus probatur anhelare. Quia inde oriuntur inuidiæ, contentiones, odium, homicidium, & cætera huiusmodi flagitia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix nanque omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Nec non & corda regum eiusmodi pestis sæpe polluens conuertit vtique ad peruersitatem iudicij, quia munera excæcant oculos sapientium, & mutant verba iustorum. Proinde dominus hortatur cauere ab omni auaritia, & docet discipulos suos, dicens: Audistis quia dictum est, oculus pro oculo, & dentem pro dente. ego autem dico vobis non resistere malo. Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, remitte ei & pallium: & quicumque te angariauerit mille passus, vade cum illo alia duo, qui petit à te da ei: & volenti mutuari à te ne auertaris. Non litiges cum hominè linguato: & non strues in ignem illius ligna. non communices hominè indocto, ne male de progenie tua loquatur. Contra eum qui indiscretus est verbis, stultum est contendere: vbi non ratio sed furor dominatur. Similiter & cum imprudenti disputare inutile est, quia facilis est ad proferendum contumeliam. Nam hæc duo testimonia licet ad omnes pertineant insipientes, & prauiloquos: tamen specialiter videntur denotare hæreticos. De quibus alibi scriptum est: Sub lingua eorum labor & dolor: & venenum aspi-

1. Ioan. 1. e.

1. Ioan. 3. b.

Prou. 26. a.

1. Tim. 6. b.

Matth. 5. f.
Leuit. 24. d.
Deut. 19. d.Psal. 13. b.
& 139. a. &
Roma. 3. b.

dum sub labijs eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Cum his ergo sermocinare & communicare perniciosum est, quia polluta est mens eorum & conscientia, & sermo eorum vt cancer serpit: errantes, & in errorem mittentes. Vnde apostolus iubet stultas & sine disciplina quæstiones deuitare. Similiter & profana, & inaniloquia, quæ multum proficiat ad impietatem. & Tito scripsit, vt hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuitaret: sciens quia subuersus est qui eiusmodi est: & deliquit proprio iudicio condemnatus. Iste enim de progenie nostra male loquitur, quando blasphematur christianam religionem, & catholicam fidem: sed solis blasphemis sua nocet blasphemia, quia omnia munda mundis. Coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum. Confitentur quidem se nosse deum, factis autem negant. Cum sint abominati & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi. Ne despicias hominè auertentem se à peccato: neque improperes ei. memento quoniam omnes in corruptione sumus. Magis condecet christianum compati proximo, quam improperare lapso. quia incertum est apud vnumquemque ad quem finem perducatur actus suos: nec scire poterit quid sibi ventura pariet dies. Vnde Paulus præmonet, dicens: Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. Et item: Tu autem (inquit) quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal dei. itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet deo. Hinc est quod dominus legitur in euangelio publicanos & peccatores recepisse, & manducasse cum illis: & mulierem meretricem cum lachrymis pedes eius rigantè à peccatis absoluisse: qui & pharisæis murmurantibus respondit: Euntes discite quid sit, misericordiam volo & non sacrificium. non enim veni vocare iustos, sed peccatores. & alibi: Gaudium est (inquit) in cælis super vno peccatore penitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustos, qui non indigent penitentia. Ne spernas hominè in sua senectute. etenim ex nouis senescunt. Hoc considerans Ecclesiastes ait: Vanitas vanitatum & omnia vanitas. & item: Vidi (inquit) quæ sunt sub sole: & ecce vniuersa vanitas & afflictio spiritus. & post aliquanta: omnia (ait) tempus habent, & suis spatijs transeunt vniuersa sub cælo. hinc beatus martyr Cyprianus in libro ad Demetrianum de mortalitate eleganter dixit: Hæc sententia mundo data est: hæc dei lex est, vt omnia orta occidant, & aucta senescant, & infirmetur fortia, & magna minuantur. Nam cum olim vltra octingentos & nongentos annos vita hominum longæua procederet, vix nunc possit ad centenarium numerum peruenire. Canos videmus in pueris, capilli deficiunt antequam crescant. Nec ætas in senectutem desinit, sed incipit à senectute: sic in ortu suo ad finem natiuitas properat. Sic quodcumque nunc nascitur, mundi ipsius senectute degenerat. Vt nemo mirari debeat singula in mundo cæpisse deficere: quando totus ipse iam mundus in defectu sit & in fine.

Tit. 3. c.
Ibidem.

1. Cor. 10. c.

Rom. 14. b.

Osee. 6. c. &
Matth. 9. b
Luc. 15. b.

Eccle. 1. a.

Ibid. d.

Cyprianus.

CAPVT

XII.

Noli de mortuo inimico tuo gaudere, sciens quoniam omnes morimur: & in gaudium nolimus venire. Subauditur inimicorum nostrorum: si enim secundum domini mandatum diligimus inimicos nostros: & bene facimus his qui oderunt nos: nullo modo de eorum casu possumus lætari. De quo & alibi scriptura nos prohibet, dicens: Ne læteris in alterius casu, sed eorum vice condolentes, sicut nostrā ita & illorum ruinam deflemus. Mortis enim occasus omnibus cōmunis est: & ideo sicut d. iij.

Prou. 17. d.

nos nolumus in gaudium inimicorum nostrorum incidere: ita nec ipsi de eorum interitu debe-
 mus gaudere. sed illius sententiæ semper memores esse, qua dictum est: Quod tibi fieri non
 vis, alij ne feceris. Nec non & illius dominici præcepti, quo ait: omnia quæcunque vultis vt fa-
 ciant vobis homines, eadem vos facite illis. Ne despicias narrationem presbytero-
 rum sapientium: & in Prouerbijs illorum cõuerfare. ab ipsis enim disces do-
 ctrinam intellectus, & seruire magnatis sine querela. Recte admonet ecclesiasti-
 cum populum vt subditus sit sanctis doctoribus, & assiduus maneat in doctrina illorum: quia
 inde perueniet ad intellectum sapientiæ, & ad moralitatem disciplinæ. Vnde Paulus Timo-
 theo præcepit, dicens: Dum venio attende lectiõni & exhortationi doctrinæ. in his esto, vt pro-
 fectus tuus manifestus sit. Attende tibi & doctrinæ: insta in illis. hoc enim faciens & temet-
 ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Boni enim magistri non aliud docent quàm quod
 ipsi à bonis præceptoribus perceperunt: quod etiam à summo magistro ad eorum notitiam per-
 uenit. Sicut Ecclesiastes ostendit, dicens: Verba sapientium vt stimuli, & quasi clauis in al-
 tum defixi: quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno. Hinc & ipsa sapientiã
 hortatur adhuc, dicens: Non te prætereat narratio seniorum, & ipsi enim didi-
 cerunt à patribus suis: quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore
 necessitatis responsum. Sic & apostolus Petrus admonet, dicens: Dominum autem Ie-
 sum Christum sanctificate in cordibus vestris: parati semper ad satisfactionem omni poscenti
 vos rationem de ea quæ in vobis est spe. condecet enim seruum dei diligenter & caute ea à ma-
 gistris discere, quæ ipse postmodum alijs prudenter & salubriter possit proferre. Ne forte si
 ille prius piger & segnis sit ad meditandum, postea alijs inueniatur inutilis ad docendum.
 Ne incendas carbones peccatorum arguens eos, & ne incendaris flamma
 ignis peccatorum illorum. Cautus esse debet qui alijs disciplinam adhibet: ne forte per
 nimietatem correptionis peior fiat irritatus animus delinquentis: vel ne ipse læsus grauetur
 peccatis alienis. Vnde apostolus Galatas admonet, vt illum qui præoccupatus fuerit aliquo
 delicto, hij qui spirituales sunt instruant in spiritu lenitatis: considerantes seipos ne & ipsi ten-
 tentur. Hinc & in Deuter. dominus iubet eum qui cum amico in syluam ad incidendum ligna
 ierit, si securis effugerit manum, & vulnerauerit proximum: is qui percussit proximum fugiat
 ad vnam vrbium illarum, quæ refugis deputatæ sunt. & ibi ab vltore sanguinis proximi il-
 læsus seruetur. Ad syluam cum amico imus, quoties cum quolibet proximo ad intuenda delicta
 nostra conuertimur: & simpliciter ligna succidimus, cum delinquentium vitia pia intentione re-
 secamus. sed securis manum fugit, cum sese increpatio plus quàm necesse est in asperitatem per-
 trahit: ferrumque de manubrio profilit, cum de correptione sermo durior excedit: & amicum
 percutiens occidit, qui auditorem suum prolata contumelia ab spiritu dilectionis interficit.
 Corrupti nanque mens repente ad odium proruit, si hanc immoderata increpatio plus quàm
 debuit addidit. Sed is qui incaute lignum percutit, & proximum extinguit, ad tres necesse est
 vrbes fugiat, vt in vna earum defensus viuat. Quia si ad pœnitentiæ lamenta conuersus in
 vnitatem sacramenti sub spe fide & charitate absconditur, reus perpetrati homicidij non tene-
 tur, eumque extincti proximus, & cum inuenerit, non occidit. Quia cum districtus iudex vene-
 rit, qui sese nobis per naturæ nostræ consortium iunxit, ab eo proculdubio vindictam de culpæ
 reatu non expetit, quem sub eius venia spes fides & charitas abscondit. citius ergo culpa dimit-
 titur, quæ nequaquam malitiæ studio perpetratur.

CAPVT

XIIII.

Contra faciẽstes contumeliosi, ne sedeat quasi infidiator ori tuo.
 Contumeliosum bene possumus accipere hæreticum, qui semper verba nostra quæ-
 rit subuertere, & ad nequitiam sensus sui pertrahere. proinde huius collocutio per-
 nitiosa est, & ideo omnino fugienda, sicut in Prouerbijs sapientiã hortatur, dicens: Fili mi, si
 te lætauerint peccatores, ne acquiescas. & item: Fili mi, ne ambules cum eis: prohibe pedem
 tuum à semitis eorum. Pedes enim eorum ad malum currunt, & festinant vt effundant san-
 guinem. Noli fœnerare homini fortiori te. Quod si fœneraueris, tanquam
 perditum habe. Fortiorem hic non viribus validum, sed elatione tumidum nuncupat. cui
 prohibet fœnus tribuere. Quia non laudat cum eo amicitias iungere. Superbo itaque, hoc est hæ-
 retico communicare, iniuriæ magis incrementum est, quàm quietis emolumentum: & ideo in
 omni re magis deuitandum est eius consortium, quàm alicuius lucri aut eloquentiæ per eum ap-
 petendum adminiculum. perdit enim fœnus, qui ingrato tribuit: & minuit substantiam, qui per-
 uerso communicat. Vnde Salomon in Prouerbijs admonet, dicens: Bibe aquam de cisterna tua,
 & fluentia putei tui habeto ea solus, nec sint alieni participes tui. Non spondeas super
 virtutẽ tuam. quod si sponderis, quasi restituens cogita. Bonum est vt quisq;
 consideret mensuram virium suarum, & sic votum temperet, ne in mendaciõ reatum incurrat.
 Vnde dominus per Moysen præcepit, dicens: Cũ voueris votũ domino deo tuo, nõ tardabis red-
 dere. Quia requireret illud dominus deus tuus: & si moratus fueris, reputabit tibi in peccatum.
 si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labijs tuis, obserua
 bis, & facies sicut promissisti domino deo tuo: & propria voluntate ex ore tuo locutus es. Hinc
 & Ecclesiastes ait: Si quid vouisti deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stultia
 promissio. Sed quodcumque voueris, redde. multoq; melius est non vouere, quàm post votum
 promissa non reddere. Non iudices contra iudicem: quoniam secundum quod
 dignum est iudicat. Hæc sententiã & moraliter nos docet, vt simus subiecti præpositis
 & iudicibus nostris, qui nos secundum diuinam legem iudicant: & iuxta allegoriam omnibus
 aduersarijs veritatis, hoc est Iudæis, Paganis & hæreticis interdicitur ne aduersentur euange-
 lio Christi, quoniam ipse est constitutus à deo iudex viuorum & mortuorum: & ipse iudicat or-
 bem terræ in æquitate, & populos in veritate sua. Cum audaci non eas in via, ne for-
 te grauet mala sua in te: ipse enim secundum voluntatem suam vadit, & si-
 mul cum stulticia illius peribis. Audaces hic possumus sentire hæreticos, qui præsum-
 ptionis suæ condunt sectas: in quibus omnino nõ est nobis gradiendum: quia secundũ voluntatẽ
 suam, & non secundum voluntatem dei vadunt. qui enim illorum semitas peruersas graditur,
 simul cum stulticia illorum peribit. Nota quia sicut superius prohibuit contra faciem contume-
 liosi stare & fortiori fœnerare: Ita & nunc prohibet cum audace in via ambulare. quia secun-
 dum psalmographi sententiã: Beatus est vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via pec-
 catorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit: sed in lege domini voluntas eius, & in
 lege eius meditabitur die ac nocte. De quo & adhuc hortatur subiungens. Cum iracundo
 non facias rixam, & cum audace non eas in desertum. quoniam quasi nihil
 est ante illum sanguis: & vbi non est adiutorium, elidet te. Licet historialiter
 nos admoneat vitiosum atq; furiosum hominem deuitare: tamen mysticẽ docet blasphemantiũ
 Iudæorum & hæreticorum consortia fugere: ante quorum oculos nihil est sanguis. quia aut cor-

Prou. 1. b.
Ibidem.

Prou. 5. c.

Deut. 2. 31c.

Eccle. 5. a.

Psal. 1. a.

d. iij.

poraliter carnem ambiunt trucidare: aut magis animas spiritaliter per erroris prauitatem enecare. Veloces enim pedes eorum sunt ad effundendum sanguinem: & contritio atque infelicitas est in vijs eorum, qui & in desertum ducunt. quia de terra ecclesie euellere, & in deuia erroris sui quoscunque possunt inducere contendunt. De quibus & adhuc subditur. Cum factus ne consilium habeas: non enim poterunt diligere nisi quae ipsis placet. Fatui enim sunt omnes desertores veritatis: quia relinquentes viam iustitiae, viam iniquitatis elegerunt: nec patrum regulam sequi, sed suis voluptatibus deservire probauerunt. Vnde in Prouerbis scriptum est: Non recipit stultus verba prudentiae, nisi ea dixeris, quae versantur in corde eius. Sed ne hoc praecauere voluerunt, quod alibi scriptura prodit, dicens: Sunt viae quae putantur ab hominibus iustae, nouissima autem eorum deducunt ad profundum inferni. Vnde sequitur eos ignominia, & opprobrium, & perditio sempiterna. Coram extraneo ne facias consilium, nescis enim quid pariat. Extraneus nobis est, qui a fide & religione christiana alienus est: cum quo non est consilium ineundum, hoc est de sacramentis diuinis & mysterijs occultioribus disputandum. quia nescimus sensus eius qualitatem, vtrum ad fidem vel ad blasphemiam vertatur. Hinc & ipsa veritas nos instruxit, dicens: Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. ne conuersi disumpant vos. Hinc & pastor ecclesiae ait: Vos igitur fratres praescientes ne insipientium errore transducti excidatis a propria firmitate. hinc & Ioannes ait: Omnis qui recedit & non manet in doctrina Christi, deum non habet: qui permanet in doctrina, hic filium & patrem habet. Siquis venit ad vos & hanc doctrinam non adfert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus illius malignis. Non omni homini cor tuum manifestes: ne forte inferat tibi gratiam & conuictetur tibi. Quod superius subobscure posuit cum extraneo non ineundum consilium, quia nescitur quid pariat: hoc in hac sententia planius exponit, scilicet vt hypocrisis simulatorum caueamus, ne forte si incaute aliquid coram ipsis loquamur aut agamus, eorum insidijs capiamur. Vnde & in anterioribus praemonuit vt multi pacifici essent nobis: & consiliarius vnus de mille. hinc & in Prouerbis scriptum est: Inimicus cum in corde tractauerit dolos, quando submiserit vocem suam, ne credideris ei: quoniam septem nequitiae sunt in corde illius. Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinae nequam. Mulierem sicut in bono ita & in malo positam in scripturis inuenimus. Mulier in bono, vt in Prouerbis legitur: Mulierem forte quis inueniet? procul & de vltimis finibus pretium eius. Et in euangelio: Mulier abscondit fermentum in farinae satis tribus donec fermentatum est totum. Vbi fides & deuotio praedicatur ecclesiae, contrario vero in malo posita est mulier in Prouerbis, vbi ita legitur: Ecce mulier occurrit ornatu meretricio preparata ad capiendas animas, garrula & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis. nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulum insidians, apprehensumque deosculatur iuuenem, & procaci vultu blanditur, dicens: Victimam pro salute debui, hodie reddidi vota mea & caetera. In quo haeretica prauitas denotatur. Quae & hic sub varijs speciebus describitur. Mulierem enim sinus nostri, falsos fratres possumus intelligere, qui nobiscum manentes, foris pacem simulant, intus dolos parant, & malitiam doctrinae nequam retinent. A quibus ipsa veritas in euangelio docuit discipulos suos cauere, dicens: Attendite autem vobis a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Vnde & doctor gentium in epistolis suis pseudoapostolos sapius arguit: & falsos

Prou. 18. a.

Prou. 14. b.

Matth. 7. a.

2. Pet. 3. d.

1. Ioan. 1. c.

Prou. 26. b.

Prou. 31. b.

Matt. 13. e.

& Luc. 13. d.

Prouer. 7. b.

Matth. 7. b.

fratres se asserit tolerasse. Idcirco bona est cautela in omnibus, ne forte fictio simplicem decipiat, & incautum malitia subuertat.

CAPVT

XV.

Non des mulieri potestate anime tuae: ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. Haec sententia secundum historiam docet castitatis pudicitiam, & secundum allegoriam contra haeresim prouidentiam, quia qui libidinis pollutionem fugit, mulieri potestatem in anima sua non tribuit: & qui regulam verae fidei seruare contendit, haereticae prauitati non consentit. Ne respicias mulierem multiuolam: ne forte incidas in laqueos illius. Multiuola mulier est haeticorum synagoga: quia non vniuersam catholicam fidem & veritatem euangelicam doctrinam seruare appetit, sed per deuia diuersorum errorum peregere diligit. Vbi & laqueos ponit, quia sectas perditionis ad decipiendas animas instruit. Ad quam respicere prohibemur, quia nequaquam societati illius commisceri permittimur. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam: ne forte pereas in efficacia illius. Quam saltatricem melius possumus accipere, quam haeticorum turbam, quae pro instabilitate mentis suae nunc hoc, nunc illud eligit, nec vnquam in statu veritatis consistere nouit? Volubilitate enim linguae suae quasi rotatu corporis girando ad hoc ludit, vt quem eloquentiae suae amatorem esse conspiciat, in assensum prauitatis suae quasi inertem citius pertrahat. Quod & Salomon ostendit, dicens: Irretriuu eum multis sermonibus, & blanditijs laborum protraxit eum: statim eam sequitur, quasi bos ad victimam, & quasi agnus lasciuens & ignorans quod ad vincula stultus trahatur, donec transfigat sagitta iecur eius: velut si auis festinet ad laqueum: & nescit quia de periculo animae illius agitur. Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius. Per incuriam quippe aspectus saepe turbatur internus animi motus. Ideo prohibet nos in virginem conspiciere: quia a libidine mentem nostram illasam vult permanere. Hinc & alibi sapientia docet, dicens: Mulier, viri pretiosam animam capit. Non concupiscat pulchritudinem eius cor tuum, nec capiaris nutibus illius, pretium enim scorti vix est vnius panis. Mystice autem non debemus decorem eloquentiae haeticorum amare, neque in splendorem simulatorum virtutum eorum intendere: ne scandalizemur in fictionibus illorum. Vnde & subiungit, dicens. Non des fornicarijs animam tuam in villo, ne perdas te & haereditatem tuam. Quia nullam comunione debemus habere cum haeticis atque scismaticis, ne forte seductionibus eorum deprauati perdamus animas nostras: & ad haereditatem quae nobis promissa est in caelesti patria non perueniamus. Noli circumspicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius. Nunc sub alio paradigmate eandem rem exprimit, quam superius in muliere notauit. Vici enim ciuitatis non alij sunt quam conuenticula haeticorum, quae se a castris ecclesiae separauerunt, neque in vnitatem ciuitatis dei (De qua scriptum est: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei) perseverare voluerunt. In haec ergo circumspicere non debemus, quia a sensu ecclesiae recedere non permittimur: ne forte in plateis illius oberremus, quia lata & spatiosa via est quae ducit ad mortem: arcta autem & angusta quae ducit ad vitam. Auerte faciem tuam a muliere compta, & non circumspicias speciem alienam: propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. Hanc mulierem non aliam, quam eam cuius superius societatem prohibuit, intelligimus. Quae ornatu verborum compta multorum perditionis extitit causa, cuius species in insipientium animos concupiscentiae ignem ingerit. Quae & hic fla-

Prou. 7. d

Prou. 6. c

Psal. 86. a

Matth. 7. b

mas illiciti amoris in illis excitat, & in futuro gebennæ combustionem ipsis præparat. Quapropter eius cõmunionem omnino fugere debemus, & despiciere formã. quia vt sequens probat sententia. Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi sterco in via cõculcabitur. Hoc est, omnis peruersa doctrina in via rectæ fidei omni confusione digna deputabitur. Hinc & ipse dominus in Euangelio sermonem ad discipulos faciens ait: Vos estis sal terræ, quod si sal euauerit, in quo salietur? ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras, & concilietur ab hominibus. Sicut ergo sal infatuatum cum ad condiendos cibos carnesque siccandas valere desierit, nulli vsui aptum erit. Neq; enim (vt alius testatur Euangelista) in terram vtile est, cuius iniectu germinare prohibetur, neque in sterquilinum agriculturæ profuturum: Quod viuacibus licet glebis immixtum non fetare semina frugum, sed extinguere naturaliter solet: sic omnis qui post agnitionem veritatis retro redierit, neq; ipse fructum boni operis ferre, neque alios excolere valet: sed foras mittendus, hoc est ab ecclesiæ est vnitatem secerneendus. Vt iuxta aliam parabolam irridentes eum inimici dicant: Quia hic homo cepit ædificare, & non potuit consummare. Speciem mulieris alienæ multi admirati reprobati facti sunt, colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Multi ergo admirantes eloquentiam hæreticorum in errorem ab illa seducti sunt, quia colloquium ipsorum flammam nequitiae in auditorum suorum cordibus excitat, nisi citius ab eorum consortio recesserint. Ideo subiungitur. Cum aliena muliere ne fedear omnino, nec accumbas cum ea super cubitum, & non alterceris cum illa in vino: ne forte declinet cor tuum in illam, & sanguine tuo labaris in perditionem. Ne fedear (inquit) cum illa, hoc est ne moreris cum illa, nec accumbas super cubitum, scilicet a bono opere ne torpeas: & non alterceris cum illa in vino, hoc est ne disputes cum illa in legis dei meditatione. Vinum enim significat gratiam scripturarum: ne forte cor tuum illiciat ad amorem suum, & in proprium animæ tuæ interitum inde corruas.

CAPVT

XVI.

Non derelinquas amicum antiquum, nouus enim non erit similis illi. Verum quia expertarum rerum maior est fiducia q̄ ignotarum, ideo suadet vt probatū amicum nō derelinquas, nec te in ignoti fidē improvide cõmittas. Aliter admonet ne ab auctoritate sanctorum patrum catholicorum facile declines, qui veritatis & iustitiæ fidi sunt seruatores. Neq; cito ad rudes & nouellos doctores prorumpas. Quia licet a vero omnino non deuiant, perfectionis tamen apicem vix optinent. Vnde & saluator in Euangelio, ne nos immaturi ad docendum proueremus, suo exemplo nos instruxit, cū ipse duodecennis sedebat in medio doctorū audiens illos, & interrogans: & post trigessimum annum docendi suscepit officium. Quid autem hinc faciendum sit, sequens sententia insinuat. Vinum nouum amicus nouus, veterascat, & cum suauitate bibes illud. Rudis enim doctor studere debet vt firmitatem sanæ doctrinæ cum bonis actibus primum pleniter percipiat, & sic tam sibi q̄ etiam alijs profectuosus & vtilis esse probetur. & bene nominatur amicus, qui rectæ fidei veræ sapientiæ fidelis est executor. Quia amicus (vt veteres voluerunt) dicitur quasi animi custos. Ille enim custodit animum fratris, qui cū ipso tractat quæ ad salutem pertinent æternam. Non zeles gloriam & opes peccatoris: nō enim scis quæ futura sit illius subuersio. De primatu & potentia terrena vtile non est contendere, sed magis de profectu virtutum certare. Vnde & saluator suos discipulos admo-

nuit per arctam viam & angustam cõtendere intrare, quæ ducit ad vitam. Non per latam & spatiosam, quæ ducit ad mortem: & opes atque diuitias mundi spernere: quatinus thesauros in cælesti regno possent habere, ita dicens: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furatur. Theaurizate autem vobis thesauros in cælo: vbi neq; ærugo, neq; tinea demolitur: & vbi fures nō effodiunt neq; furatur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Hinc & psalmista ab auaritia & æmulatione praua fidelem cohbens ait: Noli æmulari in malignantibus, neq; zelatus fueris facientes iniquitatem. quoniam tanquam scenum velociter arescent, & sicut holera herbarum cito cadent. spera in domino & fac bonitatem, & inhabita terram, & pascēris in diuitijs eius. Non placeat tibi iniuria iustorum, sciens quoniam vsque ad inferos non placebit impius. Non est gaudendum in calumnia bonorum, sed magis condolendum: quia is qui iniuste læsus est, patientiæ suæ recipiet mercedem. Qui autem iniuste læsit, non euadet iniquitatis suæ debitam vltionem. Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi: & non suspicaberis timorem mortis. Quid vult hoc, quod iubet longe abesse ab homine potestatem habente occidendi? nisi quod cautos nos in omnibus vult fieri, ne forte per incuriam incidamus in periculum mortis. Ille enim se bene ab occisione custodit, qui res dignas morte non efficit. Vnde & sequitur. Et si accefferis ad illum, noli aliquid committere, ne auferat vitam tuam. Hoc & Paulus admonet, dicens: Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa, dei enim minister est tibi in bono. si autem malum feceris, time. non enim sine causa gladium portat: dei enim minister est, vindex in ira ei qui malum agit. Quæri autē hic potest si ad hoc a deo constituti sunt, vt vltionē noxijs & peccatoribus infligant: cur permittatur persecutores Christianorum & hæretici, innocentes & religiosos pœnis subijcere? Quod vtiq; iusto iudicio dei fieri permittitur: vt boni pro patientia sua coronentur, & mali pro sua iniquitate damnentur. Aliter autem per malos sicut & per bonos principes deus reos iudicat, vt ipsi qui sceleratos punientes eadem scelera faciunt, postmodū pro suis iniquitatibus condignas pœnas luant. Vnde in Apocalypsi scriptū est: De fumo putei exierunt locustæ in terram: & data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ: & præceptū est illis ne læderent scenum terræ, neq; omne viride, neq; omnem arborem, nisi tantum homines qui non habent signum dei in frontibus suis, & post aliquanta: Vidi (inquit) equos in visione, & qui sedebant super eos habentes loricas igneas & iacinthinas, & sulphureas, & capita equorum erant tanquam capita leonum, & de ore ipsorum procedit ignis & fumus & sulphur. Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum de igne & fumo & sulphure, qui procedebat ex ore ipsorum. Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum. Nam caudæ illorum smiles caudis serpentis, habentes capita, & in his nocent. Per fraudem enim nocent hæretici, & per dolos præparant animarum interfectionem. Quia sicut scorpio palpando incedit, sed cauda ferit: ita fraudulenta pernicies malorum blāda & imoxia in facie videtur: sed dum occultè feriunt, quasi mortem latenter inducunt. Item potestas equorum in ore eorum est, & in caudis eorum: id est, in sermone & officio. propheta enim docens mendacium, ipse cauda est. Qui autem se signo dei viui nō muniunt in frontibus suis, nec catholica fide corda sua diligenti custodia tuentur: horum videlicet ruina in promptu est. Vnde & sequitur. Communicationem mortis sciro, quoniam in medio laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambulabis. Secun-

Luc. 13. f. & Matt. 7. b

Matth. 6. c

Psal. 36. a

Rom. 13. a

Apoc. 9. a

Apoc. 9. c

Luc. 2. g

Luc. 3. e

dum virtutem tuam caue te à proximo tuo: & cum sapientibus & prudentibus tracta. Proinde necesse est vt caueamus doloſorum inſidias, & cum ſapientibus & prudentibus, hoc eſt cum orthodoxis patribus & deum timentibus fratribus omne conſilium noſtrum tractemus, & viâ iuſtitie & veritatis nõ deſeramus. De quo adhuc ſubditur.

CAPVT

XVII.

Viri iuſti ſint tibi conuiuæ, & in timore dei ſit gloriatio tibi, & in ſenſu ſit tibi cogitatus dei, & omnis enarratio tua in præceptis altiffimi. Conuiuium hoc magis pertinet ad ſpirituales epulas, quàm ad corporales delicias. Qui ergo cum iuſtis viris aſſidue manet in meditatione ſanctarum ſcripturarum, & in exercitio ſacrarum virtutum, & corde ſimul & ore dominum omni tempore conſitetur: proculdubio ille æterna ſatietaſe replebitur. Beatus (inquit) qui manducat panem in regno dei. panem ſcilicet vitæ, quæ qui manducauerit nõ morietur in æternum, ſed viuet & gaudebit cū ſanctis angelis in regno caeſti. Quod & ipſa veritas diſcipulis ſuis in Euãgelio promiſit, dicens: Vos eſtis qui permãſiſtis mecum in tentationibus meis: & ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo: & ſedeatis ſuper thronos iudicantes duodecim tribus Iſrael. In manu artificum opera laudabitur, & princeps populi in ſapientia ſermonis ſui: In ſenſu vero ſeniorum verbum. Artifices iſti iſdem ſunt qui & principes populi, doctores videlicet ſancti: in quorum manu, hoc eſt aſtione laudabitur opera virtutum, & obſeruantia diſciplinæ. In quorum etiam ſermone ſplendor micat ſapientie ſimul cum ſacundia eloquentie. In ſenſu enim ſeniorum verbum, hoc eſt verbum euangelij. De quo & Paulus ait: Verbum enim breuiatum dominus fecit ſuper vniuerſam terram. Iſti ſunt ſeniores de quibus in Deuteronomio ſcriptum eſt: Interroga patres tuos & adnuntiabunt tibi, ſeniores tuos & dicent tibi. Iſtos præfigurabant & illi ſeniores ſeptuaginta, quos Moſes domini iuſſu elegit, & vniuerſo populo præfecit. cum his & ipſe rex regum iudicia ſua ſecundum veritatem diſponit. Sicut Salomon oſtendit, dicens: Nobilis in portis vir eius: quando ſederit cum ſenatoribus terræ. Econtra verò illud quod ſequitur. Terribilis eſt in ciuitate ſua homo linguoſus, & temerarius in verbo ſuo odibilis eſt. Hæreticos ſignificat, hi enim temerarij ſemper lites amant, & contentiones & rixas ſuſcitant. Vnde odibiles ſunt tam deo quàm etiam hominibus: qui & terribiles ſunt in ciuitate ſua, hoc eſt in mundo: quoniam quos valent in errorem pertrahentes, de filiis dei efficiunt filios diaboli, & pabulum ignis æterni. De quibus & Pſalmiſta ait: Vir linguoſus nõ dirigitur ſuper terram, virum iniuſtum mala capient in interitum. Ideo Paulus præcepit, dicens: Profana autè & inaniloquia deuota, & verborum nouitates. Multum enim proficient ad impietate, & ſermo eorum vt cancer ſerpit. & item: Erunt (inquit) homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parētibus inobediētes, ingrati, ſceleſti, ſine affectione, ſine pace, criminatores, incōtinētes, immites, ſine benignitate, proditores, proterui, tumidi, voluptatu amatores magis quàm dei: habētes ſpeciem quidem pietatis, virtutē autē eius abnegātes: & hos deuota. De quibus & Iudas in epiſtola ſua ait: Subintroierunt enim quidā homines, qui olim præſcripti ſunt in iudicium impij, dei noſtri gratiam transferētes in luxuriam, & ſolum dominatore dominū noſtrum Ieſum Chriſtum negātes. Verum quoniam temerarios in verbo iuxta finē præſentis libri odibiles eſſe oſtēdit, quid de iudice iuſto ſentiat, in initio ſequētis videamus.

F I N I S.

Liber tertius.

CAPVT

I.

Iudex ſapiens vindicabit populum ſuum, & principatus ſenſati ſtabilis erit. Iudicem ſapientem nemine melius quàm dominum Chriſtum poſſumus intelligere, qui cōtra vniuerſos hoſtes populū ſuum tuetur. De quo per prophetam dicitur: Zelatus eſt dominus terram ſuam, & pepercit populo ſuo: cuius principatus etiam ſtabilis erit. Quia (Eſaia teſtante) ipſius principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis conſiliarius, deus fortis, pater futuri ſæculi, princeps pacis. multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit ſinis. Super ſolum Dauid & ſuper regnum eius, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iuſtitia amodo & vſq; in ſempiternū. Zelus domini exercituum faciet hoc. Huic vaticinio etiam angeli verba in Euãgelio ad Mariam cōcordant, quibus Chriſti imperium permãſurum teſtatus eſt, dicens: Dabit ei dominus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nõ erit ſinis. Cuius nimirum normam, diſcipuli eius ſunt ſecuti: quod ſequens ſententia probat, vbi dicitur. Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius: Et qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Ciuitas enim Chriſti ſancta eſt eccleſia, quæ eius veſtigia deuoto cordis ſequitur affectu, & bonorum operū imitatur effectu. Vbi & miniſtri eius, hoc eſt rectores fidelium, & prædicatores ſancti, ipſius mandatis ſedulo obtemperantes erunt: alijſq; ſimiliter facere inſtanter præcipiunt. Cuius temperantie modum Eccleſiaſtes laudat, dicens: Beata terra cuius eſt rex nobilis, & cuius principes veſcuntur in tempore ſuo, ad reſciendum, & nõ ad luxuriam. Econtrario verò de alio rege dicit: Væ tibi terra, cuius rex eſt puer, & cuius principes mane comedunt. Væ ergo terræ cuius rex eſt diabolus, ſemper nouarum rerum cupidus. hic iudices & principes eos habet, qui amant huius ſæculi voluptates. qui ante quàm dies mortis adueniat dicunt: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Econtrà beata terra eccleſiæ, cuius rex Chriſtus filius ingenuorum, de Abraham, & Isaac, & Iacob, prophetarum quoq; & omnium ſanctorū ſtirpe descendens, quibus peccatum non fuit dominatum, & ob id fuerunt liberi: Principes quoq; eius ſunt apoſtoli & omnes ſancti qui regem habent filium ingenuorum, nec comedunt mane, nec velociter. Non enim in præſenti ſæculo quærunt voluptatem, ſed in tempore ſuo manducabunt, cum retributionis tempus aduenerit: Beatus (inquit) qui manducabit panem in regno dei. Rex inſapiens perdet populum ſuum. Ille vtiq; rex, de quo ſuperius diximus, qui puer eſt, & cuius principes mane comedunt, qui perdet populum ſuum, hoc eſt, omnes ſibi obediētes in barathrum ſecum præcipitat inferni. Et ciuitates inhabitabuntur per ſenſum prudentium. Eccleſiæ videlicet ſaluatoris firmantur per doctrinam ſanctorum prædicatorum. Quoniam in manu dei poteſtas terræ. Hoc eſt ſub gubernatione Chriſti ſtatus viget eccleſiæ. De qua terra propheta ait: Deus autem rex noſter ante ſæcula operatus eſt ſalutem in medio terræ. Vbi eius voluntas quotidie impletur. In qua & cum qua ipſe ſe promiſit permãſurum vſq; ad conſummationem ſæculi. cæterum data eſt illi omnis poteſtas in cælo &

Luc. 14. c

Luc. 22. c

Roma. 9. f

Deut. 32. a

Prou. 31. c

Pſal. 139. c

1. Tim. 6. d

2. Tim. 3. a

Iudæ 1. a

Iohel. 2. d
Eſa. 9. b

Luc. 1. d

Eccleſiaſtes
10. d
Ibidem c

Luc. 14. c

Pſal. 73. c

in terra, & non est qui possit resistere voluntati eius. Oportet enim eum regnare donec subiciat omnes inimicos eius sub pedibus suis. De quo subiungitur. Et execrabilis omnis iniquitas gentium. Id est damnabilis, quoniam ipse iudex iustus in iudicio suo damnat omnes peccatores terræ: & disperdet de ciuitate sua omnes qui operantur iniquitatem. Aliter, exclamabilis est omnis iniquitas gentium: quia per prædicationem apostolorum reprobatam est infidelitas & error gentium, quos saluator ad hoc misit in mundum, ut contumaces redarguerent, inscios docerent, & infirmos sanarent. Vnde & sequitur. Et vtilem rectorem in tempus suscitauit super illam, in manu dei potestas hominis, & super faciē scribæ imponet honorem suum. Potestas enim sanctorum doctorum, dispensatione dei ordinata est, quibus & ministerium honoris dedit: quando eos vice sua generi humano præposuit. Ipsi sunt enim scribæ de quibus ipsa veritas in Euangelio ait: Similis est homini patri familias, qui profert de thesauro suo noua & vetera. De quo & psalmista: lingua (inquit) mea calamus scribæ velociter scribentis. Hoc est, mysteria diuina sub velamine prophetiæ breuiter notatis. quia lex & prophetæ vsq; ad Ioannem, & finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraq; vnum. nec aliud nomen est datū hominibus super terram, in quo oporteat saluos fieri. **Omnis iniuriæ proximi ne memineris, & nihil agas in operibus iniuriæ.** Hinc sententiæ simile est illud, quod in Leuitico scriptum est: Non quaeras vltionem, nec memoreris iniuriæ ciuium tuorum. Si meminerimus illius sententiæ dominicæ, quæ præcepit nobis diligere inimicos nostros, & benefacere his qui oderunt nos, & orare pro persequentibus & calumniantibus nobis, & auferenti nobis tunicam, dimittimus & pallium: percutienti maxillam, præbemus & alteram: hanc sententiā veraciter adimplemus. Ille enim bene iniuriam proximi non meminit, qui dilectionem contra odium, & benedictionem contra calumniam proximo impendit. Odibilis coram deo & hominibus superbia, & execrabilis omnis iniquitas gentium. Hinc in Prouerbis scriptum est: abominatio domini omnis arrogans, & domum superborum demolietur dominus. Hinc & Petrus ait: Superbis deus resistit, humilibus autem dat gratiam. Hinc & psalmista: Populum (inquit) humilem saluum facies, & oculos superborum humiliabis. & item: Odisti domine qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium. Regnum à gente in gentem transfertur: propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos. Huius sententiæ veritatem omnium penè gentium notant historiæ, & causas diuersorum populorum ostendunt. Nec hoc ignorare potest, qui Chaldaeorum & Persarum Græcorumq; potentissima regna subuersa legit, & Romanorum regnum vacillare conspicit, nec stabile aliquid in mundo esse perpedit. Aliter, hoc significare potest quoddam propter præuarcationes & cæcitatē prioris populi translatum est ad gentes euangelium Christi. Quod & ipsa veritas in Euangelio eisdem Iudæis insinuauit, dicens: Ideo auferetur à vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius.

CAPVT

II.

Avaro autem nihil est scelestius. quid superbit terra & cinis? nihil est iniquius quàm amare pecuniam. Hic enim & animam suam venalem habet. Quoniam in vita sua proiecit intima sua. Postquam de regni mutatione narrauit, aptè de auaritia subiunxit. quia propter auaritiam vis recti regiminis maxime negligitur. dum enim sibi terrenas res per cupiditatem ultra modum quis vendicet, in superbiam elatus, alium de finibus suis inuidedo eijcere certat. Radix enim omnium ma-

lorum est cupiditas, quam qui appetunt errant à fide, & inserunt se doloribus multis, & desiderijs varijs & nociuis, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. & quia auaritiam semper superbia comitatur, simul & inuidia, & cætera vitia, ideo Paulus ad Timotheum scribens ait: Præcipe diuitibus huius sæculi non superbe sapere, neq; sperare in incerto diuitiarum: sed in deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. bene agere, diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere, comunicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut adprehendant veram vitam. Nam quia auaritia est idolorum seruitus, qui illam sectatur, contemptor dei esse probatur, & ideo nec rerum dominus is rite fieri posse conuincitur: quando extrema primis, & vilissima anteponeit pretiosissimis. Animam enim suam venalem habet, & pro lucri acquisitione in vita sua proiecit intima sua. Quid enim iuxta veritatis testimonium proderit homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Omnis potentatus breuis vita. Fœnum agri hodie est, & cras in dibanum mittitur: filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis: & tunc reddet vnicuiq; secundum opera sua: & ibunt impij in supplicium æternū, iusti autem in vitam æternā. Languor prolixior grauat medicum, breuem languorē præcidit medicus. Hanc cōparationem ideo facit, ut ostendat quod auaritiæ pestis, si diu mentem possederit, difficile curabitur. Si autem statim in prima fronte à spiritus ratione illi resistitur, & per dei timorem ac pœnarum metū ei ingressus ex cogitatione noxia obcluditur: facilius eius virtus extinguitur. Sed & hoc multum adiuuat ad resistendū auaritiæ, si breuitas transeuntis vitæ, & futura defectio in carne, ac gehænæ horror in anima cōmemoratur. ideo subiungit: Sic & rex hodie est, & cras morietur. cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. Potestas mundana & diuitiæ sæculi, longam nō possunt tribuere vitam. quia humana fragilitas cursus sui terminum transire non potest. Morietur homo, & puluis reuertetur in terram suam. Nec caro quæ aliquando florebat iuuentute, vermium putredinem effugiet: sed tota iucunditas eius fœtore consumetur. Mystice autem, homo qui peccatis viuebat, si se ab eis non correxerit, atq; à delictis nō cohibuerit, morte multatur æterna: vbi serpentem antiquum, & bestias diabolicas atrocissimos sentiet se punire tortores. nec iam spem habet euasione, cum nulla requies illi datur continui doloris.

CAPVT

III.

Initium superbiæ hominis, apostatare à deo facit. Quoniam ab eo qui fecit illum, recessit cor eius. Apostasia enim nulla maior est, quàm auersio creaturæ à creatore suo. & hæc merito ascribitur superbiæ. quoniam superbia est, quod mediocre bonum assimilare, vel adæquare se vult summo bono. Hoc fuit initium diabolici casus: hoc & humanæ præuarcationis exordium. Vnde & subiungitur. Quoniam initium peccati omnis est superbia. Queritur cur Paulus apostolus dicat radicē esse omnium malorum cupiditatem: cum hic vir sapiens dixerit, initium peccati esse superbiam? Spiritus enim sanctus per prophetam in veteri testamento, & per apostolum in nouo, idem locutus est, nec sibi met vlllo modo potest ipse esse contrarius. Vnde sollicitè considerare debemus, quare ille initium omnis peccati superbiam, hic radicem omnium malorum cupiditatem nominare voluerit? an forte sermonem propheticum Paulus apostolus ut solet exposuit? Quandoquidem siue initium omnis peccati, siue radicem omnium malorum dicas, vnum idēq; significas. porro cupiditas atq; superbia intantum vnum est malum, ut nec superbus sine cupiditate,

Ibidem d

1. Tim. 6. b

Raba. in Ecclesiasticum

nec sine superbia possit cupidus inueniri. Siquidem & diabolus, in quo tenet superbia principatum, propriae potestatis ac perditionis humanae cupidus fuit: & ipse homo per appetitum arboris interdictae, ac diuinæ similitudinis affectionem, morbo se affectum cupiditatis ostendit. Multa enim mala de superbia peste procedunt, quæ interitum certum suis possessoribus pariunt. Sicut sequentia testimonia probant. Sed iuuat lectorem, si ex scriptis sancti Gregorij (cuius sermo in hoc opere saepius secuti sumus) quaedam verba ita ut ab eo prolata sunt ponamus. Hic ergo in libro moralium xxxij. Cum sententiam domini qua de Leuiathan locutus est ad Iob, dicens: Ipse est rex super vniuersos filios superbiae exposuisset: hanc quoque sententiam sapientiae addidit, dicens: Scriptum nanque est, Initium omnis peccati superbia. & paulo post longiore sermone de ipsa superbia disputans, ita loquitur, dicens: per hanc enim ipse succubuit, per hanc sequentem hominem strauit. Eo etenim telo salutem nostrae immortalitatis impetijt, quo vitam suae beatitudinis extinxit. Sed quia occasio de superbiae disputatione se praebuit, debemus hanc subtilius sollicitiusque discutere, atque ad humanas mentes quata vel qualis veniat. & quibus qualiter subrepat demonstrare. alia quippe vitia eas solummodo virtutes impetunt, quibus ipsa destruuntur. ut videlicet ira patientiam, gastrimargia abstinentiam, libido continentiam expugnet: superbia autem (quam vitiorum radicem diximus) nequaquam vnius virtutis extinctione contenta, contra cuncta animae membra se erigit: & quasi generalis ac pestifer morbus corpus omne corrumpit. ut quicquid illa inuadente agitur, etiam si esse virtus ostendatur, non per hoc deo, sed soli vanae gloriae seruitur. Quasi enim tyrannus quidam obsessam ciuitatem intercipit, cum mentem superbia irrumpit: & quo ditior quae cepit, eo in dominio durior exurgit: quia quo amplius res virtutis sine humilitate agitur, eo latius ista dominatur. Quisquis vero eius in se tyrannidem captiua mente susceperit, hoc primum damnus patitur quod clauso cordis oculo, iudicij aequitatem perdit. Nam cuncta quae ab illis vel bene geruntur, displicent: sola ei quae ipse vel praue egerit, placent: semper aliena opera despiciunt, semper miratur quod facit, quia & quicquid egerit, egisse se singulariter credit: atque in eo quod exhibet per gloriae cupiditate, sibi metipsum fauet per cogitationem: & cum se in cunctis transcendere ceteros aestimat, per lata cogitationum spatia secum deambulans, laudes suas tacitus clamat. Nonnumquam vero ad tantam elationem mens ducitur, ut in eo quod tumet, etiam per ostentationem locutionis effrenetur. Sed tanto facilius ruina sequitur, quanto apud se quisque impudentius exaltatur. Hinc enim scriptum est: Ante ruinam exaltauit cor. hinc per Danielelem dicitur: In aula Babylonis deambulabat rex, responditque & ait: Nonne haec est Babylon magna, quam ego aedificauit in domum regni, in robore fortitudinis meae, in gloria decoris mei? Sed hunc tumorem quam cocita vindicta represserit, ilico adiunxit, dicens: Cum adhuc sermo esset in ore regis, vox de caelo ruit: Tibi dicitur Nabuchodonosor rex, regnum transiet a te, & ab hominibus te eicient, & cum bestiis ferisque erit habitatio tua, fenum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te. Ecce quia tumor mentis usque ad aperta verba se protulit, patientia iudicis protinus usque ad sententiam erupit: Tantoque hunc districtius percussit, quanto eius se superbia immoderatus exerxit. & quia enumerando bona dixit, in quibus sibi placuit: enumerata mala in quibus feriretur, audiuit. Sciendum vero est quod ipsa haec de qua tractamus elatio, alios ex rebus saecularibus, alios vero ex spiritalibus possidet. Alter nanque intumescit auro: alter eloquio: alter infimis & terrenis rebus: alter summis caelestibusque virtutibus: vna tamen eademque ante dei oculos agitur, quauis ad humana corda veniens, in eorum obtutibus diuerso amictu pallietur. Nam cum is qui terrena prius gloria super-

biebat, postmodum de sanctitate extollitur. Nequaquam cor eius elatio deseruit: sed ad eum consueta veniens, ut cognosci nequeat vestem mutauit. Sciendum quoque est quod aliter haec praepositos, atque aliter subditos tentat, praelato nanque in cogitationibus suggerit, quia solo vitae merito super ceteros excreuit. Et si qua ab eo bene aliquando gesta sunt, haec importune eius animo obijcit, & eo hunc deo singulariter placuisse insinuat. quod facilius suggesta persuadeat, ipsam ad testimonium potestatis traditae retributionem vocat, dicens: quia nisi omnipotens deus te his omnibus meliorem cerneret: omnes hos sub tuo regimine non dedisset. Eiusque mox mentem erigit. Viles atque inutiles eos qui subiecti sunt ostendit. Ita ut nullum iam quasi dignum respiciat, cui aequanimiter loquatur. Vnde & mox mentis tranquillitas in iram vertitur. Quia dum cunctos despiciat, dum sensum vitamque omnium sine moderatione reprehendit, tanto irrefrenatius se in iracundiam dilatat, quanto eos qui sibi commissi sunt esse sibi immet indignos putat. At contra, cum subiectorum cor superbia infligat, hoc summopere agere nititur ut sua acta considerare funditus negligant, & semper tacitis cogitationibus rectoris sui iudices fiant. Qui dum in illo quod reprehendere debeant importune respiciunt, in semetipsis quod corrigant nunquam vident. Vnde & tanto atrocius pereunt, quanto a se oculos auertunt. Quia in huius vitae itinere offendentes corruunt, dum alibi intendunt, & quidem peccatores se afferunt, nec tamen tantum ut tam noxia in regimine personae traderentur. & dum eius facta despiciunt, dum praeccepta contemnunt, ad tantam usque insaniam deuoluuntur, ut deum res humanas curare non aestiment. quia ei qui quasi iure reprehenditur, esse se commissos dolent. Sicque dum contra rectorem superbiunt, etiam contra iudicia conditoris intumescunt. Et dum pastoris sui vitam diiudicant, ipsam quoque sapientiam omnia disponentem impugnant, se autem rectoris sui dictis proterue obuiant, & eandem vocis superbiam libertatem vocant. Sic quippe elatio se quasi pro rectitudine libertatis obijcit: sicut saepe se & timor pro humilitate subponit. Nam sicut periculis reticent ex timore, & tamen tacere se aestimant ex humilitate. Ita nonnulli loquuntur per impatientiam elationis, & tamen loqui se credunt per libertatem rectitudinis. Aliquando autem subditi proterua quae sentiunt nequaquam produunt. Et hi quorum loquacitas vix comescitur, nonnumquam ex sola amaritudine intimi rancoris obmutescunt, qui per dolorem mentis procacitatis suae verba protrahentes, cum male loqui soleant, peius tacent. Quia cum peccantes aliquid de correctione audiunt, indignantes etiam responsionis verba suspendunt. Cum his quando asper agitur, saepe ad querelae voces de hac ipsa asperitate prosiliunt. Cum vero eos magistri sui blandè praueeniunt, de hac ipsa humilitate qua praueienti sunt, grauius indignantur. Et tanto eorum mens fortius accenditur, quanto considerataius infirmari dicitur. Hi nimirum quia humilitatem (quae virtutum mater est) nesciunt, usum sui laboris perdunt. etiam si qua bona sint quae operari videantur, quia surgentis fabricae robusta celsitudo non figitur, quae nequaquam per fundamenti fortitudinem in petra solidatur, soli ergo ruinae crescit, quod aedificant, qui ante molem fabricae, humilitatis fundamenta non procurant. Quos bene ab intimis prodimus, si paucis in exterioribus ostendamus. Cunctis nanque superbia apud se cogitatione tumentibus inest clamor in locutione, amaritudo in silentio, dissolutio in hilaritate, furor in tristitia, improbitas in actione, inhonestas in imagine, erectio in incessu, rancor in responsione. horum mens semper est ad irrogandas contumelias valida, ad tolerandas infirma, ad obediendum pigra, ad laceffendos

vero alios importuna, ad ea quæ facere & debet & præualet, ignaua: ad ea autem quæ facere nec debet nec præualet, parata. Hæc in eo quod sponte nõ appetit, nullis exhortationibus flebitur: ad hoc autem quod latenter desiderat, quærit vt cogatur, quia dum metuit ex desiderio suo vilescere, optat vim in ipsa sua voluntate tolerare. Igitur quia humanos animos aliter tentari ex rebus carnalibus, atq; aliter ex spiritualibus diximus: audiant illi, omnis caro fœnum, & gloria eius sicut flos fœni. Audiant isti quod quibusdam post miracula dicitur, nescio vos unde sitis. Discedite à me omnes operarij iniquitatis: audiant illi, diuitiæ si affluant, nolite cor apponere: Audiant isti, quæ fatuæ virgines, quæ vacuis vasculis veniunt ab internis nuptijs excluduntur. Rursum quia aliter tentari prælatos, atque aliter subditos præfati sumus: audiant illi, quod per quendam sapientem dicitur: Duce[m] te constitui, noli extolli, sed esto in illis quasi vnus ex illis. Audiant isti, obedite præpositis vestris & subijcite eis. Ipsi enim per uigilant quasi rationem reddituri pro animabus vestris. Audiant illi, cum de accepta potestate gloriatur, hoc quod Abrabæ uoce ardenti diuiti dicitur: Memeto fili, quia recepisti bona in uita tua. Audiant isti, cū cõtra rectores suos in querela prosiliūt, hoc quod murmuranti populo Moysi & Aaron uocibus respõdetur: Nec cõtra nos est murmur uestru[m], sed cõtra dominu[m]. nos enim qd sumus? Audiãt illi, turbabũtur in cõspectu eius patres orphanorũ & iudices uiduarũ. Audiãt isti quod cõtra cõtumaciam subditorũ dicitur: qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Audiant simul omnes, deus superbis resistit, humilibus autẽ dat gratiã. Audiant oēs: Immundus est apud deum omnis qui exultat cor. Audiant omnes, Quid superbit cinis & terra? contra huius languoris pestẽ, audiamus cuncti quod magistra ueritas docet, dicens: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Ad hoc nanq; vni genitus dei filius formã infirmitatis nostræ suscepit. Ad hoc inuisibilis non solum uisibilis, sed etiam despectus apparuit. Ad hoc cõtumeliarum ludibria, irrisiõnum obprobria, passionum tormenta tolerauit, vt superbum non esse hominem doceret humilis deus. quanta ergo humilitatis uirtus est, propter quam solam ueraciter edocendam is qui sine cõsuetudine magnus est, usque ad passionem factus est paruus? Quia enim originem perditionis nostræ se præbuit superbia diaboli, instrumentum redemptionis nostræ inuenta est humilitas dei. Hostis quippe noster inter omnia conditus, uideri supra omnia uoluit elatus. Redemptor autem noster magnus manens supra omnia, fieri inter omnia dignatus est paruus. Sed melius & elationis causam detegimus, & fundamenta humilitatis aperimus, si breui commemoratione perstringimus, quid mortis auctor, quid uitæ conditor dicat. Ille nanque ait: In cælum conscendam. iste autem per prophetam dicit: Repleta est malis anima mea, & uita mea inferno adpropinquauit. Ille dicit, supra astra cæli exaltabo solium meum. Iste humano generi à paradisi sedibus expulso dicit: Ecce uenio & habitabo in medio tui. Ille dicit: sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis. iste dicit: Ego autem sum uermis & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis. Ille dicit: Ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. Iste cum in forma dei esset, non rapinã arbitratus est esse se æqualem deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, & per membra sua loquitur, dicens: Domine quis similis tibi? Ille per membra sua loquitur, dicens: Nescio deum, & Israel nõ dimitto. Iste per semetipsum dicit: si dixero quia nõ noui eum, ero similis uobis mendax. Sed noui eum, & sermonem eius seruo. Ille dicit, mea sunt flumina, & ego feci ea. Iste dicit: non possum ego à meipso facere quicquam. & rursum: pater meus in me manens ipse facit

Esa. 40. b. &
Eccli. 14. c.
& 1. Pet. 1. d
Matt. 25. b.
& Luc. 13. e
Psal. 6. b
Psal. 61. c
Matth. 25. a
Eccli. 32. a
Heb. 13. c

Luc. 16. f

Exod. 16. b
Psal. 67. a
Rom. 13. a
Iacob. 4. b
Iob. 15. b
Eze. 28. b
Osee 13. b
Abd. 1. a
Eccli. 10. b
Matt. 11. d

Psal. 87. a

Esa. 14. c
Zach. 2. c. &
Exod. 25. b.
& 29. g. &
3. Reg. 6. a.
& 4. Re. 4. c
Esa. 14. d
Ibid.
Philip. 2. a
Psal. 34. b
Exod. 5. a
Ioan. 7. d
Eccli. 24. d
Ioan. 5. c
Ioan. 14. b
Mat. 4. b

opera. Ille regna omnia ostendens dicit: tibi dabo potestatem hanc uniuersam, & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, & cui uolo do illa. Iste dicit: calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dexteram uel ad sinistram meam non est meum dare uobis, sed quibus paratum est à patre meo. Ille dicit: eritis sicut dii scientes bonum & malũ. Iste dicit: nõ est uestrum nosse tempora uel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Ille ut uoluntas diuina despiciatur & ut possit propria suadere dicit: Cur præcepit uobis deus ut non comederetis ex omni ligno paradisi? & paulo post: scit enim deus, quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi uestri. Iste dicit: non quero uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Ille per membra sua loquitur, dicens: nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra: coronemus nos roseis, antequam marcescant, ubique relinquamus signa lætitiæ nostræ. Iste membris suis prænuñtiat, dicens: & plorabit. & flebitis uos, mundus autem gaudebit. Ille nihil aliud mentes sibi subditas docet, quàm celsitudinis culmen appetere, cuncta æquæalia mentis tumore transcendere, societatem omnium hominum. altã elatione transire, ac sese & contra potentiam conditoris erigere. Sicut de eisdem per psalmistam dicitur: Transierunt in dispositione cordis, cogitauerunt & locuti sunt nequitias. Iniquitatem in excelsum locuti sunt. Iste ad sputa, ad palmas, ad colaphos, ad spineam coronam, ad crucem, ad lanceam, atque ad mortem ueniens, membra sua admonet, dicens: Si quis mihi ministrat, me sequatur. Hucusque Gregorius. De hinc quæ sequantur in historia uideamus.

Qui tenuerit inquit illam, adimplebitur maledictis, & subuertet eos in finem: propterea exhonoraui dominus conuentus malorum, & destruxit eos usque in finem. De superbia nanque nascuntur hæreses: scismata, detractiones, inuidia, uerbositas, iactantia, contentiones, animositates, ambitio, elatio, præsumptio, uanitas, inquietudo, mendacium, periurium, & cætera eiusmodi. Sed hæc quis dubitet ex cupiditate quoque procedere: cum omnes qui fuerint illis omnibus morbis quos nominauit corrupti, habeantur & cupidi? Item cum gulosos, intemperantes, ebriosos, auidos, rapaces, fornicarios, adulteros, stupratores, incestuos, flagitiosos, cupiditas reddat: quando possunt sine superbia tales fieri? sine qua omnino non possunt dei præcepta contemni? quibus prohibentur illa omnia mala quæ superius comprehenduntur. Ideoque si uolumus consummare nostri certaminis cursum, caueamus imprimis cupiditatem atque superbiam, non duo mala, sed unum: à quo trahunt omnes mali actus initium. Nam sine superbia quæ possunt saltem inchoari peccata? cum dicatur: Initium omnis peccati superbia, aut sine cupiditate, quæ est malorum omnium radix, quæ possunt fieri mala: cum sine radice omnia aut nulla deputentur aut mortua? Deinde si quodlibet peccatum perpetrare non possum, nisi meæ delectationi consentiam, quod cupiditatis est proprium: & dei præcepta contemniam, quod est superbiæ malum: quomodo non ex cupiditate quæ est radix malorum omnium, & ex superbia quæ initium omnis peccati dicitur: omnia mala non nascuntur propter quæ mala exhonoraui dominus conuentus malorum, & destruet eos usque in finem? Sedes ducum superborum destruxit deus, & sedere fecit mites pro illis. Huius sententiæ similitudinem Maria mater domini in cantico euangelico expressit, dicens: Deposuit potentes de sede: & exaltauit humiles. Quod licet generaliter de omnibus superbis, & omnibus humilibus in fine mundi possit accipi: Quia omnis qui se exultat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur: tamen specialiter ad doctores legis prisicæ, hoc est Scribas & Phariseos, & prædicatores euangelij, hoc est

Matth. 20. c

Gene. 3. a

Actu. 1. a

Gene. 3. c

Ibidem

Ioan. 5. e

Sap. 2. b

Ioan. 16. d

Psal. 72. a

Ioan. 12. d

Eccli. 10. b

Luc. 1. e

apostolos & euangelistas transferri potest. Destruxit ergo deus cathedras & magisterium Scribarum & Phariseorum: quia venientem filium dei praesentialiter recipere respuebant: & apostolos homines videlicet mitissimos, sui que magistri imitatores fortissimos in honore dignitatis illorum sublimauit: ut eorum doctrinis atque exemplis nationes orbis terrarum imbuerentur. Quod & propheta in psalmis dudum praecinebat, dicens: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij: constitues eos principes super omnem terram. Memores erunt nominis tui domine, in omni generatione & progenie. Sed quia sicut magistri Iudaeorum propter perfidiam reprobati sunt: Ita & ipse populus propter infidelitatem dispersus est, & gentes in eorum locum credentes Christo, & obediens: Euangelio successerunt. Inde subiungit, dicens: Radices gentium superbarum arefecit deus, & plantauit humiles ex ipsis gentibus. Terras gentium euertit dominus, & perdidit eas usque ad fundamentum, arefecit ex ipsis & disperdidit illos, & cessare fecit memoriam eorum a terra. Perdidit deus memoriam superborum, & reliquit memoriam humilium sensu.

Superbarum ergo plebium radices arefecit dominus, quando gentem Iudaeorum cum suis ceremonijs expulit: & plantauit humiles ex ipsis, quando ex eadem generatione apostolos elegit, & primitiuam ecclesiam in Hierusalem construxit. Terras gentium euertit dominus, & perdidit eas usque ad fundamentum, quando homicidam ciuitatem per duces Romanos & multitudinem gentium, usque ad fundamentum deiecit. Templum quoque incendio concremauit, ipsosque prauaricatores partim clade partim pestilentia & fame, partimque captiuitate disperdidit: & synagogam eorum per vniuersas mundi partes dispergens, Ecclesiam per totum orbem terrarum ad honorem & cultum sui nominis fundauit: quatinus memoria illorum cum sonitu periret, & istorum mentio in aeternum coram oculis dei permaneret. Nec incongrue hic locus ad persecutores Christianorum & martyrum Christi aptari potest. quis ergo non considerat quod imperatores mundi regesque & duces, qui ecclesiam dei propter odium nominis Christi dudum persecuti sunt, & confessores nominis eius atroci morte interemerunt, modo cum sua posteritate deleti sunt, & martyrum gloria in veneratione fidelium vbique excellit? Illorum quippe memoria obliuioni perpetuae tradetur, & istorum laus & victoria sine cessatione in ecclesia Christi praedicatur. Ideoque exultatione prophetica nobis proclamandum restat: Iustus dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdit. Benedictus dominus in aeternum, fiat fiat. **Non est creata hominibus superbia, neque iracundia nationi mulierum.** Vicia ergo non sunt creata in hominibus, sed peruersa voluntate rationalis animi reperta. Omnia enim peccata hoc vno genere continentur. Cum quisque auertitur a diuinis verisque manentibus, & ad mutabilia atque incerta conuertitur. quae quanquam in ordine suo recte locata sint, & suam quandam pulchritudinem peragant: peruersi tamen animi est & inordinati, eis sequendis subiici, quibus ad nutum suum duccendis potius diuino ordine ac iure praelatus est. Nec creator bonus qui cuncta quae fecit valde bona condidit in operibus suis reprehendendus est, sed neglectio creaturae a summo bono auersae valde reprehensibilis est, cum temporalia praeponeat aeternis, & caduca mansuris. Ininitium enim superbiae homines apostatare a deo fecit. quoniam ab eo qui fecit illum recessit cor eius: & bene dicitur iracundiam nationi mulierum non esse creatam: quia per mollitiam animi, quae sexus muliebris denotat, iracundiae vitium surgit: quod tamen per constantiam virtutis superatur ac opprimitur. Semen hominum honorabitur hoc quod timet dominum, semen autem

hoc inhonorabitur hominum, quod praeterit mandata domini. Semen ponit pro generatione, quia in propheta legitur: Generatio quaerentium dominum, requirentium faciem dei Iacob. & in euangelio alia generatio describitur, hoc est praua & peruersa, & genimina vipersarum. Sed generatio rectorum benedicetur: super prauam autem generationem veniet omnis sanguis iustus qui effusus est ab origine mundi: hoc est a sanguine Abel iusti, usque ad sanguinem nouissimi sancti qui in fine mundi venturus est: & ibunt impii in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam. In medio fratrum rector illorum in honore, & qui timent deum erunt in oculis illius. Ordo ecclesiasticus hic est, ut doctores & praedicatores fidelium sint apud eos in honore: & maxime illi qui timorem dei coram oculis habere probantur. Vnde Paulus praecipit, ut qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo & doctrina: & in euangelio dominus ad discipulos ait: qui vos honorat, me honorat: & qui vos spernit, me spernit. Gloria diuinitum honoratorum & pauperum timor domini est: non despiciere hominem iustum pauperem, & non magnificare virum peccatorem diuitem. Vera est enim illa gloria, quam timor domini parit: quia iustitiam & aequitatem seruat. nec iustum pauperem despicit, nec magnificat virum peccatorem diuitem. Omnibus enim congruam reuerentiam exhibet, nec in altera parte declinat deserto tramite veritatis. Vnde Iacobus in epistola sua admonet, dicens: Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem domini nostri Iesu Christi gloriae: etenim si introierit in conuentum vestrum vir aureum anulum habens, & in veste candida: introierit autem & pauper in sordido habitu, & intredatis in eum qui indutus est veste praecleara, & dixeritis ei, tu sede hic bene: pauperi autem dicatis, tu sta illic aut sede sub scabello pedum meorum: nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Magnus est iudex & potens est in honore, & non est maior illo qui timet deum. Hoc asserit quod licet potestas terrena in honore se exaltet temporaliter, tamen praecellere timentem deum non valet. Quoniam iuxta prophetiae sententiam nihil deest timetibus deum. Diuites egerunt & esurierunt, inquirentes autem dominum non deficient omni bono. Seruo sensato liberi seruiunt. Hoc iuxta historiam saepe euenit, quod ille qui ignobilis est genere, sed nobilis fide & scientia scripturarum, illis qui de nobilitate generis se iactitant praefertur, sicut in Prouerbis scriptum est: Seruus sapiens dominabitur filiis stultis, & inter fratres hereditatem diuidet. quia ut Ecclesiastes ait: Sapientia confortabit sapientem supra decem potestatem habentes qui sunt in ciuitate. Plus enim potest aliqua tribulatione afflictis praestare sapientia, quam quaelibet maxima potestas. Iuxta allegoriam vero, seruus ecclesiasticus, qui deuota mente religionem seruat Christianam, praeponeatur nobilibus synagogae filiis, secundum illud quod scriptum est: Maior seruiet minori. & Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Vir prudens & disciplinatus non murmurabit correptus, & inscius non honorabitur. Huic simile est illud quod in Prouerbis legitur: argue sapientem, & diligit te. Corripe stultum, & odio te habebit. Qui ergo abiicit disciplinam, despicit animam suam: qui autem adquecit increpationibus, possessor est cordis. & alibi: qui ignorat, ignorabitur: hoc est despicietur, non utique honorabitur. Noli te extollere in faciendo opere tuo, & noli cunctari in tempore angustiae. Prohibet ne quis pro bona operatione sua se iactitet, quia omnis arrogantia abominatio est apud deum: & nequis in aduersitatibus a bono opere cesset. quia tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio vero spem: spes autem non confundit. Melior est qui operatur & abundat in omnibus, quam qui gloriatur & eget

Psal. 44. d

Psal. 23. b

Luc. 3. b

Psal. 111. a

1. Tim. 5. c

Iacob. 2. a

Psal. 33. a

Prou. 17. a

Gene. 25. c
Mala. 1. a. &
Rom. 9. g

Prou. 9. b

1. Cor. 14. g

pane. Melius est scilicet ut quisque diebus vitæ suæ studeat in bona operatione laborare, unde certa illi restat merces remunerationis, quam ut in vanitate dies suos consumat, & expers fiat pane illo qui de cælo descendit: quem qui manducauerit, non morietur in æternum. Beatus est enim qui manducat panem in regno dei. Fili in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundum meritum suum. In mansuetudine animam seruat, qui per humilitatem opera exercet pietatis: & dat illi honorem secundum meritum suum, qui se spe futuræ mercedis pro studio consolatur iusti laboris. quia iuxta prophetam deus reddet singulis secundum opera sua. Econtrario verò quid de peccatoribus subiungatur, audiamus.

Psal. 61. c. &
Prou. 24. d.
& Hie. 25. d.

2. Cor. 5. b.
& Ro. 14. b.

1. Tim. 6. b.

Iacob. 1. b.

Peccantem in animam suam quis iustificabit? & quis honorificabit exhorantem animam suam? Exhonorat animam suam, qui peccatis illam polluit: & quis iustitiæ illi tribuit meritum, quem constat suæ salutis habere neglectum? Omnes enim oportet nos stare ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis sui prout gessit, siue bonum siue malum. Pauper gloriatur per disciplinam & timorem suum: & est homo qui honorificatur propter substantiam suam. Pauperem hic humilem debet intelligere qui in timore domini & in obseruantia veræ religionis totam gloriam suam statuit. De quo per Paulum dicitur: Qui gloriatur, in domino gloriatur. Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem deus commendat ipse probatus est. Est autem alius qui superba intentione in diuitiarum opulentia se iactitat. De quo memoratus apostolus ad discipulum scribens ait: Præcipe diuitibus huius sæculi non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum. Qui autem gloriatur in paupertate sua, quanto magis in substantia? Ille ergo qui in tribulationibus gaudet, in necessitatibus, in angustiis nunc pro Christo: quanto magis gaudebit quando peruenerit ad retributionem futuram, & ad diuitias veras, quæ electis dei seruantur in regno cælesti? Qui autem gloriatur in substantia, paupertatē vereatur. Hoc est, ille qui totam fiduciam suam ponit in terrenarum rerum abundantia, paupertatem futuram vereatur. Memoréque semper illam euangelicam parabolam de diuite purpurato, & paupere Lazaro: quomodo ille de gloria temporali in tormenta proiectus est æterna: Iste autem de miseria præsentis vitæ ad gaudia conscendit sempiterna. De quo & per Iacobum dicitur: Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, Diues autē in humilitate sua: quia omnis qui aduersa humiliter pro domino suffert, sublimiter ab illo regni præmia percipiet. Econtrario autem diues in humilitate sua gloriatur: quod per Ironiam dicitur. quādo gloriam suam, qua de diuitijs superbiebat & pauperes despiciebat, aut etiam opprimebat, perpetua pœna finitam esse conspexerit.

CAPVT

• IIII.

Matth. 11. d.

Sapientia humiliati exaltabit caput ipsius: & in medio magnatorum confedere illum faciet. Sapientia humiliati est fides Christi, quæ per dilectionem operatur. Hæc non philosophiam humanam, nec iactantiam vanam huius mundi sectatur: sed mansuetudinē & modestiam semper sui domini imitatur, qui dixit: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Unde fiet quod subiungitur, & inuenietis requiem animabus vestris. Possessores enim suos, in medio magnatorum confedere faciet, quādo eos cum patriarchis & prophetis, cum apostolis & martyribus & cæteris sanctis regni cælestis tribuet esse participes. Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo. Breuis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus illius.

Prohibet nequis iuxta speciem corporis aestimet qualitatem mentis. quia sicut diuisa est natura animæ & corporis, ita & dignitas eorum est diuersa: nec consequens est ut quantitatem stature sequatur modus sapientiæ. Unde & in 1. regum, ubi Samuel dominus misit ut unum de filiis Isai ungeret in regem super Israel, cum primogenitus eius Eliab introductus esset coram propheta, dixit dominus ad eum: ne respicias vultum eius, neque altitudinē stature eius, quoniā abiecti eum, nec iuxta intuitu hominis iudico: homo enim videt ea quæ apparent: dominus autem intuetur cor. & bene species apis inter cætera volatilia ad cōparationem sumitur. quæ & aculeo pungit, & opera mellis conficit. Sic & in breui corpuscule sæpe ingeniosa inhabitat anima: quæ & acumine viget, & in doctrina sua nouit proferre suauitatem sapientiæ. In vestitu ne gloriaris vnquam, nec in die honoris tui extollaris. Quod autem vanitas vestium fugienda sit, dominus insinuat in Euangelio, ubi Ioannem Baptistam pro asperitate indumenti laudabilem ostendit, ad turbas dicens: Quid existis videre? hominem mollibus vestitum? ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliciam circa lumbos suos: esca autem erat locusta & mel syluestre. Et Petrus apostolus in epistola sua iubet mulieres non indui veste pretiosa, neque margaritis aut circumdatione auri: sed magis morum honestate & incorruptibilitate quieti & modesti spiritus. Proinde non decet honoribus mundanis quemlibet extollere, sed magis virtutū honestate semetipsum adornare. Unde & sequitur. Quoniam mirabilia opera altissimi solius, & gloriosa & absconsa & inuisa opera illius. Opera enim dei quia secundum veritatem & æquitatem omnia sunt, ideo mirabilia & gloriosa sunt, nec non & absconsa & inuisa: quia rationem illorum nemo ad integrum inuestigare poterit. Quæ ipse secundum consilium suum & sapientiam suam solus agit. Quod intelligens apostolus obstupendo admirans ait: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: qui etiā facit magna & inscrutabilia. Hinc & Ecclesiastes ait: Intellexi quod omnium operū dei nullam possit homo inuenire rationem eorum quæ sunt sub sole, & quanto amplius laborauerit ad querendum, tanto minus inueniet: etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit inuenire. Quod enim alium deus humiliat & alium exaltat, suæ potestatis atque iudicij est, sicut sequentia probant. Multi tyranni sederunt in throno, & insuspiciens portauit diadema: multi potentes pressi sunt valide, & gloriosi traditi sunt in manus alterorum. Hæc & secundum historiam intelligi possunt, quia sæpe per ordinationem dei illi ad culmen honoris ascendunt, qui nullius antea apud homines dignitatis fuerunt, & econtrario illi qui potentes fuerunt, iudicio dei pressi ad paupertatem, & ad despectum perueniunt. Similiter & secundum allegoriam, populus prior qui de parentum nobilitate iactabat, & in potentia carnali gloriabatur, propter perfidiā diuino iudicio à primatu deiectus est: populus verò gentium propter fidem dei in filiorum locum subrogatus, benedictionem patriarcharum in hæreditatē perpetuam Christo tribuente percepit. Prius quàm interroges, ne vituperes quenquam: & cum interrogaueris, corripere iuste. Temerarium iudicium nos facere prohibet: Hinc & in lege dominus præcepit ne quisquam puniretur innocens, nec vno contra se dicente testimonium, sed in ore duorum vel trium testium staret omne verbum. Similiter & apostolus Timotheo iu-

1. Reg. 16. b.

Luc. 7. d.

1. Pet. 3. a.

Rom. 11. d.

Ecclesiastes
18. d.

Deut. 17. b.
& 19. d. &
Matth. 18. b.
& Ioan. 8. c.
& 1. Cor. 13
a. & Hebr.
10. e.

1. Tim. 5. e.

bet ut aduersum presbyterum accusationem non recipiat, nisi sub duobus aut tribus testibus: peccantes autem coram omnibus arguat, ut ceteri metum habeant. Prius quam audias ne respondeas verbum, & in medio sermonum ne adicias loqui. De quo & in Prouerbis scriptum est: Qui prius respondet antequam audiat, stultum se esse demonstrat & confusione dignum. Id est, qui prius doctor esse desiderat quam discat, stultitiae noxam non declinat. Qui iudicare proximorum facta priusquam plene causam vtriusque partis dimoscet, inordinatè festinat, & ille se confusione dignum demonstrat: quia magis pertinacem quam prudentem esse probat. De ea re quæ te non molestat ne ceteris: & in iudicio peccantium ne consistas. Admonet ut in superfluis rebus non nimis simus curiosi, & peccantium prauitati non consentiamus. Docet enim apostolus, ut habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. & alibi: Non solum (inquit) qui faciunt mala, sed & qui consentiunt facientibus, digni sunt morte. Beatus enim vir est qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiae non sedit. Fili, ne in multis sint actus tui, & si diues fueris, non eris immunis à delicto. Docet sapientia filios suos ne certent ultra modum in adipiscendis terrenis lucris, quia pestem auaritiæ & inuidiæ huiusmodi non deuittat. Vnde & in Prouerbis scriptum est: Vir qui festinat ditari & alijs inuidet, ignorat quod egestas superueniat ei. & item: conturbat (inquit) dominum suam qui seclatur auaritiam. Melius est parum cum timore domini, quam thesauri argenti magni & instabiles. & in Ecclesiaste: Auarus (inquit) non impletur pecunia: & qui amat diuitias, fructus non capiet ex eis. Iuxta tropologiam verò sæpe suscepta cura regiminis cor per diuersa diuerberat: & impar quisque inuenitur ad singula, dum confusa mente diuiditur ad multa. Vnde hic consule per sapientiam dicitur: fili ne in multis sint actus tui, quia videlicet, nequaquam plene in vniuscuiusque operis ratione colligitur, dum mens per diuersa partitur. Cumque foras per insolentem curam trahitur, à timoris intimi soliditate vacuatur, fitque in exteriorum disputatione sollicita, & sui solummodo ignara. Scit multa cogitare, se nesciens: nam cum plus quam necesse est se exterioribus implicat, quasi occupata in itinere obliuiscitur quo tendebat. ita ut ab studio suæ inquisitionis aliena, ne ipsa quidem quæ patitur damna consideret, & per quanta delinquat ignoret. Si enim secutus fueris, non apprehendes: & non effugies, si præcurreris. Quia non est in potestate accipientis sed dantis. Nam si per æstum auaritiæ incitatus exardescit diuitias aggregare, veras diuitias non apprehendet, & si fidei deuotione præcurrat virtutum opera exercere, prosequetur eum in futura remuneratione opes supernæ. Iuxta allegoriam autem hæreticorum actus multi sunt: quia vnitatem fidei & veritatis tramitem seruare nolunt. Vnde totus labor eorum vanus est, quam in copia rhetoricæ & dialecticæ artis condendo plures libros expendunt: nec communes sunt à delicto. quia tota meditatio eorum est in dolo. Hinc & Ecclesiastes nos admonet, dicens: Fili mi caue ne facias multos libros, quibus non est finis, & reliqua. Moris est scripturarum, quamuis plures libros, si inter se non discrepent, & de eadem re scribant, vnu volumen dicere. Nam & volumen in Esaie sermone signatum est omnis scriptura dei: & vno capitulo libri Ezechiel Ioannisque nectuntur. Saluator quoque omnium retro sanctorum vocibus prophetatus ait: In capite libri scriptum est de me. Iuxta hunc igitur sensum arbitror nunc præceptum ne plures libri fiant. Quicquid enim dixeris, si ad eum referatur qui in principio erat apud deum deus verbum, vnum volumen est, & innumerabiles libri, vna lex, vnu

Prou. 18. b.

1. Tim. 6. b.

Rom. 1. d.

Prouer. 28.

c. & d.

Prou. 15. d.

Ecclesiastes

5. b.

Ecclesiastes

12. d.

Psal. 39. b. &

Hebr. 10. d.

euangelium. quod si diuersa discrepantia disputaueris, & curiositate nimia huc atque illic animum adduxeris, etiam in vno libro multi libri sunt. Vnde dictum est: ex multiloquio non effugies peccatum. Talibus igitur libris non est finis. Bonum enim omne & omnis veritas certo fine concluditur: malitia atque mendacium sine fine sunt: & quanto plus requiruntur, tanto maior eorum series nascitur. Est homo laborans & festinans & dolens impios, & tanto magis non abundat: est homo marcidus, egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate: & oculus domini respexit illum in bono, & erexit illum ab humilitate ipsius, & exaltauit caput eius, & mirati sunt in illo multi, & honorauerunt dominum. Iste locus Christiana magis exprimit tempora, in quibus illi qui paupertatem voluntaria seclantur, magis abundant omnibus bonis, quam illi qui certant in acquirendis cotidie terrenis diuitijs. Quod & psalmista in vno versiculo breuiter expressit, dicens: Diuites egerunt & esurierunt, inquirentes autem dominum non deficient omni bono. Ter rarum siquidem diuites, & pauperes Christi, magnifica contrarietate distinxit. Ait enim: diuites egerunt & esurierunt. Quando egent diuites? quando fidem non habent rectam. Quando esuriunt? quando minime pastu corporis domini satiantur. Tales ergo diuites egent, & saturati ventre, spiritu semper esuriunt. Quid enim habeant qui deum requirunt? subsequitur: inquirentes autem dominum non deficient omni bono. quia nullo bono deficiunt qui spiritali perfuuntur. Nam cum diligimus dominum, in ipso omnia reperimus. Vnus est qui queritur, sed in quo omnia continentur. O lucrum mirabile. O compendium singulare. Cur nos per diuersa fatigemus? ad ipsum ergo vnamiter festinemus, post quem cuncta bona ultra non querimus sed tenemus. sicut apostolus dicit: Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Roma. 8. e. Bona & mala vita & mors & paupertas & honestas à deo sunt. Legitur in Esaia dominus dixisse: Ego dominus, & non est alter formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum. Ego dominus faciens omnia hæc. Vnde queritur quomodo bona & mala à deo sint, & vita & mors? cum scriptura dicat: Vidit deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona. & alibi: Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione morientium. Sed iuxta consequentiam priorum hic intelligimus bona pro prosperis, & mala pro aduersis posita: similiter vitam salutem & mortem interitum carnis significasse. Non enim deus alia fecit nisi bona: sed tamen iusto iudicio suo peccantibus prouenire permittit aduersa. facit ergo ipse deus res intra se contrarias, lucem & tenebras, id est diem & noctem, pacem & malum, hoc est otium & bellum. per quæ significat iratum se fuisse populo suo, quando tenebras captiuitatis, malaque sustinuit seruitutis, & rursum misertum, quando remissi in patriam pacem & gaudium receperunt. Quomodo luci contrariæ tenebræ sunt, ita paci contrarium est bellum. Vnde & confunditur hæresis, quæ malorum arbitratur conditorem deum. Cum hic malum non contrarium bono, sed pro afflictione ponatur & bello. secundum illud quod in euangelio scriptum est: sufficit diei malitia sua, sed cum hæc ita se habeant, videamus quid sequitur. Datio (inquit) dei permanet iustis, & profectus illius successus habebunt in æternum. Solis ergo iustis, hoc est fidelibus & deum timentibus donum perpetuæ lucis seruatur. & in profectu virtutum ambulantes multiplici mercede in æternum remunerantur. Est qui locupletatur parce agendo, & hæc pars mercedis illius in eo quod dicit, inueni requiem mihi: & nunc manducabo de bonis meis solus. & nescit quod tempus prætereat, & relinquet omnia alijs. His similia saluator in euangelica parabola de diuite narrauit, cuius

Prou. 10. c.

Psal. 33. a.

Roma. 8. e.

Esa. 45. a.

Gene. 1. d.

Sap. 1. d.

Matth. 6. d.

Luc. 12. d. ager vberes fractu protulit, & dixit reputans apud se: destruam horrea mea, & faciam ea maiora, & dicā animæ meæ: anima comede & bibe & lætare in annos plurimos. cui talia cogitanti respondit dominus: stulte hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti, cuius erunt? De quo & Ecclesiastes loquitur, dicens: est languor pessimus quem vidi sub sole, diuitias custodiri in malum possidentis eas, & peribunt diuitiæ illæ in distentione pessima, homoque extraneus vorabit illas. secundum simplicem sensum diuitem auarum describit, qui stultissima se parcitate eruciando alijs deuoranda conseruat. Cæterum vt altius eleuemur, de philosophis mihi videtur & hæreticis dicere. Qui congregant diuitias dogmatum in malum suum, nec re-
 Eccles. 5. c. pertores vtilitatem possunt aliquam consequi, nec sectatoribus suis fructum relinquere perpetuum, sed ipsi & discipuli eorum reuertuntur in terram, & perdunt diuitias suas. Homo autem ecclesiasticus, qui in scripturis cælestibus omnem laborem habet, quicquid in sapientiæ dogmatibus inuenit, totum ad vsum boni operis conuertere satagit. Vnde cælestem vitam in remuneratione futura possidebit: hinc & consequenter sequitur. Sta in testamento tuo, & in illo colloquere, & in opere mandatorum tuorum veterasce. ne manseris in operibus peccatorum, fide autem in deo, & mane in loco tuo: facile est enim in oculis dei subito honestari pauperē. benedictio dei in mercedem iusti festinat, & in honore veloci processus illius fructificat. Stat in testamento suo, & in illo colloquitur: qui in præcepto diuinitus sibi commendato fideliter manet, & in illo assidue meditat. In opere mandatorum dei veterasce, qui in bonis operibus vsque ad finem perseuerare studet, & à peccatis omnibus quantum possibile est cauet: qui enim fide stat, & iuste viuere certat, benedictio dei in æterna beatitudine illum remunerabit, & repletum fructu virtutū in superna arce collocabit. Ne dicas quid est mihi opus, & quæ erūt mihi ex hoc bona? nec dicas, sufficiens sum, & quid ex hoc pessimabor? Arrogantium hæc vox est, qui stulte confidunt in potentia terrena, & in diuitijs caducis, atque voluptatibus sæculi. quibus nihil prodest hæc fiducia, quia instabilis & transitura eorum est substantia. Vnde subiungitur.

CAPVT

V.

IN die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum: quoniam facile coram deo in die obitus retribuere vnique secundum vias suas. malitia horæ obliuionē facit luxuriæ magnæ: & in fine hominis denudatio operum illius. Semper debet homo esse suspectus & sollicitus de statu salutis suæ, & timore dei comprimere tumorem mentis, ne in prosperis eleuetur: & spe misericordiæ dei angustiam animi sui subleuare, ne in tribulatione deficiat: quoniam facile est apud deum humilem exaltare & superbum humiliare. In fine enim hominis tunc manifestabitur quali mente quis hic vixerit, & cuius sit meriti: quia filius hominis venturus est in gloria patris sui, & tunc reddet vnique secundum opera eius. Quod autem dicit malitia horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ: malitiam ponit pro aduersitate & tribulatione, quæ subito veniens totum luxum præteriti temporis dissoluit: vt est illud verbi gratia, cum febris valida vel paupertas grandis arripuerint hominem, omne tempus quod in sanitate & delicijs antea consumebat, in obliuionem tradit, & sola miseria vel ægritudo occupatū illum tenet, nec iam aliud cogitare permittit: vel si aliquando ei in cruciatu constituto quiddam pristinæ felicitatis in memoriam venerit, nequaquam illi refrigerium præstat,

Matt. 16. d.

sed pœnam accumulatur. Ante mortem non laudes hominem quemquā, quoniā in filijs suis agnoscitur vir. Nimis absurdum est militem adhuc in agone consistentem, quasi iam victorē laudare: cum incertum sit vtrum hostem vincat, aut ab eo vincatur: sed peracto bello iam condigna palma consequitur triumphantē: ita & incertum est cum viderimus quemlibet bene agentem & iuste viuentem, vtrum in eo vsque ad finem perseueret an non. Si autem in recta fide & bonis operibus perseuerauerit vsque ad finem vitæ, tunc iam laude dignus & ab omnibus est prædicandus. quoniam in filijs vir agnoscitur. hoc est, ex bonis actibus hominis meritum illius probatur. Non omnem hominem inducas in domum tuā, multæ enim insidiæ sunt dolosi. Licet hæc sententia tropologicè admoeat ne simus incauti & improvidi erga ignotos & alienos, quia sæpe simulata species fallit innocentes: tamen altiore sensu societatem prohibet hæreticorum. ne eis cum aliquid in sermonibus suis aut actibus veri & boni assimilauerint, cito assensum præbeamus. sed iuxta apostolum, qui ait: nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus qui ex deo sunt. Omnia probemus, & sic quod bonum est teneamus. De quo ipsa veritas discipulos docuit, dicens: Attendite autem vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: ex fructibus eorum cognoscetis eos. Sicut enim eructant præcordia foetantium, & sicut perdidit inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum: sic & cor superbiorum. Hanc similitudinem de animantibus sensu sagacioribus & visu perspicacioribus ideo posuit, vt ostenderet quod sæpe illi qui se prudentes æstimant, per versutiam hæreticorum capiuntur. Sicut enim plenus venter male digestum cibum foetide eructat: Ita & hæreticorum corda dolos quos intus malitiose construunt, foras fraudulenter producant: quatinus quoscumque possunt in caueam erroris sui, & in laqueum nequitiae præcipitent. Et sicut prospectator videns casum proximi sui, bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis ponet maculam. Prospicit hæreticus casum proximi, & non eum adiuvat: quia tota intentio eius est, ad nocendum & ad subuertendum auditorem suum. Bona enim testimonia sanctorum scripturarum in mala dogmata secundum prauitatem sensus sui conuertens, semper ad decipiendum paratus est. Vnde & sæpe in illis, qui per bona opera electi esse videbantur, ingerit maculam erroris sui. Ab scintilla vna augetur ignis, & ab vno doloso augetur sanguis: homo vero peccator sanguini insidiatur. Sicut enim à parua scintilla ingens incendij excitatur flamma, ita & ab vnius hæretici malitia multorum perditionis existit causa. peccator sanguini insidiatur, cum hæreticus vitæ hominum mortē ingerere molitur. Sanguis enim pro vita hominis hic intelligitur. Sed quid inde sapiētia facere persuadeat, videamus. Attende te (inquit) à pestifero, fabricat enim mala: ne forte inducat super te subsannationem imperpetuum. Hæreticus enim cooperatur diaboli, qui per doli machinationes quemcūque subuerterit, æterna confusione dignum esse ostendit. Vnde magnopere curandum est, & omne studium impendendum, ne seducamur ab huiusmodi hominibus, quorum doctrina & opera aliena sunt à Christi ecclesia: Vnde & alienigenam in sequentibus talem nominat: quia omnino alieni sunt à generatione quærentium dominum, requirentiū faciem dei Iacob. & pertinent ad illam generationē, de qua scriptū est: generatio praua & peruersa, à qua omnis sanguis iustorum requiretur, qui effusus est ab initio mundi, à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachia, qui occisus est inter templum & altare. innocentes enim interficiunt: & in templo dei, hoc est lege diuina mortem moliantur ministris Christi.

1. Ioan. 4. a.

Matth. 7. b.

Matt. 23. d.

Vnde sequitur. Admitte ad te alienigenā, & subuertet te in turbine, & abalienabit te à tuis proprijs. Non est admittendus huiusmodi hostis ad communionem ecclesiae: quia periculosa est eius societas. subuertet enim assensorem suum in confusione erroris: & alienum eum esse facit à Christi membris, cum eum participem effecerit suae peruersitatis.

CAPVT

VI.

SI benefeceris scito cui feceris, & erit gratia in bonis tuis multa. benefac iusto, & inuenies retributionem magnam: & si non ab ipso, certè à domino. Hæc ergo euangelica est doctrina, & concordat sermonibus saluatoris. Primum enim hortatur vt simplici animo facias eleemosynam, quia ita solummodo misericordiae opera apud deum probantur, si simplici & munda intentione exhibeantur: Attendite (inquit) ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis. Id est, caueat hoc animo tenere, vt cum iuste viuatis, siue aliquid boni operis faciatis, ibi bonum vestrum constituatis vt vos videant homines. Illisque placeatis, laudemque ab eis accipere quaeratis, & ob hoc vero mercedis fructu priuemini. Vnde & subditur: Alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum qui in caelis est. Hinc iterum ait: Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: vt sit eleemosyna tua in absconso. & pater tuus qui videt in absconso, reddet tibi. Benefac (inquit) iusto, & inuenies retributionem magnam. Benefacit iusto, qui ob iustitiae amorem opem porrigit egeno, cuius retributio est magna, quia aut hic vicissitudinem recipiet charitatem fraternam, aut ab ipso domino in futuro remunerabitur arce superna. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quonia ipsi saturabuntur. Non est ei bene qui assiduus est in malis, & eleemosynam non danti: quonia & altissimus odio habet peccatores, & misertus est poenitentibus. Grauissimum crimen est & impietati deputandum, quod quis post peccati commissum non vult poeniteri, nec peccata eleemosynis redimere, sed addit peccata peccatis, & mala multiplicat in sceleribus plurimis: & desperans semetipsum nullo modo sibi subueniet per poenitentiae lamentum. Hinc & per prophetam dominus ait: Super tribus sceleribus Tyri, & super quatuor non conuertam eum. Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem, & impijs & peccatoribus redde vindictam, custodiens eos in die vindictae. Qui indigenti eleemosynam tribuit, nec eum propter delictum aliquod commissum spreuerit: bene misericordiam iure custodit, quia natura in eleemosynarum largitione consideranda est, non persona. Vnde dicit: Da misericordiam, & non suscipias peccatorem. Immitibus autem & immisericordibus deus reddet vindictam, reseruans illis condignum praemium in die vindictae: quem apostolus appellauit diem irae. Dies enim irae est peccatoribus quo punientur. Ideo ipsis est ira: quia sentiunt poenam in die reuelationis iusti iudicii dei. Reuelabitur enim, id est agnosceretur quod modo futurum negatur. Quod enim modo quasi occultum reseruatur, tunc quasi manifestum vlciscetur. Da bono, & non receperis peccatorem: benefac humili, & non dederis impio. Huic simile est quod in Tobia legitur: Panem tuum & vinum tuum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare neque bibere cum peccatoribus. panem enim suum & vinum praebet peccatoribus, qui iniquis subsidia, pro eo quod iniqui sunt, impendit. Vnde & nonnulli huius mundi diuites, cum fame crucientur Christi pauperes, effusis largitatibus nutriunt histriones. Qui vero etiam indigenti peccatori panem suum, non quia peccator sed quia homo est, tribuit: nimirum non peccatorem, sed iustum nutrit: quia in illo non culpam, sed naturam diligit. Aliter autem si se-

cundum allegoriam peccatorem & impium hic haereticos intelligis: tamdiu non est illis communicandum, quamdiu in errore perseverant. Vnde & ipsa veritas in euangelio ait: Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Ne forte conculcent eas pedibus suis, & conuersi dirumpant vos. Canes enim pro expugnantibus veritatis, porcos pro contemptoribus positos non incongrue accipimus. Hinc & Paulus ait: Haereticum hominem post unam & secundam increpationem deuita. Sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit proprio iudicio condemnatus. Quod autem sequitur, ad eundem sensum referri potest. Prohibe panes illi dari, ne in ipsis potentior te sit. Non enim panis verbi dei mysterijs caelestibus plenus talibus tribuendus est. Ne forte in blasphemiam erumpant, & blasphement bonum nomen quod inuocatum est super nos. Hinc Paulus ad Timotheum scripsit, dicens: Alexander cerarius multa mala mihi ostendit: reddet illi dominus secundum opera eius, quem & tu deuita: valde enim restitit verbis nostris. Hinc & Ioannes ait: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert: nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus illius malignis: qualis autem sit haeretica doctrina ostendit sequens sententia. Nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis, quoniam & altissimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictam. Duplex est enim omnis haeticorum doctrina, id est dubia & dolosa: quia illi in expositione bonarum sententiarum diuinae legis expendunt, & ideo mala cum aliquando vera inuerti proferunt. Aliquando vero falsa veris sponte intermiscunt, & ita corrumpunt atque confundunt omnia, vt nihil apud eos penè sincerum sit. Vnde & macula leproae illorum varium colorem habens domini manu indiget curari. Duplicia enim mala semper esse inuenies in omnibus ijs, quia vir duplex animo secundum Iacobi sententiam inconstans est in omnibus vijs suis. Vbi autem zelus & contentio, ibi inconstantia & omne opus prauum. Et alibi scriptura dicit: Vae peccatori terram ingredienti duabus vijs. Duabus quippe vijs peccator terram ingreditur, quando haereticus in quibusdam vera pronuntians, in quibusdam vero falsa & omnino detestanda praedicans, terram ecclesiae maculare festinat. Ideoq; illi vae perpetuum remanebit, quoniam & altissimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictam, quando ibunt in supplicium aeternum: iusti autem in vitam aeternam.

CAPVT

VII.

NON agnosceretur in bonis amicus, & non abscondetur in malis inimicus. agnitus est in bonis viri inimicus illius, in tristitia & malitia illius amicus. Multo paratius atque facilius in aduersitate amicus & inimicus quam in prosperitate probantur: Quia multi amici mensae & non permanebunt in die necessitatis. Qui enim vere alicuius amicus est, in tribulatione eius condolet & compatitur ei. Qui autem falso amicus est, simulat quidem se amicitiam veram habere cum prosperitas aridet: Indicat autem se falsum amicum esse, cum tribulatione non condolet: An veram amicitiam Paulus non habuit? qui ait: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Et item: factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacere. & alibi: Gaudere (inquit) cum gaudentibus, flere cum flentibus. Inimicus vero in eo probatur, quia in bonis proximi inuidens contristatur, & in aduersitate illius exultans laetatur. Nec prosperitas quippe amicum indicat, nec aduersitas inimicum celat. Quia & ille saepe prosperitatis nostrae reuerentia tegitur, & iste ex confidentia aduersitatis aperitur. Vir igitur iustus in flagellis positus dicat: Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem domini derelinquit. quia nimirum qui ex aduersitate

Matth. 7. a.

Tit. 3. c.

2. Tim. 4. c.

2. Ioan. c.

Iacob. 1. a.

Eccle. 2. c.

2. Cor. 11. g.

1. Cor. 9. d.

Rom. 12. d.

proximum despicit, aperte conuincitur: quia hunc in prosperis non amauit, & cum omnipotens deus ideo quosdam percutiat, ut & percussos erudiat, & non percussis occasionem boni operis præbeat: quisquis percussum despicit, occasionem à se virtutis repellit: & tanto se nequius contra authorem erigit, quanto hunc nec pium in salute propria, nec iustum in alieno vulnere agnoscit. Non credas inimico tuo in æternum, sicut enim ærumentum ærugī nat nequitia illius: & si humiliatus vadat curuus, adijce animum tuum & custodi te ab illo. non statuas illum penes te, nec sedeat ad dexteram tuam ne conuersus stet in loco tuo. ne forte conuersus in locum tuum inquirat cathedrā tuam. & in nouissimo agnoscas verba mea, & in sermonibus meis stumuleris. Præsens ergo capitulum licet iuxta historiam de falsis amicis, hoc est dolosis inimicis possit intelligi, qui nequaquam firmi sunt in fide & dilectione, quibus utique non debet facile credi, sed magis à talibus conuenit cauere. Tamen altiori sensu denotat hæreticos, quos & superius vituperauit. Illi enim veri inimici sunt, quorum doctrina plena est rubigine erroris & nequitiae. Sermo enim illorum ut cancer serpit, & ideo non debet eis credi in æternum etiam si se humiliantes fingant esse fideles & catholicos. quibus in nulla parte debemus consentire, nec potestatem in nobis tribuere. quam significat dextera: ne forte nos à loco nostro, hoc est à statu rectæ fidei amoueant. Inquirunt enim cathedram nostram, hoc est doctrinam suam malitia student subuertere. Quibus quicumque consentit, æterno dolore in gehenna ignis cruciabitur. Isti etiam difficile corriguntur. Vnde & subiungitur. Quis miserebitur incantatori à serpente percusso, & omnibus qui adpropiant bestiis: & qui comitatur cum viro iniquo & obuolutus est in peccatis eius. Incantator enim spiritalis hæreticus est, quia doctoris officium gerit, & animarum medicum se esse credit, sed hic dum à serpente antiquo percussus est, & venenum malitiæ eius semel hausit, difficile curabitur. Vnde & saluator in euangelio docēs discipulos suos ait: Vos estis sal terræ: quod si sal euauerit, in quo salietur: ad nihilum valet ultra nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Sicut ergo sal infatuatum, cum ad condiendos cibos carnesque siccandas valere desierit, nullo iam vsui aptū erit. Neque enim (ut alius testatur euāgelista) in terram vtile est, cuius iniectu germinare prohibetur. Neque in sterquilinum agriculturæ profuturum, quod viuacibus licet glebis immixtū non fœtare semina frugum, sed extinguere naturaliter solet. Sic omnis qui post agnitionem veritatis retro redierit, neque ipse fructum boni operis ferre, neque alios excolere valet: sed foras mittendus, hoc est ab ecclesiæ vnitatem secernendus. Qui enim appropinquit bestiis, hoc est malis lignis spiritibus, siue hæreticis, & qui comitatur cum viro iniquo (à quo psalmista se deprecatur liberari) & malignitate eius implicatur, vix inde eruitur. & ideo necesse est vniuerso à societate talium declinari. Vna hora tecum permanebit: si autem declinaueris, nō supportabit. Hoc est ad horam se veracem & fidelem simulat: sed declinando à semita iustitiæ si eum obaudieris, malitiam eius sufferre non valebis. Quia in labijs suis indulcācāt inimicus, & in corde suo insidiatur, & subuertet te in foueam: in oculis suis lachrymatur inimicus, & si inuenerit tempus non fatiabitur sanguine. si incurrerint tibi mala, inuenies eum illic priorem, & quasi adiuuans suffodiēt plantas tuas. caput suum mouebit & plaudebit manu, & multa susurrans commutabit vultum suum. In omnibus ergo his sententijs bene peruersorum fictionem insinuat, qui vana loquuntur ad proximum suum, labia dolosa in corde & corde lo-

Mat. 5. b. & Marc. 9. g.

Luc. 14. g.

Psal. 17. g.

quantur mala: qui insidiantur ut rapiant pauperē, insidiantur in occultis ut interficiant innocentem. Qui dum aliquem deceperint, caput mouent, plaudunt manu, & exultantes dicunt: Euge euge, abforbuimus eum. Latantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Sed si recordati fuissent quid de eis sapientia in Prouerbijs diceret, forsitan pœnitentiam egissent. De quibus ita scriptum est: Homo apostata, vir inutilis graditur ore peruerso: annuit oculis, terit pede, digito loquitur, prauo corde machinatur malum, & in omni tempore iurgia seminat: huic ex templo veniet perditio sua, & subito conteretur, nec habebit ultra medicinam.

Prouer. 2. c.

Prouer. 6. b.

CAPVT

VIII.

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab illa: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. Per similitudinem picis ostendit nociuam esse communionē superbientis, qui nigredine pollutus vitiorum maculare non cesset nitorem humilium. Vnde scriptum est: Amicus stultorum, efficietur eis similis. & item: Noli (inquit) esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso: ne forte discas semitas eius, & sumas scandalum animæ tuæ. Hæc sententia generaliter licet ad omnes furiosos atque iracundos pertinere possit: tamen specialiter denotat hæreticos omni nequitia plenissimos: Generaliter autem dicendum est: quia sicut perfecti viri peruersos proximos nō debent fugere, quia illos sæpe ad rectitudinem trahunt, & ipsi ad peruersitatem nunquam trahuntur: Ita infirmi quoque societatem debent declinare prauorum: ne mala quæ frequenter aspiciunt & corrigere non valent, etiā delectent imitari. Pōdus super se tollit, qui honestiori se comunicat, & ditiori te ne socius fueris. quid comunicabit caccabus ad ollā? quādo enim se colliferint cōfringētur. Diues iniuste egit & fremuit: pauper autē læsus ta cebit. Si largitus fueris, assumet te: & si nō habueris, derelinquet te. Si habes cōuiuet tecū, & euacuabit te: & ipse nō dolebit super te, si necessarius illi fueris supplātabit te, & subridēs spēs dabit tibi: narrās tibi bona dicit: quid opus est tibi? & cōfundet te in cibis suis, donec te exinaniat bis & ter, & in nouissimo derideat te, postea videns derelinquet te, & caput suum mouebit ad te. Hæc similiter iuxta mortalitatē nos instruit ut semper humilia sectemur, & quæ superba sunt penitus fugiamus. Vnde Iacobus apostolus ait: Fratres mei nolite in personarū acceptione habere fidem domini nostri Iesu Christi gloriæ. Etenim si introierit in conuentū vestrum vir aureum anulum habens & in veste candida: introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum qui indutus est veste præclara, & dixeritis: Tu sede hic bene. Pauperi autem dicatis: tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum: Nōne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Et cætera. Hinc & Petrus dicit: Omnes autem inuicē humilitatem insinuate, quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiā. Mystice autem docet ut diuitem Iudæum qui in litera legis gloriatur, & hæreticū qui superba intentione spernit sensum catholicum, eligens ea quæ ipse vana argumentatione construit omnino deuitemus, quia cum illi euangelicam humilitatem despiciūt, suam peruersitatem omnibus pernitosam esse ostendunt. Idem quoque exinaniunt nos bis & ter: cum duorum testamentorum sinceritatem corrumpunt, & rectitudinem fidei sanctæ trinitatis vbicumque possunt auferre non desistunt. In nouissimo quoque errore suo deceptos derident, quia æterna confusione illos dignos esse ostendēt quando cum diabolo & angelis eius in pœna gehennæ perpetualiter gement. Proinde dicit: Attende ne seductus in stultitia humiliaris. Hoc est erronea doctrina deprauatus,

Prou. 13. b. Prou. 22. d.

Iacob. 2. a.

1. Petr. 5. b.

ne confundaris. Noli esse humilis in sapientia tua: ne humiliatus in stultitiam seducaris. Non humilitatis virtutem habere dissuadet, quæ in omnibus laudabilis est: sed auctoritatem firmam contra expugnatores veritatis tenere docet: quia nullo modo his est cendum, sed fortiter resistendum. Vnde Paulus scribens ad Galatas, huiusmodi hominibus gloriatur fortiter se resistisse, neque ad horam cessasse. Et ad Corinthios: In carne (inquit) ambulantes, non secundum carnem militantes. Nam arma militiæ nostræ non carnalia, sed potentia deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam dei: & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes vlcersi omnem inobedientiam. Hinc idem apostolus discipulo suo præcepit, quomodo quosdam redargueret, dicens: Increpa illos dure, vt sani sint in fide non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium se à veritate. Omnia munda mundis: Coinquinatis autem & infidelibus nihil mundū, sed inquinatæ sunt eorum & mens & conscientia. & consitentur se nosse deum, factis autem negant. Cum sint abominati & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi. Hinc & Iudas apostolus ait: In nouissimo tempore venient illusores secundum desideria sua ambulantes. hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes. Vos autem charissimi superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei in spiritu sancto orantes ipsos vos in dilectione dei seruate: & hos quidem redarguite iudicatos. Aduocatus à potentiore discede: ex hoc enim magis te aduocabit, ne improbus sis, ne impingaris, & ne longe absis, ne eas in obliuionem, ne retineas ex æquo loqui cum illo, & ne credas multis verbis illius. ex multa enim loquela tentabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis: immittis animo illius, & conseruabit verba tua: & non parcat de malitia & de vinculis. Temperanter nos agere cum potestatibus istius mundi sapientia docet. ne forte si incaute cum illis ambulemus, offendamus. Insolentia enim ipsorum & superbia frequenter deridet innocentium simplicitatem, & despectos eos habet, quos à negotijs mundi se abstinere videt: sed quoniam ordo talis est mortalis vitæ, vt alij excellant diuitijs & potentia: alij deprimantur inopia & egestate. Ita sanè se conformet seruus Christi cum potestatibus mundi, vt eis debitum honorem secundum scripturarum traditionem conferat, & tamen timorem domini ac mandatorum eius custodiam nullo modo derelinquat. Quod & Petrus in epistola sua nos agere hortatur, dicens: sicut serui dei omnes honorate, fraternitatem diligite: deum time, regem honorificate. Vult enim nos liberos esse à seruitio culparum, vt serui creatoris nostri boni & fideles permanere possimus: & monet vt congruum cunctis impendamus honorem, ac iuxta imperium domini Cæsari quæ Cæsaris sunt, & deo quæ dei sunt reddamus. qui autem incaute & inconsideratè cum talibus conuersatur, & eis plus æquo semetipsum manifestat, versutia illius se deceptum postmodum dolebit. vnde & subiungitur. Caue tibi & attende diligenter auditui tuo: quoniam cum subuersione tua ambulas, audies verba illa quasi in somnis. vide & vigilabis omni vita tua. Nihil tutum, nihil firmum apud mundi amatorem. Quia cum mutabilibus rebus inbianter incumbit, simul cū illis incessanter permittatur. Vt alibi scriptum est: stultus vt luna mutatur. Potes & hæreticos & falsos Christianos in huiusmodi potentibus spiritualiter intelligere. Quibus nūquam plenam fidem adhibere debes. quia inconstantes sunt in omnibus vijs suis: & si te ab illis non obseruabis, quando consumpseris carnem & corpus, sine fine pœnitebis. Dilige deum, & inuoca eum in salute tua.

Cæteris reprobatis quæ mutabilia & caduca sunt, hoc solum quod stabile & mansurum est, commendat. Hoc est, vt deum diligas, & mandata eius conserues, & auxilium eius cotidie implores. quoniam bonus est dominus sperantibus in se, animæ quærenti illum. Prope est omnibus timentibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, & orationes eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Omne animal diligit simile sibi, sic & omnis homo proximum sibi. omnis caro ad similem sibi coniungitur, & omnis homo simili sibi sociabitur. Ad ea quæ superius posuit hæc referenda sunt, hoc est vt diuitum & potentium istius mundi qui superbiunt in abundantia diuitiarum suarum declines societatem, & cum eo amicitia coniungaris qui tibi studio & religione par & consors est. Nam vt sancti patres tradiderunt) cum multa sint genera amicitiarum, quæ carnales & minus intelligentes æstimant ad veram pertinere dilectionem solummodo hoc vnum genus est insolubile charitatis, quod nec commendationis gratia, nec officij vel munerum magnitudo contractus ve cuiusquam ratio, vel naturæ necessitas iungit: sed sola similitudo virtutum. hæc est quæ nullis vnquam casibus scinditur, quam non solum dissociare vel delere locorum vel temporum interualla non præualent, sed ne mors quidem ipsa diuellit. Hæc est vera & indurupta dilectio, quæ gemina amicorum perfectione ac virtute concreuit. Cuius semel initum fœdus nulla aduersitas mutare potest, nec desideriorum varietas violare. Cætera verò interrumptit frequenter ac diuidit locorum discretio, & obliuio temporalis, & verbi vel causæ negotiorumque contractus. Vt enim ex diuersis vel lucris vel libidinis vel consanguinitatis ac necessitudinum variarum societatibus acquiri solent, ita intercedente qualibet diuortij occasione soluuntur. Igitur quam inconueniens sit eorum societas, quos inæqualitas animorum & disparitas morum omnino disungit, subsequenti ratione per exempla comprobatur, dicens: Si communicabit lupus agno aliquando, sic peccator iusto. quæ communicatio sancto homini ad canem? Aut quæ pars bona diuiti ad pauperem? Venatio leonis, onager in heremo: sic pascua sunt diuitum pauperes. Et sicut abominatio est superbo humilitas, sic execratio diuiti pauper. Sicut enim rapacitas lupi cum agni innocentia non conuenit, sic auari rabies cum simplicis modestia nullo modo concordat. Quæ est enim communicatio sancto homini ad immundum pollutumque sordibus peccatorum? Quia sicut canis reuertitur ad vomitum suum, ita qui iterat stultitiam suam. Itaque nulla paritas est superbi diuitis cum humilitate pauperis Christi. Ille enim ad deprehendendum semper paratus est. Iste ab omnibus sæculi illecebris se abstinet. Ille proximum per elationem mentis despicit: iste aduersarium suum per humilitatem patientiæ sustinet. Sed ille imitator diaboli factus de sublimi in tartarum decidit: iste vero vestigia Christi secutus de terrenis ad cælestia regna conscendit. Diues commotus confirmatur ab amicis: Humilis autem cum ceciderit expellitur & à notis. diuiti multi recuperatores: locutus est superbe, & iustificauerunt illum: humilis deceptus est, insuper & arguitur. Locutus est fenatè, & non est datus ei locus: diues locutus est, & omnes tacuerunt: & verbum illius vsque ad nubes producent. Pauper locutus est, & dicunt: Quis est hic, & si offenderit, subuertunt illum. Adhuc ergo eundem tenorem seruat quem superius de diuite & paupere cœperat. quia multi sunt qui per adulationem diuitum

Verba & facta exaltant, & pauci qui humilium doctrinam & virtutem rite intelligunt. Arrogantes enim semper inueniunt suos prædicatores, & humiles econtrario reperiunt sui contemptores atque reprehensores. Iuxta illud quod in Prouerbis scriptum est: Diuitiæ addunt amicos plurimos, à paupere autem & hi quos habuit, separantur. Et item: Multi (inquit) colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis: fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eo. Quod etiam iniustum iudicium Ecclesiastes videns inter homines, reprehendit, dicens: Hanc quoque vidi sub sole sapientiam & probaui maximam: Ciuitas parua & pauci in ea viri, venit contra eam rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio. Inuentusque est vir pauper & sapiens liberauit urbem per sapientiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis. Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine. Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita, alijs omnia incerta dicentibus, & iustum ab iniusto amplius nihil habere? Ego sapientiam dei maxime etiam in hoc comprobauit, quod contra omnium suspicionem vir pauper & sapiens tanto malo liberat ciuitatem, & ingrattam hominum miror obliuionem. Qui postquam fuerint liberati, nemo meminit sapientis illius pauperis: nemo refert gratias pro salute. Sed omnes honorant diuites, qui in periculo nihil subuenire potuerunt. Quamquam enim nullus meminerit sapientis pauperis illius cum læta sint omnia, sed vniuersi diuitias & potentiam admirentur. Ego tamen secundum patrum traditiones magis honoro contemptam sapientiam, & verba quæ nullus audire dignatur.

Bona est substantia cui non est peccatum in conscientia: & nequissima paupertas in ore impij. Bona est enim & utilis substantia, quæ per iustitiam acquiritur, & non per fraudem vel auaritiam congregatur, quia huiusmodi possessoris conscientiam doli vel malitiæ peccatum non concutit. Conturbat autem domum suam qui seclatur auaritiam, quoniam abominatio apud deum est. Pondus & pondus, & statera dolosa non est bona. Hæc autem iuxta historiam, secundum allegoriam autem bona est substantia sanctarum scripturarum, quam fidelis vir meditando & bene operando coaceruat in mentis suæ sinum, quod etiam non compungit erroris delictum: quia non deseruit veritatis statum. Econtrario verò hæreticorum doctrina inops semper veritatis nequissima est, quia opulencia charitatis in ea non est. & ideo dicit nequissimam paupertatem esse in ore impij, quia verbis malignis præparat sibi egestatem sempiternam.

Cor hominis immutat faciem illius siue in bono siue in malo.

Sæpe per indicium vultus & verborum qualitatem deprehenditur motus mentis siue ad bonum siue ad malum. Iuxta illud quod in Prouerbis legitur: Cor gaudens exhilarat faciem, in mœrore animi deicitur spiritus. Et dominus in euangelio: Bonus (inquit) homo de bono thesauro cordis sui profert bonum. & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur.

Vestigium cordis boni & faciem bonam difficile inuenies & cum labore.

Quia multi simulate viuunt & fecte loquuntur, ideo dicit difficile hunc inueniri, in quo cor & facies, hoc est cogitatio & operatio atque doctrina in bono concordent. Vbiunque autem hoc inueneris, da gloriam deo: quia ipsius est donum, à quo etiam omne datum optimum, & omne donum est perfectum. hæretici autem omnes atque schismatici ex-

tranei sunt ab hoc munere: quia procul sunt à recta fide & bona operatione. Omnia enim munda mundis. Coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quoniam polluta est eorum mens & conscientia.

CAPVT

IX.

Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, & non est stimulus in tristitia delicti. Beatum dicit eum esse, qui verborum suorum cautelam habet: ne forte ea loquatur, de quibus postmodum poeniteat: quia qui custodit os suum & linguam suam, custodit ab angustijs animam suam. Huic quippe sententiæ concordant verba Iacobi, dicens: Siquis in verbo non offendit hic perfectus est vir. Sed quaeritur quomodo dicit perfectum esse virum qui in verbo non offendit? cum præmitteret idem apostolus dicens: In multis offendimus omnes. Et Salomon ait: Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum & non peccet. Et psalmista: Ego (inquit) dixi in excessu mentis meæ, omnis homo mendax, & Ioannes euangelista: Si dixerimus (ait) quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Ad quod responderi potest: quia diuersæ offensionum sunt species. Aliter nanque electi, aliter offendunt reprobi, Salomone testante, qui ait: Septies enim cadit iustus, & resurgit: impij autem corruent in malum. Et si enim iustus per fragilitatem carnis vel ignorantiam forte offenderit, iustus tamen esse non desistit: quia ut cotidiana est huiusmodi & inuitabilis offensio: ita est & cotidiana orationum ac bonorum operum medela, quæ offendentem iustum ne in terram proruat, & nuptialem charitatis ac fidei vestem puluere vitiorum sordidet occlus erigit. Siquis ergo in verbo non offendit: hic perfectus est vir. Illo videlicet verbo, cuius offensionem humana potest vitare fragilitas: ut est verbum doli, detractionis, maledictionis, superbiæ, iactantiæ, excusationis in peccatis, æmulationis, dissensionis, hæresis, mendacij, periurij, sed & ociosæ necnon etiã superflue locutionis, in his quæ necessaria videntur. In quo nimirum verbo quisque se sine offensione custodit, hic perfectus est vir. Felix qui non habuit animi sui tristitiam, & non excedit ab spe sua.

Felix est qui in præsentis vitæ aduersitatibus non contristatur, sed agonem suum domino commendat, sperans ab ipso in futura vita mercedem laboris sui. Item felix est qui cauet se à peccatis. Vnde merito contristatur quisquis se his implicauerat, & bonis operibus insistit, pro quibus sperare debet præmia æternæ vitæ. Omnis enim qui dei mandata custodit, & fidem spem & charitatem seruare in præsentis vita contendit: si usque ad finem perseuerauerit, æternam in cælis beatitudinem cum Christo possidebit. Dicit enim Ioannes apostolus: Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad deum, & quodcumque petierimus accipiemus ab eo. quoniam mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus. Cor nostrum non reprehendit nos, si à malis actibus abstinemus, & bona opera agimus, non pro terrena laude, sed pro cælesti gloria. Et iuxta illud dominicum præceptum: Dimittimus debitoribus nostris, sicut & nobis debita nostra ab eo dimitti volumus. Tunc fiduciam habemus, quod ea quæ à deo petierimus accipiemus: quia eius voluntati obtemperare in omnibus parati sumus. Magna hæc & desiderabilis fidelibus data

f.ij.

Prou. 19. a.
Ibidem.

Eccle. 9. d.

Iacob. 3. a.

Ibidem. a.
Eccle. 7. c.
Psal. 30. g.
1. Ioan. 1. c.

Prou. 24. b.

Prou. 15. b.

Matt. 12. c.

Iacob. 1. c.

1. Ioan. 3. d.

promissio. Siquis verò tam vecors & absurdus est, vt promissis non delectetur cælestibus, saltem pertimescat hoc quod econtrario sapientia terribiliter intonat, dicens: Qui auertit aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Viro cupido & tenaci sine ratione est substantia. & homini liuido ad quid aurum? Qui aceruat ex animo suo iniuste alijs congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. Auaritiæ pestem nequissimam describit, quæ excruciat mentem possessoris sui, nec eum permittit laboris sui consequi fructum: sed ipse in egestate vitam suam agens, omnia quæ per fas nefasque congregauit, alijs consumenda relinquit. De quo in Ecclesiaste scriptum est: Si quis vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius non vtatur bonis substantiæ suæ, sepulturæque careat: de hoc ego pronuntio quod melior sit illo abortiuus. Frustra enim venit & pergit ad tenebras, & obliuione delbitur nomen eius. Nempe diuitem avarum demonstrat, qui cum stultissima se paritate crucians, alijs deuoranda conseruet, eiusque anima cupiditate & avaritia contabescat, multo deterioris conditionis sit abortiuo illo, qui statim vt natus est interijt. Ille enim nec mala nec bona vidit. Iste verò cum bona possederit, semper tristis & cogitatione excruciatu est, & tamen ambo æquali fine rapiuntur. Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit? & non iucundabitur in bonis suis. Qui sibi inuidet, nihil est illo nequius: Et hæc redditio est malitiæ illius: & si benefecerit, ignoranter & non volens facit: & in nouissimo manifestat malitiam suam. Licet hæc secundum historiam voluntatem & vitam avari & inuidi describant, qui frustra laborant, quoniam laborem suum inaniter consumunt, nec de bonis suis vnquam letitiam habebunt. Tamen allegorico sensu designant philosophos & hæreticos, qui sine Christi fide congregant diuitias dogmatum in malum suum, à quibus ipsi nullam vtilitatem possunt consequi, nec sectatoribus suis fructum relinquere perpetuum: immò pœnam itidem inuentores malorum simul & sequaces eorum merentur æternam: & perdunt diuitias suas quas sibi perpetualiter proficere sperabant. Nequam est oculus liuidi, & auertens faciem & despiciens animam suam. Quia superius dixerat, nihil esse iniquius illo qui sibi inuidet, hoc est legitime bono non vtitur concessio: eo quod propter avaritiam & paritatem negligit bonum habere largitatis & misericordiæ. Hunc quoque idem repetit, dicens: Oculum liuidi esse nequam, hoc est mentem malignam. Vnde & auertit faciem suam, ne indigenti misericordiam tribuat: nec suæ animæ consulit, seminans terrena vt metat cælestia. Congregat enim diuitias in malum suum. Thesaurizat, & ignorat cui congregat ea, & anima eius non implebitur bonis. Vnde & subiungitur. Insatibilis oculus cupidi in parte iniquitatis, non satiabitur donec consumat arefaciens animam suam. Sine fructu enim bonorum operum consumit vitam suam, & sterilem animam perpetuis ignibus gehennæ tradit excruciamdam. Oculus malus ad mala, & non satiabitur pane, & indigens erit super mensam suam. Oculum hic appellat intentionem mentis, quam malus homo semper vergit ad mala, peruersa scilicet opera faciendo & perpetrando graua peccata, hic non satiabitur pane vitæ, sed in remuneratione futura indigentia laborabit perpetua. Mystice autem hæreticorum oculus, quia semper ad errores sequendos intentus est, panem cælestem, hoc est intellectum diuinæ sapientiæ non meretur: sed in mensa sacrarum scripturarum indigentia tenuatur sempiterna.

Illi si habes bene fac tecum, & deo dignas oblationes offer. Memento esto quoniam mors non tardat, & testamentum inferorum quod demonstratum est tibi. Testamentum enim huius mundi morte morietur. Hæc euangelica doctrina est ad futuram & cælestem nos instruens vitam. Vt contempta mundi luxuria, bonorum operum dignas oblationes deo cotidie offeramus. quia breue est huius vitæ spacium, in quo licet operari. Finis autem vniuersorum appropinquat, quando iam non est tempus operandi, sed singulos quosque iuxta meritum suum remunerandi. Vnde ipsa veritas ait: Currite dum lumen habetis, ne forte tenebræ vos comprehendant. Et item: dum lucem (inquit) habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis. Et iterum: Operamini donec dies est. Venit enim nox, quando iam non licet operari. Hinc & Paulus ait: Ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. De hoc & subiungitur. Ante mortem bene fac amico tuo, & secundum vires tuas exporrigenz da pauperi: & non defrauderis à die bona, & particula boni operis non te prætereat: nonne alijs relinques labores tuos & dolores? Hic tempus est benefaciendi, illic autem mercedem accipiendi. Hic tempus laboris, illic requiei. Hic hora seminandi, illic fructus metendi. Vnde & per Paulum dicitur: Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet. & alibi: Qui parce (inquit) seminat, parce & metet. & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus metet vitam æternam. Hilarem enim datorem diligit deus. Hinc & in Prouerbijs sapientia admonet, dicens: Vsquequo piger dormis, quando consurges à somno tuo? Paulum dormies, paululum dormitabis, paululum conferes manus vt dormias & veniet tibi quasi viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. si vero impiger fueris, veniet vt fons messis tua, & egestas longe fugiet à te. Mundus enim transit, & concupiscentia eius. Iusti autem imperpetuum viuunt: & apud dominum est merces eorum. In diuisione fortis da & accipe, & iustifica animam tuam. ante obitum tuum operate iustitiam, quoniam non est apud inferos inuenire cibum. In diuisione fortis dat & accipit, qui hic verbum doctrinæ proximis suis impendit, & bonorum actuum exempla relinquit, vt in futuro pro hoc præmium æternæ vitæ accipiat. Iustificat ille animam suam, qui per confessionem & pœnitentiam mundat mentem suam: & operatur iustitiam, qui mandatorum dei diligentem habet custodiam. quoniam non est apud inferos inuenire cibum, hoc est pabulum vitæ. Quoniam non est (inquit) in morte qui memor sit tui. In inferno autem quis confitebitur tibi. Omnis caro sicut fœnum veterascet, & sicut folium fructificans in arbore viridi. Alia generantur, & alia deijciuntur. Sic generatio carnis & sanguinis: Alia finitur, & alia nascitur. Comparat humanam naturam secundum carnis conditionem ad fœni & folij similitudinem: quia sicut fœnum in terra, vel folium in arbore nascitur, crescit, virefcit, exsiccatur & deijcitur. Ita carnis nostræ natura nascitur ex progenie parentum, crescit in infantia atque pueritia, florescit in adolescentia, maturefcit in iuuetute, arefcit in senectute, & deijcitur in morte. Vnde per Ecclestaften dicitur: generatio vadit & generatio venit, terra in seculum stat, hinc & Esaias ait: omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri, exsiccatum est fœnum, & cecidit flos: quia spiritus dei

Ioan. 12. f.
Ibidem.
Ioan. 9. a.
Galat. 6. c.

2. Cor. 9. b.

Prouer. 6. a.

Psal. 6. b.

Eccle. 1. a.

Esa. 40. b.

f. iij.

sufflauit in eo. Vere fœnum est populus. exsiccatum est fœnum, cecidit flos. Verbum autem domini nos tristabit in æternum. à generali incipiens omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni, peruenit ad speciale vt nihilominus dicat de populo vere fœnum est populus. & reuera si quis fragilitatem carnis aspiciat, & quod per horarum momenta crescimus atque decrescimus, nec in eodem manemus statu, ipsūque quod loquimur dīctamus & scribimus de vitæ nostræ parte præteruolat: Non dubitauit carnem fœnum dicere, & gloriam eius quasi florem fœni, siue prata camporum: qui dudum infans, subito puer: qui puer, repente iuuenis: & vsque ad senectutem per spatia mutatur incerta: & antè se senem intelligit, quàm iuuenem non esse miretur. pulchra mulier, quæ adolescentulorum post se trahat greges, arata fronte contrahitur: & quæ prius amori, postea fastidio est. quod & egregius apud græcos scribit orator speciem corporis aut tempore deficere aut languore consumi. Exsiccata est igitur caro, & cecidit pulchritudo: quia spiritus furoris dei atque sententiæ flauit in ea, vt à generali disputatione ad scripturæ ordinem reuertamur. qui portat imaginem terreni, & seruit vitijs atque luxuriæ, eius caro fœnum est, flosque præteriens. qui autem habet atque custodit imaginem cælestis, illa caro est quæ cernit salutare domini, quæ cotidie renouatur in cogitationem secundum imaginem creatoris, & incorruptibile atque immortale corpus accipiens mutat gloriam non naturam. Verbum autem dei nostri, & hi qui verbo satiati sunt permanent in æternum. vnde subiungitur. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui illud operatur, ibit cum ipso, & omne opus electum iustificabitur. Et qui operatur illud, honorabitur in illo. Opus corruptibile in fine deficiet, quando carnalis concupiscentia cum infructuosis operibus carnis in fine præsentis vitæ sine remuneratione deficiet vitæ æternæ: & qui illud operatur, cum ipso ibit, quando anima simul cum carne, per quam peccauit, pro peccatis suis in interitum vadit, & omne opus electum iustificabitur, hoc est effectus bonarum actionum, iustitiæ præmium merebitur: operaturque illius honorabitur in ipso, quando cum electis angelis & sanctis hominibus regno potietur æterno. quod & Paulus apostolus in epistola sua ostendit, dicens: Nolite errare, deus non irridetur. quæ enim seminauerit homo, hæc & metet. quoniam qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Beatus vir qui in sapientia sua morabitur, & qui in iustitia sua meditabitur, & in sensu cogitabit circumspectionem dei. Beatum illum esse describit qui in sapientia morabitur, hoc est in meditatione sanctarum scripturarum assiduus erit, & secundum id quod ibi legit recte viuendo operam facit iustitiæ: & hæc agens non humanum fauorem, sed diuinam querit laudem: illi soli placere cupiens, qui inspector est cordis, & quem nemo fallere potest. Qui excogitat vias illius in suo corde, & in absconsis illius intelligens, vadens post illam quasi inuestigator, & in vijs illius consistens. Viæ sapientiæ sunt præcepta diuina, & absconsa illius cælestia sunt sacramenta. hæc ergo qui diligenter discit, & studiose meditandū rimatur, hoc opere studēs perficere, quod sana intelligit fide, ipse sine dubio beatus erit: quia conditori suo veraciter placebit. quod & psalmista similiter comprobauit, dicens: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eū. Qui respicit per fenestras, & in ianuis illius audiēs. Fenestræ sunt sapientiæ testimonia scripturæ sacræ. ianua quoque linguæ prædicatorū in his qui assidue discendo cōmoratur, ocu-

Galat. 6. b.

Psalm. 118. a.

lūmq; mētis & aurem obediētia exhibet, ille proculdubio claritatem superni luminis percipiet. Qui requiescit iuxta domum illius, & parietibus illius figens palum. Domum sapientiæ possumus intelligere scripturam sacram, vbi ipsa latet & velamento literarum tegitur, sed à pie quærentibus salubriter inuenitur. parietes autem illius duo sunt testamenta, in his qui figit palum, hoc est scribendi adhibet studium secundum regulam vtiq; fidei, & sensum catholicum, remunerationis suæ non perdet præmium. Statuet casulam suam ad manus illius, & requiescunt in casula illius bona per æuum. Et quid per casulam nisi sacerdotij dignitas exprimitur? ille enim casulam suam ad manus sapientiæ apponit, qui doctoris officium in ecclesia gerens sanæ doctrinæ opera iustitiæ coniungit. vt auditores suos per rectam doctrinam simul instruat, & per bona exempla: vt in vtriusque muneris vtilis fiat expensio. Statuet filios suos sub tegumen illius, & sub ramis illius morabitur, protegetur sub tegmine illius à feruore, & in gloria eius requiescet. Tunc filios suos bonus doctor statuet sub tegmen sapientiæ, quando subditos eos faciet cælesti disciplinæ: quia & sub ramis illius morabuntur, quando iuxta traditionem eius irreprensibiliter conuersabuntur. Protegetur sub tegmine illius à feruore, quia eius munere ab inimicorum defendetur furore. hic & in gloria eius requiescet, quia per eius ducatum spem vitæ æternæ habebit. Qui timet deum faciet illud, & qui continens est iustitiæ apprehendet illam. Perspicuum est quod nemo nisi per timorem dei & conuersationem iustitiæ executor fieri possit sapientiæ: quanto enim quis sollicitior est in custodia mandatorum dei, & studiosior in iusta conuersatione, tanto largius gaudet in sapientiæ perceptione. Et obuiabit illi quasi mater honorificata, & quasi mulier à virginitate suscipiet illum. Merito ergo sapientia mater nuncupatur propter gratiam nutrimenti, & virgo propter speciem pulchritudinis & sanctitatem castitatis, quoniam nihil in ea est immundum neque coinquinatum. ipsa est enim candor lucis æternæ, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis illius: & per ipsam sanati sunt, quicumque placuerunt deo à principio. Cibauit illum pane vitæ & intellectus. Dicitur panis vitæ, dicitur & panis mendacij, sed panis vitæ corpus est Christi, vel doctrina diuinæ sapientiæ: quia non in pane solo viuunt homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei. Panis vero mendacij, doctrina est hæreticorum: quæ commessoribus suis mortem infert perpetuam. Et aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Legitur aqua in bono, legitur & in malo: sed aqua in bono, significat gratiam spiritus sancti, vel haustum cælestis sapientiæ. vt est illud dominicum: qui biberit (inquit) aquam quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Aqua autem in malo, vt est illud in Prouerbijs: aquæ furtiuæ dulciōres sunt, & panis absconditus suauior. quod nimirum significat sectam & deceptionem hæreticorum, quæ errantibus propter eloquentiam verborum videtur esse suauior & probabilior. Et firmabitur in illo, & non flectetur. Firmabitur in sanctis viris vigor cælestis sapientiæ, qui nescit hæreticis & impugnatoribus catholicæ fidei & veræ religionis villo modo cedere, sed fortiter resistere. & hoc donum est dei, qui vtiq; per spiritus sui gratiam fideles contra aduersarios suos confortat & roborat. vnde & sequitur. Et continebit illum & non confundetur. Qui enim adhæret domino, nequaquam confusionem inimicorum patietur, sed veritate vincente satis vbique honorabitur. vnde propheta ad dominum ait: Vniuersi qui te expectant domine, non confundentur, confundantur iniqui facientes vana. & item: beatus vir qui impleuit desiderium f. iij.

Matth. 4. a.

Ioan. 4. b.

Prou. 9. d.

Esa. 49. f.

suam ex ipsis, non confundetur dum loquetur inimicis suis in porta. Exaltabit illum apud proximos suos, & in medio ecclesiae aperiet os illius, & implebit illum spiritu sapientiae & intellectus: & stolam gloriae vestiet illum. iucunditatem & exultationem thesaurizabit super illum, et in nomine aeterno hereditabit illum. Eleganter expressit formam apostolorum & praedicatorum sancti euangelii, quos diuina sapientia, Christus videlicet, qui est dei virtus & dei sapientia, vniuersae praeposuit ecclesiae, & praeter caeteris fidelium turbis in arce dignitatis collocavit. hunc ergo caetum eximium doctorum diuina potentia intus spiritus sui gratia illuminavit, & foris copiam elocutionis administravit: ut bonum quod ipsi intelligebant mente, alijs facundo exponerent sermone. & recte, ut summus dominus, qui electis discipulis suis sacerdotij dignitatem tribuit, elegantiam simul sanae doctrinae, & auiditatem sacrarum virtutum tribueret, quatinus nomen bonum & praemium magnum in caelesti regno pro hoc haereditarent in perpetuum. **Homines stulti non adprehendent illam: & homines sensati obuiabunt illi.** Homines stulti sunt pagani, qui idola vana colunt pro vero deo: sunt & Iudaei, qui crucifigentes filium dei, & respicientes euangelium eius temporibus gratiae, vmbrae legis seruare volunt. Sunt etiam & haeretici, qui sinceritatem sacrarum scripturarum suis erroribus corrumpunt, & homines falsis doctrinis decipiunt. hi ergo omnes non adprehendent sapientiam, quia spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum: & in maliuolam animam non introibit sapientia. Econtrario autem homines sensati, hoc est homines catholici & religiosi, hi obuiant illi: quia cogitatione, sermone, simul & opere diuinae decernunt obtemperare voluntati. superius enim dixerat, quod qui continens esset iustitiae, is adprehenderet sapientiam, & obuiaret illi quasi mater honorificata. & nunc dicit sensatum hominem obuiare eidem sapientiae: ut intelligamus diuinam pietatem semper pronam esse ad misericordiam, & sponte suam hominibus conferre velle gratiam, si ad eius perceptionem condignam eorum inuenerit diligentiam. dicit enim alibi ipsa sapientia: ego diligentes me diligam, & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. quod autem sequitur. **Homines stulti non videbunt illam, longe enim abest a superbia & dolo.** Ostendit superuacuum & inutilem esse haereticorum laborem, qui penes cotidie desudant docendo & scribendo, diuinorum librorum ventilantes sententias: cum procul sint ab intelligentia verae sapientiae. superbia enim illorum qua contemnunt sanctorum patrum sequi regulam, & dolo quo auditores suos a tramite iustitiae seducere certant, non permittit eos ad illius peruenire notitiam. caeci enim sunt, & duces caecorum: errantes, & in errorem mittentes. ideo cum sequacibus suis simul cadet in foueam perditionis. Viri mendaces non erunt illius memores, & viri veraces inuenientur in illa. Qui sunt viri mendaces, nisi haeretici & omnes corruptores legis dei: qui non sunt sapientiae dei memores, quia veritatis sunt desertores, & mandatorum Christi contemptores, si enim veraces esse voluissent, nunquam euangelio dei contraria sentirent vel docerent. ait enim ipsa veritas: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam: viri ergo veraces ideo inueniuntur in illa, quia credendo, meditando, atque bene operando semper commorantur in ipsa. Et successum habebunt usque ad inspectionem dei. Hi ergo successum, hoc est profectum virtutum habebunt, usque ad contemplationem vultus dei: donec aeterna claritate diuinae maiestatis cum angelis dei perpetualiter satientur, & impleatur in eis illud psalmistae quod de electis dei sub typo bonae arboris protulit, dicens: Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo: & folium eius non decidet, & om-

Psal. 1. a

Prouer. 8. b.

nia quaecumque fecerit prosperabuntur. Ambulabunt enim de virtute in virtute. videbitur deus deorum in Sion: econtrario vero quid sequatur de aduersarijs legis dei videamus. Non est speciosa laus in ore peccatoris, quoniam non est a domino missus. Non est enim deo placita doctrina haereticorum, quae fraude & malitia plena est, & mendacio sordet: nec ipsi ex deo, hoc est ab spiritu dei sunt ad praedicandum directi, sed maligno spiritu inflati ex corde suo proferunt ea quae peruerse loquuntur. De quibus psalmista ait: Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt mala. disperdat dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam. qui dixerunt: linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis noster dominus? hinc & per Hieremiam dicitur: falso prophetiae vaticinantur in nomine meo. non misi eos, & non precepi eis, neque locutus sum ad eos. visionem mendacem, & diuinationem, & fraudulentiam, & seductionem cordis sui prophetant vobis. **Quoniam a deo profecta est sapientia. Omnis enim sapientia (sicut principium libri huius testatur) a domino deo est. quia Christus vniuentus dei filius a deo patre natus est, qui in euangelio ait: Exiui a patre, & veni in mundum. & iterum: Ego lux in hunc mundum veni. a deo enim profecta est sapientia. quia a fonte vitae processit veritatis doctrina, cui rite omnis competit laus, virtus & gloria: vnde & sequitur. Sapientia enim dei astat laus, & in ore fidei abundabit, & dominator dabit eam illi. Dat enim dominus fidei amatori suo intellectum sapientiae & verba prudentiae, ut legis suae verax agnitor & idoneus doctor existat. nec ipse donum largitatis suae alicui inuidet, qui vult omnes homines saluos esse, & ad agnitionem veritatis peruenire. ideo consequenter dicit. Non dixeris, per deum abest. quae odit enim ne feceris. Cauendum est ne ea faciamus, quae illi displicere omnino non ignoramus, & sic eius sapientiae veraciter participes sumus. vnde & scriptum est: concupiscis sapientiam? serua mandata, & dominus praebit illam tibi. Non dicas ille me implanauit, non enim necessarij sunt illi homines impij. Non est enim erroris nostri & prauae actionis causa deo deputanda: quia ruina nostra non est illi necessaria, sed magis ipse alleuat omnes qui ruunt, & erigit omnes elisos. de quo Iacobus apostolus in epistola sua scripsit, dicens: nemo cum tetatur, dicat quod a deo tetatur: deus enim intetator malorum est, subauditur tentamentorum. ipse enim neminem tetat. Ea videlicet tetatione, quae decipit miseros ut peccent, bonus est enim dominus sperantibus in se, animam quaerenti illum. Omne execrumentum erroris odit deus, & non erit amabile timentibus illum. Sicut enim omnem errorem detestatur deus, sic & ille qui timet deum execrat vniuersam erroris nequitiam, & omni studio atque sagacitate festinat peruenire ad veritatis notitiam.**

Psal. 1. a

Hier. 14. c

Ioan. 1. 6. f

Ioan. 1. 2. g

2. Tim. 2. b

Eccli. 1. d

Iacob. 1. b

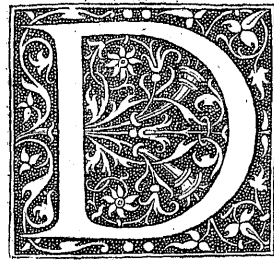
Tren. 3. c

F I N I S.

Liber quartus.

CAPVT

I.

DEus ab initio constituit hominē, & reliquit illum in manu consilij sui: adiecit mandata, & præcepta sua. Conditor ergo noster quādo creauit cælum & terram, & diuersas species verminum atque animalium in eis esse constituit. hominem ad imaginem suam condidit, cæterisq; animalibus illum præfecit, dans illi liberum arbitrium, vt ipse imaginem dei tenens, quanto gloriosior fuisset cæteris, tanto deuotior esset in subiectione sui conditoris. sed ille abusus cõcessa hac potestate per suggestionem antiqui serpētis erexit se in cõtrarietatem sui artificis, volens propria vti potestate, nec subditus esse sub creatoris sui dominatione. Vnde factū est vt transgressor mādatorum dei existens, id quod sublimius accepit præ cæteris, minoratum haberet omni tempore suæ peregrinationis. Nec iam aliter saluari possit, nisi per gratiam Iesu Christi, videlicet sui redemptoris. liberum enim arbitrium se excacauerat: & ipsum se illuminare nō poterat. Nunc autem idem arbitrium cõuersum est nō euersum: & donatum est ei aliter velle, aliter sapere, aliter agere, & incolumitatem suam nō in se sed in medico collocare. quia necdum tam perfecta vtitur sanitate, vt ea quæ ei nocuerant nequeant iam nocere, aut in salubribus possit iam viribus suis tēperare. Proinde homo qui in libero arbitrio fuit malus, in ipso libero arbitrio factus est bonus: sed per se malus, per deum bonus. qui eum ita in illum initialem honorem alio initio reformauit, vt ei nō solum culpā malæ voluntatis & actionis remitteret, sed etiam bene velle agere atq; in his permanere donaret: Omne enim (inquit apostolus Iacobus) datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à patre luminum. qui quale sit liberum arbitrium, quod humano spiritu agitur, & quale sit quod à deo regitur, euidenter ostēdit, dicens: Quod si zelum amarū habetis, & contētionēs in cordibus vestris, nolite gloriari aduersum veritatem & mendaces esse: nō est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica: vbi enim zelus & contētio, ibi incōstantia & omne opus prauum: quæ autem de sursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, plena misericordia & fructibus bonis, nō diiudicans, sine simulatione. quicumq; ergo his virtutibus student atq; inhaerent, nō sua, sed superna sapiētia illustrati sunt: quoniam dominus dat sapientiam, & à facie eius scientia & intellectus: & hæc eorum verissima gloria est, si nō in se, sed in domino gloriantur. Si volueris mandata conseruare conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere. Quicumq; ergo mādata dei custodire, & operibus implere elegerit, fidemq; rectam & catholicam vsq; in finem vitæ tenuerit, ab insidijs antiqui hostis illæsus sub protectione omnipotētis dei manebit. quia & ipsa veritas in Euāgelio ostēdit, vbi ait: si quis sermonē meum seruauerit, mortem nō videbit in æternum. Et item: si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porridge manum tuam. In igne tribulatio, in aqua refrigerium exprimitur: apposta ergo sunt coram nobis tribulatio, & prosperitas: si voluerimus opere exercere mādata dei, habebimus consolatio-

Iacob. 1. c

Iacob. 3. d

Prou. 2. 4

Ioan. 8. f

Ioan. 14. c

nem vitæ æternæ. Si autem contemptores fuerimus mandatorum eius, sequetur nos in furore pœna gehennæ, quod & euidentioribus consequenter exprimitur verbis, cum subiungitur. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei dabitur illi. Multis enim in locis sancta scriptura nos instruit, quomodo per obseruatiā præceptorū dei possimus hæredes fieri cælestis regni. & ecõtrario, qualiter per negligentiam & cõtemptum verborum eius, erimus pabulum ignis æterni. Vnde in Deuteronomio scriptum est: si audiens iudicia domini custodieris ea & feceris, custodiet dominus deus tuus tibi pactum & misericordiam quam iurauit patribus tuis, & diliget te, & multiplicabit. & iterum: sciens (inquit) quia dominus deus tuus ipse est deus fortis & fidelis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus se, & his qui custodiunt præcepta eius in mille generationes: & reddens odietibus se statim, ita vt disperdat eos, & vltra nō differat, protinus eis restituens quod meretur. Hinc & per psalmistam dicitur: custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet. Hinc & Salomon ait: abominatio est domino vita impij, qui sequitur iustitiam, diligitur ab eo. Hinc & ipsa veritas in Euāgelio ait: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et item: qui soluerit (inquit) vnum de mādatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum. Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. & item: non est arbor bona, quæ facit fructus malos: neq; arbor mala, faciens fructum bonum. Vnaquæq; enim arbor ex fructu suo cognoscitur. omnis arbor quæ nō facit fructum bonū, excidetur, & in ignē mittetur. Quoniam multa sapientia dei, & fortis in potentia, videns omnes sine intermissione. Nullus enim præsentiam dei effugere potest, nec aliquid cogitare aut agere quod eum lateat. Vnde scriptum est: omnes viæ hominū patent oculis eius, spirituum ponderator est dominus: quia maiestas eius omnia comprehendit. quod & psalmista cõsiderans, ait: quo ibo à spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. & ideo necesse est vt homo semper in omni vita sua cautus sit, & ea cogitet, loquatur, & agat, quæ diuino sint digna conspectu, & quæ illi placere valeant. Oculi domini ad timentes eum, & ipse agnoscat omnem operam hominis. Quāuis ergo oculi domini semper cõtemplentur bonos & malos, & nouerit omnia, tamen proprie oculi eius dicuntur ad timētes eū respicere, quia misericordie eius intuitus ad illos maxime respicit: & ea dicitur agnoscere, quæ cõstat eum probare: eaq; nescire, quæ nullo modo vult probare. Vnde scriptū est: Nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit. hinc & in euāgelio legitur ad stultas virgines pulsantes hostium, & introitum sero quærentes ipse dominus respondisse: amen dico vobis nescio vos. & ideo quid faciendum nobis sit consequenter ostendit, dicens: Vigilate itaq; quia nescitis diem neq; horam. Beatus ergo est qui vigilat semper, & custodit vestimenta sua, hoc est actus suos ne nudus ambulet, & nō videlicet vacuus bonis operibus in aduētū iudicis appareat. quia ira viri nō parcat in die vindictæ, & rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malū intuitu suo. Iuxta est enim dies domini, & tribulabitur ibi fortis. Nemini mandauit impie agere, nemini dedit spatium peccandi. Sicut enim dominus nō est author peccatorum nostrorum, ita nec spatium aliquod temporis concessit, in quo homo impune peccare possit: sed semper mādata quæ recta sunt, & cobibet hominem à delictis. Non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Solummodo ergo illi placet, quod bonum est. omnis autem peruersitas infidelium & inutilium ei displicet. quoniam iustus dominus iustitiam diligit, & quitatem vidit vultus eius. odit omnes

Deut. 7. b

Ibid.

Psal. 144. d

Prou. 15. b

Matt. 19. c

Matth. 5. c

Luc. 6. f

Prou. 16. a

Psal. 138. b

Psal. 1. b

Matt. 25. b

Soph. 1. d

Pal. 10. b

qui operantur iniquitatem, & perdet omnes qui loquuntur mendacium.

CAPVT

II.

NE iucunderis in filijs impijs, si multiplicentur: non oblecteris super ipsos, si non est timor dei cum illis: non credas vitæ illorum, & ne respexeris in labores illorum. Hæc sententia cõtra eos valet qui delectantur in multitudine obsequentium, & in turbis discipulorum, nec curant vtrum secundum timorẽ dei conuersentur, operibusq; deseruiant iustitiæ, an sceleribus diuersis implicentur. Cum solummodo illa vera sit in subditis delectatio, vbi sensus prudentia & honestas vitæ cõmendatur. Cæterum melius est in secreta quemlibet degere vita, quàm inter indisciplinatos temporũ suorum inutiliter consumere spatia. Vnde & sequitur. Melior est enim vnus timens deũ, quàm mille filij impij: vtile mori sine filijs, quàm relinquere filios impios.

Matth. 5. e. &
18. b. &
Marc. 9. g

Hoc & saluator in Euãgelio inuenitur probare, vbi docuit discipulos suos ab omni scandalo ca uere, dicens: si oculus tuus scandalizat te, erue eum & projice abs te. Bonum est cum vno oculo intrare in regnum dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. & si dextera manus tua scandalizat te, abscede eam & projice abs te. expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. Ab vno sensato inhabitabitur patria, & à tribus impijs deseretur. Hoc est à catholico populo qui in vnitæte fidei conuersatur terra ecclesiæ inhabitabitur, & ab hæreticis qui in sanctæ trinitatis fide errant deseretur. De quibus dicit Ioannes apostolus: Ex nobis exierunt, sed nõ erant ex nobis. si ex nobis essent, permanissent vtiq; nobiscum. Aliter, vnus sensatus intelligi potest, qui secundũ regulam sanctæ scripturæ fide & opere in semita permanet iustitiæ: Tres autem impij, qui patriam deserunt, illi sunt qui cogitatione, locutione, & opere semetipsos à bonorum sequestrant societate, nec iam in patria consistunt. quia per diuersa scelera à fidelium consortio se abscedunt. Multa alia vidit oculus meus, & fortiora horum audiuit auris mea.

1. Ioan. 2. c

Quanto enim quis ardetius discit legem dei, tanto maiore scientiæ illustratur lumine. & quãto diligentius mandata dei seruauerit, tanto amplius in profectu virtutum & charitatis mentis suæ sinum dilatari gaudebit. Vnde ipsa veritas ait: Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me. qui autem diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. In synagoga peccantium exardebit ignis, & in gente incredibili exardescit ira. Ira diuinæ indignationis & ignis iustæ vitionis in peccantium multitudine, & in infidelium cætu merito exardescit. quia dura mens illorum comminationis dei vindictam nõ expauit. Nec ob reuerentiã nominis eius se à peccatis coercere, & iustitiæ operibus insistere voluit. Vnde dicitur per prophetam: pluit super peccatores laqueus: ignis, sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti, & non pepercit peregrinationi illorum, & execratus est illos præ superbia verbi illorum. Non miseris illis gentem totam perdens, & extollentes se in suis peccatis.

Ioan. 14. b

Psal. 10. b

Gigantes hos appellat qui terrenis desiderijs irretiti, & peccatorum sarcinis prægrauati, cor indomabile gerunt. Nec ad pœnitentiam illud flectere consentiunt: propterea misericordia dei indigni, detrimentum suæ salutis perpetentes in interitum æternum corruunt. possunt & hæretici hoc nomine designari, qui confidentes in scientiæ suæ virtute, & in diuitijs gloriantes rhetoricæ, ab erroris sui deuio recedere, & ad viam veritatis cõuerti detrectant. idcirco peregrina-

tioni illorum, qua à catholica fide extorres fieri elegerunt, diuinum iudicium nõ parcat: sed totã gentem illorum perdet, execrans eos maxime propter superbiam doctrinæ nequam, & extollentiam qua in peccatis suis superbiendo se iactitant contemntes iudicium dei, & semetipsos in laqueum perditionis æternæ mittentes. Et sicut sexcenta milia peditum, qui congregata sunt in duritiã cordis sui. Veteris recordatur historiæ, vbi sexcenta tria milia Israelitarum, qui exierunt de Aegypto propter duritiã cordis sui prostrati sunt in deserto, & nemo illorum in terram repromissionis intrauit præter Iosue & Caleb, qui sincera fide & deuoti in dei seruitio permanserunt. Et si vnus fuisset ceruicatus, mirum si fuisset immunis. Censura enim diuini iudicij æquitatem seruat in omnibus. & ideo nec vni nec pluribus parcat, si se à peccatis non conuerterint: nullum enim peccatum (vt in scriptura testatur deus) impunitum dimittitur. quia aut homo ipse pœnam peccati in semetipso exigit, aut districti iudicij examinatione punietur. Misericordia enim & ira est cū illo. potens exoratio, & effundens iram. Misericordia enim domini super timentes eum redundat, & ira cõtemporibus eius præparata est. Apud eum pura & deuota multum præualet oratio, & furor eius super cor impeniens hominis iniqui, cui pœna vindictæ recte effundetur.

Nume. 14. b
& d

Luc. 1. e

Secundum misericordiam suam, sic correptio illius: hominem secundum opera sua iudicat. Iustus ergo est dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis: qui reddet unicuique secundũ opera sua. his quidem qui secundum patientiam boni operis misericordiam eius præstolantur, gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus, vitã æternam: his autem qui ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, iram & indignationem, tribulationem & angustiam, vt perpetualiter in igne crucientur æterno. Non effugiet in rapina peccator, & non retardabit sufferentia misericordiam facientis. Peccator quippe in rapina non effugiet: quia rapacitatis suæ iustam exsoluet vindictam: & non protelatur sufferentia misericordiam facientis. quia patientia pauperum non peribit in finem. sed condigna mercede remunerabitur. Vnde ipsa veritas discipulis in Euãgelio ait: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius. Gloria autem, honor, & pax erit omni operanti bonum. quoniam qui seminat in benedictione, de benedictionibus metet vitam æternam. quod autem dicit misericordiam facere locum unicuique secundum intellectum peregrinationis ipsius, ostendit quod quicumque bonis operibus certat mandata dei custodire in huius peregrinationis tempore, & pio labore cum gemitu & lacrymis studet peccata sua emundare, æterna quiete merebitur consolari. Vnde scriptum est: Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã, quoniam isti saturabuntur. hinc & sapientia ait: qui sequitur iustitiã & misericordiam, inueniet vitam & iustitiã & gloriam.

Psal. 144. d

Rom. 2. b

Luc. 21. d

Matth. 5. a

Prou. 21. e

CAPVT

III.

Non dicas, à deo abscondar, & ex fummo quis mei memorabitur? In populo magno non agnoscar. quæ est enim anima mea in tam immensa creatura? Arguit eos qui dicunt deum non curare mortalia, & vias hominum non examinare: ostendens manifeste, quod hæc impia sit cogitatio: cum omnis scriptura sacra testetur, nihil latere deum, & oculis eius cuncta patere. hanc etiam errantium sen-

Raba. in Ecclesiasticum

Iob. 11. b. *tentiam reprehendit Elifar Themanites, in libro Iob, ita dicens: an non cogitas quod deus excelsior caelo sit, & super stellarum vertices sublimetur? & dicit: Quid enim nouit dominus, & quasi per caliginem iudicat: nubes latibulum eius, nec nostra considerat: & circa cardines caeli perambulat. sic & psalmista veraciter dei potentiam intelligens, ita iniquis exprobrando ait: intelligite nunc qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. qui plantauit aurem, non audiet, qui finxit oculum, non considerat: qui corripit gentes, non arguet: qui docet hominem scientiam: dominus nouit cogitationes hominum quoniam vanae sunt. Et item: scrutans (inquit) corda & renes deus. Vnde & per Salomonem dicitur: Omnes viae hominum patent oculis dei, hinc & per Paulum dicitur: Viuus est enim sermo dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. & pertingens vsq; ad diuisionem animae ac spiritus, compagum quoq; & medullarum, ac discretor cogitationum & intentionum cordis. Ecce caelum & caeli caelorum, abyssi & vniuersa terra, & quae in eis sunt in conspectu illius commouebuntur. montes simul & colles & fundamenta terrae, & cum conspexerit illa deus, tremore concutientur. & in omnibus his insensatum est cor. Enumerat praecipua de creaturis dei, qualiter omnia secundum voluntatem suam disponit atq; dispensat. vt intelligatur si maiora maiestas eius comprehendit, minora etiam illo modo eum latere non possint. Nulla enim creatura inuisibilis est in conspectu eius: quia aequaliter & maioru & paruorum ipse creator est. quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. & omnia paueant & contremiscunt ad nutum eius. sola enim rationalis creaturae voluntas in peruersis contraria illi sentit: sed non praualebit. quia in voluntate omnipotentis conditoris vniuersa sunt posita, & non est qui possit resistere voluntati eius, dominus enim vniuersorum ipse est. Mystice autem in caeli nomine militiam caelestem & angelicas comprehendit virtutes. de quibus scriptum est: Laudate eum caeli caelorum, & aquae quae super caelos sunt laudent nomen domini. in terrae vero vocabulo homines & terrestrem creaturam, sicut in abyssi infernalibus denotat loca, & spiritus qui in ipsis conuersantur. quae omnia in conspectu summi iudicis commouebuntur. quia eius timore ac terrore concutuntur, & reuerentiam tribuunt virtuti & sapientiae dei, per quam facta sunt omnia, iuxta apostoli sententiam, in nomine Iesu omne genu flectatur caelestium, terrestriu, & infernorum. per montes enim & colles potentium persona demonstratur: & per fundamenta terrae, consilia mentium humanarum. haec ergo ad intuitum dei contremiscunt: quia eius ditioni omnino subdantur, in scriptura quippe sacra saepe montium nomine praedicantium altitudo signatur. De quibus per psalmistam dicitur: suscipiant montes pacem populo tuo. electi quippe praedicatores aeternae patriae non immerito montes vocantur: quia per vitae suae celsitudinem in terra deserunt, & caelo propinqui fiunt. subiectis ergo diuinae voluntati electis dei sola repugnat mens superborum, sed contraire illi satagens, ipso se gladio contradictionis frangit: ordini interno renititur, sed suis vitae conatibus ligatur. Vnde in Iob ita scriptum est: quis resistit ei & pacem habuit? quia peruersa mens vnde se contra authorem erigit, inde se in semetipsa confundit, habere ergo pacem resistens non potest: quia dum superbiam confusio sequitur, quod stulte per culpam geritur, hoc in agendis poena mirabiliter ordinatur. Et omne cor intelligitur ab illo, & vias illius quis intelligit: & procellam quam nec oculus videbit hominis? Cum enim omnia sapientia creatoris sciat, & omnia noscedo diiudicet: profunditatem tamen consilij sui & potentiam iudicij, quae procellae nomine hic designatur, nemo penetrare poterit. quoniam iuxta id quod sequitur. Nam plurima opera illius sunt*

in absconsis: sed opera iustitiae quis enuntiabit? aut quis sustinebit? Quia ea nullus ad liquidum dinoscere poterit: incomprehensibilia enim sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius. tantum ergo hinc ratio creaturae agnoscere poterit, quantum illi reuelare voluerit pietas largitoris. Vnde dicitur, opera iustitiae quis enuntiabit? aut quis sustinebit? quia sicut nemo enuntiare potest iustitiae dei sublimitatem, ita nec sufferre valet iudiciorum eius distributionem, nisi cui ipse donauerit, & quantum donauerit. Longe enim est testamentum a quibusdam, & interrogatio omnium in consummatione est. Longe est testamentum a paganis, qui idololatriae exercent falsitatem: longe est & ab haereticis, qui fidei deferentes veritatem, sectas construunt erroris: longe est & a malis catholicis, qui licet fidem rectam teneant, tamen opera fidei condigna non habent. & propterea testamēti dei veraciter participes non sunt: quia auditores legis non iustificabuntur apud deum, sed factores legis. dicit enim se nosse deum, factis autem negant, sed horum omnium interrogatio in consummatione est. quando in die iudicij singuli reddent rationem deo, pro animabus suis. & tunc recipiet vnusquisque propria corporis sui prout gessit, siue bonum siue malum. Qui minoratur corde cogitat inania, & vir imprudens & errans cogitat stulta. Minoratur ergo corde, qui recedit a veritatis tramite: hic cogitat inania, hoc est falsa pro veris meditatur condere dogmata: aut si falsa non docet, peruersa tamen impune se credit posse agere opera: hic ergo vir imprudens & errans merito dicitur. quia stulta huiusmodi est aestimatio, quae enim seminauerit homo, haec & metet. quoniam deus non irridetur, sed vnicuique secundum propria reddet merita.

CAPVT

IIII.

AVdi me fili, & discite disciplinam sensus, & in verbis meis attende in corde tuo, & dicā in aequitate disciplinam, & scrutabor enarrare sapientiam. Admonet paterna sollicitudine vir Ecclesiasticus eos quos filij nuncupat nomine, & optat habere loco, vt disciplinam sensus discant, hoc est fidei audiant veritatem, & attendant in corde suo ad verba ipsius: scilicet vt sine cessatione seruare studeant ea quae ad morum pertinent probitatem, & sic veraciter disciplinae & sapientiae diuinae erunt meditatores. quia qui verbum dei retinet corde bono, & optimo, fructum afferet in patientia. Et in verbis meis attende in corde tuo, & dico in aequitate spiritus virtutes quas posuit deus in opera sua ab initio & in veritate enuntio scientiam eius, & in iudicio dei opera ipsius ab initio. Qui enim corde intento veritatis appetit habere notitiam, ipse intellectum sobrium cum effectu virtutum in lege domini festinat habere: & sic ad gratiam dei accipiendam poterit pertingere, ita vt sciat operum dei ab exordio rationem quae secundum iustum iudicium suum ab initio ipse ordinauit, & in statu rectitudinis permanere decreuit. Sed quia pars creaturae per consensum suasionis diabolicae cecidit, rursus eam auctoris sui potentia a casu erexit: mirabiliter enim omnipotens deus ab initio creaturam suam per verbum suum condidit, & mirabilius in fine saeculorum per eundem vniigenitum filium suum eam reparauit, quando hominem qui ad imaginem dei creatus est arbitrij libertate delapsus, rursus per gratiam suam in pristinum restituit, & ordinabiliter ac iuste eum viuere docuit. vt quod origo non custodierat, reparatio conseruaret. hoc ergo licet hic aliquo modo historiam explicans retexat, tamen altiore sensu statum sanctae ecclesiae dilucide manifestat. Ab institutione ipsorum distinxit partes illorum, & initia ipsorum in gentibus suis. Ex quo ergo hominis propaginem dilatare deus disposuit, singularum gentium originem per par-

tes singulas mundi discreuit, ita vt vnaquæq; gens ex parentis sui vocabulo denominata, sedes proprias in singulis prouincijs possideret. Mystice autem diuina sapiētia ecclesiam suam instituens per totius partes orbis illam dilatauit, atq; in singulis gentibus collocauit: ita vt specialia nomina in diuersis locis vindicaret sibi. Vnde est quod in Apocalypsi septem ecclesijs quæ fuerunt in Asia sermo dei directus sit. quādo angelo Smyrnæ ecclesiæ, & angelo Pergami ecclesiæ, angelosq; Thyatiræ ecclesiæ, similiter & cæteris Euāgelista Ioannes iussu dei admonitus scripsit: & ea quæ in eis fuerunt corrigenda singulis amonuit. Ornauit in æternum opera illorum, nec esurierunt nec laborauerunt, & non defecerunt ab operibus suis. Præparauit enim deus opera ecclesiæ suæ, & charitatis splendore ipsam perpetualiter illustrauit. propterea nullam virtutum patiuntur penuriam, nec pigritiæ lassitudine deficiunt: sed intenti bonis operibus semper insistent. Vnusquisque proximum sibi non angustabit, vsq; in æuū. Quia charitas nō querit quæ sua sunt, sed quæ aliorū. Vnde præcepit apostolus, dicens: tanquam filijs dico, dilatamini & vos, & nolite iugum ducere cum infidelibus. latitudo mandati charitas est, quia vbi charitas manet, non sunt angustia. In ipsa latitudine erat apostolus, cum diceret: os nostrum patet ad vōs & Corinthijs, cor nostrum dilatatum est, nō angustiamini in vobis. Ideo enim vbi legitur: latum mandatum tuum valde, quod est latum mandatum datum: mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Charitas ergo nō angustatur. Vis nō angustari in terra: in lato habita. quicquid enim tibi fecerit homo, nō te angustat, quia illud diligis, quod nō nocet: homo deum diligis, fraternitatem diligis, legem dei diligis, ecclesiā dei diligis, sempiterna merces erit. laboras in terra, sed peruenies ad fructū promissum: quis tibi tollit quod diligis? Non sis incredibilis verbo illius. Quia superius dixerat quomodo deus ab initio in scientia, & iudicio ordinauerat opera sua: nunc ad obseruantiam mandatorum eius sententia in media ratione interposita auditore hortatur, ne incredibilis verbo illius à statu rectitudinis defletere præsumat. Et sic iterum ad narrationem interceptam redit, ostendens qualiter clementia creatoris post casum pristinum reparauit genus humanum, dicens: Post hæc deus in terram respexit, & impleuit illam bonis suis. Respexit ergo deus in terram humanæ naturæ, quādo eam misericordiæ suæ intuitu restaurare decreuit, impleuit illam bonis suis, fide videlicet recta, cum virtutum operibus, qui spiritum suum in cordibus credentium distribuit, sicut scriptum est: Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ: alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alij fides in eodem spiritu: alij gratia sanitatum in vno spiritu: alij operatio virtutum, & reliqua, & alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ: alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alij fides in eodem spiritu: alij gratia sanitatum in vno spiritu: alij operatio virtutum: alij prophetia: alij discretio spirituum: alij genera linguarū: alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult, & quia in præsentia dei omnis vitalis constat anima, & ad opificem omnipotentem totius operis respicit conditio, sequens sententia probat, cum subiungitur: Anima omnis vitalis denuntiavit ante faciem ipsius, & ipsa iterum reuersio illorum. Ante faciem enim domini denuntiat anima vitalis, cum cogitationes videt ac totius vitæ ipsi patet archanum. Vnde propheta ad dominum dicit: Intellexisti cogitationes meas à longe, & iterum, quia cogitatio hominis confitebitur tibi, & rursum dominus nouit cogitationes hominū: & ipsa iterum erit eius reuersio, quoniam sapientia dei continet omnia, & ad ipsum refertur

Apoc. 1. b. &
2. a

1. Cor. 13. b

2. Cor. 6. c

Psal. 118. m

Ioan. 13. d

1. Cor. 12. a

Psal. 138. a

Psal. 75. b

Psal. 93. b

omnis creatura, cuius potentia secundum modum naturæ suæ extat condita: & quia inter cæteras creaturas excellit naturā humana, pro eo quod ad imaginem dei condita rationis præualet potentia, mox sequitur.

CAPVT

V.

DEus creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum. Homo ergo de terræ limo formatus, animam à creatore suo accepit rationalem: in quo exprimit conditoris sui imaginem. In quo autem sit homo factus ad imaginem & similitudinem dei, testatur apostolus, cum nos solerter admonet, vt hanc quam in primo parente similitudinem perdidimus, per gratiam eiusdem conditoris recuperemus in nobis. Renouamini (inquit) spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem qui secundum deum creatus est, in iustitia & sanctitate & veritate. Creatus est ergo Adam nouus homo de terra secundum deum, vt esset iustus, sanctus, & verus: subditus humiliter & adhærens gratiæ sui conditoris: qui æternaliter ac perfecte iustus & sanctus & verus existit, qui quoniam pulcherrimam hanc nouitatem diuinæ in se imaginis peccando corrupit, corruptamq; in se profaniam generis humani procreauit, venit secundus Adam, id est dominus ipse & conditor noster, natus ex virgine, creatus incorruptibiliter atque incommutabiliter ad imaginem dei: id est, immunis omni delicti, & plenus omni gratiæ & veritatis: vt imaginem in nobis suam ac similitudinem exemplis suis restauraret & donis. Ipse est enim nouus homo veraciter secundum deum creatus: quia nimirum ita veram de Adam carnis substantiam sumpsit, vt nil de illo vitij sordentis traheret: cuius exēpla pro captu nostro sequi: cuius adhære donis: cuius obtemperare mandatis, est imaginem dei, quam in vetere homine perdidimus, recuperare in nouo: nō ergo secundum corpus, sed secundum intellectū mētis, ad imaginem dei creatus est homo: quæ & in ipso corpore habeat quādā proprietatē, quæ hoc indicet qd erecta statura factus est, vt hoc ipso admoneretur, nō sibi terrena esse scētada velut pecora, quorū voluptas oīs ex terra est. Vnde in aluum curta prona atq; prostrata sunt: Iuxta quod quidā poetarum pulcherrimè ac verissimè dixit:

Pronaque cum spectent animalia cætera terram:
Os homini sublime dedit, cæliūque videre
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Congruit ergo & corpus eius animæ rationali nō secundum lineamēta figuræq; membrorū, sed potius secundū id qd in cælum erectum est, ad intuenda quæ in corpore ipsius mundi superna sunt. sicut anima rationalis in ea debet erigi, quæ in spiritualibus natura maxime excellunt: vt quæ sursum sunt sapiat, nō quæ super terrā. Quæ imago diligētius ex interioris hominis nobilitate est consideranda. Primo quidē, vt sicuti deus vnus semper & vbiq; totus est, omnia viuificans, mouens & gubernans: sicut apostolus cōfirmat, qd in eo viuimus, mouemur, & sumus: sic anima in suo corpore vbiq; tota viget, viuificans eum, mouens & gubernans. nec enim in maioribus corporis sui mēbris maior, & in minoribus minor: sed in minimis tota, & in maximis tota, & hæc est imago vnitatis omnipotentis dei, quā anima habet in se: quæ quoq; quādā sanctæ trinitatis habet imaginem: primo in eo, quia sicut deus est, viuuit, & sapit. Est quoq; & alia trinitas in ea: quæ ad imaginem sui conditoris perfectæ quidē & sumæ trinitatis (quæ est in patre & filio & spiritu sancto) condita est: & licet vnus sit illa naturæ, tres tamē in se dignitates habet: nēpe intellectū, volūtatē & memoriā. quod idē, licet alijs verbis, in euāgelio designatur dū dicitur: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mētē tua: id est, ex toto intellectu, & ex tota volūtatē, & tota memoriā. Nam sicut ex patre generatur filius, ex patre filioq; pcedit spūs sanctus: ita ex intellectu generatur volūtas, & ex his ita ambobus pcedit

Ephes. 4. f

Ouidius lib.
1. Metamor.

Mat. 22. d

dit memoria: sicut facile à sapiente quolibet intelligi potest. nec enim anima perfecta potest esse sine his tribus: nec horum trium unum aliquod (quantum ad suam pertinet beatitudinem) sine alijs duobus integrum constat: & sicut deus pater, deus filius, deus spiritus sanctus est: non tamen tres dii sunt, sed vnus deus, tres habens personas: ita & anima intellectus, anima voluntas, anima memoria: non tamen tres animæ in vno corpore, sed vna anima tres habens dignitates. atq; in his tribus, eius imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo: ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus iubemur diligere conditorem: vt quantum intelligatur, & quantum diligatur, semper in memoria habeat. nec solus sufficit de eo intellectus, nisi fiat in amore eius voluntas. Immo nec duo hæc sufficiunt, nisi memoria addatur: qua semper in mente intelligentis & diligentis maneat deus: vt sicut nullum potest esse momentum, quo homo non vtatur vel fruatur dei bonitate & misericordia: ita nullum debeat esse momentum, quo præsentem eum non habeat memoria. Et hæc de imagine habeto: nunc verò de similitudine aliqua intellige, quæ in moribus cernenda est: vt sicut deus creator, qui hominẽ ad similitudinem suam creauit est charitas, est bonus, & iustus, atque mitis, mundus & misericors, & cætera virtutum sanctarum insignia, quæ de eo leguntur: ita homo creatus est vt charitatem haberet, vt bonus esset & iustus, vt patiens atque mitis, mundus & misericors foret: quas virtutes quanto plus quisque in seipso habet, tanto propius est & maiorem sui conditoris gerit similitudinem, si verò (quod absit) aliquis per deum vitiorum & diuortia criminum ab hac nobilissima sui factoris similitudine degener aberrat, similitudinem dei in se nõ conseruat. Cum autem de imagine interna animæ sententiam explicaret, statim de corporis substantia subsecutus est, dicens: Et iterum conuertit illum in ipsam. Hoc est, terram: iuxta illam domini sententiam, qua ad peccantem hominem ait: Terra es, & in terram ibis. Et secundum se vestiuit illum virtute: numerum dierum & tempus dedit illi. Creauit ergo deus hominem rectum, & sensu ac ratione pollentem, vt obseruando iustitiam vitam haberet continuam. sed quia ille conditoris sui legem non conseruauit per inobedientiam longæuæ vitæ perdidit gloriam, numerumq; dierum & temporis spatium accepit, in quibus præsentis vitæ clauderet terminum. Et dedit illi potestatem eorum quæ sunt super terram, posuit timorem illius super omnem carnem: & dominatus est bestiarum & volatilium. Quia nimirum in hoc maxime factus est homo ad imaginem dei, in quo irrationabilibus animantibus antecellit. capax videlicet & rationis conditus, per quã & creata quæq; in mundo recte gubernare, & eius qui cuncta creauit posset agnitione perfrui, in quo honore positus si non intellexerit vt bene agat, eisdem ipsis animantibus insensatis, quibus prælatus est, comparabitur. sicut & psalmista testatur, dicens: Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Creauit ex ipso adiutorium simile sibi: consilium & linguam, & oculos, aures & cor dedit illi excogitandi, & disciplina intellectus repleuit illos. Quod mulier de viri latere facta est, propter ipsius coniunctionis vim commendandam ita fieri oportuisse, credendum est. quod autem dormiente facta est, quod osse detracto in cuius locum caro suppleretur, altioris mysterij gratia factum est. Significabatur enim quod de latere Christi in cruce per mortem sopiti sacramenta essent salutis exitura: videlicet sanguis & aqua: de quibus sponsa illi conderetur ecclesia. Nam si tanti sacramenti non esset figura in creatione femine præmittenda, quid opus erat dormisse Adam, vt costam illius,

Gene. 3. d

Psal. 48. c.

de qua feminam faceret, tolleret: qui & vigilanti ac non dolenti idem facere poterat? Quid necessarium vt cum os, quod de viri latere sumptum est, in feminam condebatur, in locum ossis non os, sed caro suppleretur? nisi quia figurabatur quod Christus propter ecclesiam infirmus, at verò ecclesia per ipsum esset firma futura. Ergo similiter vt viro, dedit deus mulieri sensum corporis & virtutem intellectus. quia singulis singulas animas dedit, & virtutẽ scientiæ habere voluit. Vnde & sequitur. Creauit illis scientiam spiritus, sensu impleuit cor illorum, & bona & mala ostendit illis. posuit oculum eorum super corda illorũ, ostendere illis magnalia operũ suorũ, & nomen sanctificationis eius collaudent, & gloriari in mirabilibus illius & magnalia enarrant operum eius. Quid est quod dicit, bona & mala ostendit illis? Nisi quod vim discernendi bonum & malum eis tribuit. Oculũ super corda eorũ posuit, cũ ratione intellectus, vnde à cæteris animantibus distarent, in animabus eorũ excellere voluit. Vbi eis & magnalia operum eius cognoscere, & nomen sanctificationis eius collaudare, & opera eius glorificare possibilitas data est. Addidit illis disciplinam, & legẽ vitæ, hæreditauit illis testamentum æternũ. Constituit cum illis & iustitiam, & iudicia sua ostendit illis, & magnalia honoris eius vidit oculus eorũ: & honorẽ vocis audierunt aures illorũ, & dixit illis: attẽdite vobis ab omni iniquo, & mãdauit illis vniciq; de proximo suo. Disciplinam & legem hic aut naturalem legem intellige, quam deus dedit omni homini, vt per ipsam suo subijceretur creatori, & bonorum operum honorificetiam in semetipso custodiret, vt prudenter & iuste & modeste & temperanter omni tempore vitæ suæ in hoc mundo viueret: aut legem literæ, quam ad correctionem morum & ad reparationem abolitæ legis prisicæ conscribi decreuit. hoc enim & lex naturalis, & lex literæ insinuant: vt deum ex toto corde, tota anima, tota virtute diligamus, & eius mandata in diuino cultu & proximi nostri dilectione custodiamus. Viæ illorum coram ipso sunt, semper non sunt absconæ ab oculis ipsius. Viæ enim hominum sunt voluntates & actiones illorum, quæ vtique agnitionem dei non latent. quoniam omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Vnde per psalmistam dicitur: Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Attamen eorum maxime vias nouit, quorum actiones probat. Cæterum eos ignorare dicitur, quorum opera reprobant. Vnde scriptum est: Nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit. In vnaquaq; gente præposuit rectorem, & pars dei Israel facta est manifesta, & omnia opera illorum velut sol in conspectu dei, & oculi eius sine intermissione inspicientes in vijs eorum. Rectores quos proposuit deus in vnaquaq; gente, aut angelos possumus intelligere, quos deputauit ad custodiam singularum gentium, iuxta illud Deuteronomij: Statuit terminos gentium secundum numerum angelorum dei, & princeps Græcorum, princepsque Persarum, necnon & princeps populi dei Michael esse in Daniele legitur: aut doctores sanctos, quos in orbem terrarum electio diuina ad prædicandum verbum suum direxit. Vnde in Apocalypsi Ioanni præcipitur; vt scribat angelo Ephesi, & angelo Smyrnæ, atque angelo Pergami; angelisque cæterarum ecclesiarum. Pars autem dei Israel facta est manifesta, hoc est, congregatio sanctorum probata, quorum dogmata lucent sicut sol in conspectu dei, & actiones deo sunt placitæ. Oculi enim domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: quoniam oculi eorum ad dominum intendunt, & amor cordis eorum anhelat. ex quorum videlicet persona, propheta loquitur, dicens: Oculi mei

Psal. 93. b

Daniel. 10. d

Apo. 1. c. & 2. per totũ.

Psal. 33. c

Psal. 24. c

Raba. in Ecclesiasticum

semper ad dominū, quoniā ipse euellet de laqueo pedes meos, sed quia illorū iniquitas qui resstunt verbo dei, & repugnant veritati, Euangelium Christi opprimere nō potest, neq; destrue- re, sed magis ipso præualente illi deficiunt: ideo subiungitur: Non sunt absconsa testa- menta per iniquitatem eorum, etiam omnes iniquitates eorum in conspe- ctu dei. Verbum enim domini non est alligatum, sed eius exosores æternis vinculis pœnarum sunt mancipandi. quoniam catenis scelerum eorum iam sunt vincti. funibus enim peccatorū suo- rum vnusquisq; constringitur. & ideo dominus iusto iudicio tales damnat, quia peruersas vias eorū esse considerat. Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Eleemosyna enim viri quasi signaculum cum ipso, & gratiam homi- nis quasi pupillam conseruauit. Misericordiæ quippe opera re conseruatam mercedem factoribus suis in cælis restituent, & gratiam virtutum in bene meritis certissime cōseruabunt: iuxta sententiam ipsius veritatis qua dicit: beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam con- sequentur. Et alibi: date (ait) eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Et postea re- surget & tribuet illis retributionem vnicuiq; in caput ipsorum, & conuertet in interiores partes terræ. Resurget enim dominus in iudicio, hoc est ad retributionem se præparat, & retribuet vnicuiq; iuxta meritum suum, & iuxta intentionē cordis sui, secundum quam iudicia sua temperat. Vnde dicit, conuertet in interiores partes terræ, hoc est iudicat se- cretum voluntatis internæ: quia voluntas bona æternæ beatitudinis præparat præmia. Sicut econtrario mala perpetua promeretur tormenta. Pœnitentibus autem dedit viam iu- stitiæ, & confirmabit deficientes sustinere, & destinauit illis fortem veritatis. Voluntas est bona, vt post perpetrata peccata homo se per confessionem & pœnitentiam con- uertat ad iustitiæ opera, cui dominus cōmissa delet peccata, & cōfirmat debiles gressus in virtu- tum semita: vt post cōdignos labores, in sorte electorum cælestia percipiat præmia.

Matth. 5. a

CAPVT

VI.

Conuertere ad deum, & relinque peccata tua: precare ante faciem dei, & minue offendicula: reuertere ad dominum, & reuertere ab iniustitia tua, & nimis exodito execrationē, & cognosce iustitiam, & iudicia dei, & sta in sorte propositionis & orationis altissimi dei. Postq̄ enim sapiētia narrauit de cōditione hominis, quomodo ad imaginē dei ab initio creatus est, & cæteris creaturis terrestribus iudicio dei honore prælatus: nunc pari modo hortatur vt post lapsum pec- cati rursus cōuertatur ad factorē suum, & relinquat errorē per quē semetipsum illudēdo dece- pit: deprecetur dominū assidue pro offensionibus suis, atq; tota animi sui intētionē ad diuinā cō- fugiat pietatē: spernat idololatriam, ac diabolicæ seruitutis fallaciam, & discat mandatorū dei normā rectissimam. vt in sorte sanctitatis qua præelectus est permaneat, & in laudibus per- seueret altissimi. In partes vade sæculi sancti, cum viuus & dantibus confessio- nem deo. Sæculum sanctum est quies æternæ vitæ, quæ alibi nuncupatur sæculum æter- num, & sæculum sæculi, seu sæcula sæculorum. Necessarium ergo est vnicuiq; vt dum viuus & præualeat, locum sibi æternæ beatitudinis recte credendo & bene operando præparet: quia post finē istius vitæ nō est tēpus operationis, vt recipiat vnusquisq; prout ante gessit, siue bonū siue malū. Vnde ipse dominus in euāgelio auditores suos admonuit, dicens: Currite dum lumen vitæ habetis: ne forte tenebræ vos comprehendant. Et item: Vigilate (inquit) omni tempore oran- tes, vt digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.

Ioan. 12. f

Luc. 21. g

Hinc & per Paulum dicitur: Ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes. Hinc & Ecclesiastes ait: In die bona fruire bonis, & diem malum præcaue.

Galat. 6. c
Ecclesiastes
7. b

CAPVT

VII.

Non demoreris in errore impiorum: ante mortē confitere. A mor- tuo quasi nihil, perit confessio. Confiteberis viuens, viuus & fa- nus confiteberis, & laudabis deum, & gloriaberis in miserationi- bus illius. Morari in errore impiorum, certa est perditio hominum: quia post fi- nem præsentis vitæ in nihilum deputabitur omnis pompa humanæ gloriæ: qui autem spatium præsentis vitæ in diuina consumit laude, & iusta quandiu vixerit semper instat operatione, hic postmodum feliciter remuneratus in æterna exultat beatitudine. Vnde Ecclesiastes more suo nos admonens instruit ne perdamus otium concessi temporis: sed ad vtilitatem nostram illud conuertamus, ita dicens: Nemo est qui semper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam. quod- cumq; potest manus tua facere, instanter operare: quia nec opus nec ratio nec sapientia erunt a- pud inferos quo tu properas. Quam magna misericordia dei & propitiatio illius conuertentibus ad se. Soli illi dulcedinem misericordiæ dei nouerunt, qui ad eius pietatem toto corde se conuertunt. Vnde & per Hieremiam dicitur: Bonus est dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. hinc & psalmista ait: Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te: perfecisti autem eam sperantibus in te in conspectu fi- liorum hominum. Nec enim omnia possunt esse in omnibus, quoniam non est immortalis filius hominis, & in vanitate malitiæ placuerunt. Non possunt esse omnia in omnibus, sed iuxta dispensationem dei vnusquisq; proprium habet donum ex deo: sicut per Paulum dicitur: Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus, ad vtilitatem: alij qui- dem per spiritum datur sermo sapientiæ: alij autem sermo scientiæ, secundum eundem spiritum: alteri fides, in eodem spiritu: alij gratia sanitatum, in vno spiritu: alij operatio virtutum: alij prophetia: alij discretio spirituum: alij genera linguarum: alij interpretatio sermonum. Hæc au- tem omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Quod autē ait, quo- niam non est immortalis filius hominis, & in vanitate malitiæ placuerunt. Ostendit quid ha- beat homo per corruptam naturam, & quid habeat per diuinam gratiam. Postquam enim ho- mo per liberum arbitrium peccando naturæ suæ bonum corrumpit, peruersæ voluntatis suæ per praua exēpla multa indicia præbuit. Vnde scriptū est: Sensus enim humani cordis ad malitiam pronus est omni tēpore ab adolescentia sua. Et in genesi legitur: Videns autē deus q̄ multa mali- tia hominū esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intēta esset ad malū omni tēpore, pœnituit eum q̄ hominē fecisset in terra. Et itē: Cūq; (inquit) vidisset deus terrā esse corruptam (Om- nis quippe caro corruerat viam suā super terrā) dixit ad Noe, finis vniuersæ carnis venit cō- rā me: repleta est terra iniquitate à facie eorū, & ego disperdā eos cū terra. sed postq̄ ipse q̄ ho- minē cōdidit inter homines incarnari voluit: & verbū caro factū habitauit in nobis. Dicit de eo euāgelista Ioānes: vidimus gloriam eius gloriā quasi vnigeniti à patre: plenū gratiæ & veritatis. De quo & paria sensit Ioānes præcursor domini, ita dicens: Qui post me vêturus est, ante me factus est, quia prior me erat: & de multitudine eius nos oēs accepimus, gratiam pro gratia, quia lex p̄ Moysen data est, gratia & veritas p̄ Iesum Christū facta est. Quid lucidius sole? & hic deficiet: aut quid nequius q̄ quod excogitauit caro & sanguis? & hoc ar- guitur. Ostendit quod omnis mūdi machina temporalis & transitoria est: nec lux corporalis, g. iij.

Ecclesiastes
9. c

Thren. 3. c
Psal. 30. a

1. Cor. 12. a

Gene. 8. d

Gene. 6. a

Gene. 6. b

Ioan. 1. b

Ibid.

quæ illuminat terram, perpetuo eadem mansura est. quanto magis vani cogitatus quos fragilitas humana exprimit, instabiles sunt & omnino decidui? Virtutem altitudinis cæli ipse conspicit, & omnes homines terra & cinis. In cæli nomine cælestem designat creaturam: in hominis vero, terrestrem: & hoc ostendere vult, quod cælestis & terrestris creatura, eius æqualiter factura est. Mystice autem, virtutem altitudinis cæli deus conspicit, quando perfectionem sanctorum probando dinumerat. Hominis vero fragilitatem nihilominus nouit, cum peccatorum reprobando vitam despicit, quorum opera pulueri & cineri comparantur, quia examine venturi iudicii omnino dissipabuntur, & ad nihilum redigentur.

Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Rerum quippe substantia simul creata est, sed simul per species formata non est. & quod simul extitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per speciem formæ. Cum enim simul factum cælum terraque describitur, simul spiritalia atq; corporalia, simul quicquid de cælo oritur, simul factum quicquid de terra producit, indicatur. Sed hanc vtiq; creationem materiæ ante omnem diem huius sæculi fecit, cum in principio cælum creauit & terram. quando etsi terra erat inanis & vacua, & tenebræ super abyssum: in ipsis tamen terræ & abyssi, id est aquarum natura quasi per substantiam seminalem simul condita latebant, quæ postmodum ex huius opere conditoris nõ simul erant producenda. Deus solus iustificabitur, & manet inuictus rex in æternum.

Quid est quod deus solus iustificari dicitur, cum sæpe in scripturis leguntur iusti homines, qui iuste viuentes laudem meruerunt iustitiæ? sed ille solus est iustus, sicut & bonus, per naturam: cæteri autem, per gratiam. Vnde scriptum est in psalmo: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et in Iob: Nunquid iustificari potest homo comparatus deo, aut apparere mundus natus de muliere? Ecce etiam non splendet luna, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis? ad bonitatem ergo & iustitiam dei comparata bonitas vel iustitia angeli siue hominis, iam non bonitas atque iustitia esse videtur: quia maiestate sempiternæ bonitatis atque iustitiæ inæstimabiliter superatur. Vnde ipsa veritas in Euangelio ad eum qui se magistrum bonum appellauit, respondit:

Psal. 142. a

Iob. 4. b. & 25. a

Marc. 10. b. & Luc. 18. d. Iacob. 1. c

Luc. 10. d

quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus deus: quoniam ad ipsum omne bonum referendum est. Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. hic manet inuictus rex in æternum: quia eius potentia omnia vincit, omnia superat: Cui nemo resistere potest, sed vniuersa in voluntate eius sunt posita. quapropter scrutator & contemplator iste mirabilium dei obstupescens, adhuc subiungit, dicens: Quis sufficit enarrare opera illius? Quis enim inuestigauit magnalia eius? Virtutem autem magnitudinis eius quis enuntiauit, & quis adiciat enarrare viam eius? In eo enim quod dicit, quis sufficit, seu quis inuestigauit, vel quis enuntiauit, ostendit neminem per semetipsum idoneum esse penetrare profunditatem consilij dei, aut magnitudinem virtutis eius scire posse per omnia, vel enarrare, sed tantum quemque nosse, quantum ille voluerit ei reuelare, vel suo dono concesserit eum posse lingua proferre. Vnde ipsa veritas in Euangelio ait: Nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui filius voluerit reuelare. Quam sententiam ita oportet vt intelligamus, & patrem & ipsum filium per filium nobis reuelari, quia ipse est mentis nostræ lumen. Verbo enim suo se pater declarat: verbum autem non solum id quod per verbum declaratur, sed etiam seipsum declarat. Erubescat Eunomius tantam sibi notitiam patris & filij, quantam alterutrum inter se habent ia-

Et itans. quid si inde contendit & suam consolatur insaniam? quia sequitur, & cui voluerit filius reuelare. Aliud est naturæ æqualitate nosse quod nouerat, aliud reuelantis dignatione. Non est minuere, neque adijcere: nec est inuenire magnalia dei. In meditando ergo & in legendo scripturas sacras debemus esse cauti, nec quid adijcere ad ea quæ scripta sunt: nec demere aliquid ab eis quæ ab authoribus diuinarum scripturarum in libris comprehensa sunt. sed ea cum summa veneratione habere quæ ibi inueniuntur: & omni nisu adimplere quæ ibi præcepta sunt. Manifeste enim dicit Ioannes in Apocalypsi sua, quæ clausula est totius canonis diuini: Contestor ego omni audienti verba prophetiæ libri huius. Siquis apposuerit ad hæc, apponat deus super illum plagas scriptas in libro isto. & si quis diminuerit de verbis prophetiæ huius libri, auferet deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto. Hæc quoque propter falsatores dixi, non propter eos qui simpliciter quod sentiunt dicunt, in nullo prophetia mutilata, & sensu catholico deprauata. Hinc constat illud nobis de scripturis sacris rimare sufficere, siue illa contemplatione elementorum scire & intelligere quæ facta sunt: non tamen causas rationesq; perquirere, quare vnumquodq; sic factum sit, vel aliter fieri debuisse quàm factum est. Verbi gratia, si quis vellet quærere cur Moysi ita loquatur deus? quis fecit mutum & surdum, videntem & cæcum? nõ me ego dominus deus? & dicat, cur cæcus & surdus & mutus ita creati sunt? & cætera his similia. Iudicandum est in hoc loco testimonium de septimodecimo psalmo, in quo ad dominum dicitur: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso subuerteris. & dicendum est, sanctum deum esse cū eo qui sanctus est: & perueri apud eum, qui sua voluntate ante peruersus fuerit. Cum confummauerit homo, tunc incipiet: & cū quieuerit, tunc operabitur. Quando enim homo madata dei pia consummauerit operatione, tunc iam ostendit se rerum latetium mysteria scire. & cum se ab omnibus mundanis curis quietum reddiderit ad completam veritatem dei, & iustitiam voluntatis eius: tunc incipiet opus dei operari, hoc est sanæ fidei regulam seruare. Vnde ipsa veritas in Euangelio ait: Operamini nõ cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Respondentibus autem turbis & interrogantibus eum, quomodo opera dei possent operari, ait: hoc est opus dei, vt credatis in eum quæ misit ille, ille enim recte credit, qui rite madata dei custodit, qui autem dicit se nosse deum, & madata eius nõ custodit, hic mædax est. Confitetur quidem se nosse deum, factis autem negat. Quid homo, aut quæ gratia illius? & quid bonum, aut quid nequam illius? Postq; iste disputator magnalium dei à contemplatione maiestatis diuinæ se cõtulit ad cõsiderationem humanæ substantiæ, paruum sibi videbatur omne quod in ea reperit, quia nihil in ea immutabile siue diutius idem mæsurum, sed mutabile & cito deciduum inuenit. Vnde & subiungit. Numerus dierum hominum vt multum centum anni, quasi gutta aquæ maris deputatus est. Et sicut calculus arenæ, sic exigui anni in die æui. Paucitas dierum humanæ vitæ bene cõparata est guttæ aquæ maris & calculo minuto harenæ: quia ad cõparationem perpetuæ felicitatis, nimia in ea breuitas, & maxima miseria inuenitur. Vnde in Iob scriptum est: homo natus de muliere, breui viuens tempore repletur multis miserijs, quasi flos egreditur, & cõteritur, & fugit velut vmbra, & nõ quam in eodẽ statu permanet. Et iterum: Homo (inquit) ad laborem nascitur, & quis ad volatum. militia est vita hominis super terram, & sicut dies mercennarij dies eius. Propter hoc patiens est deus in illis, & effudit super illos misericordiam suam: vidit præsumptionem cordis illorum, quoniam mala est: & cognouit subuersionem

cap. vltimo.

Ioan. 6. c

Ioan. 6. d

Iob. 13. a

Iob. 5. b

Iob. 7. d

illorum, quoniam nequam est. Ideo adimpleuit propitiationē suam in illis, & ostendit viam æquitatis. Quid suffert fragilitatem nostram nisi bonitas cōditoris nostri, qui indignos fouet, ingratos pascit, cōtemptores tolerat, auersos reuocat, & cōuersos ad pœnitentiam misericorditer suscipit, & omnium peccatorū largissimam veniam tribuit? Vnde quid tantæ pietati cōdignum possumus repēdere? aut quid retribuere domino pro omnibus quæ retribuit nobis? nisi hoc, quod psalmista ait: Calicem salutaris accipiam, & nomē domini inuocabo? Dicamūsq; gratulādo cum eodem propheta: Magnus dominus & laudabilis nimis: & magnitudinis eius nō est finis. misericors & miserator dominus, patiens & multū misericors. Suauis dominus vniuersis, & miserationes eius super oīa opera eius. Laudem domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomē sanctum eius in æternū, & in sæculum sæculi. Misericordia hominis circa proximū suum, misericordia autē dei super omnē carnem. Qui misericordiam habet & docet, & erudit quasi pastor gregem suum. Raro inuenitur, qui perfectē opem misericordiæ impendat in proximū, at domini pietas redundat in vniuersum mundū: qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit sup iustos & iniustos. Et recte, quia omnium cōditor & dominus vniuersorū ipse est. Grex enim domini ecclesia est catholica per totū orbem diffusa, cuius pastor vnus est. quia ex duobus populis vnū sibi construxit ouile, vt gregis dominici fieret vnū ouile & vnus pastor. Miseretur excipientis doctrinam misericordiam, & qui festinat in iudicijs suis. Hortatur eos qui doctrinam euāgelicam, in qua gratia prædicatur, accipiunt, vt ipsi misericordiam proximis suis impendat, & festinent iudicij diē misericordiæ operibus præuenire, semperq; exaltent misericordiam iudicio. quia iudicium ei sine misericordia, qui nō fecit misericordiam. Beati ergo misericordes, quoniam ipsi misericordiam cōsequētur. Fili in bonis nō des querelam, & in omni dato non des tristitiam verbi mali. Recte docet vt bonis operibus nō intermiscamus verba improperij, neq; maculemus bonum datū sermonibus peruersis. quia corrūpunt mores bonos colloquia mala. Et ingratum faciunt bonum donum verba iniuriosa. Dicit enim Iacobus apostolus de ipso domino: Qui dat omnibus affluentē & nō improperabit. Vnde decet, vt datum bonum bonis cōmendemus sermonibus. Beatus homo qui nō peccat in lingua sua. Qui autem nō offendit verbo, hic perfectus est vir. Sed sunt nōnulli qui mox vt ab egenis fratribus fuerint necessaria postulati, post dona largituri, in eos prius cōtumeliosa verba iaculātur. qui & rebus ministerium pietatis perficiunt, verbis tamē gratiam humilitatis perdunt. Ita plerūq; videatur, quod illatæ iam iniuriæ satisfactionem soluant, cum post cōtumelias dona largiuntur. nec magni est operis, quod postulata tribuunt, quia ipso dationis suæ munere vix eundem excessum sermonis tegunt. quibus bene hoc loco dicitur: In omni dato nō des tristitiā verbi mali. & paulo post: ecce verbū super datum bonū, & vtraq; cū homine iustificato. videlicet vt datū exhiberi debeat per pietatē, & bonū verbum tribui per humilitatē. Nōne ardorē refrigerabit ros? sic & verbum melius quā datum. Sicut ros segetes refrigerans defendit ab ardore solis: sic verbum bonum gratiam impendens muneri largientis, protegit eum a nequitia linguæ irascentis. Vnde alibi scriptum est: sermo durus suscitāt rixas: & sermo lenis mitigat suscitatas. Nōne ecce verbum super datum bonū? & vtraq; cum homine iustificato. Sæpe verbū præcedit donū gratū, quia lingua eucharis maximā gratiā præbet homini. Vnde Salomon ait: aqua profunda verba ex ore viri: & torrens redūdans fons sapientiæ. Et itē: qui moderatur (inquit) sermones suos, doctus & prudens est, & p̄tiosus spiritus vir eruditus. sed vtraq;

Psal. 115. a
Psal. 47. a
& 95. a. &
144. a

Matth. 5. a

1. Cor. 15. d

Iacob. 1. a

Iacob. 3. a

Prou. 15. a

Prou. 18. a

Prou. 17. d

hoc est verbum bonū & munus cōueniens dat, qui iustitiæ viam graditur: quia vtraque proximo suo competenter offerre molitur. Econtrariō vero ille qui nequā est, ea facit quæ sequuntur. Stultus acriter improperabit, & datus indisciplinati tabescere facit oculos. In ore ergo stulti (vt alibi legitur) virga est contumeliæ. & ideo donum eius extat ingratum. quia mentem accipientis exacerbāt verbis malignis. Mystico autem sensu hæc sententia denotat hæreticos, qui quicquid proferunt sub virtutis specie, prauo polluant sermone, stultas mouentes quæstiones, & contentiones, & pugnas legis. Et ideo apostolus iubet nos illos deuotare: scientes, quia subuersi sunt eiusmodi: sermo eorum vt cancer serpit, & tota doctrina eorum dolo & mendacio plena veraciter improperium est. Propterea dicit: Improperia exprobrantium tibi ceciderunt super me. quorum tamen finis interitus: & procella tenebrarum in æternum eis seruata est. Vnde admonet auditores suos sapientia, vt præuideant sibi in posterum, & de futuris præcogitent, qualiter euadant pœnam vindictæ, & misericordiam inueniant coram oculis dei. Ante iudicium para iustitiam tibi, & antequam loquaris, disce. ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium interroga teipsum: & in conspectu dei inuenies propitiationem. ante languorem humilia teipsum, & in tempore infirmitatis ostende conuersationem tuam. Hæc enim omnia ad cautelam fidelium dicta sunt, vt semper parati sint, & nunquam pernitiōsa securitate sibimetipsis blandiatur: sed omni nisu in seruitio dei vsque ad finem vitæ suæ laborare contendant. Ante iudicij tempus & diem illum, quo vnusquisque debet pro se rationem deo reddere. Ille discit atque iustitiam sibi præparat, qui cotidie rimatur, quid de conuersatione sua & actibus deo placeat, quid de displiceat. & ita se per compunctiōnis lachrymas & castigationem corporis, studet à delictis mundare, vt non necesse sit pro pollutione peccatorum æternis cruciatibus in die vindictæ denuo illum subire. Illam enim horam languorem appellat & tempus infirmitatis, quando iusta retributio vnique pro actibus proprijs rependitur: Nec iam licet cuiquam operari, sed fas est operum suorum mercedem vnūquēque recipere. Hic enim dies qualis sit, Sophonias propheta ostendit, dicens: Iuxta est dies domini magnus & velox nimis: vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis: dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiae: dies calamitatis & miseria: dies tenebrarum & caliginis: dies nebulae & turbinis: dies tubæ & clangoris, super ciuitates munitas, & super angelos excelsos. & tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia domino peccauerunt, & effundetur sanguis eorum sicut stercora, sed & argentum eorum & aurum non poterit liberare eos in die iræ domini: in igne zeli eius deuorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.

CAPVT

VIII.

Non impediari orare semper, & non vereari vsque ad mortem iustificari. quoniam merces dei manet in æternum. Apostolica exhortatio hæc est, quæ dicit: sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Hæc est enim voluntas dei in Christo Iesu in omnibus vobis. Idem apostolus alibi de nuptijs disputat, quomodo inuupta cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu: & qualiter illa quæ nupta est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. & subiungit, dicens: Porro hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento dominum obsecrandi. Hinc & ipsa veritas in euāgelio ait: Vigilate itaque omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt,

2. Tim. 2. c.

Psal. 64. b.

Soph. 1. c.

2. Thel. 5. d.

1. Cor. 7. f.

1. Cor. 7. f.

Luc. 21. g.

Et stare ante filium hominis. quoniam merces dei (inquit) manet in æternum. Prudens lector attende quod dicit, mercedem dei manere in æternum. Et scito quod frustra hæretici suspicantur supplicia peccatorum non esse æterna. Iuxta euangelicam ergo sententiam: Ibunt impij in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam. Et vtrique ordini sua retributio perpetua-liter permanet. Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat deum. De hoc quidem in euangelio discipulos suos præmonuit, dicens: Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: ut pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si vos non dimiseritis, nec pater vester qui in cælis est, dimittet vobis peccata vestra. Ille enim homo deum videtur tentare, qui ita orat, ut docuit, & tamen non hoc agit quod iussit. Cuius infructuosa est oratio, quia solummodo illi ab eo audimur, qui recta fide & bonis operibus leuant orationes suas ad deum. Memento iræ in die consummationis, & tempus retributionis in conuersione faciei. Memento (inquit) iræ, hoc est vindictæ, quæ peccatoribus reseruatur in die vniuersalis iudicij, & in resurrectione cunctorum: quando corpora immortalia resurgunt, qualis tunc retributio à iusto iudice unicuique restituatur. Iustus enim est dominus, & iustitiam diligit, æquitatē vidit vultus eius: qui reddet singulis secundum opera sua. Memento paupertatis in tempore abundantia, & necessitatem paupertatis in die diuitiarum. Saluberrima doctrina est ut in tempore istius vitæ quo licet operari eleemosynæ & misericordiæ actibus operā demus. Nec perdamus otium nobis concessum: quia veniet tempus quando iam non licet operari. Hoc enim hic tempus paupertatis & diem necessitatis nominat. Vnde saluator in euangelio discipulos suos docuit, dicens: Currite dum lumen habetis, ne forte tenebræ vos comprehendant. Et item: facite (inquit) vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. A mane vsque ad vesperam mutabitur tempus, & hæc omnia citata in oculis domini. A mane dicit, hoc est ab ortu natiuitatis, vsque ad vesperam senectutis mutabitur tempus ætatis hominis. quia repletus multis miserijs fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. vel aliter a mane, hoc est ab initio creationis mundanae vsque ad vesperam sæculi semper mutabuntur tempora, & ver, æstas, autumnus, & hyems, dies & nox, nunquam requiescunt: & tamen hæc omnia ad statum æternitatis comparata cito transire videntur, nec aliquid de corporalibus rebus perpetuum manet. Sed omnia coram oculis domini transeunt, & certo fine clauduntur. Ipse autem semper idem est, & anni eius non deficient. Homo sapiens in omnibus metuit, & in diebus delictorum attendit ab inertia. Homo (inquit) sapiens in omnibus metuit: quia beatus homo semper pauidus est. Ille quippe vere sapiens est, qui timorem dei semper ante oculos cordis habet: ita ut ab omnibus delictis, quantum possibile est, caueat: obliuionem præceptorum dei fugiat, & mandata eius opere implere studeat, quia propheta testante: Initium sapientiæ est, timor domini: intellectus bonus omnibus facientibus eum. Cogitationes enim robusti semper in abundantia, & omnis piger semper in ægestate erit. Omnis astutus agnoscit sapientiam, & inuenienti eam dabit confessionem. Astutus, hoc est diligens & intentus meditator legis dei agnoscit sapientiam dei esse Christum: & postquam inuenerit eum, & corde credulo eius agnitionem perceperit, ipse dabit ei confessionem rectæ prædicationis, & studiū condignæ operationis. Sensati in verbis & ipsi sapienter egerunt, & intellexerunt veritatem & iustitiam, & implorauerunt proueria & iudicia. Sicut prius ait astutos agno-

scere sapientiam, sic & nunc sensatos in verbis bonis actibus demonstrat probare sensus prudentiam. in verbis enim sensati ipsi sunt doctores sancti, qui non solum intelligunt veritatem & iustitiam mandatorum dei, sed & proueria doctrinarum ob auditorum suorum proferunt vtilitatem, & bonorum exemplorum non cessant eis exhibere imitationem.

CAPVT

IX.

Post concupiscētias tuas nō eas, & à voluptate tua auertere. si præstes animæ tuæ concupiscētiam eius: faciet te in gaudium inimicis. Omnem concupiscētiam carnalem nociuam esse ostendit scriptura sacra. Vnde in lege dicit: Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius. Non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. & alibi scriptum est: concupiscētia auertit cor eorum. de quo per Paulum dicitur: Radix enim omnium malorum est cupiditas. quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Hinc & Ioannes ait: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Siquis diligit mundum, non est charitas patris in eo. quoniam omne quod est in mundo, concupiscētia carnis, & concupiscētia oculorum est, & superbia vitæ. quæ non est ex patre, sed ex mundo est, & mundus transit, & concupiscētia eius. qui autem facit voluntatem dei, manet in æternum. qui enim voluptatibus operam dat, verendum illi est, ne in illud propheticum incidat, quo dicitur: corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in voluntatibus suis. & alibi: voluptas habet pœnam, & necessitas parit coronam. qui enim præstat animæ suæ concupiscētiā, faciet eum in gaudium venire nequissimis hostibus hoc est malignis spiritibus, qui semper interitum nostrum desiderant. Vnde princeps apostolorum ait: Nouit dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicij cruciandos reseruare. magis autem eos qui post carnem alteram in concupiscētia immunditiæ ambulant. & quia concupiscētia non solum in luxuria & in deliciarum appetitu constat, sed etiam in ambitione primatus & amore obsequij popularis, vbi peccatum difficile deuitatur. Ideo sequitur: Ne oblecteris in turbis, nec in modicis delecteris. assidua est enim commissio illorum. Qui enim cautus non est in turbarum frequentatione, & se intermiscet populari conuersationi, frequenter cogitur siue in verbo, siue in risu, siue in vanitate aliqua mandatorū dei transgressionē facere. quæ tamen in turba conuersanti non videtur grandis esse culpæ. cū scriptura dicat: omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationē de eo in die iudicij. & alibi risus (inquit) dolori miscbitur, & extremum gaudij luctus occupat. Vnde dominus noster, qui venit in hunc mundum peccatores saluos facere, & omnia trahere ad seipsum, ut nobis ostenderet: solitudinem aliquando prodesse propter circumspectionē cordis nostri innouandam, scribitur fugere in desertum locum: & in monte solus orare: atque in nauī conuiescere. Non quod illum aliquis lædere potuisset, aut aliquo crimine polluere quem constat ab omni peccato immunem esse: sed ut nobis exemplum daret, qualiter humanæ vitæ pericula possimus deuitare.

CAPVT

X.

Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore, & non est tibi in faculo nihil: eris enim inuidus tuæ animæ. Hæc sententia prouocat nos ad misericordiæ opera, ut non simus pigri in præstando proximis nostris beneficia terrena: quia non inde deerunt nobis solatia temporalia: immo si hoc facere negligentes fuerimus, animæ nostræ non perspiciemus præparare bona futura. Vbi temporalis eleemosyna remune-

Exod. 20. c.
& Deu. 5. c.
Daniel. 13. f.
1. Tim. 6. b.

1. Ioan. 2. b.
1. Ioan. 2. c.

Psal. 13. a.

2. Pet. 2. b.

Matt. 12. c.

Prou. 14. b.
Matth. 9. b.
Luc. 5. f.

Matth. 4. a.
Marc. 1. b.
Luc. 4. a.
Matt. 14. c.
Marc. 4. a. &
Ibid. d. & 8.
b. & Luc. 5.
a. & 8. f.

rabitur mercede perpetua. Operarius ebriofus non locupletabitur: & qui spernit modica, paulatim decedit. Hæc sententia ad superiora respicit, ubi dicitur, ne oblecteris in turbis, nec in modicis delecteris, quorum est assidua commissio. Igitur in turba propter usum nequissimum non grande crimen esse putatur ebrietatis vitium. Cui tamen adhæret pœnæ omne flagitium. sicut in sequentibus demonstrabitur, ubique ebrietati succedunt mala: euidenter ostenditur. licet enim gulosis paruum crimen videatur esse nimia potatio: in detrimento tamen & ammissione bonarum rerum, & in multiplicatione scelerum, tandem sibi sentiunt valde esse pernitiosum, quod antea spernentes aestimauerunt esse modicum. Nam sequitur. Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguunt sensatos: & qui se iungit fornicarijs, erit nequam: & putredo, & vermes hæreditabunt illum, & extolletur in exemplum maius, & tolletur de numero anima eius. Vinum (inquit) & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguunt sensatos. ac si diceret, ebrietas ac fornicatio illos qui se sapientes in acumine ingenij & in subtilitate sensus aestimant, faciunt aduersos & alienos à vera sapientia, & reprehensibiles esse ostendunt. eo quod præter donum præcipuum sapientiæ in stultitiam maximam deuoluti sunt. Vt se fornicarijs iungerent, propterea putredo & vermes futuræ pœnæ sequentur illos, & malum exemplum posteris relinquentes de numero

3. Reg. 11. a sanctorum tollentur, nec in eorum societate adnumerari merentur. quod bene expertus est Salomon, qui postquam accepit à deo multam sapientiam quasi flumen, deseruit deum patrum suorum, & iunctus est mulieribus alienigenis. quarum amore turpiter detentus, fana profana, & idola diuersa eis fabricauit. Vnde & laudem gloriæ maximæ perdidit. & non inter electos, sed inter apostatas computari promeruit. Hæc iuxta historiam dicta sunt. Cæterum iuxta allegoriam vinum hæreticorum, de quo in cantico Deuteronomij scriptum est: uia eorum uia fellis, & botrus amaritudinis. Furor draconum vinum eorum, & furor aspidum insanabilis, & fornicatio eorum nequissima, qua deserentes fidei veritatem iuncti sunt dæmonijs. Conuersi in uaniloquium, & in hypocrisi loquentes mendacium. Dicentes se sapientes esse, stulti facti sunt. horum cruciatus, ut cruciatus est scorpionum cum percutit hominem: & vermis eorum non moritur, nec ignis extinguitur. Vnde notabiles facti, & omnibus abominabiles de terra ecclesiæ eradicauntur, & de societate sanctorum in æternum sequestrantur. Qui credit cito leuis corde minorabitur, & qui delinquit in animam suam insuper habebitur. Videndum est ne hæc sententia contraria sit illi apostolicæ sententiæ, qua dicit de charitate: Omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. charitas nunquam excidit: sed ibi perfectio bonæ voluntatis quæ semper prompta est ad omne opus bonum. hic autem leuitas animi describitur, quæ semper mutabilis est, & statum firmitatis non habet. Vnde alibi scriptum est: stultus ut luna mutatur. qui ergo facilis est ad subuertendum, & prurientes aures habens à veritate auditum auertit, ad fabulas autem conuertitur, hic minorabitur sensu & virtute, & delinquens in animam suam inter stultos deputabitur. Qui gaudet iniquitate denotabitur, & qui odit correptionem, minuitur vita. Ille gaudet in iniquitate, qui non habet illam charitatē de qua scriptum est: non gaudet super iniquitatem, congaudet autem veritati. & ipse denotabitur: quia per operationem prauam valde reprehensibilis demonstrabitur. & talis etiam quia odit correptionem, & non vult conuerti ad melius, minuitur vita: quoniam carebit quiete sempiterna.

Qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. Graue vitium est loquacitas, dicente scriptura: In multiloquio non effugies peccatum. & vir linguosus non dirigitur super terram.

Hinc & Iacobus apostolus ait: lingua quidem modicum membrum est, & magna exaltat. ecce quantus ignis, quam magnam sylvam incendit. & lingua ignis est vniuersitas iniquitatis. lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis nostræ inflammata à gehenna. qui autem à multiloquio se continet, extinguit malitiam superbæ & iniquitatis. Qui peccat in animam suam, pœnitebit: & qui iucundatur malitia, denotabitur. Hæc quidem sententia expositione non indiget. quia manifestum est quod quicumque malis operibus animam suam polluit, in futuro pœnitebit, quando omne peccatum iusto iudicio dei punietur. qui enim iucundatur malitia, denotabitur. quoniam hi qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis, iustissimi iudicis sententia damnabuntur, dicente ad eos ipso domino: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem in ignem æternum, ubi est fletus & stridor dentium. Ne iteres verbum nequam & durum, & non minoraberis. Verbum ergo nequam iterare, est post fletum committere quod rursus necesse sit flere. Iterat verbum nequam, & hoc defendere sategit quod male locutus est, qui hoc quod malitiosa mente concepit, pessimo replicat facto: cuius est certa minoratio: quia post prauum commissum nulla eius parit emendatio. Vnde Cain postquam iratus est contra fratrem suum, & eum occidere cogitauit, voce dominica correptus est, sed quia se corrigere noluit, & verbū malitosum quod cogitatu conceperat impleuit facto, piaculi sui domino retribuente iustam recepit vindictā.

CAPVT

XI.

AMico & inimico noli narrare sensum tuum: & si est tibi delictum, noli denudare. audiet enim te & custodiet te, & quasi defendens peccatum odiet te, & sic adhærebit tibi semper. Cautelam & discretionem docet nos in omnibus habere. ut non æqualiter amico & inimico catholico & hæretico nostra pandamus occulta: quia inimicus peruersum habens tractatum, licet per hypocrisim aliquando foris blandiat, dolum tamen & decipulam in occultis nobis semper præparat. Audisti verbum aduersus proximum tuum: commoretur in te. fidens quoniam non te dirumpet. à facie verbi parturit fatuus tanquam gemitus partus infantis. Non æqualiter verbum prolatum recipit sensus sapientis & stulti, quia sapientis animum difficile commouebit verbum durum: stulti autem totum perturbat sensum. Ita ut gemitum doloris exprimat per actum nefandum. Vnde scriptum est: Non conturbat iustum quicquid acciderit ei, qui autem peruersi cordis est, non inueniet bonum. Sed cauendum est illi qui de firmitate cordis sui confidit, ne diutius verbi duri mentionem in corde habeat, quia serpentina suggestio ubi introitum inuenerit, virus nequitie infundere non cessabit, & mentem inuasam cito corrumpit. Sagitta infixæ femori canis, sic verbum in corde stulti. Canis aliquando in bonam partem recipit significationem, aliquando vero in malam. In bonam ergo, ut est illud in psalterio: Conuertentur ad vespem, & famem patientur ut canes: circuibunt ciuitatem. Quod significat doctores ex Iudæis legis dei iustitiam esurientes, post vespem passionis Christi ciuitatem ecclesiæ sollerti cura circuire, & latratu prædicationis defendere. hinc legimus in euangelio, quod canes linxerint vlcera Lazari mendici. Canis vero ad malam partem vertit significationem, cum peccatorum exprimit sordes. ut est illud: sicut canis reuertitur ad vomitum suum, sic stultus qui iterat stultitiam suam. sagitta infigitur femori canis, cum concupiscentia mala ex diabolica suggestionem infigitur in corde peccatoris: qui merito stultus dicitur, quoniam quasi bos trahitur ad victimam, & non præuidebit sibi nec cauet æterni interitus ruinam.

Iacob. 3. d.

Psal. 6. b.

Genes. 4. a.

Prou. 17. c.

Psal. 58. b.

Luc. 16. e.

Prou. 26. b.

Raba. in Ecclesiasticum

Galat. 6. a. Corripi amicum ne forte non intellexerit, & dicat non feci: aut si fecerit, ne iterum addat facere. corripi proximum, ne forte non dixerit: & si dixerit, ne forte iteret. Salubris valde & discreta hæc est doctrina, ut corripiamus amicos nostros delinquentes cum omni patientia, quoniam aliquando peccatur per ignorantiam, aliquando per negligentiam, aliquando vero per contemptum & inobedientiam: sed si disciplina talibus adhibetur cum modestia, forte de præteritis malis generat in eis verecundiam atque penitentiam: de futuris vero exhibet diligentiam atque cautelam. Vnde auditores suos Paulus admonet, dicens: fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum ne & tu tenteris. alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Corripi amicum, sæpe enim fit commissio: & non omni verbo credas. est qui labitur in lingua sua, sed non ex animo. quis est enim qui non deliquerit in lingua sua? Grandis distantia est inter eum qui peccat per simplicitatem vel ignorantiam, & eum qui per malitiam. potest enim fieri ut quis offendat in verbo malo, quod tamen ipse non suspicetur esse malum. ut est usus cotidiani otiosique sermonis, qui non ex dolo, sed ex leuitate animi procedit. huiusmodi ergo verbum licet non careat delicto, tamen non adæquatur in noxa illi, qui plenus est nequitia & dolo. quis est enim qui non deliquerit in lingua sua? non est enim homo super terram qui faciat bonum, & non peccet. sed illi de quibus scriptum est, linguis suis dolo se agebant, venenum aspidum sub labijs eorum. quorum os maledictione & amaritudine plenum est. si non conuersi fuerint, & condignam penitentiam de peccatis suis non egerint, mortis sententia eos manebit. Contritio enim & infelicitas est in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt, nec habuerunt timorem dei ante oculos eorum. propterea in cæcitate cordis sui, & iniquitatibus suis interibunt.

Plal. 13. a.

CAPVT

XII.

Corripi proximum antequam commineris, & da locum timori altissimi: quia omnis sapientia timor dei, & in illa timere deum. Hoc est quod ante iam monuit, ut patientia & mansuetudo magis valeat in correptione fratrum, quam furor & duritia: quia inde datur locus timori altissimi, & conuersio a peccatis. Omnis enim sapientia est timor dei, & in illa homo nihil discit nisi timere & honorare deum. Vnde & sequitur. In omni sapientia dispositio legis, & non est sapientia nequitie disciplina, & non est cogitatus peccatorum prudentia. Lex enim domini sapientia diuina disposita atque ordinata est, nec est in ea aliquid nequitie nec aliqua peccatorum meditatio: sed tota sincera, tota veritate atque iustitia plenissima. Vnde scriptum est: Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua veritas. Hanc apostolica pandit doctrina, & catholica per totum orbem tenet ecclesia. de illa vero quæ huic contraria est, hoc est hæreticorum doctrina, subsequenter dicitur. Est nequitia, & in ipsa execratio. Nequitia enim hæreticorum omnibus bonis & iustis est execrabilis, & ipsam detestatur omnis religio Christiana. sermo enim eorum ut cancer serpit, & multum proficit ad impietatem. quorum societas perniciofa est, quoniam iuxta Salomonem, reliquerunt ducem pubertatis suæ, & pacti dei sui obliti sunt. inclinata est enim ad mortem domus eorum, & ad inferos semita ipsorum. Omnes qui ingrediuntur ad eos non reuertentur, nec adprehendent semitas vitæ. Est insipiens qui minuitur sapientia. Hæc sententia quibusdam videtur ad superiora referri, hoc est ad hæreticorum execrabilem nequitiam: quorum mens quantum captiuata est errore, tantum procul rece-

Prouer. 2. c.

dit à veritate. sed quia sequens locus non de hæreticis sed de simplicibus, qui minus in scripturarum scientia docti sunt, disputare videtur. potest non inconuenienter de talibus dici, quod sit insipiens qui minuitur sapientia, hoc est mysteriorum dei caret intelligentia, quantum ad doctrinam pertinet: sed tamen non abest penitus à mandatorum dei custodia. propterea consequenter dicit. Melior est homo qui deficit sapientia, & deficiens sensu in timore: quam qui abundat sensu, & transgreditur legem altissimi. Multum ergo distat inter eum qui habet scientiam legis dei in eruditione, sed tamen non seruat eam in operatione. & illum qui licet non habeat profundum intellectum, in timore tamen dei quantum nouit & potest recte viuendo conuersatur. de illo ergo dicitur: seruus qui scit voluntatem domini sui, & non facit, vapulabit multis. De isto vero, qui non scit & non facit, vapulabit paucis. De illo scriptum est: potentes potentiora tormenta patiuntur. De isto quoque ita dicitur: exiguo concedetur misericordia. De hoc & Iacobus apostolus ait: si quis auditor est verbi & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo. Considerauit autem se & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. qui autem perspexerit in lege perfecta libertatis, & permanserit: non auditor obliuiosus factus sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. Est sollertia certa & ipsa iniqua, & est qui emittit verbum certum, enarrans veritatem. Modo incipit fidelium qui ambulant secundum veritatem, & hypocritarum qui cuncta fide factiunt, enarrare differentiam, & exponere rationem. est (inquit) sollertia certa, & ipsa iniqua. hoc est hæreticorum versutia arte dialectica instructa, quæ cuncta dolo agit, & prauo corde semper machinatur malum, & in omni tempore iurgia seminat. & est qui emittit verbum certum, hoc est strenuitas sanctorum doctorum, quæ recte verbū prædicat euangelij, & fidei edocet veritatem. hæc docendo & operando, regulam iustitiæ sectatoribus suis ostendit. illa quoque semper quoscunque potest, per artis suæ fallaciam seducere & decipere non desistit. hæc iter rectum, illa deuia pergit erroris. hæc ad veram vitam, illa ad æternam tendit perditionem. Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. & est iustus qui se nimium submittit à multa humilitate. De illis vero qui se falso humiliant, & in cordis secreto pleni sunt dolo, qualiter cauendum sit ipsa veritas præmonuit, dicens: attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Igitur à fructibus eorum cognoscetis eos. De his autem qui vere humiles fieri volunt, à se exemplum sumere præcepit, dicens: Discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. si ergo volumus veritatis esse discipuli, à cordis radice veræ humilitatis bonum primum sumendum est, & sic per ipsum bonorum operum exempla forinsecus præparanda. quid autem fidei humilitas faciat, sequens sententia ostendit. Et est iustus qui inclinat faciem, & fingit non videre quod ignoratum est. & si ab imbecillitate virium vetetur peccare, si inuenierit tempus malefaciendi, malefaciet. Sic enim hæretici, sic omnes hypocritæ, licet speciem virtutum habitu & gestu extrinsecus simulent, tamen quia virtutem eius intrinsecus non habent, in eo quod ad tempus sumunt firmiter manere non possunt: sed statim ut locum peccandi inuenierint, quod prius sub velamento tegebant, in propatulo declarando reuelant. quod & sequens sententia probat. Ex visu cognoscitur vir, & ab occurfu faciei cognoscitur sensatus. amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo. Per indicia enim exteriora sæpe deprehenditur interior affectus animi, & per gestum corporis demonstratur qualitas vo-

Luc. 12. f.

Sap. 6. a. Ibidem. Iacob. 1. d.

Matth. 7. b.

Matth. 11. d.

Luc. 6. f.
Matt. 12. c.
& Ibid. g. &
Luc. 6. g.

luntatis. Vnde est illud euangelicum: Non est arbor bona, quæ facit fructus malos: neque arbor mala, faciens fructum bonum. Vnaquæque enim arbor ex fructu suo cognoscitur. & item: Bonus (inquit) homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. sic & apostolus, quæ sunt indicia malorum quæ de bonarum voluntatum expressit, dicens: manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidia, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum dei non consequentur. fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, patientia, continentia, & reliqua. Sic ergo bonarum arborum ostenduntur boni fructus, & malorum mali. quoniam bona opera manifesta fiunt, & quæ aliter se habet abscondi non possunt. Est correptio mendax in ore contumeliosi, & est iudicium quod non probatur esse bonum. Hactenus seruat tenorem quem prius tenebat, disputans de falsa humilitate hypocritarum & hæreticorum. quia mendax est eorum correptio doctrinæ, & iudicium falsum. quia sicut errant in fide & religione, sic titubant iudiciorum suorum qualitate. nec potest esse bonum iudicium, quod non bono geritur animo.

CAPVT

XIII.

Vam bonum est arguere, quam irasci, & confitentem in oratione non prohibere. Bonum est ergo omnia circumspecte & patienter agere. quia ira viri iustitiam dei non operatur, & doctrina hominis per patientiam dinoscitur. Vnde & superius ita admonuit: corripe proximum antequam commineris, & da locum timori altissimi: ne forte per inquietudinem animositatis perdat in proximo fructum correptionis: & confitentem ait in oratione noli prohibere: non est ille prohibendus qui confitetur deo in oratione sua, & laudat ipsum in ore suo, sed instruendus, ut rectæ fidei & bonorum operum concordiam adhibeat: quia non est speciosa laus in ore peccatoris, sed corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem. proinde propheta dicit: Benedic anima mea domino, & omnia interiora mea nomen sanctum eius. & alibi: eleuatio (inquit) manuum mearum sacrificium vespertinum. Concupiscentia spadonis deuirginauit iuenculam, sic qui facit per vim iudicium iniquum. Probat exemplo quod superius protulerat verbo: ut bonum sit non irasci. quoniam sicut concupiscentia spadonis maculat quidem virginem, sed non generat sobolem: ita & violentia iniqua, simulat quidem iudicium, sed non seruat æquitatis modum.

Quam bonum est correptum manifestare poenitentiam: sic enim effugies voluntarium peccatum. Sicut prius prohibuit iracundiam præualere in iudicio, sic & nunc laudat ut correptionem magistri sequatur poenitentia discipuli: ita quoque concupiscentia opprimatur peccatum, & venia impetratur delicti. Vnde saluator in euangelio Petro præcepit, dicens: Si peccauerit in te frater tuus, vade corripe eum inter te & ipsum solum: quod si poenitentiam egerit, lucratus eris fratrem tuum, & reliqua: hinc & in Prouerbis Salomon ait: qui abiicit disciplinam, despicit animam suam: qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis. Est tacens qui inuenitur sapiens, & est odibilis qui procax est ad loquendum. Hac sententia laudatur modestia bona viri, & vituperatur temeritas superbi: vel magis commendatur religio sitas & prudentia boni catholici, & reprehenditur atque detestatur stultitia & procacitas hæretici: quia sicut iste immoderato silentio ostendit sapientiam suam, sic & ille in

Eccle. 19. c.

Psal. 110. a.
Psal. 140. a.

Matt. 18. c.
Prou. 15. d.

loquacitate superflua manifestat stultitiam suam. sed quia taciturnitas aliquando procedit ex bono, aliquando vero ex malo, inde subiungitur. Est autem tacens non habens sensum loquelæ, & est tacens sciens tempus apti temporis. Sunt enim multi qui ideo tacent, quoniam non habent sensum & peritiam loquendi. sunt & alij qui non per insipientiam sed per scientiam silent, obseruantes in loquendo horam apti temporis. quia tempus est tacendi, & tempus loquendi: nec omne tempus ad omnia æqualiter conueniens est. Vnde sequitur. Homo sapiens tacebit usque ad tempus. Lingua itaque discrete frenanda est, non insolubilitate obliganda: ut nimirum cum opportunum considerat, postposita censura silentij, loquendo quæ congruunt in usum se vtilitatis impendat. Lasciuus autem & imprudens non seruabunt tempus. Mos est semper prudentium ut moderent sermones suos, & aptum tempus obseruent: stultorum vero, ut nec locum, nec tempus, nec modum custodiant: sed totum spiritum suum impudenter proferant. Mos est semper prudentium ut moderent sermones suos, & aptum tempus obseruent: stultorum vero, ut nec locum, nec tempus, nec modum custodiant: sed totum spiritum suum impudenter proferant. quod sæpissime hæretici & schismatici faciunt. Vnde apostolus Timotheum docet qualiter auditores suos instruat, ne intendant fabulis & genealogijs interminatis, quæ quæstiones præstāt magis quam ædificationem dei, quæ est in fide. finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: à quibus quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. quorum stultitiam adhuc redarguit sapientia dicens. Qui multis vtitur verbis, lædit animam suam: & qui potestatem assumit iniuste, odietur. Multis vtitur verbis hæretici, cum per eloquentiam humanam certant suam velare malitiam: qui sibi iniustam vsurpant potestatem, quoniam contra veritatem sentiendo non recte sibi vsurpant magistrum dignitatem. Vnde ipsi odibiles erunt, quia tam coram deo quam etiam coram hominibus turpes & detestabiles fiunt. quorum doctrina & studium totum vertitur illis in detrimentum. Vnde sequitur. Est processio in malis viro indisciplinato, & est inuentio in detrimentum. Sub lingua enim eorum labor est & dolor, sedent in occultis ut interficiant innocentem. quapropter tota machinatio dolosæ inuentiois eorum reputabitur eis in opprobrium sempiternum. fiet enim mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem & in scandalum. Est datum quod non sit vtile, & est datum cuius retributio duplex. Datum quod non est vtile hoc est, cum homo eleemosynam tribuens expendit eam pro humano favore: & est iterum datum cuius est retributio duplex, quando homo eleemosynam pro dei amore & pro æternæ vitæ desiderio facit. cui hic meritorum tribuitur honor, & in futura remuneratione gloria sequetur sempiterna. Vnde ipsa veritas in euangelio ait: Nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me & propter euangelium, qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc cum persecutionibus, & in sæculo futuro vitam æternam: cuius sententiæ sensus talis est, qui propter euangelium Christi carnalia reliquerit, spiritualia bona recipiet: quæ comparatione & merito sui ita erunt, quasi paruo numero centenarius numerus comparetur. quia nimirum à fratribus atque consortibus propositi sui, qui ei spiritali glutino colligantur, multo gratiorem etiam in hac vita recipiet charitatem, & in futuro præmia sempiterna. Est propter gloriam minoratio, & est qui humilitate leuauit caput. Hic locus euangelico testimonio exponi videtur, vbi dicitur: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Propter gloriam ergo minoratur homo, qui propter exaltationem cordis meritum virtutis illi decrevit: & ab humilitate leuauit caput, cum post præsentem contritionem anima eius gloria sublimatur æterna.

1. Tim. 1. a.

Luc. 18. c.

Luc. 14. c.
& 18. c.

b. j.

Est qui multa redimat modico precio, & restituens ea septuplum. Multa redimit modico pretio, qui per confessionem humilitatis ab omni meretur resolui delicto: & restituit ea septuplum, quando in vitiorum locum, copiosum inserit virtutum numerum. Nam Cvt ait apostolus: Vbi abundauit delictum, superabundat & gratia. Vt sicut regnavit peccatum in morte, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum dominum nostrum. Sapiens in verbo seipsum amabilem facit, gratiæ autem fatuorum effundentur. Sapiens in verbo est doctor catholicus, qui in doctrina sua seipsum amabilem facit, quando in testamentis diuinis veritatem sequi non negligit, gratiæ autem fatuorum, hoc est dogmata hæreticorum effundentur, nec vlllo vsui bono aptæ erunt. de quo adhuc subditur. Datus insipientis non erit utilis tibi, oculi enim illius septemplices sunt. Datus insipientis non erit utilis, quia doctrina hæreticorum nulli est salubris: oculi enim illius septemplices sunt, quia intentio voluntatis eius varijs nequitijs maculata est, quando ad nocendum semper extat parata. Septenarius ergo numerus qui propter diuina charismata (quæ Esaias propheta in spiritu sancti dono enumerat) perfectioni consecratus est, idem econtra aliquando plenitudinem nequitie significat. Vt est illud in euangelio, quod saluator de spiritu immundo ad tempus deserente hominem narrauit, dicens: Cum immundus spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam vnde exiui: & cum venerit, inuenit eam scopis mundatam, & tunc vadit & assumit septem spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi, & sunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Exigua dabit & multa improperebit, & apertio oris illius inflammatio est. Exigua dabit hæreticus, hoc est raro in tota doctrina sua veritatis indicia ostendit: & multa improperebit, quia in multiloquio suo plerumque impropria erroris effundit, & apertio oris illius inflammatio est, quoniam sermo eius nequitiam erroris in peccatoribus auditorum incendit. Hodie fœnerat quis, & cras expetit: & odibilis homo huiusmodi. Hæc sententia & instabilitatem hæreticorum significare potest: qui violenter erroris sui assensum ab auditoribus suis extorquent. Vnde & odibiles erunt tam coram deo quam etiam coram hominibus, vel altiori sensu insinuat, quod ille qui elemosynam pauperi tribuit, & in præsentem vitam retributionem quærit, odibilem semetipsum coram oculis diuinæ maiestatis facit. docet enim manifeste in euangelio ipsa veritas propter quid facienda sit elemosyna, ita dicens: Cum facis elemosynam nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. & item: nolite (inquit) thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur: & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo, vbi neque ærugo, nec tinea demolitur: & vbi fures non effodiunt, neque furantur. & alibi cuidam principi pharisæorum idem dominus dixit: Cum facis prandium aut cœnam noli vocare amicos tuos, neque fratres, neque cognatos, neque vicinos diuites: ne forte & ipsi te reuertent, & fiat tibi retributio: sed cum facis conuiuium voca pauperes, debiles, cæcos, claudos, & beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur autem tibi in resurrectione iustorum. Fatuus non erit amicus, & non erit gratia bonis illius. Fatuus tam ille est qui spiritualis laboris præmium in hac vita non in futura quærit, quam etiam hæreticus qui laudem humanam appetit & gloriam, quæ a solo est deo, quætere negligit, huiusmodi ergo hominibus amicus verus non erit, quia eorum stultitia verum amicum, qui secundum deum amicus sit, habere nescit: & ideo labor eorum in cælesti regno retributionem non habebit, quia transitoria vitæ gaudia maxime quæsiuit.

Roma. 5. d.

Esa. 11. a.

Luc. 5. c.

Luc. 6. a.
Matth. 6. c.

Luc. 14. c.

Qui enim edunt panem illius, falsæ linguæ sunt. Quoniam qui communicant dogmati hæreticorum, ipsi in fide & scientia mendaces sunt. Vnde per errorem suum omnibus notabiles erunt, sicut sequens sententia probat. Quotiens, & quanti irridebunt eum: neque enim quod habendum erat directo sensu distribuit, similiter & quod non erat habendum. Iccirco enim detestabilis est hæreticorum cæcus, quoniam canonem diuinum, & sacramenta quæ in illo continentur, ipse recto sensu non interpretatur, nec expositionem tractatum suorum quæ nulli est necessaria catholico sensu proferunt: & ideo prædicatio eorum simul & societas omnino est deuitanda. Lapsus falsæ linguæ quasi qui pavemento cadens, sic casus malorum festinanter venient. Sicut enim in planitie pavementi, vbi offendicula non sunt, frustra quis cadet: sic hæreticorum sensus propria nequitia excæcatus, in semita veritatis, quæ lucidior sole est, nequicquam titubat, & casum inuenit. quid autem eis ruinam pariat, continuus sermo palam insinuat. Homo ingratus quasi acharis. Quia ergo ingratus est hæreticus excellentis ingenij dolo quod percepit ex munere diuino, & magis elegit suum errorem condere, quam diuinam traditionem in scriptura sacra seruare. ideo sine gratia spiritus sancti deuiando demonstrat se auditoribus suis semper amarum & noxium esse. acharis enim interpretatur amarus, siue sine gratia & merito. ipse dicitur amarus, qui non meruit diuina gratia fieri repletus. Fabula vana in ore indisciplinatorum assidua erit. Bene ergo doctrina hæreticorum, quam nefando ore garrunt fabula nuncupatur. quia vanitatem omni modo sequitur. Vnde apostolus huiusmodi doctrinam respuens ad Timotheum scribens ait: Rogavi te vt remaneres Ephesi cum irem in Macedoniam, vt denunciare quibusdam ne aliter docerent, neque intenderent fabulis & genealogijs interminatis. quæ quæstiones præstant magis quam ædificationem dei, quæ est in fide. & rursum: ineptas (inquit) & aniles fabulas deuita. exerce te ipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est: pietas autem ad omnia utilis est. promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Nam quia vndique peruersorum sermo reprobabilis extat, inde adhuc subditur. Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo. Fatuus est ergo Iudæus qui cerimonias legis temporibus gratiæ necessarias esse docet. circuncisionem videlicet, neomenias, & sabbata, & hostias pecudum, & ea sub allegorica expositione iuxta sensum suum interpretando asserit habenda: cum finis legis Christus sit ad iustitiam omni credenti. fatuus est & philosophus, qui humana ratiocinatione aestimat se omnia posse comprehendere, vertitque doctrinam suam disputando iuxta elementa mundi, & non secundum veritatem, quæ est in Christo Iesu. Fatuus est & hæreticus, qui falsis argumentis & sophisticis allocutionibus conatur destruere doctrinam euangelij, & veritatem catholicæ fidei. horum ergo omnium reprobabitur parabola, hoc est argumentatio falsa: quæ lucente per Christum vbiq; veritate, vmbra legis veteris & figmenta falsa in ecclesiam introducere volunt. Est qui vetatur peccare ab inopia, & in reque sua stimulabitur. Superius reprehendit falsitatem hæreticæ doctrinæ, nunc similiter vituperat intentionem voluntatis peruersæ. sunt enim tales qui licet aliquando propter euentum aliquem non possint peccatum perpetrare in facto, tamen nunquam volunt quiescere a malo desiderio, quos parum iuuat forinsecus captiuatos teneri versutia & dolo. Est qui perdit animam suam præ confusione, & ab imprudenti persona perdet eam: personæ autem acceptione perdet se. Ille animam suam præ confusio-

i. Tim. 1. a.

i. Tim. 4. b.

b. ij.

ne perdit, qui timens transitoriam potestatem istius mundi, non audet profiteri veritatem euangelij: manifeste enim ipse dominus dicit: qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum sederit in maiestate sua. & item: Nolite (inquit) timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. sed potius eum timete qui potest animam & corpus perdere in gehennam.

Luc. 9. c.

CAPVT

XIII.

N St qui prae confusione promittit amico, & lucratus est eum inimicum gratis. Est quaedam pars hominum, quae in usu habet plura alijs promittere, sed pauca propter parcitatem solet reddere. Vnde huiusmodi eos quos poterant non promittendo habere amicos, in promissione mentiendo gratis lucrati sunt inimicos.

Opprobrium enim nequam in homine mendacium, & in ore indisciplinatum assidua erit. Non enim paruum vitium est mendositas, sed inter praecipua vitia enumeratur. Vnde in decalogo legis scriptum est: ne falsum testimonium dicas. & alibi: os (inquit) quod mentitur occidit animam. eius quoque assiduitas valde est vituperabilis & pernitiosa.

Exod. 20. c.
& Deut. 5. c.

Vnde & sequitur. Potior fur quam assiduitas viri mendacis. perditionem autem ambo haereditabunt: Non excusat furem quasi sit sine peccato, sed in eius comparatione aggrauat assiduitatem mendacij: sicut in Ezechiele propheta, fornicatio Hierusalem comparata fornicationi Samariae, sceleratior inuenitur. sed tamen ambae dignae sunt morte.

Ezech. 16. f.

& in euangelio peccatum Iudaei comparatum peccato Sodomorum, propensius esse ipsius domini ore pronuntiatur. quibus tamen ambabus in iudicio condignae retributiones paenarum referuntur. Mystice autem fures Iudaei possunt intelligi, quibus per Paulum dicitur: qui praedicas non furandum, furaris. & haeretici mendaces, quorum facinus eo propensius est Iudaeorum facinori, quo post perceptam gratiam baptismatis, & indumentum tunicae Christi, quo induebantur, ad apostasiam redierunt, & spiritui gratiae calumniam fecerunt. sed vtrorumque reatus perditionem aeternam, si sine poenitentia obierint inueniet.

Matt. 10. b.

Roma. 2. c.

Mores hominum mendacium sine honore, & confusio illius cum ipso sine intermissione. Ergo mores haereticorum peruersi, non sunt digni caelesti honore, sed perpetua inferni confusione: quae cum ipsis sine intermissione permanet in perpetua damnatione.

CAPVT

XV.

Sapiens in verbis producet seipsum, & homo prudens placebit magnatis. Sapiens semetipsum prode in verbis, quando prudentiam mentis demonstrat in benedictis. quod ipsa veritas in euangelio ostendit, dicens: Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum: ex abundantia enim cordis os loquitur. & homo prudens magnatis placebit, quia sanctis doctoribus placet deuotio discipuli bene obedientis. cuius merita pariunt sibi mercedem vitae aeternae, sicut sequens sententia declarando insinuat. Qui operatur terram suam, inaltabit aceruum frugum: & qui operatur iustitiam, ipse exaltabitur. Ille ergo operatur terram suam, qui carnem suam euangelico exarans vomere facit eam plurimarum virtutum fructus gignere, & iustitiae operibus deseruire. Cuius opera paterfamilias in futu-

Matt. 12. c.
& Luc. 6. g.

ra examinatione collaudans caelesti honore condigne remunerat, dicens: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui.

Matt. 25. b.
& Luc. 9. b.

Qui vero placet magnatis, effugiet iniquitatem. Hoc est quod superius dixit, homo prudens placebit magnatis. in eo enim placet deuotus discipulus bonis magistris, quod fugere certat omnem maculam iniquitatis. Vnde per psalmistam dicitur: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. & item: Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius cupiet nimis. potens in terra erit semen eius. Gloria & diuitiae in domo ipsius, & iustitia eius manet in saeculum saeculi. Xenia & dona excaecant oculos iudicum: & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum. Quod enim dona & pecuniae iudicia iudicum ab aequitatis tramite de via iniquitatis auertant, multis in locis sacra scriptura praecipit, dicens: Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, quas dominus deus tuus dederit tibi per singulas tribus tuas, ut iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent. non accipies personam nec munera. quia munera excaecant oculos sapientium, & mutant verba iustorum. iuste quod iustum est persequeris, ut viuas & possideas terram, quam dominus deus tuus daturus est tibi. quasi mutus in ore auertit correptiones pecuniarum amator, quia hoc silet propter illas quod dicendum erat: aut hoc dicit, quod reticendum fuerat: quorum vtrunque inutile est in iudicio. Vbi omnino regnare debet veritas, & praualere iustitia: quod sequens sententia etiam sub exemplo probat. Sapientia absconsa & thesaurus inuisus, quae utilitas in vtrisque? melius est hominibus qui abscondunt insipientiam suam, quam qui abscondunt sapientiam suam. Sicut nulla utilitas est thesaurorum qui in terra defossi hominum latent agnitione & aspectum, sic & sapientia indiscrete occultata possessoribus suis nullum adferet fructum, immo maximum detrimentum. proinde dominus quando in euangelio laudauit seruum, qui negotiando multiplicauit pecuniam domini sui, praemium condignum illi restituens: seruum nequam qui acceptum talentum sudario ligando abscondit in terra, multum obiurgauit, rependens illi meritam poenam: iccirco melius est hominibus (sicut hic scriptum est) ut occultent insipientiam suam, ne eam proferentes nonnulla generent delicta, quam ut abscondant sapientiam suam: per quam recte praedicando & bene viuendo possent alijs ad salutem prodesse, & sibi praeparare in regno caelesti mercedem perpetuam, in die videlicet iudicij, quando recipiet vnusquisque prout gessit siue bonum siue malum. admonendi namque sunt, qui cum praedicare vtiliter possint, immoderata tamen humilitate refugiunt. ut ex minori consideratione colligant quantum in maioribus rebus delinquant. Si enim indigentibus proximis ipsi quas haberent pecunias absconderent, adiutores proculdubio calamitatis extitissent: quo igitur reatu constringantur aspiciant, qui dum peccantibus fratribus verbum praedicationis subtrahunt, morientibus mentibus vitae remedia abscondunt.

Psal. 118. a.

Psal. 111. a.

Deut. 16. d.

FINIS:

b. iij.

Liber quintus.

CAPVT

I.

Fili, peccasti non adicias iterum, sed & de pristinis deprecare, vt tibi dimittantur. Salubre dat consilium, vt quia peccauimus (non est enim homo super terram qui faciat bonū, & non peccet) non iteremus peccata: sed de pristinis condignam pœnitentiam agentes deprecemur deum, quatinus dimittat nobis misericorditer quod nos per fragilitatem nostram commisimus nequiter. Quasi à facie colubri fuge peccata: & si accesseris ad illa, suscipient te. Coluber enim ille antiquus qui semper colit umbras peccatorum, & regnat in filiis tenebrarum interitum nostrum sine cessatione desiderat, & suggerit nobis opera facinorosa: ipse omnino nobis fugiendus est. quia si accesserimus ad illum consentiendo suggestionibus eius, suscipiet nos ad inferni tartarum secum ducendos, quatinus tormentorum eius simus participes, & damnationis consortes. Vnde adhuc de ferocitate eius loquens, addit: **Dentes leonis dentes eius, interficientes animas hominum.** In scriptura ergo sacra leo aliquando in bonam partem accipitur, aliquando vero in malam: quoniam leo dicitur Christus, & e contrario leo dicitur diabolus: sed leo Christus propter fortitudinem, vt est illud Ioannis: ecce dicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius. item leo diabolus propter scœuitiam: de quo Petrus scribens ad credentes, ait: Jobrij estote & vigilate in orationibus: quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret: cui resistite fortes fide. ipse enim interficit hominum animas, quia peccati laqueo captas æterna morte efficit reas. **Quasi romphæa bis acuta hominis iniquitas: plagæ illius non est sanitas.** Bis acuta romphæa hominis iniquitas, inde dicitur quod vtrique substantiæ ipsius, corporali videlicet & spiritali generet mortem: quia ignis gebænæ tam corpus quam etiam animam post diem iudicij excruciaturus est. cuius plagæ non est sanitas, quia postquam homo sine pœnitentiæ remedio de hac vita exierit, & illuc iusto dei iudicio damnatus fuerit, sine fine ibi ardebit. Vnde ipsis peccatoribus in extremo examine dicitur: **ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius: & ibunt impij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.** sed quia oportunitas loci se attulit, vt de irremissibili peccato aliquid diceremus, placuit nobis ex verbis sancti Augustini aliqua ponere, qui in sermone ad populum, vbi exposuit quæ sit irremissibilis blasphemia in spiritum sanctum, ita ait: **Primo ergo in nos ad accipiendam vitam æternam, quæ in nouissimo dabitur de bonitate dei, munus venit ab initio fidei remissio peccatorum: per quod beneficium eruemur de potestate tenebrarum, & princeps huius mundi mittitur foras à fide nostra.** Nam qui operatur in filiis infidelitatis, nulla vi alia nisi societate & obligatione peccati. in spiritu enim sancto, quo in vnū dei populus congregatur, eicitur spiritus immudus, qui in seipsum diuiditur. cōtra hoc donū gratuitū, cōtra istam dei gratiā loquitur cor impœnitens, ipsa ergo impœnitētia est spiritus blasphemia, quæ nō remittitur neq; in hoc sæculo, neq; in futuro. Contra enim spiritum sanctum quo baptizantur quorum

Apoc. 5. b.

1. Pet. 5. b.

Matt. 25. d.

Augustinus

Comment. Lib. V. 52

peccata omnium dimittuntur, & quæ accipit ecclesia vt cui dimiserint peccata dimittatur ei) Verbum valde malum & nimis impium siue cogitatione siue etiam lingua sua dicit, quem paciētia dei ad pœnitentiā adducit: ipse secundū duritiam cordis sui & cor impœnitens, thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei. qui reddet vnicuique secundū opera eius. Hæc ergo impœnitentia (sic enim vno aliquo nomine possumus vtrunque appellare blasphemiam, & verbum contra spiritum sanctum, quod remissionem non habet in æternum) hæc inquam impœnitentia, contra quam clamabat & præco & iudex dicentes: pœnitentiam agite, adpropinquabit enim regnum cælorum. Contra quam dominus os euangelicæ prædicationis aperuit, & contra quam ipsum euangelium in toto orbe prædicandum esse prædixit. Vbi postea quàm resurrexit à mortuis, ait discipulis suis: oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertio die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. hæc omnino impœnitentia non habet remissionem, neq; in hoc sæculo neque in futuro: quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc sæculo, quæ valet in futuro. sed ista impœnitentia vel cor impœnitens, quādiu quisque in hac carne viuat, non potest iudicari. de nullo enim desperandum est, quādiu paciētia dei ad pœnitentiam adducit. nec de hac vita rapit impium, qui non vult mortem impij, quantum reuertatur & viuat. Paganus est hodie. vnde scis vtrum sit futurus castro christianus? Iudæus infidelis est hodie. quid si cras credet in Christum? hæreticus est hodie. quid si cras sequetur catholicam veritatē? schismaticus est hodie. quid si cras amplectetur catholicam pacem? quid si isti, quos in quocunque genere erroris notas, & tanquam desperatissimos modo dānas, antequā finiant istam vitam, agant pœnitentiā, & inueniant veram vitam? quisquis vniuersa sua vita, quam in ista gerit carne, quantalibet longitudine protendatur, quæcumque verba vel ore vel sola cogitatione locutus fuerit corde impœnitenti, contra remissionem peccatorum, quæ fit in ecclesia, verbum dicit contra spiritum sanctum. si ergo (inquit) & pater & filius & spiritus sanctus peccata dimittunt, cur illa impœnitentia, quæ nunquam dimittitur, tantummodo ad spiritum blasphemiam dicitur pertinere? tanquam ille qui hoc impœnitentiæ peccato fuerit obligatus, dono sancti spiritus resistere videatur, quod eo dono fiat remissio peccatorum? Inter cætera hæc ita dicuntur, vt tamen inseparabilis intelligatur operatio trinitatis. Ita vt cū operatio patris dicitur, non eā sine filio & spiritu sancto operari intelligatur: cū operatio filij, non sine patre & spiritu sancto: & cum operatio spiritus sancti, non sine patre & filio. quod satis notum est recte credentibus, vel etiam vt possunt intelligentibus: & illud ideo dictum esse de patre, ipse facit opera, quod ab illo sit origo etiam operum, à quo est existentia cooperantium personarum: quia & filius de illo natus est, & spiritus sanctus principaliter de illo procedit, de quo natus est filius, & cum quo illi communis est idem spiritus: hinc est quod dominus Iesus in spiritu sancto dæmones eiecit, neque enim hoc & solus implere non poterat, atq; illum in adiutorium tāquam huic operi non sufficiens assumebat: sed spiritum diuisum in semetipsum, eo spiritu congruebat expelli, quem pater & filius non diuisum in semetipsum communitèr habent. sic & peccata quia præter ecclesiam non dimittuntur, in eo spiritu dimitti oportebat, quo in vnum ecclesia congregatur. denique si quemquam extra ecclesiam suorum pœniteat peccatorum, & hic tanti peccati quod alienum est ab ecclesia dei cor impœnitens habeat, quid ei prodest illa pœnitentia, cum isto solo verbum dicat cōtra spiritum sanctum quod extraneus est ab ecclesia, quæ accipit hoc donum vt in spiritu sancto fiat remissio peccatorum? quam remissionem cum trinitas faciat, propriè tamen ad spiritum sanctum intelligitur

Roma. 2. a.
Matth. 3. a.
Luc. 24. g.
b. iij.

pertinere: ipse enim est spiritus adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. ut ei possimus dicere, dimitte nobis debita nostra. quisquis igitur reus fuerit impenitentiae contra spiritum, in quo unitas & societas communionis congregatur ecclesiae, nunquam illi remittetur: quia hoc sibi clausit, ubi remittitur. & merito dānabitur cum spiritu, qui in seipso diuisus est, diuisus & ipse contra spiritum, qui in seipso diuisus non est. Item inter cetera, vnde blasphemiam spiritus haec sententia diceretur, causa extitit ex commemoratione spiritus immundi, qui in seipso diuisus est.

Marc. 3. b. Dicitum enim erat de domino quod in principe dæmonum eiecerat dæmones. Vbi ipse dominus ait, in spiritu sancto se eicere dæmones. ut spiritus qui non est in se diuisus, eum qui in se diuisus est vincat atque eiciat. Ille autem homo in eius perditione remaneat, qui in huius qui in se diuisus non est pacem per impenitentiam transire detrectat. hoc enim Marcus ita narrat: amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata & blasphemiae, quibus blasphemauerint: qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, non habebit remissionem in aeternum. sed reus erit aeterni delicti. Haec verba domini cum dixisset, sua deinde coniungit, dicens: quoniam dicebat spiritum immundum habet: ut ostenderet hinc fuisse exortam causam ut hoc diceret, quod dixerunt cum in Beelzebub principe dæmoniorum dæmones pellere. non quia ipsa esset blasphemiam quae non remittetur, cum & haec remittatur, si recta penitentia consequatur: sed quia hinc (ut dixi) causa extitit, ut a domino illa sententia proferretur, facta mentione spiritus immundi, quem aduersus seipsum dominus diuisum ostendit, propter spiritum sanctum, qui non solum aduersum se diuisus non est, sed etiam quos colligit efficit indiuisos. Nam & si quisquam ita sit contrarius veritati, ut deo loquenti non in prophetis sed in unico filio (cum propter nos eum, ut nobis in eo loqueretur filium hominis esse voluit) relictetur, remittetur ei, cum penitendo conuersus fuerit ad dei bonitatem: qui cum mortem impij nollet, quantum ut reuertatur & viuat, dedit ecclesiae suae spiritum sanctum, ut cuiuscumque in eo peccata dimitteret, dimitterentur ei: qui vero huic dono extiterit inimicus, ut non illud per penitentiam petat, sed ei per impenitentiam contradicat, fit irremissibile: non quodcumque peccatum, sed contempta vel etiam oppugnata ipsa remissio peccatorum. atque ita dicitur verbum contra spiritum sanctum, cum ex dispersione ad congregationem nunquam venit, quae ad remittenda peccata accepit spiritum sanctum, id est conuictum.

Cataplectatio & iniuriae adnullabunt substantiam, sic substantia superbia eradicabitur, & domus quae nimie locuples est adnullabitur superbia. In alia editione legitur, obiurgatio & iniuriae adnullabunt substantiam, iuxta historiam facilis est sensus, quia ubi contentiones & iniuriae excrescunt, ibi minuetur & decreset substantia, & tota domus possessio adnullata deficiet discordantium superbia. inter superbos enim semper iurgia sunt. ubi autem praevalet hominum dissensio, ibi continuo sequetur rerum suarum defectio. Vnde quidam sapientium interrogatus de lapsu potentissimi regni, quare tam cito ceciderit? respondit, concordia res minima crescunt, discordia autem maxima dissoluentur. Iuxta allegoriam vero omnis constructio haereticæ prauitatis & multiplex eorum error immitens argumentis varijs & syllogismorum conclusionibus ita adnullabitur, & ad nihilum redigetur: quia veritate catholicae fidei, & unitate pacis sanctae ecclesiae sequi noluerunt. Deprecatio pauperis ex ore usque ad aures eius perueniet, & iudicium festinato adueniet illi. In psalmo scriptum est, desiderium pauperum exaudiuit dominus, desideria cordis eorum exaudiuit auris tua. & in euangelio dominus ubi narrauit de vidua quae pro defensione sua clamabat ad iudicem iniquitatis, postea subiunxit, dicens: audite quid iudex iniquitatis dixit: deus autem non facit vindictam electorum

Ibid. 3. d.

Psal. 9. d.

Luc. 18. a

suorum clamantium ad se. die ac nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis quia cito faciet vindictam illorum. Ex ore enim pauperis deprecatio ad aures iudicis veniet: quia anxietas ecclesiae quam habet in diuersis tribulationibus, perueniet ad aures piissimi iudicis. & ipse eam ab omnibus tribulationibus suis eripiet, omnesque hostes eius dignis poenis subiciet.

Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris: qui timet deum, conuertetur ad cor suum. Qui non vult se corrigere a peccatis, & odit correptionem admonitoris, ipse indicium praebet in se nequitiae sui seductoris. quoniam malignus indurauit mentem eius ne cederet: & obaudiret veritati. Nam qui timorem dei habet in semetipso, conuertit cor suum ad audienda & implenda praeccepta legis diuinae. Notus a longe potens lingua audaci, & sensatus scit labi se ab ipso. Manifestatur ergo praesumptio haeretica in lingua temeraria, qua loqui praesumit aduersus deum iniquitatem: sed cautela hominis religiosi & fidelis obseruat se, ne in eius errorem cadat. Qui aedificat domum impendijs alienis, quasi qui colligat lapides suos in hyeme. Hanc sententiam possumus dupliciter intelligere: ut aut iuxta allegoriam significet haeticum, qui testimonia diuinarum scripturarum a sensu prauo omnino aliena congregat in vnum, ad confirmationem erroris sui, frustra laborare: quia vindicta vltionis iustae dissoluetur duritia actionis nefandae: aut secundum tropologiam auarum raptorem, qui ex alienis rebus sua lucra studet augere, omnibus bonis vacuum in die iudicii pro malo opere suo valida tormenta luere.

CAPVT

II.

STupa collecta synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis. Comparat rei fragili peccatorum synagogam, ut ostendat eius vilitatem & velocissimum interitum. quia sicut stuppae collectio igne adhibito facile conflagrat, ita peccatorum coetus in futura vindicta sine mora disperiet. Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi & tenebrae & poena. Reddit causam quare velox sit malorum perditio, quia via, id est vita illorum praesens, per quam ad remunerationem futuram tendebant, plena fuit doloribus & duris peccatorum operibus. Vnde & in fine illorum succedunt eis inferi & tenebrae & poena, quibus merito excruciantur in aeternum. E contrario vero iustus ab his omnibus se obseruat, & ad caelestem retributionem se praeparat. Vnde & sequitur. Qui custodit iustitiam, continebit sensum eius. consummatio timoris dei, sapientia. Qui ergo custodit iustitiam, seruabitur ab illa, & in fine illum sequetur aeterna gloria: quia consummatio bonae voluntatis eius, quam in diuino timore habuit creatoris sui agnitione & contemplatione remunerabitur. Et sensus eius non erudietur, qui non est sapiens in bono. est autem insipientia, quae abundat in malo: & non est sensus, ubi abundat amaritudo. His quippe sententijs confunditur error haereticorum: quia eorum sensus quem habent in scripturarum sacrarum meditatione non est salubris scrutantibus eum: vel potius non est sensus dicendus, ubi abundat nequitia & dolus. quia dominus creauit hominem rectum, & ipsi immiscuerunt se infinitis quaestionibus. Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons vitae permanet. Quisquis a deo donum verae sapientiae percipit, ipse multiplicibus doctrinarum & virtutum fructibus abundabit, quia in illo replebitur illa dominica sententia qua dicit: qui biberit aquam quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. & item: qui sitit (inquit) veniat ad me, & bibat: & de ventre eius fluent aquae viuae.

Ioan. 4. b.

Ioan. 7. f.

Cor fatui quasi vas confractum, & omnem sapientiam non tenebit. Mens ergo stulti haeretici quasi vas confractum est, quia malitiae stimulis undique est perforatum, nec iam habilis est ad usum sapientiae, quia virtutem eius, quae sincera & pura est, propter sui fatiditatem continere non potest. Unde dicit: omnem sapientiam non tenebit, quia spiritus sanctus disciplinae effugiet factum. & in maliuolam animam non introibit sapientia. Verbum sapiens quodcumque audierit inscius laudabit, & ad se adiciet: audiet luxuriosus & displicebit illi, & proiciet illud post dorsum suum. Inscium appellat humilem auditorem & intentum meditatorem. Verbi dei, qui sitit cum propheta & appetit, ut perueniat ad praesentiam & agnitionem domini sui, hic secundum saeculum est stultus, secundum deum vero ad discendum studiosus: quia filii huius saeculi prudentiores sunt filii lucis in generatione sua. Talis ergo quodcumque verbum sapiens audierit, laudabit, amabit, & in suam mentem recondere festinabit. E contra vero luxuriosus & amator voluptatum saeculi, cum audierit verbum dei, displicebit illi, & proiciet post dorsum suum, hoc est in irritum ducit, nec ipsum opere implere contendit. Narratio fatui, quasi sarcina in via: nam in labijs sensati, inuenietur gratia. Doctrina ergo haeretici cunctis sanum sapientibus onerosa est in via huius saeculi, quia nulli usui apta, sed omnibus bonis est contraria. In labijs ergo sensati inuenietur gratia, quia in verbis doctoris catholici reperitur sana praedicatio & gratia spiritus sancti. Os prudentis quaeritur in ecclesia, & verba illius cogitabant in cordibus suis. Hoc est doctrina catholici praedicatoris quaeritur in populo dei, & deuoti auditores verba illius retractando cogitant in cordibus suis, quatinus ea recte intelligendo & bene viuendo compleant actionibus pijs. Tanquam domus exterminata, sic fatuo sapientia, & scientia insensati inenarrabilia verba. Domus exterminata bene potest dici haereticorum synagoga, ubi recti & catholici sensus spernitur sapientia. Propterea scientiae illorum sunt inenarrabilia verba: quia multiplicibus erroribus sunt obnoxia, non enim docent quod veritas habet, sed quod fallaciter eorum finxit nequitia. Compedes in pedibus stulto doctrina, & quasi vincula manuum supra manum dextram. Verbum enim vitae quod liberat a morte animas fideles, obligat compede animas errantes, quia gressibus eorum quibus incedunt in via iniquitatis contradicit, & dextrae eorum, hoc est operibus prauis vincula iniicit, quando actiones eorum damnando fortiter reprehendit.

C A P V T

III.

Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit. Homini prudenti temperantia in omnibus bene conuenit, quam fatuus verbo & moribus omnino seruare nescit. Iuxta altiore autem sensum, stultus haereticorum ceteris plausibili operatione per rhetoricam artem docendo auditorum fauorem quaerit: sed ordo sanctorum doctorum ita iocunditatem locutionis suis intermiscet doctrinis, ut tamen a veritatis tramite & euangelicis nullo modo aberrat disciplinis. Unde & sequitur.

Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quasi brachiale in brachio dextro. Ergo qui aurum sapientiae splendorem & mysticum diuinae legis sensum significat, quasi ornamentum aureum est prudenti doctrina, cum praedicatio illius diuina illustratur sapientia: & quasi brachiale in brachio dextro, cum vniuersa opera sua & totam vitam suam virtutum circumdat disciplina: nec enim aliud docere aut agere nouit, nisi quod norma aequitatis & iustitiae dicitur regula. Pes fatui facilis in domum proximi, & homo peritus confunditur a

persona potentis. Pes fatui facile progreditur in domum proximi, cum haeretici authorum suorum sectam in domicilio scripturarum suarum latitantem student imitari: sed homo peritus confunditur a persona potentis, quando catholicus doctor erubescit errore sequi hominis superbientis. Stultus a fenestra respiciet in domum, vir autem eruditus foris stabit. Hic locus per figuram ostendit malitiosam haereticorum calliditatem, & luculentam catholicorum simplicitatem. Stultus ergo a fenestra respiciet in domum, quando callidus argumentator in domo scripturarum foramina quaerit occultioris sensus, unde erroris sui possit arripere assertionem: sed catholicus doctor foris stabit, quia scripturam sacram manifestare, & ad multorum notitiam praedicatione sua perducere contendit. Veritas enim, angulos non amat, sed per lucis semitam ambulat. Stultitia hominis audire per ostium, & prudens grauibitur contumelia. Stultitia est hominis ab ore haereticorum velle praedicationis audire verbum, quia inde fidei suae potest accipere scandalum. Verus ergo praedicator verbi dei sapius malorum afficitur contumelia, quia ab aequitatis nullo modo vult discedere regula. hoc enim distat inter haeticum & catholicum, quod ille appetit laudem humanam, iste gloriam diuinam: ille quaerit prospera mundi, iste non pertimescit pro Christo aduersa pati: ille tendit ad portas mortis, iste ad gaudia regni caelestis. Labia imprudentium stulta narrabunt, verba autem prudentium statim ponderabuntur. Hoc insinuat quod sermones insipientium stultitiam prauis sensus semper proferunt, verba autem fidelium regulam recte fidei in doctrina sua ubique seruare contendunt. In ore fatuorum cor illorum, & in corde sapientium os illorum. In ore fatuorum cor illorum est, quando haereticorum & sebiismaticorum stulta intentio verborum intendit ornatu: in corde autem sapientium os illorum, quando electorum studet eloquium verae sapientiae fideliter exprimere sensum. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. Non ideo maledicitur impius, quod maledictum dicit malignum diabolum, sed quod hunc, quem nouit malignum, non cessat peruersa voluntate & operibus prauis sequi inimicum. Unde dominus in Euangelio ad Iudaeos ait: Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Non enim filii diaboli ipsi fuerunt conditione naturae, sed malitiae illius peruersa imitatione: in eo enim semetipsum impius male dicit, quod diabolum propter impietatem suam damnatum magis elegit imitari quam Christum pro salute humani generis crucifixum. Sufurro coinquinabit animam suam, & in omnibus audietur: & qui manserit odiosus erit, tacitus & sensatus honoratur. Sufurro nullus melius intelligi potest, quam haeticus, qui occulte in doctrina sua insidias & laqueos erroris disponit, ad decipiendas imprudentium animas. hic sceleribus multis animam suam coinquinabit, & in omnibus tam verbis quam etiam factis coram sapientium oculis semper odiosus erit, & quicumque eorum sectis deceptus in eis permanere usque ad finem decreuerit, iste similiter omnibus bonis odibilis erit. E contrario vero ille qui linguae suae seruat temperamentum, & verborum moderatum tenet silentium, iste secundum boni sensus sui dignitatem caelestem Christo tribuente possidebit honorem.

C A P V T

IIII.

In lapide luteo lapidatur piger, & omnes loquentur super aspernatione illius. In lapide luteo lapidatur piger, quando peccatori duris scripturarum sententijs faeditas scelerum suorum exprobratur. Omnesque loquentur super aspernatione illius, quia omnes boni detestantur & despiciunt sordes operum ipsius: & quia ma-

xime tales per officia doctorum arguuntur, inde apte subiungitur: De stercore boum lapidatus est piger, & omnis qui tetigerit eum, excutiet manus. Lapidatur piger de stercore boum, quando pigritia malorum in bono opere torpentium: per aptam stultitiæ suæ orationem à sanctis prædicatoribus illis impropereatur. ita vt omnes qui aliquo modo cõmunicauerint negligentia eorum, manus operum à squalore fœditatis illorum excutiant, & ad obseruantiam mandatorum dei vtili exercitio recurrant. Aliter piger iste qui in lapide luteo vel de stercore boum lapidatus est, populum significat Iudæorum, qui ex fragili gentiliū turba & legem ignorantem (quæ lapis figurat luteus) exprobratur: eo quod pro paruitate sensus sui in Christum palam aduenientem, qui sibi in lege & prophetis promissus est, renuit credere. Idem & de stercore boum, hoc est de Iudæis credentibus, qui ex antiquis bobus patriarchis videlicet religiosi, & legis iugum portantibus editi sunt: pro cæcitate cordis sui irridentur. quoniã incarnationem saluatoris præsentialiter sibi datã, digna fide recipere noluerunt. Confusio patris est de filio indisciplinato, filia autẽ fatua in deminoratione fiet. Confunditur enim doctor quilibet pro reprobis moribus discipuli indisciplinati: quia in eo laboris sui fructum condignum non inuenit, similiter in filia indisciplinata honoris eius diminutio fit. quã in peruersitate morum illius tristitiam & non bilaritatem cordis habet. an non ille contristatus de discipulorum improbitate fuit, qui ad quosdam ita scripsit, dicens: Vellem autem esse apud vos modo, & mutare vocem meam: quoniam confundor in vobis? qui alibi de profectu bonorum filiorum gaudens gratulando exultat, dicens: multa mihi fiducia est apud vos: multa mihi gloriatio pro vobis, repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Et item: in consolatione (inquit) nostra abundantius magis gauisi sumus per gaudium Titi. quia repletus est spiritus eius ab omnibus vobis: & si quid apud illũ de vobis gloriatus sum, nõ sum confusus. Filia prudens, hæreditas viro suo: nam quæ confundit, in contumelia fit genitoris. Anima ergo quæ prudenter & deuote Christi seruitium agit, ad hæreditatẽ eius pertinebit: quæ autem confusione dignas res gerit, contumeliam genitori spiritali facit, qui eam per spiritus sancti gratiã in baptisinate regenerauit, & sibi filiam adoptauit. Patrem & virum confundit audax, & ab impijs non minorabitur: ab vtrifq; inhonorabitur. Pater animæ Christianæ deus est, vir autem eius Christus. hæc ergo si ad apostasiam venerit, & hæreticum errorem procaciter defenderit: inhonorat patrem suum spiritalem, & virum: sed licet ab impijs & sui erroris participibus præsentialiter non vituperetur, ab vtrifq; tamen, hoc est patre & viro, de quibus superius dixit, in futuro iudicio confundetur, & damnatione merita perpetuis pœnis subiicietur. Musica in luctu importuna narratio, flagella & doctrina in omni tempore sapientiæ. Contra eos facit qui operatione sua in ecclesia plausum populi & fauorem quærunt, & non ad hoc tendunt, vt magis compunctionem lachrymarum in auditoribus suis excitent cum ecclesiæ panis, non panis sit ridendum, sed lugendum: Ideo dicit flagella & doctrina in omni tempore sapientiæ. quia in omni tempore conuenit, vt ad præsentium rerum despectum, & ad futurorum appetitum per doctores suos populus prouocetur: vt sciat nunc tempus esse lugendi, tunc autem ridendi. nunc tempus belli, tunc autem pacis. Vnde ipsa veritas in Euangelio ait: Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur. E contra alibi mundi amatoribus, qui præsentis vitæ consolationem quærunt, comminatur, dicens: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis. hinc & Salomon ait: Cor sapientium in domo luctus, & cor insipientium in domo lætitiæ: id est, in domo talis viri qui se corripiat delinquentem, & adducat ad lachrymas. non in domo lætitiæ, vbi doctor decipit & decipitur: quãdo nõ conuersionem audientium, sed plausus quærunt & laudem. hic quoque quoniam saturatus est, propterea recepit consolationem suam. Denique huic expositioni etiam sequentes versiculi concordant. ait enim: melius est audire increpationem sapientis, super virum audientem carmen stultorum. quia sicut vox spinarum sub olla, sic risus stulti, sed & hoc vanitas. melius est enim à sapiente corripi, quam per adulationem decipi blandientium. cui simile est illud: meliora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici. Sicut enim vox spinarum sub olla ardentium strepitum reddit insuauẽ, sic & palpantis magistri verba non proderunt vel ad curas sæculi, quæ spinæ interpretantur, auditores suos cohortantis, vel futuro eos incendio præparantis.

tem, & adducat ad lachrymas. non in domo lætitiæ, vbi doctor decipit & decipitur: quãdo nõ conuersionem audientium, sed plausus quærunt & laudem. hic quoque quoniam saturatus est, propterea recepit consolationem suam. Denique huic expositioni etiam sequentes versiculi concordant. ait enim: melius est audire increpationem sapientis, super virum audientem carmen stultorum. quia sicut vox spinarum sub olla, sic risus stulti, sed & hoc vanitas. melius est enim à sapiente corripi, quam per adulationem decipi blandientium. cui simile est illud: meliora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici. Sicut enim vox spinarum sub olla ardentium strepitum reddit insuauẽ, sic & palpantis magistri verba non proderunt vel ad curas sæculi, quæ spinæ interpretantur, auditores suos cohortantis, vel futuro eos incendio præparantis.

CAPVT

V.

Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. Sicut testa licet multo labore artificis conficiatur, tamen ad firmitatem lapidis non perducitur: sed ex fragili materia fabricata, fragilem sui corporis exhibet statum. sic & fatuus, licet solerti cura magistri in omni disciplina nutriatur vel edoceatur, vix tamen ad perfectionem boni discipuli perducitur: sed sicut sensu est brutus & animo indeuotus, etiam scientia & virtute minime erit perfectus. Vnde & subditur. Qui narrat verbum nõ attendenti, quasi qui excitat dormientem de graui somno. Apta fit comparatio dormientis, & non attendentis. quia sicut ille grauatur somno, ita iste stulto opprimitur sensu. Vnde subiungitur. Qui enumerat stulto, & in fine dicit, quis est hic? Non enim ritè intelligit doctrinæ verbum, neque grate suscipit docentis studium. Vnde in huiusmodi dispendio magis dolendum est quàm gaudendum. & pro recuperatione ægroti cum fletibus orandum, quia ipse pro salute sua gemere nescit. Super mortuum plora, deficit enim lux eius: & super fatuum plora, deficit enim sensus eius. modicum plora super mortuum, quoniam requieuit. nequissimi enim nequissima vita, super mortẽ fatui. luctus mortui septem dies, fatui autem & impij omnes dies vitæ illorum. Duce quippe sunt mortes: vna corporis, quæ omnibus hominibus est cõmunis: alia animæ, quæ peccatoribus solummodo est specialis. vna in præsentis sæculo terminatur: altera autem in æternum non finietur. ideo dicit, super mortuum modicum plora, quoniam requieuit. mors enim corporis, præsentis laboris est finis, & requiem dabit sanctis à dolore vitæ præsentis. Similiter & illud quo dicitur, luctus mortui septem dies, fatui autem & impij omnes dies vitæ illorum, significat quod corporalis mors tantummodo fit in præsentis vitæ spatio, quod septenario dierũ numero discurrit. Fatuorum autem, hoc est peccatorum & impiorum permanet omnes dies vitæ illorum, hoc est in sæculum sæculi. quando animæ illorum sine mortis interuentu perpetualiter excruciantur in inferno. Cum stulto non multum colloquaris, & cum insensato ne abieris: serua te ab illo. vt non molestiam habeas, & non coinquinaberis in peccato illius. deflecte ab illo & inuenies requiem, & non acediaberis in stultitia illius. In his sententijs sapientia docet, vt cum stultis hominibus non protrahamus locutionem. quia ibi nullam inueniemus vtilitatem, & maxime in hæreticis, quorum stultitia plena est blasphemia, huiusmodi enim homines deuitandi sunt, ne in peccatorum illorũ sordibus coinquinemur, & quietem pacis & tranquillitatem amittamus, quia cum his nunquã requiem inueniemus. si enim se conuertere voluerint, & deserere errorem suum, vt respiciant à diaboli laqueis, quibus capti tenebantur ad ipsius voluntatem: iam non vt inimici, sed vt fra

Galat. 4. c

2. Cor. 7. a

Ibid. c

Matth. 5. a

Ecclesiastes
7. a

Prou. 27. a

tres tractandi sunt, ceterum autem quandiu in errore suo perstiterint, omnino sunt fugiendi ac deuitandi, nec vlllo communionis solatio fouendi. Vnde dicit Ioannes apostolus, si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert: nolite recipere eum in domū, nec aie ei dixeritis, qui enim dixerit illi aue, cōmunicat operibus eius malignis. hinc & Paulus ait: hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est qui huiusmodi est, & deliquit proprio iudicio condemnatus. & quia huiusmodi hominum mores & verba difficilia sunt ad portandum, ideo subiungitur. Super plumbum quid grauabitur? & quod illi aliud nomen quàm fatuus? harenam & salem & massam ferri facilius est portare, quàm hominem imprudentem & fatuum & impiū. Huic simile est illud, quod in Proverbijs scriptum est: graue est saxum, & onerosa harena: sed ira stulti viroq; grauior. & item: melius est occurrere vrsæ raptis fœtib; , quàm stulto confidenti in stultitia sua. harena minorum potest significare multitudinem peccatorū: salquia pro sapientiā sæpe in scripturis ponitur, hic potest significare philosophos gentiliū, qui sapientiæ imitantur studium: massa ferri duritiam persecutionis paganorum, & quia hæc omnia comparat homini imprudēti & fatuo & impio, videlicet hæretico, qui imprudens est scientia, fatuus doctrina, impius vita. significat intolerabilius esse malum quod ipse agit post perceptionem sacri baptismatis, & confessionē nominis Christi, agnitionēq; veritatis apostata factus: q̄ hoc quod vel homo catholicus committit in multitudine minutarum transgressionum: vel philosophus gentilis in humane sapientiæ scriptis: vel paganus persecutor, qui nondū peruenit ad fidem. & ideo ignorans odio habet veritatē, & persequitur Christianā religionē. seruus enim qui scit voluntatē domini sui & non facit, vapulabit multis. qui autē nescit & nō facit, vapulabit paucis. Loramentū ligneum colligatum fundamento ædificij non dissoluitur: sic & cor confirmatum in cogitatione consilij. Ligna ergo legimus iustos viros significare, qui fructū dabunt in tempore suo, & quorum folia non decidunt, & omnia quæcunq; fecerint prosperabuntur. fundamentum autem ædificij apostolos & prophetas, quorum prædicatio sustinet ecclesiæ ædificium. loramentū enim ligneum colligatum fundamento ædificij, nō dissoluitur. quoniā fides passionis Christi in cordibus credentium adiuncta doctrinæ apostolorum, indissolubile ædificium ecclesiæ facit, veræq; charitatis glutino fortiter connexum. Nec persecutorum minis & flagellis, nec hæreticorum insidijs vnquam destrui permittit, firmum enim stat domini fundamentum, & cor fidelis viri in huiusmodi dogmatibus confirmatum, aliqua aduersitate infirmari non potest. sed summi artificis manu corroboratum, illæsum permanet in perpetuum. quod & sequens sententia ita comprobatur. Cogitatus sensati in omni tempore vel metu non deprauabitur. Nullo modo enim aduersitas mundana, aut persecutorum flagella, vel hæreticorum bella, siue etiam insidiæ malignorum spirituum subuertere vel deprauare, cor prudentis hominis poterunt. qui iuxta diuinorum librorum consilium diuina mandata custodit, & totum animi sui consilium deo omnipotenti spe firma committit. Econtrario verò quid timidus corde, & dissolutis robore mentis contingat, sequenti cōparatione ostendit, dicens: Sicut paleæ in excelsis & cēmenta sine impensa posita contra faciem venti non permanebunt, sic & cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris non resistit. Sicut ergo paleæ leues in excelsis locis posite flatu venti tolluntur, & sicut cēmenta quæ mixtura calcis non bene conglutinata sunt, parietem firmum facere nō possunt, sed in aduentu turbinis cito deciduum reddunt: sic & cor timidum in sapientissimæ hære-

2. Ioan. 1. c

Tit. 3. c

Prou. 27. a

Prou. 17. b

Luc. 12. f

Psal. 1. b

ticorum, vbi spiritus sanctus nullum præstat rectæ fidei firmamentum, & veræ charitatis solidamentum aduenienti molestiæ persecutionum resistere non valet, sed ruina maximè patet. has ergo duas comparationes, hoc est cordis firmi sensatorum in fundamento catholice fidei solidati, & cordis timidi hæreticorum vacillantis in stultitia errorum ipse saluator in Euangelio luculenta similitudine exposuit, dicens: Omnis ergo qui audit verba mea hæc & facit ea, as-
 similabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & nō cecidit, fundata enim erat supra petram: & omnis qui audit verba mea hæc & non facit ea, similis est viro stulto, qui ædificat domum suam super arenam: & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam & cecidit, & fuit ruina eius magna. Fundamentum quod apostolus Paulus architectus posuit vnum est dominus noster Iesus Christus, super hoc fundamentum stabile & firmum & per se robusta mole fundatum, ædificatur Christi ecclesia: super arenam verò, quæ fluida est, & coagmentari non potest, nec in vnam copulam redigi, omnis hæreticorum sermo ad hoc ædificatur vt corruat. quid per pluiam nisi multimodas diabolicas tentationes? per flumina, apertas manifestasque persecutiones? per ventos, malignos spiritus intellegi voluit? quia vnus cuiusq; conscientia, quæ spe defixa in deum non permanet, neq; in tentationibus, neq; in persecutionibus, neq; ante malignos spiritus subsistere valet. & tanto vnus cuiusq; conscientia malignis spiritibus acrius concutitur, quanto mens carnalis in his quæ mundi sunt amplius à superioribus disungitur. quantoq; amplius in inferioribus illigatur. Sicut ornatus arenosus in pariete limpido, sic & cor trepidum in cogitatione fatui. omni tempore non metuet: sed qui in præceptis dei permanet, semper pungens oculos deducet lachrymas: & qui pungit cor, proferet sensum. Aliud paradigma ponit, in quo ostendere vult, quod sicut limpida paries propter lenitatē suā non recipit puluerem arenæ, sic & cor fatui in cogitatione sua spernit scelerum suorum recollectionem, nec vult pœnarum futurarum habere formidinem: qui vero in præceptis dei bene operando semper permanet, ille cordis sui oculum timoris aculeo pungit, & producit ex eo compunctiois lachrymas tam pro terrore iudicij futuri, quàm pro amore vitæ æternæ: & ita timorē dei semper in conspectu cordis habens studet recte scripturam sacram intelligere, & alijs veraci sermone prædicare.

CAPVT

VI.

MItens lapidem in volatilia, deijciet illa: sic & qui cōuiciatur amicum, dissoluet amicitiam. Docet sapientia vt amici inter se iurgantes verba conuiciorum in alterutrum non proferant, nec secreta diu velata per furorē in inuicem denudent. quia sicut lapidis ictu volatus auis deijcitur, ita & cōuicij verbo vis amicitie dissoluetur. Ad amicum si produxeris gladium, non desperes: est enim regressus ad amicum. si aperueris os triste, non timeas: est enim concordatio. excepto conuicio, & improprio, & superbia, & mysterij reuelatione, & plaga dolosa. in his omnibus effugiet amicus. Nunc aperit quæ res amicum bonum possint conseruare, quæ ve illum penitus effugare atque alienum facere. Si enim verbo correptionis amicum pro aliquo commisso inhonesto, charitatis affectu corripueris, ita vt velis eum corrigere, nō debes de amicitia eius desperare. quia licet ad tempus doleat de obiurgatione, postmodum tamē agnita correptionis vtilitate citius regreditur ad ius prioris amicitie, nec propter verbum tristæ perseuerat in accepto dolore: quia omne quod erga eum actum est, absque frau-

Matth. 7. d

Eccli. 12. b

dis esse intelligit machinatione. si autem læseris illum conuicij sermone & improprij, & superbia, & secretorum reuelatione, & doloitate nequitiae: in omnibus his effugiet amicus. etiam de reditu eius ad amicitiam pristinam poteris desperare. Vnde alibi dicitur: amico reconciliato non credas in æternum. Fidem posside cum proximo in paupertate illius, vt & in hereditate illius cohæres sis. In aduersitate fides amici magis probatur, quam in prosperitate: quia multi amici mensæ & non permanent in die necessitatis. Ideo suadet vt in paupertate & tribulatione fidem seruemus proximo, quatinus in bonis illius simul cum eo collætemur. Mystice autē quicūq; in præsentī sæculo & in tribulatione præsentis vitæ condolet fratri, & proximo, in hereditate futuræ patriæ lætitiæ eius erit particeps & gloriæ. Ante ignem camini vapor & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinē maledicta & contumeliæ & minæ. Sicut fumus præcedit ignis incendium, sic & verborum duritia præuenit homicidij malum. Vnde in Proverbijs scriptum est: sermo durus suscitatur rixas, & item: cum defecerint (inquit) ligna extinguetur ignis, & susurrone subtracto iurgia conquiescunt. sicut carbo ad prunas & ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitatur rixas. hinc & saluator in euangelio causam iræ præcepto suo auferre voluit, ne homicidij scelus adderetur, dicens: Audistis quia dictum est antiquis: non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis: quia omnis qui transigitur fratri suo, reus erit iudicio, & cætera. Amicum salutare nō confundar, & à facie illius non me abscondam: & si mala mihi euenerint, per illum sustinebo. Quanta bona sint in vera amicitia, non est possibile enarrare: & quanta mala sint in odiosa inimicitia, nullus verbis potest enuntiare, quia sicut amicitia totius boni est laudabile solidamentum: sic & e contrario inimicitia totius mali est detestabile argumentum. si enim euenerint tibi bona, amicus tuus tibi congaudebit. si autem acciderint mala, amicus tibi condolebit, ac sufferre tecum certabit. Omnis qui audiet, cauebit se ab eo. Hoc est, omnis qui intelligit quanta bona sint in amicitia vera, cauet ne per incuriam perdat illam, cauet enim ne conuicio & improprio, & cæteris quæ supra enumerauit exasperet amicum, & lædat amicitia iura. Quis dabit ori meo custodiam, & supra labia mea signaculū certum? uti ne cadam ab ipsis, & lingua mea perdat me. Nouit enim vir sapiens quanta mala eueniant per temeritatem linguæ. ideo interrogat, quis sibi custodiam præbeat suæ loquelæ, vt non declinet in verbum malum: vnde animæ suæ certissimum possit euenire detrimentum, quantum autem periculum humanæ vitæ consistat in potestate linguæ, Iacobus apostolus in epistola sua ostendit, dicens: Ecce quantus ignis quam magnam syluam incendit? & lingua ignis est, vniuersitas iniquitatis lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis nostræ inflammata à gebenna. Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpentium, etiam cæterorum domantur & domita sunt à natura humana. Linguam autem nullus hominum domare potest, inquietum malum plena veneno mortifero, in ipsa benedicimus dominum & patrem, & in ipsa maledicimus homines qui ad similitudinem dei facti sunt, ex ipso ore procedit benedictio & maledictio.

Iacob. 3. b

CAPVT

VII.

Domine pater & dominator vitæ meæ non derelinquas me, & ne finas me cadere in illis. Nam cum prius interrogaret quis daret ori suo custodiam, & supra labia signaculum certum, quia neminem inuenit qui hoc perfecte fa-

cere possit, ad eius opitulationē se cōuertit qui eum in initio creauit. vt cuius opere fuit vt in natura subsisteret, eius munere fiat ne in vitiorum voraginem cadat. Quis superponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam sapientiæ, vt ignorantibus eorū nō parcant mihi, & non appareant delicta illorum, & adincrescant ignorantia meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundant, & incidam in conspectum aduersariorū meorum, & gaudeat inimicus meus? Quia vir sapiens intellexit vitiorum crimina sibi noxia esse ac mortifera, ideo quærens appetit in cogitatu suo disciplinæ flagella, & in corde suo doctrinā habere prudentiæ: ne forte ignorantia detentus non agnoscat delictorum pericula, & augeantur facinorum crimina, pro quibus incidat in manus aduersariorum, & gaudium perficiat spiritualium inimicorum. Domine pater & deus vitæ meæ ne derelinquas me in cogitatu illorum. extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, & omne desiderium prauum auerte à me. Aufer à me ventris concupiscentias, & concubitus concupiscentiæ ne apprehendant me, & animæ irreuerenti & infrunitæ ne tradas me. Deum patrem vniuersorum & factorem & dominatorem vitæ humanæ rogat ne se deserat, nec in consilium malignorum spirituum venire permittat: sed magis tollat ab eo elationem mentis, omnemq; desiderium prauum auferat gastrimargiæ, hoc est gulæ vitium, & libidinem fornicationis, & maxime ne animæ irreuerenti & impudicæ tradatur, scilicet ne huiusmodi vitij capiat aut obligetur. dicitur enim deus tradere hominem alicui periculo, quando iusto iudicio permittit eum incidere in illud. Ideo rogamus illum in oratione dominica, ne inducat nos in tentationem, hoc est ne permittat nos induci in tentationem. Deus enim neminem tentat, hoc est neminem decipit. quia ipse intentator est malorum tentamentorum.

Matth. 6. b
Luc. 11. a

CAPVT

VIII.

Doctrinam oris audite filij, & qui custodierit illam, non peribit labijs suis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis. Doctrinam oris appellat disciplinam verborum: hanc audire, hoc est diligenter discere & seruare iubet. quoniam qui hanc custodierit, non peccat in labijs suis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis, hoc est in factione doli & nequitia falsitatis, maledictionis, periurij, detractionis: quæ opera sunt oris indisciplinati. qui enim custodit os suum, custodit ab angustijs animā suam. In vanitate sua apprehendit peccator, & superbus, & maledicus scandalizabitur in illis. In vanitate sua apprehenditur peccator, quando in desiderijs, & voluptatibus huius vitæ captiuatur. in qua superbus & maledicus scandalizabitur, quando amoris dei & desiderio futuræ patriæ, illam præponere nō veretur. Proinde admonet Ioannes apostolus in epistola sua, dicens: Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. si quis diligit mundum, nō est charitas patris in eo. quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum est, & superbia vitæ. quæ nō est ex patre, sed ex mundo est: & mundus transit, & concupiscentia eius: qui autē facit voluntatē dei, manet in æternum.

1. Ioan. 2. b

CAPVT

IX.

Iurationi non assuescat os tuum, multus enim casus in illa, nominatio verò dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis. Ideo enim vetat iuramentum, ne fiat periurium. quoniam qui sæpe iurat, aliquando peierat.

i. j.

Matth. 5. b Vnde dominus in Euangelio iuramenta prohibuit. quoniam noxia sunt, & in periurium hominem mittunt. Sicut enim falsum loqui non potest qui non loquitur, sic peierare non potest qui non iurat. Vnde & Iacobus apostolus ait: Ante omnia fratres mei nolite iurare neque per caelum, neque per terram, neque aliud quodcumque iuramentum. sit autem vestrum iuramentum est, est. non, non. quia lethiferum lingua virus ad integrum in suis auditoribus exhaurire desiderat, qui detrahere alterutrum vetuit, qui iudicare proximum interdixit, qui in aduersitatibus alterutrum ingemiscere prohibuit, quae sunt aperta peccata, addit etiam hoc quod quibusdam leue videtur, ut iuris quoque iurandi consuetudinem tollat. Nam hoc quoque illis nequaquam parvipendendum patenter apparet, qui illam domini sententiam sollicitè considerant, qua dicit: Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij, ut non sub iudicio decidatis. Ideo (inquit) vos à iurationis culpa compecco, ne frequenter vera iurando, aliquando etiam in periurium decidatis: sed eo longius à peierandi vitio stetis, quo nec verum deierare nisi pro maxima necessitate velitis. sed & ille sub iudicium reatus decidit, qui et si nunquam peierat, crebrius tamen quam opus est verum deierat. quia nimirum ipsa superfluae locutionis otiositate delinquit, offenditque iudicem, qui & inutile verbum, & iuramentum omne vetuit. Sicut enim seruus interrogatus assidue à liuore non minuitur: sic omnis iurans & nominans in toto à peccato non purgabitur. Seruum interrogatum dicit correptionibus castigatum. Vnde in martyrum passionibus interrogationem pro flagellis & tormentis positum inuenimus. Sicut enim seruus assidue correptus à liuoris crimine non abstrahitur, sed magis ad odium prouocatur. Sic omnis iurans & nominans saepe in iuramento suo nomen dei nomenque sanctorum eius inde à peccatis non purgabitur, sed magis polluitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga, & si frustra fuerit, delictum ipsius supra ipsum erit: & si dissimulauerit, delinquet dupliciter: & si in vacuum iurauerit, non iustificabitur. Ille ergo qui usum habet plus quam decet iurandi, grauabitur delicto transgressionis, quo transgreditur mandatum dei qui praecepit omnino non iurare. Vnde non discedet à domo corporis eius plaga vindictae. quia per prauaricationem linguae subibit simul cum anima penam gehennae. Si ergo in iurando fraudem perpetrauerit, peccatum eius supra ipsum erit: si autem veritatem per iuramentum manifestare dissimulauerit, dupliciter delinquit, hoc est quia per simulationem veritatem celauit, & alios per falsitatem in errorem seduxit. Porro si in vacuum & sine vlla necessitate in otiosa locutione saepe iurare non cauerit, iustitiae meritum habere non poterit, sed reus delicti in nouissima retributione tormenta sustinebit. Inde sequitur. Replebitur enim retributione pessima domus illius. Nec est alia retributio peior inferni supplicio: ubi vermis mordens non moritur, & ignis crucians non extinguitur. Est & alia loquela contraria morti, non inueniatur in haereditate Iacob. etenim à misericordibus omnia haec auferentur, & in delictis non voluptabunt. Aliam loquelam contrariam praeceptis dei, & morti obnoxiam (ut reor) significare vult blasphemiam. quae etiam caeteris quas ante enumerauit magis noxia est. Vnde optat ut non inueniatur in haereditate Iacob, hoc est in populo ecclesiastico, qui merito Iacob noxiatur. quia supplatat vitia, & deseruit in virtutibus deo: etenim à misericordibus hoc est electis dei omnia haec auferentur, quae inde refugium & in delictorum sordibus non se inqunabunt. Indisciplinato non adfuescat os tuum, est enim in illa verbum peccati. Hoc praecipit ne oino disciplinam deserua-

Nota interrogacione p flagellis & tormētis accipi.

mus & indisciplinato ore sermones nostros proferre non assuescamus. quia inde verbum peccati prorsus nobis adhaerebit, hoc est doli, detractionis, erroris, & blasphemiae. Vnde futurae mortis perditio praeparatur. Memero patris & matris tuae, in medio enim magnatorum consistis: ne forte obliuiscatur te deus in conspectu illorum, & assiduitate tua infatuatus improprium patiaris, & maluisses non nasci: & diem natiuitatis tuae maledicas. Pater noster deus est, & mater nostra ecclesia, magnati & principes populi sunt patriarchae, prophetae, & apostoli: in quorum medio consistimus. quia eorum doctrinis & bonis exemplis vndique vallati sumus, nec iam ultra terminos fidei & traditionis eorum nobis licet excedere. Vnde decet ut omni tempore obliuionem praceptorum dei fugiamus, & doctrinae, qua mater ecclesia quotidie nos docet & nutrit. quin potius semper mandata diuina intente meditari & factis adimplere studeamus, dicentes cum propheta: Tunc non confundar, dum respicio in omnia mandata tua: ne forte pro iniquitatibus nostris obliuiscatur nostri deus, & proiciat in tartarum, ubi propter cruciatum aeternum poeniteat nos nasci, & diei natiuitatis nostrae maledicamus: cui Iob & Hieremias prophetae maledicere videntur. Videlicet tempus mortalitatis, & prauaricationis humanae actum detestantes. Homo assuetus in verbis improprij, in omnibus diebus suis non erudietur. Homo assuetus in verbis improprij, est haereticus: cuius os blasphemum maledictione & amaritudine plenum est. hic in omnibus diebus quibus in errore suo perseverare discernit, non erudietur doctrina catholicae fidei, sed errans & in errorem mittens ad foueam perditionis, & laqueum mortis properat. Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit ad iram & perditionem. anima calida quasi ignis ardens non extinguetur, donec aliquid glutiat: & homo nequam in ore carnis suae non desinit, donec incendat ignem: homini fornicario omnis panis dulcis, non cessabit transgrediens, donec moriatur à lecto suo. In his tribus speciebus tria principalia vitia denotantur, hoc est auaritia, superbia, & fornicatio. anima calida est quasi ignis ardens, mens auari quae ardet in concupiscentia terrenarum rerum: cuius ardoris flamma non mitigatur, donec lucro terreno repleatur. sed quia auaritiae pestis morbo hydropiae est similis, quo qui laborat quanto plus bibit tanto plus fitit: sic & anima auari, quanto plura in pecuniarum questu acquirit, tanto plus in eorum ardet ambitione. Idcirco dum dicitur, non extinguetur donec aliquid glutiat: non eius morbi in eo exprimitur curatio, sed peruersi usus denotatur multiplicatio: ut dum appetitum lucrum acquirit, inde quasi iam absolutus ad alia appetenda paratior reddatur: homo vero nequam in ore carnis suae non desinit, donec incendat ignem: dum superbus quisque elatione cordis carnalis tumescens, tandiu contra proximum verba contumeliae latrat, donec ignem odij & inimicitiae in eo incendat, omni quoque fornicario omnis panis est dulcis, hoc est, omnis moechia & impudicitia per libidinem male est suauis, & non cessat transgrediens, donec lethale peccatum opere perficiat fornicationis. Mystice autem, haeretici & schismatici calidam & ardentem habent animam, dum per ambitionem fauoris laudem quaerunt humanam, hi scilicet peruersae mentis more carnis incendunt ignem, dum doctrinae nequam in auditorum suorum cordibus erroris immittunt ardorem: ipsi sunt homines fornicarij, quia patet quod cum deo in baptismatis perceptione inierunt non seruauerunt, sed virum priorem relinquentes, errorum suorum idolis se commiscendo adulterati sunt. in quo crimine tandiu morantur, donec carnis claustris exuti per mortem praesentem in mortem incidant sempiternam.

Psal. 118. a

Quis homo qui transgreditur lectum suum, cōtemnens animam suam, & dicens: quis me videt? tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me: quæ vereor? delictorū meorum nō memorabitur altissimus. Et non intellexit quoniā omnia videt oculus illius: quoniam expellit à se timorē dei huiusmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum: & non cognouit quoniam oculi domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes. Qui enim castitatis virtutem perdit, & impudicitia se vitio tradit, cum ipse tenebræ sit mentis, tenebrarum opera sine conscientia alterius æstimat se agere. & quia dei timorem à se expellit, in eo maxime deluditur, quod occultorum omnium conditorem se fallere posse arbitratur: cum propheta testante didicimus, quod vultus domini sit super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. & dominus interrogat iustum & impium, qui autem diligit iniquitatem odit animam suam. coram sole iustitiæ nihil latere potest. omnes enim viæ hominum patent oculis dei. cælorum ipse continet thronum, & abyssum intuetur. cælum palmo metitur, & terram pugillo concludit. ipse nouit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt, & singulorum cogitationes intelligit à longe. homo enim videt in facie, deus autem intuetur cor.

Psal. 33. c

Psal. 10. b

Prou. 16. a

Esa. 40. c

1. Reg. 16. b

CAPVT

Domino enim deo antequam crearentur, omnia sunt agnita: sic & post perfectum respicit omnia. Notum est deo ab initio opus eius, nec aliquid nouum ei accidere potest. quia ante omnia præsciebat tempora, quæ in tempore voluit facere opera. & post perfectum opus nihil illi defuit aut præterijt, quia neq; præteritum neq; futurum aliquid illi est, sed omnia præsentialiter coram eo sunt. in omnipotente enim deo ea quæ secutura sunt tempora, præsentia semper consistunt: cui nec futura veniunt, nec præterita discedunt, sed cuncta simul ante eius oculos adsistunt, fuisse vel futurū esse, æternitas nō habet: cui nimirū nec præterita transeunt, neq; futura superueniunt, q; cuncta præsens videt. Hic in plateis ciuitatis vindicabitur, & quasi pullus equinus fugabit: & vbi nō sperauit, adprehēdetur. & erit dedecus oibus, eo q; nō intellexerit timorē dei. De eo quo superius, hoc est adultero & libidinoso dicit: qui infrenis quasi equus & mulus insaniens ad libidinē lasciuēdo discurret, & in platea hoc est in lata & spatiosa via quæ ducit ad mortē moratur. Vnde vbi decipulā nō veretur, laqueū perditionis inueniet: & quia timorē dei habere neglexit, sordibus vitiorū pollutus corā oculis sanctorū in futuro iudicio dedecus & despectus erit. Sic & mulier oīs relinquens virū suū, & statuēs hereditatē ex alieno matrimonio. primo enim in lege altissimi incredibilis fuit: & secūdo virū suū dereliquit: tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi: hæc in ecclesia adducetur, & in filios eius respiciet, nō tradent filij eius radices, & rami eius nō dabūt fructū: & derelinquēt in maledictū memoriā illius, & dedecus illius nō delebitur. Aequaliter quippe in viro & in fœmina diuinū iudiciū dānat adulteriū, & germē huiusmodi copulæ nō est domino amabile. Nec potest ei opus placere quod ex peccati contagio cōstat prolatū esse. Mysticē autē hæreticorū synagoga vel oīs aīa hæretica prauitate decepta: deo iā nō erit placita. quia relinquēs virū priorē & ducē pubertatis suæ, q; eam

sibi in sacri baptisimatis fœdere copulauit, ornamenti q; variarū virtutū decorauit. De quo in Ezechiele plenissime scriptū est: iunxit se alij viro diabolo videlicet, qui eā diuersis erroribus maculauit, & reā ex omni parte fecit. Vnde dicit primo illā deliquisse, eo q; legi altissimi incredibilis fuit. quādo sanctorū patrū fidē & traditionē in sacris scripturis sequi noluit: secūdo virū suū dereliquit, quia charitatē dei & pximi habere desepxit. Tertio in adulterio fornicata est, quādo fœdere turpissimo p errore associata est diabolo: à quo filios ignobiles accepit, quādo praua dogmata & puerfa opa eius maligno instinctu generauit: hæc in ecclesia adducetur, & in filios eius respicietur, cū eius peruersitas vbiq; in cōuētū fidelīū per sanctorū doctorū solertiā declaratur, & doctrina eius vbiq; dānatur. nec scētā illius, q; fundamētū veritatis nō habet, perseverantē bonorū operū fructū gignere præualeat: sed ignominiosā memoriā post se relinquens cōfusione perpetua cōfundetur. Vnde & fideles quib; eius damnationē futuram agnoscētes spernunt eius societate, & eligunt catholicæ fidei tenere in oibus firmitatē. sic enim sequitur. Et agnoscant qui derelicti sunt, quoniam nihil melius quā timor dei, & nihil dulcius q; respicere in mandatis domini: & gloria magna est sequi deum. longitudo enim dierum assumetur ab eo. Nihil enim melius proficit homini ad salutem perpetuam promerendam, quā timor dei: & nihil dulcius, quā respicere in mandatis eius. Vnde & psalmista ait: quā dulcia faucibus meis eloquia tua domine: super mel & fauum ori meo. & item:ideo inquit dilexi mandata tua super aurū & topazion. gloria magna est sequi deū. quoniam qui in luce ambulat, non offendit. Vnde ipsa veritas ait: qui sequitur me, non ambulat in tenebris: sed habebit lumen vitæ. Cui etiam longitudo dierum datur. quia perennitas in æterna beatitudine illi confertur. vbi cum sanctis angelis in sæculum sæculi creatorem suū laudando confitebitur.

Psal. 118. n

Psal. 118. q

CAPVT

Sapientia laudabit animā suam, & in deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in ecclesijs altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur. Sapientia hæc nō est alia, nisi de qua dixit apostolus: Christū dico, dei virtutē & dei sapientiam. ipse laudauit animā suā, quia oibus ostēdit laudabile esse vitā suā: & in deo honorabitur, quia simul cū deo patre & spiritu sancto in cælis & in terra adoratur: & in medio populi sui gloriabitur, hoc est in cælibus angelicis & in populis Christianis gloriosus prædicatur. Vnde & in natiuitate eius angeli cecinerunt, dicētes: Gloria in excelsis deo, & i terra pax hoibus bonæ volūtatis: in ecclesijs altissimi aperiet os suū, quia in cōuētū fidelīū prædicat euāgelium suū. de quo scriptū est: & aperies os suū docebat eos, dicēs: Beati pauperes spiritu, &c. & in cōspectu virtutis illius gloriabitur: quia in ostēfione miraculorū suorū ad laudādū deū puocabat turbas populorū. De quo scriptū est: Multitudo lingue tium, & q; vexabātur ab spiritibus immūdis curabātur. & oīs turba quærebat eū tāgere: quia virtus de illo exibat, & sanabat oēs. & alibi: omnis plebs vt vidit, dedit laudē deo. & itē: accepit autē omnes timor, & magnificabāt deū dicētes: quia propheta magnus surrexit in nobis. & quia deus visitauit plebē suā. & rursus: vidētes autē turbæ timuerūt & glorificauerūt deū, qui dedit potestātē talē hoibus. In medio populi exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur. in multitudine electorū habebit laudē, & iter benedictos benedicet. In medio inq; populi exaltabitur, hoc est, in medio Christiani populi honore sublimatur. De quo psalmista ait: Exaltate dominū deū nostrū, & adorate scabellū pedū eius, quoniā sanctū est. & in plenitudine sancta admirabitur, quoniā in ipso redeptore nostro cōplacuit omnē plenitudinē bati. iij.

1. Cor. 1. c

Matth. 5. a

Luc. 6. d

Luc. 6. c

Luc. 18. g

Luc. 17. g

Matth. 9. a

Matth. 9. a

Matth. 9. a

Matth. 9. a

Matth. 9. a

Psal. 98. a

Ioan. 1. b. bitare. quia ipse est ante oēs, & oīa in ipso cōstāt. & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est primogenitus ex mortuis, ut sit in oībus ipse primatū tenens. Vnde dicit Ioānes: verbū caro factū est, & habitauit in nobis: & vidimus gloriā eius, gloriā quasi vnigeniti a patre, plenitudine gratiæ & veritatis. & de plenitudine eius nos omnes accepimus gratiā pro gratia. in plenitudine (iquit) sancta admirabitur. quia mirabilis est deus in sanctis suis. Vnde & in multitudinem electorū habebit laudem, & inter benedictos benedicetur. ipse enim dabit virtutē & fortitudinem plebis suæ benedictus deus. In semine enim Abrahæ, hoc est Christo benedicetur omnes nationes terræ, quæ benedicunt omnia opera eius. qui etiā est super omnia deus benedictus in secula. Qui hæc quæ sequuntur de semetipso per vas sibi aptum prædicauit, dicens:

CAPVT

XIII.

Ecclesi. 24. a
Psal. 19. a
Esa. 53. c
Ioan. 1. a.
Colos. 1. c
Psal. 88. e
Exod. 4. f
Gene. 6. a

EGO ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturam. Volens ergo sapientia dei, quæ est Christus dei filius, semetipsam secundum diuinitatem, a nullis existētibus vel etiam ex nihilo ostendere nō esse creatam, sed ex dei patris substantia genitam, ait: Ego ex ore altissimi prodiui. cui pater alibi ait: Ex vtero ante luciferum genui te, id est ex archano substantiæ meæ, ex ipsa videlicet deitate totum ex toto, omnipotentem de omnipotēte, lumen ex lumine, summum ex summo. quod archanum nulla inuestigatio, nullus sensus possit attingere. Nam quemadmodum valet comprehendere, de quo scriptum est: generationem autem eius quis enarrabit? mira breuitas & sufficiens pro nostra infirmitate mensura. quia nec plus possumus capere, & hoc abunde sufficit utiq; credidisse. & quia verbū dei, id est filius & sapientia dei nominatur, recte dicit: Ego ex ore altissimi prodiui, ut intelligatur per verbum & sapientiam dei omnia esse creata. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. quod autem dicit se primogenitam ante omnem creaturam, ostendit se non esse cum creatura, vel ante creaturam creatam, sed ab initio ex patre genitam. quia ipse est origo totius boni, qui cum patre & spiritu sancto sine initio semper existit, per quem omnem creaturā pater quando voluit, & quomodo voluit fecit. sed quia Paulus alibi dicit Christū primogenitum ex mortuis, alibi vero primogenitum totius creaturæ. Interrogant quidā cū Christus deus & homo vna persona sit in trinitate, quemadmodū susceptus homo primogenitus possit videri totius creaturæ, cum nō sit ante omnem creaturam, sed ut esset, in nouissimis accepit temporibus: non intelligentes quoniam primogenitus nō tempore dicitur solum, sed & pro honoratione frequenter. eo quod primogenitus dicitur veraciter illorum, qui post illum geniti fuerunt. huius ergo nominis translatione hoc est primogeniti sæpe vtitur scriptura honoris causa: ut est illud quod ad Dauid dicitur: Ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ. & alibi scriptum est: Filius meus primogenitus Israel, hoc est honorabilis mihi. Nam erant & alibi ante Israel qui filiorum dei nuncupatione digni fuerant habiti. de quibus Moyses dicit: Videntes filij dei filias hominum quoniam bonæ sunt, acceperunt sibi ab omnibus quibus elegerunt. sic & in hoc loco, quo dixerat apostolus de Christo, quod esset primogenitus totius creaturæ, hoc est super omnem creaturam honorabilis, si quidem dixisset absolute primogenitus, honorabilem tantummodo diceret. Nam quia adiecit omnis creaturæ, illum designat qui ab omni honoratur creatura. Nam is qui secundum carnem est, Christus, & tempore primogenitus dicitur veraciter totius creaturæ, quæ in illo facta est. de qua beatus Paulus hoc in loco videtur dixisse. Vnde & illud quod dixit primogenitus totius creaturæ interpretans adiecit: quoniam in ipso creata sunt omnia: non dixit per ipsum, sed in ipso. Nec enim de

prima dicit creatura, sed illam creaturæ separationem quæ in eo facta est, secundum quam omnia dudum dissoluta in vnum sunt consensum perducta. sicut & alibi dicit: recapitulare omnia in Christo quæ in cælis sunt, & quæ super terram: propter hominum etenim malitiam omnis (ut ita dixerim) creatura dirumpi videbatur. Aueriebant enim se à nobis angeli, & omnes inuisibiles virtutes, propter indevotionem nostram quam erga deum exercebamus: insuper etiam & nos ipsi morte solvimur, ex qua accedebat animam separare à corpore: etenim & omnis connexio creaturæ hinc soluebatur, factus est enim homo a principio quasi aliquod animal cognatione omnibus iunctum: eo quod corpus quidem generaliter ex omnibus consistebat, id est ex quatuor elementis: anima vero ad inuisibiles virtutes propinquitatem habere videbatur. Vna verò quædam vniuersorum copulatio ex hinc fieri videbatur, propter iniquitatem eam quam ad hominem cuncta habere videbantur omnibus in idipsum concurrentibus. Ita ut & vno consensu deo redderent debitam culturam cum cauta sollicitudine. Ergo dei sapientia omnia quæ in cælis & quæ in terra sunt facta ipse fecit. Vnde & subiungitur. Ego in cælis feci ut oriretur lumen indeficiens: & sicut nebula texi omnem carnem. In cæli nomine spiritalem, in carnis verò corporalem comprehendit creaturam, fecit ergo sapientia dei ut spiritales creaturæ, hoc est angeli & animæ hominum lumen haberent rationis intelligentiæ, corporales vero iuxta voluntatem & dispensationem creatoris sui modum haberent suæ facturæ: ut omne quod est in rerum natura viuit sentit & sapit, ab ipso haberet originem. quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. & nota quod dixit eam facere in cælis lumen oriri, & nebula omnem carnem cōtegi, quoniam sicut lumē claritate sua præcellit obscuritatem nebulae, ita spiritalis creatura corporalem suæ naturæ quodammodo præcellit dignitate. Vnde sicut viuientia præcedunt omnia vita carentia: ita anima ratione pollens nobilitate suæ naturæ præcedit omne quod rationem discernendi nō habet. Ego in altissimis habitauī, & thronus meus in columna nūbis. Vtramq; suam naturam, hoc est diuinam & humanam sapientia dei Christus nobis hic demonstrat: diuinam videlicet in eo, quo dicit se in altissimis habitare, hoc est supra omnem altitudinem cælestis regni simul cum patre & spiritu sancto vnum deum regnare. humanā vero in eo, quo dicit se in columna nūbis thronum habere. quia corpus quod de spiritu sancto conceptum virgo mater edidit nullius peccati pondere prægrauatum est, nec terrenarum rerum voluptatibus desiderisq; obligatum, sed superna virtute sublimatum, thronus regis dignitatis emicuit, in quo potentia diuinitatis omnia iudicia sua potenter disponit atq; dispensat. quod autem nubes carnem significet saluatoris, ostendit Esaias, vbi ait: Ecce dominus ascendet super nubē leuem, & ingredietur Aegyptum, & mouebuntur simulacra Aegypti à facie eius, & cor Aegypti tabescet in medio eius. hæc ergo prophetia ad saluatoris tempora refertur, quando ascendit super nubem leuem, id est corpus humanum quod ex virgine adsumpsit, nullo humanæ cōmixtionis semine prægrauatum: siue quod à nube leui portatus sit, id est corpore virginali, & ad ingressum eius oēs dæmones cōtrenuere. cūq; prima idolorum ruina fuerit, præsentiam domini ferre nō sustinens, & apte dicitur, incarnatio saluatoris columna, propter rectitudinē doctrinæ & firmitatem operationis: quia electos suos erigit ad quærendam salutē perpetuam, & totum ædificium ecclesiæ suæ ipse portat atq; sustentat. Gyrum cæli circuiui sola, & in profundum abyssi penetraui, & in fluctibus maris ambulauī, & in omni terra steti, & in omni populo & in omni gente primatum habui, & omnium excellentium & humilium corda vir

rute calcaui. Hæc oratio dominatum sapientiæ dei ubiq; & fortitudinem exprimit: quia simul omnem creaturam in quatuor nominibus vno tenore concludit. Nam cæli nomine omnia cælestia comprehendit, in profundo abyssi ea quæ sub terra sunt, in fluctu vero maris & in terra omnia quæ in his duobus elementis consistunt demonstrat. significat ergo nihil esse rerum natura quod in eius non sit potestatis dominatione: hæc eadem approbante Dauid, qui in psalmis ternario numero ad laudandum deum vniuersam creaturam prouocando perstrinxit, dicens: Laudent eum cæli & terra, mare & omnia quæ in eis sunt. exhinc & apostolus, vt ostenderet Christum, dei sapientiam & dei virtutem, propter humilitatis subiectionem in omni gente, hoc est in omni rationali creatura primatum habere, & omnium potestatum atque regnorum propria virtute dominari, eleganter ait: Christus factus est pro nobis obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. propter quod & deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Et in his omnibus requiem queſiui, & in hæreditate eius morabor. In omnibus gentibus requiem sibi quærit sapientia, quia ex omnibus gentibus sancta congregatur ecclesia, quæ electa eius hæreditas est. Vbi in sæculum sæculi ipse permanet & regnat. De qua ipse per psalmistam ait: hæreditas mea præclara est mihi, & in Esaiâ: Benedictus (inquit) populus meus Aegypti, & opus manuum mearum Assyrius. hæreditas autem mea Israel.

Tunc præcepit & dixit mihi creator omnium: & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo, & dixit mihi: in Iacob inhabita, & in Israel hæreditare, & in electis meis mitte radices. Quid est quod dicit sapientia sibi creatorem omnium præcepisse, nisi quod filius secundum humanitatem intelligit sibi patrem maiorem esse? Vnde subiungitur, qui creauit me (inquit) requieuit in tabernaculo meo: creare enim dei, est sapientiam vniuersi filij humanitatem singulari puritate de spiritu sancto conceptam, & Maria virgine editam procreare, quæ & tabernaculum non immerito dici potest. quia secundum id quod caput est corporis ecclesiæ, tabernaculum dei est, in quo cõplacuit omnẽ plenitudinem diuinitatis habitare. quæritur ergo cur in scripturis sacris nunq; ferè de sapientia quicquam dicatur, nisi vt ostendatur à deo genita vel creata: genita scilicet, per quem facta sunt oia: creata vero vel facta, sicut in hominibus cū ad eam quæ nõ creata & facta, sed genita est cõuertitur & illustratur. ipsi enim fit aliquid quod vocetur eorū sapiëntia, vel illud scripturis prænũtiãtibus aut enarrantibus, q̃ verbū caro factum est, & habitauit in nobis: hoc modo enim Christus factus sapiëntia est, quia factus est homo: an p̃pterea nõ loquitur in illis libris sapiëntia, vel de illa dicitur aliquid, nisi quod eã de deo natã ostendat aut factã, q̃uis sit & pater ipse sapiëntia? quia i illa nobis sapiëntia comendãda erat & imitãda, cuius imitatione formamur. pater enim eã dicit vt verbū eius sit. nõ quomodo profertur ex ore verbū sonans aut ante p̃nũtiationẽ cogitatur. spatij enim tẽporum hoc cõpletur, illud autẽ æternũ est: & illuminãdo dicit nobis & de se & de patre quod dicendũ est hoĩbus. Ideoq; ait: Nemo nouit filiũ nisi pater: & nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. quia per filium reuelat pater, id est per verbū suum. si enim hoc verbum, quod nos proferimus, temporale & transitorium est, & seipsum ostedit, & illud de quo loquimur: quãto magis verbū dei, per quod facta sunt oia? quod ita ostedit patrẽ sicuti est pater. quia & ipsum ita est, & hoc est quod pater, secundũ quod sapiëntia est & essẽtia. Nam secundũ q̃ verbū non hoc est quod pater, quia verbū nõ est pater, & verbū relatiue dicitur, sicut filius, q̃

Psal. 68. g

Philip. 2. b

Psal. 15. b

Esa. 19. d

Luc. 10. d

vtique non pater. & ideo Christus virtus & sapientia dei, quia de patre virtute & sapientia, etiam ipse virtus & sapientia est, sicut lumen dei de patre lumine: & fons vitæ apud deum patrem vtique, fontem vitæ. quoniam apud te (inquit) fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. quia sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit filio habere vitã in semetipso. Quod autẽ dicit, in Iacob inhabita, & in Israel hæreditare. Aut illud exprimit quod incarnatione saluatoris populo Iudaico præsentialiter vt concessum est, sicut ipse ad Cananæam mulierem respondens ait: non sum missus nisi ad oues quæ perierãt domus Israel. & ad discipulos: In viam (inquit) gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis. sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Vnde & in Hierusalem primitiuam electorum dei primitus fundauit ecclesiam: aut hoc significat, quod non solum ex populo priore, sed etiam ex gentibus electi dei conuocandi erant. Iacob enim aliquando in scriptura pro antiquo dei populo positus inuenitur: Israel autem pro plebe sequenti, hoc est gentili. vnde in psalmo scriptum est: Lætetur Iacob & exultet Israel. ex utroque ergo populo electi dei ad fidem Christi conuocati sunt, & doctrinæ euangelij radix in eis firmata.

Psal. 35. c.

Matt. 15. c.

Matt. 10. a.

Psal. 13. c.
& 149. a.

CAPVT

XIII.

A B initio ante sæculum creata sum, & vsque ad futurum sæculum non desinam, & in habitatione sancta corã ipso ministraui. Aeterna dei sapientia Christus sacramentum incarnationis suæ ante sæcula præscitum & prædestinatum esse affirmat: cuius vis vsq; in sæculum sine vllõ sui defectu permanet, & in habitatione sanctæ ecclesiæ omnem ritum veræ religionis ordinando disponit. De quo adhuc subditur. Et sic in Sion firmata sum, & in ciuitate sanctificata similiter requieui, & in Hierusalem potestas mea. & radicaui in populo honorificato, & in partes dei mei hæreditas illius: & in plenitudine sanctorum detentio mea. Sion igitur & Hierusalem non aliam significant quàm ciuitatem dei, sanctam videlicet ecclesiam, quæ à primo electo vsque in nouissimum ædificatur: de qua per psalmistam dicitur: Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. & item: fundamenta (inquit) eius in montibus sanctis. diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob. Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. In hac ergo sapientia dei cotidie fructificat, quia electos suos in vnitatem fidei suæ ibidem congregat. ibi & requiescit, quia sanctorum suorum pia intentione & bona deuotione exhibet. super quem (inquit) requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem sermones meos? Ibi & potestas eius manifestatur, quia ibidem voluntas eius assidue adimpletur. potestas enim dei licet nusquam desit, quia omnia quæcunque vult facit in cælo & in terra, in mare & in omnibus abyssis: tamen ibi maxime clarescit, vbi præceptorum eius custodia præcipue conualescit: & radicaui in populo honorificato, & in partes dei mei hæreditas illius: & in plenitudine sanctorum detentio mea. In populo honorificato, dicit in populo christiano: qui nominis eius insigni præconio meruit honorari, qui pars eius & hæreditas dicitur, quia ad sortem eius inter omnes nationes mundi ipse solus pertinet, & in plenitudine sanctorum detentio eius: quoniam illi membra sunt corporis eius: ipse fit omnia in omnibus. Nullo igitur modo beneficentius consuli potuit generi humano, quàm cu ipsa dei sapiëntia, id est vnicus filius consubstantialis patri & coæternus totũ hominem suscipere dignatus est: & verbū caro factum est, & habitauit in nobis. ita enim demonstrauit carnalibus & nõ valentibus intueri mente veritatem, corporeisq; sensibus deditis, q̃ excelsum locũ inter creaturas habeat hu

Psal. 121. a.

Psal. 86. a.

Raba. in Ecclesiasticum

mana natura, quod non solum visibiliter (Nam id poterat & in aliquo ætherio corpore ad nostrorum aspectuum tolerantiam temperato) sed hominibus in vero homine apparuit. ipsa enim natura suscipienda erat, quæ libaranda. Et ne quis forte sexus à suo creatore se contemptum putaret, virum suscepit, natus ex femina est. nihil egit vi, sed omnia suadendo & monendo: licet ementes & vendentes flagellando eiecit de templo: sed quid hoc, aut quantum est? quamvis & dæmones, nolentes ab hominibus, non sermone suasionis, sed vi potestatis eiecerit. Veteri quippe seruitute transacta tempus libertatis illuxerat, & oportune iam homini suadebatur, atq; salubriter, quam libero esset creatus arbitrio. miraculis conciliauit fide deo, qui erat passioni subiiciendus in homine quem gerebat. Quasi cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cypressus in monte Sion. Cedrus enim & cypressus arbores sunt altitudinis eximia, & odoris præcipui. Libanus mons est Phœnicum altissimus, cuius meminerunt prophetae, dictus à thure, quia ibi colligitur. Sion autem collis est Hierusalem supereminens vrbis: & interpretatur speculum. hæc ergo nomina arborum & montium conueniunt eminentioribus Christi membris, qui cū apostolo dicere possunt: Christi bonus odor sumus deo. Et nostra conuersatio in cælis est. Et, quis nos separabit à charitate Christi? & reliqua. Sed & hoc quod odor cedri serpentes interimere & fugare solet, iuxta illud poeta: Duce & odoratam stabulis accedere cedrum, Galbanæque agitare graues nidore chelidros: eisdem sanctis doctoribus congruenter aptatur: qui virtute verbi cælestis solent venenata hæreticorum dogmata repellere, eoque à simplicium seductione fugare. hoc quoque quod eius resina, quæ cædria dicitur, in conseruadis libris adeo est utilis, vt perlinitis ex ea nec tineas patiantur, nec tempore consenscant, quis non videat quantum eisdem prædicatoribus sanctis conueniat? quorum sensu spiritali scriptura sancta confecta est, quæ nulla hæreticorum astutia corrumpi, nulla potest sæculi labentis ætate consumi: adeo, vt donec transeat cælum & terra, iota vnum aut vnus apex non prætereat è lege, donec omnia fiant: quod cum dixerit dominus de lege, quanto magis de euangelio intelligendum reliquit? Cypressus etiam in eo quod medendis apta est corporum passionibus, quod suæ venustatem comæ nullo ventorum impulsu deponit, constantiam exprimit eorumque actionem, qui altioribus virtutum ornatis sanctam ecclesiam decorant. Quasi palma exaltata sum in Cades. Palma est arbor diuturnis folijs, & suauibus pomis. palma dicta, quia manus victricis ornatus est: vel quod oppâsis est ramis in modum palmæ hominis. est enim arbor insigne victoriæ, proceræ ac decoro virgulto diuturnisque vestita frondibus. hanc græci phœnicem dicunt, quod diu duret, ex nomine auis illius Arabiæ, quæ multis annis viuere perhibetur. hæc ergo arbor proceræ staturæ sanctæ comparatur ecclesiæ, qua ad terrenam concupiscentiam incuruari despicens, totam se ad cælestia promerenda sustollit. De qua monet apostolus, dicens: Vigilate, stete in fide, viriliter agite. De qua & ipse dominus: Ego dominus, qui erui vos de seruitute qua opprimebant vos Aegyptij, vt incederetis recti. Palma autem manus victricis est ornatus. sed & apud antiquos, quicumq; in certamine vicissent, palma aurea coronabatur. statura ergo sponsæ assimilatur palmæ, cum erecta in amore supernorum omnis intentio fidelium meditatur, interim in acie consistens brauium illud, quo victrix finito agone donanda est. item quia palma inferioribus aspera videtur, in summo autem pulchritudinem & fructus suauitatem ostendit, merito huic statura assimilatur ecclesiæ, siue animæ cuiusque fidelis, quæ asperos pro domino portat in terra labores: sed mercedem à domino gratissimam accipere se sperat in cælo. aspera est palma iuxta terram, quia persecutionem patiuntur propter iustitiam electi. pulchra & dul-

Libanus.

2. Cor. 2. d.
Philip. 3. d.
Roma. 8. f.
Vergilius
Georg. 3.

Cypressus.

Palma.

1. Cor. 16. c.
Exod. 6. a.
Mich. 6. a.

cis in summo, quia gaudent in pressuris & exultant. Scientes quoniam merces eorum copiosa est in cælis. Item quod palma diuturnis est vestita frondibus, & folia sua sine successione conseruat, quis non videat quod typum teneat staturæ fidei? quæ variante statu sæculi labentis eadē semper verba rectæ confessionis quasi folia nunquam lapsura retinet, eandem operū perfectiōnem quam ab initio cepit, quasi decorem palmitum vsque ad finem sæculi in electis suis intemeratam custodit? apte autem palmæ exaltationi Cades locus deputatur. Legitur ergo in numerorum libro, tricesima tertie mansione filios Israel castrametatos in deserto Sin, hæc est Cades, vbi Maria mortua est & sepulta, & propter aquas contradictionis Moyses & Aaron offendunt dominum, & prohibentur transire Iordanem. Videtur mihi in Maria prophetia mortua, in Moysē & Aaron legi & sacerdotio Iudæorum finis impositus: quod nec ipsa ad terram repromissionis transcendere valeant, nec credentem populum de solitudine huius mundi educere. Vbi & ecclesiæ status per Christum cœpit ordinari: quia ipse est finis legis ad iustitiam omni credenti. interpretatur autē Cades mutata siue translata, quæ nomina bene sanctæ conueniunt ecclesiæ, quæ translata ab idolorum cultura, & mutata à gentili errore vnius dei verax cœpit esse cultrix, quasi palma ergo exaltatur in Cades, cum sancti quique viri & perfecti in ecclesia fide & conuersatione eriguntur ad quærendam cælestis regni patriam, & ad possidendum vitæ futuræ gaudia sempiterna. Post exaltationē ergo arboris palmæ, adiungit scriptura aliam similitudinem, dicens: Et quasi plantatio rosæ in Hiericho. Rosa specie floris nuncupata, quod rutilanti colore rubeat. hæc martyrij significat sanguinem. Hiericho vrbis, quam Iordane transgresso subuertit Iesus rege illius interfecto: pro qua extruxit aliam, Ozam de Bethel, ex tribu Efraim, quam dominus atque saluator sua præsentia illustrare dignatus est. sed & hæc eo tempore quo Hierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta atque destructa: pro qua tertia ædificata est ciuitas, quæ hodieque permanet: & ostenduntur vtriusq; vrbis vestigia in præsentē diem. Nam & Hiericho interpretatur odor eius, vel luna. quasi plantatio ergo rosæ in Hiericho est, cum odor virtutū eum passione martyrij in sanctorū redolet meritis. Luna ergo propter incrementum sui luminis simul & detrimentū, ecclesiæ peregrinationem in præsentis vitæ mortalitate figuraliter exprimit. Vbi & alij cotidie nascuntur, & alij de hac vita transeunt. Et quasi oliua speciosa in campis. Oliua græce oleon dicitur: ex quo in latinum tractum est vt oliua dicatur. Olea autem ipsa arbor est, fructus oliua, succus oleum. est autem arbor pacis insignis: Et quid per oliuam nisi sancta ecclesia designatur? quæ in campis totius mundi transplantata decore orbem vniuersum illustrat, & spiritus sancti gratia per vntionem sacri chrisimatis sanctificat credentes. per olei nanque pinguedinem, qua & lassi atque infirmi artus recreantur, & gratia præstatur luminis, interna sæpe dilectio mentis & opus misericordiæ designatur. hinc etenim psalmista: Ego autem sicut oliua fructifera in domo domini: speravi in misericordia dei mei in æternum & in sæculum sæculi. Ac si patenter dicat: ego quia misericordiæ fructum indigentibus exhibui, mihi quoque in æternum a deo repetendam misericordiæ gratiam speravi. Et quasi platanus exaltata sum iuxta aquam in plateis. Platanus a latitudine foliorum dicta, vel quod ipsa arbor patula sit & ampla, nam platos græci latum vocant. expressit huius arboris scriptura & nomen & formā, dicens: quasi platanus dilatata sum in plateis. Est autem tenerimis folijs, ac mollibus & vitium similis. Mystice autem hæc arbor dominum Christum significat: qui in toto orbe in mēbris suis dilatatur, & mansuetudinis ac innocentie suæ vbique fidelibus salutifera monstrat

Nũe. 33. d.

Rosa.

Oliua.

Plal. 51. b.

Platanus.

Pfal. 1. a. exempla. De qua arbore in psalmis scriptum est: & erit tanquā lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Bene ut arbitror ligno fructifero comparatus est dominus Christus propter crucem quam pro hominum salute suscepit, quæ merito lignum vitæ dicitur: quando & ibi dominus Christus, qui est & vita nostra, suspensus est, & latroni in eadem confitenti dictū est, amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Denique & hodie omnis in eo credens æternæ vitæ dona consequitur, siue ut historia refert, Lignum reuera fuit in paradiso perennis vitæ, si detestabilis inobedientia non fuisset. Vnde enim mors habuisset introitum, si Adam monstrasset deuotionis affectum? hinc sanctissimi patres suauissima mella sudauerunt, dicentes: dedit mandatum, ut inueniret arbitrium: fixit legem, ut faceret cautiorem, sed ille improvide secutus est hostem: & infeliciter vitæ reliquit auctorem. tunc lamētabili sorte deceptus vitam perpetuam quam possessurus erat amisit, & in mortem quam non habebat incurrit. Sed ut ad conceptæ similitudinis instituta redeamus, quod dicit plantatum est: id est institutum est lignum crucis a deo quod semper in fide viret, ac crescat, sequitur: secus decursus aquarum, in comparationis gratia perseverat. Nam sicut terrestis aqua decurrens vita est lignorum virtutū, sic aqua spiritalis signum crucis inundat, quæ salus esse fidelium cognoscitur animarum. Hæc ergo aqua est, de qua in euangelio dicitur: si scires quis est qui a te aquam petit, petisses ab eo ut daret tibi aquam viuam, & cætera. Operæ pretiū est quoque perpendere quare dixerit, secus decursus aquarum? scilicet ut nec nimia inundatio lignum deleteret, nec iterum irrigatio procul constituta siccaret. Igitur crux passionis Christi exaltata est iuxta aquam in plateis, quia redemptionis nostræ mirabile sacramentum per prædicationem euangelij innotuit cunctis per orbem nationibus, ut omnes agnoscerent suæ salutis in eo consistere effectum: & proinde redemptori suo merito se impendere debere purum dilectionis affectum. Sicut cinnamomum & aspalathum aromatizans odorem dedit. Cinnamomum & aspalathum aromaticæ arbores sunt, nam cinnamomum dictum, quod cortex eius in modum cannæ sit rotundus & gracilis. gignitur in India & Acthiopiæ regionibus: frutice breui duorum tantum cubitorum, colore subnigro vel cinereo, tenuissimarum virgarum. Nam quod in crassitudinem extenditur, despectui est: quod vero gracilius prouenerit, eximium: quod cum frangitur, visibile spiramentum emittit ad imaginem nebulæ seu pulueris. De aspalatho vero Plinius secūsus ita refert: In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ, flore rosæ, radix eius vnguentis expeditur. Tradunt in quocunq; frutice curuetur arcus cælestis, eadem quæcunque aspalatho, suauitatem odoris existere, sed in aspalatho inenarrabilem quandam, quidam eam erysceptrum vocant, alij sceptrum, cuius probatio est in colore rufo vel igneo, tactuque spisso, & odore castorei. permutatur in libras quindecim. Hæc ergo duo arbuscula pro sui breuitate a quibusdam inter herbas deputantur odoriferas, quæ recte pro ipsa breuitate humiles spiritu, quorum est regnum cælorum, significat: qui quasi purpureo vestiti colore, semper dominicæ sunt passionis memores, semper ipsi ad patiendum pro domino parati, qualis erat qui ait: quoniam propter te morte afficimur tota die, aestimati sumus ut oues occisionis. Nam & hæc est virtus, quæ maxime inter nos animorum motus ac lasciuas quasi viscerum dolores castigare ac tollere consuevit. Cum recogitantes quid pro nobis passus est deus, minus nos pati quam meremur agnoscamus. Bene ergo coniunguntur cinnamomum & aspalathum, quia dominicæ passionis sacramento nostræ conuersationis conformari debet status, ut iuxta Ioannis sententiam, sicut ille pro nobis animam suam posuit, ita & nos discamus pro fratribus animas nostras ponere. Nam quod cinnamomum colo-

Ioan. 4. b.

Li. 12. c. 24.

Pfal. 43. d.

1. Ioan. 3. c.

ris subnigri vel cinerei esse perhibetur, animis congruit humilium: qui fragilitatis propriæ cōscij cotidianis in precibus deo dicere norunt: Loquar ad dominum meum cum sim puluis & cinis. Genes. 18. d. & iterum: ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Quod autem aspalathum spinæ candidæ similitudinem habet flore roseo, significat quod dolorem passionis dominicæ in nostra conuersationis angustia cotidie debemus imitari. Iuxta illud euangelicum: qui vult (inquit) venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suam cotidie, & sequatur me. Quod autem radix eius vnguentis expeditur, significat humilitatem Christi omnium virtutum odorem commendare & ad suauitatem æternæ dulcedinis electis dei redundare.

Quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris. Et quid per myrrham electam nisi laudabilis sanctorum continentia demonstratur? quæ in conspectu domini odore suauissimo fragrat, quia eam charitatis dulcedo abundantissime inflammat. Myrrha quippe & aloë continentiam carnis expriment, quia nimirum horum naturæ est aromatu, ut vnctæ ex eis corpora defunctorum minime putrescant, sicut dominicæ quoque sepulture documenta testantur. quomodo enim corruptio mortuæ carnis putredinem luxuriæ, ita conditura eius (ubi typice in bonū accipitur) virtutem continentia & castitatis, quæ membra nostra a vitij refrenat, aptissime demonstrat. Est autem myrrha arbor Arabiæ, altitudinis ad quinque cubitos, similis spinæ, quam acanthon vocant græci, cuius gutta viridis atque amara, vnde & nomen accepit myrrha: quæ cuncta mortificationi carnis apte congruunt, quæ amara ad tempus sentitur, sed in spe semper virētis patriæ libentissime suscipitur, illius videlicet de qua Petrus ait: regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem conseruatam in cælis. Spinæ autem merito confertur, quia ut mentem perpetuo saluet corpus, laborum punctationibus temporaliter affligit, sed & hoc quod gutta eius sponte manans preciosior est, elicita autem corticis vulnere vilior iudicatur, quis non videat maioris ante deum esse virtutis, cum quis sanum corpus suum ac vegetum, arriūte etiam foris rerum copia castigare, ac seruituti subijcere contendit: quàm cum pressus ægritudine vel alijs sæculi aduersis inuitus a lasciuia carnem compescit, atque ad abstinentiæ remedium coartat? quæuis & hoc inter virtutes magnas iure adnumerari debeat, cū flagella quis paternæ correctionis patienter, humiliter, gratanterque suscipiens, ad dona per hæc promissæ hæreditatis castigatus peruenerit. Et quasi styrax & galbanus, & vngula, & gutta. Hæc ergo pigmenta preciosissima apud medicos habentur, & significant per sacramentum virtutum species, quas medici spirituales ad curationem hominū adhibent. Nam styrax arbor Arabiæ similis malo cidonij, cuius virgulæ inter caniculæ ortū cauernatim lacrymam fluūt, distillatio eius in terram cadens munda non est, sed cum proprii corticis scrobe seruatur: illa autem quæ virgis & calamis inhæserit munda est, & albida: dehinc fulua fit solis causa. & ipsa storax calamites pinguis, resmosa, odoris iocundi, humecta, & veluti mellosum liquorem emittens. storax autem dicta, quod sit gutta arboris profluens & congelata. Nam græci styriam guttam dicunt, græce autem styrax, latine storace dicitur. Galbanum autem (ut Plinius refert) dat Syria in Amano monte, ferulæque eiusdem nominis resinæ modo, quod stagonitin appellant: maxime laudant cartilaginosum, purum, ad similitudinem ammoniacæ, minimèque lignosum. Vngula autem eadem est, quæ in Exodo onyca nominatur: quæ cum cæteris aromatibus ad thymiamam conficiendum domini iussu decreta est, quæ autem græce onyx, hæc latine vngula dicitur: eo quod in modū vnguis humanæ formata sit. Gutta vero, quæ & ammoniaca dicitur, lacrymas stillat

Genes. 18. d.

Iob. 42. a.

Luc. 9. c.

Myrrha.

1. Pet. 1. a.

Styrax.

Storax.

Galbanum.

Plinius lib.

12. cap. 25.

Vngula.

Exod. 30. d.

Gutta.

in arenis suis: genera enim duo. hoc est straton, quod masculi thuris similitudine habet, illudque maxime probatur. alterum pingue & arenosum, quod pirama appellant. adulteratur arenis, velut nascendo adprehensio: quod tamen glebis & quamminimis probatur & purissimis. ipsa ergo gutta vel ammoniaci hoc medicinae habet, ut curet duritias aliqua necessitate contractas. haec ergo species aromatum odoriferae sunt, quia domini praecepto ad thymiamam conficiendum deputatae sunt. Vbi cumq; nostris codicibus thymiamam habetur, in Hebraeo necotba legitur, quod Aquila styracem transtulit, significat orationis incensum cum odore sacrarum virtutum. Thymiamam ex aromatibus compositum facimus, cum in altare boni operis virtutum multiplicitate redolemus: quod mixtum & purum fit, quia quantum virtus virtuti iungitur, tantum incensum boni operis sincerius exhibetur. Vnde in Exodo bene dicitur: Cumque in tenuissimum puluerem vniuersa contuderis, pones ex eo coram testimonio tabernaculi: in tenuissimum puluerem aromata vniuersa conterimus, cum bona nostra quasi in pilo cordis occulta discussione tundimus, & si veraciter bona sint subtiliter retractamus. Aromata ergo in puluerem redigere, est virtutes recogitando terere, & usque ad subtilitatem occultae examinationis reuocare. Et notandum quod de eodem puluere dicitur: Pones ex eo coram tabernaculo testimonij, quia tunc nimirum bona nostra veraciter in conspectu iudicis placent, cum haec mens subtilius recogitando conterit, & quasi de aromatibus puluerem reddit, ne grossum, durumque sit quod agitur: ne etiam si hoc arte retractationis manus non comminuat, odorem de se subtilius non aspergat. Et quasi Libanus non incensus vaporauit habitationem meam. Libanus, si Hebraeam sequamur etymologiam, candor interpretatur: si graecam, thus. denique in Cantico canticorum ubi legimus, nos ad collem thuris, quidam codices habent, ad collem Libani. utrumque autem nomen virtutis industriam sonare facile cuique patet. libet parum de natura aromatis ipsius ignaros instruere: arbor est Arabiae, cortice (ut aiunt) & folio lauri similis. succum amygdalae modo emittens: qui bis anno colligitur, autumnis & vere. sed autumnali collectione praeparantur arbores incisis corticibus in flagrantissimo aestatis feruore, ac proficiente spuma pingui, quae coepta densatur ubi loci natura poscat tegete palmea excipiente, quod in arbore haec sit ferro deperditur. ideo corticosum videtur purissimum: hoc & candidum thus est. secunda vindemia vere, eadem hyeme corticibus incisis rubrum hoc exit, nec comparandum priori. creditur & nouellae arboris candidius esse, sed veteris odoratius: quod ex eo rotunditate guttae pependit masculum vocamus. Regio thurifera sarua nuncupatur: quod significare graeci mysterium dicunt, vndique rupibus inuia & a dextra scopulis mari inaccessa. Euehitur vno tramite angusto. sylvarum longitudo est centum milia passuum, siue ut tradunt aliqui, LXXX: latitudo dimidium. attolluntur colles alti, decurruntque & in plana arbores sponte natae. terram argillosam esse conuenit raris fontibus ac nitrosis. Haec prode in libris antiquorum reperimus strictim de natura & loco thuris sint dicta. quae penes omnia si quis diligenter attendit figurate sanctorum virtutibus congruunt: maxime quod regio in qua nascitur mysterium cognominatur. Nam quod arbores sponte nascuntur, apte competit eis quorum summa virtus non coacta legalibus edictis, sed oblatione voluntaria solet esse miranda: dicente domino, Si vis perfectus esse, vade vende, & caetera. quod incisis arboribus thuris lachryma profluit, quid nisi compunctionem humilium corde, de qua pura oratio ac fletibus dulcorata generari solet, indicat? quod habet fontes raros sed nitrosos, conuenit eis de quorum ventre fluunt (sicut dicit scriptura) flumina aquae viuae, hoc est dona doctrinae spiritualis emanat, etiam mundandis proximorum mentibus accommoda. Nunc nunc & medendis

Exod. 30. d.

Ibidem.

Cantic. 4. b.

Thuris descriptio.

Matt. 19. c.

Ioan. 7. f.

infirmis, & abluendis sordibus esse solet aptissimum. quod vndique rupium & scopulorum est regio circūsepta munimine, congruit meritis eorum, de quibus loquitur per parabolam dominus: homo erat paterfamilias, qui plantauit vineam, & sepe circumdedit ei. plantauit namque ecclesiam dominus praeceptis vitae instituendo, & ei sepe circumdedit, custodia sua protectionis eam vndique, ne a prauis vel spiritibus vel hominibus exterminari possit, tutando.

Et quasi balsamum non mixtum odor meus. Balsami arbor in Iudaea intra terminos tantum viginti iugerum erat. postea quam eandem regionem Romani potiti sunt, etiam latissimis collibus propagata est: stirpe similis viti, folijs similis rutae sed albioribus, semperque manentibus. arbor autem balsamum: lignum eius, xylobalsamum dicitur: fructus siue semen carpo balsamum, succus opobalsamum. quod ideo cum adiectione significatur, eo quod percussus ferreis vinculis cortex ligni per caernas eximij odoris gutta distillat. Cauerna enim graeco sermone ope dicitur. Cuius guttam adulterat admixto cyprino oleo vel melle: sed sincerus probatur a melle, si cum lacte coagulauerit: ab oleo, si instillatus aquae aut admixtus facile fuerit resolutus. Praeterea & si lancae vestes ex ipso pollutae non maculantur. Adulteratus quidem neque cum lacte coagulat, & ut oleum in aqua supernat, & vestem maculat. Balsama autem si pura fuerint, tantam vim habent, ut si sol excanderit, sustineri in manu non possint. huius ergo liquoris, hoc est balsami mysticae mentio fit in Cantico canticorum, dicente sponsa de sponso: Dum esset rex in recubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Et quidem huius ultimi versiculi iuxta superficiem literae hic sensus est: Sicut insula Cyprus maiores caeteris terris botros gignere solet, & sicut in ciuitate Iudaeae quae vocatur Engaddi, nobiliores caeteris vineae nascuntur, ut pote de quibus liquor non vini, sed opobalsami defluit: ita dilectus meus mihi specialis est praeter omnibus charitate connexus adeo, ut nulla me creatura ab eius affectu diuellere possit. Typice autem quomodo myrrha propter amaritudinem (est enim quantum medendis infirmitatibus salubris, tantum gustu amara) tristitiam dominicae passionis significat: (Vbi ipse & myrrhatum vinum a militibus accepit bibendum, & sepeliendus a discipulis myrrha perunctus est, ut praediximus) ita botrus non incongrue resurrectionis gaudium denunciat. Vinum enim lactificat cor hominis. Botrus ergo Cypri factus est dominus in resurrectione, qui fuerat fasciculus myrrhae in passione. merito inter vbera commoratur sponsa, quia idem in botrum versus est vineae. Ideo sancta ecclesia memoriae dominicae mortis nunquam suo de corde deponit: quia ipse qui propter delicta eius mortuus est, propter eius quoque iustificationem a morte resurrexit, atque ei vestigia ipsius sequenti, post angorem mortis resurgendi exemplum tribuit: qui bene etiam in vineis Engaddi esse memoratur. Namque in vineis Engaddi (ut praefati sumus) balsamum gignitur, quod in christicae coeptione liquori oliuae admisceri a pontificali benedictione solet consecrari, quatinus fideles omnes cum impositione manus sacerdotalis qua spiritus sanctus accipitur, hac vntione signentur, qua etiam altare dominicum dedicatur, & caetera quae sacrosancta esse debet perunguntur. vnde rectissime per vineas Engaddi charismata diuina figurantur, & sponsum in vineis est Engaddi, quia & ipse dominus in carne apparens plenus est spiritu sancto, & eius dona spiritus credentibus ipse largitur. Ideo autem arbores balsami vineas appellat, quia in vinearum morem extolluntur, quae sine adminiculis se ipsae sustinent. quippe viti similiores quam myrto, perpetua coma insignes proceritas intra bina cubita subsistit. semen vino proximum gustu, colore rufum, ramus crassior quam myrto, quae certo

Luc. 20. b.

Cantic. 1. d.

anni tempore balsamum sudant. sed & agricolæ virgulta eorum acutis lapidibus sue osseis solent incidere cultellis. Nam ferri tactus lædit: per quas incisiones emanat succus odoris eximij, & lachrymis pulchre rorantibus, exceptus lanis parua colligitur in cornua. quod quia per cauernam profluat corticis sæpius, opobalsamum nominatur. ope enim (vt diximus) græcè cauerna nuncupatur: singularumque arborum largior vena ter omnibus percutitur æstibus. præcipua autem lachrymæ gratia, secunda semini, tertia cortici, minima ligno: quæ cuncta redemptori nostro si sollicitè considerantur aptissime conueniunt. qui humilis in carne, sed plenus gratiæ & virtutis apparens vulneratus est propter iniquitates nostras: ac de suis vulneribus vitæ nobis & salutis sacramenta profudit. Vnde & ipse qui virtus & sapientia dei est, loquitur in præsentem ecclesiastico: & quasi balsamum non mixtum odor meus. mirandus sanè ordo verborum, vt prius sponsa dicat accumbente rege nardum suam odorem dedisse. Deinde ipsum fasciculo myrrhæ comparet: tertio eundem botrum Cypri cognominet: ad vltimum in vineis Engaddi cum esse commemorat, quia & prius discumbentem in cæna dominum mulier deuota nardo perfudit. Deinde discipuli crucifixum ac sepeliendum myrrha vinctum linteis inuoluerunt, & posthæc ipse gaudio resurrectionis mox adueniente, spiritalia fidelibus dona distribuit. Nec prætereundum quod Engaddi fons hædi interpretatur. quo nomine patenter lauacrum sacri baptismatis ostenditur, in quo peccatores adhuc & sinistra parte digni descendimus, sed iam mundati à peccatorum fœditate atque in agnorum numero computandi ascendimus: & bene cum lætitiâ dominicæ resurrectionis significaret dicendo, botrus Cypri dilectus meus mihi: addidit continuo in vineis Engaddi, id est fontibus hædi, quod est aperte dicere in donis spiritalibus, quæ ex tempore baptismi fidelibus conferuntur. Hactenus ecclesia à redemptore suo accepit dona, quæ dilectionis pignora testatur. Bene ergo dicit sapientia diuina quasi balsamum non mixtum odor meus, quia nullam in se habet erroris contagionem, nulla recipit consortia perfidorum, sed pura & sincera eius est doctrina, & ab omni hæreticorum macula aliena: quæ sacrarum virtutum odorem redolet, ac gratiam spiritus sancti fidelium mentibus infundit. Ego quasi terebinthus extendi ramos meos. Terebinthus arbor est græcum habens nomen, generans resinam omnium resinarum præstantiorem. De terebintho autem Plinius secundus ita refert: Syria terebinthum habet, ex his masculæ sine fructu, fæminarum duo genera, alteri fructus rubet, lentis magnitudine, alteri pallidus. cum vite maturescit, non grandior faba, odore iucundior, tractu snuosus, circa Idam Troadis, sed in Macedonia breuis arbor hæc atque fructuosa, in Damasco Syriæ magna materies & admodum lenta ac splendens, flos racemosus oliuæ modo, sed rubes, folia densa: fert & folliculos emittentes quædam animalia ceu culices. leuior que resina quæ ex cortice erumpit: & quid per terebinthum nisi ecclesiæ status figuratur, quæ per totum orbem terrarum extendit ramos suos? quia per prædicationem euangelij per singulas gætes ramos fidei expandit, & dilatât locum habitationis suæ. cui sub alia similitudine per Esaiam dicitur: dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extendere ne parcas. longos fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida. ad dexteram enim & ad læuam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & ciuitates desertas inhabitabit. cuius resina est præstantissima, quia medicina illius qua subuenit ægrotudinibus animarum est optima: cui etiam hoc conuenit, quod de genere ipsius arboris iam diximus. quia masculæ arbores sine fructu sunt, fæminarum autem duo sunt genera: quorum vni fructus rubet, alteri pallidus. cum vite maturescit, quia illi qui per elationem mentis aliquem vigorem propriæ virtutis sibi ascribunt, sine fructu virtutum existunt.

Esa. 54. a.

qui autè infirmitatè suam agnoscentes totâ spem suam in opem & gratiâ sui cõditoris ponunt, hi nimirum aut fructu martyrij per toleratiâ passionis exquirunt, aut per cõtinentiâ & mûditiâ cordis atque corporis speciale præmiû in cælesti regno cum agno possidebunt. cõtâbuntque cãticû illud quod in Apocalypsi memoratur cãtasse: Centum quadraginta quatuor milia qui stabant cum agno super mote Sio. & nemo poterat dicere cãticû illud nisi illa cetum quadraginta quatuor milia qui empti sunt de terra: qui cum mulieribus nõ sunt coinquinati, & sine macula sunt ante thronum dei.

Apoc. 14. a.

FINIS.

LIBER SEXTVS.

CAPVT

I.

Go quasi vitis fructificauit suauitatè odoris, & flores mei fructus honoris & honestatis. Quid per hæc vitè nisi ipse exprimitur qui in euãgelio discipulis suis ait: Ego sum vitis vera & vos palmites, cuius vitis liquor lætificat cor hominum, quãdo bibedo sanguinè eius gaudentes laudat redemptiois suæ venerabile sacramentum. hæc vitis fructificat suauitatè odoris, quãdo per totum orbem fama spargitur euãgelicæ prædicationis, florèque ipsius fructus sunt honoris & honestatis, quia iucunditas & decor omnium virtutum cotidie eius dono florebit atque clarescit in credetium tumbis. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. Sapientia ergo dei (quæ est Christus) mater est pulchræ dilectionis, & origo omnium virtutum, quia ipsius gratia generatur in cordibus electorum affectus veræ charitatis, timor salubris, intellectus sciētix spiritualis, spesque vitæ æternæ, & gaudij futuri. sine eo quoque nihil boni habemus, quoniã omne datû optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre lumine. ipse est fons vitæ: & in lumine eius videbimus lumē. De quo & Paulus ait: gratia dei (inquit) sum id quod sum. Vnde & sequitur.

Ioan. 15. a.

Iacob. 1. c. 1

2. Cor. 15. d

CAPVT

II.

IN me gratia omnis vitæ & veritatis, in me omnis spes vitæ & virtutis. Per ipsum habemus præsentè vitã, quia in ipso viuimus, mouemur, & sumus, per ipsum habebimus in futuro verã & perpetuã vitã, per ipsum speramus immortalitatem nobis cõferri, atque coronam gloriæ supernam. Vnde ipso tribuente certamus pro modulo nostro calle virtutum gradiendo peruenire ad quietè patriæ cælestis. Transite ad me omnes qui cõcupiscitis me, & à generationibus meis implemini. Materno affectu admonet sapiētia filios suos, vt ad ipsam cõcurrant, eius munere ditentur, ac ope reficiantur. Tale est & illud euãgelij testimoniû: quo saluator misericorditer laborantes hortatur ad se venire: Venite (inquit) ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. & item: qui sitit veniat ad me, & bibat: & de ventre eius fluët aquæ viuæ. Spiritus enim meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauû. Spiritus enim iste nõ aliûs quã spiritus est sanctus, qui cõmunis est patri & filio. quia procedit à patre, procedit & à filio: mittitur à patre, mittitur & à filio: sicut ipsa veritas in euãgelio testatur, dicēs: paracletus autè spiritus sanctus què mittet pater in nomine meo ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis. & item: ego (inquit) mittã promissum patris mei in vos. vos autè sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtutem ex alto. Iste enim spiritus super mel est dulcis, quia charitas.

Matt. 11. d.

Ioan. 7. f.

Ioan. 14. d.

Luc. 24. g.

k. j.

dei quæ per ipsum infunditur in cordibus electorū, incōparabilis est dulcedinis. & hæreditas superna quæ in agnitione & dilectione dei tribuetur sanctis, quādo eum videbūt facie ad faciē, & delectabūt in dextera eius vsq; in finem. nō est enarrabilis sed omnino est incestimabilis, quia scriptum est: oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus bis qui diligūt illū. Memoria mea in generationē sæculorū. Memoria enim sapientie dei in generationē omnium sæculorū permanebit, quia ipsam laudāt angeli, collaudant archāgeli, vaticinātur prophetæ, prædicant apostoli, omniq; militia cælestiū virtutum, & infinita multitudo sanctarū animarū adorant & glorificāt in æternū. Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibūt me, adhuc sitiēt. Magna enim distātia est inter corporales delicias & spirituales, quia corporales deliciæ cū non habētur, graue in se desiderū accedunt: cum vero auide edūtur, comedētem protinus in fastidiū per satietatē vertunt: at cōtra spirituales deliciæ cū non habētur, in fastidio sunt: cum vero habētur, in desiderio. tantōq; a comedēte amplius esuriūtur, quanto & ab esuriēte amplius comeduntur: in illis appetitus placet, experientia displicet: in istis appetitus vilis est, & experientia magis placet, in illis appetitus saturitate, saturitas fastidiū generat: in istis autē appetitus saturitatem, saturitas appetitū parit: inueniunt enim spirituales deliciæ desiderū in mente dum satiāt. quāto magis earū sapor percipitur, eo amplius cognoscitur quod auidius ametur. & idcirco nō habitæ amari non possunt: quia earū sapor ignoratur, quis enim amare valeat quod ignorat? proinde psalmista nos admonet cū dicebat: gustate & videte, quoniā suavis est dominus. ac sicut parte dicat, suauitatē eius non cognoscitis, si hanc minime gustatis: sed cibum vitæ ex palato cordis tēgite, vt probantes eius dulcedinē amare valeatis. has autē homo delicias tunc amisit, cū in paradiso peccauit, extractus enim à cibo æternæ dulcedinis os clausit. Vnde nos quoq; nati in huius peregrinationis ærūna hic fastidiosi iam venimus, nescimus quid desiderare debemus, tantōq; se amplius fastidij nostri morbus exaggetat, quāto magis ab esu illius dulcedinis animus elōgat, & eo iam internas delicias nō appetit, quo eas comedere diu lōgēq; desuevit. fastidio ergo nostro tabescimus, & longa inedia peste fatigamur. & quia gustare intus nolumus paratā dulcedinē, amamus foris miserī famē nostram, sed superna nos pietas nec deserēt se deserit. cōtemptas enim illas delicias ad memoriæ nostræ oculos reuocat, eāq; nobis proponēs in promissionem, torporē excutit, atq; vt fastidiū nostrum repellere debeamus inuitat. sed quid spiritaliū deliciarum gustus vtilitatis habeat, sequēs sentētia manifestat. Qui audit me nō cōfundetur, & qui operātur in me nō peccabūt. Quid est enim audire & diligere dominū, nisi eius mādatis obedire? sicut ipse in euāgelio ait: Siquis diligit me, sermonē meum seruabit. hic profecto nō confundetur, quia pro obedientia præceptorū dei æterna mercede coronabitur. qui vero operātur in sapientia & dilectione dei nō peccabūt, sed peccatorū maculam omnino fugiunt, scriptū est enim: charitas (inquit) nō agit perperam, nō irritatur, nō cogitat malum, non gaudet super iniquitatē, cōgaudet autem veritati. & Ioannes apostolus: omnis (inquit) qui manet in eo nō peccat. Qui lucidant me, vitā æternam habebūt. Quid est ergo sapientiā elucidare, nisi eius plenā & perfectam agnitionē percipere? qui ergo perfectā habebit notitiam dei, ille nimirū vitam æternā & gaudia possidebit cælestis regni. De quo ipsa veritas in euāgelio ad patrem ait: hæc est autē vita æterna, vt cognoscāt te vnū deum, & quē misisti Iesum Christū. sed quia nemo in hac vita perfecte visione dei frui potest: sicut ipse testatur, dicens: non enim videbit homo, & viuere potest: futuræ vitæ hæc gratior reseruat. Nūc enim videmus per speculum & in ænigmate, tunc autē facie

1. Cor. 2. c.

Psal. 148. a.

Psal. 33. b.

Ioan. 14. c.

1. Cor. 13. a.

1. Ioan. 3. b.

Ioan. 17. a.

Exod. 33. d.

ad faciē. Nunc cognoscimus ex parte, tūc autē cognoscemus sicut & cogniti sumus. Hæc omnia liber vitæ subauditur cōtinet. & quis sit ille liber, statim subiūgit. Testamentū altissimi & agnitiō veritatis. Liber iste cōtinet nouum & vetus testamentū, in quo est agnitiō veritatis, quia per ipsum demonstratur fides ac doctrina saluatoris. de hoc libro Ezechiel propheta cōmemorat, & Ioannes apostolus in Apocalypsi sua nō tacet. Legē mādauit Moyses in præceptis iustitiarū, & hæreditatē domui Iacob & Israel promissiones. Manifestum est qd dominus per Moysen legē dedit domui Iacob; hoc est populo priori, in quo præcepta fuerūt iustitiæ, scilicet vt peccata cauerēt, & virtutibus sacris deo deseruēt. in hac promissionēs dei ad Israel fuerūt: quia per aduentū saluatoris redēptio humani generis in ea prædicebatur, vt est illud Moisaicū in Deuteronomio: prophetā (inquit) vobis suscitabit dominus de fratribus vestris tanq; me, ipsum audietis. & nō solū in lege, sed etiā in prophetis eadē sponsio facta est, sicut scriptū est: Iurauit dominus Dauid veritatē, & nō frustrabitur eū: de fructu ventris tui ponā super sedem meam. Vnde & sequitur. Posuit Dauid pūero suo excitare regē ex ipso fortissimū, in throno honoris sedētem in sempiternū. Hæc quidē sentētia nō ad historicum Solomonem pertinet, qui propter peccatū perdidit regnū, sed ad verū pacificum, dominū videlicet nostrū, qui fortis in prælia, fortē vicit diabolum, cuius est potestas æterna, & cuius regni nō erit finis, hic ergo ex femine Dauid secundum carnem natus, nō solum Iudææ sed & totius orbis, immō cæli terræque perpetualiter possidet regnum. Qui implet quasi Phison sapientiā, & sicut Tigris in diebus nouorū, qui adimplet quasi Eufrates sensum, qui multiplicat quasi Iordanis in tēpore messis, qui mittit disciplinā sicut lucē, & assistens quasi Gion, in tēpore vindemiæ. Dicamus primum de ipsis naturis fluminū, quæ à scriptoribus naturaliū rerum percipimus, & sic allegoriā eorū consequēter retextemus. Phison fluuius est, qui & alio nomine Gāges dicitur, & exiens de paradiso pergit ad Indiæ regiones. Dicitur autē Phison id est caterua, quia decē fluminibus magnis sibi adiūctis impletur, & efficitur vnus. Gāges autē vocatus à rege Gangaro Indiæ, fertur autē Nili modo exaltare, & super oriētis terras erumpere. Tigris fluuius Mesopotamiæ de paradiso exoriet, & pergēs cōtra Assyrios, & post multos circuitus in mare mortuū influens. Vocatus autē hoc noie propter velocitatē, instar bestie tigridis nimia pernicitate curretis. Eufrates fluuius Mesopotamiæ de paradiso exoriet, copiosissimus gēmis, qui per mediā Babiloniā influit, hic à frugibus vel ab vbertate nomē accepit. nam Hebraice Eufрата fertilitas interpretatur: Mesopotamiā etenim in quibusdā locis ita irrigat, sicut Nilus Alexandriā. Salustius autē auctor certissimus asserit, Tigrin & Eufraten vno fonte manare in Armenia, qui per diuersa eūtes lōgius diuidūtur spatio medio relicto multorū miliū: quæ tamē terra, quæ ab ipsis ambitur Mesopotamia dicitur. Iordanis Iudææ fluuius à duobus fontibus nominatus: quorū alter vocatur Ior, alter Dan. his igitur procul à se distātibus in vnū alueum fœderatis, Iordanis deinceps appellatur. nascitur autē sub Libano mōte, & diuidit Iudæam & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Hiericho in mare mortuū influit. Gion fluuius de paradiso exiens atq; vniuersam Aethiopiā cingēs, vocatus hoc nomine, quod incremēto suæ exundationis terram Aegypti irriget. Ge enim græce, latine terrā significat. hic apud Aegyptios Nilus vocatur, propter limū quē trahit qui efficit fœcūditatē. vnde & Nilus dicitur quasi, Niam cion. nā antea Nilus latine melo dicebatur. apparet autem in Nilide lacu, de quo in meridie versus excipitur Aegyptio, vbi aquilonis flatibus re percussus aquis retro lucētantibus intumescit, & vndationē Aegypti facit: k. ij.

Ezech. 2. d.

Apoc. 10. d.

Deut. 18. d.

Psal. 131. b.

Phison.

Ganges.

Tigris.

Eufrates.

Salustius in

Iugurthino

Iordanis.

Gion.

quoddam autem quatuor flumina paradisi ex vno fonte procedentia assimilata sapientia regi qui ex David ortus est, significat ex domino nostro Iesu Christo vero filio dei, nec non & vero filio hominis, hoc est David, quia ex eius semine secundum carnem natus est, quatuor euangelia procedere: quae totam terram nationum praedicatione sua irrigant, & credentes Christo multiplices virtutum fructus germinare faciunt. ab eo & Iordanis alueus procedit, quia baptismi sacramentum ad ablucenda crimina generis humani huius dispensatione in mundum venit, qui mittit disciplinam sicut lucem, quia eius praecipua lucem vitae aeternae fidei operatoribus suis tribuunt. Vnde ipse quando post resurrectionem suam discipulos suos ad docendas & baptizandas gentes misit, in euangelio ad ipsos ait: Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti, docentes eos seruari omnia quaecumque mandavi vobis. & ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi. Qui perficit primum scire ipsam, & infirmior non inuestigabit eam. a mari enim abundavit cogitatio illius, & consilium ipsius ab abyssu magna. Vere enim dominus noster author est scientiae spiritualis & salubris doctrinae, quia ipse per Moysen primum condidit legem, ipse inspiravit prophetas, ipse docuit apostolos, ipse ordinavit euangelistas, & praedicatores noui testamenti, nec alius est plenus & perfectus inuestigator. & agnitor sapientiae dei, nisi is qui cum patre & spiritu sancto vnus est deus: de quo scriptum est, nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. quod autem dicitur a mari abundavit cogitatio illius, & consilium ipsius ab abyssu magna, ostendit profunditatem sapientiae diuinae inestimabilem & incomprehensibilem esse, quia nemo secreta illius per omnia penetrare potest, nisi ipse vnus & solus deus pater & filius & spiritus sanctus, qui semetipsum per omnia nouit, & consilium sui verus agnitor est. Dat creaturae suae tantum de se nosse, quantum nouit illi expedire. & doctrinae suae fidelibus suis secundum modum dispensationis suae tribuit intellectum. Ego sapientia effudi flumina, ego quasi trames aquae immensae de fluuio. Ergo Christus sapientia dei effudit in mundum flumina doctrinae euangelicae, quae abundantissime resciumt & satiant auidas mentes electorum. Ipse est trames aquae immensae de fluuio: quia sicut deus de deo, lumen de lumine: ita ipse aqua immensa de fonte patris suae fluuio, tropice dici potest, quoniam pater origo est diuinitatis, quando sicut de patre genitus est filius, ita & spiritus sanctus procedit a patre: quem in euangelio aquae nomine dominus nuncupauit, dicens: qui biberit aquam quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. & item: qui sitit veniat ad me, & bibat, & de ventre eius fluent aquae vitae. & alibi legitur: aqua sapientiae salutaris potauit eum. Ego quasi fluuius Dorix, & sicut aqueductus exiui de paradiso. Hunc fluuium quidam historialiter Araxim amnem Armeniae esse putant, qui ab vno monte cum Eufrate diuersa specie oritur. dictus autem quod rapacitate cuncta prosternat, vnde & cum Alexander eum transgredi vellet ponte fabricato, tanta vi inundauit, ut pontem dirueret. hic breuibus interuallis ab Eufratis ortu caput tollit, ac deinde Caspium fertur in mare. Doricum autem a graecis hunc aestimant nuncupatum, est autem pars Graeciae gentis Doris nuncupata, ex qua tertia lingua graecorum Dorica appellata est. Mystice autem sapientia comparat se fluuio rapidissimo, & aquae egredienti de paradiso: quia doctrina saluatoris de caelesti prodiens thesauro omnia obacula errorum, atque persecutionum sua velocitate atque fortitudine dirumpit ac fragit, ita ut per ora praedicatorum in totum orbem longissima atque latissima diffluat. Vnde scriptum est: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. Dixi rigabo meum

Matt. 18. d.

Matt. 11. d.
& Luc. 10. d.

Ioan. 4. b.

Ioan. 7. f.

Eccle. 1. 5. a.

Psal. 18. a.

hortum plantationum inebriabo partus mei fructum. & ecce factus est mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquabit ad mare, quoniam doctrinam quasi antelucanum illuminabo omnibus, & enarrabo illam usque in longinquo. penetrabo inferiores partes terrae, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo sperantes in deo. Hortus enim plantationum sapientiae sancta est ecclesia, quae ipsa veritas suo dogmate semper irrigat & inebriat, ut fructum partus spiritualis cotidie proferat: in doctrina videlicet catholica, & sacris virtutibus: & merito, quia illuminata a vera luce quae illuminat omnem hominem veniente in hunc mundum a sole iustitiae ipsorum oriens, de quo scriptum est: visitauit nos oriens ex alto, & alibi: ecce vir oriens nomen eius, facit suam doctrinam enarrari in longinquo, hoc est, in finibus orbis, ut omnes agnoscat veritatem ad saluationem humani generis venisse, penetrat autem inferiores partes terrae, quoniam carnalium corda & cogitationes scrutatur, inspicit omnes dormientes qui vel ignorantiae somno vel torpore negligentiae dormitant, & illuminat reuera fide & agnitione sperantes in deo, quoniam qui sperat in deo beatus est, bene placitum enim est domino super timentes eum, & in eos qui sperant in misericordia eius. Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam, & relinquam illam quaerentibus sapientiam, & non desinam in progenies illorum usque in aeuum sanctum. Insinuat quippe scriptor historiae hac sententia quod mysticus iste liber sit, & spirituale quaerat intelligentiam, & quod valde utilis sit ad legendum, quia iuxta historiam moralitatem docet, ac iuxta allegoriam fidei imbuunt sacramentis: & non desinam (inquit) in progenies illorum usque in aeuum sanctum, quoniam non cessat scriptura sacra ab aeuo usque in aeuum docere genus humanum, quatinus intelligat ex praecipis dei quid vitare debeat quid vitare debeat: ut nemo sit qui rite se possit excusare, quasi nescierit quid praecipitum sit in lege diuina, cum sapientia via veritatis & normam iustitiae palam omnibus demonstrat. De quo adhuc subditur. Videte quoniam non solum mihi laborauit, sed omnibus exquirentibus veritatem. Doctor ergo ecclesiasticus verba dei scribendo & docendo non solum sibi laborat sed & alijs, quia sibi laborat pro aeterna mercede & quiete: alijs autem pro vera salute ac perpetua requie. vnde in Daniele scriptum est: qui docti fuerint fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates. hinc & Iacobus ait: Qui conuerterit peccatorem ab errore viae suae, saluabit animam eius a morte, & operit multitudinem peccatorum. De quo & Paulus ad Timotheum scribens, ait: attende tibi & doctrinae sanae, instans in illis: hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos qui te audient. hinc & ipsa veritas in euangelio ait: qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno caelorum, qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno caelorum. & item: vos (inquit) estis lux mundi, sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in caelis est.

CAPVT III.

In tribus placitum est spiritui meo, quae sunt probata coram deo & hominibus: concordia fratrum, & amor proximorum, & vir cum muliere bene sibi consentientes. Placet quippe sapientiae diuinae quae in lege dei probabilia & acceptabilia, & hominibus salubria esse manifestatur, hoc est concordia fratrum, de qua apostolus monet Ephesios, ut supportantes inuicem in charitate solliciti sint seruari unitatem spiritus in vinculo pacis, & alibi rogat auditores suos ut idem sapiant, & vnum dicant omnes, amorem proximorum, de quo idem apostolus scripsit, dicens: Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legis est dilectio, & vir cum muliere bene sibi consentientes: quod iuxta historiam & iuxta allegoriam intellige-
k. iij.

Luc. 1. g.
Zach. 6. b.

Psal. 146. a.

Dan. 12. b.
Iacob. 5. d.
2. Tim. 4. d.

Matth. 5. c.

Matth. 5. b.

Eph. 4. a.

Philip. 4. a.
Galat. 5. b.
Rom. 13. c.

re possum. quia secundum historiam mādāt apostolica auctoritas viris, vt diligāt uxores suas, sicut Christus dilexit ecclesiam: similiter & mulieribus, vt subiectæ sint viris suis, sicut deo: quoniam vir caput est mulieris, sicut & Christus caput est ecclesie. allegoricē autē possumus in viro spiritum, & in muliere animam intelligere. quæ si in timore & dilectione dei cōsenserint, quicquid petierint secundum voluntatem dei, impetrabunt. Vnde ipse dominus ait in euāgelio: si duo consenserint ex vobis in vnum, de omni re quācumque petierint, fiet illis a patre meo.

Tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum: pauperē superbū, & diuitem mendacem, & senem fatuum & insensatum. Ergo sapientia quæ cuncta odit vitia: tres species sibi dicit esse odibiles, & aggrauatam se asserit animis peruersorum, eo quod contraria sibi sentiant. pauperem videlicet detestans superbū, qui cōtra conditionem paupertatis suæ animo elato superbit: & diuitem mendacem, qui concessis bonis nō secundum legem dei in veritate fruitur, sed abutitur in mendacio: & senem fatuum & insensatum, qui longæui temporis negligenter perdit otium, quando discendi sapientiam nullum habet studium. Mystice autem ille vere pauper est, qui virtutibus inops fit, & tamen ad exercitiū virtutum non vult superbū inclinare animum. Diues mendax est hæreticus, qui abundat sensu & sermone, sed potius elegit in his errori quā veritati deseruire. Senex fatuus & insensatus est, qui præfert præsentis vitæ delicias vitæ futuræ, & magis amat caduca quā æterna. Cū manifeste Ioannes apostolus hoc prohibeat, dicens: nolite diligere mūdum, neque ea quæ in mūdo sunt. mundus enim transit & concupiscentia eius, qui autem facit voluntatem domini, manet in æternum. possunt hæ tres species odibiles deo ad apostatam angelum, hoc est diabolum per significationem transferri, qui pauper & superbus est, qui cum supernam gloriam propter superbiam suam perdidisset, adhuc superbire non cessat. Diues est & mendax, quia cum terrenas diuitias in auaris & cupidis possessoribus possidet, totus mendacio deditus est. sicut ipsa veritas in euāgelio de eo testatur, dicens: ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia veritas in eo non est. Cum enim loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. senex fatuus est & insensatus, quia cum inter cæteras angelicas virtutes in gloria cælesti per sapientiam dei in initio creatus est, sapientiam sibi datam non conseruauit. eo quod conditori suo subiectus esse noluit. & hætenus in ipsa stultitia perseuerat, quando contra conditorem suum rebellare non cessat. De quo sene fatuo in Ecclesiaste per Salomonem dicitur: melior est puer pauper & sapiens, quā rex senex & stultus, qui nescit præuidere in posterum, quādo de domo vinculatorum egreditur in regnū. quem locum Origenes & Victorinus super Christo & diabolo interpretati sunt, volentes puerum pauperem Christum intelligi, qui natus est in regno senis diaboli. & iccirco dicit: regnum meum non est de hoc mundo. in illius itaq; senis stulti regno, qui ostendit ei omnia regna mundi & gloriam eius, natus est optimus puer, & de domo vinculatorū. De quibus Hieremias in lamentationibus loquitur, dicens: & humiliare sub pedibus eius omnes vinctos terræ. processit ad regnum, vt sub sua potestate haberet cælestia simul & terrena. vnde ipse post resurrectionē suā ait: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. In iuuentute tua non congregasti: Quomodo inuenies ea in senectute tua? Liquido patet quod qui in iuuentute discendi sapientiam studium non habuit, in senectute eius fructum minimū habebit. scriptum est enim in Prouerbij: anima laborantis laborat sibi. ægestatem operata est manus remissa: manus autem fortium diuitias parat. Qui congregat in messe, filius sapiens est: qui autem stertit æstate, filius confusionis. hinc item filios suos monet

sapientia, dicens: Audi fili mi, & esto sapiens, & dirige in via animum tuum. Noli esse in conuiujs potatorum, nec in commessionibus eorum. hinc in psalmo legitur, quod qui meditatur in lege domini die ac nocte, det fructum in tempore suo, & folium eius non decidat, & omnia quæcumque fecerit prosperum euentum habeant. Quam speciosum canitiæ iudicium & presbyteris consilium cognoscere: quam speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus & consilium. corona senum multa peritia, & gloria illorum timor dei. Decet enim canos capite prudentiam habere sensus, & ætatem longæuam vtilitatem noscere consilij. vt secundum timorem dei sciant & possint iudicium iustum facere, & proximos suos secundum æquitatem iustitiæ regere ac diiudicare. quia inde illis magna excrescit gloria, si secundum præcepta diuina legis dei ipsi recte viuant, & alios tam verbis quā exemplis bene doceant. audiant ergo presbyteri & præpositi ecclesiarum dei. quia non licet illis ignorare legis dei scientiam, & sapientiæ doctrinam. Vnde Paulus præcipit Timotheo vt his commendet doctrinæ officium, qui idonei sunt & alios docere. Hinc Tito præcipit vt dispensatorem ecclesie dei ordinet, non superbū, non iracundū, non vinolentū, non percussorem, non turpis lucri cupidū: sed hospitalem, benignū, sobriū, iustum, sanctū, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem. vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. pastorum imperitia voce veritatis increpatur, cum per prophetam dicitur: ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. quos rursus dominus detestatur, dicens: & tenentes legem nescierunt me. nesciri ergo se ab eis queritur veritas, & nescire se principatum nescientium protestatur: quia profecto hi qui ea quæ sunt domini nesciunt, a domino nesciuntur. Paulo attestante, qui ait: si quis autem ignorat, ignorabitur. quæ nimirum pastorum sæpe imperitia meritis congruit subiectorum, qui quāuis lumen scientiæ sua culpa exigente non habeant, districto tamen iudicio agitur, vt per eorum ignorantiam hi etiam qui sequuntur offendant. hinc nanque in euāgelio per semetipsam veritas dicit: si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt. Cum autem ait timorem dei esse gloriam senum, mox subdidit dicens: Nouem insuspiciabilia cordis magnificauit, & decimum dicam in lingua hominibus. homo qui iucundatur in filijs. Viuens & videns subuersionem inimicorum. Beatus qui inhabitat cum muliere sensata. Et qui in lingua sua non est lapsus. & qui non seruiuit indignis se. Beatus qui inuenit amicum verum. & qui enarrat iustitiam in aurem audientis. Quam magnus qui inuenit sapientiam & scientiam, sed non est super timentem deum. Timor domini super omnia se superposuit. Beatus cui donatū est habere timorē dei. Qui tenet illū, cui assimilabitur? Timor dei initium dilectionis eius. Fidei autem initium adglutinandum est ei. Quid est enim quod I X. dicit se magnificasse insuspiciabilia cordis, & decimum dixisse in lingua hominibus, nisi quod corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem? I X. ergo sunt insuspiciabilia, hoc est certa & vera, & ab omni suspitione falsitatis aliena virtutum dona, quæ fides recta parit in homine: hoc est, vt homo iocundetur in filijs: in fructu videlicet bonorum operum viuat, videns subuersionem inimicorum: viuat scilicet vita deo, & videat subuersionem dæmonum siue etiam vitiorum. sicut Paulus ait: viuo autem iam non ego, viuunt vero in me Christus. & item: state (inquit) succincti lumbos vestros in veritate, & induite lorica iustitiæ, & calceati pedes in præparatione euangelij pacis: in omnibus sumentes scutum fidei;

Galat. 2. d.
Ephe. 6. c.

k. iij.

in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum dei. Beatus est homo qui inhabitat cum muliere sensata: hoc est, sapientia & prudentia. Vnde scriptum est: posside sapientiam, posside prudentiam. si intraverit sapientia in cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, & prudentia seruabit te. similiter & beatus est qui in lingua sua non est lapsus: quoniam qui in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Qui custodit os suum, custodit ab angustijs animam suam. Et qui non seruiuit indignis se, hoc est malignis spiritibus siue peccatis, a quo enim quis superatur, huius & seruus addictus est. Beatus qui inuenit amicum verum, illum nimirum amicum qui in euangelio discipulis suis ait: Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui à patre meo, nota feci vobis. & qui enarrat iustitiam in aure audientis, hoc est deuote verbum dei percipientis, recte intelligentis, & bene operantis, quàm magnus est, qui inuenit sapientiam & scientiam. huius sententiæ integritas in duo diuiditur: hoc est in sapientiam, & scientiam. hanc enim veteres voluerunt esse differentiam inter sapientiam & scientiam: quòd sapientiæ esset bonum facere, scientiæ verò malum cauere. Vnde in Iob scriptum est: Ecce timor domini ipse est sapientia, & recedere à malo intelligentia. hinc est quòd his nouem speciebus virtutum superadditur timor dei, quoniam sicut nouenarius numerus imperfectus est, quousque denario suppleatur: ita omnis operatio virtutum mediocris est sine timoris dei perfectione. Timor enim domini sanctus permanens in sæculum sæculi. Ipse est fidei fundamentum, ipse charitatis origo: per ipsum operatur bonum, per ipsum peruenitur ad præmium. sed quoniam scriptum est: initium sapientiæ timor domini. Et in epistola Ioannis legitur: timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quia timor pœnam habet. Et in psalmo ita scriptum est: Timete dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. quæritur quomodo timor si initium est sapientiæ, & initium dilectionis dei, non sit in charitate: & quomodo omnes sancti diligant dominum, & nihil desit timentibus eum: & qualiter illud fiat, quòd timor dei sanctus permanet in sæculum sæculi. Sed hæc quæstio ita soluitur. illum scilicet timorem domini, quo timet quisque incipiens opera iustitiæ, ne veniat districtus iudex & se minus castigatum inueniens damnet. illum charitas pellit foras, quæ pro merito iustitiæ fiduciam habet in die iudicij. Sed & præsentium aduersitatum timorem perfecta charitas eijcit ex animo: quam habere quærebat, qui domino supplicans ait: A timore inimici eripe animam meam: quam habebat qui dixit: quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an nuditas? an fames? an periculum? an gladius? & cætera. Nec putari debet beati Ioannis sermonibus esse contrarium quod psalmista dicit: Timor domini sanctus permanens in sæculum sæculi. Duo nanque sunt timores: vnus quo timent deum homines ne mittantur in gehennam: ipse est timor ille, qui introducet charitatem. sed sic venit, vt exeat. Si enim adhuc propter pœnas timens deum nondum amat quem sic times, non bona desideras, sed mala caues: sed ex eo quia mala caues, corrigis te, & incipis bona desiderare. Cum bona desiderare cœperis, erit in te timor sanctus, ille scilicet ne ipsa bona amittas, non ille quo times ne mittaris in gehennam, sed ne te deserat præsentia domini quem amplecteris, quo æternum frui desideras.

C A P V T

IIII.

Mnis plaga tristitia cordis est, & omnis malitia nequitia mulieris. Sicut maior gratia alia non est quàm charitas vera in lætitia bonæ mentis, ita maior plaga non est quàm tristitia dolosi cordis in idololatria seu errore hæreticæ

prauitatis. In eius enim nequitia omnis est malitia, sed quia in duritia per errorem seductæ animæ plaga inest iniquitatis, nec tamen ipsa sentit ruinam suæ deceptionis, ideo subiungitur.

Et omnem plagam & non plagam videbit cordis, & omnem nequitiam & non nequitiam mulieris, & omnè obductum & non obductum odientium, & omnem vindictam & non vindictam inimicorum. Videt enim plagam cordis cum intelligit iniustitiam suæ prauitatis. Sed tamen non videbit, quia per pœnitentiam & correctionem sceleris sibi ad salutem non providebit. Nequitiam erroris sentit, sed tamen pœnam futuri tormeti non cauebit. Iustitiam æquissimi iudicis, qui per vindictam futuram nomen odientium se delet, & inimicos suos igne gehennæ puniet, non ignorat: sed tamen euasione malorum illorum nullam sibi præparat. Vnde impletur in ea illud apostoli, quod de contemptoribus dei & ingratis beneficiorum illius ad Romanos scripsit, dicens: Qui cum iustitiam dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni sunt morte. Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Scierunt enim hæc deo displicere, sed hæc in animo ponere noluerunt. Quoniam qui hæc agunt, digni sunt morte: & non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. Assensus enim participatio est. Sunt quidam qui se reos non putant, si non operentur quæ mala sunt, assentiunt autem facientibus. assentire est autem, si cum possit reprehendere taceat, aut audiens vanas fabulas aduletur. sciens enim impurus & malignus non ignorari quæ agit, & minime se vitari, sed & honori esse gloriatur fore se talem: nec confundi potest in his, quando videt faueri sibi & obsecundare ab his qui non sunt tales. Et ita est vt qui fornicem præbeant delictis illorum, ipsi digni sint vt pari crimine rei habeantur. Sunt iterum alij qui non solum faciunt mala: sed etiam qui consentiunt facientibus, vt non solum faciant, sed & talibus consentiant. Duplex ergo horum est nequitia. Non enim tam mali sunt qui faciunt, & facientibus contradicunt: scientes enim nefaria, non illa vindicant. Illi enim tam nequissimi sunt, quia faciunt & consentiunt facientibus, vt nec deum timeant, increfcere cupientes mala. ideo hæc non vindicant, vt suadeant illa non esse vitanda. Non est caput nequius super caput colubri: & non est ira super iram mulieris. comorari leoni & draconi placebit, quàm habitare cum muliere nequam. Nequitia ergo hæreticorum comparata venenatis serpentibus, & scæuis terræ animantibus, ferocior inuenitur, magisque noxia: quia illa corpus lædunt, hæc animam interimit: illa mortem temporalem conferunt, hæc perpetuam. Ideo eius cohabitatio omnibus noxia est, nulliq; salubris. vnde & sequitur: Nequitia mulieris immutat faciem eius, & obcæcabit vultum suum tanquam vrsus, & quasi sacco ostendit in medio proximorum eius, & audiens suspirauit modicum. Peruersitas ergo hæreticæ factionis immutat faciem eius, cum per hypocrisim loquitur mendacium, & fectas simulando ostendit species virtutum. Quæ tanquam vrsus obcæcat vultum suum, cum per duritiam cordis mentis excæcat visum, nec futurum damnationis suæ prospicit iudicium. Quasi sacco ostendit in medio proximorum eius, cum ineptas coram auditoribus suis profert doctrinarum nouitates, & turpitudinem sensus sui nefando tegit velamento verborum. Nec illius mulieris fortissimæ atq; sapientissimæ actus imitatur, de qua in Prouerbij legitur: quæ sicut lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum. Quærit ergo mulier fortis lanam & linum, & operatur consilio manuum suarum, cum ecclesia sancta sollicitè perquirat, quibus se pietatis fructibus exerceat, quomodo à carnalibus emundet illecebris: & hoc vtrumq; consilio prudentissimo, hoc est supernæ solummodo retribu-

Prou. 31. c. tionis facit intuitu. De qua rursus scriptum est: Stragulatam vestem fecit sibi, byssus & purpura indumentum eius. Stragulata vestis quæ variante textura solet firmissima confici, fortia ecclesie opera, & diuersa virtutum eius ornamenta significat. De quibus propheta in summi regis viri videlicet illius laude cecinit: Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circum amicta varietate. Byssus quoque & purpura indumentum eius. byssus in castitate purpuræ conuersationis, purpura in effusione preciosi sanguinis, byssus namque candidi coloris est: purpureus autem color & de sanguine animantis quod purpura vocatur conficitur, & ipse sanguinis habet speciem: vnde pulchre dictum est à patribus, quia sancta ecclesia electorum floribus vernans in pace habet lilia, in bello rosas. Quod autem subiungitur: Audiens suspirauit modicum, significat quod peruersa mens hæreticorum licet à catholicis doctoribus rite corripiatur, difficulter tamen ad veram penitentiam flebitur: etsi aliquando fingit se penitere, tamen quia non corrigit errorem, manifestat se in cœpta malitia perseuerare. Breuis omnis malitia super malitiam mulieris, fors peccatorum cadet super illam. Hoc est quod ante dixit, non est caput nequius super caput colubri: & non est ira super iram mulieris: parua est enim omnis malitia in comparatione idololatriæ, & hæreticæ prauitatis, quia in his non per fragilitatem carnis peccatur, sed per superbiam mentis. Omne enim quod in eis agitur, in contemptum dei fit. & ideo impietas dicitur, quam alio nomine negationem dei possumus appellare. quæ incorrecta non habet veniam, sed penam sempiternam. Ideo in Zacharia propheta mulieri sedenti in medio amphoræ, massa plumbea proicitur in os, & defertur in Babylonem: quia impietas quæ sedebat super peccata Israel, & in suo scelere gloriabatur, postea mittitur in medium Babylonis, & captiuitatis malo premitur: vt obduratum os habeat, & ultra se iactare non possit. Vel certe ab angelis dei opprimitur, vt quæ prius latebat in scelere, æterno silentio cõtefcat. Ascensus arenosus in pedibus veterani, sic mulier linguata homini quieto. Pulchram comparationem facit, quia sicut arena fluida & instabilis grauis est ad incedendum infirmis pedibus veterani, sic etiam ad audiendum onerosa est modestiæ catholici viri superflua loquacitas hæretici. Vnde eius societatem noxiam ostendens, consequenter illius communionem vetat dicens: Ne respicias in mulieris speciem, & non concupiscas mulierem: in specie mulieris ira, irreuerentia, & confusio magna. Species mulieris huius est versuta doctrina hæreticorum, fuca verborum adornata. Cuius dolosam eloquentiam si amaueris, penam & confusionem æternam sustinebis. Quæ autem sit species huius mulieris, Salomon in Prouerbijs ostendit, dicens: Fauus enim distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius. Nouissima illius amara quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps. Cum in ore hæretico dulcedo eloquentiæ non ad sufficientiam solummodo, verum ad superfluitatē resonat, & ob id falsitas quia apte profertur cernitur, veritas à stultis æstimatur. Oleo autem spiritus sancti fides catholica consecratur, quo hæretici nitidius suum guttur ostentant, qui sua sensa patrum fidei anteponunt. Patet de meretrice, quia & sermonis suauitatem & formositatem corporis ad captandos miseros quærit. Nouissima inquit illius amara quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps. Potio absinthij intus amarescit in visceribus, gladio foris membra feriuntur. Vt igitur ostendat iniquos in nouissima ultione, & interius impleri & extrinsecus pœnis circumdari perpetibus, & amaritudine illos absinthij torquendos, & gladio asseuerat esse truncandos. quare autem idem gladius biceps sit dictus, dominus aperit cum ait: Sed eum timete qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Mulier si primatum ha-

beat, contraria est viro suo. Cor humile, & facies tristis, & plaga mortis mulier nequam, manus debiles, & genua dissoluta, mulier quæ non beatificat virum suum. à muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur. Hæc iuxta historiam ostendunt quod mulieris primatus magis noxius sit quam utilis. quia infirmior sexus, fortiori sexui subijci debet, non præponi. Vnde in initio mulieri peccanti & virum seduceti dominus dixit: multiplicabo ærummas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Hinc & apostolus ad Timotheum scribens ait: Mulier in silentio discat cum omni subiectione. docere autem mulierem non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Et cur hoc iusserit, mox causam reddidit, dicens: Adam enim primus formatus est, deinde Eva: & Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit. Mystice autem hanc mulierem synagogam possumus hæreticorum accipere: quæ iuxta illud Prouerbiorum, reliquit ducentem pubertatis suæ, & pacti dei oblita est. quia reliquit doctorem à quo fidem ecclesie didicerat: & oblita est pacti dei sui, hoc est fidei sanctionis dominicæ, quæ in symbolo cõtinetur, quam se die baptismatis seruaturam esse promiserat. Hæc quoque si primatum habeat cõtraria erit viro suo, doctori videlicet catholico, peruersa sentiendo & praua docedo. huius cor cogitatio videlicet vilis est atque despecta, & facies tristis: quia lætitiæ spiritus sancti non habet, quæ & confert amatoribus suis plagam mortis æternæ. huius quippe operatio est debilis, & gressus instabilis. quoniam non beatificauit virum suum priorem cum quo primum iniit pactum. vt illi obediret, & fidem eius seruaret. Sed adulterium perpetravit cum viro alieno, ab ipsa enim initium factum est peccati. Quoniam superbia elationis eius, quæ viam veritatis deserere, & in erroris deuia declinare præsumpsit, origo & causa tam sibi metipsi quàm etiam omnibus sibi obsequentibus fuit æternæ perditionis. Non des aquæ tuæ exitum nec modicum: nec mulieri nequã veniam prodeundi. Si non ambulauerit ad manum tuam, & confundet te in conspectu inimicorum. A carnibus tuis abscinde illam, ne semper te abutatur. Aqua hic sapientiæ doctrinam significat. Docet ergo vt extra statum reëtitudinis eruditioni tuæ prodeundi non des licentiam: nec etiam animæ per hæreticam prauitatem diaboli arte delusa consentias: neque libertatem tribuas docedi. sed si tibi ab errore recedendo subdi noluerit, & contentiones & lites cõtra te coram stultis & insipientibus agitauerit, ab ecclesie communionem illam separe, ne ultra ad luxum suæ prauitatis te abutatur. hinc quoque apostolus Tito iubet vt hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuitet: sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & deliquit proprio iudicio condemnatus. Et Ioannes in epistola sua monet vt nec aue huiusmodi hominibus dicamus, nec eos in domum recipiamus. Non est ergo huic loco contrarium illud quod in Prouerbijs scriptum est: Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui. deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. habeto eas solus, ne sint alieni participes tui. Docet ab hæreticis cauendum, & custodiæ scripturarum ac lectioni attendendū. Scientiam (inquit) quæ prædicat alijs ipse serua, & tui irrigatione sermonis fundere. Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. Cum ipse seruaueris, tunc & alijs prædica, & in magna auditorum amplitudine diuina eloquia iuxta vniuscuiusque qualitatem dispensa, habeto eas solus. Aquas & in plateis diuidimus, & tamen soli possidemus, quando & exterius late prædicationem fundimus, & tamen per eam laudes humanas consequi minime ambimus. Nec sint alieni participes tui. Immundi spiritus participes sunt doctoris, si eius mentem

Gene. 3. b

1. Tim. 2. c

1. Tim. 2. d

Prou. 2. b

Tit. 3. c

Prou. 5. c

vel fastu elationis dum prædicat, vel hæresi, vel alio quolibet vitio corrumpunt. Solus autem aquas possidet, cum membris ecclesiæ fideliter connexus ab extraneorum se consortio liberum seruat.

CAPVT

V.

Mulieris bonæ beatus vir, numerus enim annorum illorū duplex. Sicut prius in vituperatione mulieris nequam os aperuit, sic etiam nunc ad prædicationem mulieris bonæ sermonem conuertit. Mulier enim bona aut specialiter iusti ac boni hominis est anima, aut generaliter tota electorum ecclesia. cuius vir beatus esse describitur, quia Christus (qui eius vir est) beatitas & celsitudo in vniuerso mundo prædicatur. Numerus enim annorum illorum duplex, quia hic viuunt ecclesia sub custodia mandatorum dei cum honestate virtutum, & in futuro veraciter gaudebit in perceptione cælestium præmiorum. Mulier fortis oblectat virum suum, & annos vitæ illius in pace implebit. Delectatio est enim Christi fortitudo ecclesiæ, quam illa non ex semetipsa, sed ex eius dono habet, qui & annos illius in pace adimplebit, cum in præsentis pacis suæ munere eam ditabit, & post hanc vitam in æterna quiete sanctis angelis adæquando perfecta pace consummabit. Iuxta illud quod ipse in Euāgelio discipulis ait: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. ac si diceret: hic relinquo, illic do. sequentibus relinquo, peruenientibus do. De hac muliere forti & in Prouerbijs ita scriptum est: Mulierem fortem quis inueniet? procul & de vltimis finibus precium eius. Confidit in ea cor viri sui, & spolijs nō indigebit. Mulier fortis ecclesia catholica vocatur. Mulier videlicet, quia spiritalis deo filios ex aqua & spiritu sancto gignere cōsuevit. Fortis, quia cuncta sæculi aduersa simul & prospera pro conditoris sui fide contemnit. quia ipse in carne apparens infirmam quidem inuenit, sed inuentione sua, hoc est pia visitatione fortem reddidit. Vnde post eius redemptionem ad cælos rediens supernis ciuibus gaudens ait: congratulamini mihi quia inueni ouem quæ perierat. Videns ergo Salomon genus humanū innumeris implicatū erroribus, quodq; ad eius saluationem nullus patriarcha, nullus propheta, nullus omnino electorum præter solum mediatorem dei & hominum sufficeret, ait: Mulier enim fortem quis inueniet? procul & de vltimis finibus pretium eius, ac si aperte futuram domini gratiam admirando protestetur: Quis tantæ virtutis, quis talis est meriti, qui de tot incredulis ac scelestis mundi nationibus, vnam sibi electorum ecclesiam congreget? quam sua gratia fortem atq; insuperabilem aduersantibus cunctis efficiat? Quod ergo dicit, confidit in ea cor viri sui: ab humana nimirum consuetudine tractum est. Sicut enim is qui fortem fidelēq; & castam habet coniugem, confidit in ea certissime: quia nil contra suam voluntatem agere, nulla adulterina saltem cogitatione possit attaminari. Cuncta pro suo amore etiam aduersa libenter toleret, & quoscunq; valet ad suam amicitiam conuertere desideret. sic nimirum sic dominus & redemptor noster in ecclesia confidit. Nouit enim spiritum gratiæ quem dedit. Nouit virtutem charitatis quam eius præcordijs infudit. Ideoq; nō dubitat eam non solum à suæ fidei integritate nequaquam posse corrumpi, sed & perseveranter insistere, vt plures ad eiusdem fidei congreget vnitatem. Hoc est enim quod sequitur, & spolijs non indigebit. Spoliat enim diaboli ecclesia, cum per prædicatores suos eos quos ipse deceperat, ad veritatis iter reuocat. Et bene dicitur, spolijs non indigebit, quia nunquam cessabit ecclesia liberatas à diabolica fraude animas Christi fidei restituere, donec completo mundi cursu suorum quoq; præfinita compleatur summa membrorum. Pars bona mulier bona: in parte bona timentium deum dabitur viro p factis bonis. Pars bona & mulier bona est ecclesia catholica, quæ in sorte timentium deum adnumeratur, quia ad hæreditatē eius pertinet: De quo in cantico Deuteronomij scriptum est: pars domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel. Cui etiam ad dexteram eius constitutæ, ipse in iudicio dicturus est futuro: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Hæc data est viro suo Christo pro factis bonis, pro redemptione videlicet generis humani. sicut Esaias testatur, dicens: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas domini in manu eius dirigetur. hinc quoq; ipse post resurrectionem suam apparens discipulis ait: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. euntes docete omnes gētes, baptizantes eas in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. quid autem fides Christi & baptismatis sacramentum humano generi conferat, sequens sententia manifestat. Diuitis autem & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus illorum hilares. Non est personarum acceptor deus, siue diues siue pauper ad gratiam Christi perueniat, si deuota mente in ea perseverauerit, vultus illius lætabundus contemplatione dei fruatur perpetua. Quid autē ex illis fiat qui ab hoc munere alieni existunt, subiungendo insinuat. A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit. Delaturam ciuitatis, & collectionē populi: & calumniam mendacē, super mortē omnia graua. Dolor cordis & luctus, mulier Zelotypa. His ergo speciebus demonstrantur illi, qui extra ecclesiam sunt, & in vnitatem veræ religionis non consistunt. hoc est Iudæi, pagani, & hæretici, necnon & falsi Christiani. Namq; in delatoribus ciuitatis: hoc est proditoribus ecclesiæ, possumus accipere falsos Christianos, qui confitentur se nosse deum, factis autem negant: Nec charitatem, quæ munimētum maximum præstat cætui fidelium, ipsi habere volunt, sed omnia fide agunt. In collectione vero populi nō inconuenienter gentilium persecutio intelligitur. & in calumnia mendaci blasphemia Iudæorum. in muliere quoq; Zelotypa hæretici, qui zelo & inuidia contra veritatem pugnant, & dolorē cordi luctūq; maximum ecclesiæ matri ingerunt: hæc omnia super mortem sunt graua. quia tolerabilius est mortem subire temporalem, quam æternam in gehenna pro peccatis sustinere combustionem. In muliere infideli flagellum linguæ, omnibus communnicans. Hoc est in anima gentili siue hæretica prauitate decepta, blasphemia sonat & locutio peruersa. quia siue corde cogitet mala, siue ore proferat verba nefanda, semper ad nocendum est parata. indēq; omnibus sibi consentientibus erit noxia. Sicut boum iugum quod mouetur, ita & mulier nequam. Iugum hic boum ponit pro insipientia stultorum. Sicut enim bruta animalia nesciunt discernere inter amicum & inimicum, inter veracem & fallacem, inter bonum & malum: ita insipientes ignorant distantiam catholicæ doctrinæ & hæreticæ veritatis & falsitatis, iustitiæ & iniquitatis: sed æqualiter falsis & veris doctoribus prompti sunt obedire. Contra illud apostoli, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex deo sint. huic simile est illud quod in Prouerbijs vbi de procacitate meretricis narratur, quæ iuuenem multis sermonibus irretiuit, & blanditijs labiorum protraxit, scriptum est: Statim eam sequitur quasi bos ad victimam, & quasi agnus lasciuens: & ignorat quod ad victimam stultus protrahatur, donec transfigat sagitta iecur eius. nescit enim periculum suum donec cadat in interitum manifestum. Qui tenet illam, quasi qui apprehendat scorpionem. Pulchre quoq; hæresim assimilat scorpioni. quia sicut scorpio non ore, sed cauda feriens venenū infundit: sic & hæreticorum astutia non aperta fronte, sed dolosa nequitia incautos decipit.

Ioan. 14. d

Prou. 31. a

Luc. 15. b

Deut. 32. b

Matth. 25. c

Esa. 53. d

Matth. 28. d

1. Ioan. 4. a

Prou. 7. b

Raba. in Ecclesiasticum

Mulier ebriosa ira magna, & contumelia: & turpitudine illius non contegetur. Mulier ebriosa haereticorum est synagoga, quae dolo & nequitia est plenissima: quam etiam sequitur ira magna, & contumelia: quando eius iniquitati succedet grauis poena & damnatio perpetua: ubi turpitudine erroris illius manifestabitur in extrema sententia. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnosceretur. Licet historialiter describat habitum mulieris meretricis, quae lasciuis motibus corporis & nutibus oculorum ostentat libidinem carnis. Mystice tamen ostendit morem haereticae prauitatis, quae fornicationem suam in superbia sensus, & in facundia verborum iactitat, quod facilius curiosos & nouitium amatores in assensum suum adtrahat. De quibus alibi legitur, quod prurientes auribus a veritate auditum auertant, ad fabulas autem conuertantur. In filiam non auertentem se firma custodiam, ne inuenta occasione abutatur se. & ab omni irreuerentia oculos caue. Hoc monet ut eius personae quae sibi commendata est, doctor strenuam curam habeat: nec eam negligat, sed diligenter nutriat, disciplinabilitateque viuere doceat. ne inuenta occasione per carnalem concupiscentiam in aliquod facinus proruat. Sensus enim & cogitatio humani cordis ad malum intenta est omni tempore ab adolescentia sua. Vnde consequenter subiungit. Et ne mirens si te neglexerit, sicut viator sitiens ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet, & contra omnem palum sedebit, & contra omnem sagittam aperiet pharetram, donec deficiat. Per haec quidem tria exempla curiositatem ostendit humanae mentis, quae facilis est, & semper patet ad mundi illecebras. Vnde Ioannes apostolus triplici distinctione eam distinxit, dicens: Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum est, & superbia vitae: quae non est ex patre, sed ex mundo est: & mundus transit & concupiscentia eius, qui autem facit voluntatem dei, manet in aeternum. His quippe vitiorum vocabulis omnia vitiorum genera comprehendit. Concupiscentia namque carnis, est omne quod ad voluptatem & delicias corporis pertinet: in quibus sunt maxima cibus, potus, concubitus. De quibus Salomon ait: sanguisugae duae sunt filiae dicentes, affer affer. Concupiscentia oculorum est omnis curiositas, quae fit in discendis artibus nefariis, in contemplandis spectaculis turpibus vel superuacuis, in adquirendis rebus temporalibus, in dignoscendis etiam carpentibusque vitij proximorum. Superbia vitae est, cum se quis iactitat in honoribus, & per elationem mentis vanae gloriae & arrogantiae deseruit. Per haec tria tantum cupiditas humana tentatur. Per haec Adam tetatus est & victus: per concupiscentiam scilicet carnis, cum ei hostis cibum ligni vetiti ostendit, eumque ad comedendum suauis. Per concupiscentiam oculorum, cum diceret, scietis bonum & malum, & aperientur oculi vestri. Per superbiam vitae, cum diceret, eritis sicut dii. per haec tentatus est dominus & vicit, per concupiscentiam carnis, id est cibum, ubi suggeritur: dic ut lapides isti panes fiant. per concupiscentiam oculorum, id est curiositatem, ubi de pinna templi admonetur ut se deorsum mittat, tentandi gratia, utrum ab angelis suscipiatur. Per superbiam vitae, id est inanem iactantiam, ubi in monte constituto ostenduntur omnia regna huius terrae, & promittuntur si adorauerit. Gratia mulieris sedulae delectabit virum suum, & ossa illius inpinguabit. Gratia quippe bonae deuotionis & obedientiae, quam habet quaelibet sancta anima, vel generaliter tota electorum ecclesia, iucundat boni doctoris animum, vel potius Christi domini nostri, qui verus sponsus est ecclesiae. Cui qui deuota humilitate obedit praecipua ipsius

custodiendo, pinguedinem charitatis eius in medulla cordis se habere ostendit. Vnde etiam amorem eius ipse impetrabit, sicut ipsa veritas in Euangelio ait: Qui amat mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligitur a patre meo, & ego diligam eum & manifestabo ei meipsum. Sed quia nemo prius eum diligit, quam eius gratia ad sui amorem illum prouocauerit, sequens sententia declarat. Disciplina illius datum dei. Omne quippe bonum ecclesiae, donum est dei, quia omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum: apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturae eius. Mulier sensata & tacita, non est immutatio eruditae animae. Sapientia quippe dei, quae animas electorum imbuit, eisque oris custodiam & operis efficaciam tribuit, a se eos mutari, & in erroris deuia declinare non permittit. Quod Ioannes in epistola sua manifestat, dicens: Omnis qui natus est ex deo, peccatum non facit. quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex deo natus est. hoc tamen non de omni peccato dicit, sed de violatione rectae fidei & charitatis: quam qui semen dei, id est verbum dei, quo renatus est, in se habet, committere non potest. Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata. Super gratiam ergo legis & synagogae sub ea constituta, gratia est euangelij, & decor ecclesiae sanctae: quae fidem saluatoris sui caste & inuiolate custodit, & sapientiam diuinam inbianter discit. haec in lectione legis & prophetarum velamen Moysaicum super cor non habet, sed reuelata facie gloriam domini contemplatur, & intrat in sanctuarium dei ut intelligat propositiones ab initio saeculi. Omnis autem ponderatio non est digna continentis animae. Cunctae videlicet opes mundi & diuitiae sapientiae secularis non possunt eius deuotioni quam habet in seruitio Christi & in scientia spiritali adaequari. ipsa negotiatrix est illa, quae in euangelio margaritam pretiosissimam spretis temporalibus bonis comparauit, ut ipsam possideret in aeternum. vnde fit quod sequitur. Sicut sol oriens in mundo in altissimis, sic mulieris bonae species in ornamentum domus eius. Solis enim iustitiae splendor fulget in specie mulieris huius, & totam domum eius, quae per vniuersum orbem dilatata est, ornatu sapientiae & virtutum decorat: pro quo etiam supernae claritatis fulgorem obtinebit: ut fiat quod scriptum est: fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Lucerna splendens super candelabrum sanctum, & species faciei super aetate stabile. Lucerna doctrinae euangelicae splendet super candelabrum ecclesiae, & species virtutum quae in facie illius, hoc est in operibus eius elucet, a quo perpetuo stabilietur, & aeterno praemio remunerabitur. De hac lucerna ipse dominus per similitudinem discipulos suos instruxit, dicens: vos estis lux mundi, non potest ciuitas abscondi super montem posita, neque lucernam accendant & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Lux mundi apostoli appellantur, quia per ipsos luce fidei & scientiae illuminandus erat mundus. Mons Christus intelligitur, super quem ciuitas ecclesiae, hoc est in eius fide fundata est. lucerna quidem (ut diximus) est euangelica doctrina. Candelabrum cuiuslibet viri fidelis anima. Ponere ergo lucernam sub modio, est superiora facere corporis comoda, quam praedicationem veritatis. Ut ideo quisque veritate non praedicet, dum timet ne aliquid in rebus corporalibus & temporalibus molestie patiat. Sub modio ergo lucernam ponit, quisquis lucem doctrinae bonae commodis temporalibus obscurat & tegit. Super candelabrum autem, qui corpus suum ministerio dei subicit. ut superior sit praedicatio veritatis, inferior seruitus corporis. Columnae aureae super bases ar-

2. Timo. 4. a

1. Ioan. 2. b

Ibid. c.

Prou. 3. b

Gene. 3. a

Matth. 4. a

Ioan. 14. c

Iacob. 1. c

1. Ioan. 5. a

Matth. 13. g

Sapiet. 3. b
Mat. 13. f

Matth. 5. b

gentes, & pedes firmi super plantas stabiles mulieris. Columnæ aureæ sunt doctores sancti luce sapietia præclari: qui super bases argenteas collocantur, cum eloquijs scripturarum sacrarum prædicatione sua innotent. Columnis enim merito apostoli & apostolici viri comparantur: quia terrena vitia in imo deprimunt, & supernas virtutes ad gratiam regis cælestis extollunt. Horum pedes firmi super plantas mulieris stabiliti sunt. quia incessus prædicationis eorum quo per totum orbem verbum dei disseminauerunt, (In omnem enim terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.) super catholicæ fidei stabilitatem firmiter consistit. De quo & sequitur: Fundamenta æterna super petram solidam, & mandata dei in corde mulieris sanctæ. Tota enim prædicatione apostolorum & euangelistarum super petram solidam, hoc est Christum fundata est. Itcirco mandata dei in corde sanctæ mulieris, hoc est ecclesiæ sunt transplantata. Ipse quoque fundamentum merito dicitur, qui sic ecclesiam suam continet, vt nulla possit quassatione titubare. sicut dicit apostolus: fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Merito ergo ab ipso sumitur ædificationis spiritualis exordium, quem rerum omnium constat esse principium. In duobus contristatum est cor meum, & in tertio iracundia mihi aduenit: vir bellator deficiens per inopiam, & vir sensatus contemptus, & qui transgreditur à iustitia ad peccatum: deus parauit eum ad romphæam. His sententijs detestatur sapientia stultitiam sensus humani, cum per fragilitatem carnis perdit laborem virtutis: siue cum per dementiam cordis, nescit electionem rei melioris. seu cum deserto tramite veritatis, declinat in deuiam erroris. Vir ergo bellator deficit per inopiam, cum is qui multos labores in agone istius mundi sustinuit pro Christo, nouissime aliqua aduersitate fractus perdit laborem per inconstantiam mentis. Vir sensatus contemnitur: cum doctor catholicus & præco veritatis à stultis spernitur, & eius sanæ doctrinæ præponitur secta humanæ philosophiæ. Transgreditur vero à iustitia ad peccatum, qui fide catholica primū imbutus baptismum Christi accipit, sed postmodum per superbiam atque arrogantiam deserit rectæ fidei regulam. conuertitque se in hæreticæ prauitatis apostasiam: hunc ergo deus parat ad romphæam, quia pro iniquitate sua ad pœnā illū seruat perpetuam. sicut ipse dominus per Ezechielem prophetā testatur, dicens: Si auerterit se iustus à iustitia sua & fecerit iniquitatem, secundū omnes abominaciones quas operari solent impius, omnes iustitiæ eius quas fecerat non recordabuntur. in præuacatione qua præuacatus est, & in peccato suo quod peccauit, in ipsis morietur. Duæ species difficiles & periculosa mihi apparuerunt, difficile exiit negotians à negligentia, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Hic locus nisi cautè requiratur, habere videtur aliquam contrarietatem, & mouere quæstionem. Nam si omnis negotiator vel caupo omnino damnandus est, nec illi hanc pœnam refugiant, qui artes reliquas exercere noscuntur: quid est enim aliud negotiatio, nisi quæ possunt vilius constare, carius velle distrabere? Cæterum in vitis patrum Pasnatum illum sanctissimū virum, per reuelationē negotiatori legimus comparatum. hodièque inuenimus in ecclesia tractantes quidem mercimonia, sed summa fide pollètes. Actus enim pessimus, nō res honesta dānatur. sicut & de diuite legimus non introire in regnum cælorum. Cum tamen Iob, Abraham, Isaac, Iacob patriarchæ valde fuerint affluentes. Negotiatores ergo illi abominabiles aestimantur, qui iustitiam domini minime considerantes, per immoderatam pecuniæ ambitionem polluantur, merces suas plus periurij ouerando quàm pretij. Tales dominus eiecit de templo, dicens: Nolite facere domum

Psal. 18. a

1. Cor. 3. c

Cap. 18. f

Mat. 21. b. &

patris mei domū negotiationis, & speluncam latronū. Difficile ergo exiit negotians à negligentia, cuius mens ardet in pecuniarum cōcupiscentia: & nō iustificabitur caupo à peccatis labiorum, qui fraude aliqua vel fictis verbis subuertere studet iustitiam proximorum.

Mar. 11. c. &
Luc. 19. g

CAP V T

VI.

Rofter inopiam multi deliquerunt, & qui quærit locupletari, auertit oculum suum. Multi ergo per inopiam delinquit, sed magis propter inopiam cordis quàm corporis. quia multos viros sanctos pauperes rebus in hoc mundo esse legimus, diuites autem in fide & virtutibus: qui eandem fidem Christi & iustitiam eius inter aduersa istius sæculi vsque in finem vitæ seruauerunt, sicque ad coronā æternæ vitæ peruenerunt: qui magis thesaurū cælestem, quàm terrestrē quæsierunt. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorū. At ille qui quærit in hoc mundo locupletari, auertit oculū suū à timore dei, & sequitur cupiditates istius mundi, ideo carebit benedictione cælestis regni. Sicut in medio cōpaginis lapidū palus figitur, sic & inter medium venditionis & emptionis angustabitur peccatis. Aptè per cōparationē pali in medio lapidum fixi, exprimit inter emptionē & venditionē angustiam auari: cui tā deesse videtur quod habet, quàm quod nō habet. quia dum timet amittere quod possidet, & aliena rapere, animo incessanter ardet. semper illum sollicitudo noxia torquet. Sed licet hic huiusmodi tormentū habeat, si se non correxerit, certum est vt futuram gehennæ pœnam non euadat. Vbi fit profecto quod sequitur. Conteretur cū delinquente delictum. Ibi ergo cessat pecuniarū ambitio, vbi raptoris anima simul & corpus punietur in examine nouissimo. Sed quia sola est causa per quā saluari potest humana natura, quomodo hæc multa vitari possint discrimina, protinus subiungendo ostendit. Si nō in timore domini tenueris te instāter, cito subuertetur domus tua. Manifestum est enim quod timor domini hominis custodit vitā. quæ si deseruerit, mox inimicorum insidijs atque seductioni patebit. Timētī enim dominū semp bene erit, quia timor domini fons est vitæ, gloria & lætitiæ & corona exultationis: quæ qui tenuerit, hic bonorū operū dignis meritis crescit, & in futuro lætitiæ & gaudiū in lōgitudine dierū habebit. Sicut in percussura cribri remanebit puluis, sic aporia hominis in cogitatu illius. Vasa figuli probat fornax, & hoies iustos tētatio tribulationis. Cōuenienti exēplo ostēdit timorem dei purgare animā hominis. Sicut enim cribrum purgamenta colligit, & grana à paleis fecerit: ita timor dei per curā atque angore animi oēs sordidas cogitationes à corde expellit. Et sicut vasa figuli probat flāma fornacis, sic hoies iustos mundat à peccatis tētatio tribulationis. Aporia enim græcum nomen est & interpretatur fluxio, vel deriuatio, stimulus siue molestia, potest & in cribri nomine tētatio satanæ intelligi. De hoc cribro ipse dominus mentionē facit in Euangelio, dicens ad Petrum: Simon Simon, ecce satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, vt nō deficiat fides tua. Ne gloriaretur vndecim apostoli, suisque viribus tribuerent, quod soli penē inter tot milia Iudæorū dicerentur in tētationibus permāsisse cū domino: ostendit & eos, si nō iuuatis se domini essent opitulatione protecti, eadē procella cū cæteris potuisse cōteri. Verum cū satanas expetit eos tētare, & veluti qui triticū purgat vtilādō cōcutere, docet nullius fidē à diabolo nisi deo permittētē tētari. satanæ quippe ad cribrandū bonos expetere, est ad afflictionē eorū malitiæ æstibus anhelare. Quo enim eorū tētationē inuidens appetit, eo illorū quasi probationē deprecās petit. Cū vero pro Petro rogans saluator nō vt tētetur, sed vt nō deficiat fides eius obsecrat, hoc est vt post lapsum negationis ad statū pri-

Aporia, fluxio; deriuatio, stimulus; molestia. Luc. 22. c

l. j.

stinum penitendo resurgat. In sinuat vtile sanctis esse tetationū flāmis examinari. vt vel tetati
ga fortes fuerint appareant, vel cognita per tetationes sua infirmitate, fortiores fieri discāt. Et
sic cū probati fuerint, accipiant Et ipsi coronā vitæ, quā repromisit deus diligētibus se. Sicut
rusticatio de ligno ostēdit fructū illius, sic verbū excogitatū hominis cor.
Matt. 7. c. & Luc. 6. g. Huius sententiæ sensum exposuit ipsa veritas in Euangelio, vbi ait: vnaquæq; arbor ex fructu
suo cognoscitur. neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vna. Bo-
nus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum: Et malus homo de malo thesauro pro-
fert malum. ex abundantia enim cordis os loquitur. Cultura ergo ligni in fructu manifestat
Galat. 5. c. qualitatem ipsius suo cultori. quia bona arbor fructus bonos facit: mala autem arbor fructus
malos parit. Qui sit fructus quo mala bonæve dinosci debeat arbor, apostolus ostendit, di-
cens: Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum
seruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, hæreses, inui-
diæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi,
quoniam qui talia agunt, regnum dei non consequentur. Fructus autem spiritus est chari-
tas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia. Idem
ergo thesaurus cordis, quod radix est arboris. Et quod de corde profertur, idem est quod ar-
boris fructus. Qui ergo thesaurum in corde patientiæ perfectique habet amoris, optimos ni-
mirum fructus effundens, diligit inimicum, benefacit odienti, benedicit maledicenti, orat pro
calumniante, percutienti se vel dispoliant non reluctatur, omni petenti tribuit, sua ablata
non repetit, non iudicare, non condemnare desiderat, errantem patienter amantēque corrigit,
Et cætera, quæ supra saluator edocuit. At qui nequam thesaurum corde seruat, odit amicum,
maledicit diligenti, maledicit benedicienti, & cætera quæ dominicus sermo redarguit.
Ante sermonem non laudes virum: hæc enim tentatio est hominum.
Si sermo viri enuntiat cogitatum illius: decet ergo vt nemo alterum laudet, antequam eum di-
gnum laude manifestis indicijs probet. Et quia sermo sæpe in scripturis pro operibus ponitur,
pote est hic sermo pro actione accipi, vt neminem ante probationem bonorum actuum laudemus.
Eccl. 1. 1. a. Inde alibi scriptum est: Non laudes ante mortem quenquam. quoniam qui perseuerauerit in
bono vsq; in finem, hic saluus erit. Recte ergo improbata laudatio tentatio hominum dicitur.
quia ex leuitate animi procedit, non ex dictatu iustitiæ. Si sequeris iustitiam, adprehen-
des illam: & indues quasi poderem honoris, & inhabitabis cum ea, & prote-
get te in sempiternum, & in die agnitionis inuenies firmamentum. Qui ergo
sequitur iustitiam recte docendo & bene conuersando, hic apprehendet eam, quado pro illa vi-
ta remunerabitur æterna. Induet ergo quasi poderē honoris, & inhabitabit cū ea. poderis est tu-
nica vsq; ad talos pertingens. Quid est ergo talaris tunica, nisi actio cōsummata? Quasi enim
protēsa tunica talū corporis cooperit, cū bona actio ante dei oculos vsq; ad vitæ nos terminū te-
git. Vnde & per Moysen cauda hostiæ in altare offerri præcipitur, vt videlicet omne bonū quod
incipimus, etiā perseuerati sine cōpleamus. Quisq; ergo vsq; ad finē vitæ p̄seuerat i bona actio-
ne, proteget eū dominus in sepiternū. Et in die agnitionis, hoc est in die iudicij quado veniēs do-
minus illuminabit abscondita tenebrarū, & manifestabit cōsilia cordiū, tūc inueniet firmamētū:
qa tūc iustitiæ suæ verū & firmū p̄cipiet præmiū. Volatilia ad sibi similia cōueniūt, &
veritas ad eos qui operātur illā reuertetur. Volatilia possumus sanctas aīas electorū
accipere. qui penīs virtutū semetipsos à terrestriū & carnaliū societate subleuāt, & sanctis an-

gelis in cælesti gaudio associari appetunt. quibus etiam in futura vita coniunguntur, quando
veritas Christus reuertetur in die iudicij, & eos qui mandata eius bene operando custodierunt,
ad semetipsum recolligit. Econtrario verò quid peccatoribus restet, subsequendo demonstrat.
Leo venationi infidiatur semper, sic peccata operantibus iniquitatem.
Leo quippe est diabolus, qui semper insidiatur humano generi, vt peruersis machinationibus il-
lud decipiat. Qui autem insidias eius non cauet, sed ipsius suggestionibus iniquis consentiendō
fauet: sine dubio in laqueum perpetuæ mortis cadet. Homo sanctus in sapientia ma-
net, nam stultus sicut luna immutatur. Sapientia sancti viri apte comparatur con-
tinuo solis splendori qui perpetuo micat, nec fulgorem vnquam mutat. Nam stultus sicut luna
immutatur, quia inconstans est & mutabilis in omnibus. Vnde in Prouerbijs scriptum est: Prou. 1. 5. a
stultorum dissimile erit. Cor quippe sapientium sibi metipso semper est simile, quia dum rectis
persuasionibus adquiescit, constanter se in bono opere dirigit. Cor vero stultorum dissimile erit:
quia dum mutabilitate se varium exhibet, nunquam id quod fuerat manet. In medio in-
sensatorum serua verbum tempori: in medio autem cogitantium assiduus
esto. Hæc sententia docet nos temperantiam, & cautelam in nostro eloquio habere, vt tempus
opportunitatis, & modum in loquendo seruemus. quia sæpe fit vt inconsiderata locutio scanda-
lum infirmis auditoribus faciat, & eos per loquacitatē perdat, quos per doctrinæ temperantiam
saluare posset. Sanè tutius est audire, quam loqui. proinde hic iubet vt serues tempori verba,
& assiduus sis in medio cogitantium, hoc est doctrinā legis dei in corde suo sedulo meditantium
atq; tractantium. hinc in Prouerbijs scriptum est: Cor sapientis quærit doctrinam, & os stul-
torum pascitur imperitia. Et item: doctrina inquit stultorum fatuitas. Cor sapientis erudiet os
eius, & labijs eius addet gratiam. Hinc & per Iacobum dicitur: Sit autem omnis homo velox
ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Sed quia plures modo sunt (vt dolens dicam) præ-
dicatores verbi quam factores, qualis eorum doctrina sit apud deum subdendo manifestat.
Narratio peccantium odiosa, & risus illorum in delictis peccati. Hinc ipsa ve-
ritas in euangelio ait: Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis & docuerit sic ho-
mines, minimus vocabitur in regno cælorum. Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus voca-
bitur in regno cælorum. Pote est & hoc moraliter accipi. Soluit autem mandatum dei is qui non
implet. Quamquam non in mandato solutionem faciat, sed in semetipso. firmum est enim dei
mandatum, & non potest solui scriptura. Lex ergo quodammodo ligatio est. Qui autem li-
gationes dei excedit, ipse mandata soluet in semetipso, & non in ipsis. Talis quidem minimus
vocabitur in regno cælorum, quia despectissimus est in ecclesia sanctorum. Nam & regnum
cælorum hic præsentem ecclesiam significat. Sicut & alibi, vbi scriptum est: Simile est regnum
cælorum saganæ missæ in mare; & regnum dei intra vos est. Qui autem fecerit (inquit) &
docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum: in faciendo enim legis mandata, magni no-
men meretur ille qui docet. Quia non doctores nec auditores, sed factores legis iustificabun-
tur apud deum. Quod autem ait: Risus illorum est in delictis peccati. Ostendit quod luxus
sæculi & amor voluptatum, in quibus dominatur, magnum super illos congreget cumulū pecca-
torum. Loquela multum iurans, horripilationē capitis statuet, & irreuerentia
ipsius obduratio aurium. Frequens ergo adiuratio horrore incutit capiti, hoc est humana
meti, & tardiū ingerit honestis auribus. Vnde ipse dominus in euangelio discipulis suis ait: Audistis
qa dictū est antiquis: nō periurabis, reddes autē domino iuramēta tua. Ego autē dico vobis, nō iū
Lij:

Prou. 1. 5. a

Prou. 1. 5. b
Iacob. 1. c

Matt. 5. c

Matth. 13. f
Luc. 17. e
Matth. 5. e

Matth. 5. e

rare omnino, neq; per caelum, quia thronus dei est: neq; per terrā, quia scabellum est pedum eius: neq; per Hierosolymā, quia ciuitas est magni regis: neq; per caput tuum iuraueris, quia nō potes vnu capillum albu facere aut nigrum. Sit autē sermo vester est, est, non, nō, quod autē his abundantius est, a malo est. Ita ergo intelligitur praecepisse dominū ne iuretur, ne quisq; sicut bonum appetat iusiurandū: & assiduitate iurandi, in periurium per cōsuetudinem delabatur. Quapropter qui intelligit nō in bonis sed in necessarijs iurationem habendam, refrenat se quantum potest vt nō ea vtatur nisi necessitate: cum videt pigros esse homines ad credendū quod eis vtile est credere, nisi iuratione firmentur. sed nemo nouit nisi qui expertus est quā sit difficile & consuetudinem iurādi extinguere, & nunq̄ temerē facere, quod nōnunq̄ facere necessitas cogit. Effusio sanguinis in rixa superborum, & maledictio illorum auditus grauis. Inter superbos semper iurgia sunt. Vbi autem iurgium & lis frequenter, ibi erit & effusio sanguinis. Maledictio illorum auditus grauis: quoniam sicut actio eorum est contraria omnibus bonis: ita & loquela eorum ad maledicendum prompta probis hominibus ad audiendum semper est grauis.

CAPVT

VII.

Qui denudat archana amici, perdit fidem: & nō inueniet amicum ad animum suum. Dilige proximum, & coniunge fidem cum illo. Quod si denudaueris absconsa illius, non persequeris post eum. Sicut enim homo qui perdit amicū: sic qui perdit amicitiam proximi sui. Et sicut qui dimittit auem de manu sua: sic qui reliquisti proximum tuum, & non eum capies: Non illum sequaris, quoniam longe abest. Effugit enim quasi caprea de laqueo, quoniam vulnerata est anima eius. Ultra eum non poteris colligare, & maledicti est concordatio. Denudare autem amici mysteria, desperatio est animae infelicitis. Hoc ergo capitulo ostendit sapientia in quo maxime laeditur amicitia: in malo vtique proditoris & nequitia, quia per ipsam perdit fidem, & non conseruat amicitiae aequitatem. & idcirco omnem dissipat charitatem, & effugere a se facit amici dilectionem. Cui pulchram adhibet comparationem: quoniam sicut auis de aucupio & caprea effugiet de laqueo spontaneam ultra non habet reuersionem: sic amicitia laesa per infidelitatem, nullam deinceps cum infideli habebit recuperationem. Sicut & in anterioribus vbi de amicitiae iure conseruando disputatum est, liquido claruit: Maximum enim malum est proditio & difficilis eius emendatio. Quod etiam in Iudae proditoris exemplo demonstratum est. De quo per prophetam in psalmo dicitur: Homo pacis meae in quo sperabam, qui edebat panes meos ampliauit aduersum me supplantationem. Qui conscientia peccati sui deterritus desperando magis occurrit ad laqueum, quam ad poenitentiae salubre remedium. Vnde scriptum est de eo: Dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & prolongabitur ab eo. Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eum abijciat: in conspectu oculorum tuorum conculcabit os suum, & super sermones tuos admirabitur. Nouissime autem peruertet os suum, & in verbis tuis dabit scandalum. Multa audiui, non coaequaui ei, & dominus odiet illum. Quia superius de proditore disseruerat, quod difficilis eius esset conuersio. Nunc ostendit inconstantiam morum eius, qui vniuersa fide & dolose agit, & inde maxime perseuerat in malo, quod nemo eum abijciat, hoc est nemo reprehendat, nemo castiget. Quod vbi cumq; fit, augmentum fa-

Psal. 40. c

Psal. 108. c

cit sceleris, non lucrum correctionis. Et quia nulli melius competit proditoris significatio quam haeretico seu schismatico, qui fidem perdit, & proditoris scelere veritatem vendit. Apte hic locus ad eorum nequitiam demonstrandam pertinet, quorum etiam intemperantiam & inhonestatem ostendit Salomon in Prouerbis, dicens: Homo apostata vir inutilis graditur ore peruerso: annuit oculis, terit pede, digito loquitur, prauo corde machinatur malum, & in omni tempore iurgia seminat. Dixerat enim superius de haeresibus, & alijs vitiorum generibus instituerat praeceptorem, excitauerat pigrum. At nunc redarguit & schismaticum. Vbi notandum, quia quem seminantem iurgia dicere voluit, prius apostatam nominauit. Quia nisi more superbientis angeli a conspectu conditoris prius intus auersione mentis caderet, foras postmodum vsq; ad seminanda iurgia non veniret. Qui recte dicitur, quod annuit oculis, terit pede, digito loquitur. Interior nanque est custodia, quae ordinata seruat exterius membra. Quia ergo statum mentis perdidit, foras in inconstantiam motionis fluit, atq; exteriori mobilitate demonstrat quod nulla radice interius subsistat. Et quia iam dictum est qd huiusmodi peste homini corrupto aliud malū coadæquari nō possit, eo qd dominus odiret illū, memoratus vir sapiens ostendit, dicens: Sex sunt quae odit dominus, & septimū detestatur anima eius: oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, & eum qui seminat inter fratres discordias. Hoc quod septimum ait detestari animam dei, eundem quem supra plenius quam sit deo odibilis discordiam seminando insinuat. Quod autem animam domini dicit, humano more facit: vt eum plena intentione & non leuiter tales odisse significet. Tale est in Esaia, Calendas vestras & solemnitates vestras odiuit anima mea. Oculos (inquit) sublimes, linguā mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordias. Enumerat sex capitalia crimina, quae tamen comparatione discordias seminantis quasi minora deponit, quia nimirum maius est facinus illud, quo vnitatis & fraternitas quae per spiritus sancti gratia est connexa dissipatur. Potest enim quilibet oculos iactanter extollere, lingua mentiri, homicidio pollui, mala proximo machinari, alijs sceleribus membra subdere, falsum contra quempiam testimonium proferre: quod non idem esse putandum est, quod supra linguam mendacem nominat. Potest enim mendacium sed nō contra proximum dici. Nā & beatus Augustinus octo esse genera mendacij in libro quem de mendacio composuit docet. Potest inq; perditus quisq; huiusmodi mala vel sibimetipsi, vel alijs inferre pace seruata ecclesiae. At Donatus & Arrius eorumq; sequaces grauius est quod fecerunt, qui cōcordiā fraternae vnitatis discordias seminando sciderunt. Quae autē hos malitiosos & doli fabricatores retributio sequatur, scriptura insinuat, dicens: Qui in altū mittit lapidē super caput eius cadet, & plaga dolosa dolosi diuidet vulnera. Et qui fodit foueam, in illam decidet: & qui statuit lapidem proximo, offendet in eo. Et qui laqueum alij parat, peribit in illo. In altū lapidem mittit, qui blasphemādo diuinæ maiestati calūniā facit, & cōtra suum authore blasphemā verba loquitur, illumq; quē laudare digne nemo sufficit, ad irā iniuriosa loquacitate puocauerit: sed sup eū duritia eius vindicta veniet, & metē eius ppetuo dolore excruciat. Similiter plaga malitiosa dolosi auget vulnera peccatorū, nō sanat animas peccantium. sic & qui parat alteri proditoris foueam, ipse decidet in illam: & qui offensione alicuius scādali cōstruit proximo, ipse reus erit aeterno tormento. nec non & ille qui insidiarū laqueos ponit alij, ipse propriae ne-

Prou. 6. b

Prou. 6. b

Esa. 1. d

quitiæ captus dolo in æternum peribit in illo. Facienti nequissimum consilium, super ipsum deuoluetur: Et non agnoscat unde veniat illi illusio & improprium superborum. Et vindicta sicut leo insidiabitur illi. *Quicumque ergo peruerso corde contra proximum suum prauum machinatur consilium, in æternæ pœnæ se deuoluet interitum, sed quomodo dicitur quod non agnoscat unde illi illusio & improprium superborum adueniat: nisi quia non considerat unde reatum contrahat pro quo pœnas soluat. Aestimatur enim hæreticus & omnis schismaticus, quia sua falsa electio melior sit, quam catholice fidei vera prædicatio. Ex quo illudit semetipsum, dum non obseruat catholici dogmatis vestigium: amat enim mandatorum dei transgressionem, & non timet æternam perditionem: sequitur errorem, & non præcauet futuræ vindictæ ultionem. Proprii enim erroris illusio, & diaboli (qui leo propter ferocitatem reete nominatur) seductio, vindictam perpetuam faciet impios subire inferno. Laqueo peribunt qui oblectantur casum iustorum. Dolor autem consumet illos antequam moriantur. Laqueus enim æternæ perditionis captiuat persecutores Christianorum, & omnes qui oblectantur casus iustorum, vel moliuntur deceptionem proximorum suorum. Dolor autem inuidiæ atque malitiæ suæ intus illos ante finem vitæ suæ excruciat: quibus tamen post mortem sine defectu mors succedet perpetua. Ira & furor utraque execrabilia, & vir peccator continens erit illorum. Nunc incipit disputare de illis qui furore nimio exardescunt, & longam iracundiam in pectore suo dominari permittunt. Dicit enim execrabilia esse utique in conspectu dei iram & furorem, & virum peccatorem horum esse tenacem. Ira enim viri non operatur iustitiam dei. Sed quia scriptum est ita: Melior est ira risu. Et propheta dicit: Irascimini & nolite peccare. Queritur quæ sit hæc ira, quæ sapientia tantum execratur contra vitia enim irasci permittitur, ut zelo dei in nobismetipsis & proximis nostris illa persequamur. Homines autem omnes ut consortes nostræ naturæ sunt diligendi, sed in omnibus modis & discretio optima est, & nihil sine timore & charitate dei agendum. Venialis est enim ira, quæ ad effectum indignationis suæ non peruenit. Sicut scriptum est: Melior est qui vincit iram, quam qui capit ciuitatem. Et ideo præceptum curationis adhibetur, ut si iam irascimur, non inconsulta temeritate peccemus. Motum siquidem animi feruidum propter humanam fragilitatem in potestate habere non possumus, suffragante tamen dei gratia ratione disciplinabili continemus. Et ideo beatus propheta, quod est quidem consuetudinis permisit: quod verò culpæ, prohibuit. Nam si irascamur, nec domini consideratione refrenemur, sed à voto nostro impediamur aliquo necessitatis obiectu, tunc utique constat nos facti crimen portare, etiam si non possumus quæ volebamus efficere: siue ut quibusdam placet, præteritis peccatis irasci debemus, ut præsentem nequitiam possimus effugere. Delicta enim recentia declinare non possumus, nisi vetusta laudabili execratione damnemus. Quid est enim aliud pœnitere, nisi irasci sibi, ut borreat quod fecit, & cruciatus à se exigat, ne iudex iratus potius affligat?*

CAPVT

VIII.

Qui vindicari vult à deo inueniet vindictam, & peccata illius seruans seruabit. In hoc ergo capitulo euangelicæ per omnia concordat doctrinæ. Vbi non vice talionis secundum legem, sed tolerantiam patientiæ secundum gratiam docet. Unde Paulus ad Romanos scribens ait: Nolite esse prudentes apud vosmetipsos, nulli malum pro malo reddetes, prouidentes bona non tantum coram deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ.

Roma. 12. d

Scriptum est enim, mibi vindictam, ego retribuam dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Relinque proximo tuo nocenti te, tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Tale est illud euangelicum: si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis & pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus: nec pater vester dimittet peccata vestra. Homo homini seruat iram, & à deo querit medelam? & in hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse dum caro fit reseruat iram, & propitiationem petit à deo? Indignum est enim ut qui deum vult habere propitium, ipse se contra proximos ostendat crudelem & inimicum. Præsertim cum nemo possit suorum delictorum à deo consequi veniam, qui in se delinquenti non vult dare indulgentiam. Unde subiungitur: Quis exorauit pro delictis illius? Ac si diceret nemo, quia frustra quis pro illo deum orat, qui non vult cum fratre charitatem habere quam deus mandat. Memento nouissimorum & desine inimicari. Tabitudo enim & mors imminet in mandatis. Qui nouissimam horam ante oculos cordis habet, necesse est ut se à vitijs temperet. Scriptura attestante, quæ ait: In omni hora memora nouissima tua, & in æternum non peccabis. Tabitudo enim & mors imminet in mandatis, quia in mandatis dei ubi salus extat deum timentibus & præcepta eius custodientibus, ibi etiam vindicta præparata inobedientibus, & deum contemnētibus. Unde ipsa veritas in euangelio ad Iudæos ait: Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud patrem. Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Et item: Qui spernit me & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum: sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. Memorare timorem dei, & non irascaris proximo. Memorare testamenti altissimi, & despice ignorantiam proximi. Qui deum timet, iram & furorē in semetipso coerces, & non obliuiscitur testamenti altissimi, qui pactum inter se & homines constituit, ut qui vellet remissionem peccatorum ab eo accipere, ipse non detrectaret proximorum commissam benigno animo indulgere. Dicit enim ipsa veritas: Dimittite & dimittetur vobis: date & dabitur vobis. Et in oratione dominica eiusdem pacti cōuentionē habemus ubi dicimus ad deum: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Abstine te à lite, & minues peccata. Homo enim iracundus, incendit litem. Et vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam.

Quantum malum sit litis, & quantum inonestum sit homini Christiano contentionibus ac rixæ deseruire, Paulus ostendit, dicens: Non sit inter vos zelus & contentio. Et item: Videte inquit ne inuicem mordentes ab inuicem consumamini. Et si consideramus pacis quantum sit bonum, facile intelligemus quantum discordiæ sit malum. quod si beati sunt pacifici, quoniam filii dei vocabuntur: procul dubio contentiosi maligni sunt, & filii diaboli, qui inter pacem habentes seminant discordiam, & generant inimicitiam. Quorum præcipua pars sunt hæretici atque schismatici: qui dum sectas inutiles defendere gestiunt, contentiones & scandala facere non metuunt. Proinde Paulus apostolus Timotheo præcepit, dicens: Noli verbis contendere, ad nihil enim utile est nisi ad subuersionem audientium. Et iterum: Stultas (ait) & sine disciplina quereliones deuita, sciens quia generant lites. seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati. Secundum enim ligna syluæ sic ignis exardebit, & secundum virtutem

l. iij.

Roma. 11. d

Matth. 6. b
Marc. 11. dEccli. 7. d. &
Matth. 25. d

Ioan. 5. g

Ioan. 12. g

Luc. 6. f
Matth. 6. b1. Cor. 3. a
Galat. 5. c

2. Timo. 2. c

2. Tim. 2. d

hominis sic iracundia illius erit, & secundum substantiam suam exaltabit iram suam. Pulchra comparatio qua furibundi potentia assimilatur lignorum syluam. quia sicut nutrimentum ignis sunt ligna, ita augmentum scelerum iracundi fit potentia. Quanto enim maiorem valetudinem habet in potestate, tanto fortior est in furoris nimietate: & quanto plures sub sua dominatione habet, tanto pluribus sua immanitate nocet. Certamen festinatum incendit ignem, & lis festinans effundet sanguinem, & lingua testificans adducet mortem. Quid in certamine festinato, nisi indiscreta actio designatur? quicquid enim indiscrete agitur, facile in vitium vertitur. Vnde praeceptum est: nequid nimis fiat. Hinc Ecclesia. 7. c. & Ecclesiastes docet, dicens: Noli esse iustus multum, neque plus sapias quam necesse est, ne Ecclesia. 5. a. obstupescas. De quo rursus ait: ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram deo. Hinc iterum scriptum est: Haereditas ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit. & alibi legitur: qui festinus est pedibus, offendit. Prou. 20. c. disciplina ergo immoderata excitat ardorem furoris, & procax loquela parit effusionem sanguinis, atque deducit in laqueum mortis. Sed quia in nostra potestate est utrum iram perficiamus an non, sequitur: Si sufflaueris quasi ignis exardebit, & si expueris super illum, extinguetur: & utraque ex ore proficiscuntur. Ex inconsiderata ergo locutione ira excitatur, & si prudenter temperateque verbum profertur, excitata iracundia subito extinguetur. Vnde in Prouerbis legitur: sermo durus suscitatur rixas, & sermo lenis mitigat suscitatas. Et bene dicitur quod utraque ex ore proficiscuntur, quia mors & vita in manibus linguae: sicut ipsa veritas testatur, dicens: Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Matth. 12. c.

CAPVT

IX.

SUffurro enim & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes. Quem melius suffurronem & bilinguem possumus appellare quam haereticum, qui occulte machinatur dolos, ut decipiat innocentes: Hic ergo bilinguis est, qui aliquando in dogmate suo profert vera, aliquando vero falsa: & sic miscet & confundit omnia, ut omnibus fidem sanam & rectam habentibus sint inutilia. hic enim turbabit multos pacem habentes: quia eos qui in unitate fidei & pace ecclesiae consistunt a regula veritatis discordare faciunt. Lingua tertia multos commouit, & disperdit illos a gente in gentem: ciuitates muratas diuitum destruxit, & domos magnorum effodit. Virtutes populorum occidit, & gentes fortes dissoluit. Lingua tertia mulieres fortes eiecit, & priuauit illas de laboribus suis. Lingua tertia ipsam doctrinam appellat haereticorum, quae nec veteri testamento nec nouo concordat. Haec semper auditorum suorum corda superstitione conturbat, & de gente in gentem pergens seditiones excitat. Ciuitates muratas diuitum destruit, & domos magnorum effodit: cum eos qui magni ab alijs aestimantur, vel se magnos per elationem mentis esse confidunt, a statu rectitudinis deiciunt, & habitaculum crudelitatis suae machinationibus dolosis effodiunt, atque subuertunt: Robur populorum & studium descendentium malitia sua occidunt, & fortes gentes in operatione utili dissolunt: quia dum sanam fidem eos habere non permittunt, totum laborem illorum dispergunt. Sine fide enim impossibile est placere deo. Hoc etiam significat illud quod dicit, lingua tertia mulieres fortes eiecit, & priuare illos de laboribus suis. quia animas hominum pijs operibus insistentes consilijs nefandis defraudant, & laborum eorum dissipant. Qui respicit illam non habet requiem, nec habitabit cum requie. Flagelli plaga liuorem facit, plaga autem linguae comminuet ossa. Multi ceciderunt in ore gladij, sed non sic quasi interierint per linguam suam. Nunquam ergo ha-

Ecclesia. 7. c.

Ecclesia. 5. a.

Prou. 20. c.

Prou. 19. a.

Prou. 15. a.

Matth. 12. c.

Heb. 11. b.

bet requiem qui attendit ad haereticorum vanitatem. sed flagellum linguae eorum plagae eis infligit liuorem, & roboris comminuet fortitudinem. Nullus enim casus est crudelior ruinae eorum, quia non corpus sed animam persequuntur: & quoscumque seducere possunt, ignibus perpetuis tradunt. Beatus qui tectus est a lingua nequam, quia in iracundiam illius non transfuit: & qui non adtraxit iugum eius, & in vinculis illius non est ligatus. Iugum enim illius iugum ferreum est, & vinculum ipsius vinculum aereum est. Mors illius mors nequam est, & utilis potius inferus quam illa. Beatitudinem illi ascribit qui non consentit nequitiae haereticorum, & cuius cor eloquentia eorum subuertere non poterit: quia sicut alienus est ab eorum malitia, ita exorsus erit in ultionis poena. Non enim sub iugo & vinculis eius se implicari consentit, quoniam iugum eius durissimum est, & ligamentum illius diuturnum: quae sibi consentientem in mortem deducunt perpetuam. Vnde dicit utilem potius inferum esse quam illam: quia melius est corporalem temporaliter perdere vitam, quam cum illa societatem in gehenna habere perpetuam. Sanè quoniam non omnibus nocere praeualebit, sed solis perditionis filijs: consequenter ostendit. Perseuerantia illius non permanebit, sed obtinebit vias iniustorum, & in flamma sua non comburet iustos. qui derelinquunt dominum incidet in illam, exardebit in illis & non extinguetur, & immittetur in illos quasi leo, & quasi pardus laedet illos. Licet enim tentare praesumat electorum corda, non poterit subuertere illa, neque in malitiae suae comburere flamma: sed iniustorum actiones obtinebit, & mentes delinquentium deum captiuabit. Exardebit autem in illis & non extinguetur, quoniam qui hic ardent in malitia, in inferni perpetua cruciabantur flamma. Vbi leo ferocissimus, hoc est diabolus (qui & pardus propter diuersa scelera, & poenarum varia tormenta dici potest) sine fine puniet illos. Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam: & ori tuo facito ostia & seras. Postquam de malo linguae suffurronis disseruit, ad doctrinam deuoti auditoris se conuertit: admonens illum, ut aures suas spinis sepiat, hoc est, aculeis timoris dei auditum suum coerceat, ne loquelam suam prauam & peruersam linguam audiat. Ponat custodiam ori suo, & ostium circumstantiae labijs suis, ut non declinet os suum in malum verbum, ad excusandas excusationes in peccatis. Cobi-beat linguam suam a malo, & labia eius ne loquantur dolum. Scriptum est enim: Verbum mendax iustus detestabitur. Vbi autem plurima verba sunt, ibi frequenter egestas: & quia utrumque necesse est ut homo catholicus & sensum purum habeat & rectam locutionem, protinus subiungit. Aurum tuum & argentum conflat, & verbis tuis facito stateram, & frenos ori tuo rectos: & attende ne forte labaris in lingua tua, & cadas in conspectu inimicorum tuorum insidiatum tibi, & sit casus tuus insanabilis in morte. Aurum ergo suum atque argentum conflat, qui sensum tractatumque cordis sui & locutionem oris igne spiritus sancti examinando purgat, ut veritati catholicae fidei, & regulae sacrarum scripturarum per omnia concors fiat. qui autem sermonum suorum cautelam habere non curat, consequens est ut in conspectu inimicorum suorum, hoc est malignorum spirituum sibi insidiantium corruat: etiam eius casus in morte perpetua insanabilis est.

CAPVT

X.

Qui facit misericordiam, foeneratur proximo: & qui praeualet manu, mandata feruat. Hortatur sapientia auditores suos ad benignitatem misericordiae, & ad largitatem beneficentiae: ostendens eis quod qui promptus sit ad mi-

Prou. 13. a.

Matth. 5. f.
Luc. 6. f.

fericordiam, & largus ad præbendam eleemosynam, mandatum dei seruet, atque pro hoc mercedem bonam sibi in futuro præparet. ait enim ipse dominus: qui petit à te, da ei: & volenti tecum mutuari, ne auerferis. & item: date (inquit) & dabitur vobis, sed quoniam coram deo iustum est ut æquitas in omnibus seruetur, hoc est ut indigenti proximo fœnus præstetur: & iterum fœneratori ille qui mutuū accepit, ius suum reddat. Cum tamen multi sint qui fraudem in fœnerando faciunt, ne aliqua fraus fiat in illo commercio protinus subiungit, dicens: Fœnerare proximo tibi in tempore necessitatis illius. Et iterum redde proximo in tempore suo. Confirma verbum, & fideliter age cum illo; & in omni tempore inuenies quod tibi necessarium est. Si enim fides & iustitia ab utroque, hoc est à fœnerante, & mutuū accipiente seruetur, & nulla fraus in eorum negotio dominari permittitur in omni tempore inuenient quod sibi necessarium est: quia gratiam dei habebunt quæ omnium rerum emolumentum maximū est. ait enim ipse dominus: Primum quærite regnum dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiciantur vobis. Sed quoniam multi sunt qui hanc per doli nequitiam perdunt, machinationes eorum & mores in sequentibus describit. Multi quasi inuentio- nem æstimauerunt fœnus, & præstiterunt molestiam his qui se adiuerunt. donec accipiant osculantur manum dantis, & in promissionibus humiliant vocem suam. & in tempore redditionis postulat tempus, & loquetur verba tædij, & murmurationum, & tempus causabitur. Si autem potuerit redde- re, aduersatur solidè, vix reddet dimidium, & cõputabit illud quasi inuentionem. Sin autem, fraudabit illum pecunia sua, & possidebit illum inimicū gratis, & conuitia & maledicta reddet illi, & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam. Huiusmodi ergo morbum nequitie nõ alia res melius curat, quàm timor maiestatis diuinæ. qui ergo deum semper in corde habet præsentem, nimivõ pertimescit contra vllum hominẽ in aliqua re perpetrare fraudem. Multi non causa nequitie fœnerauerunt, sed fraudari gratis timuerunt. Hac igitur sententia illorũ qualitatem exprimit qui dolo nequitie neminem lædere appetunt: sed in hoc vituperabiles sunt, quod alijs propter timorem periturarum rerũ prodesse nolunt. Vnde contra hoc malum misericordie & charitatis medela opponenda est, & recordatio illius dominicæ sententiæ, qua ait: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autẽ vobis thesauros in celo, vbi neq; ærugo, neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. Hinc alibi legitur de eiusdem charitatis opulentia: Omni habenti dabitur, & abundabit: rei autem qui non habet, hoc quod videtur habere auferetur ab eo: cui etiã sequens testimoniũ concordat. Veruntamen super humilem animo fortior esto, & in eleemosyna non protrahas illum. Est ergo misericordia omni indigenti deuoto animo impendenda, nec propter pecuniarũ amorem charitas proximi amittenda. Qui enim viderit fratrem suũ necessitatẽ habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in eo? Quod autẽ pro eleemosyna & fœnore dato nõ est pauper affligendus, ostendit scriptura, dicens: Cũ repetis à proximo rem aliquã quam debet tibi, nõ ingredieris in domum eius ut pignus auferas, sed stabis foris, & ille tibi proferet quod habuerit. Si autẽ pauper est, nõ pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei ante solis occasum: ut dormies in vestimẽto suo benedicat tibi, & habeas iustitiam corã domino deo tuo. Verum hoc idem sequens sermo abundanter declarat, quod tamen alio inchoandum est exordio. FINIS.

Matth. 6. d.

Matth. 6. c.

Deute. 14. b.

Liber septimus.

CAPVT

I.

Propter mandatum assume pauperem, & propter inopiam eius ne dimittas illum vacuum. Hortatur nos sapientia ad eleemosynarum largitatẽ, ut possimus gratiã dei promereri, qui iussit inopiam terreno solatio sustentari. Scriptum est enim: qui obturat aurem suam ad clamorẽ pauperis, clamabit & ipse, & non exaudietur. Diuitem purpuratũ & delicijs affluentem legimus in euangelio propter tenaciam suam in inferno sepultum: & econtrario mendicũ Lazarum post mortem in sinum Abrahæ receptum. Ideo necesse est ut iuxta præceptum saluatoris faciamus nobis amicos de mammona iniquitatis: ut cum defecerimus, recipiant nos in æterna tabernacula. Perde pecuniam propter fratrem & amicũ, & non abscondas illam sub lapide in perditionem. Perdit pecuniam temporaliter, qui distribuit eam pauperibus misericorditer: sed recipiet centupliciter, quando post peractum iudiciũ a rege omnium sæculorũ ad regnũ æternũ percipiendũ inuitatur feliciter. Is autem qui abscondit pecuniam sub lapide, hoc est sub immitti & duro corde, reseruat sibi eam in perditionem. quoniam post finem præsentis vitæ paritatis suæ iusto iudice tribuente condignam recipiet mercedem: quãdo impij ibunt in supplicium æternũ, iusti autem in vitam æternã. Pone thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis quàm aurum. Præceptum est enim altissimi ut eleemosynam demus indigenti: quod magis nobis proderit quàm aurũ, quia æternæ vitæ conferet præmium. Vnde ipsa veritas in euangelio discipulis suis præcepit, dicens: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in celo, vbi neque ærugo, neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.

Prou. 21. b.
Luc. 16. a.
Luc. 16. b.
Matt. 25. d.
Matth. 6. c.

CAPVT

II.

Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Eleemosyna (ut sæpius diximus) non solummodo est in victu & in vestitu, quibus consulitur egenti: sed in omni re qua per misericordiam fauetur necessitatẽ patienti, corporaliter scilicet siue spiritualiter. Qui ergo instruit ignorantem, aut ad hoc quod nouit bonum ut faciat incitat pigrum, eleemosynam recte facit. Vnde & signanter ait: Conclude eleemosynã in corde pauperis, ut ostenderet internam opem esse eleemosynam. quia sicut in corpore, ita & in anima misericordia rite exerceri potest. Sed & hæc largitorem suum exorabit ab omni malo, hoc est emũdat ab omni delicto. Sicut enim aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Eleemosyna viri quasi fœculus cũ ipso, & gratiam hominis quasi pupillam seruabit, & postea refurget ut retribuatur illis retributionem vnicuique in caput illorum. Quod autem eleemosyna quæ hic egeno misericorditer tribuitur, in futura vita à remuneratore omnium copiosè restituatur, & prophetica & apostolica locutio testis. Nam dicit de hoc psalmista: Dispersit dedit pauperibus, Psal. 111. b.

2. Cor. 9. b. iustitia eius manet in saeculum saeculi, cornu eius exaltabitur in gloria. Hinc & Paulus ait: *Qui*
 2. Cor. 9. c. *seminat in benedictionibus, de benedictionibus metet vitam aeternam. Et iterum: Qui autem*
(inquit) ministrat semen seminanti, & panem ad manducandum praestabit. Et multiplicabit
semen vestrum, & auget incrementa frugum iustitiae vestrae: ut in omnibus locupletati abun-
detis. Hinc & ipsa veritas in euangelio promittit se daturum in die iudicii regnum patris sui his
qui a dextris eius erunt, pro beneficio quo sustentabant minimos fratres suos in hoc mundo: ut
aeternae beatitudinis fiant perpetui possessores. Haec etiam quod & contra omnes inimicos tu-
telam tribuat, manifestat sequens sententia. Super scutum potentis, & super lanceam,
aduersus inimicum tuum pugnabit. Oratio enim elemosynae magis valet contra igni-
ta tela nequissimi, & contra omnem virtutem inimici, quam arma terrena contra corporales ho-
stes in praesenti vita. Quia haec semper sub dubia sorte iacent: illius autem certissimam victo-
riam suis militibus parient, ita ut ipsa mors absorbeatur in victoria, & id quod mortale est co-
sumetur a vita. Vir bonus fidem facit pro proximo suo, & qui perdidit con-
fusionem, derelinquet sibi gratiam. Hoc quod superius diximus de spiritali elemosy-
 Ela. 50. b. *na praesens probat sententia: quia doctor quilibet propter dei amorem & compassionem commu-*
nis naturae proximorum suorum suscipit curam. Nec erubescit infirmorum deseruire moribus, &
eorum aegritudinem curare sermonibus, habens ex dei dono vnde prodesse possit in eruditione
proximo: iuxta illud prophetae: Dominus (inquit) dedit mihi linguam eruditam, ut sciam susten-
tare eum qui lassus est verbo. Proculdubio condignam sui laboris recipiet mercedem, nec doctri-
nae suae vnquam perdet gratiam, sed aeternam pro ea a domino inueniet misericordiam. Fide-
iussoris ne obliuiscaris, dedit enim pro te animam suam. Fideiussor est doctor ca-
tholicus, qui semetipsum dedit pro proximorum salute, quando eorum curam suscepit sub suo regimi-
ne: quem discipulorum solertia non debet obliuisci, quia hoc iubet sanctio apostolici praeccepti. Ut
 Galat. 6. b. *est illud: comunicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Vn-*
 Luc. 10. c. *de ipsa veritas in euangelio ad discipulos suos ait: Qui vos recipit, me recipit: & qui vos sper-*
 Matt. 10. b. *nit, me spernit. Et item: In quacumque domum intraueritis, primum dicite, pax huic domui. & si ibi*
 & Luc. 10. a. *fuerit filius pacis, requiescat super eam pax vestra: sin autem, ad vos reuertetur. In eadem au-*
 2. Thes. 5. c. *tem domo manete, edentes & bibentes quae apud illos sunt: Dignus enim est operarius mercede*
 sua. Hinc & Paulus ait: Rogamus autem vos fratres, ut noueritis eos qui laborant inter vos &
 praesunt vobis in domino, & monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate, propter
 Heb. 13. c. *opus illorum pacem habete cum eis. & item: beneficentiae autem (inquit) & communicationis no-*
lite obliuisci. Talibus enim hostijs promeretur deus. obedite praepositis vestris, & subiacete eis.
ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animabus vestris domino reddituri: ut cum gaudio hoc
faciant, & non gementes: hoc enim non expedit vobis. & quia aliquando ingratus est auditor,
& spernit doctorem suum, ideo subiungitur: Repromissionem fugit peccator & im-
mundus. Fugit enim facinorosus repromissorem, hoc est doctorem suum, qui sibi promittit a
domino pro bonis operibus vitam aeternam. Non mutando locum, sed spernendo ac deserendo
praecceptum, & ideo caeleste non consequetur praemium: quod solis bene facientibus, & dei man-
data seruantibus repromittitur futurum. Sed quia multi sunt qui suo se merito, non dono se spe-
rant saluandos esse diuino, propterea redarguit eos sequens sententia, dicens: Bona repro-
missoris sibi ascribit peccator, & ingratus sensu dereliquit liberantem se.
 Hoc testimonio percutitur Pelagius, qui liberum arbitrium praeponebat gratiae. Cum per solam Christi

gratiam ab omni scandalo liberentur electi. Vnde apostolus ait: Gratia enim saluati sumus. &
 item: Quis me (inquit) liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Christum dominum no-
 strum. Et rursum: Gratia dei sum id quod sum. & Gratia eius in me vacua non fuit. Et quia
 haeretici huiusmodi doctrinam spernentes sectas construendo nefandas, peruersis dogmatibus
 quoscumque possunt seducunt, quosdam vero per impudicium sensus sui a se abscedere faciunt.
 Vnde subiungitur: Vir repromittit de proximo suo, & cum perdidit reueren-
 tiam, relinquetur ab eo. Perdit reuerentiam qui scripturarum sacrarum non obseruat re-
 gulam. Propterea a cautis quibusque isti relinquitur, quia doctrina veritatis in eo non inuenitur.
 Repromissio nequissima multos perdidit dirigentes: & commouit illos quasi
 fluctus maris. Haereticorum ergo praua traditio multos qui se in calle iustitiae ambulare
 arbitrabantur, ob pusillanimitatem cordis eorum a recta fide in erroris deuia abducit, & quasi
 tempestate eos auulsos ad ruinam compellit, quia non super petram sed super arenam colloca-
 tos inuenit. Qui enim (iuxta saluatoris sententiam) domum fidei suae aedificat super petram, tur-
 binem tempestatum non metuit, sed illaesus ab omni scandalo permanebit. Qui autem super are-
 nam domus suae fundamenta collocat, vi ventorum ac imbrium nimietate, fluctuumque valitu-
 dine conuassatus maximae ruinae patebit. Viros potentes girans migrare fecit, & va-
 gati sunt in gentibus alienis. Viros potentes, viros superbos & arrogantes vult intelli-
 gi: quos girans migrare fecit, hoc est errore vario a statu rectae fidei euellit, & erraticum turbam
 commisset: qui merito dicuntur gentis alienae, quia extorres sunt ab unitate ecclesiae catholicae.
 De quibus per psalmistam dicitur: Alienati sunt peccatores ab utero, errauerunt a ventre locu-
 ti sunt falsa. Peccator transgrediens mandata domini, incidet in promissionem
 nequam. Et qui conatur multa agere, incidet in iudicium. Peccator transgrediens
 mandata domini, incidet in promissionem nequam. Illam videlicet de qua in Deuteronomio scri-
 ptum est: maledictus omnis qui non permanet in sermonibus legis domini, nec opere eos perficit.
 Quia iuxta Salomonis sententiam qui custodit mandatum, custodit animam suam: qui autem
 negligit vias suas, mortificabitur. & quia instabilis est semper conuersatio & operatio peruer-
 sorum, ideo subiungitur: Qui conatur multa agere incidet in iudicium. Multa conatur agere, qui
 unitatem rectae fidei & sinceritatem legis dei non curat custodire, sed erroribus varijs & sce-
 leribus diuersis mauult se implicare. Iste incidet in iudicium reproborum, hoc est damnationem
 perpetuam, quando ei in extremo iudicio dicitur cum his qui ad sinistram iudicis stabunt: Ite ma-
 ledicti in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo & angelis eius. Propterea sapientia dicit:
 Fili mi, ne in multis sint actus tui. & Ecclesiastes: multas (ait) curas sequuntur somnia, & in
 multis sermonibus inuenitur stultitia. Et in eodem libro idem doctor admonet dicens: Verba sa-
 pientium sicut stimuli, & quasi clauis in altum defixi, quae per magistrorum consilium data sunt
 a pastore vno: his amplius fili mi non requiras faciendo plures libros quibus non est finis. Moris
 est scripturarum, quauis plures libros si inter se non discrepent, & de eadem re scribant, vnum
 volumen dicere. Nam & volumen in Esaiam sermone signatum est omnis scriptura dei, & vno
 capitulo libri Ezechiel, Ioannisque noscuntur. Saluator quoque omnium retro sanctorum vocibus
 prophetatus ait: In capite libri scriptum est de me. Iuxta sensum hunc igitur arbitror nunc praec-
 ceptum, ne plures libri fiant, quicquid enim dixeris, si ad eum referatur qui in principio erat apud
 deum deus verbum, vnum volumen est, & innumerabiles libri, vna lex, vnu euangelium. quod
 si diuersa, discrepantia disputaueris, & curiositate nimia hac illucque animum adduxeris, etiam

Ephe. 2. b.
 Roma. 7. d.
 Ibidem.
 1. Cor. 15. d
 1. Cor. 15. b

Matth. 7. d.

Psal. 57. a.

Deute. 27. d

Prou. 19. c.

Matth. 25. d.

Eccle. 1. 1. b.
 Eccle. 5. a.
 Eccle. 12. d.

Psal. 39. b.

Prou. 10. c. in vno libro multi libri sunt. Vnde dictum est: ex multiloquio non effugies peccatū. Recupe-
 ra proximum secundum virtutē tuam, & attende tibi ne incidas. Rectissima
 doctrina, & vtilimum consilium, vt proximo secundum vires præbeas solatium, & tibimetipsi
 prævideas ne in peccati vel erroris incidas laqueum. Hæc quoque insignia sunt christianæ reli-
 gionis, hæc via veritatis, hæc regula iustitiæ. Vnde & Iacobus apostolus in epistola sua scripsit,
Iacob. 1. d. dicens: Religio munda & immaculata apud deum & patrem hæc est, Visitare pupillos & vi-
 duas in tribulatione eorum, & immaculatū se custodire ab hoc sæculo. Quia dixerat factorem
 operis beatum in facto suo futurum, nunc quæ facta deo maxime placeant dicit: misericordia
 scilicet, & innocētia. Namque in eo quod pupillos & viduas in tribulatione eorū visitare iussit, cūta
 quæ erga proximum misericorditer agere debeamus insinuat. quia quantum valeat ipso iudicii
 tempore pandetur, vbi dicitur est iudex: Quam diu fecistis vni de his fratribus meis mini-
 mis, mihi fecistis. Porro in eo quod immaculatos nos ab hoc sæculo custodire præcepit, vniuersa
Matt. 25. d. in quibus nos ipsos castos seruare decet ostendit. In quibus sunt & ea quæ supra obseruare mo-
 nuerat, vt tardi simus ad loquendum, & tardi ad iram.

CAPVT

III.

Initium vitæ hominum aqua & panis, & vestimentum, & domus
 protegens turpitudinem. In hoc capitulo sapientia docet frugalitatem, bone
 statem, & hospitalitatem. vt habeamus temperatiam in victu & vestitu, honesta-
 tem in moribus, largitatem in suscipiendis fratribus: quod enim dicit initium hominū vitæ esse
 aquam & panem, vestem, & domū protegentem turpitudinem, ostendit quod in initio nō erat
 in hominibus tanta luxuria cibi & potus, quanta nunc est: nec talis ambitio in ornatu vestitiū,
 & in constructione turrium atque palatiorum: sed vnicuique in eo sufficiebat quod terra simplici
 fructu ministrabat, & natura loci in habitaculis præbebat. Vnde legitur, quod pomis arborum,
 & germinibus holerum vesceretur antiqui: & quod propter peccatum Adæ fecisset ei dominus
 & uxori suæ tunicas pelliceas, & induisset eos. at nunc quo maius est studiū in varietate præ-
 benda ciborum & poculorū, & in cultu vestium atque domorum habenda: eo minor est diligentia
 in obseruantia bonarū disciplinarum, & maior iniquitas in transgressione diuinorum mandato-
 rum. Vnde dominus redarguens iniquitatem Hierusalem, ad exemplum protulit peccatum So-
 domorum: cuius illa imitatrix immo superatrix fuerat. Sicut propheta verba testantur: Ecce
Matt. 10. b. (inquit) hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, &
Ezech. 16. f. otium ipsius, & filiarū eius, & manum egeno & pauperi non porrigebant. Et eleuata sunt, &
 fecerunt abominationes coram me, & abstuli eas sicut vidisti: & Samaria dimidium peccato-
 rum tuorū non peccauit, sed vicisti eas sceleribus tuis, & iustificasti sorores tuas in omnibus ab-
 ominationibus tuis, quas operata es. Melior est victus pauperis sub tegmine asse-
 rum, quam epulæ splendidae in peregre sine domicilio. Iuxta sensum historicum
 commodius est tenuem victum sub vili tugurio quemlibet cum securitate sumere, quam splen-
 didas epulas cum fatigatione nimia ac sollicitudine superflua, in incertis locis passim querere.
 Iuxta allegoriam autem, Melior est victus spiritalis sensus qui sub vili tegmine literarū à pau-
 pere ecclesiæ populo in vnitatem catholicam habetur, quam ambitiosæ deliciae philosophicorū dog-
 matum, quæ in diuersis libris rhetorum à philosophis siue hæreticis erronee, & putatiue magis
 quam veraciter continentur: vbi magnus labor, & superflua cura, & parua vtilitas inuenitur.
2. Tim. 3. d. De quibus per Paulum dicitur: Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis perueniē-

tes. Quoniam stultam fecit deus sapientiam huius mundi: nec est in sermone regnum dei, sed in
 virtute. Super minimum & pro magno placeat tibi, & improperiū peregrina-
 tionis non audies. Ac si patēter dicat, sufficiat tibi quod habes, nec superflue opes qua-
 ras, quas adipisci non vales. Vnde quidam sapientium ait: Melius est non habere quod tribuas,
 quā impudenter expetere quod non habeas. De quo & in Prouerbijs scriptum est: Melius est parū
 cū timore dei, quā thesauri magni & instabiles. Qui diligit epulas, in egestate erit, qui amat
Prou. 15. b. vinum & pingua, non ditabitur. & item: Melius est nomē bonum, quā diuitiæ multæ: super
Prou. 22. a. aurum & argentum gratia bona. Vita nequam, hospitandi de domo in domum:
 & vbi hospitabitur, non fiducialiter aget, nec aperiet os. Quam bonum sit stabi-
 lem quēlibet esse in gradu suo & in conuersatione sua: & quam turpe circellionum more per di-
 uersa loca vagari, Euangelica & apostolica doctrina patefacit. Vnde saluator discipulis suis
 præcepit, dicens: Nolite transire de domo in domum: & in quacūque ciuitatem intraueritis, &
Luc. 10. b. susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis, & curate infirmos qui in illa sunt. hinc &
2. Thes. 3. b. Paulus Thessalonicensibus scribens, & yrouagos redarguit dicens: Audiuimus autem quosdam in-
 ter vos ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui eiusmodi sunt,
 denuntiamus & obsecramus in domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes suum panem mā-
 ducent. Quod autem dicit: Vbi hospitabitur non fiducialiter aget, nec aperiet os. Ostendit quod
 difficile securitatem inter ignotos inueniat, quā Salomon cunctis delicijs præposuit, dicens: Se-
Prou. 15. b. cura mens quasi iuge conuiuuium. Grandis enim pena est inter eos sedulo conuersari, quorū nec
 animo nec verbis credat, sed semper suspicetur de infido animo laqueum captionis & scanda-
 lum offensionis. Hospitabit, & pascet, & potabit ingratos: & ad hæc amara au-
 diet. Hospitabit, videlicet in aliena domo ingratis susceptus. vbi edit, & bibit, & semper ad-
 uersa pertimescit: sæpeque ab alterius lingua irritatus improperium audit. Transi hospes
 & orna mēsam, & quæ in manu habes ciba cæteros. Exi à facie honoris ami-
 corum eorū, necessitudine domus meæ hospitio mihi factus est frater. Hæc
 sunt verba improperij quæ dixit hospitantem ab hospite amara sentire, quorū contextus ta-
 lem potest habere sensum: Tu qui semper vis alterius hospitio vti, recede à nobis & redi ad
 tua. ibique ex tuo labore te & alios pascas, & noli de aliena domo tibimet pastum superfluum
 querere. Sufficit mihi ad cohabitationem domus meæ susceptio proximorum, & consortiū fra-
 trum. Te autem conuenit à domicilio amicorum meorum recedere, & inter tuos id agere quod
 inter alienos non cessas impudenter expetere. Grauius hæc homini habenti sensum.
 correptio domus, & improperium fœneratoris. Qui enim pudicus sensu, graue est
 illi huiusmodi correptionem & improperium ab ore fœneratoris suscipere. Sed qui impudens
 est, nec dicto corrigitur, nec reprehensione emendabitur. Mystice autem hic locus admonet virū
 ecclesiasticum in domo ecclesiæ sedulo manere, vbi pabulum veræ sapientiæ potest habere, &
 sine læsione peruersorū dogmatum tutus manere. Ne si inter philosophos & hæreticos pericu-
 lose hospitando secularis sapientiæ doctrinam quæ fuerit, vbi tamē vtilitatem sani dogmatis
 nullo modo inuenire poterit, ipse in futuro examine pro petulantia sua æternæ confusionis im-
 properium cogatur sustinere. Dicat ergo magis homo catholicus ad collegam suum illud prophe-
 ticum: Tu vero homo vnanimis dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos:
Psal. 54. c. in domo dei ambulemus cum consensu. Veniat mors supra aduersarios nostros, & descendat in
 infernum viuentes. Quoniam nequitia in hospitij eorum, in medio ipsorum, & cætera.

Qui diligit filium suū, assiduat illi flagella: vt lætetur in nouissimo suo, & non palpet proximorum hostia. Hæc sententia non tam patres carnales quam etiam spiritales, hac est doctores fidelium admonet, vt curam sibi commissorum habeant, & studium atque diligentiam in eruditione & nutrimento filiorū suorū impendant: Quatinus eos disciplinabiliter viuere, & omnem inonestatē fugere doceant: domi
 Prou. 19. c. probis moribus viuant, ne lasciuiendo per aliorū dogmata inutiliter discurrant. Vnde in Prouerbijs scriptum est: Erudi filium tuum, ne desperes: ad interfectionem autem eius ne ponas animā tuam. Qui docet filium suum, laudabitur in illo, & in medio domesticorum glorificabitur. Qui sana doctrina discipulum suum instruit, & fidei veritate imbuit, hic nimirum pro huiusmodi studio laudem & gloriam perpetuam in consortio sanctorum obtinebit: quando scriptura dicat, quod iusti viri qui palam faciet disciplinam doctrinæ suæ, & in lege testamenti domini gloriantur, multi laudabunt sapientiā eius, & vsq; in sæculum non deleatur. Non recedat memoria eius, & nomen eius requiratur à generatione in generationem.
 Mortuus est pater illius, & quasi non est mortuus: simile enim reliquit sibi post se in vita sua. Successio enim filiorum sanctorū qui post patres suos ex hac vitā decedentes bonum studium eorū in sancta religione & bona conuersatione imitantur, mortuos parentes quasi rediuuos exhibet: cum eorū doctrinam & disciplinam in suis dictis & factis omnibus seruando manifeste declarat. Vidit & lætatus est in illo, in obitu suo nō est contristatus, nec confusus est coram inimicis: reliquit enim defensorem domus contra inimicos: & amicis reddentem gratiam. Quid autem aliud fecerunt sancti apostoli & primi doctores ecclesiæ, nisi de nutrimento suo post se dereliquerunt pastores & rectores plebium: vt ipsi more paterno scuto fidei & veritatis resisterēt aduersarijs, & subditis sibi rectæ doctrinæ & bonorum exemplorū exhiberent gratiam? Sic enim ab ipso domino institutum est, vt in mensa tabernaculi panes propositionis XII. assidue manerent: ita tamen vt per singula sabbata sublatis veteribus noui panes in eorū locum apponerentur, & quid hoc significat, nisi quod doctores quique sanctæ ecclesiæ completo tempore sui sancti laboris, æterna in cælis quiete remunerantur, & alios post se in idem opus laborandi in verbo sub eiusdem spe retributionis relinquunt? Quod intuens psalmista propheticō spiritu præcinebat, dicens: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram, memores erunt nominis tui domine in omni generatione & progenie. Sed quia ipse cætus sanctorum doctorū non solum filiis suis compatitur intimo cordis affectu: immo pro salute eorum cruciatus corporis sui sustinere, & animas suas ponere paratus est. Vnde subiungitur: Pro animabus filiorum colligauit vulnera sua, & super omnem vocem turbabuntur viscera eius. Hinc est quod doctor gentium respuens omnem vocem peruersæ doctrinæ, & euangelicam veritatem seruans, gloriatur in passionibus, in necessitatibus, in tribulationibus, in angustijs quas sustinuit pro Christo, ita dicens: Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis dei, & non ex nobis, in omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: apertamur, sed non destituimur: persecutionem patimur, sed non derelinquimur: humiliamur, sed non confundimur: deijcitur, sed non perimus. Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu in corporibus nostris manifestetur. Quid autem de indisciplinatis filiis sapientia sentiat, audiamus. Equus indomitus euadit durus, & filius

emissus euadit præceps. Lacta filium, & pauertem te faciet: lude cū eo, & contristabit te, non cōrideas illi, ne doleas, & in nouissimo obstupescet dentes tui. non des illi potestatem in iuuetute, & ne despicias cogitatus illius. Curua ceruicem eius in iuuetute, & tūde latera eius dum infans est: ne forte induret, & non credat tibi: & erit tibi dolor animæ. doce filiū tuū, & operare in illo, ne in turpitudine illius offendas. Sicut enim superbia equi indomiti in præcipitiū prona est, ita lasciuia filij indisciplinati in peccati ruina proxima est: & ideo docet præpositos ecclesiæ & patres spiritales, vt filios suos atq; discipulos cū disciplina nutriāt, & cū omni cautela semper seruent, corripiant tempore opportuno, & nūquam libertati immoderate eis frenā relaxent: ne forte cadant in turpitudinem vitiorum, & proinde ignominiam sustineant sempiternam.

CAPVT

V.

Melior est pauper sanus & fortis viribus suis, q̄ diues imbecillis & flagellatus malitia. Non tā ergo hic sanitate corporis q̄ animæ prædicat, quia qui sanus est mēte, nō nocet eum vexari in corporali tribulatione. Vnde Paulus de semetipso ait: Quando infirmor, tūc potēs sum. libeter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Nec aliquid adiuuat, quelibet sanitate corporali & diuitijs secularibus abudare: si imbecillis sit fide, & vexetur stimulo malitiæ. Quomā melior est pauper ambulans in simplicitate suā, q̄ diues in prauis itineribus. Nihil enim deest pauperibus Christi timētibus eū. Diuites autē mūdi egebūt & esuriēt, & in egestate spiritaliū, atq; vtrarū diuitiarum cotidie deficiēt: inquirentes autem dominū nō deficient omni bono. Quod & sequens sententia probat, dicens: Salus animæ in sanctitate iustitiæ melior omni auro & argēto: & corpus validum q̄ census immēsus. Vera salus animæ iustitia est secundum mādāta dei custodita, nec ei cōparari valent auri & argēti immensa pōdera, quia hæc sunt decidua & velociter trāsitura, illa autē perpetuiter māsura. Vnde ipsa veritas ait:
 2. Cor. 12. c. Videte & caueat ab omni auaritia: quia nō in abundantia cuiusquā vita eius est ex his quæ possidet. Quid enim proderit homini si vniuersum mūdum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat? Hinc & Salomon ait: non proderit diuitiæ in die ultionis, iustitia autem liberabit à morte. Iustitia simplicis dirigit viam eius, & in impietate sua corruet impius. Iustitia rectorum liberavit eos, & in insidijs suis capientur iniqui. Quod autē dicit, corpus validum melius esse quā census immensum: ostendit corpus tunc bene sanū esse, quando valide laborat in diuino opere. cui validitudo nō cōæquatur census ingens diuitiarū, quia iuxta Ecclesiasticis sententiā dulcis est somnus operanti, siue parum siue multum comedat: saturitas autem diuitis non sinit dormire eum. Porro quia somnus naturalem aliquando quietem, aliquando verò communem de hac vita significat exitum: Melior erit requies eius in futuro, qui operatur in præsentī, & secundum vires suas in bonis operibus conuersatur, quā eorum diuitiæ, de quibus scribitur: Vobis diuitibus quia recepistis consolationem vestram. Non est census super census salutis corporis, & nō est oblectatio super cordis gaudiū. Hoc est quod supra dixit, in sanctitate iustitiæ salutem esse animæ, & in corpore valido dignitatē fieri super thesaurum auri & argenti, quia delectationi veræ sapientiæ quæ in vera charitate consistit, & contemplationi ipsius veritatis quæ est certā agnitio dei, nullum gaudiū terrenum comparari potest. Neque operibus virtutum, quibus semper insistit deuotio fidelium, aliquod negotium huius mundi adæquare valet: quia quantum distant diuturnitate, tanto discernuntur & dignitate.
 m. j.

Eccle. 4. a. **Melior est mors, q̄ vita amara: & requies æterna, q̄ languor perseverans.** In Ecclesiaste scriptum est: laudavi magis mortuos quam viuentes: & feliciorē vtroq̄ iudicavi, qui necdū natus est, nec videt mala quæ sub sole sunt. Vbi ostendit ad cōparationem miseriarū quæ in hoc sæculo mortales premunt, feliciores esse mortuos q̄ viuentes. Meliorem autē bis duobus viuentē videlicet & defuncto, qui necdum natus est. Alius enim adhuc patitur mala, alius quasi de naufragio nudus euasit. Porro qui necdū natus est, in eo felicior est, quod necdum mala mundi expertus est. Hæc autem sentētia qua dixit meliorem esse mortē quam vitam amarā: & requiem æternā, quam languorem perseverantem. Iuxta simplicem intelligētiam ostendit, meliorem esse hanc mortem de qua scriptū est: Pretiosa est in cōspectu domini mors sanctorū eius: quam vitam amarā, qua degunt peccatores iniquis operibus vacantes: & requiem æternā, quam tenent iusti in cōspectu domini, quam languorē perseverantem quo in peccatis versantes cotidie tabescent: quorū finis est interitus, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Bona absconsa in ore clauso, quasi appositiones epularū circūpositæ in sepulchro. Hoc testimonium contra eos valet, qui talentū verbi dei quod ipsi intellectu perceperunt, alijs prædicare negligunt: quorū scientia ita viuentibus inutilis est, sicut epulæ circūpositæ mortuorū sepulchris: qui non manducant, neque bibunt, neque aliquem fructum ex illis capiunt. Vnde & sequitur. **Quid enim proderit libatio idolo? nec enim māducat nec odorabitur.** Sic qui effugatur à domino, & portans mercedes iniquitatis. Vidēs oculis & ingemiscēs: sicut spado complectens virginem & suspirans. Nulla enim ratio est: vt homo rationalis deserat deum factorē suum, qui eum creauit ad honorem ac gloriam nominis sui. **Quatinus sibi offerret sacrificium iustitiæ, & speret in domino, & deserat libationes idolis vanis, qui nec sentiunt, nec aliquid sapiunt, nec victu humano cōmunicant.** Vnde & scriptura dicit: Simulacra gentium argētum & aurum, opera manūū hominum. Os habēt & nō loquentur, oculos habent & nō videbūt. Aures habent & nō audient, nares habent & nō odorabunt. Manus habent & nō palpabunt, pedes habēt & nō ambulabūt, non clamabūt in gutture suo. neq̄ enim est spiritus in ore ipsorū. **Quid autē factoribus suis mercedis recōpensetur, sequens versiculus ostendit, dicens: Similes illis fiunt qui faciūt ea, & omnes qui cōfidunt in eis, quod & cōparatio spadonis ad virginem sub alio paradiigmate demonstrat.** quia sicut spado inhabilis est ad cōplexum virginis, sic & adoratio idolorū eis indecens est qui aliquid querunt ab illis adiutorium, quod tamen omnino nō inueniunt. **Tristitiā non des animæ tuæ, & non affligas temetipsum in cōsilio tuo.** Tristitia ergo vnū est vitium de octo principalibus vitijs. Tristitia videlicet sæculi, quæ mortē operatur, & in desperationē hominē mittit. ea autem tristitia quæ secūdam deū est, stabilem salutē operatur, & mūdāt hominē ab omnibus delictis. quoniā iuxta psalmistæ sentētiā: Sacrificiū est deo spiritus cōtribulatus: cor contritū & humiliatū deus nō spernit. Tristitiā (inquit) nō des animæ tuæ & nō affligas temetipsum in consilio tuo, hoc est in cogitatu tuo, quia cogitatio tristis valde affligit animā. Vnde necesse est vt homo semper animū suū ad deū vertat: spemq̄ suā assidue ipsi cōmittat à quo certā salutem inueniet. Vnde propheta voce cōsolatoria animā suā interrogat, dicens: **Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in deū quoniā confitebor illi, salutare vultus mei & deus meus.** Iocūditas cordis hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis. Vera iocūditas cordis nō alibi q̄ in vera charitate cōsistit, vbi & vita hominis cū virtutū thesauro sine defectione sanctitatis permanet: eo q̄ nulla virtus sine eius ope subsistere

valet. Hæc enim excellentior est via, quā apostolus vniuersis linguis, martyrio, atq̄ elemosynis antestatur, & fidei atq̄ spei præcellere ostēdit, dicens: Nunc autē manēt fides, spes, charitas, tria hæc: maior autē horū est charitas, quia cæteris decedētibus ipsa sola permanet. **Exultatio viri est longæuitas.** Hoc dicēdo nō de præsentis vitæ diuturnitate, sed de futuræ felicitate disputat. quia ibi vera est exultatio, vbi vera est & beatitudo. Cæterum præsens vita tota est plena miseria, & instabilis atq̄ mutabilis semper: quod & poëta nobilis versibus explicat, dicens: Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit, subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor & diræ rapit inclementia mortis.

Quid autem nobis certam requiem conferat, sequens sentētia manifestat. Miserere animæ tuæ placēs deo, & contine, & cōgrega cor tuū in sanctitate eius, & tristitiā longē expelle à te: multos enim occidit tristitia, & nō est utilitas in illa. Multa sunt misericordiæ genera, vt sæpe iam diximus: sed hoc præcipuū est, quod hic cōmemoratur, vt per cōtinētā, sanctitatē, & iustitiā studeamus placere deo, & ad hoc cōgregemus totū nostri animi affectū vt ipsi acceptabiles simus, & bonorū operū fructus cū humilitate & pia deuotione illi offeramus. tristitiā autē longē à nobis expellamus, quia nullū munus cū tristitia mūdāna oblatum corā deo iam erit acceptū. Vnde apostolus vbi ad elemosynarū largitatē Corinthios hortatur, dicens: **Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus metet vitā æternā: cōtinuo subiunxit: Vnusquisq̄ prout destinauit corde suo: non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarē enim datorem diligit deus.** Multos enim occidit tristitia, & nō est utilitas in illa. **Quomodo enim potest ibi esse aliqua utilitas, vbi bonorū operū est sterilitas, & totius vitæ periclitatio atq̄ mortalitas? sicut sequēs sententiā probat. Zelus & iracūdia minuent dies, & ante tēpus senectus adducet cogitatus.** Manifestum est iuxta historiā, q̄ zelus & peruersus animi affectus debilitat corpus. Sicut legitur in libro Geneſeos, q̄ propter irā & inuidiā cōcideret vultus Cain. Et in lib. regū, Ionadab amicus Ammon filij Dauīd, per maciē vultus deprehēderit animi perturbationē, quā habuit in cōcupiscentiā Thamar sororis suæ. Cuius sentētiæ similitudinē Salomon in Prouerbijs protulit, dicens: **Animus gaudēs ætatem floridā facit: Spiritus tristis exsiccat ossa.** Iuxta allegoriā vero, zelus & iracūdia minuet dies hominis, cū eum vita æterna indignū efficiant. ante tēpus senectutē adducunt, quia viri sanguinū & dolosi non dimidiabunt dies suos. hoc est prosperitate sine vindicta quā sibi promittunt, perpetualiter habere nō possunt. **Splendidum cor bonū in epulis. Epulæ enim illius diligētes fiunt.** Vtiq̄ bona voluntas electorum iocūdatur in epulis virtutū: quæ epulæ indefectiuas habēt opes spiritaliū diuitiarū. **CAPVT VI.**

Vigilia honestatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet somnū
Vigilia honestatis est cauta vigilātia animi cū studio virtutū, quæ tabefacit carnes: quia in electis dei carnales mortificat voluptates. Cogitatus enim illius auferit somnum: quia intēta sollicitudo eorū quam cotidie in seruitio dei habēt, pigritiā ab eis repellit tædium. Vnde propheta, qui se sentiebat in seruitio dei proficere, & in amore illius crescere, ait: **Quomodo dilexi legem tuam domine? tota die meditatio mea est. In mandatis tuis exercebor, & cōsiderabo vias tuas. Inſige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui.** Cogitatus præſcientiæ auertit sensum, & infirmitas sobriā facit animā. **Cogitatus enim hominis quē in timore dei habet, præſciēdo q̄ vera sunt omnia quæ scriptura sacra prænūtiat de**
m. ij.

1. Cor. 13. d

Virgilius
Georg. 3.2. Cor. 9. b.
Ibidem.

Gene. 4. a.

2. Reg. 13. a

Prou. 17. d.

Psal. 54. d.

Psal. 118. in.

futuro premio bonorū & de ventura pœna malorū, auertit sensum hominis ab omni cōcupiscētia mala, ne ea cōcupiscat in possessione habere, vel in desiderio nequā adimplere quæ nouit conditori suo displicere. Similiter & infirmitas grauis corporis sobriā facit à delictis animā. Vnde **Prou. 20. d.** alibi scriptū est: liuor vulneris absterget mala, & plagæ in secretioribus vētris. Mala enim liuor vulneris absterget, quia flagellorū dolor vel cogitatas vel perpetratas nequitiās diluit. Solet vēro vētris appellatione mens accipi. Quia sicut vēter cōsumit escas, ita mens pertractādo excōquit iras. Quia enim vēter mens dicitur, ea sentētia docetur, quæ scriptū est: lucerna domini spiraculū hominis, quæ inuestigat omnia secreta vētris, ac si diceret, Diuina afflatus illuminatio cū in mētem hominis venerit, eā sibi metipso illuminās ostēdit, quæ ante spiritus sancti aduentum cogitationes prauas & portare poterat, & pēsare nesciebat. liuor ergo vulneris absterget mala, & plagæ in secretioribus vētris: quia cū exterius percutimur, ad peccatorum nostrorū memoriā tacitū afflictiq; reuocamur, atq; ante oculos nostros cūcta quæ à nobis sunt male gesta reducimus: & per hoc quod foris patimur magis intus quod fecimus dolemus. Vnde fit, vt inter aperta vulnera corporis amplius nos abluat plaga secreta vētris. Quia sanat nequitiās prauis operis occultū vulnus doloris. Hinc & Paulus ait: Quādo infirmor, tunc potēs sum. Quādo enim sustinuit forinsecus flagella persecutionū, intrinsecus creuit dono spiritaliū gratiarum. Laborauit diues in cōgregatione substātiæ, & in requie sua replebitur bonorū suorum. laborauit pauper in diminutione victus, & in fine inops fit. Multis in locis scripturarū laudatur diuitiā, & in multis vituperatur: sed vbi laudatur, diuitiā spirituales significatur: vbi autē vituperatur, corporales opes & nociuæ mūdi dānantur cupiditates. Vnde & in hoc capitulo alternatim de bonis & malis diuitijs disputās iuxta qualitātē personarū. Primū laudat diuitē laborātem in cōgregatione diuitiarū, vnde replebitur bonis in requie sua. Deinde vituperat pauperē, quia laborauit in diminutione victus, & in fine inopiā cōsequetur: subiūgēs quāta mala sequatur auri & pecuniarū avaritiā. Postea iterū laudat diuitē secundum deū, qui inuētus est sine macula. Laborat ergo iustus diues in cōgregatione spiritalis substātiæ, in meditādo videlicet sanctarū scripturarū scientiā, & colligēdo bonarū fructus virtutum. Pro quibus oibus post finē præsētis vitæ requiē æternā & remunerationē percipiet cælestiū præmiorum. Ecōtrario vero pauper sciētia & inops virtute laborat cotidie in terrenis cupiditatibus pro quibus in fine nō abundātiā cælestis habebit gaudij, sed pœnas ac dolores sustinebit inferni. Qui aurū diligit, non iustificabitur: & qui insequitur cōsumptionē, replebitur ex ea. Aurum possumus accipere pro omni pecunia & thesauro terreno, quæ ab amatoribus suis nō nisi per avaritiā colligitur, & per paritātē in malum suū reseruabitur. Qui autē in hac ambitione præsētē consumit vitā, æterna replebitur ignominia. Multi dati sunt in auri casus, & facta est in specie ipsius perditio illorū. In casum auri datur, qui eius ambitione captiuus tenetur. Cuius species illi perditionē generat: quia ipsius amore vltra modum exardescere nō formidat. Avaritia enim vt ait apostolus idolorū est seruitus. & vbi cultores ac seruitores idolorū deputantur nisi in tartarum inferni? vbi vermis eorū nō moritur, & ignis non extinguitur? De quo protinus subiungitur: Lignum offensionis est aurum sacrificantium. Væ illis qui scētantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo. Offensio in scripturis sacris & desolatio idolorum nuncupatur, quia in hoc deseritur verus dei cultus: & maxime in falsa cultura deus offenditur. Lignum enim offensionis est aurum sacrificantium. Quia sicut Adam in ligni vetiti transgressione per serpentis suggestionem deceptus,

Colof. 3. d.
Ephē. 5. b.
Esa. 66. g.

auare deorum plurimorū sublimatum sibi sperabat venturū: ita auri amatores diuersorum errorum simulacris deseruētēs animas suas quasi sacrificando dæmonijs immolant, vt plurimorū opum possessores fiant. Sed væ illis qui hanc scētantur pestem quia imprudentes æternam sibi inde adquirūt damnationem. Potest & iuxta allegoriæ regulam in auro idolothyto hæreticorū & philosophorū doctrina accipi, quæ splendore nitet eloquentiæ, & curiosorum per omnia se portendit ruinæ. Qui autē eius amore captus non præcauet latētis nequitiae insidias, erroris & peccatorū laqueis constructus perpetuas decidet in pœnas. Sed quid de electorū populo, qui diues est in diuina scientia & recta fide ac bonis operibus, cōsequenter dicat, videamus. Beatus diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurū non abiit, nec sperauit in pecuniæ thesauris. Quis est hic? & laudabimus eum: fecit enim mirabilia in vita sua. Quis probatus est in illo & perfectus? & erit illi gloria æternā. Qui potuit transgredi & nō est transgressus, & facere mala & nō fecit. Ideo stabilita sunt bona illius in deo, & elemosynas illius enarrabit ecclesia sanctorū. Beatus enim ille diues est, quē nulla obfuscat macula erroris, nulla ambitio cōquinat pecuniæ secularis. Fecit mirabilia in vita sua sacris virtutibus operā dando, siue miraculis coruscantibus infirmis & debilibus sanitates præstando: quoniā in conditoris sui amore fideliter permāsit cotidie proficiendo. Vnde sibi restat quies perpetua, & cælestis regni gloria æterna. Potuit enim iuxta datā sibi liberi arbitrij facultatem transgredi præceptum, & nō est transgressus, & facere mala & non fecit. Non dico quod nunquā peccauerit, sed qd pœnitendo per gratiā conditoris sui omniū peccatorum suorū maculas diluerit. Ideo bona quæ in hac præsenti gessit vitā, stabilita ad remunerationis futuræ seruatur præmia: & misericordiæ illius opera a generatione in generationē prædicando enarrabit sanctorum ecclesia.

CAPVT VII.

SVpra mensam magnā sedisti? non aperias super illam faucē tuam prior. Licet hæc sentētia historialiter continentia nobis videatur cōmendare, vt nō per gulæ appetitū simus intemperatēs in comedendo ac bibendo, sed sobrii & priuati: tamen altiore sensu nos docet vt in meditatione legis dei simus cauti ac prouidi. Mensa magna, est copia scripturarū diuinarum: super quā sedentes nō debemus esse procaces, vt aliquid inde indigne sine doctore & sine præuio rapiamus, sed magis tritā viam sanctorū doctorum sequētes eorū disciplinis instructi regulam veritatis teneamus, ne aliqua scrupulositate permoti dubia & incerta aliqua ibi esse putemus. Ideo subiungitur: Nō dicas, simulata sunt quæ super illam sunt, memēto quoniā malus est oculus nequam, nequius oculo quid creatū est: ideo ab omni facie sua lacrymabitur cū viderit. Non enim debemus credere ibi esse aliqua falsa, sed omnia vera ac summa ratione firmissima: licet traditio nequā hæreticorum sensu peruerso illa maculare cōtendat. quorū intentioni nefandæ quid nequius reperitur: ideo in futura vltione cū iusto iudice reuelante, id patefactū fuerit quod ante latebat, fletu perpetuo ac igne inextinguibili cruciabitur. Ne extendas manū tuam prior, & inuidia contaminatus erubescas. Hōc est, ne præsumptuose aliquid agas, vel vltra modū petulans, antequā discas manum ad scribēdum mittas: ne per inuidiā diaboli errore cōtaminatus in futuro iudicio erubescas, dicēte iudice: discedite à me omnes qui operamini iniquitatē. Ne cōprimaris in cōuiuio, vino intellige rem proximi tui ex teipso. Est vinū in quo est luxuria, est & vinū in quo est gratia. Cauēdū ergo est nobis: ne cōtra apostolū inebriemur vino in quo est omnis luxuria: & prudenter vtendum est vino in quo est gratiæ doctrina;

m. iij.

Psal. 6. b.
Matth. 7. d.

ne forte ultra modū illud bibentes velimus plus sapere quā oportet sapere, sed magis studeamus sapere ad sobrietatē. Vnde subsequitur, dicens: Vtere quasi homo frugi his quæ tibi apponuntur, vt non cū manducas multum, odio habearis: cessa prior, causa disciplinae: & noli nimius esse, ne forte offendas. & si in medio multorū sedisti, prior illis nō extendas manum tuā, nec prior poscas bibere. Multum decēs est, & virtuti dignissimū, vt homo christianus sobrietatē diligat, omniāq; temperatē agat: & ne quid nimis, ne forte offendat: ne si ultra mēsuram temperantiæ excedat, in scandalum perpetuæ confusionis incidat. Cōuenit ergo viro disciplinis euāgelicis erudito, vt humilitatē ante omnia impedat, in meditatione scripturarū cautus lector existat, fidem rectā teneat, modum in sciētia habere non negligat: ita vt charitatis regulam in ea per omnia seruādā esse sciāt. & sic corā deo placitus, & corā hominibus erit probatus. Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguū, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties laborem. Manifestum est quod parcus & tenuis victus tam corpori quā animæ utilis sit, & eōtrario superfluous cibus vel potus aegritudinē corporis generet, & animæ sensum minuat. De quo subiungitur: **Vigilia & cholera & tortura viro infrunito.** Vnde apostolus discipulum de moderatōne victus seruādā instruxit, dicens: Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino vtere propter stomachum, & frequētes tuas infirmitates: sic & vinū spiritale si cum paritate & mēsurā sumitur, certā animæ quietē pręparat. Sin autem eius potio modum & rationē excedit, hominē in insaniam vertit, & à deo recedere cōpellit: vnde illi anxia cura, turbatio maxima, & perpetua tortura succedūt: nec erit illi vllum remedium, qui post agnitā veritatē elegit vsq; in finem hæreticæ peruersitatis subsequi vestigiū. Sōnus sanitatis in homine parco, dormiet vsq; in mane, & anima illius cū ipso delectabitur. Quātum ad historiam pertinet, salubrior est somnus illi qui parco vtitur victu, quā ei qui nimia comestione & potione gurgitat aluum, vt superius ait: Vigilia & cholera & tortura aegritudinē gignit. Mystice autem, is qui spiritalis vini sobrius potator est, in contemplatione veritatis vsq; in mane resurrectionis suaviter conquescit: & tunc in aduentu iudicis sui ad æterna præmia inuitatus, perpetualiter in caelesti regno fruētur bonis promissis. cui bono propheta alacri mēte aspirās ad ipsum dominū ait: **Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsq; in finē.** Et si coactus fueris in edendo multū, surge è medio & euome, & refrigerabit te, & nō adduces corpori tuo infirmitatē. Aiunt medici quod homo ieiunus si vomitū faciat, stomachi vitia purget, & cholera minuat. Mystice autem, qui transgreditur mensurā in concupiscentijs carnis, & aggrauatur eius delictis, necesse est vt per cōfessionē peccatorum fœditatē euomat, & sic per ieiunium & castigationē corporis ad statum pristinae sanitatis redeat. Audi me fili, & ne spernas me: & in nouissimo inuenies mea verba. in omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas nō occurret tibi. Admonet sapientia ne perdamus nobis tēpus indultum, sed in exercitio bonorum operū, & custodia mādatorum dei totum illud consumamus: & sic in futura vita requiem animabus nostris inueniemus. Hoc est quod dicit, in omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi: vt quicquid inuenerit manus nostra in hac præsenti vita instanter operemur, nec infirmitas tædij occupet nos, sed dum tēpus habemus operemur bonū ad omnes, quia nec tēpus, nec ratio est operandi apud inferos, sed post finem præsēntis vitæ iusto iudice retribuente percipiet vnusquisq; propria corporis prout gessit siue bonum siue malum. Huic sententiæ simile

1. Tim. 5. d

Plal. 15. c.

est hoc, quod in Prouerbijs scriptū est: **Vidisti virum velocē in opere suo, corā regibus stabit, nec erit ante ignobiles.** Scilicet quicumq; velocē videris in opere suo, id est in opere bono, quod ei erat facere strenuum atq; sollicitū, scito hūc in die nouissimi examinis corā apostolis qui cū Christo mūdum iudicaturi sedebunt, esse staturum. quia videlicet eorum iussa seruauerit: neq; in parte ignobilium doctorum, quorum caufecit errorem, hoc est, ad sinistram iudicis esse ponendum. Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & testimonium veritatis illius fidele. Hæc sententia videtur iuxta historiam ad eleemosynarum largitatem nos exhortari: quoniam iuxta apostolum Paulum, qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus metet vitam æternam: bilarem enim datore diligit deus. spiritualiter autem qui panem verbi dei proximis suis fideliter expendit, & testimonium veritatis coram beniuolis auditoribus non abscondit, à multis accipiet laudem benedictionis, & ab ipso domino hauriet gratiam sempiternæ mercedis. hinc & in Prouerbijs scriptū est: **De fructu oris viri replebitur venter eius, & gemina labiorum eius saturabunt eum.** Eōtrario vero quid de hæreticorum peruersa doctrina subsequatur, audiamus. In nequissimo pane murmurauit ciuitas, & testimonium nequitiae illius verum est. In nequissimo ergo dogmate hæreticorum qui adulterantes verbum dei non pane vitæ, sed pane pascuntur medicij, quicquid pestifer sermo eorū profert, quoniam verum est testimonium quod de eis scriptum est: testis falsus non erit impunitus: & qui loquitur mendacium, peribit. Delectantes in vino noli prouocare. Multos enim exterminabit vinum. Docet nos vir ecclesiasticus ne commisceamur ebriosis, quia faciles sunt ad irascendū. Multos enim exterminabit vinum: hoc est multos subuertit ebrietas, quæ & sensum minuit, iram excitat, libidinem inflamat, animi secretū per furorem aut amorem denudat. Vnde subiungitur: **Ignis probat ferrum durum, sic vinum corda superbiorum arguet in ebrietate potatum.** Hoc est, sicut ignis calore suo ferri duritiā emollit, & secundū naturæ suæ vim illud excadescere facit: sic vinum in ebrietate potatū corda superbiorum ardore suo inflammans subito ad facinus perpetrandū prouocat, & superbæ intentioni maiore audaciā ad mali commissum tribuit. Aequa vitæ, vinum hominibus in sobrietate: si bibas illud moderate, eris sobrius. Non enim vinum moderate potatū æquam vitam hominibus tollit, sed sobrietatē cum cæteris virtutū ornamentis adducit. Quid autē mali ebrietas sectatoribus conferat, sequens sententiā manifestat. Quæ vita est ei qui minuitur vino? Quid defraudat vitam? mors. Vinum mortem hoc est ebrietatē vitæ interfectricem nūcupat: quia viuacitas sensus inde minuitur, & aegritudo corporis inde generatur. Quasi enim increpādo ipsam mortem, cur vitā defraudet interrogat. Quia nimiam potationē quasi hominis deceptricem vituperans damnat.

CAPVT

VIII.

Inum in iucunditatem creatum est & non in ebrietatem ab initio. Ad hoc enim creator fructus terrenos cōdidit, vt homo qui à factore suo dominus terræ cōstitutus est, haberet inde tēporalis vitæ alimentum, nō sanitatis suæ detrimentū. Vnde de ipsis fructibus terræ, hoc est frumētō & vino ipse conditor rerū & redemptor hominū aptum mysteriū faciens in corporis & sanguinis sui sacramētum conuertit. De quo in propheta scriptū est: **Vinum lætificat cor hominis, & panis cor hominis confirmat.** Vt humana natura in vtraq; substantia haberet suæ salutis nutrimentū, & inde vberiores gratias auctori suo referret, quo sibi omnibus bene ac vtiliter prouisum esse sentiret. Exultatio animæ &

Prou. 22. d.

2. Cor. 9. b.

Prou. 18. d.

Plal. 103. c.

m. iiii.

cordis, vinum moderate potatū. Eadem sæpius repetit, vt eorū memoriā in auditorū suorum mentibus fortius figat, & virtutū seriem decorēq; magis illis cōmendat, vitiōrū verō turpitudinem & noxietatē secundum possibilitatem suam funditus exterminet. Proinde adhuc addidit, & dicit: Vinum multū potatum irritationē, & iram, & ruinas multas facit. amaritudo animæ vinum multū potatū, ebrietatis animositas imprudentis offensio: minorans virtutem, & faciens vulnera. Quid lucidius dici potuit, q̄ irritationem, iram & ruinas multas ex ebrietate nasci, amaritudinem animæ inde generare, imprudentis animosam offensionē inde oriri, virtutum seriem decrescendo minorari, & scelerum vulnera multiplicari? Vnde felix est ille qui se cauet ab huiusmodi peste, & spem salutis suæ in domini cōstituit voluntate. Custodit enim dominus omnes diligētes se, & sperantes in eo misericordia circūdabit. In conuiuio vini non arguas proximū, & nō despicias illum in iucūditate illius. Verba improprij nō dicas illi, & nō premas illum in repetendo. Frequēter contingit vt homo fragilis modū excedat in bibēdo, sed tamen ebrietatis vitiū nō sectatur in vsu nefando. Vnde prohibet vt nō arguamus proximū in cōuiuio vini: nec despiciamus illum in iucūditate illius, nec improprij verba cōuiciando dicamus ei: Sed magis iuxta apostolum onera nostra inuicē portemus, & sic adimplebimus legem Christi. In prōptu enim habemus exēplum huiusmodi de scripturis sacris. Quoniam Noe vino ebrium atq; nudatum cū Cham mediū filius eius derideret, maledictionē æternā promeruit. Ita eōtrario primus filiorum eius & vltimus, hoc est Sem & Iafet benedictionē perpetuam possederūt: eo q̄ patris sui nuditatē velauerunt, nec turpitudinem eius videre voluerunt. Similiter & altiori sensu Iudæi qui mortem saluatoris nostri in cruce deriserūt, vitam & regnū simul perdidērunt. Eōtrario vero gentes quæ passionem Christi condignē venerabuntur, ab eo benedici in hoc sæculo & in futuro promeruerunt.

CAPVT IX.

Rectorem te posuerunt: noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. Hæc ecclesiastica & apostolica est doctrina, vt is qui dignitate præst alijs, humilitatis & māsuetudinis exēplum præbeat multis. Vnde ipsa veritas in euāgelio discipulos docuit, dicens: Qui maior est vestrum, fiat sicut iunior: & qui præcessor est, fiat sicut ministrator. Hinc & Petrus pastores ecclesiæ admonēs ait: Seniores ergo qui in vobis sunt obsecro cōsenior & testis Christi passionū, qui & eius, quæ in futuro reuelāda est, gloriæ cōmunicator, pascite qui est in vobis gregem dei, prouidētes non coactē, sed spontaneē secundū deum: neq; turpis lucri gratia, sed voluntariē: neq; vt dominātes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. & cū apparuerit princeps pastorū percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. Curam illorū habe, & sic cōsidera, & omni cura tua explicita recūbe vt læteris propter illos, & ornāmētum gratiæ accipias coronā, & dignationem consequaris cōgregationis. Instantiam ergo docet prædicationis, quia nō cito debet quis securitatē promittere sibi quietis post inceptum laborem: sed instāter in illo vsq; in finē vitæ perseuerare. Quatenus perfectō certaminis sui agone securus possit cū apostolo dicere: Bonum certamen certavi, cursum cōsummaui, fidem seruauī: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum autē mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Quæ autē sit merces sanctorum prædicatorum in futura vita, ostendit ipse saluator, dicens: Quis putas fidelis est dispensator & prudens, quē constituit dominus super familiam suam, vt det illis in tēpore tritici mensurā? beatus ille seruus, quem cum venerit dominus eius, inuenerit

ita faciētem. Vere dico vobis, quia super omnia sua constituet illum quæ possidet. Loquere maior natu (deceat enim te) primum verbū diligenti scientiam, & non impedias musicā. Decet enim doctorem catholicū loqui verbum dei cum omni fiducia quasi maiore natu, non vtiq; ætatis corporeæ prouectu, sed sobriæ mētis intellectu. & primū hoc semper attēdat vt eius sermo magis proficiat auditoribus suis ad eruditionē, q̄ fautoribus propter eloquentiā ad inanem fauore. Sicut Paulus Timotheum instruēs docuit, dicens: testificor coram deo & Christo Iesu, qui iudicaturus est viuos & mortuos, & aduentum ipsius & regnū eius. prædica verbum, in sta opportunē, importunē, argue, obsecra, increpa, in omni patientia, & doctrina. Quid autē inanis eloquentia suis amatoribus conferat, subdēdo manifestat, erit enim tēpus cū sanā doctrinam nō sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabūt sibi magistros prurientes auri bus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autē conuertentur. Et quia discretionē Euāgelij doctorem in prædicatione sua oportet habere, vt ibi proferat sermonem vbi se conspicit profectum facere posse, subiungit, dicens: Vbi auditus non est, non effundas sermonem intempestiue, & importune noli extolli in sapientia tua. Non est enim vtile ibi sermone multiplicando protelare, vbi considerat se nullum fructum in auditoribus inuenire. Vnde quidam poetarum ait: Felix qui loquitur causam prudentis in aurem. Dominus enim noster discipulis suis præcepit, dicens: nolite dare sanctum canibus, neq; mittatis margaritas vestras ante porcos: ne conuersi disrumpant vos. Hinc & Salomon in Prouerbijs ait: Qui erudit derisorem, ipse facit sibi iniuriam: & qui arguit impium, generat sibi malum. Noli arguere derisorem, ne oderit te. argue sapientem, & diliget te. Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia. Doce iustum, & festinabit accipere. Gemmula carbunculi in ornamento auri, & cōparatio musicorum in conuiuio vini. Omnium ardentium gemmarum principatum carbunculus habet: carbunculus autem dictus quod sit ignitus vt carbō, cuius fulgor nec nocte vincitur, lucet enim in tenebris, adeo vt flammam ad oculos vibret. Carbunculum ergo comparat ad splendorem auri, & musicum melos ad conuiuium vini. Quia sicut gemma pretiosa adiuncta auri metallo duplicat splendoris decorē: ita dulcis melodia ad conuiuium vini adauget multiplicat iucūditatem. Mystice autem aurum significat diuinam sapientiam, carbunculus sacrarum virtutum gloriam. Vinum gratiā spiritalem, & musica euāgelij prædicationem. Sicut enim cōdecet diuinæ sapientiæ virtutum fulgor, ita & spiritalis gratiæ condigna est vera prædicationis verbi. Cui cōparationi etiam consequenter adiungit aliam similitudinem, hoc modo: Sicut in fabricatione auri signum est smaragdi, sic numerus musicorum in iocundo & in odorato vino. Smaragdus lapis est nimie viriditatis, adeo vt herbas virentes frondēsq; ac gemmas superet omnes, inficiens circa se viriditate repercussum aërem, qui mero & viridi proficit oleo, quāuis natura imbuatur. Cuius genera plurima, sed nobiliores Scythici. Secundum locum tenent Bactriani. Tertium Aegyptij. Significat autem animas fide semper virentes, quæ quo magis aduersitate sæculi quam figura Scythiæ designantur, eo amplius hæreditatem immarcescibilem & æternam conferuatam in cælis & mente concipere sperādo, & in proximos satagunt spargere prædicādo. Quæ etiam calice dominicæ passionis & internæ pinguedine charitatis, quæ per spiritum sanctum datur, ad contemptum mundi proficiunt. Sicut enim in fabricatione auri adauget decorē splendor smaragdi: sic eruditionem viri amplificat charitas rectæ fidei, quæ per dilectionem operatur, & mysteria passionis dominicæ condigno venerantur sacramēto. Audi tacens, & pro

Galat. 6. b.

Genes. 9. d.

Matt. 20. d.

1. Pet. 5. a.

2. Tim. 4. b.

Luc. 12. e.

2. Tim. 4. a

Matth. 7. a

Prou. 9. b

reuerentia accedet tibi gratia bona. Postquam de spiritali lætitia musicorum in conuiuio vini mystici disputauit, addidit de modestia sermonem. Ne forte quis eum clamorem uocis uel risus cachinnum in prædicto conuiuio exaltare uelle æstimaret. Audi (inquit) tacens, & pro reuerentia accedet tibi gratia bona. Itaque quàm bonum sit silentij reuerentia, ostendit legislator, dicens ad populum priorem: Audi Israel & tace. Hinc & Salomon ait: Fili mi attende sapientiam meam, & prudentiam meam inclina aurem tuam: ut custodias cogitationes, & disciplinam labia tua conseruent. Econtrario uero dicit de muliere extranea & aliena, quæ uerba sua dulcia facit: præparata est ad capiendas animas: garrula & uaga, quietis impatiens, nec ualens in domo consistere pedibus suis. Hinc quoque Iacobus frater domini in epistola sua admonet, dicens: Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. & item: nolite (inquit) plures magistri fieri fratres mei. scientes quoniam maius iudicium sumitis: in multis enim offendimus omnes. Siquis autem in uerbo non offendit, hic perfectus est uir. Vnde & sapientia discipulum instruit, dicens: Adolescens loquere in tua causa uix cum necesse fuerit: si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. In multis esto quasi inscius, & audi tacens: simul & loqui in medio magnatorum non præsumas: & ubi sunt senes, non multum loquaris. Oportet ergo magistrum loqui & docere, discipulum uero conuenit tacere & audire. Et si quãdo contigerit eum loqui, pauca & rationabilia uerba proferat, ne uideatur plus loqui quàm expedit. hoc etiam ipse dominus suo exemplo nos facere docuit, quando in Hierusalem duodecennis sedebat in medio doctorum audiens illos & interrogans. De quo continuo scriptura subiungit, dicens: Stupebant autem omnes super prudentia & responsis eius. Doctor angelorum ante tricennale tempus in terra magister fieri noluit hominum, ut uidelicet præcipitatis vim saluberissimi timoris infunderet: cum ipse etiam qui labi non posset, perfectæ uitæ gratiam non nisi perfecta ætate prædicaret. Vigilanti itaque consideratione pensandum est quod cum Iesus annorum duodecim dicitur in medio doctorum sedens, non docens sed interrogans inuenitur. Quo exemplo scilicet ostenditur ne infirmus docere quis audeat, si ille puer doceri interrogando uoluit, qui per diuinitatis potentiam uerbum scientiæ ipsis suis doctoribus ministravit. Si ergo sapientia diuina humanam naturam induens hominem sub exemplo docuit dicere & audire, quid humana præsumptio superflua loquacitate appetit in uacuum garrire? Ante grandinem præibit coruscatio, & ante uerecundiam præibit gratia, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Fulgor coruscationis præibit pondus grandinis. Sic etiam nitor gratiæ præcedit gratiam uerecundiæ, & auget pro reuerentia donum supernæ gloriæ. Et hora surgendi non te trices, præcurre autem prior in domum tuam, & illic auocare, & illic lude, & age conceptiones tuas: & non in delictis & uerbo superbo: & super his omnibus benedic deum qui fecit te, & inebriantem te ab omnibus bonis suis. Admonet ne simus tristes seu tardi in disciplina & meditatione sapientiæ, sed redeamus ad mentem nostram, & in domum conscientiæ nostræ nos auocemus, & illuc per sobrias cogitationes uentilemus & ruminemus uerba scripturæ sacræ. Omninoque caueamus ne cogitatio superba subrepat nobis, & inde faciat nos reos coram deo, æstimantes quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis: sed sufficientiam nostram omnino ex deo esse nouerimus, qui spiritus sui dono fecit nos esse docibiles & intentos ad discendam sapientiam suam. Ipsum semper benedicamus qui fecit nos, & per gratiam suam bonis

Prou. 22. c

Iacob. 1. c

Luc. 4. f

suis repleuit. Cui sit honor, & gloria, & potestas in omnia sæcula sæculorum, amen.

Qui timet deum, excipiet doctrinam eius: & qui uigilauerit ad illum, inueniet benedictionem illius. Hoc est indicium timoris dei, quod homo diligenter meditetur legem eius, & humiliter excipiat doctrinam illius, sitque uigil & strenuus in custodia mandatorum eius, & sic proculdubio accipiet benedictionem remunerationis illius. Qui querit legem, replebitur ab ea: & qui insidiosè agit, scandalizabitur in illa. Magna distantia est inter beniuolum legis dei scrutatorem, & insidiosum rectæ doctrinæ captatorem: inter catholicum rectæ fidei sectatorem, & hæreticum falsi dogmatis peruersum inuentorem. Ille enim quod iustum est iuste exequitur, iste ueritatem in mendacium subuertere nititur. Ille deuotus uerbi dei est auditor, iste malitiosus scripturarum est interpretator. Ille bona querens replebitur bonis, iste scandala machinans scandalizabitur in illis. Vnde & subditur.

Qui timent dominum, inuenient iudicium iustum, & iustitiam quasi lumen accendent. Peccator homo deuitabit correptionem, & secundum uoluntatem suam inueniet comparationem. Timentes ergo dominum, qui iustitiam rectæ doctrinæ & bonorum operum quasi lumen ad instructionem proximorum suorum accendent, & coram multis lucefcere facient, inuenient iudicium iustum: quoniam pro benefactis recipient cæleste præmium: Econtrà uero peccatores, qui deuitant & fugiunt salubrem correptionem, secundum peruersæ uoluntatis suæ electionem in gehenna ignis inuenient condignam peccatorum suorum recompensationem. Vir consilij non disperdet intelligentiam. Quanto homo prudentior est, tanto magis uertitur consilio proximorum: & inde additur ei intelligentia, & non minuatur scientia. Alienus & superbus non pertimescit timorem, etiam postquam fecit cum eo sine consilio, & suis insectationibus arguetur. Qui ergo superba intentione alienum se facit à bonorum consiliatorum communicatione non pertimescit deum, qui timor & amor est fidelium. Et postquam sine consilio facto suo immitens aliquid nequiter fecerit, ex suis insectationibus reprehensibilis inuentus arguetur. Hic ergo locus ad catholicum hominem & hæreticum potest transferri, quia bene catholicus & deum timens omnia agit iuxta orthodoxorum magistrorum consilium, & sanctarum scripturarum documentum. Hæreticus uero quia proprio nititur cogitatu, & peruersis non desistit adhærere inuentionibus, postquam stultitia eius patefacta fuerit, per sanctos prædicatores sententijs diuinis coercebatur.

CAPVT

X.

Alli sine consilio nihil facias, & post factum non poenitebis. Consilium est (ut quidam uolunt) deliberatio mentis, siue ratio sensus, seu iudicium. Hoc admonet ut nihil sine discretionem, rationem, & iudicio faciamus. At contra: præcipites cum bonorum actuum tempus præueniunt, meritum peruertunt, & sæpe in malis corruunt, dum bona minime discernunt, qui nequaquam quæ & quando agant inspiciunt, sed plerumque acta quia ita non debuerunt agere cognoscunt. Vnde per Salomonem dicitur: Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Palpebræ quippe gressus præcedunt, cum operationem nostram consilia recta præueniunt. Qui enim negligit considerando præuidere quod facit, gressus tendit, oculos claudit, pergendo iter conficit, sed præuidendo sibimetipsi non attendit: atque idcirco citius corruit, quia quo pedem operis ponere debeat per palpebram consilij non attendit. Notandum autem quod huic sententiæ simile est illud, quod in Ecclesiaste scriptum est: Melius est ergo duos esse simul, Ecclesia. 4. b

Prou. 4. d

Ecclesia. 4. b

quàm vnum. habent enim emolumentum societatis suæ, si vnus ceciderit ab altero fulcietur. Væ soli, qui cum ruerit, non habet subleuantem se: & si dormierint duo, fouentur mutuo: vnus quomodo calefiet? & si quispiam præualuerit contra vnum, duo resistunt ei: describitur quid boni habeat amicorum contubernium, & commune solatium, quia alterius ruina alterius auxilio subleuetur, & curas domesticas atq; ipsius quoq; noctis requiem melius exigit ille, qui fidu amicum habet, quàm qui solus opibus incumbit requisitis: & quanto duo vno differunt, si amore coniuncti sunt, tanto etiam trium contubernium plus valere patet. Etenim vera charitas & nullo violata liuore, quanto augetur numero, tanto crescit & robore. Sed tamen sciendum quod multi sunt qui ineunt consilium, sed veritatis & pacis non inuenient stabilimentum. Sicut in Euangelio legitur, quod Scribæ & Pharisei abeuntes consilium inierunt aduersum Iesum, vt ca perent eum in sermone. Et item: Principes sacerdotum consilium fecerunt, quomodo Iesum dolo tenerent, & occiderent. Vnde in Psalterio, Beatum virum esse dicit, qui nõ abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum nõ stetit, & in cathedra pestilentie non sedit. Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Solummodo ergo salubre est consiliu quod ex spiritus sancti dono iuxta legem diuinam per fidelium, & deum timentium profertur documentum. In via ruinae non eas, & non offendas in lapides, ne credas te viae laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum. Via ruinae est hæretica doctrina, in qua non est ambulandum: quia offensio erroris & scelerum ibi consistit. Quod autem dicit, ne credas te viae laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum: ostendit quod infinitis & irrationabilibus non debemus insistere quæstionibus, ne forte in errorem corruamus, si vltra modum ea quæ latent perscrutare velimus. Vnde scriptum est: Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi: ne forte satiatus euomas illud. Et item: qui confidit in cogitationibus suis, impie agit: & qui scrutator est maiestatis, opprimitur à gloria. Vtrumq; enim docet, vt & caueamus alienos sequi errores, & propria vltra modum quærentes & disputantes non condamus. Tertium quippe adhuc addit quod necessarium nobis est obseruare, vbi dicit: A filiis tuis caue, & à domesticis tuis attende. Vt caueamus etiam ne prauis actibus catholicorum & peruersis exemplis, quas falsi fratres & carnales quoq; in ecclesia ostendunt, ad peccadum seducamur. Quin potius illud se-temur, quod inferius subiungit, dicens: In omni opere crede ex fide animæ tuæ, hæc est enim conseruatio mandatorum. qui credit deo, attendet mandatis: & qui confidunt in illo, non minorabuntur. Quicquid enim agendum nobis est secundum catholicæ fidei regulam, illud temperare debemus & iuxta mandatoru dei custodiam: quoniam qui veraciter deo credit, mandata eius custodit. Cæterum qui dicit se nosse deum & mandata eius nõ custodit, mēdax est. Qui ergo confidunt in illo, nõ minorabuntur, hæc à maligno scandalizabuntur. Vnde per Prophetam dicitur: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Hierusalem. Et alibi: Omnis (inquit) qui credit in illo, non confundetur.

CAPVT

XI.

Timenti dominum non occurrent mala, sed in tentatione deus illum conseruabit, & liberabit à malis. Certum est quod timenti dominu non occurrent mala futura, quæ iniquis pro peccatis suis præparata sunt, sed in tentatione deus illum conseruabit, quia iuxta beati Petri sententiam, nouit deus pios de tentatione eripere: iniquos verò in diem iudicij cruciandos reseruare. liberauit enim dominus electos suos

à malis, quia defendit eos à malignorum spirituum suggestionibus, nefandis & prauorum hominum actionibus peruersis, immittit enim dominus angelum suum in circuitu timentium eum iustoru, & eripiet eos. Salus autem à domino est, & protector eoru est in tempore tribulationis. Sapiens non odit mandata & iustitias, & nõ illidetur quasi in procella nauis. Ille verò sapiens est, qui non odit sed diligit dei mandata, & seruat iustitias eius. hic in naui ecclesie positus non illidetur procella persecutionum & turbine tentationum, sed per Iesum procellas tempestatum imperio sedantem, & fluctus sæni maris concilcantem liberatur, & ad portum salutis perducitur. Homo sensatus credit legi dei, & lex dei fidelis. Si ille sensatus & sapiens est qui credit legi dei, omnino ille insensatus & stultus est qui non credit & non obtemperat legi diuinæ. quia lex dei fidelis est, & non est in illa vlla iniquitas, sed plena fidelitas. Lex enim domini (iuxta psalmographi sententiam) est irreprehensibilis, couertens animas: testimonium domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Qui interrogationem manifestat, parabit verbum, & sic deprecatus exaudietur, & conseruabit disciplinam, & tunc respondebit. De sanctis doctoribus dicit, qui vt ad interrogata condigne respondere possint, præparant verbum in corde suo, & deprecantur dominum vt ipse eis manifestet rei veritatem, & conseruant digna operatione quæ ipse iussit eis custodire. & sic meditando, orando, operando, condignum interrogantibus se præbent responsum. Sic enim Paulus discipulum docuit, dicens: Sollicite cura teipsum probabilem exhibere deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Hinc & Petrus ait: Dominum autè Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe & fide. Econtra vero de stultis prædicatoribus sequitur: Præcordia fatui quasi rota carri, & quasi axis versatilis cogitatus illius. Sicut ergo rota carri & axis versatilis instabili motu à summis ad ima, ab imis ad superiora se vergunt: sic stultorum præcordia, & hæreticorum cogitatio peruersa semper instabiles sunt: & aliquando hoc, aliquando vero illud cogitant, agunt, & docent: nec aliquid apud eos fixum & stabile manet, sed semper vario modo mutantur. Vnde de eis scriptum est: Stultus vt luna mutatur. Et item: Stultorum dissimile erit. Equus emissarius sicut amicus subfannator, sub omni supra sedente hinnit. Comparisonem elegantem irrationalis animantis ad stultum amicum facit: quia sicut in bruto iumeto nulla est ratio: ita & in falso amico nullus est æquitatis ordo. Sicut enim equus lasciuus & superbiens hinnitu suo nõ discernit inter veru dominum & alienum: sic stultus & derisor non discernit spiritu suo inter hypocritam & fidelem amicum: sed per oris officia, mentis æqualiter vtriq; pandit secreta. Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum à sole: à domini scientia separati sunt factò sole & præceptum custodiente. Quia prius vituperauit stulti hominis imprudentiam, quoniã nullã in reru dissimilitudine habuit distantiam. Nunc à conditore vniuersorum ostendere vult in rebus omnibus esse ordinem decentissimum. dies ergo diem superat, & lux lucem, & annus annum, propter ascendens & descendens solis cursum, qui rigat ad meridiem, & flectitur ad aquilonem, iustrans vniuersa circuitu suo, & luminaribus minoribus radijs suis præstat splendorem, discernens tempora dies & annos, quia in æstate longiores & clariore dies reddit quàm hyeme, & annum lunæ & cæterorum siderum facit inter se ordinabiliter differentiam habere: quia ad hoc creatus est cum cæteris sideribus vt essent in signa, & tempora, & dies, & annos, & hominibus qui legem dei accepturi forent, certa festiuitatum de-

Matth. 22. b
Mat. 26. a. &
Marc. 14. a
Psal. 1. a

Prou. 25. b
Prou. 25. d

1. Ioan. 2. a
Psal. 124. a
Ioan. 13. b

2. Pet. 2. d

Psal. 33. b

Psal. 18. e

2. Timo. 2. c
1. Pet. 3. c.

Eccles. 27. b
Prou. 15. a

monstrarent tempora. Vnde sequitur. Et immutauit tempora, & dies festos ipsorum, & in illis dies festos celebrauerunt ad horam, & ex ipsis exaltauit & magnificauit deus, & exposuit in numerum dierum. Quid enim aliud dominus in lege præcepit de dierum, mensum, & annorum obseruantia, nisi quod sol & luna cursu suo denotant? Inde sabbatum, inde neomenia, inde phasæ, inde pentecostes, inde mensis septimus, inde, & annus septimus, inde & quinquagesimus ritu suo celebrantur. Vt intelligamus omnia à deo ordinabiliter esse constituta, & maxime illi hoc placere, quod secundum ordinem & rationem fit. Et omnes homines de solo & ex terra vnde creatus est Adam, & in multitudine disciplinæ adimpletus scientia dominus separauit eos, & immutauit vias eorum. ex ipsis benedixit & exaltauit, ex his sanctificauit, & ad se applicauit, & ex ipsis exaltauit & humiliavit, & conuertit illos à separatione ipsorum. Postquam de siderum dispositione & ordine temporum disputauit, de hominum quoque conditione subiunxit: vt intelligeremus omnia ordinatione subsistere dei, nec aliquid in rerum vniuersitate confusum & inordinatum esse. Et homines (inquit) omnes de solo & ex terra, subauditur, fecit. Quia protoplastum parètem nostrum ex limo terræ formauit, vnde omne genus hominum originem duxit. Sed postquam ipsi multiplicari cæperunt, & quidam illorum variis erroribus & peccatis se obligauerunt, discreuit inter eos, & separauit illos ab eis qui in sua fide & iustitia perseverauerunt: & eos qui digni fuerunt, benedixit: illos vero qui impie gesserunt, æterna maledictione reos iuste damnauit. Vnde scriptura sacra numerat Abel, Enos, Enoch, Noe, Abraham, Isaac, & Iacob, & cæteros sanctos qui diuino cultui rite insistebant, & vera religione vni deo deuote seruebant. Illos autem qui deserentes verum deum, falsis deseruebant idolis, & multiplicibus sceleribus semetipsos obnoxios fecerunt, partim diluuiio, partim pestilentia clade, & veracium cultorum dei gladio & deuastatione deleuit atque consumpsit. Ideo dicit, & conuertit illos à separatione ipsorum, quia sua discretionem illos distinguit, quibus pro benefactis præmia condigna daret, & quibus pro malefactis iusta tormenta rependeret. in manu ergo potenti summus artifex operis sui iuxta voluntatem suam distinctionem congruam effecit. Vnde subiungitur: Quasi lutum figuli in manus ipsius, plasma re illud & disponere. Omnes viæ eius secundum dispositionem eius: Sic homo in manus illius qui se fecit, reddet illi secundum iudicium suum.

Rom. 9. c

Ibidem

Ibidem

In potestate ergo sua omnipotens conditor habens massam humanæ naturæ, vnum quodque vas secundum voluntatem suam fingit ac format, nec est qui possit resistere voluntati eius. nec tamen eum quisquam iniustum dicere debet, quia omnia iuste & secundum ordinem facit. Vnde apostolus de præsciencia dei & potestate in epistola ad Romanos disputans, in exemplum Iacob & Esau assumendo, quomodo vnum secundum præscienciam suam elegerit, alterum secundum iudicium deseruerit: ne aliquis iniuste factum esse crederet, inter cætera sic ait: Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Et non multo post: An (inquit) non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Magna est iniquitas & præsumptio respondere in aduersis hominem deo, iniquum iusto, malum bono, imperitum perfecto, infirmum fortissimo, corruptibilem incorrupto, immortalis mortalem, seruum nequam domino optimo, creaturam conditori. In potestate enim authoris est qualem velit condere creaturam. Vnde & deus cum omnes ex vno, atque ex eadem massa simus in substantia, & cuncti peccatores, alijs miseretur, & alios despicit: sed non tam sine iustitia. in figulo enim

homine tantum est voluntas iuxta liberum arbitrium, in deo autem vniuersorum conditore semper iusta est voluntas cum omnipotentia. Vnde scriptum est: Omnia quæcumque voluit fecit. Scit enim cuius debeat misereri secundum præscienciam & prædestinationem suam, & quem despicere secundum iustitiam & iudicium suum: nec enim summa iustitia aliquid velle aut facere potest, nisi quod omnino iustum est. Vnde dicitur: Omnes viæ eius secundum dispositionem eius. Homo in manu illius qui se fecit. Reddet illi secundum iudicium suum: Deus enim quia omnium est parens, ideo nulli male vult, quia ergo fecit, incolumia vult manere, nec competit ei vt iniustus sit: cuius beniuolentia tanta apparet, vt non solum faceret esse quæ non erant, verum ea ipsa vita æterna donaret & gloria: vt opus eius aliquid maiestatis eius simile haberet, qui ergo tam prouidus & bonus est, ambigi non debet quia iustus est. Contra malum bonum est, & contra mortem vita. sic & contra virum iustum peccator. & sic intueri in omnia opera altissimi duo & duo. Vnum contra vnum. Diligens inuestigator operum dei & pius scrutator viarum eius inuenit in rerum ordine distantiam, & quandam inter se contrarietatem, sed tamen sapientia dei mirabiliter ordinatam. Vnde dicit: Contra malum bonum est, & contra mortem vita: sic & contra virum iustum peccator. Non est ergo mali deus conditor. De quo scriptum est: Vidit deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona: Nec mortis est author: de quo alibi legitur: deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione morientium: sed vniuersitatis mirabilis & inenarrabilis ipse est ordinator. Aliud est enim esse naturam, aliud vitium: aliud essentiam, aliud defectum: aliud speciem, aliud priuationem. Dico esse omnia bona, & addo vt fiat planius in quantum sunt. Omnia ergo quæ sunt, in quantum sunt, id est in quantum naturæ, in quantum essentia, in quantum substantia sunt, vel si quo alio verbo eadem res planius enuncietur, ex deo esse dicimus. Vitia vero essentiarum, quæ priuantur specie ac pulchritudine, non est esse deo. Si quæris vnde sint, diligenter attende quid faciant. Vt enim natura quæque res non aliud quam esse cogitur, ita vitium (nam id est contra naturam) in contrarium repellitur, id est vt non sit, & pessime id quod est pereat. Vnde vitiosissimum pessimum & perditum, quanquam & hoc vitiatum nequissimorum nomen est, quia iam perditum vocantur, & ipsa nequitia de nihilo asseritur traxisse vocabulum, & reuera tedit ad nihilum. Ego nouissimus vigilauit, & quasi qui colligit racemos post vindemiatos. In benedictione dei & ipse sperauit, & quasi qui vindemiant repleui torcular. Custos humilitatis non se arroganter voluit ostentare, sed tamen voluit de se omnino veritatem non reticere. Noluit enim se antiquis scriptoribus sacrorum librorum, quos vini spiritalis vindemiatos vocat, aliquo modo præferre: sed tamen non negauit se eorum cooperatorem esse, dicit se nouissimum vigilare, & in benedictione dei sperare, & ob hoc quasi vindemiatorem torcular repleui. vt ostenderet gratiam sibi diuinam sicut & cæteris patribus adesse, vt fructum scientiæ abundanter proferret. Similiter & Paulus apostolus humilia de semetipso sentiens, tamen gratiam dei sibi collatam noluit celare. qui narrans in epistola sua quomodo Christus post resurrectionem discipulis apparuit, de semetipso ita subiunxit, dicens: Nouissimo autem omnium tanquam abortiuo visus est & mihi. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum, id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui, non autem ego, sed gratia dei mecum. Respicite quia non solum mihi laboraui, sed omnibus exquirentibus disciplinam. Doctor catholicus non solum in labore suo sibi utilis

Ecclesi. 33. b.
& Prouerb.
16. b

Gen. 1. b

Sapi. 1. d.

1. Cor. 1. a

est, dum querendo & meditando lucem acquirit sapientiae, sed etiam alijs profectuosus, cum in doctrinis suis eis exhibet correctione vitæ & modestiam disciplinæ. Audite me magnati, & omnes populi & rectores ecclesiæ auribus percipite. Filio & mulieri, fratri & amico non des potestatem super te in vita tua, & nō dederis alijs possessionem tuam, ne forte pœniteat te, & depreceris pro illis. Omnes quippe cōmuniter, id est magnos & paruos, rectores & subditos, nobiles & ignobiles admonet, vt iuris sui rationem non omittant, quia non aliter vitæ suæ habere possunt pacē & quietem. Quisquis enim auctoritatem primatus sui irrationabiliter perdit, semetipsum in despectionem & angustiam mittit. Qui autem locum suum recta fide, sana doctrina, & bonis operibus seruat, semetipsum custodit, & filios atq; discipulos suos in ordinem disciplinæ & profectum virtutum dirigit. Vnde subiungitur: Dum adhuc superes & aspiras, non immutabit te omnis caro. Melius est enim vt filij tui te rogent, quàm te respicere in manus filiorum tuorum. In omnibus operibus tuis præcellens esto, ne dederis maculam in gloriam tuam. In die consummationis dierum vitæ tuæ, & in tempore exitus tui distribue hæreditatem tuam. Hæc omnis ratio & patres historialiter docet, quomodo filijs suis rite præsent, & cū disciplina illos nutrant quousq; ad perfectam ætatem venerint, vt digni hæredes parentum suorum post discessum illorū possint existere: & rectores ecclesiæ spiritualiter instruit, vt dignitatem ordinis sui cum auctoritate rationabili & iusto moderamine vsq; ad finē teneant: & sic bene enutritos discipulos vtilis hæredes sui laboris relinquunt. Inter hæc tamen sciendū qd humana mens plerunq; extollitur, etiam cū nulla potestate fulcitur: quātomagis in altū se erigit, cū se ei etiam potestas subiungit: quā tamē potestatem recte dispēsāt, qui sollicitè nouerit & sumere ex illa quod adiuuat, & expugnare quod tētat: & æqualē se cū illa cæteris cernere, & tamē se peccantibus zelo vltionis anteferre. Summus itaq; locus bene regitur, cum is qui præest, vitijs potius quàm fratribus dominatur. sed cū delinquentes subditos præpositi corrigunt, restat necesse est vt sollicitè attendant, quatenus per disciplinatus debitum culpas quodam iure potestatis feriant: sed per humilitatis custodiam, æquales se ipsis fratribus qui corriguntur agnoscant. Sollerter quippe intuentium, ne dum immoderatus custoditur virtus humilitatis, soluantur iura regiminis. & dum prælatus quisq; plus se quàm decet deiicit, subditorum vitam stringere sub disciplinæ vinculo non possit. teneant ergo rectores exterius quod pro aliorum vtilitate suscipiunt, seruent interius quod de sua æstimatione pertimescunt. sed tamen quibusdam signis decenter erumpētibus eos apud se humiles etiā subiecti deprehendant, quatenus & in auctoritate eorum quod formidant videant, & de humilitate quod imitentur agnoscant. Studeant igitur sine intermissione qui præsumt, vt eorum potentia quanto magna exterius cernitur, tanto apud eos interius deprimatur: ne cogitationē vincat, ne in delectationem sui animum rapiat, ne iam sub se mens eam regere non possit, cui se libidine dominandi supponit. Inter hypocritas enim iure deputatur, qui ex similitudine disciplinæ, ministerium regiminis vertit in vsum dominationis. & tamen nonnunquam grauius delinquit, si inter peruersos plus æqualitas quàm disciplina custoditur. Quia enim falsa pietate superatus ferire Heli delinquentes filios noluit, apud districtum iudicem semetipsum cum filijs crudeli damnatione percussit. Proinde rectores & magistri ecclesiæ rite ordinem suum teneant, & cum disciplina subditos sibi regant atq; custodiant, vt dum bene ministrauerint, gradum sibi bonū acquirant, & regnum æternū pro bonis meritis Christo tribuētē in fine vitæ suscipiant.

2. Reg. 2. a.
& 4. c.

libaria & virga & onus asino: panis & disciplina & opus seruo. operatur in disciplina, & quærit requiescere: laxa manus illi, & quærit libertatem. Iugum & Iorum curuant collum durum, & seruum inclinant operationes assiduæ. Seruo malitioso tortura & compedes, mitte illum in operationem ne vacet. Multam enim malitiam docuit otiositas. In opere constitue eum, sic enim condecet illi. Quod si nō obedierit, graua illum compedibus, & non amplifies super omnem carnem. Verum sine iudicio nihil facias graue. Hic de disciplina seruorum disputat, qui aliquando degeneres animos peruersis moribus ostendunt, sed tales necesse est vt dominorum suorum constringantur seueritate, nec peccando illicita fruantur libertate. Non est enim in eis conditio naturæ despicienda, sed improbitas morum coercenda: vt sciant se subditos esse debere, & non proterua superbire voluntate. Illi enim recte dicuntur serui, qui se vitiorum subiungunt dominationi. Illi vero qui se ad obediendum subdunt iustitiæ & æquitati, & veritatem recte tenent catholice fidei, illi per omnia ascribendi sunt huic libertati qua Christus liberauit nos, qui in euangelio ait: Si ergo filius vos liberauerit, veri liberi estis. libertas Ioan. 8. c. quippe (vt quidam poetarum ait) nulla est melior maiorve potestas, quàm seruire deo, cui bene seruit amor. describitur ergo hic sapientia dictante, qualis esse debet seruilis nutritura, & qualis erga indomitos disciplinæ strictura: ita vt habeant victum & vestitum, & non otiose vagandi illis concedatur otium, quoniam otiositas inimica est animæ. Sed quoniam cum mensura debent fieri omnia, inde subiungitur: Si est tibi seruus bonus, fit tibi quasi anima tua: quasi fratrem, sic eum tracta, quoniam in sanguine animæ comparasti eum. Si læseris illum iniuste, in fugam conuertetur: & si extollens discesserit, quem quæras, & in qua via quæras illum, nescis. Superius serui boni conscripserat legem, ita dicens: non lædas seruum operantem in veritate, neque mercenarium dantem animam suam. Seruus sensatus fit tibi dilectus quasi anima tua, non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum, & cætera. In quo ostenditur quia eiusdem nobiscum sunt naturæ si beniuoli sint & obedientes, quod ita tractandi sunt vt fratres. Si autem duri & superbi, condigna sint pœna & disciplina coercendi. Quod autem dicit, vt fratrem esse eum tractandum, quoniam ex sanguine comparauimus eum. Significat quod naturam communem in eo diligere debemus, & si necesse est, animam nostram pro eis sicut fratribus esse ponendam. Non enim hominem debemus odire & persequi, sed vitia quæ nocent hominem & ad interitum, si præualuerint, certum trahunt, quibus omnino nobis est resistendum.

F I N I S.

Vana spes & mendacium viro insensato, & somnia extollunt imprudentes. & quasi qui apprehendit umbram, & persequitur ventum: sic & qui attendit ad visa mendacia. Hoc & secundum, hoc est visio somniorum, ante faciem hominis, similitudo alterius hominis. ab immundo quis mundabitur? & a mendace quid verum dicetur? diuinitio erroris & auguria, mendacia & somnia malefacientium vanitas est. Et sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur, nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum. multos errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.

Insinuat quod visa somniorum saepe per mendacium malignorum spirituum homines deludant, & credentes sibi in errores noxios mittant, si non caute ea discernere curauerint. Vnde praeuenet, dicens: Ab immundo quis mundabitur? & a mendace quid verum dicetur? Diuinitio erroris, &

Leuit. 19. f

auguria, mendacia & somnia malefacientium vanitas est. Vnde in lege ita praeceptum est: Non obseruabitis somnia, neque diuinationes & auguria sequemini. Sed quia aliquando reuelationes per somnia fiunt, sicut in diuinis libris saepius demonstratum inuenimus: non ingrati aestimo lectori, si beati

Gregori de discretionem somniorum.

Gregorii Verba de discretionem somniorum in hoc opusculo nostro ponamus. qui Petro diacono suo sciscitanti, vtrum hoc quod per nocturnas visiones ostenditur debeat obseruari, ita respondet, dicens: Sciendum Petre est quia sex modis tangunt animum imagines somniorum. aliquando namque somnia vtrius plenitudine vel inanitate, aliquando illusionem, aliquando cogitationem simul & illusionem, aliquando reuelationem, aliquando autem cogitationem simul & reuelationem generatur. Sed duo quae prima diximus, omnes experimeto cognoscimus. Subiuncta autem illi quod in sacrae scripturae paginis inuenimus. Somnia etenim nisi plerumque ab occulto hoste per illusionem fierent, nequaquam hoc vir sapiens indicaret, dicens: Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis, vel certe non augurabimini, nec obseruabitis somnia, quibus profecto verbis cuius sint detestationis ostenditur, quae augurijs coniunguntur. Rursum nisi aliquando excogitationem simul & illusionem procederent, vir sapiens minime dixisset, Multas curas sequuntur somnia. & nisi aliquando somnia ex mysterio reuelationis oriretur, Ioseph praefereendum se per somnia fratribus non videret: nec Mariae spolum ut ablato puero in Aegyptum fugeret per somnium angelus admoneret. Rursum nisi aliquando somnia a cogitatione simul & reuelatione procederent, nequaquam Daniel propheta Nabuchodonosor visionem differens a radice cogitationis inchoasset, dicens: Tu rex coepisti cogitare in stratu tuo quid esset futurum post haec, & qui reuelat mysteria ostendit tibi quae ventura sunt. & paulo post: Videbas, & ecce quasi statua vna grandis, statua illa magna, & statura sublimis stabat contra te, &c. Daniel itaque dum somnium & implendum reuerenter, & ex qua ortum sit cogitatione manifestat, patenter ostenditur, quia hoc plerumque ex cogitatione simul & reuelatione generatur. Sed nimirum cum somnia tot rerum qualitibus alternent, tanto eis credi difficilius debet, quanto & ex quo impulsu veniant facilius non elucet. Sancti autem viri inter

Gen. 37. b

Matth. 2. c

Daniel. 2. e

Ibidem.

illusiones atque reuelationes ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt. Ut sciant vel quid a bono spiritu percipiant, vel quid ab illusionem patiantur. Nam si erga haec mens cauta non fuerit, per deceptorem spiritum multis se vanitatibus immergit. Qui nonnunquam solet multa vera praedicere, ut ad extremum valeat animam ex vana aliqua falsitate laqueare. Sicut cuidam nostro nuper certum est contigisse: qui dum somnia vehementer attenderet, ei per somnium longa spatia huius vitae promissa sunt. cumque multas pecunias pro longioris vitae stipendijs collegisset, ita repente defunctus est, ut intactas omnes relinqueret, & ipse secum nihil ex bono opere portaret. Sine mendacio consummabitur verbum, & sapientia in ore fidelis coplantabitur. Spretis somniorum fictionibus vir sapiens hortatur, magis credendum esse doctrinae sapientiae, quae in ore fidelis viri coplantata sine mendacio consummat verbum, quam inani fallaciae peruersorum. Illud enim omnino tenendum & seruandum est, quod lex diuina & euangelium docet: & neque ad dexteram, neque ad sinistram ab eo declinandum est. quia spiritus sancti distributione quae ibi scripta continentur, ad salutem humani generis in mundum directae sunt. Sed quia alij sunt qui spiritibus erroris decepti vana sequuntur somnia, alij vero falsam doctrinam sequuntur haereticorum: ideo in sequentibus admonet, ut qui ex diuinis libris didicit veritatem, & expertus est in haereticis & eorum sequacibus diaboli praeualere falsitatem, inde se separet, & diuinorum librorum magisterium per omnia sequatur. Qui non tentatus est, quid scit? vir in multis expertus, cogitauit multa. & qui multa didicit, enarrabit intellectum: & qui non est expertus, pauca recognoscit. Tentatio hic experientiam significat tribulationis, quae electis exhibetur ad probationem. sicut scriptum est: Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Quanto enim quis tribulationis experitur labores, si in fide perstiterit & patientiam seruauerit, tanto contra alios labores in tolerantia virtute fortior erit. & qui multa didicit, id est multa sanctarum scripturarum mysteria in sinu mentis suae colligit, ipse alijs verbum sani intellectus & spiritalis consolationis rite enarrare valebit. Vnde & Paulus ait: Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus & ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt per exhortationem qua exhortamur & ipsi a deo. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. Idem alibi ad eosdem Corinthios ait: Notam autem facimus vobis fratres gratiam dei, quae data est in ecclesijs Macedoniae, quod in multo experimeto tribulationis abundantia gaudij ipsorum, & altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum. Tribulatio enim patientiam operatur: Patientia vero probationem: Probatio vero spem. Spes autem non confundit. quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Qui ergo non habet tribulationis experientiam, nec virtutum ipse potest habere copiam. Ideo dicit: qui non est expertus, pauca recognoscit. Qui autem in multis factus est, multiplicauit malitiam suam. Quid enim vult insinuare in eo quod dicit, qui in multis factus est, multiplicauit malitiam suam: nisi quod ille qui mutabilis est mente, & per multas curas ac sollicitudines saeculi diuisus, instabilis est, actione multorum vitiorum criminibus saepe fit obnoxius? vel aliter, qui vnitatem fidei perdendo multiplices haereticorum sectas delusus sequitur, multorum scelerum impietatibus implicatus pernitiose deseruit, & malitiosae mentis multam nequitiam ostendit. Multa vidi enarrando, & plurimas verborum consuetudines:

Eccl. 27. a

2. Cor. 1. a

2. Cor. 8. a

Hoc demonstrat, quod qui intenta mente meditatur scripturam sacram, & humili corde deprecatur deum, ut per gratiam spiritus sui earum sibi tribuat intelligentiam, hic rerū scientiam ac verborum ipso donata percipiet copiam, & quod cum gratia sæpe comitatur persecutionis angustia. Inde subiungit: Aliquoties usque ad mortem periclitatus sum horum causa, & liberatus sum a gratia dei. Virtus enim in infirmitate perficitur. Vnde & Paulo apostolo datus est stimulus carnis suæ angelus satanæ, ut eum colaphizaret. Et non tam sibi quam cæteris euangelij prædicatoribus multæ illatæ sunt à persecutoribus iniuriarū molestiæ, ut earum contritione admoniti humilitatis bonum non perderent, & gratiam virtutum conseruarent. Dominus autem electos suos liberat ab omni angustia, & non derelinquet omnes qui sperant in se. Vnde subiungitur:

CAPVT

II.

Spiritus timentium deum quæritur, & in conspectu illius benedicentur. Spes enim illorum in saluantem illos, & oculi dei in diligentes se. Prope est enim dominus omnibus inuocantibus se in veritate: & spiritus, hoc est voluntates timentium se conspicit, & eorum orationes exaudiet, tribuens eis benedictionem supernam: & saluos faciet eos, conferendo illis vitam æternam. Custodit omnes diligentes se, & omnes inimicos eorum disperdet. Vnde & semetipsos consolantur, & de futura remuneratione spe certa gratulantur, dicentes cum prædicto doctore gentium: Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Id enim quod in præfenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitatem æternæ gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex deo habemus domum non manufactam æternam in cælis. Qui timet dominum nihil trepidabit, & non pauebit, quoniam ipse est spes eius. Qui enim timet & spem in illo habet, quomodo hostium minas & persecutiones horret? Vnde & Petrus apostolus hortatur, dicens: Timorem autem eorum ne timueritis, & non conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris. Timentis deum beata est anima, ad quem respicit, & quis est fortitudo eius? Oculi domini super timentes eum. Protector potentiam firmamentum virtutis. Tegimen ardoris & umbraculum meridiani. De precatio offensionis & adiutorium casus, exaltans animam, & humilians oculos, dans sanitatem, vitam & benedictionem. Cum ait timetis deum beatam esse animam, testatur quasi nescius ad quæ ipsa anima respiciat, & quis sit fortitudo eius interrogat, cui tamen interrogationi ipse statim respondit. Quæ figura græcè erotema dicitur: quædo interrogati fit apta responsio. Dicit enim, oculi domini super timentes eum, hoc est intuitus misericordie eius super credentes in eum. Ipse est protector potentie ab omni aduersitate protegens eos. Firmamentum virtutis confortans illos. Ipse est tegimen eorum contra ardorem tentationis, & umbraculum contra validum æstum persecutionis. hoc enim meridiem significat. Ipse est propitiatio delens delicta offensionis. hic præbet adiutorium suis ne cadant in peccatis maximis, exaltans animas fidelium suorum in culmine perfectionis, & illuminans oculos mentis eorum, præbens eis gratiam internæ contemplationis. Dat ipsis sanitatem incorruptionis, vitam immortalitatis, & benedictionem perpetuam hæreditatis. Venite (inquit) benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.

2. Cor. 12. b

2. Cor. 4. d

2. Cor. 4. d

1. Pet. 3. c

Matth. 25. c

CAPVT

III.

Immolantis ex iniquo, oblatio est maculata: & non sunt beneplacitæ subsannationes iniustorum. Dominus solus sustentibus se in via veritatis & iustitiæ. Disputaturus de oblationum qualitate primo demonstrat, ut immolatio ex iniquo lucro oblata despecta & detestabilis sit coram oculis dei, quam etiam nuncupat subsannationem iustorum: quia quasi irrisio fit ante deum, quando id quod malum est, deo gratum esse arbitratur. Cum diuina maiestas non aliud donum accepto fert, nisi quod ex iusta acquisitione secundum regulam veritatis per fidem veram & dilectionem illi offertur. Dona iniquorum non probat altissimus, nec respicit in oblationibus iniquorum, nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Certum est, quod ille qui iniquitatem facit, & peccatum vitare non curat, gratam oblationem deo offerre non potest, nec veniam promereri delicti: sed qui fugit vitia, & digna penitentia ac lachrymarum effusione delere sua studet peccata, hic deo acceptabilia offert munera. quia sacrificium est deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non spernit. aliter, hoc loco reprobantur oblationes carnales Iudeorum, quæ post Christi aduentum non deo sed dæmoniis offerebantur. Qui non timentes sanguinem prophetarum & apostolorum fundere, victimarum suarum deo sperabant multitudinem placere, cum iam dudum eorum immolationes per Esaiam dominus reprobaret, dicens: Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit dominus. Plenus sum holocausto arietum: & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolo. Cum veneritis ante conspectum meum, quis quæ fuit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atrijs meis? ne offeratis ultra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi. Neomeniam & sabbatum & festiuitates alias non feram, iniqui sunt cætus vestri, Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea. Facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens: & cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos a vobis: & cum multiplicaueritis orationem, non audiam: manus vestre sanguine plenæ sunt. Lauamini, mudi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere puerse, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite & arguite me dicit dominus. Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur. & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos, quia os domini locutum est. Quale autem sacrificium deo placeat, per psalmistam ipse dominus declarat, dicens: Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter est in quo ostendam illi salutare dei. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Quid namque esse intolerabilius potest, quam mors filij ante oculos patris? Hoc itaque sacrificium quanta ira aspiciatur ostenditur, quod orbatu patris dolori comparatur, & tamen plerumque quanta tribuunt, pensant: quanta autem rapiunt, considerare dissimulant: quasi mercedem numerant, & perpendere culpas recusant. Audiant itaque quod scriptum est: Qui mercedes congregauit, misit eas in pertusum sacculum. In sacculo quippe pertuso videtur quando pecunia mittitur, sed quando amittitur non videtur. Qui ergo quanta largiuntur aspiciunt, sed quanta rapiunt non perpendunt, in pertuso sacculo mercedes mittunt: quia profecto has in spem suæ fiducia intuentes congerunt, sed non intuentes perdunt.

Plal. 50. d

Esa. 1. a

Plal. 49. d

Aggæ. 1. b

n. iij.

Panis egentium, vita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Quia pauper non diuitias congregat, sed victus necessaria parat: qui hoc ei tollit vnde viuere debuit, quasi sanguinem eius fundendo interimit. Vnde & sequitur: Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidat proximum suum. In sudore enim vultus sui pauper sibi acquirit panem, sed qui hunc sibi per violentiam tollit, proximum suum rapacitatis gladio interficit. Vnde huiusmodi oblatio deo grata non erit: quia non suo labore, sed alieno damno acquiritur. Violenter enim exquirat, quæ misericorditer largiatur. Sed aliud est pro peccatis misericordiam facere, aliud pro misericordia facienda peccare: quæ iam nec misericordia nuncupari potest, quia ad dulcem fructum non proficit, quæ per viros pestiferæ radicis amarescit. Hinc est enim quod ipsa etiam sacrificia per prophetam dominus reprobat, dicens: Ego dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum. Hinc iterum dicit: Hostiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex scelere. Qui sæpe quoque & indignè subtrahunt, quæ deo largiuntur. Qui effundit sanguinem, & qui fraudè facit mercenario, fratres sunt. Fratres eos dicit non generatione, sed scelerum imitatione, & peccatorum similitudine. Ideo quoque sæpius repetit sanguinis effusionem in cõparatione rapinæ & fraudis, vt ex reatu homicidij quod omnibus paret grauissimum scelus esse, alia quæ minus noxia esse videbatur, immania & morti perpetuæ digna agnoscantur. Vnus ædificans & vnus destruens, quid prodest illis nisi labor? Vnus orans & vnus maledicens, cuius vocem exaudiet dominus? Hoc est quod superius dixit, deo sacrificium acceptabile non esse, quod ex rapina quis illi studet offerre. Is ergo qui offert munus ex scelere, videtur sibi virtutis ædificium præparare. & non perpendit hoc opus largitatis non esse, sed crimen auaritiæ. Vnus orat, quasi pro suo facto deum benedicendo. Alter querimoniam paupertatis suæ profert ad dominum voces exaltado. Et ideo horum oratio cum odore suauitatis ad dominum non ascendit, quia concordia dilectionis eam ad aures diuinæ pietatis non producit. Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit illum, quid proficit lauatio illius? sic homo qui ieiunat in peccatis suis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando se orationem illius quis exaudiet? Baptizatur quippe à mortuo qui muneratur fletibus à peccato. sed post baptismum mortuum tangit, qui culpam post lachrymas repetit. Sed quid proficit lauatio illius, cum non permanet emundatio eius? Ieiunat & plorat pro peccatis suis, sed tamen recedere non vult ab ipsis. Vnde eius oratio à domino exaudiri non meretur. Quid est enim culpam flere, nisi humilitatem deo deuotionis suæ ostendere? Et quid est post fletum praua agere, nisi superbas in eum quem rogauerat inimicitias exercere? Iacobo attestante, qui ait: Quicumque voluerit amicus esse huius sæculi, inimicus dei constituitur. Dominus ergo quid nobis faciendum sit, per Esaiam nos instruit, dicens: Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quæscite agere peruersæ, discite bene facere, & cætera. Post lauacrum enim mundus esse negligit, quisquis post lachrymas vitæ innocentiam non custodit. Et lauantur ergo, & nequaquam mundi sunt, qui commissa flere non desinunt, sed rursus flenda committunt. E contra verò lauat se à sordibus & mundus permanet, qui peccata præterita lachrymis lauat, & ea rursus non perpetrare certat, sed bonis operibus quantum præualeret insistere festinat. Vnde domini gratiam pro bona conuersatione sua merito inueniet. De quo & subditur.

Esa. 61. c
Prou. 21. d

Iacob. 4. b
Esa. 1. d

CAPVT

IIII.

Qui conferuat legem, multiplicat orationem. Sacrificium salutare est, attendere mandatis, & discedere ab omni iniquitate, & deprecatio eius coram oculis dei inueniet gratiam. Bene ergo orat, qui mandata dei seruat: & sacrificium salutare offert, qui munus rectæ fidei (quæ per dilectionem operatur) deo exhibet: talisque deprecatio coram oculis dei inueniet gratiam. quia bene operando seruauit iustitiam. Vnde per Esaiam dicitur: Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Erange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum: & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur: & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria domini colliget te. Tunc inuocabis, & dominus exaudiet: clamabis, & dicet, ecce adsum. Retribuit gratiam, qui offert similaginem: & qui facit misericordiam, offert sacrificium. Vtrumque enim munus deo est acceptabile, hoc est, illud quod in panis & vini oblatione ob commemorationem domini nostri Iesu Christi rite in altari offertur deo, & hoc quod per charitatis affectum misericorditer in necessitatibus suis confertur proximo: sed quia hæc tunc digne ab offerente exhibentur deo, si se studuerit immunem seruare à peccato, Sequitur: Beneplacitum est domino recedere ab iniquitate, & deprecatio pro peccatis recedere ab iniustitia. Bene placet domino qui recedit ab errantium hæreticorum consortio: eiusque deprecatio multum valet apud deum, qui male operantium societati nullo coniungitur pacto. Vnde scriptum est: Facere misericordiam & iudicium, magis placet deo quam victimæ. Non apparebis ante conspectum dei vacuus. Hæc enim omnia propter mandatum domini fiunt. In conspectu domini vacuus apparet, qui nihil secum de fructu laboris portat. Alius namque adipiscendis honoribus exsudat, alius multiplicandis facultatibus æstuat, alius promerendis laudibus anhelat. Sed quia cuncta hæc hic quisquis moriens deserit, ante deum vacuus apparet, quia secum ante iudicem nihil tulit. Hinc ergo per legem salubriter admonemur, dicentem: Non apparebis ante conspectum domini vacuus. Qui enim promerendæ vitæ mercedem bene agendo non prouidit, in conspectu domini vacuus apparet. Hinc de iustis per psalmistam dicitur: Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos. Ad examen quippe iudicij portantes manipulos veniunt, qui in semetipsos recta opera quibus vitam mereantur ostendunt. Oblatio iusti impinguat altare, & odor suauitatis est in conspectu altissimi. Sacrificium iusti acceptum est, & memoriam eius non obliuiscetur dominus. Ideo ergo oblatio iusti fidei impinguat altare, quia ex veræ charitatis offertur deuotione: & ideo in conspectu dei suavis est odor, quia misericordiae & veritatis in ea re flagrat ardor. Sacrificium iusti est deo acceptum, quoniam bonorum operum eius munus deo est gratissimum. Vnde & memoriam eius non obliuiscetur dominus. Quoniam in memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit. Bono animo gloriam redde deo, & non minuas primitias manuum tuarum. Omne munus quod ex bono animo non datur, gratiam coram oculis dei nullo modo meretur: quia homo videt in facie, deus autem intuetur cor. Vnde dominus vanas laudes Iudæorum per prophetam reprobat, dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. In vanum autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Et non

Esa. 58. b

Prou. 21. a

Exod. 23. b
& 34. c

Psal. 125. a

Esa. 29. d. &
Marc. 7. a

minuas (inquit) primitias manuum tuarum. Minuit primitias operum suorum, qui hoc quod exterius laborando exercet in opere, intus bonæ voluntatis non exhibet affectione. Propterea subdidit. In omni dato hilaré fac vultum tuum, & in exultatione sanctifica decimas tuas. Hilarem enim datorem (Paulo attestante) diligit deus, & bonam voluntatē offerentium gratissimam habet. Vnde duo æra minuta viduæ pauperculæ saluator in Evangelio cunctis donarijs, quæ per diuersos ad templum deferebantur, præposuit. Et calicem aquæ frigidæ in populo datum non sine mercede esse pronuntiauit. Primitias ergo & decimas dominus in Exodo populo Israelitico iussit dare, sed tunc solummodo acceptabiles erunt quando bono animo offeruntur. Mysticè autem primitiæ frugum vel primogenitorum, principia operum bonorum ostendunt, vel ipsam bonam voluntatem, quæ prior est opere, quæ Pelagiani sibi tribuendo offendunt. Deus autem dum illa sibi à nobis iubet offerri, indicat ad ipsius gratiam pertinere. In decimis itaque deo offerendis denarius numerus perfectionem significat, quia vsque ad ipsum numerus crescit. Ideoque sicut in primitiis principia voluntatum, ita in decimis consummationes nostrorum operum ad dominum referre præcipimur, à quo & boni operis initium, & perfectionis donatur effectus. Da altissimo secundum datum suum, & in bono oculo adinventionem facito manuum tuarum. quoniam dominus retribuens est, & septies tantum reddet tibi. Dat altissimo secundum datum suum, qui beneficiorum suorum memor, primum semetipsum rectè credendo & bene operando offert deo. quia ab ipso habet quod substantialiter est, quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Deinde hoc quod extra se sui muneris possidet, bona intentione totum in laudem eius expèdat. Hoc est enim quod dicit, Et in bono oculo adinventionem facito manuum tuarum. quoniam dominus (inquit) septies tantum reddet: hoc est, perfectam remunerationem retribuet. Septenarius enim numerus ppter dona spiritus sancti, quæ in eo demonstratur perfectus est. & quia idem numerus interiore & exteriori hominis substantiâ cõprehendit: hoc est, in ternario animæ naturam, in quaternario verò corporis. Vnde ita ipsi homini in lege præcipitur: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua. Corpus autem notissimis quatuor constat elementis, hoc est terra, aqua, aere, & igne. Potest in septena retributione ipsius hois renouatio significari, quado corpore incorruptibili & anima immortalis ad possidendum regnum patris cælestis Christo donate perducitur. Tunc enim retribuitur homini septies tantum quod illis dedit, quado pro bona cõuersatione sua ipse sibi ut viuat & gaudeat in æterna beatitudine donatus non iusti iudicis restituetur. Sed quia septenarij numeri hoc in loco mentio facta est, libet de eius perfectione ex sanctorum patrum dictis aliqua hic ponere: Septe namque diebus vniuersum tempus voluitur. Aeterna enim dies quæ expleta septem dierum vicissitudine sequitur, scilicet octaua est. Vnde & psalmista resurrectionis diem cõsideras, quæ de extremi iudicij erat distributione locuturus, præmisit titulum, in fine psalmus David pro octaua. Ut enim quæ octaua diceret demonstraret, diem illam tremendi terroris in psalmi inchoatione secutus est, dicens: Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me. Septenario numero perfectio æternitatis innuitur, cum dies septimus in requiem domini sanctificatus vocatur. cum iam vespera inesse non dicitur, quia æternæ beatitudinis requies nullo termino coartatur. Hinc est etiam quod lege data dies septimus feriatu esse præcipitur, ut æterna per illum requies designetur, quia per septenarium numerum præsentis vitæ vniuersitas designatur. Tunc magis ostenditur, cum post eum quoque etiã octonarius subinfertur. Septenarium quippe cum adhuc alius sequitur, ex ipso eius argumento exprimitur, quia fi-

2. Cor. 9. b
Luc. 21. a
Matth. 20. d
Marc. 9. f
Exod. 22. g
& 23. c. &
34. d.

Roma. 11. d

Deut. 6. a

Psal. 6. a

Exod. 13. a.
& 35. a. &
Leuit. 23. b.
& Numer. 28. d.

nienda tempora æternitate concludantur. Scriptum est: da partes septem, nec non & octo. Per septenarium quippe numerum hoc quod septem diebus agitur, præsens tempus expressit. Per octonarium vero vitam perpetuam designauit: quam tamen sua nobis dominus resurrectione patefecit, cum dominico scilicet die resurrexit. qui dum diem septimum, id est sabbatum sequitur, à conditione octauus inuenitur. In annorum curriculo septenarius numerus septies multiplicatus monade addito, ad quinquagenarium ducitur, ut perpetuam beatitudinem sumes, Iubilei sacrificiis requies obseruetur. Septenarius numerus apud sapientes huius sæculi quadam sua habetur ratione perfectus, quia ex primo pari & ex primo impari consummatur. Primus enim impar, ternarius est: primusque par, quaternarius. Ex quibus duobus septenarius constat, qui eisdem partibus suis multiplicatus in duodenarium surgit. Nam siue 3 per 4, seu 4 per 3 ducimus, ad duodenarium peruenimus. Nos quia superno munere veritatis prædicamenta percepimus, hæc fixa scientiæ altitudine despicienda calcamus: hoc proculdubio inconcussa fide retinentes, quia quos spiritus gratiæ septiformis repleuerit perficit, eisque non solum trinitatis notitiam, sed etiã virtutum quatuor, id est prudentiæ, temperatiæ, fortitudinis, atque iustitiæ operationem præbet.

CAPVT

V.

Noli offerre munera praua, non enim suscipiet illa: & noli respicere in sacrificiū iniustum, quoniam dominus iudex est, & non est apud illum gloria personæ. Apud supernum iudicem non quantitas muneris, nec persona potentis appenditur: sed quantitas deuotionis, & humilitas cordis. Ideo hortatur ut non ex iniquo lucro offeramus munera deo: sed ex labore iusto: quoniam dominus iustus iudex est, nec accipit personam diuitis, nec despicit personam pauperis. Vnde sequitur: Non accipiet dominus personam in pauperem, & precationem læsi exaudiet. non despiciet preces pupilli, nec viduæ si effundat loquelam gemitus. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt vsque ad cælum, & dominus exauditor non delabitur in illis. Non accipiet dominus personam in pauperem, & precationem læsi exaudiet, quoniam non secundum personarum qualitatem iudicat quæquam, sed secundum causæ rationem. Iustus enim dominus est & iustitiam diligit, æquitatem vidit vultus eius, nec spernit neque despicit preces pauperum, pupillorum, & viduarum: sed dum clamauerint ad eum, exaudiet illos, & saluos faciet eos quoniam sperauerunt in eum. Mysticè autem istæ personæ pauperis, pupilli, & viduæ possunt significare ecclesiam & populum christianum. de quo scriptum est: Tibi enim derelictus est pauper, pupillo tu eris adiutor. Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. & alibi: Viduam eius benedicens benedicam, pauperes eius saturabo panibus. Huius ergo viduæ lachrymæ à maxilla ascendunt vsque ad cælum, quia dolores persecutionum quas patitur in præsentis sæculo, aspectum diuinitatis minime latent. Vnde & illi laboris sui mercedem in futuro iustus iudex restituet, & hostibus vindictam merita inferni repedet pœna. Qui adorat deum in oblectatione, suscipietur: & precatio illius vsque ad nubes propinquabit. Oratio humiliatis se nubes penetrabit, & donec propinquet non consolabitur, & non discedet donec respiciat altissimus, & dominus non elongabit, sed iudicabit iustos & faciet iudiciū, & fortissimus non habebit in illis patientiam, quousque contribulet dorsum ipsorum, & gentibus reddet vindictam donec tollat plenitudinem superborum, & scepra iniquo-

Psal. 10. b.

Psal. 9. g.
Matth. 5. a.
Psal. 131. c.

rum contribulet, donec reddat hominibus secundum actus suos, & secundum opera Adæ, & secundum præsumptionem illius, donec iudicet iudiciū plebis suæ, & oblectauit iustos misericordia sua. Hic locus totus ad superiorem respicit sensum, quia dominus orationē fidelium suorum, quæ pio affectu transgreditur nubes & cælos penetrat, misericorditer exaudit: quoniā instanter & perseueranter cotidie illum tam pro semetipsis, quàm etiam pro suis omnibus deprecantur, & non cessant donec consolationē ab eo accipiant. Vnde & dominus ipse non elongabit ab eis auxiliū suum, sed iudicabit iustos, faciens eis iudicium, & districte iudicando proferet ultionem in aduersarios suos, non prius cessans, donec hostes eorum perfecte puniat, reddens eis condignam vindictam quousq; vniuersitatem superbientium persecutorū tollat de superficie terræ, & sceptrā tyrannorū iniquorum qui tormentis diuersis confessores suos interficiebant conterat, reddens peruersis secundum actus suos, & secundum opera Adæ hoc est primi hominis lapsum, qui præsumptuose transgressus est mandata dei. Vnde tam sibi quàm vniuerso generi suo consciuit pœnam exilij & mortis, donec in extremo examine iudex viuorum & mortuorum faciet iudicium plebis suæ, & oblectabit iustos misericordia sua, transferens illos ad regnum patris, vbi in contemplatione vultus sui beate viuentes delectatione fruuntur perpetua.

CAPVT

VI.

Speciosa misericordia dei in tempore tribulationis, quasi nubes pluuiæ in tempore siccitatis. Sicut in tempore siccitatis nubes pluuiam terræ oportunam confert: sic & misericordia dei necessario humanæ occurrit infirmitati in tempore tribulationis: quia soli illi competit opere suo multifario conferre opem miserationis suæ. de quo scriptū est: Suavis dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.

Psal. 144. b.

CAPVT

VII.

Miserere nostri deus omnium, & respice nos: & ostēde nobis lucem miserationum tuarum. & immitte timorem tuum super gentes quæ non exquisierunt te: & cognoscant quia non est deus nisi tu, vt enarrent magnalia tua. Ex persona fidelium sapientia dirigit orationē ad deum, vt dextera suæ potentiae defendat illos, & inimicis suis reddat retributionē iustæ vindictæ: quatinus per hanc digni correpti agnoscant vnum verū deum, & deserentes idola falsa, soli vero deo exhibeant cultum piæ religionis. Notandum autem quod sancti viri, quando videtur in dictis suis orare contra aduersarios suos, aut hoc deprecantur, vt ipsi flagellis eruditi deserant vanitatem & sordes peccatorum, & conuertantur ad rectam fidem & opera pietatis: aut hoc eis prophetico prædicūt spiritu, quod ipsis omnino in merita vindicta constat esse futurum. Orat enim ecclesia pro persecutoribus suis, vt ipsi conuertantur ab errore suo, & agāt pœnitentiam de peccatis suis. O desiderium sanctæ mentis eximium! Quis enim in causa sua amplius petere potuit, quàm ista pro inimicis suis acerrimis postulauit? Taliū itaq; dominus miseretur, qui misericordiam momenta nō negligunt, sicut in euangelio scriptū est: Beati misericordes, quoniā ipsi misericordiam consequentur. Alleua manū tuam super gentes alienas, vt videant potentiā tuam. Sicut enim in conspectu eorū sanctificatus es in nobis, sic in conspectu nostro magnificaberis in illis: vt cognoscāt te sicut & nos cognouimus, quoniā non est deus præter te domine. Gentes alienæ sunt ethnici,

Matth. 5. a.

qui fide & cultu à christiana religione sunt alieni. Alleuat enim dominus super eas manū suam, quando eas prædicatione & miraculis conuertit ad fidem: vt qui prius fuerunt inimici & persecutores populi dei, postmodum fiant fratres & cohæredes regni cælestis. Transi in noua signa: & immuta mirabilia. Glorifica manum, & brachium dextrum. Excita furorē, & effunde iram. Extolle aduersarium, & afflige inimicum. Festina tempus, & memento finis, vt enarrent mirabilia tua. Hoc orat vt diuina maiestas per manum & brachium dextrum, hoc est dominū Christum miracula quæ antiquitus fuerūt facta, innouet temporibus gratia: vt idem & vnus legis veteris & nouæ intelligatur esse deus: mediator videlicet dei hominūq; homo Christus Iesus, qui cum patre & spiritu sancto tunc & nunc facit mirabilia solus. Quod autem postulat excitare furorē & effundere iram, vt extollatur aduersarius & affligatur inimicus: hoc significare vult, quod necessario per aduentum Christi aufertur diabolus à cordibus infidelium, ne diutius eos in errore & in idololatria teneat captiuos, quod & ipse saluator in euangelio expressit, dicens: Cum fortis armatus custodit atriu suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius aufert in quibus confidebat, & spolia eius distribuit. Ille est enim verus inimicus & hostis populi dei, super quē ira dei effundetur vsq; in finem, nec est sanabilis plaga eius. Quod autem dicit, Festina tempus, & memento finis: hoc est quod propheta in psalmis ad deum ait: Tu exurgens domine misereberis Sion, quia venit tempus miserendi eius. Hoc orat vt quia tempus est nouissimæ horæ, & finis mundi appropinquat, veniat ille qui promissus est, & misereatur humano generi: quia ipse est expectatio gentium. In ira flammæ deuoretur qui saluatur, & qui pessimant plebem tuam inueniāt perditionem. Hoc prædicit, quod hi qui amant animas suas in voluptate vitæ istius, nec eas pro Christo ponere volunt: immo persequuntur plebē catholicā, & fideles dei interitioni tradunt, in ira flammæ futuræ deuoretur, & æternam in igne gehennæ inueniāt perditionem. Contere caput principum inimicorum dicentium non est alius præter nos. Caput omnium iniquorum & infidelium, diabolus est. Hoc rogat ecclesia, vt ipse conteratur qui princeps est istius sæculi, & idololatrias excitat in persecutiones christianorum, dicentes: non est alius præter nos, quia se solos in mundo arbitrantur dominari, nec subijci volunt æternæ dei potestati. Congrega omnes tribus Iacob, & cognoscant quia non est deus nisi tu: vt enarrent magnalia tua, & hæreditabis eos sicut ab initio. Postquam orationem expleuit contra peccatores, & caput eorum diabolus: rogat sapientia pro ecclesiæ statu, & salute credentium. Quid sunt enim tribus Iacob, nisi ecclesiæ ex gentibus congregatæ? Ipsas enim præfigurauit minor filius, qui fratrem subripuit benedictionem. Hos enim congregari petit, hoc est in vnitatem catholicæ fidei solidari, vt fideliter deum cognoscentes, & eius mirabilia in prædicatione sancti euangelij narent, & hæreditas illius sicut ab initio fidei ab eo possessi sunt, ita & vsq; in sæculum permaneant. de quo adhuc subditur: Miserere plebi tuæ, super quam inuocatum est nomen tuum: & Israel, quē coæquasti primogenito tuo. Miserere ciuitatis sanctificationis tuæ, Hierusalem ciuitati requiei tuæ. Plebs enim dei eadem est quæ ciuitas dei, ecclesia videlicet catholica: Hierusalem spiritalis, visio pacis, & locus habitationis altissimi, super quam inuocatū est nomen dei, quia ipsa est populus eius, & grex pascuæ eius, quæ & Israel nuncupatur, qui interpretatur rectus dei, vel vir videns deum: quoniā recto fidei graditur calle, & deum pura contemplatur mente. hanc ille coæquauit primogenito suo, hoc est co-

Luc. 11. c.

Psal. 101. b.

hæredem fecit vnigenito filio suo, qui est primogenitus mortuorum & princeps regum terræ. Vnde & sequitur: Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis, & gloria tua populū tuum. Sion enim interpretatur speculatio: & merito sancta ecclesia speculatio dicitur, quia inde fidelium corda contemplantur gaudia regni cælestis, quam inenarrabilibus verbis suis dominus replet, cum eam notitia diuinorum librorum, vbi inenarrabilis virtus dei, & inestimabilis gloria maiestatis eius prædicatur, instruit, & signis miraculorū inter vniuersas gentes eminare facit: ita vt inde omnibus per circuitum nationibus ipsa terrori sit & honori. Hinc legitur in Actibus apostolorū, quod prædicante Paulo & miracula faciente, in Ephesiorum ciuitate cecidit timor super omnes illos, hoc est Iudæos atq; gentiles, qui habitabant ibi: & magnificabant nomen domini Iesu: multiq; credentiū veniebant confitentes & adiutantes actus suos. Multi autem ex his qui fuerant curiosi sectati contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus: & computatis precijs illorum, inuenerunt pecuniam denariorū quinquaginta milium. Ita fortiter verbum domini crescebat & confirmabatur. Cui sensui conueniunt ea quæ continuatim sequuntur. Da testimonium, quia ab initio creaturæ tuæ sunt: & suscita precesiones quas locuti sunt in nomine tuo prophetæ priores. Omnes prophetæ testimonium perhibuerunt incarnationi saluatoris nostri: Quod deus homo factus ecclesiam sibi fidelium construeret, sponfam sibi illam exhibens gloriosam, non habentem maculam aut rugā. Vnde dicit, da testimoniu quia ab initio creaturæ tuæ sunt. Creatura enim dei est ecclesia, quā ipse sibi per gratiam Christi ac donum spiritus sancti acquisiuit. Vt iuxta Pauli sententiā innotescat principibus & potestatibus in cælestibus per eandem ecclesiam multiformis sapientia dei, secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu domino nostro. In quo habemus fiduciam & accessum in confidentiam per fidem eius. Ipsi enim sumus factura, creati in Christo Iesu, in operibus bonis, quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. Hoc enim precatur sapientia, vt promissiones quas de conuocatione gentium ad fidem Christi prophetæ priores locuti sunt per aduentum Christi impleantur. Vnde & subiungitur: Da mercedem domine sustentibus te, vt prophetæ tui fideles inueniantur: & exaudi orationes seruorū tuorum. Abraham exultauit vt videret diem Christi, vidit & gauisus est. Esaias ait: Domine sustinimus te, nomen tuum & memoriale tuū in desiderio animæ. Multi reges & iusti voluerunt videre quæ viderunt apostoli, & non viderunt: & audire quæ ipsi audiebant, & non audierunt. Hinc & Symeon responsum accepit a spiritu sancto, non visurum se mortē, nisi prius videret Christum domini. Vnde cum eum præsentē in vlnas suas accepisset, ait: Nunc dimitte domine, seruum tuum, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod præparasti ante faciem omniū populorum. Lumen ad reuelationē gentium, & gloriam plebis tuæ Israel. Merces enim sustentibus deum datur, quando fidelibus expectantibus gratiam Christi, & sperantibus in eum remuneratio futuræ vitæ præstatur. Ita enim diuini prophetæ fideles & veridici inueniuntur, & exauditur oratio deuota seruorum eius, qui orant cotidie vt adueniat regnum dei, & fiat voluntas eius sicut in cælo & in terra. Secundum benedictionem Aaron da populo tuo, & dirige nos in viam iustitiæ. Vt sciāt omnes qui inhabitant terram, quia tu es deus conspector sæculorum. Quæ est enim benedictio Aaron, nisi ordo & ritus sacerdotij, quem dominus dedit populo suo, quādo adunauit eum Christo vnigenito suo filio? Ipse est enim sacerdos verus, qui semetipsum obtulit hostiam patri pro nobis, & corporis & sanguinis sui sacramenta nobis tradidit, de quo scriptū

est: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. Qui nos fecit regnum & sacerdotum deo & patri suo. Vnde dicit Petrus apostolus: Vos autem estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum, ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, a deo autem electum & honorificatum. Et ipsi tanquam lapides viui superædificamini domos spirituales, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles deo per Iesum Christum. Secundum benedictionem enim Aaron vere tunc datur populo dei, quando dirigitur in viam iustitiæ. Vt quod Aaron præfigurabat in victimis corporalibus legis, hoc iste in spiritualibus hostijs adimpleat euangelij. Sciant (inquit) omnes qui inhabitant terram, quia tu es deus conspector sæculorum. Hoc est, omnes gentes agnoscant in mirabili christiani populi saluatione, quia tu es deus ante omnia sæcula, & post omnia sæcula idem manens, qui ita ordinabas præterita tempora, vt eis propter gratiam Christi supereminere faceres tempora futura. Omnem escam manducauit venter, & est cibus cibo melior. Fauces contingunt cibum, & cor sensatum verba mendacia. Post orationem completam, & vaticinium, quo prophetizabat futuram conuocationem gentium ad fidem Christi, docet nos sapientia vt habeamus distantiam in diuersitate dogmatis, adhibens exemplum de ventre humano & faucibus, vt quomodo guttur escas diudicans, secernit suauem cibum ab amaro: sic animus prudentis dogmatis differentiam dinoscens, distinguat veracem doctrinam a fallaci. Cor prauum dabit tristitiam, & homo peritus resistit illi. Cor prauum hæreticorum tota die meditatur iniustitiam, & lingua eorum concinnauit dolum: & homo peritus in catholica doctrina resistit illi scuto veræ fidei, & gladio spiritus, quod est verbum dei. Omnem masculum excipit mulier, & est filia melior filia. Mulier omnem masculum suscipiens, in eis intelligitur qui dicunt, ego quidem sum Pauli, ego autem Apollos, ego vero Cephas. Filia melior intelligitur in his qui dicunt, ego autem Christi. Ipsa est in cantico canticorum proxima eius in medio filiarum, sicut lilium in medio spinarū. Aliter in masculino possumus accipere sermonem diuinæ legis, qui fecundat intelligibilem animam prudentia sapientiæ & bona operatione. Vnde per Esaiam dicitur, Quomodo descendit imber & nix de cælo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terrā, & infundit eam & germinare eam facit, & dat semen ferenti, & panem comedenti: sic erit verbum meū quod egredietur de ore meo. Non reuertetur ad me vacuum sed faciet quæcumq; volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud. Quod autem ait, est filia filia melior: ostendit distantiam esse in profectu scientiæ & virtutum operatione. & quædam opera esse bona, quædam autem perfecta: sicut ipse dominus in euangelio ostendit, dicens: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. & iterum: Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. Vnde & Paulus differentiam esse intelligi volens in sanctorum remuneratione, ait: Stella enim ab stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum. Species mulieris exhilarat faciem viri sui, & super omnem concupiscentiam hominis superducat desiderium. Hanc mulierem possumus aut specialiter animam fidelem, aut generaliter omnem ecclesiam accipere. Huius enim mulieris species, hoc est decor quam habet in recta fide & bonis operibus exhilarat faciem viri, sponsi videlicet sui domini Iesu Christi, qui delectatur in profectu eius. Vnde scriptum est in Prouerbis: Confidit in ea cor viri sui, & spolijs non indigebit. Reddet ei bonum, & non malum omnibus diebus vitæ suæ. & item, Fortitudo (inquit) & de-

Psal. 109. a.
1. Pet. 2. a.1. Cor. 12. b.
Cantic. 2. a.

Esa. 55. c.

Matt. 19. c.
Ibidem.

Prou. 3. 1. b.

Prou. 3. 1. c.

Raba. in Ecclesiasticum

cor indumentum eius, & ridebit in die nouissima. Nulla enim concupiscentia hominis huius desiderio comparari potest. Quia ita scriptum est: Fallax gratia, & vana est pulchritudo. Mulier timens deum, ipsa laudabitur. Si est lingua curationis, est & mitigationis misericordia. Misericordiam hic gratiam Christi appellat, quæ per prædicationem euangelij animarum curat vulnera, & mitigat æstum carnalis concupiscentiæ. Hæc ergo misericordia redumat in ecclesia catholica. Inde dicit eius desiderium esse super omnem concupiscentiam hominis, quia in ea decor virtutum, & pulchritudo doctrinæ mirabiliter fulget. Non est vir illius secundum filios hominum. Vir enim ecclesiæ est Christus, qui non est secundum filios hominum, quia dignitas eius longe excedit humanam naturam. Vnde de eo scriptum est in propheta: Speciosus forma præ filiis hominum. diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Sed cum in Esaiâ legatur: Vidimus eum, & non habebat speciem neque decoris: sed species vultus eius sine honore, abiecta præ omnibus hominibus: quæri potest quomodo vir hic super genus hominum speciosissimus describatur. Non quia forma eius decorem lactei coloris duxit, aut flavo crine splenduit, aut insigni statura præminuit: sed veraciter humano generi pulchrior fuit, quia peccata non habuit. Illud enim speciosum recte dicimus, quod gratia mundissimæ puritatis ornatur, quamuis pater Augustinus speciem corporis eius dicat fuisse laudabilem. Sed exemplum Esaiæ supra positum ad passionis eius retulit tempus, quâdo & colaphis cæsus, & spinis coronatus, & sputis legitur esse completus. Ecclesia vero quæ domini saluatoris portat imaginem, sic legitur in canticis canticorum dixisse: fusca sum & decora. id est fusca corpore carnali, formosa caelestibus meritis. Et quare speciosum dixerit, probat, quia loquente Christo per gratiâ deo reconciliatus est mundus. Quid ergo potuit in humano genere esse tam simile, quam ipsum incarnatû conspicere, per quem redemptionis donum totus orbis accipit? Nam sic de ipso & prædictus liber Salomonis enuntiat: labia tua, & loquela tua speciosa. Sequitur, Propterea benedixit te deus in æternû. Propterea dicit, propter prædicationes eximias, & pietatem omnibus modis singularem: quia nulla cuiquam pro meritis contulit, sed omnia sua potius bonitate concessit. Benedictus est enim in æternum, cuius regni non erit finis. Benedictum est autem à forma serui: Benedixit te deus, quæ & passionem pertulit, & ad regna cælorum peruenit. Qui possidet mulierem, inchoat possessionem. Hæc ergo sententia demonstrat hæreditatem Christi, sanctam esse ecclesiam: quam ipse sponsus gloriosissimus fidei suæ dono, & baptismatis sacramento primitus fundavit, sicque ad eam omnium gentium nationes occurrere fecit. Vnde paterna vox ad eum in psalmo ait: Postula à me, & dabo tibi gentes: hæreditatē tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Hoc per habitum dicitur formamque seruilem, ex eo quod filius est virginis. Quicquid enim in tempore accepit Christus, secundum hominē quæ non habebat acquirit. Hinc enim iubetur vt petat secundū naturam inferiorem, & accepta possideat. Nam secundum potentiam verbi, indifferenter omnia quæ habet pater, habet & filius: nec illi necesse est petere, quæ simul agnoscitur possidere. Gentes autem signant nationes toto orbe diuersas, quas distinctos ac separatos sanguis amplectitur Christi. Nam hoc ipsum quod ait, Tuam, incarnationem verbi esse demonstrat. Vt nihil intelligatur esse diuisum, quando vna maiestate omnia possidentur. Sicut in euangelio ipse dicit: Omnia quæ pater habet, mea sunt. & omnia patris, mea sunt. & possessionem (inquit) tuam terminos terræ. Hic manifestatur vniuersas gentes in Christi nomine credituras: per quæ mundus explois superstitionibus reconciliatus est deo. Nam cum & hic dicit possessionē tuam, natura humanitatis accepit, quod semper diuina posse-

Prou. 31. d.

Psal. 44. a.

Esa. 53. a.

Cantic. 1. b.

Cantic. 4. a.
& c. & 5. c.

Psal. 2. b.

Ioan. 17. b.

dit. Maiestati enim ipsius dari non poterat quod habebat. Termini enim terræ sunt qui tellurem cingunt atque concludunt, aut non solum arida, verum etiam totius aëris circūiecta substantia & omnium creaturarum significatur integritas. sicut ipse in euangelio sub breuitate concludit, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Et apostolus: Vt in nomine (inquit) Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Adiutorium secundum illum, est columna vt requies. Adiutorium enim ecclesiæ secundum dispensationem domini & sponsi sui est, nec illa aliunde nisi ab ipso quærit solatium, quia in illo totius suæ necessitatis inueniet opportunū suffragium. Vnde in psalmo ipse ita dicit: Iustum adiutorium meū a domino, qui saluos facit rectos corde. Ab quo etiam habet infirmitatis suæ sustentationem, & laboris requiem. Vnde dicitur columna fieri vt requies, quoniā ipse qui in præsentī est eius fragilitatis sustentaculum, ipse in futuro fiet requiei illius supplementum. Vbi non est sepes, diripietur possessio: & vbi non est mulier, ingemiscit egens. Hoc indicat quod vbi non est murus fidei catholice, qui per sanctorū doctorum ora fundatur, frustra virtutum possessio colligitur, quia ab immundis spiritibus tota diripietur. Impossibile est enim sine fide placere deo. Vnde conijci datur, quod totus philosophorū gentilium labor, qui de ethica disputa-uerunt, & aliquas virtutum species imitati sunt, superuacuis & omnino sibi inutilis est, quia quicquid extra sanctam ecclesiam fit, gemitū perpetuū, non gaudium æternū parit. Cui credit qui non habet nidum? & defleatens vbicumque; obscurauerit, quasi succinctus latro exiliens de ciuitate in ciuitatem. Nidum hic nūcupat sanctam ecclesiam, vbi pia electorū animæ filios bonorum enutriunt. Vnde scriptum est in psalmo: Passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, vbi reponat pullos suos. Vbi ergo requiem & tutelam habet, qui non intra sanctam ecclesiam manet? Vbicumque enim per hæreticorū dogmata vel philosophorū studia deflexerit, semper in errore erit, & lucem sinceræ veritatis nusquā inueniet. Quasi etiā succinctus latro de ciuitate in ciuitatem exilit, quia instabilis in omni re vagus & profugus de errore in errorem cadit. Sequitur:

Matth. 28. d.

Philip. 2. b.

Psal. 7. c.

Hebr. 11. a.

Psal. 83. a.

CAPVT

VIII.

Mnis amicus dicit, & ego amicitiam copulaui. sed est amicus, solo nomine amicus. Superius vbi de amicis disputauit, diligentius disseruit qualis sit amicus verus, qualis ve amicus falsus. quia alibi dictū est: Est amicus secundum tempus suum, & nō permanet in die tribulationis: & est amicus, qui egreditur ad inimicitia. Estque amicus, socius mensæ: & non permanet in die necessitatis. Econtrario verò amico fideli nulla est comparatio, quia amicus fidelis medicamentū est vitæ & immortalitatis. Omnis amicus, hoc est verus & falsus, se amicū esse profitetur. Sed qui permanet fixus, ille merito huius nominis honore decoratur. Nam quoniā in falso amico firmissima fides nō inuenitur, propterea subiungit, dicens: Nōne tristitia est vsque ad mortem? Sodalī autem & amicus ad inimicitiam conuertuntur. Maximum enim malum est, & continuo dolore gemendum, quod vbi speratur fidelitas, ibi inuenitur malignitas: & vbi amicitia assimilata est charitas, ibi inimicitia reperitur peruersitas. O præsumptio nequissima, vnde creata es cooperire aridam malitia, & dolositate illius? Miratur ergo vir sapiens ortum nequitia: quam tamen constat ex mala voluntate creaturæ prolatam esse. & detestatur valde hypocrisin: quia pessimum vitium est quemlibet hoc se fingere velle, quod penitus non est. Cum

Eccle. 6. a.

malus se simul & bonum, iniustus iustum, iniquus æquum, inimicus amicum. Cooperiendo dolo-
sositatem, & aridam doloſitatē, ubi non est pinguedo dilectionis & misericordiae: decipit enim
veraciter semetipsum, cum se honestum delusorem putat esse aliorum. Sodalis amico con-
iucundatur in oblectatione, & in tempore tribulationis aduersarius erit. So-
dalis amico condolet causa ventris, & cōtra hostem accipiet scutum. Adhuc
ergo scriptor historiae perseuerat in obiuigatione falsorum amicorum: quia arte simulatoria de-
ludunt simplicium aspectum, & sub specie venustatis malitiæ occultant venenū. Coniucundā-
tur in oblectatione voluptatis, & in tempore aduersitatis recedunt. Arma contra hostem causa
ventris sustollunt, sed fidi defensores amici sui non erunt: quia non proximum, sed delicias dili-
gunt. Possunt non incongrue in his falsis amicis & hæretici intelligi, quia omnia fite faciunt:
qui se quidem simulant salutis hominū prouisoſes esse & consultores, sed vt magis apparet ve-
ri sunt animarum deceptores & perditores. Vnde & omnino cauendi sunt, & fugiendi, sicut &
dominus in euangelio discipulos suos admonuit, dicens: Attendite à falsis prophetis, qui veniūt
ad vos in vestimentis ouium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Igitur ex fructibus eorum
cognoscetis eos. & alibi: Cauete (inquit) à fermento pharisæorum & sadducæorum. Non
obliuiscaris amici tui in animo tuo, & non immemor sis illius in operibus
tuis. Non enim verus amicus discordat animo & opere, sed sicut diligit mēte, ita fratri pro-
fectuosus erit & operatione. Quod & Ioānes apostolus in epistola sua docet, dicens: Filioli mei,
non diligamus verbo nec lingua, sed opere & veritate. Noli consiliari cū focero tuo,
& à zelantibus te absconde consilium. In focero, qui à parte feminea cognationi ad-
iunctus est, muliebrem & mutabilem ostendit animum. A quo nunquam tua fides speranda est,
sic & zelus qui præcipue in sexu præualet femineo, instabilitatem mentis significat: cui nun-
quam fides adhibenda est, quia (vt quidam ait) Sicut litus sine portu infida statio nauium: sic
& animus sine fide periculosus est in consortio amicorum. Omnis consiliarius prodeſt
consilium, sed est consiliarius in semetipſo. Non est cum multis consilium ineundū,
quoniam pauci sunt qui fide perfecti & prudenti sint animo. Vnde scriptum est: Multi sint tibi
amici, & consiliarius vnus de mille, sed est consiliarius in semetipſo, quia elegit facere quæ no-
uit conditori suo per omnia placere. Hoc enim consilium est vnicum, & ex spiritus sancti gra-
tia in cor humanum infusum. A consiliario serua animam tuam, prius scito quæ
fit illius necessitas, aut quid ipse animo suo cogitet. ne forte mittat sudem
in terram, & dicat tibi, Bona est via tua, & stat ecōtrario videre quid tibi eue-
niat. Eadem repetit quæ superius dixit, vt nos non simus incauti in amicorū & consiliario-
rum electione, nec vltra modum petulanter agamus in suscipiendis amicis, & adhibendis consi-
liarijs, quia multi sunt qui facietenus se assimilant fidelitatem seruare in amicitia, sed dolum
excogitant animo, & insidias meditantur corde. Vnde Hieremias de huiusmodi malo ca-
uendo nos instruit, dicens: Vnusquisque à proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non
habeat fiduciam, quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter
incedet, & vir fratrem suum deridebit, & veritatem non loquentur. docuerunt linguam suam
loqui mendacium, vt inique agerent laborauerunt. & item: Sagitta (inquit) vulnerans lingua
eorum, dolum locuta est in ore suo. Pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insi-
dias. Nunquid super his non visitabo dicit dominus? aut in gentem huiusmodi non vlesce-
tur anima mea?

Psal. 2. b.

Matth. 7. b.

Luc. 12. c.

Eccle. 6. a.

Hier. 9. b.

Hier. 9. d.

CAPVT

IX.

Cum viro religioso tracta de sanctitate, & cum iniusto de iustitia
noli consiliari: & cū muliere de ea quæ æmulatur. Cum timido de
bello: cum negotiatore de traiectione. cum emptore de venditione.
cum viro liuido de gratijs agendis: cū impio de pietate: cū inhonesto de ho-
nestate: cum operario agri de omni opere: cum operario annuali de cōsum-
ptione anni: cum seruo pigro de omni operatione, non attendas his in omni
consilio. Hic diuerſas species enumerauit consiliantium, in quibus tamen plures personas no-
tauit, quæ à veritate discordat voluntate: & ideo non sunt vtilis in consiliorū actione. Vnde
etiam iuxta principiu huius capituli præcipit sapientia, cum talibus nō consiliandum. & in fine
similiter monet, his non attendendum in omni consilio, quia quorum non conueniunt corda &
actus, sine dubio periclitatur consilium. Quapropter is qui rite consilium cū quolibet vult age-
re, consiliarij sui primum perpendere debet prudentiam, fidem, voluntatem, & religiositatē,
& sic eius vti consilio, de quo & sequitur.

CAPVT

X.

Cum viro sancto maxime assiduus esto, quemcūq; cognoueris obser-
uantem timorē dei, cuius anima est secundum animā tuam, qui cum ti-
tubaueris in tenebris, condolebit tibi, & cor boni consilij statue tecū,
non est enim tibi aliud plus illo. Quem enim timentē deum cognoueris, fidelem tibi &
deuotum sperare poteris, qui autem timorē dei deseruerit in tenebris vitiorum ambulans, ne-
quaquam tibi fidem integram seruare poterit, nec consilium vtile præbere. Ante omnia enim
cor boni consilij eligere debes, & illud præ cæteris charius omni tempore habere.

CAPVT

XI.

Anima viri sancti enuntiat aliquādo vera, quā septem circūspe-
ctores sedentes in excelsis ad speculandum. Cum superius de cōsiliato-
rum diuersitate disseruit, consequēter adiunxit quantū sapientiæ humanæ excellat
sancti viri sciētia, quæ dono spiritus sancti in animā illius infusa est. Septem ergo circūspecto-
res philosophi à liberaliū artium (quæ in septenario numero ab ipsis cōprehenduntur) sunt tra-
ditores sed magis vera esse in omnibus claret catholici viri modesta doctrina, quæ in diuinis li-
bris consistit, quā omnis philosophorū multiplex in disputādo & in argumētando sollertia. In
hac enim paucis & puris sermonibus irreprehensibilis per omnia elucet veritas: in illa vero in
exquisitarū rerum oberrans opinio garrula loquacitate, immō manifesta apparet falsitas. Sed
quia omnis sapiētia à domino deo est, nec illā quisquā sine eius munere habere potest, ideo sub-
iungit, dicens: Et in his omnibus deprecare altissimū, vt dirigat in veritate viā
ruā. De hoc ipſo & Tobias filium suū admonuit, dicens: Omni tēpore benedic deū, & pete ab
eo vt vias tuas dirigat, & omnia cōsilia tua in ipſo permaneāt. Hinc & psalmista ita dominū
deprecatur: dirige me in veritate tuā, & doce me quia tu es deus salutaris meus, & te sustinui
tota die. Ante omnia opera verbū verax præcedet te, & ante omnē actū cōsiliū
stabile. Hoc quoq; verbū non exterum sed internū vult intelligi: quod ex cogitatione mentis
prodiit, secundū quod locutiones & actus exteriores disponūt. Vnde scriptū est: ex abūdantiā
cordis os loquitur. Si enim cogitatio hominis in veritate & bona volūtate verbū & cōsiliū suū
secundū timorē dei ordinat, omnes actus eius fiūt in pace. ecōtrario verò de alio verbo sequitur.

Tobia. 4. d.

Psal. 34. a.

Matt. 12. c.
& Luc. 6. g.

o. f.

Verbum nequam immutabit cor. Hoc est, consilium malum totam hominis perturbat conscientiam, & voluntatem eius confundit, cum ea tractat quæ coram oculis dei displicent. Ex quo quatuor partes oriuntur; bonum & malum, vita & mors: & dominatrix illorum est assidua lingua. Ex quo (inquit) hoc est ex verbo cordis, quatuor partes oriuntur: bonum & malum, hoc est bonum vel malum consilium, & remuneratio eorum vita vel mors. quia stipendium peccati est mors, gratia autem dei vita æterna. Quod autem dicit, dominatrix eorum esse assiduam linguam: ostendit quod per linguæ ministerium secreta cordis panduntur. Mors enim & vita in manibus sunt linguæ. Vnde ipsa veritas ait: Ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Vir peritus multos erudiuit, & animæ suæ suavis est. Quia prædixerat de operibus linguæ, nunc continuatim de bonis malisque doctoribus sermonem explicat. Qui enim peritus est in scriptura sacra, & verax sermone probusque moribus probatur, eius eruditio plurimis est profectuosa & salubris, ipsiusque studium animæ suæ æternæ vitæ pariet suauitatem.

CAPVT

XII.

Vi autem sophistice loquitur, odibilis est. omni re defraudabitur. Non est enim illi à domino data gratia: omni sapientia defraudatus est. In hac sententia & versuta locutio reprehenditur, & hæretica nequitiâ damnatur. Non ergo ad corporis sensus, sed ad rationem animi disciplinæ pertinent disputationis & numeri. In quibus à deum timentibus veritas pie queritur, & vtiliter inuenitur: sed disputationis disciplina ad omnia genera quæstionum quæ in literis sanctis sunt penetranda & dissoluenda plurimum valet. Tantum ibi cauenda est libido rixandi, & puerilis quædam ostentatio decipiendi aduersarium. Sunt enim multa quæ appellantur sopsismata, falsæ conclusiones rationum, & plerumque ita veras imitantes, vt non solum tardos, sed ingeniosos etiam minus diligenter attentos decipiant. Proposuit enim quidam dicēs ei, cum quo loquebatur: quod ego sum, tu non es. at ille confensit, verum enim erat ex parte: vel eo ipso quod iste insidiosus, ille simplex erat. Tum iste addidit: ego autem homo sum. hoc quoque cum ab illo accepisset, conclusit dicens: Tu igitur non es homo. quod genus captiosarum conclusionum scriptura quantum existimo detestatur hoc loco vbi dictum est, Qui sopsistice loquitur, odibilis est. quaquam etiam sermo non captiosus, sed tamen abundantius quam grauitatem decet verborum ornamenta confectans sopsisticus. In hac quidam sopsistica locutione denotantur hæretici, qui omnia captiosè & malitiosè ad seducendum alios construunt, hi odibiles sunt tam deo quam etiam omnibus bonis hominibus: qui omni re vtili & vera doctrina defraudati sunt, quoniam non est illis data à domino gratia spiritus sancti. Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, & in animam maliuolam non introibit sapientia. Vnde & sapientia cælesti defraudati sunt, qui ea quæ dei sunt non sapiunt, sed ea quæ hominum: errantes, & in errorem mittentes. Est sapiens animæ suæ sapiens, & fructus sensus illius laudabilis. Qui enim vere est sapiens, ea quæ ad salutem animæ suæ sentit docet & facit, ideoque fructus sensus illius est laudabilis: quoniam ea quæ deo sunt placita mente tractat, lingua profert, & vtili operatione exercet. Vir sapiens plebem suam erudit, & fructus sensus illius fideles sunt. Doctor quippe ecclesiasticus commissam sibi plebem erudit verbo, & instruit exemplo: & fructus sensus illius, quos vel scribendo vel etiam prædicando protulerat, sunt fideles. quoniam in eis non reperiuntur hæreses, & sopsismatum peruersitates. Vnde fiet quod sequitur. Vir sapiens implebitur

Rom. 6. d.

Matt. 12. c.

Sap. 1. a.

Matt. 16. d.
Marc. 8. d.

benedictione, & videntes illum laudabunt. Implebitur quidem benedictione, quando remunerabitur cælesti mercede: & videntes illum laudabunt, quando angeli boni & sanctorum animæ considerantes eius meritum, in præmij illius retributione congaudebunt. nec mirum, cum ipse paterfamilias seruo bona merito in iudicio futuro dicturus sit: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Vita viri in numero dierum, dies autem Israel innumerabiles sunt. Quid est quod vitam viri in numero dierum cõprehensam dicens addidit, dies Israel esse innumerabiles? nisi quod sanctorum vitam in cælesti beatitudine ostendit esse æternam & infinitam. Quod autem vita præsens hominū certo numero in præscientia dei, & dispositione constituta sit: ostendit Iob, dicens: Breues dies hominis sunt: numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius quos præterire non poterit. At vero Israel dies, hoc est sancti viri, qui recta fide & bonis operibus in hac præsentī vita dominū semper coluit, post finem præsentis laboris pura mente serenū dei vultū in cælesti regno perpetualiter contemplatur. Cuius boni sicut nulla est labes, ita & gaudij nullus est finis. Sapiens in populo hæreditabit honorem, & nomen illius erit viuens in æternum. De ipso sapiente hic dicit, de quo & superius qui plebem suam secundū veritatem catholicæ fidei erudit. Cuiusque sensus fructus fideles gignit, qui implebitur cælesti benedictione, & laudem cõsequetur æternam. Ipse hæreditabit in populo, quia in corpore ecclesiæ gloriosus manens hæreditatem supernæ patriæ spe lætabundus expectat. Cuius nomen viuit in æternum, quoniam in memoria æterna erit iustus, & nomen eius requiretur à generatione in generationem. de quo ipsa veritas in euangelio fideles suos præcepit gaudere, quoniam hoc præcebat illis magnum præmij futurū esse. Gaudete (inquit) & exultate, quoniam nomina vestra scripta sunt in cælo. Fili, in vita tua tenta animam tuam, & si fuerit nequam, non des illi potestatem. Non enim omnia omnibus expediunt, & non omni animæ omne genus placet. Præcipit sapientia homini vt caute seruet vitam suam, ne forte per incuriam in varijs desiderijs disfluat, & in peccati mortem decidat. ideo dicit vt tentet animam suam, hoc est probet animæ suæ voluntatem, & si fuerit peruersa, non tribuat illi potestatem perficiendi eam. quia non omnia omnibus expediunt, & non omni animæ omne genus voluntatis vel actionis vtile est. Proinde apostolus Paulus vt nos redderet cautos, scripsit, dicens: Probate spiritus si ex deo sunt. & item: Omnia autem probate, quod bonum est tenete: & ab omni specie mala abstinete vos. & alibi: Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Noli auidus esse in omni epulatione, & nō te effundas super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, infatietas auiditas & aplestia appropinquat vsq; ad choleram. propter crapulam multi obierunt: qui autem abstinentes est, adiiciet vitam. In his quidem sententijs iuxta historiā laudat parsimoniam virtus, & vituperat auiditatem & superabundantiam ciborum: quoniam vsq; ad nauseam, & ad cholera infirmitatem perducit intemperatam. Mystice autem admonet vt in spiritualibus cibis simus temperantes, & nequid nimis: ne forte si voluerimus modum excedere scientiæ incidamus in errorem: & propter superfluum scrutationem rerum incõprehensibilem veniamus in stultitiam maximam. Vnde mors & perditio certa nobis restat. Hinc quoque per Salomonem dicitur: Mel inuenisti? comede quod sufficit tibi: ne forte satiatus euomas illud, & periures nomen dei tui. Hinc & Paulus docet, nō plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: & vnicuique sicut diuisit deus mensuram fidei.

Matt. 25. b.

Iob. 14. a.

Luc. 10. d.

1. Ioan. 4. a.

1. Thef. 5. d.

1. Corin. 6.
c. 10. e.

Prou. 25. b.

Rom. 12. a.

CAPVT XIII.

Honora medicum propter necessitatem, etenim illum creauit altissimus. A domino enim est omnis medela, & à rege accipiet donum. Discretos nos vult esse in omni re, nec aliquid temere agere: quoniã omnia opera dei nõ solum bona, sed etiã valde sunt bona. Vnde nõ debemus ea spernere, quã nouerimus ad utilitatẽ nostrã & sanitatem creatorẽ nostrũ nobis procreasse: sed cum gratiarũ actione ea percipere, & ad vsus nostros cõuertere. Sunt corporales medici, sunt & spiritales: sed sicut corporales per herbarũ medicinam curãt corporum ægrotudines: ita & spiritales per diuinorũ præceptorũ medelam sanant animarum infirmitates. Vtriq; ergo cum honore habedi sunt: sed spiritales eo maioris reuerentiã sunt præferendi, quo eorum opera magis diuturna & magis salubria cõstat inueniri. Disciplina medici exaltabit caput eius, & in cõspectu magnatorum collaudabitur. Disciplina medici spiritualis pariet animã suã gloriã sempiternam, & in cõspectu sanctorum angelorum ac sanctarum animarum merces illi vitæ conferetur æternã. Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens nõ abhorrebit illam. De terrenis rebus prouidit deus infirmitatibus humanis solatia. Vnde sanẽ quis sapiens audeat cõtenere & despiciere illã? Non est enim cõtemendum, quod à creatore omnium nostrã infirmitati misericorditer est prolatũ. Nõne à ligno indulcata est amara aqua: ad agnitõnem hominũ virtus illorũ, & dedit homini sciẽtiã altissimus, honorari in mirabilibus suis, & in his curã mitigauit dolorem. Veteris recordatur historia, vbi filij Israel ambulãtes per desertũ Sur, tribus diebus non inueniebãt aquã. Tãdem ergo veniẽtes in Mara, nõ bibere poterant aquas de Mara, eo qd essent amaræ: sed ostendit dominus lignum Moysi, quod cũ misisset in aquas, in dulcedinẽ versæ sunt. Vbi iuxta historiam demonstrata est potentia domini, medicabili arte per lignũ in aquas dulcitas. Cuius facti mysteriũ in prõptu est. Murmurat ergo populus vidẽs aquas, & potare nõ sustinẽs. Mittit lignũ Moyses in aquas, & factæ sunt dulces. Intellige amaras aquas occidẽtis literæ, & legis habere figurã. Quibus si immittitur cõfessio crucis, & passionis dominicæ sacramentum iungitur, tunc efficitur aqua amara suavis, & amaritudo literæ vertitur in dulcedinẽ intelligentiã spiritualis. Vnde & scriptũ est: Cõstituit dominus legẽ populo suo & iudicia, & tẽtauit eum. Alio quoq; sensu, qd aquæ amaræ ligno in se suscepto dulcescunt, indicio erat amaritudinem gẽtium per lignũ crucis Christi in vsu dulcedinis quãdoq; esse vertẽdam. Ad hoc ergo altissimus dedit homini scientiã in rebus à se mirabiliter creatis, vt eorũ vsu sibi profectuose cõcesso ad honorãdum & glorificãdum opificẽ suum incitarẽtur. Et vnguentarius faciet pigmẽtum suauitatis, & vnctionẽ conficiet fanitatis, & nõ consummabũtur opera eius. Pax enim dei super faciẽ terræ. Diuerso enim modo medici arte sua cõtra infirmitates diuersas vtuntur. hoc est in cibis, in potibus, in emplastris, atq; vnguentis: vt iuxta qualitãtẽ morborum artis suæ accõmodent congruũ medicamentum, quod scilicet spiritales medici secũdum artis suæ peritiã ad salutẽ salubriter facere solent animarum. exhibet fomenta doctrinarũ, vnguenta adhortationũ, atq; malagma assiduæ orationis. Medicabiles etiã potus atq; cibos diuinarum scripturarũ. Faciũt etiã vbi necesse est exustionẽ excõmunicationis, vel incisionis virgarũ, vt quoquo modo possint, hominẽ ab ægrotudine vitiorũ perducãt ad sanitatẽ bonarũ virtutũ. Quod autẽ dicit, nõ cõsumari operã eius, significat qd vsq; ad finem mundi verus medicus noster non cessat per ministros suos cotidie sanitates in ecclesia sua operari, donec in extremo examine per eius gratiã

Exod. 17. a.

totũ quod mortale est absorbeatũr à vita. & tunc fiet quod sequitur, Pax domini super faciẽm terræ, quãdo absumpta morte in victoria resurgẽt mortui incorrupti, & trãsserentur ad possidẽdam patriã cælestis regiõis. sed quia interim quousq; hoc fiat orationi semper insistẽdũ est, & pro vitæ statu semper dominũ deprecãdum, a peccatis quoq; declinãdũ, & in bonis operibus pro viribus desudãdum ostendit sequẽs sentẽtia.

CAPVT XIII.

Illi, in tua infirmitate nõ desperes teipsum, sed ora ad dominũ, & ipse curabit te. Auerte à delicto & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. Iubet enim primum ne in infirmitatẽ desperemus nosmetipsos: quia desperatio affligit animã, & mortẽ illi parit certissimã, sed magis oremus deũ, & ipsi curam cõmedemus salutis nostræ, qui saluator est omnium hominũ, maxime autẽ fidelium. de quo Iacobus apostolus nos instruit, dicens: Infirmatur aliquis in vobis: inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eũ, vngẽtes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmũ, & alleuabit eũ dominus, & si in peccatis sit dimittẽtur ei. Sed hoc tũc digne fit, si auertimus oculos mentis nostræ ab omni malo, & dirigimus manus nostras in bona operatione, & mundamus cogitationes cordis nostri ab omni dolo & nequitia. sic enim meremur exaudiri à domino, & misericordiam eius adipisci. additur præterea salutaris sacrificij oblatio, quæ maxime adiuuat infirmitatẽ animarũ nostrarũ, si ex pura mẽte offeratur, sicut sequẽs sentẽtia probat. Da suauitatem & memoriã similaginis, & impingua oblationẽ, & da locũ medico, etenim illũ dominus creauit: & nõ discedat à te, quia opera eius sunt necessaria. Panis ergo & vini sacrificiũ in memoriã dominicæ passionis oblatum præcipuẽ animarũ vulnera curat, cũ per sacerdotis ministeriũ in altare simul cũ sacris orationibus deo offertur. Vnde sicut beatus Gregorius in libris dialogorũ ait: Si culpæ post mortẽ insolubiles nõ sunt, multũ solet animas etiã post mortẽ sacra oblatio hostiæ salutaris adiuuare. Ita vt nõnunquã ipsæ defunctorũ animæ hoc videãtur expetere: & nõ solũ defunctorũ, sed etiã viuus multũ profuturũ esse idẽ sacrificiũ creditur, si digne offeratur. Hinc est qd audiuimus quendã apud hostes in captiuitatẽ positũ, & in vinculis religatũ fuisse, pro quo sua cõiunx diebus certis sacrificiũ offerre cõsueuerat, qui lõgo post tẽpore ad cõiugem reuersus, quibus diebus eius vincula soluerentur innotuit, eũsq; cõiunx illos fuisse dies quibus pro eo offerebat sacrificiũ recognouit. hoc enim factum est gratia omnipotẽtis dei, vt ex visibilibus rebus mortales discerẽt, quãta spiritualis hostia pro animarum salute oblata inuisibiliter possit operari. Est enim tẽpus quãdo in manus illorũ incurras: ipsi vero dñm deprecabuntur, vt dirigat requiẽ eorũ, & sanitatẽ propter cõuersionẽ illorũ, qui delinquit in cõspectu eius qui fecit eũ, incidet in manus medici. Hoc quod dicit tẽpus esse quãdo homo in manus medicorũ incidet, tẽpus ægrotudinis signat & molestiæ corporalis, quãdo qui male habet necesse est vt curentur. Ipsa autẽ infirmitas iuxta dispensationẽ dei immittitur ad probationẽ vel emedationẽ electorũ, ad correptionẽ vero vel ad dãmationem reproborũ. Vnde dicit, qui delinquit in cõspectu eius qui fecit eum, incidet in manus medici. Iustum est enim, vt qui superbiẽdo mãdata dei facere contẽpsit, castigatus per infirmitatem humilietur: & quærat flagellatus opem, qui incolumis ante noluit intelligere sui benefactorem. Mysticẽ vero sancti doctores & spiritales medici animarum semper opportunum tẽpus quærunt, quãdo infirmis animabus congruam possint adhibere medicinam. Orationibusq; sacris virtutum operibus instanter dominum deprecantur, vt dirigat opera eorum, & refrigerium præstet his qui varijs vitiorum ægrotudibus laborauerunt.

1. Tim. 4. a.

Iacob. 5. c.

Gregoriũ in dialogis.

d. iij.

Illi, in mortuum produc lachrymas, & quasi dira passus incipe plorare, & secundum iudicium contege corpus illius, & nō despicias sepulturam illius. Postquam de infirmitate ægritudinum & medicorum curatione disputauit, consequenter de exequijs mortuorum sermonem protulit. quia sicut in infirmitate utilis est medicinæ curatio, ita & in morte necessaria est sepulturæ exhibitio. sed tamen quia mortis miseria cogit hominem lachrymas fundere, & solennes planctus legimus in defunctorum patrum factos obsequium: modum in ipsa lachrymarum effusione & gemitu habere docet. Ne forte tristitia abundantiore debilitetur corpus dolentium, & offendantur deus per amentiam desperantium. Mortis enim sententia propter peccatum data est mortalibus, sed spei fiducia per gratiam Christi data est credentibus. Propter detractionem amarè fer luctum illius vno die, & consolare propter tristitiam, & fac luctum secundum meritum eius vno die vel duobus propter detractionem. A tristitia enim festinat mors, & cooperiet virtutem, & tristitia cordis flectit ceruicem. Propter detractionem (inquit) hoc est propter abscissionem proximi condoleas casui eius paruo tempore, & consolare in spe resurrectionis: ne tristitia nimia mittat te in interitum. A tristitia enim festinat mors animæ desperantis, & obscurat omnem virtutem bonæ actionis eius, & fortitudinem cordis emolliet, & infirmari faciet. In abductione permanet tristitia, & substantia inopis secundum cor eius. Vbi enim dolor immoderatus obtinet cor, & abducitur animus, ne recipiat consolationem, ibi permanet tristitia: quia hic incipit per doloris afflictionem, & in futura permanet pœna, propter diffidentiam supernæ consolationis. Veraciter enim temperatur substantia viri inopis animo secundum cor eius: quia quantum deest illi in fide & spe, tantum illi crescit mœror in angustia & dolore. Non dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te, & memento nouissimorum. Noli obliuisci: neque enim est conuersio, & huic nihil proderis, & temetipsum pessimabis. Huius loci quia per difficultatē orationis obscurus est sensus, dicamus aliquid quod lucidiore illum edisserat sermone. Nec occupet tristitia sæculi cor tuum quæ mortem animæ operatur, sed abijce eam à te, & memento nouissimorum temporum: quia qualis hinc exis, talis ante iudicem præsentadus eris, ut recipias propria corporis prout gesseras siue bonum siue malum. Proinde nuquam obliuioni tradas nouissimæ horæ exitu, sed semper paratus esto: quia postquam hinc exieris, nequaquã ultra huc reuertens spatium bene operandi habebis. & ideo cautus esto in omnibus, ne forte in obitu proximi plus æquo doleas. quia nihil proderis illi plorando, si temetipsum læseris doloribus immensis afficiendo. Memor esto iudicij mei, sic enim erit & tuum: mihi heri, & tibi hodie. Iudicium suū dicit obitū de hoc mundo, quod unicuique propriū est, tam præteritis quàm etiā præsentibus: quia nullus est homo super terrā qui viuat, & non videat mortem. Et bene dicit, mihi heri & tibi hodie: ac si diceret, quod in me iam completum est, in te modo instat implendum. Hæc enim admonitio bonorum patrum est, ut filios suos admoncant, quatinus discant in casibus priorum, suum quoque in præsentī sæculo diuturnum non esse statum. Ac ideo præparent sibi bonorum operum viaticum, quo in futura vita cum sanctis angelis possint viuere in perpetuum. In requie mortui requiescere fac memoriam eius, & consolare illum in exitu spiritus sui. Hoc monet ut in transitu morituri obliuioni memoriam eius non tradat, sed in mente eam ad sui me-

liorationem continuo seruet, & eum qui de hoc sæculo migrare incipit, fide corroboret, & spe confortet, quatenus in angustia vltimi temporis fide non deficiat, sed spem suam deo committat: quia qui bene certantibus fidei merito promisit præmium, ipse sperantibus in se potens est sempiternum tribuere regnum. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu, sapientiam percipiet. Docet ergo ut dum vacat & otium habeamus, sapientiam diuinam discamus, & eam in tabulis cordis nostri scribamus: quia ille qui concupiscentijs carnis & voluptatibus sæculi seruire desistit, ille scripturam intente meditando supernæ contemplationis munere gaudebit. sed quoniam sapientiæ dono penitus extranei non sunt, qui agriculturæ tempore opportuno insistant, & artificiorum singulorum, quibus in præsentē vita homines studiosè laborant, peritiam habent. Primum ergo eorum enumerat scientiam, deinde addens proponit illis veram sapientiam, quæ in agnitione voluntatis dei, & in custodia mandatorum eius per dilectione consistit, ut ipsa arcē teneat dignitatis, quæ sola in rebus potestatem habet iusti regiminis. Nos quoque primum breuiter historiam tangentes singulorum artificiorum, allegoriam deinde exponendo subsequamur. Quia sapientia replebitur qui tenet aratrum, & gloriatur in iaculo. Stimulo boues agitat, conuersatur in operibus eorum, & narratio eius in filijs taurorū: cor suum dedit ad versandos sulcos, & vigilia eius in sagina vaccarum. Quantum ad historiam pertinet ostendit quod ex sapientiæ dono hoc habet homo ut insistat utili labori, quo sibi & proximis suis prodesse possit, exerceat agriculturam, & curam agat in pastu animalium atque iumentorū, quæ ad vsum hominum creata sunt. Ut victum & vestitum tam sibi quàm suis præparet, quibus humanæ vitæ miseria in præsentī sæculo nutritur, & funditus carere non potest. Mysticè autem qui tenet doctōris officium, & colere debet vomere euangelico corda hominum, gloriatur in iaculo diuinorum testimoniorū, seminat verbum dei stimulo exhortationis, agitat brutos, quatinus non segniter viuant, sed fortiter in bonis operibus conuersentur. Superbos quoque prædicationis sermone castigat, & disciplina euangelica domat ut non vacent otio, sed carnem suam macerantes, & desideria carnalia in se mortificantes, & vitia omnia à se extirpare festinent, & virtutes spirituales pro eis plantare certent. Quod autem per bouem & taurorum excitationem, vigiliam dicit pastoris esse in sagina vaccarum, ostendit boni rectoris esse officium, ut vtriusque sexus curam habeat, & prædicationis studio eos pascat, alat, & nutriat.

CAPVT

XVI.

Sic omnis faber & architectus qui noctem tãquam diem transigit: qui sculpsit signacula sculptilia, & assiduitas eius variat picturam. Cor suum dabit in similitudinem picturæ, & vigilia sua perficiet opus. Quid fabrum hunc & architectum qui studiosè nocte dièque in opere suo laborat, ut signacula sculpet & hominis imaginè arte gemmaria formet, nisi prædicatores sancti insinuantur, qui omni tempore aut docendo, aut exhortando, aut bona exempla ostendendo auditores suos instituunt quatinus interioris hominis virtutem eliciant, & ad cõditoris sui imaginem animam humanā reformet? An nō ille faber & architectus strenuus in arte sua fuit, qui in epistolis suis ita scripsit, dicens: Dei enim sumus adiutores, dei agricultura estis, dei ædificatio estis. secundum gratiã quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentū posui, alius autem superædificat. Vnusquisque autem videat quomodo superædificet. & alibi: Filioli (inquit) mei quos iterū parturio, donec formetur Christus in vobis. & in alio loco: Renouamini (ait) spiritu mentis vestræ, &

2. Cor. 3. b.

Galat. 4. c.

Ephe. 4. f.

o. iij.

induite nouum hominem qui secundum deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. & item: Estote ergo imitatores dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione sicut & Christus dilexit nos. & rursum: Nolite (inquit) contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis, & reliqua. Quot enim species virtutum sunt, tot operationes bonas & documenta doctores sancti in mentibus electorum & conuersatione exprimere satagunt: vt sint sancti & corpore & spiritu, dicentes cu apostolo: Ipse autem dominus sanctificet vos per omnia, vt integer vester spiritus & anima & corpus, sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur. Sic faber ferrarius sedens iuxta incudē & considerans opus ferri, vapor ignis vrit carnes eius, & in calore fornacis cōcertatur. Vox mallei innouauit aurē eius, & cōtra similitudinem vasis oculus eius. cor suum dabit in cōsummatione operū, & vigilia sua ornauit in perfectionem. Per fabrum ferrariū idem qui in architecto, hoc est ordo sanctorū prædicatorum exprimitur, qui iuxta incudem, hoc est iuxta durū præsentis vitæ laborem sedens, arma spiritalia, documēta videlicet diuina scribendo atq; docēdo fabricat, quatinus contra hostis antiqui tētamenta suos fortiter dimicare doceat, & hæreticorum atq; philosophorū scētas peruersas deuitare, atq; persecutorum minas contēnere faciat. Huius ergo fabri carnes, hoc est corpus vapor ignis & calor fornacis vrit, cū tribulatio & persecutio mūdi eum fatigare non desistit. Vox mallei innouauit aures eius, cū edicta principū terrorem tormentorū non cessant ingerere sensibus illius. at ipse cor suum dabit vt cōsummet opus officij sui: & vigilias solertix suæ ad hoc impedit, vt vasa electarū animarum ad scientiæ & virtutū perfectionem perducat. Vnde Paulus apostolus horū armorum præcipuus fabricator quibusdā suis auditoribus ita scribens ait: Confortamini in domino, & in potētia virtutis eius. Induite vos arma dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quia non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi retores tenebrarum harum, cōtra spiritalia nequitix in cælestibus. Propterea accipite armaturā dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induite lorica m iustitiæ, & calciati pedes in præparatione euāgelij pacis: in omnibus sumentes scutum fidei. In quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum dei. & quomodo in præsentis vitæ laborem his armis vtendū sit, idem alibi ostendit, dicens: In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suauitate, in spiritu sancto, in charitate nō ficta, in verbo veritatis, in virtute dei, per arma iustitiæ à dextris & à sinistris, per gloriā & ignobilitatem, per infamiam & bonā famam. vt seductores, & veraces: sicut qui ignoti, & cogniti, quasi morientes, & ecce viuimus, vt castigati, & nō mortificati, quasi tristes, semper autē gaudentes, sicut egentes, multos autē locupletantes: tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Sic figulus sedens ad opus suū, & conuertens pedibus suis rotam, quiq; in sollicitudine positus est semper propter opus suum, & innumera est omnis operatio eius. In brachio suo formauit lutū, & ante faciem suā curuauit virtutē suam. cor suū dabit vt consummet linitionē, & vigilia sua mūdabit fornacem. Et quid per figulum hunc, nisi ipsi, de quibus supradictum est, sancti prædicatorum demonstrantur? Ipsi enim per diuersa officia gradus sui ministeriū digne agunt, & doctrinam suam secundum qualitatem audi-

torum temperant. quia aliter admonendi sunt sapientes, aliter insipientes: aliter fortes, aliter infirmi: aliter iuuenes, aliter senes: aliter viri, aliterque fœminæ. Ipsi aratro euangelij excollunt agrum domini: Ipsi oues & animalia dominica pascunt pabulo verbi. Ipsi sculpunt signacula noui hominis in cordibus humanis. Ipsi per linguæ suæ ministerium fabricant arma virtutum. Ipsi que fragiles & infirmos verbis & exemplis formant atq; confortant, quatinus eos efficiant vasa honorabilia, & ad ministerium dei aptissima. hic ergo figulus in operādo conuertit pedibus suis rotam, cum præsentis vitæ volubilem conuersationem per vestigia bonorum operum suis sequacibus conuertit ad exemplum, qui sollicitudinem gerit sibi commissorum, vt bonorum operum instistant actibus, qui suis factis infirmorum roborat operationem, & humilitatis atq; mansuetudinis eis præbet exempla: qui cordis sui totam voluntatem ad hoc ponit, vt quicquid asperum sit in moribus subditorum, lenitatis suæ leniat documento: ad hocque omnem vigilantiam suam impendit, vt in cordis fornace igne excoquens charitatis totam operationem discipulorum, flamma consolidet dilectionis: quia totum opus casus sui habet detrimentum, si charitatis illud non coadunat glutinamentum. Omnes hi in manibus suis sperauerunt, & vnusquisq; in arte sua sapiens est. Omnes videlicet sanctæ dei doctores ecclesiæ bonæ operationis habent studium, & vnusquisq; eorum iuxta distributionem spiritus sancti sanæ doctrinæ vtile habet donum. quia alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum. alteri fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatū in vno spiritu: alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Hæc autem operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Sine his omnibus nō ædificatur ciuitas, & non inhabitabunt nec ambulabunt: & in ecclesiam non transilient: super sellam iudices non sedebunt, & testamentum iudicij non intelligent, neq; palam facient disciplinam & iudicium, & in parabolis nō inuenientur: sed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis, accommodantes animam suam, & conquientes in lege altissimi. Sine his omnibus, donis videlicet spiritalibus non ædificatur ciuitas ecclesiæ, & non habitabunt fideles in ea, nec ambulabunt sancti de virtute in virtutem, nec aulae cælestis illis pandetur introitus. Cathedram quoque honoris prædicatorum euangelij absq; his rite non tenent, neq; intellectum legis dei habere, imò nec sermonem doctrinæ dignè proferre, aut aliquid boni operis rite agere poterunt. Vnde quoq; ipsi sancti doctores charismate diuino ad opus verbi se ordinatos agnoscentes, creaturā humanam temporaliter à deo cōditam, per prædictas species doni cælestis in fide & bona operatione confirmant: & deprecatio illorum cum bonis actibus virtutum acceptabilis erit deo, quoniam animas suas dederunt pro fratribus suis secundum præceptum legis altissimi: qui in euangelio discipulis suis ait: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. maiorē hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam quis ponat pro amicis suis. Quantum autem diuina sapientia excellat humanæ sapientiæ, sequens sermo ostendit.

CAPVT

XVII.

Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis vacabit. narrationem virorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simul introibit. occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur. Et in medio magna-

1. Cor. 12. a

Ioan. 13. d

torum ministrabit, & in conspectu præsidis apparebit, & in terram alienarū gentium pertransiet. Bona enim & mala in hominibus tentauit. Exquirat enim homo Ecclesiasticus, & diligentius discet sapientiam patriarcharum & prophetarum, & ad scripta eorum meditanda vacat: narrationem virorū nominatorum, hoc est apostolorum & euangelistarum recte credendo & bene operando conseruat: In parabolis quoque euangelicis diligenter scrutando versatur, & mysticum sensum in sententijs diuinis exquirens, latentem allegoriam in historica narratione inuestigat, vt sciat quid luculentus sermo iuxta moralitatem & fidei regulam vtilitatis habeat, quid ve iuxta allegoriam & anagogen spiritualiter accipiendum insinuet. hic ergo in medio magnatorum ministrabit, cum inter catholicos doctores disciplinabiliter conuersatur, & in ecclesiasticis officijs strenue ministrat. & hoc vt non laudem humanā appetat facit, sed vt coram oculis interni inspectoris, qui præsidet celo & terræ, & dominatur omnium creaturarum, placeat. Nam & iste cum bene eruditus in lingua diuina per magistrorum catholicorum sollertiam fuerit, & ecclesiastica disciplina sufficienter instructus, doctoris officium accipit, & alienis gentibus, quæ utiq; alienæ à veri Israel fide fuerunt, & religione pertransiens prædicat verbum dei, & tentado probat vbi sanæ fidei possit introducere veritatem, & vbi deuotum auditorem inueniat, vbi ve ingratum & contemptorem.

CAPVT

XVIII.

Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dominum qui fecit illum, & in conspectu altissimi deprecabitur. Aperiet os suum in oratione, & pro delictis suis deprecabitur. Mores & vitam boni doctoris luculenter sapientia explicat, qui catholicæ fidei regulam seruans tam verbo quam etiā exemplo præcepta domini sine cessatione prædicat. Tradit ergo cor suum ad vigilandum diluculo ad dominum. Ille qui corporis segnitiam à se repellit, & initium atq; perfectionem omnium actuum suorum domino commendat. quatinus ipse eius intentionem verba & totam conuersationem secundum voluntatem suam dirigat: hoc quippe oratione pura assidue deprecatur, vt clementissimus iudex concedat sibi veniam delictorum & bonorum operum magnificentiam tribuat. Si enim dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum. Et ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ, & in oratione confitebitur domino. Et ipse diriget consilium eius, & disciplinam, & in absconditis suis consiliabitur. Ipse palam faciet disciplinam doctrinæ suæ, & in lege testamenti domini gloriabitur. Collaudabunt multi sapientiam eius, & vsq; in sæculum non delebitur. Non recedet memoria eius, & nomē eius requiratur à generatione in generationem. Dat dominus fidei suo oratori & diligenti cælestis sapientiæ exquisitori spiritum intelligentiæ, vt sciat quando & vbi & quomodo diuina eloquia proferre debeat: Ipseq; diriget consilium bonæ voluntatis & disciplinam rectæ conuersationis eius, & interna inspiratione illum consolatur ac roborat, vt diuinorum testamentorum præcepta inter aduersa mundi fiducialiter prædicare valeat. Vnde multi sapientiam doctrinæ illius laudant, & bonorum operum illius memoriam à generatione in generationem seruant. Hæc ergo gratia quia non alijs data est nisi doctoribus euangelij & gloriosioribus membris corporis Christi, quæ ab ipso capite per officium singulorum membrorum ministratur, sequens sententia testatur. Sapientiam eius enarrabunt gentes, & laudem eius nuntiabit ecclesia. Omnes ergo gentes imò in vniuersis gentibus prædicando pronuntiat ecclesia catho-

lica laudem Christi, quod idem filius dei qui est virtus & sapientia patris, totius sententiæ & prophetiæ atq; omnium bonarum virtutum author sit, & distributor gratiarum spiritualium, vnus & solus deus cum patre & spiritu sancto regnans per omne sæculum. Si permanserit nomen eius, relinquet plusquam mille: & si requieuerit, proderit illi. Hoc vult ostendere quod bonus doctor qui probabilis est actibus simul & doctrina, si vita longiore viuat multos lucretur, & plurimis fiat causa salutis. Si autem obierit, ad æternam requiem migrabit, vbi merces condigna meritis illius à iusto iudice recompensabitur. Vnde & doctor gentium de agonis sui certamine præmium certum sperans audenter ait: Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruauit. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Et alibi: Secundum expectationem & spem meam in nullo confundor, sed in omni fiducia sicut semper magnificabitur Christus in corpore meo siue per vitam siue per mortem. mihi autem viuere Christus est, & mori lucrum. Quod si viuere in carne hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro. Coartor autem è duobus, desiderium habens dissolui & cum Christo esse: multo enim melius, permanere autem in carne, magis necessarium est propter vos. Adhuc consiliabor vt enarrem, vt furor enim repletus sum in voce. Intelligens enim vir sanctus per incitationem spiritus sapientiam dei velle prioribus sermonibus adhuc plura addere, dicit se promptum animo aestuare & secum consiliari, vt ea quæ adhuc restant de mirabilibus dei enarret. Scilicet quomodo bonis bona, & malis mala secundum meritum operum suorum præuenient. Incitatq; auditores suos, vt bonorum operum fructum quamdiu viuant gignere non cessent, dicens: Obaudite me diuini fructus aquarum, & quasi rosæ plantatæ super riuum aquarum fructificate. Aquæ in scriptura sacra aliquando spiritum sanctum, aliquando scientiam sacram, aliquando scientiam prauam, aliquando tribulationem, aliquando autem defluentes populos, aliquando mentes fidem sequentium demonstrare solent. per aquam quippe sancti spiritus infusio designatur. Sicut in Euangelio dicitur: qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Vbi euangelista secutus adiunxit: Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Rursum per aquam sancta sapientia designatur, sicut dicitur: Aqua sapientiæ salutaris potauit eos. Per aquam quoque praua scientia appellari solet. Sicut apud Salomonem mulier quæ typum hæreseos tenet callidis suasionibus blanditur, dicens: Aquæ furtiue dulciores sunt. Aquarum ergo nomine nonnunquam solent tribulationes intelligi. Sicut per psalmistam dicitur: Saluum me fac deus, quoniã intrauerunt aquæ vsq; ad animam meam. Per aquam populi designantur, sicut per Ioannem dicitur: Aquæ vero sunt populi. Per aquam quoque non solum fluxus decurrentium populorum, sed etiam bonorum mentes prædicamenta fidei sequentium designantur. Sicut propheta ait: Beati qui seminatis super omnes aquas. Et per psalmistam dicitur: Vox domini super aquas. Hoc ergo in loco quid aquarum nomine nisi electorum corda designantur: quæ per intellectum sapientiæ auditum iam superne vocis acceperunt. Obaudite inquit me diuini fructus aquarum, & quasi rosæ plantatæ super riuum aquarum fructificate. ac si diceret, Attendite ad doctrinam meam per baptismum regeneratæ vberes mentes electorum, & fructum martyrij in discursu mortalis vitæ gignere non formidate. Quia odorem suauissimum & sacrificium acceptabile domino inde profertis. Vnde subiungitur: Quasi Libanus odorē suauitatis habete. Florete flores, quasi liliū date odorem, & frondete in gratiam, & collaudate canticum: & be-

2. Tim. 4. b

1. Philip. c.

Ioan. 7. f

Ibidem.

Ecclesi. 1. 5. a

Prou. 9. d

Psal. 68. a

Apoc. 17. d

Esa. 32. c.

Psal. 28. a

Pſal. 115. a. **nedicite deum in operibus suis.** Nam propheta passionem martyrii domino gratissimam esse agnoscens, in psalterio ait: *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.* Preciosa est in conspectu domini mors sanctorum eius. & quoniam sicut rosa martyrium, ita & lilium castitatem significat: ut ostendat utrunque nostro conditori acceptabilimum fore, dicit: *Florate flores quasi lilium. ac si patenter dicat: Date flores iocundissimos cum castitate cælestium virtutum, quarum odor & frondes spargantur per totum orbem ad exemplum animabus fidelium.* hoc est quippe laudare canticum & benedicere dominum in operibus suis, ut corde, ore, simul & opere pro bonis suis totus homo gratias suo referat conditori. **Date nomini eius magnificentiam, & confitemini illi in voce labiorum vestrorum.** Dat enim nomini domini magnificentiam, qui bene conuersans rite prædicat eius potentiam, ut illi qui rectam prædicatione eius audiunt, & bonos actus considerant, reddant pro hoc laudes domino, & condignas gratiarum actiones.

Matth. 5. b. **Iuxta illud dominicum præceptum: Sic inquit luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.** Hinc est & illud quod in dominica oratione oramus domino dicentes: *Sanctificetur nomen tuum.* ut eius sanctitatem & voce prædicemus, atque in bonis exemplis alijs demonstramus. Cæterum illis qui scelerata conuersatione & reprobis moribus deum in honorant, dicit scriptura: *Per vos enim nomen dei blasphematur inter gentes. Quorum quidem finis interitus, & gloria erit in confusione eorum qui terrena sapiunt. Sed quid sapientia fidelibus adhuc dicat, videamus.* In canticis labiorum & citharis, & sic dicetis in confessione opera domini vniuersa bona valde. Hoc est enim quod superius diximus: ut labijs & actibus dominum prædicemus.

Pſal. 32. a. **Proinde propheta in psalmo iustos ad laudandum deum exhortans dicit: Gaudete iusti in domino, rectos decet collaudatio.** Confitemini domino in cithara, in psalterio decem chordarum

Cithara qd. *psallite ei.* Cithara est lignei ventris in imo sita cocauitas. Quæ sursum chordarum fila transmittens sonis dulcissimis percussa proloquitur. Quæ ideo tale nomen accepit, quoniam cita iteratione percussit. Huic merito comparantur opera, quæ de terrenis rebus ad supernam gratiam porriguntur. Id est dum esuriens pasimus, dum nudum vestimus, dum ægrotum visitamus, & cætera. Quæ licet videantur carnalia, diuinitatis tamè amore peraguntur. Citharizamus quoque cum in passionibus nostris vel damnis securi ac læti dicimus: dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit ita factum est. Sit nomen domini benedictum. Psalterium vero decachordum est, quod ordine conuerso aluum citharæ in superioribus habet, unde ad inferiorem partem canora fila descendunt. Cui præcepta decalogi conuenienter aptantur, quia secundum formam instrumenti huius de supernis venientia domini iussa suscipimus: & considera quia solum est instrumentum musicum, quod pro excellentia sui decachordum dicatur. Non enim hoc de cithara vel de alijs huiusmodi instrumentis lectum esse meminimus. Decachordum vero psalterium (sicut veteres dixerunt) & illud nobis indicat sacramentum, ut referamus tria ad deum, quia trinitas est: Id est primum quod ait, *Non habebis deos alienos coram me.* Secundum, *non facies tibi sculptile.* Tertium, *non assumes tibi nomen dei tui in vacuum.* In qua coniungit & de sabbato. Septem vero quæ sequuntur ad dilectionem dixerunt proximi pertinere. Id est, *honora patrem tuum & matrem.* Non occides, non mæchaberis, non furtum facies, non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium, non concupisces domum proximi tui, nec desideres uxorem eius, & cætera. Sic totius decachordi psalterij virtus perfecta nobis &

Exod. 20. a
 Ibidem. &
 Leuit. 26. a.
 & Deuter.
 5. a
 Exod. 20. b
 Exo. 20. b. &
 Deut. 5. b

honorabilis indicatur. Psallimus quoque & decem chordis, quando in quinque sensibus carnalibus, & in quinque spiritualibus probabili nos conuersatione tractamus. Verum ista quæ dicimus non sunt extra nos posita, sicut in musica disciplina, in nobis est psalterium: imò ipsa organa nos sumus, quando ad similitudinem eorum per gratiam domini actuum nostrorum qualitate cantamus. Hoc autem & illo exemplo datur intelligi, ubi ait: *In me sunt deus vota, quæ reddam laudis tibi.* Quod enim iubet ut in confessione dicamus opera domini vniuersa bona valde: aut hoc vult iuxta historiam demonstrare, quod omnia opera domini quæ fecit ab initio à bono creatore, bona creata sunt. Iuxta illud quod scriptum est in Genesi: *Vidit dominus cuncta quæ fecit, & erant valde bona.* aut iuxta allegoriam, *Omnia quæ fecit deus pater per Christum in restauratione generis humani, vniuersa opera sunt bona.* valde quia ut Paulus testatur: *In ipso complacuit deo patri in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia quæ in cælis & quæ in terris sunt.* In quo etiam sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum eius qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ eius. Unde iustum est ut semper laudem ei sine cessatione & gloriam omni tempore dicamus. In verbo eius stetit aqua, sicut congeries: & in sermone oris eius, sicut exceptoria aquarum: quoniam in præcepto ipsius placatio fit: & non est minoratio in salute illius. Omnia enim opera sua per verbum suum, hoc est vniuentum filium deus pater fecit. Unde scriptum est: *Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.* In verbo enim eius stetit aqua sicut congeries, quando congregauit aquas in vnum, & apparuit arida, fecitque firmamentum in medio aquarum, & diuisit aquas ab aquis: nec extra ordinem suum relabi poterunt, sed iuxta modum suum locata consistunt, ritumque conseruant. Siue aliter, aqua stetit sicut congeries, quando in transitu filiorum Israel de Aegypto aquæ maris rubri diuisæ sunt. De quo scriptura narrat, quod aquæ eis essent quasi pro muro à dextris & à sinistris. Iuxta mysticum vero sensum, aquæ persecutionum, de quibus precatur propheta se saluari, dicens: *Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam.* Verbo domini cohercentur, nec ultra dispensationem eius procedere possunt. Quoniam creator omnium opem misericordiæ suæ fidelibus suis impendit, nec est inualida manus omnipotentis, quin liberationem & salutem conferat electis suis. Sunt enim in conspectu dei hi qui tribulant, & hi qui tribulantur. Nec quicquam eum latet. Unde & sequitur: *Opera omnis carnis coram illo, & non est quicquam absconditum ab oculis eius.* A sæculo & usque in sæculum respicit, & nihil est mirabile in conspectu eius. Præscientia ergo dei omnia antecedit: & quicquid temporaliter fit in mundo, ante omnia tempora coram eo præsens erat. Unde nihil nouum, neque mirabile in conspectu eius: quoniam omnia quæ fuerunt, & quæ sunt, atque quæ futura sunt, ipse vno intuitu comprehendit, & semper sibi præsentia consistunt. Unde & apostolus de vniuentum filio ita scripsit, dicens: *In Christo enim Iesu, non est in illo est & nõ, sed est in illo est.* & item: *Iesus inquit Christus heri & hodie: ipse in sæcula sæculorum.* Non est dicere, quid est hoc, aut quid est illud? omnia enim in tempore suo quærentur. Curiosos nos vetat esse, & ineptos scrutatores latentium rerum, quas nos nõ conuenit scire, & animi nostri intellectum adhuc latent. Cuncta enim in tempore suo manifestabuntur, scilicet quando iuxta Pauli sententiam venerit dominus, & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: huic simile est illud quod in Ecclesiaste scriptum est: *Ne temerè quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad*

Pſal. 55. c

Gene. 1. b.

Eph. 1. b

Pſal. 32. b

Exo. 14. d

Pſal. 68. a

2. Cor. 1. d

Hebr. 13. b

1. Cor. 4. a

Ecclesia. 5. a.

proferendum sermonem coram deo. Et item: cuncta fecit deus bona in tempore suo: & mundum tradidit disputationi eorum. Ut non inueniat homo opus quod operatus est deus ab initio usque ad finem. Cum enim omnia suo labantur tempore, & sit tempus destruendi, vel ædificandi, adquirendi, tacēdi, loquendi, & cætera, quæ dicta de temporū contrarietate sunt, frustra conamur extendi: & breues vitæ labores putamus perpetuos, nec contenti sumus secundum eam gelium malitia diei, nihilq; in crastinum cogitamus, deus enim omne quod fecit bonum est, quia vicissim iuxta dispositionem dei bonum vnumquodque opus. dedit quoque deus mundum ad inhabitandum hominibus, ut fruantur varietatibus temporum, & non quærant de causis rerum naturalium: quomodo creata sunt omnia, quare hoc vel illud ab initio mundi usque ad consummationem fecerit crescere, manere, mutari. Benedictio illius quasi fluius inundauit. & quomodo cataclismus aridam inebriauit, sic ira illius gentes, quæ non exquisierunt eum, hæreditabit. Benedictio ergo dei & gratiæ illius donum super timentes eum abundat, & tanquam fluius aquæ viuētis. De qua ipsa veritas ait: Qui biberit aquam quam ego do, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Largiter eos irrigat: ita ut illud in eis impleatur, de quo idem dominus ait: qui in me credit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. e contrario verò aquæ cælestis vindictæ illos suffocant, qui increduli eius dictis extiterunt, & legem eius non exquisierunt ut custodirent mandata eius. sicut in diebus Noe liberatis per arcam dei cultoribus, impij & increduli, qui viriditatem rectæ fidei & bonorum operum non habuerant, cataclismi inundatione perierunt.

Ioan. 4. b

Ioan. 7. c

Gene. 7. a

Quomodo conuertit aquas, & ficcata est terra, & viæ illius vijs illorum directæ sunt: sic peccatoribus offensiones in ira eius. Quomodo ergo post diluuij effusionem aquæ ibant euntes, & redeuntes, ut iterum appareret arida, & terra fructus suos germinaret: ita etiam post extinctionem impiorum, data est facultas electis dei, ut proferrent fructus bonorum operum. Quod autem dicit vias domini vijs illorum esse directas: ostendit retributiones illius secundum merita ipsorum esse dispensatas. Viæ enim domini sunt iudicia eius: viæ autem hominum, opera illorum. Vnde dominus (qui iustus est in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis, & reddit unicuique secundum opera sua) custodit omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet. Vnde & sequitur:

Psal. 98. a

Roma. 2. a

Matth. 25. c

Bona bonis creata sunt ab initio: sic nequissimis bona & mala. Bona quippe vitæ æternæ præparata sunt bonis ab initio. Vnde dominus dicitur est in iudicio his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. nequissimis verò bona & mala. Bona quippe, si se conuerterint à peccatis suis, & egerint pœnitentiam. Mala autem, si perseuerauerint in errore & delictis suis, & pœnitentiam agere neglexerint, quibus iudex iustissimus terribiliter dicit in extremo examine: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. sicque ibunt impij in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam.

Matth. 25. d

CAPVT

XIX.

Nitium necessariæ rei in vita hominum aqua, ignis, & ferrum, & sal, lac, & panis similaginis, & mel & botrus vuæ, oleum, & vestimētum. Hæc omnia sanctis in bonum: sic & impijs & peccatoribus in mala conuertentur. Narrat sapientia humanæ vitæ initia, pandens necessariorum rerū instrumenta, ut comescat humanos animos à luxu mundi, & illicitarum rerum

cōcupiscentia. Aquæ enim & ignis elemētis maxime corporalis vita nutritur: & ferri materies ad instrumentū diuersarum artium tributa est: sic & sal ad cōdiendos cibos, ad comescendam putredinem prouidentia diuina collocatum est. Ita quoq; & ante diluuium fructu terræ, & naturali cibo vescebantur homines. nondum quoq; illis carniū esu concessio. Sed quia ipsæ res omnes bonæ à bono creatore ad vsum hominum creatæ sunt: illi qui eis temperate vtuntur, & secundum mandata viuētes, in omnibus discretionem habere contendunt: ipsis nimirum res bonæ ad futura bona adipiscenda adminiculo fiunt. Illis autem qui illecebris sæculi deseruiunt, & bonarum rerum nequissimum vsum habent pœnæ futuræ eis præparatio fit: eo quod bonis præsentibus illicite abutentes futura bona quærere neglexerunt. Sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt. & in furore suo confirmauerunt tormenta sua.

De malignis spiritibus dicit, quos bonus creator bonos in initio creauit. sed ipsi propter superbiam suam (cuius fuerunt idem primi inuentores) de cælesti gaudio in miseriam maximam corruerunt. postquam autem homo à deo conditus per diaboli suggestionem seductus est, iuste in eius potestatem traditus est, quia domini sui mandata transgrediens, inimici nefandi peruersis suasionibus consensit. & ita deus omnipotens (qui est summe bonus, imò summum bonum, vniuersorum ordinator optimus) homines superbientes sub dominio superbiorum angelorum subegit: ut ab ipsis correpti discerent, quantum distat inter veri & pūssimi domini, & inter tyranni crudelissimi seruitutem. ipsi vero dæmones & tortores hominum atrocissimi in furore suo confirmant tormenta sua. qui in futuro iudicio pro nequitia propria & humani generis seductione, supplicia subibunt æterna: sed quoniam illi in nouissimo tempore maxime humano generi infesti erunt, & eius interitum tunc præcipue meditabuntur quando soluetur satanas de carcere suo, & exibat ut seducat gentes. quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog & Magog, & congregabit eos in prælium, quādōq; reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus aut quod colitur, ita ut in templo dei se deat ostendens se tanquam ipse sit deus, vir deo deditus hoc prophetico more prænuntiat, dicens: In tempore consummationis effudent virtutem, & furorem eius qui fecit illos confundent. Tunc enim secundum euangelicam attestacionem, erunt dies illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit deus usque nunc, neq; fient: & nisi breuiasset dominus dies, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos quos elegit breuiabit dies. & bene dicitur, Et furorem eius qui fecit illos confundent: quia in iniquitatibus suis & in inimicitia quam contra ecclesiam Christi habent, cælestem in se vindictam prouocare non timent.

Matth. 24. b

F I N I S.

Liber nonus.

CAPVT

I.

Lignis grando fames & mors, omnia hæc ad vindictam creata sunt. Bestiarum dentes, & scorpiones, & serpentes, & romphæa vindicans in exterminium impijs. In mandatis eius epulabuntur, & super terrâ in necessitate præparabuntur, & in temporibus suis nõ præterient verbum. Quando enim homo à deo creatus, subditus creatori suo parebat, nihil aduersitatis sustinebat, sed omnia illi prospere veniebant, cunctaq; animantia terræ sub sua dominatione tenebat. Cum autem superbiendo præceptum creatoris sui transgrediebatur, de felicitate paradisi eiectus, in hanc conuallem lacrymarum decidit, ubi diuersis calumnijs agitabatur. ibi enim laborando sterilem terram habebat, quæ pro frumento spinas & tribulos germinauit: ipsiq; elementis vapulabat. Vnde famis necessitatem passus egritudinib; affectus, tandem mortis damnum suscipiebat. Similiter & animantia atq; reptilia terræ, quæ prius sub eo mitia & mansueta fuerunt, post peccati commissum in contrarietatem & noxietatem illi vertebantur. quia romphæa cælestis vindictæ in impijs diuinum iudicium exercebat. Quod autem dicitur, in mandatis eius epulabuntur, & in necessitate præparabuntur: insinuat quoddam iuxta supernam sententiam immissa vltio peccatores tempore opportuno deuastat: cui simile est illud quod in cantico Deuteronomij ex diuina persona prolatum legitur: *excuciam velut fulgur gladium meum, & aget iudicium manus mea, & retribuam iudicium inimicis & his qui oderunt me reddam, inebriabo sagittas meas in sanguine, & gladius meus manducabit carnes. à sanguine vulneratorum, à captiuitate, à capite principum inimicorum.* Propterea ab initio confirmatus & consiliatus sum, & cogitavi, & scripta dimisi. Hæc quidem sententia ad superiora respicit ubi scriptum est, non est dicere, quid est hoc, aut quid est illud? omnia enim in tempore suo quaeruntur. vidit enim sapiens vir incomprehensibilia dei iudicia esse, & inuestigabiles vias eius: & non ausus est temere aliquid loquendo aut scribendo de eis proferre, sed temperate de operibus dei magnificis disputans causam & modum diuino consilio atque decreto manifestum dimisit. Vnde subiungitur: *Omnia opera domini bona, & omne opus hora sua subministrabit. nõ est dicere, hoc illo nequius est: omnia enim in tempore suo comprobabuntur.* Huic loco concinnum est quod in Ecclesiaste legitur: *Ne dicas, quid putas causæ est, cum priora tæpora meliora fuere quàm nunc sunt? stulta est enim huiusmodi interrogatio: vnde nec vetus sæculum præfenti præferendum est. quia vnus vtriusq; conditor est deus. Virtutes, bonos viuenti faciunt dies: vitia, malos. ne dicas ergo meliores fuisse dies sub Moysse & sub Christo quàm modo sunt. nam & illo tempore plures fuerunt increduli, & dies eorum mali facti sunt: & nunc credentes multi recipiuntur. de quibus saluator ait: Beati qui me non viderunt & crediderunt. Omnia enim opera dei sunt bona. & sub dispensatione conditoris sui consistunt vniuersa, ac ideo de iudicijs dei mirabilibus potius silendum est homini, quàm loqui: quia sub eius regimine ordo discurret totius sæculi. Et nunc in omni corde*

Deut. 32. f

Eccli. 39. c

Ecclesia. 7. b

Ioan. 20. g

& ore collaudate & benedicite nomen domini. Hoc enim vnicum consilium nobis datur, vt videntes mirabilia dei, & opera eius magnifica, non incaute ea discutere præsumamus. Sed magis creatorem optimum corde, ore, & opere laudemus, benedicamus, atque glorificemus. quia ipse solus est quem toto corde, tota anima, tota virtute diligere iubemur: & cuius præcepta seruare, in eiusque seruitio quotidie consistere debemus. quatinus à bono domino vt viles: serui in furore iudicij pro recta fide & bono opere coronemur.

Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam; à die exirus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium. Hoc est quod alibi scriptum est: *Homo ad laborem nascitur.*

Iob. 5. b

occupatio ergo magna creata est omnibus hominibus: quia protoplastus humani generis parens, ita à deo conditus est, vt vtili operationi insisteret, sed tamen sine afflictione aliqua atque labore. Vnde in Genesi legitur: *Tulit ergo dominus deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. postquam autem in præuaricationis culpam decidit: mox iusto dei iudicio de felicitate paradisi eiectus, in hanc conuallem miseriarum deuolutus est: ubi ipse & progenies eius quotidie cum labore operans, laboris sui fructum vix atque difficile inueniret: & merito, vt qui noluit præceptum cum felicitate seruare, pœnam inobedienciæ simul cum labore suslineret. dicente ad eum domino: Maledicta*

Gene. 2. b

Gene. 3. c

terra in opere tuo. in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. in sudore vultus tui vesceris panem, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. quia puluis es, & in puluerem reuertèris. Vnde bene dicitur, iugum graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum positum esse, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium. hoc est, ab exordio natiuitatis humanæ, quando eum genitrix in doloribus & ærumnis peperit, vsque in diem defunitionis, quando in terram quæ est mater omnium mortalium mortua caro sepelietur. huic ergo loco simile est illud quod in Iob scriptum est: *militia est vita hominum super terram. siue vt alia translatio habet, tentatio est vita hominum super terram. quietus homo possidere carnem potuit. si bene ab auctore conditus possidere voluisset. cumque se erigere contra conditorem studuit; in semetipso protinus carnis contumeliam inuenit. sed quia cum culpa simul ab origine etiam pœna propagatur, incerto infirmitatis vitio nascimur: & quasi nobiscum hostem deducimus, quem cum labore superemus, ipsa ergo hominis vita tentatio est: cui ex semetipsa nascitur vnde perimatur. quæ etsi semper ex virtute succiderit, quod ex infirmitate generat: semper tamen ex infirmitate generat, quod ex virtute succidat. sic itaque humana vita tentatio est, vt etsi iam ab iniquitatis perpetracione compescitur, in ipsis tamen bonis operibus, modo malorum memoria, modo seductionis caligine, modo intentionis suæ interruptione fuscetur.*

Iob. 7. a

Cogitationes eorum & timores cordis, adinuentio expectationis, & dies definitionis. Nunc incipit enumerare quæ mortales mala propter peccata sua sustineant: hoc est sollicitudines varias mentis, & timores cordis, adinventiones diuersæ operationis: quibus in diebus expectationis (quia mortem expectant) affligantur, & ad vltimum in die definitionis sententiam certam iudicis pro meritis suis accipiant. & quia iustus iudex personam cuiuslibet non accipit, sed omnes secundum æquitatem iudicij sui iudicat; sequens sententia probat. Et residentes super sedem gloriosam, vsque ad humiliatum in terrâ & cinere: ab eo qui vtitur hyacintho & portat coronam, vsque ad eum

qui cooperitur lino crudo. Furor, zelus, tumultus, fluctuatio, & timor mortis, iracundia perseverans, & contentio. Deus enim personam hominis non accipit, quoniam dominus iustus iudex est, & non est apud illum gloria personæ, nec accipit personam in paupere, sed reddit unicuique secundum opera sua. furor enim & zelus, ostenditur in vindicta, quando peccatores pro delictis suis cruciabantur in pœna: ubi tumultus est & fluctuatio, quia nullus ordo sed perpetuus horror ibi inhabitat, ubi timor mortis est, & iracundia perseverans, & contentio. Verè ibi timor est mortis, ubi continuum incendium est gehennæ ignis. iracundia perseverat & contentio: quoniam nulla pax ibi est, & nulla doloris mitigatio. Esaias propheta de reprobis & de supplicio mancipatis, longe ante prædixit: Vermes eorum non moriuntur, & ignis eorum non exstinguitur: & erunt eis ad satietatem visionis omni carni. quid enim horribilius dici, quid cogitari potest, quam damnationis vulnera suscipere, & dolores vulnerum nunquam finire? in huius vitæ tormentis timor dolorem habet, dolor timorem non habet. quia nequaquam mentem metus cruciat, cum pati iam cœperit quod metuebat. Inferni ignibus reprobi traditi, & in suppliciis dolorem sentiunt, & in doloribus angustia pulsante semper pauore feriuntur: ut quod timent tollerent, & rursum quod tolerant sine cessatione pertimescant. hic flamma quæ succendit, illuminat: illic ignis qui cruciat, obscurat. hic metus amittitur, cum tolerari iam cœperit quod timebatur: illic & dolor dilaniat, & pavor angustat.

Et in tempore refectionis in cubile, somnus mortis immutat scientiam eius. modicum tanquam nihil in requie.

Tempus refectionis, dicit tempus remunerationis, quando corpore condito in cubili sepulchri, anima locis pœnalibus pro peccatis suis deputatur. Tunc somnus mortis immutat scientiam eius, quia longe aliter tunc sentit de actibus suis quam ante in hac vita sentiebat: quia tunc omnia manifestabuntur, quæ prius fuerunt occulta: atque à malignis spiritibus ei in memoriam reducuntur, quæ hic negligebantur, aut obliuioni tradebantur. Tunc enim impletur quod saluator ad Hierusalem de subuersione flendo prædixerat: Venient (inquit) dies in te, & circumdabunt te undique inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram consternent te, & filios tuos qui in te sunt: maligni quippe spiritus undique animam angustant, quando ei non solum operis, verum etiam locutionis atque insuper cogitationis iniquitates replicant. Ut quæ prius se permulta dilatauit in scelere, ad extremum de omnibus angustetur in retributione. Tunc anima per cogitationem reatus sui ad terram consternitur, cum caro (quam vitam suam eredit) redire ad puluerem vigetur. Tunc in morte filii illius cadunt, cum cogitationes illicitæ (quæ modo ex illa prodeunt) in extrema vitæ ultione dissipantur. Tunc modicum tanquam nihil est in requie, quia licet caro mortua & insensibilis à doloribus ad tempus requiescere videatur in terra, anima tamen viuens ante iudicii diem sentit dolorem, & in die resurrectionis ipsum corpus per quod peccauit immortale recipiens, in pœnas viuet sempiternas. Horrendo igitur modo erit tunc reprobis dolor cum formidine, flamma cum obscuritate, si sic videlicet à damnatis sentiri pondus summæ æquitatis debet. Ut quia à voluntate conditoris nequaquam sunt veriti discrepare dum viuerent, in eorum quandoque interitu ipsa à suis qualitatibus etiam tormenta discordent, quatinus quo se impugnent cruciatus augeant. Et cū varie prodeant, multipliciter sentiantur, quia inferni supplicia in se demersos & ultra vires cruciant, & in eis vitæ subsidium ex-

tingentes seruant: ut sic vitam terminus puniat, quatinus semper sine termino cruciatus viuat. quia & ad finem per tormenta properat, & sine fine deficiens durat. inferni supplicij peccatoribus deditis, fit miseris mors sine morte, finis sine fine, defunctus sine defunctu. quia & mors viuat, & finis semper incipit, & deficere defectus nescit. & mors perimit, & non exstinguit: dolor cruciat, sed nullatenus pauorem fugat. flamma comburit, sed nequaquam tenebras decutit: quantum per notitiam præsentis vitæ colligitur, supplicia ordinem non habent, quia non suam per omnia qualitatem tenent. Quamuis illic ignis. & ad consolationem non lucet, tamen ut magis torqueat, ad aliquid lucet: sequaces quoque suos secum in tormenta reprobi flamma illustrante visuri sunt, quorum amore deliquerunt. quatinus qui eorum vitam carnaliter contra præcepta conditoris amauerant, ipsorum quoque eos interitus in augmentum suæ damnationis affligat. Quod & euangelio testante colligimus, in quo (Veritate nuntiante) diues ille, quem contigit ad æterni incendij tormenta descendere, quinque fratrum meminisse describitur. qui Abraham petit ut ad eorum eruditionem Lazarum mitteret, ne illuc eos quandoque venientes par pœna cruciaret: qui igitur ad doloris sui cumulum propinquorum absentium meminit, constat proculdubio quia ad augmentum supplicij paulopost potuit etiam præsentis videre. & hæc unde peccantibus talia veniant manifestatur, cum subditur:

Et ab eo in somnis quasi in die respectus. conturbatus est in visu cordis sui, tanquam qui euaserit in die belli. In tempore salutis suæ exsurrexit, & admirans ad nullum timorem, cum omni carne ab homine vsque ad pecus. Et super peccatores septuplum. Ideo enim mali cruciabantur in pœna gehennæ, quia in tempore sibi indulto non præuidebant, ut peccare desinerent, & bonis operibus insisterent. Aestimauerunt enim per prosperitatem mundi, quasi per somnum delusi, quod tempus pacis esset, & non dies belli. Cum ad hoc tantum spatium temporalis vitæ homini concedatur, ut per bonum certamen peruenire festinet ad præmium vitæ æternæ. In tempore ergo salutis suæ, de quo Paulus ait: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, exsurrexit, hoc est, non ad bene operandum se leuauit, sed in superbiam se erexit: ut cupiditate terrenarum rerum æstuans, sine ullo timore dei contra omnem conditionem hominum confingeret, scilicet contra nobiles & ignobiles, contra infirmos & potentes, contra diuites & pauperes, contra viros & fœminas. ut siue per dolum, siue per violentiam quæcunque posset, ab eis auferret, sibi que vindicaret. Unde super taliter peccantes septupla, hoc est plena & perfecta venit vindicta. ut qui tempore vitæ corporalis, quod septenario dierum numero discurrit, peccare non cessauerunt, sine ullo fine & absque ulla requie in tormentis crucientur. Unde & subiungitur: Ad hæc mors, sanguis, contentio, & romphæa, oppressiones, fames, & contritio, & flagella: super iniquos creata sunt hæc omnia, & propter illos factus est cataclysmus.

Propter peccati enim commissum ad vindictam homini à iusto iudice pœna multiplex deputata est: ut per hanc correptus de perpetratis malis pœnitentiam ageret, & de cætero caueret ne in similem ruinam incideret: sed ille non emendare studuit culpam, quin potius augere. quapropter ob multa eius peccata & scelera nefanda factum est, ut iustus arbiter diluuium toti infunderet orbi, deleteretque hominem, quem creauit, de superficie terræ: nisi tantum octo animas, quæ ad reparationem generis in arca seruabantur. Unde scri-

Iob. 10. d

Esa. 66. g

Luc. 19. g

Luc. 16. f

2. Cor. 6. a

Gene. 6. b ptum est: Videns dominus quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore: poenituit eum quod hominem fecisset in terra, & tactus dolore cordis intrinsecus: Delebo (inquit) hominem quem creavi, a facie terrae, ab homine vsque ad animantia, a reptili vsque ad volucres caeli: poenitet enim me fecisse eos. sed ad comparationem futurae poenae paruum est omne quod in praesenti homo patitur: quia tormenta praesentia finem habent, futura autem nullo termino finiuntur.

Cap. 1. b Omnia enim quae de terra sunt, in terram conuertentur. Et aquae omnes in mare conuertentur. Huic simile est illud quod in Ecclesiaste legitur: Omnes torrentes vadunt in mare, & mare non adimpletur. ad locum de quo torrentes exeunt, illuc ipsi reuertuntur vt iterum fluant. Hebraei sub torrentium & maris nomine per metaphoram de hominibus significari arbitrantur: quod in terram vnde sumpti sunt redeant, & torrentes vocentur non flumina, eo quod cito infunditur, nec tamen impletur terra multitudine mortuorum. porro si ad altiora conscendamus, recte currentes aquae in mare, vnde & substiterunt reuertentur. & nisi fallor absque additamento nusquam torrens in bonam partem legitur: mare autem insatiabile, quomodo & in Prouerbis filiae sanguisugae. Vnde dicitur, mare non adimpletur. Omne munus & iniquitas delebitur, & fides in saeculum stabit. Omnis videlicet quaeustus pecuniarum, qui per auaritiam colligitur, simul cum possessore suo de praesenti vita interiet, & rapacitas eius finem habet, sed sceleris illius poena perseuerat perpetua. Fides autem sanctorum quae per dilectionem operatur, & misericordiae iura custodit, seruatoris sui vitam in remuneratione aeternae beatitudinis stabilit ac luce firmat perpetua. Substantiae iniquorum sicut fluius siccabuntur, & sicut tonitruum magnum in pluuia manabunt. In aperiendo manus suas laetabitur. Sic praeuaricatores in consummatione tabescent.

Psal. 9. b Iniquorum ergo thesaurus sicut inopportune & indiscrete colligitur, ita valide & velociter dissipatur: qui ad tonitruum similitudinem in impetu auaritiae tempestatem facit, sed cito in ipso tumultu fatiscit. Vnde scriptum est: Inimici defecerunt framea in finem, & ciuitates eorum destruxisti. perijt memoria eorum cum sonitu. gaudent quippe ad tempus in prosperitate mundana, cum aperiunt manus suas vt rapiant aliena. sed quia praeuaricati sunt dei praecipuum, quo ait: non concupisces rem proximi tui. in consummatione tabescent, quando vacui bonis operibus pro peccatis suis demergentur in infernum.

Exod. 20. c
Deuter. 5. c
& 7. d Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, & radices immundae super cacumen petrae sonant. Super omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis ante omne foenum euellentur. Iuxta historiam ergo saepe videmus progeniem impiorum cito cessaturam, & non diuturno progredi successu: & ibi maxime, vbi filij imitantur parentum suorum iniquitatem. Spiritualiter vero nepotes impiorum non multiplicant ramos, quando opera peccatorum mercedis supernae non adquirunt fructum, sed poenarum gehennae merentur interitum. in petroso ergo loco, hoc est in durtia cordis sui, vbi multam terram bonae deuotionis & perseuerantiae non habent, quo possint bonorum operum acceptabilem ferre fructum, copuncti temporaliter aliquam similitudinem virtutum incipiendo ostendunt, sed radice firmam perseuerantiae non habent: quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Inchoant enim germinare, quasi iuxta aquam plantata sint: sed fluctuante tentationis tempestate, atque exorto persecutionis aestu, subito arescunt, atque ante omne foenum euellentur. sunt enim sicut sa-

Luc. 8. b

num aedificiorum, quod prius quam euellatur arescit. vnde de talibus in Hieremia propheta scriptum est: Maledictus homo qui confidit in hominem, & ponit carnem brachium suum, & a domino recedit cor eius. erit enim quasi myrica in deserto, & non videbit cum venerit bonum, sed habitabit in siccitate in deserto, & in terra saluginis & inhabitabili. e contrario vero quid de bonis & sanctis viris dixerit audiamus: Beatus vir qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius: & erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit aestus: & erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum. vnde & sequitur.

Hier. 17. b Gratia sicut paradysus in benedictionibus, & misericordia in saecula permanet. Gratia ergo dei quae superabundat in fidelibus & electis dei, sicut paradysus fructificat diuersas species virtutum. vnde misericordia quae pro recta fide & sancta conuersatione merentur, in saecula permanet: quia vitam aeternam in caelesti regno, pro bonis meritis accipient. Beati enim misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur. Vita sibi sufficientis operarij indulcabitur, & in ea inueniet thesaurum. Recte quoque sufficientis operarij vita dicitur sibi indulcari, quia pro bono & vtili labore merces sibi recompensabitur aeterna, & thesaurum caelestis remunerationis inueniet, vbi gaudio & dulcedine fructur perpetua. huic simile est illud, quod in Prouerbis dicitur: Dulcis est somnus operanti, siue parum siue multum manducet: e contrario vero de otiosis scriptum est: Desideria occidunt pigrum: noluerunt enim quicquam manus eius operari. & item: omnis piger semper in egestate erit.

Matth. 5. a
Ecclesia. 5. c
Prou. 21. d
Prou. 21. a Fili aedificatio ciuitatis confirmauit nomen: & super haec mulier immaculata computatur. Constructio quippe bonorum operum confirmat nomen Christianum, quia ille vere Christianum se esse probat, qui Christi mandata recte credendo & bene operando seruat: & super haec mulier immaculata, hoc est anima munda, sancta, & incoquinata computatur. Praecipuum ergo & supremum in meritis electorum virginitas habet praemium. quae & angelis sociatur in caelis, & agnum sequitur quocumque ierit.

Apoc. 14. a Vinum & musica laetificant cor: & super vtraque dilectio sapientiae. Tibia & psalterium suauem faciunt melodiam: & super vtraque lingua suauis. Vinum & ars musica cum instrumentis suis per vocis sonoritatem naturaliter demulcent & mouent humanum animum: sed dilectio sapientiae, & lingua suauiter docens, multo plus confortat cordis intellectum. Aliter, euangelica doctrina & sensus spiritualis, multo melior est austeritate legali & historica traditione veteris testamenti: quam Iudaei carnaliter sentientes secuti sunt. vnde dicit sponsa in cantico canticorum de sponso: Osculetur me osculis oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino: fragrantia vnguentis optimis. Vinum quippe feruorem scientiae legalis, vbera vero dicit rudimenta euangelicae fidei. De quibus ait Paulus: Lac vobis potum dedi non escam. & iterum: Non enim iudicauit me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Vbera ergo sponsi meliora sunt vino. quia rudimenta noui testamenti quoscumque ex aqua & spiritu regenerant, mox vitae caelestis introitu aptos reddunt. quod longa legis observatio nequam facere valebat: nec in his quidem qui gustu supernae suauitatis accensi veraciter dicere deo poterant: & poculum tuum inebrians quam praeclearum est? probante apostolo, qui dicit: Nihil enim ad perfectum adduxit lex: si autem vbera Christi, id est, primordia dominicae fidei meliora sunt vino legis: quanto magis vinum Christi, id est perfectio doctrinae.

p. iij.

nae euangelicae cunctis legalibus ceremonijs praestat? si sacramenta incarnationis eius ad vitam mittunt, quantum diuinitatis eius agnitio, quantum visio glorificat? unguenta optima, sunt dona spiritus sancti: quibus uerba Christi fragrant, quia doctores sancti, ministri uidelicet lactis euangelici, per unctiōem spiritus in virtutum amore proficiunt: Et quidem bona erant unguenta, quibus prophetae & sacerdotes uisibiliter ungebantur in lege, sed optima sunt illa unguenta, quibus apostoli sunt, apostolorumque successores inuisibiliter uncti. De quibus ait Paulus: Et qui unxit nos deus, & qui signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris: & apostolus Ioannes, & vos unctiōem quam accepistis ab eo, in uobis maneat. & non necesse habetis, ut aliquis doceat uos. Sed sicut unctio eius docet uos de omnibus: item unguentis fragrant optimis, cum opinionem bonae suae operationis uel praedicationis longe lateque profundunt, sicut ipsi aiunt: Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem ueritatis suae manifestat per nos in omni loco. ad hoc autem respiciunt illa quae in eodem capitulo subsequuntur. Gratiam & speciem desiderauit oculus tuus, & super hoc uirides sationes. Amicus & sodalis in tempore conuenientes. Et super utrosque mulier cum uiro. Fratres in adiutorium in tempore tribulationis, & super eos misericordia liberabit. Aurum, & argentum constituet pedem, & super utrumque consilium beneplacitum. Facultates & uictus exaltant cor, & super haec timor domini. Non est in timore domini minoratio, & non est in eo inquirere adiutorium. Timor domini sicut paradysus benedictionis, & super omnem gloriam operauerunt illi. Gratiam & speciem superant uirides sationes, cum ornatum templi & culturae diuersitatem ceremoniarumque & festiuitatum obseruantiam quam prior populus sub lege habuit, euangelij praedicatione in toto orbe terrarum seminata fide gentium, & bonorum operum uiriditate excellit. super amicum & sodalem in tempore conuenientes: mulier cum uiro bene concordans exsuperat, quando societas Christi & ecclesiae omnem sodalitatē priorum patrum multipliciter praecedat. fratris adiutorium in tempore tribulationis vincit misericordia liberationis, cum maior sit misericordia redemptionis nostrae per gratiam domini nostri Iesu Christi collata qua humano generi per passionem suam consuluit, quam tota solatia parentum, qui humanum casum uidentes condolere potuerunt, sed adiuuare non praualuerunt. Aurum & argentum & diuitiae datae a domino tempore legis roborauerunt corda antiquorum, qui pro bonis terrenis domino militauerunt, quibus in ipsa lege dictum est: si uolueritis, & obaudieritis, bona terrae comedetis, sed super omnes facultates atque delicias praecellit timor domini, & uoluntaria paupertas ecclesiae Christi, quae renūtians mundo & uoluptatibus eius pro caelesti regno quotidie certat, & seruit deo. Beati enim pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum caelorum. Non est ergo in timore domini minoratio uirtutum, nec est in eo inquirere adiutorium terrenum. quia timor domini sicut paradysus benedictionis est timentibus deum, & super omnem pompam terrenam operit illos gloria caelestis. Unde per prophetam dicitur: Timete dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. Diuites egerunt & esurierunt, inquirentes autem dominum non deficient omni bono. Et in euangelio ipsa ueritas discipulis ait: Nolite solliciti esse quid manducetis, aut quid bibatis, aut quo cooperiamini. scit enim pater uester caelestis quia bis omnibus indigetis. quaerite autem primum regnum dei & iustitiam eius, & haec omnia adicientur uobis.

2. Cor. 1. c

2. Cor. 2. c

Psal. 33. a

Matth. 6. d

CAPVT

II.

Alli, in tempore uitae tuae ne indigeas: melius est enim mori, quam indigere. Admonet nos sapientia, ne per otiositatem perdamus tempus nobis indultum, sed magis laboremus recte credendo, intente legem dei meditando atque bene operando. Ut hic habeamus opes uirtutum, & in futuro uitam aeternam. melius est enim a praesenti uita cito decedere, quam hic diu inutiliter uiuere, quia otiositas diuturni temporis maiorem in tormentis habebit uindictam. huic sententiae simile est illud, quod in euangelio scriptum est: Qui scandalizauerit unum de his pusillis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria collo eius, & demergatur in profundum maris. expedit autem ei dicit: quia multo uilius est innoxium poena quamuis atrocissima, temporalis tamen, uitam finire corpoream, quam laedendo fratrem mortem animae mereri perpetuam. Vir respiciens in mentem alienam, non est uita eius in cogitatione uictus: Alit enim animam suam cibis alienis. Stultum est ergo, ut quilibet semetipsum in bona operatione exercere negligat, & de alieno labore sibi mercedem quaerat. Cum iustus iudex unicuique reddat secundum opera sua. Unde in Euangelio stultae uirgines, quae uasa sua uacua gestabant, & a prudentibus oleum medicabant, dicentes: Date nobis de oleo uestro, quia lampades nostrae extinguuntur: tale ab eis accipiebant responsum, ne forte non sufficiat nobis & uobis, ite potius ad uendentes, & emite uobis. Dum autem irent emere, uenit sponsus, & quae paratae erant intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Nec iam ultra intrandi facultas illis dabatur, quae paratae ad nuptias cum ceteris non inueniebantur. Vir autem disciplinatus & eruditus custodiet se. Custodiet itaque se ne otiosus sit tempore opportuno, in quo licet operari, ne dum tempus praeterit, inopia consumatur: sed magis pro bonis actibus multiplici mercede ditetur. sicut seruus ille euangelicus, qui a domino suo quinque talenta accepit, dum negotiando eius pecuniam multiplicauit, mercedem ab eo copiosam suscepit: qui autem otiosus talentum sibi commissum seruauit, in tempore retributionis pro otiositate sua a domino poenas soluit. Unde & sequitur: In ore impudētis condulcabitur inopia, & in ventre eius ignis ardebit. Cui enim modo placet magis desideria otio torpere, quam uerbo doctrinae proximis prodesse: in futura poena ardens etiam poenitentiae doloribus in animo aestuante sine remedio cruciabitur. O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantijs suis, uiro quieto, & cuius uiae directae sunt in hominibus, & adhuc ualenti accipere cibum! Qui prospere huius mundi & diuitiarum quaestu innititur, mors carnis quae corporalis uitae terminus est amara illi esse uidetur, quia uitae futurae gaudia amare nescit, sed quoniam mundus transit & concupiscentia eius, omnes qui diligunt illum, in defectu eius plangent. Unde in Apocalypsi post subuersionem spiritualis Babyloniae scriptum est, quod plangerent super illam omnes reges terrae, qui cum illa fornicati sunt, & in delicijs uixerunt, dicentes: Vae uae ciuitas magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habent naues in mari, de pretijs eius: quoniam una hora desolata est. Ceterum quid de pauperibus Christi & haeredibus saeculi uenturi sequatur, audiamus: O mors quam bonum est iudicium tuum homini indigenti: & qui minoratur uiribus, defecto aetate: & cui de omnibus cura est: & incredibili qui perdit sapientiam! Bonum est ergo cultoribus Christi iudicium mortis praesentis: quoniam per ipsum transeunt ad uitam aeternam, qui pauperes sunt & indigentes in rebus terrenis, cum omnia sua dereliquerunt propter Christum, minorantur uiribus, quoniam humiliter sentientes, non de uiribus proprijs, sed

Matth. 18. a

Matth. 25. b

Matth. 25. c

Apoc. 14. b
& 18. a

de potentia confidunt saluatoris. qui deficiunt ætate, quia in recta perseverant conuersatione. De quorum vno in Genesi scriptum est: Fuerunt autem dies vitæ Abrabæ, centum septuaginta quinque anni: & deficiens mortuus est in senectute bona, prouectusq; ætatis, & plenus dierum. quibus (inquit) de omnibus cura est: illa videlicet cura, vt omnia mandata dei conseruent, siue vt proximis suis quantum possint prodesse festinent. De quo Paulus ait: Instantia mea quotidiana sollicitudo omnium ecclesiarum: ipsi incredibiles sunt, quia non consentiunt errori & perfidiæ hæreticorum. perdunt sapientiam mundi, quæ stultitia est apud dominum, vt verè sint sapientes: illam haurientes sapientiam, quæ desursum est, descendens à patre luminum. De quo apostolus hortatur, dicens: si quis videtur inter vos sapiens esse, stultus fiat vt sit sapiens. & quoniam mors carnis fidelibus Christi non est formidanda, sed magis per ipsam ad quietem vitæ transeundum, mox subdit, dicens: Noli metuere iudicium mortis. memeto quæ ante te fuerunt, & quæ superuentura sint tibi: hoc iudiciu à domino omni carni. Et quæ superuenient tibi in beneplacito altissimi. Siue decem, siue centum, siue mille sint anni. Non enim in inferno accusatio vitæ. Non est enim iudicium mortis temporalis formidandum, sed ille potius timendus est, qui habet potestatem vitæ & mortis: clauem abyssi & dominationem inferni. De quo scriptum est: dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit. Hinc & ipsa veritas discipulis suis ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius eum timete, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. mortem autem præsentis vitæ, quam propter peccatum primi hominis conditio carnalis promeruit, quando ei sententia diuina dictum est: Terra es, & in terram abissomni hominicomunis est: nec eam quisquam euadere potest: etiam si centum aut mille annos, aut ultra vixerit. Vnde in Ecclesiaste scriptum est: Nemo est qui semper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam. hinc & per psalmistam dicitur: Quis est homo qui viuat, & non videbit mortem, aut qui seruet animam suam de manu inferi? sed huius mortis quandoq; erit finis, cum resurgent mortui incorrupti, & euigilabunt qui in terræ puluere dormiunt. Alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videant semper. quia iuxta veritatis sententiam, venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius: & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero male egerunt in resurrectionem iudicii. quod autem dicit, non est in inferno accusatio vitæ, ostendit quod in loco pœnarum non sit confessio gloriæ, sed fletus dolentium animarum. Vnde propheta ad ipsum dominum ait: quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi? Inferorum ergo carcer malis deputatus est, vt ibi semper gemant: non bonus, vt ibi laudes canant, sicut in sequentibus demonstratur. Fili, abominationum fiunt filij peccatorum: & qui conuersantur secus domus impiorum. Abominabiles ergo sunt domino filij peccatorum, non quia de peccatoribus parentibus sunt nati: cum multi iusti habuerint patres iniquos, vt Ezechias Achar, & Iosias Ioathan: sed quia malorum patrum imitati sunt actus nefandos. Vnde subdidit, Qui conuersantur secus domus impiorum, hoc est scelera secuti sunt parentum reproborum, qui facinorosa conuersatione vixerunt. Ideo etiam hæreditate cælestis patriæ carebunt, & in confusione manebunt perpetua, sicut sequens sententia demonstrat. Filiorum peccatorum peribit hæreditas, & cum femine illorum assiduitas opprobrij. Hinc quoque & in psalmo quinquagesimo primo, qui contra caput omnium iniquorum, videlicet anticristum à propheta prolatus est, enumeratis sceleribus suis mox subiugitur: propterea destruet te deus in fine, euellet te, & emigrabit de tabernaculo suo, & radicem tuam de terra viueticum,

& reliqua. De patre impio queruntur filij, quoniam propter illum sunt in opprobrio. Qui filios suos bene nutrit, & disciplinabiliter viuere docet, mercedem nutrimenti sui non perdet. qui autem eos praua doctrina, seu peruerso exemplo seducit, perditionis eorum damnum sustinebit. Possimus & spiritualiter filios peccatorum opera eorum intelligere, quæ ex praua voluntate nequiter ediderunt: pro quibus auctor eorum discussione iusti iudicis examinatus, morti tradetur perpetua. Vnde scriptum est: Dominus interrogat iustum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam. Pluit super peccatores laqueos, ignis, sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. Væ vobis viri impij, qui dereliquistis legem domini altissimi. & si nati fueritis, in maledictione nascimini: & si mortui fueritis, in maledictione erit pars vestra. Quoniam omnis homo ex viri semine & mulieris natus, cum peccatis nascitur: nisi per gratiam Christi renascatur, & liberetur à maledictione illa, non saluabitur. Vnde & psalmista ait: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. & item, Asperges me (inquit) hyssopo, & mundabor, lauabis me & super niuem dealabor. Impij vero quia à maledictione antiqua, in qua nati sunt, per gratiam Christi non merentur liberari, additis propriis sceleribus: post finem istius vitæ in maledictionem vadunt perpetuam. Quibus in futuro iudicio dicitur: ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Omnia quæ de terra sunt, in terram conuertentur. Sic impij à maledicto in perditionem. Prioribus hæc sententia concordat, vbi de morte temporali disputat: quoniam sicut homo secundum carnem de terra creatus, propter peccatum primi hominis, iterum in terræ puluerem redigendus est: licet per gratiam Christi rursus in incorruptionem in die iudicii restituendus sit: sic impij propter peccata sua maledicti cum corpore & anima in æternam tunc vadunt perditionem: vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguetur: quia Christi non meruerunt cum electis inuenire redemptionem. Luctus hominum in corpore ipsorum, nomen autem impiorum delebitur. Hic homines ponit pro sapientibus, qui bene ratione animam vtuntur, & diuinis obediendo subduntur mandatis. hi in præsentis vita tantum luctum habent, postea autem in gaudio lætabuntur perpetuo. Vnde scriptum est: Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur. Cæterum autem nomen impiorum delebitur, quia in infernum demersi, æternæ obliuioni tradentur. his enim dicitur est iudex: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. amen dico vobis, quia nunquam noui vos. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri magni & pretiosi. Bonum nomen ille habebit, qui sancte & religiose viuat. Cuius nominis adeptio, hoc est rectæ fidei & sacrarum virtutum acquisitio, melius est cunctis opibus terrenis, & vniuersis thesauris sæculi præsentis. huic simile est illud quod in Prouerbis legitur: melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ. super aurum & argentum gratia bona est. nomen bonum dicit, non quod datur verbis vulgi imperiti, sed quod fidelium quauis paucorum testimonio laudetur. neque enim bonum nomen refugit, sed à bonis solum quærebat laudari qui ait, Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. nomen ergo bonum, est nomen religionis, quod diuitijs mundialibus iure præfertur: nam & si mundum quis lucraretur vniuersum, merito hunc contemneret, tantum vt nomen eius scriberetur in celo, eiusque memoria & inter homines sanctos figeretur æterna: super argentum & aurum gratia bona: illam significat gratiam, cum quis pro bono opere laudatur à bonis: immo pro collatis ei donis meritorum glorificatur pater qui in caelis est. Bonæ vitæ numerus dierum, bonum autem nomen perma-

Gen. 25. a

1. Cor. 1. d

1. Reg. 2. a

Matth. 10. c

Gene. 3. c

Ecclesia. 9. b

Psal. 6. b

Ioan. 5. e

Psal. 33. c

4. Reg. 16. a

& 2. Paral.

28. a. & mat.

1. b.

4. Reg. 22. a

2. Par. 27. a

Psal. 51. a

Psal. 10. b.

Psal. 50. b.

Ibidem.

Matth. 5. a.

Psal. 6. b.

Cap. 15. b.

Galat. 1. c.

nebit in æuam. Bonæ quippe vitæ numerus dierum erit: quia plenitudo æternæ felicitatis illam coronabit. sicut propheta de homine sperante in deum ex persona domini in psalmo testatur, dicens: Eripiam eum & glorificabo eum: longitudine dierum adimplebo eum & ostendam illi salutare meum. Bonum autem nomen permanebit in æuam, quia merces boni meriti in contemplatione dei sanctis permanebit in æternū. Et quomodo hoc euenire possit, subiungendo manifestat. Disciplinam in pace conseruate filij. Disciplinā ergo in pace conseruat, qui secundum duo præcepta charitatis in sanctitate & iustitia viuere certat. De quo Paulus ad Hebræos scribens ait: Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit deū. Et quia non sufficit cuilibet per se bene viuere, si proximis suis in sana doctrina quantum potest non studuerit prodesse: protinus subiungitur. Sapientia enim abscondita, & thesaurus occultus, quæ utilitas in vtriusque? Admonendi namque sunt qui cum prædicare vtiliter possint, pro desidia tamen siue immoderata humilitate refugiunt. Vt ex minore consideratione colligant, quantum in maioribus rebus delinquant, si enim indigentibus proximis ipsi quas haberent pecunias absconderent, adiutores proculdubio calamitatis exitissent. quo igitur reatu constringantur aspiciant, qui dum peccantibus fratribus verbum prædicationis subtrahunt, morientibus mentibus vitæ remedia abscondunt, si populos famas attereret, & occulta ipsi frumēta seruarent, authores proculdubio mortis existerent, qua itaque plerūque sint pœna considerēt, qui cum fame verbi animæ pereant, ipsi panem perceptæ gratiæ non ministrant. Vnde & bene per Salomonem dicitur: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. frumenta quippe abscondere, est prædicationis sanctæ, apud se verba retinere. In populis autē talis quisque maledicetur, quia in solius culpa silentij pro multorum quos corrigere potuit pœna damnatur. Melior est enim homo qui abscondit stultitiam suam, quàm homo qui abscondit sapientiam suam. Stultitiam suam abscondit, qui vaniloquium deuitare, & in peruersa doctrina os aperire contēnit, quia iuxta Salomonem: homo qui blandis fletibusque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius: huiusmodi ergo melius est vt sileat, quàm alium volubili lingua decipiat. at contra qui abscondit sapientiam suam, plurimū nocet: quia cum talentum ingenij sibi à deo commissi proximis suis ad multiplicandum bona operatione expendere negligit, semetipsum in laqueum perditionis tradit. hic itaque cum apud se sermonem prædicationis occultat, diuinas contra se sententias terribiliter audiat, quatinus ab eius corde tumorem timor expellat. Audiant ergo eruditi & sapientes, quod talentum qui erogare noluit, cum sententia damnationis amisit. audiant quod Paulus eo se à proximorum sanguine mundum tradidit, quo feriendis eorum vitijs nō pepercit, dicens: Contestor vos hodierna die, quia mundus sum à sanguine omnium. non enim subterfugi quo minus amuntiare omne consilium dei vobis. audiant quod voce angelica Ioannes admonetur cum dicitur: qui audit, dicat veni. vt nimirū cui se vox interna insinuat, illuc etiam clamando alios quo ipse rapitur trahat. ne clausas fores etiam vocatus inueniat, si vocanti vacuus appropinquat. audiant quod Esaias, quia à verbi ministerio tacuit, illustratus superno lumine, magna voce pœnitentiæ seipse reprehendit, dicens: Væ mihi, quia tacui. audiant quod per Salomonem in illum prædicationis scientia multiplicari promittitur, qui in hoc, quod iam obtinuit, torporis vitio nō tenetur. Ait namque, Anima quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. qui enim exterius prædicando benedicit, interioris acumen pinguedinem recipit. & dum vino eloquij auditorum mentem inebriare non desinit, potu multiplicati muneris inebriatus excrescit. Veruntamen reuertimini

in his quæ procedunt de ore meo: non est enim bonum omnem irreuerentiam obseruare. Quia prius prædixerat bonam vitam & bonum nomen vtile esse habentibus ea, & postea reprehendit eos qui habentes scientiam legis dei, nolunt impendere proximis suis prædicationis sollicitiam: nunc hortatur vt eius verbis commoniti reuertantur ad studium docendi, quia non est bonū irreuerentem esse, & inobedientem existere præceptoribus suis. hinc quoque in superioribus conditor huius operis in ratione sua dominum deprecatur, ne irreuerenti & infructuæ animæ tradatur. sed quoniam non omnia quæ proferuntur, omnium animis in fide consistentium bene complacent, hoc quoque non prætermittit, dicens: Et non omnia omnibus bene placent in fide. Non enim vna eademque cunctis exhortatio congruit, quia nec cunctos par morū qualitas astringit. sæpe namque alij officium, quæ alij profunt: quia & plerūque herbæ quæ hæc animalia nutriunt, alia occidunt: & lenis sibilus equos mitigat, catulos infligat: & medicamentum quod hunc morbum imminuit, alteri vires iugit: & panis qui vitæ fortium roborat, paruulorū necat. pro qualitate igitur audientium formari debet sermo doctorum, vt & ad sua singulis congruat, & tamen a communis ædificationis arte nunquam recedat. igitur quia omnem irreuerentiam non bonum esse prius docuit, nunc qualiter ab omnibus vitijs per verecundiam declinandum sit ostendit.

CAPVT

III.

Rubescite à patre & à matre de fornicatione. Et à præfidente & à potente de mendacio. A principe & à iudice de delicto. A Synagoga & plebe de iniquitate. A socio & amico de iniustitia: de loco in quo habitas. De furto. De veritate dei & testamento, de discubitu in panibus, & ab obfuscatione dati & accepti. De silentio à respectu mulieris fornicariæ, & ab auersione vultus cognati. Hæc iuxta tropologiam nos instruunt vt à vitijs caueamus & virtutibus operam demus. Quia valde confusione dignus est, qui spretis melioribus, peiora eligit: pro quibus eum confusio sequetur sempiterna. Altiore autem sensu coram matre ecclesia & patre deo erubescit de fornicatione, qui idololatriam gentilium seu stultitiam sectatur hæreticorum. anima enim quæ relicto dei consortio sequitur peruersorum errorem, spiritualiter fornicatur, vnde & damnabitur. Erubescit autem à præfidente & à potente de mendacio, qui coram oculis diuinæ maiestatis præuaricator esse couincitur sponsonis suæ, quam promissit in baptisimi perceptione. Item coram principe & iudice Christo confundetur in futuro iudicio, qui se nō curauit obseruare siue mundare à delicto. à Synagoga quoque & plebe corripitur pro iniquitate, quādo coram angelis dei & plebe sanctorum arguitur de variorū scelerum perpetratione. similiter & à socio atque amico reprehenditur de iniustitia, quando in iudicio futuro missi angeli colligent de ecclesia dei omnia scandala, & bonos pisces collocabunt in vasa sua: malos autē proicient foras. Tunc autem & ille manifestabitur, qui contra veritatem & testamētum domini in tabernaculo præsentis ecclesiæ fraudulenter vixit, & dolo furtum perpetravit, nec attendit quod apostolica auctoritas præcepit, dicens: Qui furabatur, iam nō furetur, magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est: vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Necnon & ille tunc confusione dignus apparebit, qui comeſationi & ebrietati semetipsum tradens turpiter incubuit: similiter & ille, qui per auaritiam ab alijs rapuit quæ non debuit: siue per paritatem ea proximis non tribuit, quæ cum cæteris omnibus communiter habenda à deo accepit. nec ille etiam tunc immunis est, qui talentum verbi nequiter abscondit, & proximis

illud expendere neglexit. vertitque vultum à cognatis, & hominibus catholicis, & immiscuit se pollutis fornicatoribus, & nequissimis hæreticis. Ne auertas faciem à proximo tuo, & ab auferendo partem & non restituendo. Ille à proximo faciem auertit, qui necessitatibus eius misericorditer consulere despicit. Vnde per Salomonem dicitur: Qui obdurat aurem suam ad clamorem pauperis, clamabit & ipse, & non exaudietur. hinc Tobias senior filium suum de misericordiae operibus instruxit, dicens: Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab illo paupere. Ita enim fiet vt nec auertatur à te facies domini. nam qui aufert ab aliquo partem aliquam pecuniæ, & non restituit ei, similiter peccat. quoniam omnem auaritiam, & dolum abominatur deus. Vnde in lege dominus præcepit, dicens: Nolite facere iniquum aliquod in iudicio, in regula, in pondere, & in mensura. & item: Non facietis (inquit) furtum, non mentimini, nec decipiet vnusquisq; proximum suum. In Ezechiel quoq; propheta inter cæteras laudes iusti viri dominus prædicat, quod hominem non contristauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento: ad vsuram non commodauerit, & amplius non acceperit. Beatus est enim magis dare, quam accipere. Ne respicias mulierem alieni viri, & ne scrutaris ancillam eius, neq; steteris ad lectum eius. Mulier quoq; alieni viri, est doctrina praua hæretici: qui alienus fide & religione est à consortio dei & societate fidelium: hanc ergo prohibet sapientia respicere, hoc est eius eloquentiam amare. ancilla vero eius cupiditas est carnalis, quæ subijci debuit spiritus imperio. iuxta illud quod dominus ad Cain ait: Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. sed ipsa versa vice dominatur in reproborum conuersatione. Idcirco prohibemur hanc ancillam scrutari, hoc est, suggestionibus illius subijci, & stare ad lectum eius, in delectationibus videlicet illius accumbere. Vnde sapientia in Prouerbijis hanc mulierem in cubili suo luxuriantem, & ad sui commixtionem alios illicentem reprehendit, ipsiusq; vijs inmitti nos prohibet, dicens: Nunc ergo fili audi me, & attende verba oris mei: ne abstrahatur mens tua in vijs illius, neq; decipiaris semitis eius. multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quiq; interfecti sunt ab ea. via inferi domus eius, penetrates interiora mortis. Ab amicis de sermonibus improprij. Subauditur abstineas, quia non decet aliquid doli contra amicū machinari. Cum scriptura dicat: Ne moliaris amico tuo malum, cū ille in te habeat fiduciā. Et cum dederis, ne impropere. Ob focat enim datum, qui malo improprij lacerat proximum. magis ergo oportet illum largitorem imitari, de quo Iacobus apostolus scripsit, dicens: Si quis autē vestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropere, & dabitur ei. consulte ait, qui dat omnibus affluenter, ne quis videlicet suæ conscius fragilitatis accipere se petentem posse diffideret, sed potius quisque recoleret, quia desiderium pauperum exaudivit dominus. & sicut idem alibi dicit: benedixit omnes timentes se dominus, pusillos cum maioribus. & non impropere, quia neminem despicit, neminem irritat: sed omnes misericorditer fouens, ad sui amorem prouocat. qui solem suum oriri facit super bonos & malas, & pluit super iustos & iniustos.

CAPVT

IIII.

Non duplices sermonem auditus de reuelatione sermonis absconditi, & eris vere sine confusione, & inuenies gratiam in conspectu omnium hominum. Hac quidem sententia prohibet ex occulto cordis vocem boni mali de simul proferre sermonis, quia scriptum est: verba bilinguis quasi simplicia, & ipsa per-

Prou. 18. g.

ueniunt vsq; ad interiora ventris. Vnde nos Paulus apostolus admonet, dicens: omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem, vt det gratiam audientibus, hinc per Iacobum dicitur: Ex ipso ore procedit benedictio & maledictio, non oportet fratres mei hæc ita fieri. nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam? Sicut dulcis & amara aqua non possunt simul vna de vena fontis ebullire, sed & si misceatur in vase vel cisterna, dulcis quidem mox amarescit ab amara, amara autem admixtione dulcis in dulcedinem nescit immutari: ita benedictio & maledictio in vno ore nullatenus potest conuenire, sed quicumq; sic deum benedicere orando, vel verbum eius prædicando consuevit, vt etiam maledicere homines non omiserit, constat quod dulcedinem benedictionis eius, amaritudo maledictionis consumit. Modicum enim fermentum totā massam corrumpit, & non est pulchra laudatio in ore peccatoris. Deniq; si facias fistulam bino ore, vnde aqua intret: simplici, vnde exeat: & in hoc amaram aquā, in illo dulcem immittas: absq; vlla dubietate vbi ad vnū exitus foramē peruenitur, permixta vtraq; non dulcis, sed amara apparebit, quia nimirū multo dulce facilius in amarum, vbi miscentur, quam amarū vertitur in dulce. quo exemplo colligitur quia colloquia mala sicut mores bonos, apostolo teste, sic etiam sermones bonos corrumpunt. aliter autē, duplicat sermonem auditus ex reuelatione sermonis absconditi, qui mystica verba diuinæ legis, audet maculare sermone peruersi dogmatis: & simplicem fidei catholicæ veritatem, in varium corrumpendo vertere errorem. hoc quā noxium sit, scriptura manifestat, dicens: Abominatio domini, cogitationes malæ: & purus sermo, pulcherrimus firmabitur ab eo. abominatur itaq; dominus cogitationes hæreticorum, simul & verba, immo omnes pietati contrarias detestatur sectas. & purus sermo rectæ fidei firmabitur ab eo, quando in iudicio non solum factis, sed & verbis omnibus digna præmia reddet. abominatus est cogitationes malas eorum, qui dicebant: Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? & purum sermonem eius qui dixit, Tu es Christus filius dei vini, pulcherrimū esse firmavit, cum respondit, Beatus es Simōn bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis est. ipse ergo erit sine confusione, & gratiam habebit coram omni homine, qui ante omnia eligit catholicæ fidei regulam sermone, & recte docendo, atq; bene operando firmiter persistit in veritatis tramite. Ne pro his omnibus confundaris. Hoc testimonium respicit ad ea quæ superius descripserat deuitāda, & quæ deinceps in hoc eodem capitulo similiter enumerauit cauenda. qui autē se diligenter inde obserauerit, sine confusione hic & in futuro permanebit. Et ne accipias personam vt delinquas, de lege altissimi, & testamento, & de iudicio iustificare impium. Scriptum namq; est in lege, domino iubente ac dicente: iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, quas dominus deus tuus dedit tibi per singulas tribus tuas, vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent. non accipies personam, nec munera. quia munera excæcant oculos sapientium, & mutant verba iustorum. iuste quod iustum est persequeris. hinc probatur qualiter domino displiceat, & quā grāue sit delictum, personas in iudicio accipere: & siue propter timorem, seu propter humanū fauorem condemnare iustum, & iustificare impium. hinc per Salomonem dicitur, Cognoscere personam in iudicio, non est bonum. qui dicit impio, iustus es, maledicet ei populi, & detestabuntur eum tribus. qui arguunt laudabuntur, & super ipsos veniet benedictio. superius docuit regem timere, dicendo: Time dominum fili mi, & regem: & nunc personam in iudicio cognoscere vetat. Vnde colligitur quia ita principibus debitū obsequij temporalis subiectos oportet impendere, vt nunquam reuerentiæ vel timoris eorum respectu, à via veritatis

Eph. 4. g.

Iacob. 3. c.

1. Cor. 5. b.
Eccle. 15. b.

1. Cor. 15. d

Prou. 15. c.

Luc. 5. e.

Matt. 16. c.

Ibidem.

Deut. 16. d.

Prou. 24. c.

exorbitent. De verbo fociorū & viatorū, & de datione hæreditatis amicorū. Subauditur, ne confundaris, qui enim cauet corā notis & ignotis, proprijs & alienis verba falsa & inepta loqui, & ne amico vel vlli homini per fraudem aliquid machinetur mali, pœnam futuri nō sustinebit iudicij. hinc Paulus docet ministros Christi nemini dare vllam offensionē, vt non vituperetur ministeriū illorum: sed sint sinceri, & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ in gloriam & laudem dei, faciētes bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. De æqualitate stateræ & ponderum, & de acquisitione multorum & paucorum. De corruptione emptionis & negotiatorum, & de multa disciplina filiorum. Ad hæc omnia respondetur, ne confundaris, attendendū enim est omni christiano & fidei dei famulo, vt in omnibus æquitatem veritatis & regulam iustitiæ sequatur, æqualitatem stateræ & ponderum seruet: & quicquid lucretur siue multum siue parū, non sine iustitia faciat, non fraudem vllam in emptione & negotiatione committat: & subiectos sibi non nimia, sed discreta disciplina nutriat. quod autem hypocrisis & dolus multū domino displiceat, manifestat scriptura, dicens: Statera dolosa abominatio apud dominum, & pondus æquum voluntas eius. statera dolosa nō tantum in mensuratione pecuniæ, sed & in iudiciaria discretionē tenetur, qui enim aliter causam pauperis, aliter potētis, aliter sodalis, aliter audit ignoti, statera vtiq; librat iniqua, sed & is qui sua bene gesta meliora quam proximorū, suaque errata iudicat leuiora quam aliorū, trutina ponderat dolosa, nec non & ille qui onera importabilia imponit in humeros hominū, ipse autem vno digito suo non vult ea tangere. Ille etiam qui bona in publico, & mala agit in occulto, pro iniquitate libræ dolosæ abominatur à domino. at qui sinceriter agit in omnibus, qui causam & causam æqua lance discernit, is nimirum iusti iudicij voluntati & actioni congruit. Seruo pessimo latus sanguinare. Quali disciplina serui tractandi sint supra descripsit, vbi seruo maliuolo torturam & compedem iussit injicere: beniuolum autē quasi fratrem tractare, sed & nūc quod seruo pessimo admonet latera sanguinare: hoc insinuat, quod qui verbis corrigi nō potest, verberibus coerceatur. sed altiori sensu, seruus iste non secundum conditionem generis, sed secundum affectum mentis accipi potest: quia nō est personarū acceptor deus. & siue serui siue liberi, vnū sumus in Christo, qui autem seruit vitijs, & non vult liber esse à peccatis, merito dura disciplina castigatur. De tali seruo ita scriptum est: seruus non potest verbis erudiri. & in euangelio ipsa veritas ait: seruus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. Super mulierem nequam bonū est signum. Hæc est mulier illa, quam in hoc libro sæpius memorat: quæ est fornicaria & adultera, prociac, & omni bono contraria. super quam bonum est signum, signum vtiq; catholicæ fidei, per quod eius prauitas conteritur, & impietas superatur. Vbi manus multæ sunt, claude: & quodcunq; trades, numera, & appende. Datum vero & acceptum omne describe. Non hoc docet vt parci simus proximis nostris indigentibus in tribuendo necessaria, sed magis mystice nos instruit, vt vbi diuersæ existant voluntates spiritalia lucra quærentium, ibi cauta sit, & prouida ratio dispensantium. Alij enim tentandi, alij discendi voto, ab ore doctoris exquirunt verbum: sed nno omnia omnibus committenda sunt. Dicit enim in euangelio ipsa veritas: nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Diligenter enim attendere debet sacræ pecuniæ distributor, quid det, & cui det: & quomodo tribuatur, & quomodo accipiat. Tempus enim est vnicuique rei sub cælo: tempus tacendi, tempus loquendi.

2. Cor. 6. a.

Actu. 10. e.

1. Cor. 12. b.

Prou. 29. c.

Ioan. 8. d.

Matth. 7. a.

Eccle. 3. a.

CAPVT

V.

DE disciplina insensati & fatui, & de senioribus qui iudicantur ab adolescentibus. Et eris eruditus in omnibus, & probabilis in conspectu omnium virorum. Hæc ad superiora respiciunt, vbi iussit vt quodcunq; traderes, numerares diligenter & appenderes. Datum vero & acceptum omne describeres, quicunque ergo congrua disciplina arguit delinquentes, & vniuscuiusque personæ qualitatem considerans, conuenientem modum correptionis illi apponit: eruditionis suæ certum iudicium tribuit, & probabilem doctorem in conspectu omnium virorum, hoc est sanctorum & virtutum hominum se esse ostendit. nec etiam ætas iuuenilis in doctore despicienda est, si ipse prudentiam mentis & vitam probabilem habere inueniatur, quia legimus quod Samuel & Daniel pueri presbyteros iudicauerint. hinc & Paulus ad Timotheum scribens, ait: Præcipe hæc & doce, nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate, ad ætatem (inquit) tuam noli respicere. Diligentiam vero adhibe eorum vt dicas & agas illa quæ dici oportet. Quo secundum id quod condecens est conuersentur, vt charitate eam, quæ erga omnes est, teneant. Vt firmi sint in fide, vt pudicitiam diligentiam adhibeant: ita vt ipse formam te præbeas fidelibus pro quibus vitam regis tuam, instruens eos quæadmodum conueniat eis conuersari: ita vt ex ipsis actibus tuis testimoniū vitæ tuæ iisdem præbeas. Filia patris abscondita est, vigilia & sollicitudo eius auferet somnū, ne forte in adolescentia sua adultera efficiatur, & comorata cum viro odibilis fiat. Nequando polluat in virginitate sua, & in paternis suis grauida inueniatur, ne forte cum viro commorata transgrediatur, aut certe sterilis efficiatur. Docet historialiter parentes, vt sobolis suæ curam competentē gerant, cum disciplina eam nutriat, ne forte in tenera ætate lasciuat, & luxurietur, polluatque se libidine atq; illecebri voluptatum, vnde postmodum alij odibilis fiat. De quo & superius diligenter disputauit, & præcepit nutritori, dicens: ne des potestatem filio in iuuetute, & ne despicias cogitatus illius, curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera illius, dum infans est: ne in turpitudine illius confundaris, & dolorem animæ habeas maximū. spiritaliter autem filia patris, est anima fidelis viri, vel ecclesia credentis populi, doctori strenuo commendata: qui sollicitudinem illius gerens, peruigil est, & sagax in omnibus. Ne forte dum rudis adhuc est in fide & scientia, adultera efficiatur hæreticorū versutia: pro quo odibilis fiat viro suo legitimo, cui desponsata fuit, iuxta illud apostoli: æmulor enim vos dei æmulatione. Despōdi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo, ne sub nutrimine magistri constituta, errore inueniatur grauida: & in domo viri commorans, transgrediatur legem eius, vnde in bonis operibus efficiatur sterilis, nec ei merito dicere possit: filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. & videas filios filiorum tuorū, pax super Israel. Super filiam luxuriosam confirma custodiam, nequādo faciat te in opprobrium venire inimicis, à de tractione in ciuitate & abiectione plebis, & confundat te in multitudine populi. Persona ergo luxuriosa diligentem magistrum quærit custodiam, quia si dimittitur voluntati suæ, confundit doctorem suum. In multitudine populi illum erubescere facit, eum domi forisque turpis & inutilis inueniatur, detractioni vacans, & vulgo in ignobilium ignominiosis actibus se commiscens. Vnde scriptum est: natus est stultus in ignominiam suam, sed nec pater in fatuo lætabitur: iraq; patris est, filius stultus, & dolor matris quæ genuit eum. e contrario vero exul-

1. Reg. 7. b.

Dan. 13. 8.

1. Tim. 4. c.

Eccle. 30. b.

2. Cor. 11. a.

Psal. 127. a.

tat gaudio pater iusti, qui sapientē genuit, & lætabitur in eo. **O**mni homini noli intendere in specie, & in medio mulierū noli cōmorari. De vestimētis enim pro- cedit tinea, & à muliere iniquitas viri. Instruit nos sapientia quomodo puritatem cor- dis & castitatem corporis seruare possimus, utiq; ut non libidinosa mente attendamus in fa- ciem læsciue personæ, & à societate mulierum separemus corporis nostri situm. sicut enim tinea diu vno loco commorans corrodit vestimētum: ita libidinosa mentis diuturna cogitatio à suo vi- gore mollescere facit hominis spiritum. Vnde quidam elegāter ait: periculose tibi ministrat, cu- ius vultum frequenter attendis. nam impudici oculi non norunt animæ pulchritudinem conside- rare, sed corporum. **M**elior est iniquitas viri, quàm benefaciens mulier, & mu- lier confundens in opprobrium. In sacro eloquio mulier aut pro sexu ponitur, aut pro infirmitate. pro sexu quippe, sicut scriptum est: misit deus filium suum, factum ex muliere, fa- ctum sub lege. pro infirmitate vero, sicut in Iob legitur: homo natus de muliere, breui viuēs tem- pore. Et hic per hunc sapientem dicitur: melior est iniquitas viri, quàm bene faciens mulier. vir etenim fortis quilibet & discretus vocatur: mulier vero mens infirma, vel indiscreta accipitur. Et sæpe contingit ut etiam discretus quisq; subito labatur in culpā: atq; indiscretus altus, & in- firmus bonam exhibeat operationem. sed is qui indiscretus atq; infirmus est, nonnunquam de eo quod bene egerit amplius eleuatur, atque grauius in culpam cadit. discretus vero quisque, etiam ex eo quod male se egisse intelligit, ad discretionis regulam arctius reducit: Et inde altius ad iu- stitiam proficit, vnde ad tempus à iustitia cecidisse videbatur. qua in re recte dicitur: melior est iniquitas viri, quàm benefaciens mulier. quia nonnunquam etiam culpa fortium, occasio virtu- tis fit: & virtus infirmorū, occasio peccati. hæc mulier confundit in opprobrium, quia hic res con- fusione dignas gerens pro hoc opprobrium sustinebit in æternum. **M**emor ero igitur ope- rum domini, & quæ vidi adnūtiabo: in sermonibus domini opera eius. Ha- tetenus scriptor historiae de varijs rebus disputauit; & moralitatem singulorū secundum quod sibi opportunum videbatur describens, varias virtutum & vitiorū species expressit. nunc vero in laudem creatoris, & ad prædicationem operum eius sermonem conuertit. Et post hæc patrū priorum memoriam faciens illorum fortia facta describit: in sermonibus (inquit) domini opera eius. quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. **S**ol illuminās per om- nia respexit, & gloria domini plenum est opus eius. Solem appellat hic dominum Christum, qui & lumen sapientiæ diuinæ est, & splendor iustitiæ. De quo alibi legitur: Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Ipse est lux vera, quæ illu- minat omnem hominē venientem in hunc mundum. Et omnia conspiciat, quia non est vlla crea- tura inuisibilis in conspectu eius. gloria enim domini plenum est opus eius, quoniam sapientia eius lucet in factis ipsius. Vnde per prophetam dicitur: Quam magnificata sunt opera tua do- mine: omnia in sapientia fecisti.

Galat. 4. a.
Iob. 4. a.

Psal. 32. b.

Mala. 4. a.
Ioan. 1. a.
Hebr. 4. d.

Psal. 90. a.
& 103. c.

Rom. 11. d

CAPVT VI.

Nonne dominus fecit sanctos enarrare omnia mirabilia sua, quæ cō- firmavit dominus stabiliri in gloria sua? Quomodo sancti enarrant om- nia mirabilia dei, cum nullus sit qui possit penetrare sapientiam dei? Incomprehen- sibilia enim sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Sed omnia mirabilia eius quæ agnitio- ni hominum patent, per sanctos eius nobis reuelata sunt: quæ omnipotens deus stabilis in glo- ria sua, & semper idem manens, quando voluit, & quomodo voluit, formauit, & confirmauit.

huic simile est illud, quod propheta in psalmis ait: In labijs meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui. Omnia enim iudicia significat, quæ scripta vel dicta sunt. Cæterū vniuersaliter non potest pronūtiari, quod nulla notitia præualeat apprehendi, sicut in alio psalmo dictum est: Iudicia tua abyssus multa. hinc ipse dominus passione vicina dixit apostolis: nō omnia dixi vobis. quapropter figuratim pro parte dicitur totū: quod in scripturis diuinis frequēter constat effectū. **A**byssus & cor hominū inuestigauit, & in astutia illorum excogitauit. Sapientia ergo dei, quæ est Christus, profunditatē nouit cōsiliorum dei, & diuersos tractatus cordis huma- ni ipse scrutatur. sicut scriptū est: scrutans corda & renes deus. quoniā, sicut filium nemo nouit nisi pater: ita neq; patrē quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Nec etiā spiritus sanctus ab hac potētia excipitur. De quo scriptum est: spiritus omnia scrutatur, etiam profunda dei. sola enim sancta trinitas vnus deus omnipotēs semetipsum per omnia nouit, & omnē scien- tiā ipse cōprehendit. De quo subiugitur: Cognouit enim dominus omnē sciētiam, & inspexit in signum æui, annuntians quæ præterierūt, & quæ superuentura sunt, reuelans mysteria occultorū. non præteriet illum omnis cogitatus, & nō abscōdet se ab eo vllus sermo. Inspicit enim dominus in signū æui, quia omnes æta- tes mūdi tam præteritæ q̄ etiā præsentis siue futuræ, in præsentia eius sunt. Quādo apud illū nihil præteritū, nihil futurū est, sed omnia præsentialiter videt. ipse solus reuelat mysteria, qui scit singulorū corda: nec vllus ante eū sermo occultari potest, vel latere cogitatus: quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Magnalia sapiētiae suæ decorauit, qui est ante sæcu- lū, & vsq; in sæculū, nec adiectū est, nec minuetur, & nō eget alicuius cōsilio. Magnalia sapiētiae suæ deus decorauit, quādo per prophetas & super apostolos sacramētū cōsi- lii sui quod à sæculis & generationibus fuit absconditū, fidelibus suis reuelauit. Ipse enim est ante omnes, & post omnes, nec sapiētia eius aliquid adijci potest, sed nec etiā minui: neq; eget alicuius cōsilio, cuius consilio vniuersa subsistūt. quoniā ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

Psal. 118. b.
Psal. 35. b.
Ioan. 16. b.
Psal. 7. c.
Matt. 11. d.
1. Cor. 2. c.
1. Par. 28. b.

CAPVT VII.

Quam desiderabilia omnia opera eius, & tāquam scintilla quam est considerare. Omnia opera dei sunt desiderabilia, quoniā perfecta: de quo scriptū est: Igitur perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorū. Et vidit deus cuncta quæ fecit, & erāt valde bona. quæ tanquā scintillam cōsideramus, quia vix aliquā paruam no- titiā inde percipimus. nō potest enim humana infirmitas operū dei magnitudinem & perfectio- nem penetrare, ac per omnia scire: quoniā illi soli hæc nosse cōpetit, qui secundum sapientiæ suæ magnitudinē cūcta potenter creauit. Omnia hæc viuunt & manēt in læculum: & in omni necessitate omnia obediūt ei. Omnia scilicet creatori suo viuunt & manent in sæculum: quia nihil illi periet, cui omnia præsentia erāt antequām eā crearet: & in omni ne- cessitate ei cūcta obediunt, quia in volūtate eius vniuersa sunt posita, & nō est qui possit resi- stere volūtati eius. hinc per Salomonem dicitur: didici quod omnia opera quæ fecit deus, perse- uerant in perpetuum: non possumus his quicquā addere nec auferre quæ fecit deus, ut timeatur. quod factū est, ipsum permanet: quæ futura sunt, iā fuerūt: & deus instaurat, quod abiit. Nihil est in mūdo quod nouum sit. solis cursus, & lunæ vices, & terræ arborūq; siccitas, vel viror, cū ipso mūdo nata sunt atq; cōcreata. Et iccirco deus certa ratione cūcta moderatus est, & ius- sit elemēta seruire, ut homines hæc vidētes, intelligāt prouidētiam, & timeāt à facie dei: dum ex rerū qualitate, cursu, ordine, atq; cōstantia, intelligūt creatorem. Omnia duplicia, vnū

Gene. 2. a.
Eccle. 3. d.

Raba. in Ecclesiasticum

contra unum, & non fecit quicquam deesse: uniuscuiusque confirmabit bona. Conditor enim uniuersitatis ita omnia ordinauit atque disposuit, ut quae inter se uiderentur esse diuersa, in inuicem sibi conuenirent. Unde quatuor elementa licet ab inuicem aliquo modo discrepent, non tamen omnino dissident, sed aptissime cohaerent. Similiter & quatuor vicissitudines temporum in qualitatibus suis inter se distantes, in anni cursu aptissime sibi sunt concordantes. Cum hoc quod per humorem ueris exoritur, per calorem aestatis excrescit, per siccitatem autumni maturescit, atque per frigus hyemis decrescit, ut iterum ad futuri anni fructus proferendos terra praepararetur. Nam & vitalis creatura atque corporalis sic in opere dei inuicem concordant, ut corpus animam gestet, & anima corpus vegetet: ne coniunctio nobilissima, aliqua discordia dissipetur. Uniuscuiusque ergo creator optimus confirmat bona, & ad omnem iocunditatem facit esse utilissima, quapropter hic uir sapientissimus obstupescens in admiratione operum dei, gloriam eius inenarrabilem, & dulcedinem inestimabilem subsequitur, dicens: Et quis fatiabitur uides gloriam eius? Satietas enim ista non fastidium generat, sed desiderium excitat. Et quanto quis eius refectionem percipit, tanto magis in eius amore exardescit. Unde ipsa sapientia in hoc eodem libro superius ait: qui edunt me, adhuc esuriunt: & qui bibent me, adhuc sitiunt. Beatus qui in hac satietyate repletur, quoniam anima eius in gloria aeterna cum sanctis angelis sine fine letabitur.

Altitudinis firmamentum pulchritudo eius, species caeli in uisione gloriae. Artifex ergo huius operis historialiter narrando dei praedicat creaturam, sed iuxta mysterium conuenientius in ecclesia dei opem collaudat diuinam. pulchritudo ergo firmamenti per claritatem siderum potentiam ostendit creatoris: sed multipliciter decor ecclesiae in uirtutibus & in miraculis sanctorum excellentiam manifestat redeptoris. quia ipse solus aeternus splendore suo illustrat credentes, & ardore iudicii sui puniet peccatores. De quo subiungitur: Sol in aspectu annuntians in exitu: uas admirabile opus excelsi. In meridiano exuret terram, in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? fornacem custodiens in operibus ardoris. Tripliciter exurens montes, radios igneos exsufflans & refulgens, radijs obcaecat oculos. Sol iste qui oritur timetibus deum, in aspectu, hoc est in praesentia incarnationis suae euangelizauit regnum dei. Cuius natiuitas singularis admirabilis est, quod non ex uiri semine, sed ex omnipotentis uirtute. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? quia nullus corporalibus oculis diuinitatis eius splendorem potest sufferre. ait quippe ad Moysen famulum suum: Non enim uidebit me homo, & uiuere potest. Ideo humana natura indutus est, ut fragilitas hominum splendorem aliquo modo potuisset sufferre diuinum. sumpsit uelamen carnis, quo facilius ad se accedere possit conditio hominis. hic fornacem custodit in operibus ardoris, quia supplicia praeparat peccatoribus gehennae ignis. tripliciter exurens motes, quando superbos pro cogitatione mala, pro loquela nefanda, pro operatione iniqua aeterna excruciat flamma. iste siquidem sol refulgens radijs suis prauorum excacat oculos, quando mysticis uerbis pro nequitia sua superbientium deludit intellectum. De quo ipsa ueritas in euangelio discipulis interrogantibus de parabola seminis respondit: Vobis datum est nosse mysterium regni dei, caeteris autem in parabolis. ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant. hinc & ad Esaiam diuina uoce dicitur: Vade & dices populo huic, audite audientes me, & nolite intelligere, & uidete uisionem, & nolite cognoscere. excaca cor populi huius, & aures eius quae graua & oculos eius claude, ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & couertatur & sanem eum. sed quia haec ad tempus dominicae incarnationis maxime respiciunt,

Eccle. 24. c.

Ioan. 1. b.

Exod. 33. d.

Matt. 13. b.
Marc. 4. b.
Luc. 8. b.
Esa. 6. c.

ubi superbus auditus Iudaeorum & uisus captus est: ita ut non intelligere potuissent dicta saluatoris, nec credere miraculis ab eo factis, dicamus hoc quod sequitur: Magnus dominus qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter. Magnus itaque dominus qui ita temperauit ac disposuit dispensationem incarnationis mediatoris dei & hominum, ut superbi quique confunderentur, & humiles scientia dei honorarentur: ut prudentes & sapientes istius mundi non caperent sapientiam diuinam, quae paruulis & humilibus reuelata est. Tunc in sermonibus eius festinauit iter, quoniam in praedicatione sacri euangelij praeparata est uia salutis, & aditus patuit regni caelestis, ut romphaea illa ignea quae post eiectionem protoplasti de paradiso ad custodiendam uiam ligni uitae deputata est, per Christi sanguinem remoueretur, & electis dei aditus uiae perennis aperiretur. Et luna in omnibus temporibus suis ostensio temporis, & signum aui. Luna signum diei festi, luminare quod minuitur in consummatione mensis secundum nomen eius est, crescens admirabiliter in consummatione. Vas castrorum in excelsis: in firmamento caeli resplendens gloriosa. Quod dicit lunam ostensionem esse temporis & signum aui atque diei festi: ostendit quod ipsa mensuris defectibus & cursu suo per zodiacum seriem annorum & aetates mundi demonstrat, quia Hebraei omnem compotum temporis & annum transitum, secundum lunae cursum metiebantur, qui primum mensum eorum quo exierunt de Aegyptio paschae sollemnis honorauerunt, & Neomenias singulorum mensium celebrauerunt. Necnon & ipsos menses suos (ut Hieronymus testis est) a lunae uocabulo, quam iarem nominant, uocauerunt, de quo hinc dicitur: Mensis secundum nomen eius est. Similiter & mensis a mensura uel a luna (quae graeco sermone *μην* uocatur) apud Latinos appellatus est. antiqui enim menses suos (ut diximus) non a solis sed a lunae cursu computare solebant. Unde quoties in scriptura sacra, uel in lege seu ante legem, quota die mensis quod factum dictum uel sit indicatur, non aliud quam lunae aetas significatur. A qua semper Hebraei quibus credita sunt eloquia dei antiquo patrum more menses obseruare non cessant, primum mensum nouorum qui paschae ceremonijs sacratus est *Nisan* appellantes, qui propter multiuagum lunae discursum, nunc in Martium mensum, nunc incidit in Aprilem, nunc aliquot dies Maii mensis occupat: sed rectius Aprili deputatur, quia semper in ipso uel incipit, uel desinit, uel totus includitur, & sic per ordinem singulos menses secundum rationem eorum computant, postquam ergo de sole disputauit, consequenter de luna adiecit: quia Christum sequitur ecclesia. Et sicut luna a sole, ita & ecclesia a Christo illuminatur, & eius gloria stabilitur. De hoc ergo in psalmo, ubi de rege & filio regis mystice propheta loquitur, scriptura commemorat, dicens: permanebit cum sole & ante lunam in saeculum saeculi. Sol quippe est uerbum patris, filius dei, qui deus homo unus ex duabus & in duabus naturis distinctis atque perfectis permanet Christus, permanet uero Christus ante lunam, id est ante conspectum ecclesiae, quae cordis semper luminibus cohaeret, luna enim ecclesiae merito comparatur, quae natiuum non habet splendorem, sed a sole certis modis suscipit lumen, quod Astronomi inter alia diligenter exponunt. sic ergo ecclesia a uero illo creatore mensurate suscipit lumen, quae modo persecutionibus uidetur imminui, iterumque tranquillitate recepta clarissimi luminis hilaritate copletur. Unde dicitur, quod crescat mirabiliter in consummatione. Ipsa sane est uas castrorum in excelsis, in firmamento caeli resplendens gloriosa: quia ipsa animarum fidelium consistit turba, quae in firmamento ueritatis & diuinae praedicationis per totum orbem gloriosa resplendet. Species caeli, gloria stellarum: mundum illuminans in excelsis dominus. &

Psal. 71. d.

in verbis sanctis stabunt ad iudicium, & non exardescunt in vigilijs suis. Ornatus ecclesie sanctorum pulchritudo, quos dominus excelsus ordinavit ut praedicatione euangelij & virtutum signis orbem illustraret vniuersum. hi in verbis sanctis, hoc est in doctrina verae fidei permanentes expectant iudicium dei, nec aduersitatibus istius saeculi franguntur, neque ad iracundiam excitantur, sed patienter omnia ferentes persistunt in custodia gregis sibi commissi, memores semper illud dominicum sedulo in corde volutes: sint lumbi vestri praecincti, & lucernae ardentes. & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur a nuptijs. estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis venit. in patientia vestra possidebitis animas vestras. Vide arcum, & benedic qui fecit illum: valde speciosus est in splendore suo. Gyrauit caelum in circuitu gloriae suae, manus excelsi aperuerunt illum. Arcum omnipotens deus inter se atque homines in signum posuit, ut ultra mundum diluio non deleteret. Vnde & in arcu eodem color aquae & ignis simul ostenditur, quia ex parte est caeruleus, & ex parte rubicundus, ut vtriusque iudicij testis sit. Vnius videlicet faciendi, & alterius facti: id est, quia mundus iudicij igne cremabitur, nam aqua diluuij est deletus. arcum itaque scripturam noui & veteris testamenti congruenter accipimus, qui duobus quodammodo curuatis flexibus deuotorum colla complectitur. De quo legitur: Arcum suum tetendit, & parauit illum. hic fidelibus suae iugum ostenditur, contumacibus autem arma terribilia declarantur. arcus valde speciosus est in splendore suo, quia scriptura sacra valde est praecleara in sensu & intellectu suo. Gyrauit caelum in circuitu gloriae suae, quia de supernis & infimis sufficienter narrat. manus enim excelsi aperuerunt illum, quando per virtutem & sapientiam dei dominum videlicet Christum totus ordo veteris & noui testamenti conditus est. de quo dicitur: os enim domini locutum est haec. Imperio suo accelerauit niuem, & accelerat coruscationes emittere iudicij sui. In niue quippe corda frigida prauorum possumus accipere, in coruscatione terrores iudicij siue virtutum miracula. sed quia saepe dominus sententijs sacrae scripturae comminando, atque coruscatione miraculorum terrendo corripit aduersarios: fit profecto ut frigidos ad nitorem iustitiae perducatur, & per supernam gratiam candidos esse faciat. scriptum nanque est: Lauabis me, & super niuem dealbabor. suo quoque imperio dominus niuem & coruscationes accelerat, cum celeri conuersatione id quod ante ei displicebat commutat, & conuersorum vitam in bonis operibus sibi placere declarat. sed quia haec ex occulto diuinae pietatis procedunt thesauro, iccirco subiungitur: Propterea aperti sunt thesauri, & euolauerunt nebulae sicut aues. Huic quoque loco congruit illud quod ad beatum Iob diuina voce dicitur: Nunquid ingressus es thesauros niuis? aut thesauros grandinis aspexisti, quae praeparauit in tempus hostis in diem pugnae & belli? ac si aperte diceretur: Nulli te de operibus tuis praeferas, quia de his quos intueris adhuc per culpam frigidos quantos operatores iustitiae & defensores rectae fidei sim facturus ignoras. Nix quippe vel grando fuerat Saulus per insidiam insensibilitatem: sed nix & grando contra aduersariorum peccata factus est, vel candore iustitiae, vel distincti eloquij correptione. O qualem hunc thesaurum in niue & grandine habuit, quando illum inter prauorum vitam positum iam tunc electum suum dominus latenter praesciuit. O ad quanta aduersariorum peccata ferienda hanc in manu sua grandinem sumpsit, per quam tot sibi resistentia corda prostrauit. Nemo itaque de suis operibus extollatur, nemo desperet eos quos adhuc frigidos videt, quia thesauros dei in niue & grandine non videt: quis enim crederet quod per apostolatus gra-

Luc. 12. e.

Matt. 24. d.

Psal. 7. c.

Esa. 25. d.

Psal. 50. b.

tiam lapidatum Stephanum ille praecederet, qui in morte eius omnium lapidantium vestimenta serualet? si ergo ad ista dona vel iudicia occulta recurrimus, nullos omnino desperamus, nec illis nos in corde nostro praeferrimus, quibus pro tempore praelati sumus. quia etsi iam videmus quantum praecessimus, nescimus quantum dum currere ceperint praecedamur. In magnitudine sua posuit nubes, & contracti sunt lapides grandinis. Nubes ergo doctores sunt sancti, qui imbrem caelestis doctrinae portant, & terram humani cordis irrigant. qui etiam & tempestatem in se increpationis gerunt, & ubi opportunum est effundunt. Vnde dicitur quod lapides grandinis frangant, cum duritiam prauorum fortiter increpando a persecutionis instantia emolliant, ne fructum vitalis germinis in fidelibus Christi ultra ferire prauealeant. de istis scilicet nubibus simul & grandine aliter in psalmo scriptum est: praefulgo in conspectu eius nubes transierunt, grando & carbones ignis. praefulgo vero nubes transeunt, quia praedicatores sancti vniuersa mundi spatia miraculorum claritate percurrunt. qui etiam grando & carbones ignis vocati sunt, quia & per correctionem feriunt, & per flammam charitatis accendunt. ipsa quoque libera sanctorum increpatio, in natura grandinis conuenienter exprimitur. grando enim veniens percudit, liquida rigat. sancti autem viri corda audientium terrentes feriunt, & blandientes infundunt. nam quemadmodum feriunt, propheta testatur, dicens: Virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narra-bunt. & quemadmodum blandientes rigent secutus adiunxit: memoriam abundantiae suauitatis tuae eructabunt, & in tua iustitia exultabunt. In conspectu eius commouebuntur montes, & in voluntate aspirauit nothus. Montes superbos & elatos significant homines. Notus ergo qui & auster dicitur ventus calidus qui frigore ligatas aquas vaporis sui virtute dissoluit, figuratiter exprimit gratiam spiritus sancti: quae delicta mortis gelu constricta sui caloris ardore discutit. aspirat ergo nothus, & commouebuntur montes: quando per praedicatores sanctos flatum sanae doctrinae emittit spiritus sanctus. Vnde commouebuntur montes, cum potentes istius mundi incitatur ad Christianorum persecutiones. sed tamen saepe fit ut iidem per praedicationem verbi diuini moueantur ad correctionem sui delicti, & fit eis ille motus salubris, quibus anterior fuit damnabilis. de his quippe montibus in psalterio scriptum est: montes sicut cera fluxerunt a facie domini, a facie domini tremuit omnis terra. istis siquidem montibus, hoc est elatis hominibus, qui & saeculi huius altitudines appetunt, & insensata superstitione durefcunt, mirabiliter comparata est cera liquens. quoniam tanto facilius in penitentiam defluunt, quanta se duritia immobiles esse crediderunt. quod hodieque fieri comprobamus, cum potestates saeculi vel pagani vel haeretici vocati dampnantes superstitionum votum, diuinum magis eligunt subire seruitium. Vox tonitruum eius exprobrabit terram. Quid enim per tonitruum nisi praedicationis superni terroris accipitur, quem terrorem dum percipiunt humana corda quatuntur? aliquando vero in tonitruo ipse incarnatus dominus figuratur, quia ex antiquorum patrum conueniente prophetia ad notitiam nostram quasi ex nubium concursione prolatus est. qui inter nos visibiliter apparens, ea quae super nos erant terribiliter sonuit. Vnde & ipsi sancti apostoli de eius gratia generati boanerges, id est filij tonitruum sunt vocati. aliquando autem sicut dictum est, tonitruus ipsa eius praedicationis accipitur, per quam supernorum iudiciorum terror auditur. Vox quidem tonitruum exprobrat terram, quando praedicationis diuina carnalibus (qui terrae nomine rite censentur) increpato innotescit sua vitia, ut his depositis se praeparat ad audiendum praeccepta diuina. de hoc quoque tonitruo scriptum est: Vox tonitruum tui

Actu. 7. g.

Psal. 144. b.

Ibidem.

Psal. 96. a.

Marc. 3. b.

in rota. illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. comota est & contremuit terra. & hoc quoque comparatiue dicitur. quia tonitruū vox ita reuoluitur, quasi de rotis venire per strepētibus audiatur. sic enim cū de summo funditur spatia cælorū volubili murmuratione pertranseunt, vt rotatus atque sinuosus ipse sonitus sentiatur. siue magis in rota orbe terrarū debemus accipere, qui in specie rotæ absoluta rotunditate concluditur. In rota ergo, id est in mūdo vox tonitruū eius egressa est, quando prædicatores Christi circulum totius orbis verbis tonantibus impleuerunt. Sed illas nubes illaque tonitrua sequuntur coruscationes illucescentes orbi terræ. Coruscationes diuina præcepta dicit, veritatis lumine radiata, quæ tenebras hominū per totum mūdum salutari illuminatione fugauerūt. Dicit enim, tonitrua & coruscationes istæ quid egerint: vt terra id est corpora nostra commouerentur & contremiserent. Audito tanto miraculo commotos quippe & tremefactos illos dicit, qui verbum dei fideliter audientes ad conuersationis studium Christi munere peruenerunt. Tempestas aquilonis & congregatio spiritus, sicut auis depouens ad sedē dum adspargit niuem, & sicut locusta demergens ascensu suo. Quid per aquilonem nisi ille exprimitur, qui se plaudebat ascensurū in cælum super astra dei, & exaltaturum solium suum in monte testamēti in lateribus aquilonis? huius vero tempestas & congregatio spiritus sunt varia tentamenta: quas per malignos spiritus mētibus humanis idem hostis antiquus ingerere certat, vt eas à statu rectæ fidei subuertat, & feruore dilectionis dei frigescere faciat. hic propter elationem cordis recte aui comparatur, qui adspargit niuem ad sedendum, cum per rigorem malitiæ vbi insidat, præparat sibi habitaculum. ipse quasi locusta ascensu suo demergit. Quia quicquid viride vel fructiferum reperit corrodere atque extirpare contendit. Pulchritudinem coloris eius admirabitur oculus, & super imbrem eius expauescit cor. Pulchritudinem vero eius oculus admirabitur, cum se fingit ministrū esse luminis & legatum pacis. sed super imbrem eius expauescit cor, quando apertas persecutionum procellas mouet: vt quos non potuit blanda fictione, hos seducat tormenti magnitudine. aliud quippe idem doli artifex intrinsecus gerit, aliud extrinsecus ostendit. transfiguratur enim se velut angelum lucis: & callida deceptionis arte plerūque proponit laudabilia, vt ad illicita pertrahat. ostentat foris visu gloriosa, vt abscondat quæ intus in corde gestat turpia. sed cum in hoc se frustrari cōspicit, mox in apertam sæuitiam erumpit: vt hoc efficiat per tormenta, quod non potuit facere per blandimenta. Gelu sicut salem effundet super terram, & dum flauerit fiet tanquam acumina tribuli. In gelu frigus infidelitatis figuratur: in sale vero infœcunditas germinis. quia vbiunque sal in terram spargitur, in sterilitate protinus vertitur. vnde scriptum est: Terram fructiferam in salsuginem à malitia inhabitantium in ea. & quasdam vrbes legimus ira victorum sale seminatas, vt nullum in eis germen oriretur. Gelu ergo sicut salem antiquus hostis super terram effundet, cum per frigus infidelitatis terrenorum corda ad fructus bonorum operum inhabilia reddet. & dum tentationum procella flauerit, facit ea tanquam tribuli acumina, hoc est spinis vitiorum asperrima. De quo & subditur: Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit crySTALLUS ab aqua. CrySTALLUS vero est in modum vitri per numerosas gemmas glacies condurata, & in duritiam saxi liquens admodum perducta substantia, cui obstinati peccatores merito comparantur: qui à rigore perfidiæ constricti per dies singulos congelascunt. incitatio ergo diaboli homines natura mollissimos efficit lapides solidos, quia frigore perfidiæ facit illos esse durissimos. De quo in Iob scriptum est: De cuius vtero egressa est glacies, & gelu de cælo quis genuit? In similitudinem lapidis aquæ durantur,

Iob. 38. c.

& superficies abyssi constringitur. glaciem & gelu perfidiam diaboli significare iam diximus, & aquas populos etiam sapius docuimus. satan quippe quasi de dei vtero glacies processit. Quia à calore secretorum eius malitiæ torpore frigidus, magister iniquitatis exiit. ipse gelu de cælo est genitus, quia constricturus corda à summis cadere est ad ima permissus. qui bene in cælestibus conditus, in culpæ frigore mētes sequacium quasi gelu dum cecidit astrinxit. qui ad terram veniens quid in hominibus egerit expletur cum subditur: in similitudine lapidis aquæ durantur. illo igitur ad ima veniente in similitudine lapidis aquæ duratæ sunt: quia eius malitiā imitati homines mollia viscera charitatis amiserunt. Cuius fraudulenta consilia, quia à sedulis hominibus deprehendi non possunt, recte subiungitur, & superficies abyssi constringitur. abyssi ergo superficies constringitur, quia dum quasi bona persuasionis eius species velut solida super glacies ostenditur, in profundum latens eius malitia non videtur. Super omnē contractionem aquarum requiescit. Et sicut lorica induit se aquis. Hic locus siue illud tempus exprimit, quando infidelitas ante incarnationem Christi in mundo maxime præualuit, & gentilium turba idolorum culturæ toto nisu seruiuit. seu etiam nunc cum licet multi sint Christo credentes, & tamen in singulis nationibus idem antiquus hostis suos seruitores habet, in quibus ipse quodammodo requiescit, & contra dei milites, suos bellatores disponit. Contra quos qualiter pugnare debeamus, Paulus apostolus nos instituit, dicens: Induite vos arma dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitie in cælestibus. Propterea accipite armaturam dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. stete ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induite lorica iustitiæ, & calciati pedes in præparatione euangelij pacis: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus quod est verbum dei. Deuorabit montes, exuret desertum, & extinguetur viride sicut igne. Quid per montes nisi superbi & elati homines? & quid per desertum, nisi desertores veritatis & iustitiæ insnuantur? Deuorat ergo diabolus montes & exurit desertum, quando superbos quosque & iniquos homines cunctis virtutibus spoliatos in suum passum redigit, & igne cupiditatis quasi desertū incendit. vbi si quid virtutis atque scientiæ germine viruit, per ignem malitiæ totū protinus extinguit. in scriptura enim sacra aliquando herba viror gloriæ temporalis accipitur, aliquando refectio diaboli, aliquando sustentatio prædicatorum, aliquando bona operatio, aliquando æternæ vitæ sciētia atque doctrina. viror namque gloriæ temporalis accipitur, sicut propheta ait: mane sicut herba transeat, mane floreat & pertranseat. Mane namque sicut herba florere atque transire, est in prosperitate huius sæculi temporalis gloriæ velociter decus arefcere. herba refectio diaboli accipitur: sicut de illo à domino dicitur: huic montes herbas ferūt. ac si diceret: superbi ac tumidi dum se illicitis cogitationibus atque actionibus efferūt, suis illū iniquitatibus pascunt. sed quid huius hostis nequissimi malitiæ obstet in sequentibus demonstratur. Medicina omnium in festinatione, nebulæ ros obuians ardori venienti humilem efficiet eum. Quid per nubē vel nebulā, nisi incarnatio redemptoris nostri & doctrina eius designatur? per quā diuinā pietas humano generi consuluit, & rore supernæ gratiæ obuias persecutionibus hostis antiqui cū virtute potētiae suæ cōtruiuit, & prædā ab ore eius eripuit. De hoc etiā Esaias propheta in onere Aegypti testatus est, dicens: Ecce dominus ascendet super nubē leuem, & ingredietur Aegyptū, & morietur.

Eph. 6. b.

Psal. 89. b.

Iob. 40. b.

Esa. 19. a.

q. iiii.

uebuntur simulacra Aegypti a facie eius; & cor Aegypti tabescet in medio eius. Ascendet dominus super nubem leuem, corpus sanctae virginis Mariae, quod nullo humani seminis pondere praegratum est, vel certe corpus suum, quod de spiritu sancto conceptum est. & ingressus est in Aegyptum huius mundi, statimque omnia Aegypti simulacra comota sunt: ita ut diuinationes & vniuersa fraus idololatriae, quae captum possidebat orbem, se fractam esse sentiret, in tantum ut Magi ab oriente docti a daemonibus, vel iuxta prophetiam Balaam intelligentes natum filium dei, qui omnem artis eorum destrueret potestatem, venirent Bethleem, & ostendente stella adorauerint puerum. De hoc rore etiam dominus ad Iob ait: quis est pluuiae pater, vel quis genuit stillas roris? ac si diceret: Nisi ego qui siccam terram humani cordis guttis scientiae gratuito aspergo, de hac enim pluuia alias dicitur: pluuiam voluntariam segregabis deus haereditati tuae. Voluntariam quippe pluuia haereditatis suae dominus segregat, quia non eam nobis pro nostris meritis sed pro suae munere benignitatis praestat. & ideo hoc loco pater pluuiae dicitur, quia superna nobis praedicatio non de nostro merito sed de eius gratia generatur. Stillae enim roris ipsi sancti praedicatores sunt, qui arua pectoris nostri inter mala vitae praesentis quasi inter tenebras siccae noctis arentia, gratia supernae largitatis infundunt. hic siquidem nos humilem fecit diabolus, hoc est despectum, quia occultas insidias eius clario sermone produxit in manifestum, ut iam mundus ab idololatria & persecutionis tempestate cessaret, qui se diu illis ab antiquo hoste sentiret. Vnde & subditur: In sermone illius filebit ventus, cogitatione sua placabit abyssum, & plantabit illum dominus Iesus. In sermone ergo euangelico a turbine persecutionum mitigatus est mundus: quia sapientia diuina quae creauit orbem terrarum, ipsa suo nutu commotum placauit abyssum: abyssus enim dicitur aquarum copiosissima multitudo, quae & in bono & in malo plerumque ponitur. Haec merito hic superstitiosis atque persecutoribus comparatur. & nota quod dicitur dominus Iesus plantasse & placasse abyssum, quia ipse auctor est omnium rerum, per quem omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. idem ergo quantae potestatis esset ostendit, quando in nauicula per discipulos a somno suscitatus surrexit, & imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Vbi iuxta literam notandum quod omnes creaturae sentiant creatorem, quibus enim increpatur & imperatur, sentiunt imperantem, non errore haereticorum, qui omnia putant animantia, sed maiestate conditoris, quae apud nos insensibilia, illi sensibilia sunt. Mystice autem ventum dominus surgens intrepauit, quia resurrectione celebrata diaboli superbiam strauit, dum per mortem destruxit eum qui habebat mortis imperium, tempestatem quoque aequae surgens cessare fecit, quia vasa sanam Iudaeorum rabiem quae caput quatens clamauerat: Si filius dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei, de sepulchro surgendo labefecit. Qui nauigant mare, enarrant periculum eius: & audientes auribus nostris, admiramur, illic praecleara & mirabilia opera, varia genera bestiarum, & omnium pecudum, & creatura beluarum. Mare historicum quanta pericula & obstacula habeat nauigandi in scopulis, in charybdi & in syrtibus, norunt qui in illo frequenter pergunt: vbi & mirabilia dei monstrantur opera, in varijs generibus bestiarum & pecudum, & creatura beluarum, sicut naturalium rerum scriptores in suis libris produnt, & propheta in psalterio commemorat, dicens: hoc mare magnum & spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus: animalia pusilla & magna, illic naues pertransibunt. draco iste quem formasti ad illudendum ei. Sed quauis in capite huius versus de mari nauigero dicere videatur, tamē de hoc saeculo congruenter accipitur. Vbi diabolicæ sine

numero serpere probantur insidiae, malitiæque daemonum, velut quibusdam fluctibus animarum voluntas instabilis commouetur. Mare enim ipsae reddunt, dum naufragare compellunt. quia dubium non est illum vndas immanissimas pati, qui mergitur gurgite peccatorum. Mare quippe a meando dictum est, quod semper eat ac redeat: sed isti spiritus innumerabiles nobis, deo comprehensi sunt, qui harenam maris, & pluuiarum guttas enumerat: & ne omnino incomprehensibiles linquerentur, quantitate non qualitate ea definiuit. denique de eis dicitur: animalia pusilla & magna: quoniam inter ipsos & maiores esse nequitiae probantur omnimodis & minores, illic (inquit) naues pertransibunt: illic, in mundo scilicet, quem superius dixit mare. Naues autem significantur ecclesiae, quae periculosos fluctus mundi per lignum gloriae crucis euadunt, portantes populos, qui signo fidei crediderunt. Nautae autem & remiges praedicatores sunt sancti, qui ecclesiam regunt inter fluctus huius saeculi. In his quippe nauibus habitat Christus, qui si a creditibus excigaretur, dicit immaniissima tempestate ut quiescat, & quiescit. sequitur: Draco iste quem formasti ad illudendum ei, hic aperte diabolus significat, qui vere draco dicitur, propter venenum quod euae primae mulieri pestiferis suasoribus inspirauit. iste creatus bonus est, sicut in Genesi legitur: Fecit deus omnia valde bona, sed postquam sua voluntate peccauit, a deo ita formatus est, ut ei illuderetur ab angelis, quando propter execrabilem peruersitatem nativae dignitate priuatus est. sicut enim dicit dominus in libro Iob: Non est quicquam simile ei factum super terram, ad illudendum ab angelis meis, illuditur enim ei ab angelis dei, siue per iustissimas increpationes: ut qui creatus est ad obsequium domini, foedis videatur peruersitatibus implicari: siue magis illuditur, quando ei animae contentium imperio superno de permittosa potestate tolluntur, illuditur etiam & a fidelibus viris, dum incentiua vitiorum eius detestabili errore reiiciunt. Propter ipsum confirmatus est itineris finis, & in sermone eius composita sunt omnia. Propter ipsum (inquit) hoc est filium dei confirmatus est ordo transeuntium rerum, & terminus constitutus est saeculus: quia sicut ab ipso verbo dei vniuersa originem acceperunt, sic & in ipso finiuntur. Ipse enim in Apocalypsi ait: Ego sum alpha & omega, principium & finis. Multa dicimus & egemus verbis, consummatio autem sermonum ipse est. Omnis locutio parua est in comparatione gloriae eius, & omnis lingua egena verbis, nec sufficit ad enuntiandum virtutem eius. Quia inestimabilis & ineffabilis aestimari & effari a quoque non potest. Ipse consummatio sermonum nostrorum est, sicut & conditor naturae nostrae. In omnibus gloriantes ad quid valebimus? ipse enim omnipotens super omnia opera sua. Quid enim valet corruptibilis creatura de incomprehensibili dei disputare essentia, quem nemo vidit unquam, nec homo viuens super terram videre potest? ipse enim est omnipotens super omnia opera sua: & vniuersa sub potestate eius consistunt. Terribilis dominus & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius: quantumcunque potueritis, superualebit adhuc admirabilis magnificentia eius. Huic loco concinit quod psalmista conuocans omnes gentes ad laudandum deum ait: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate deo in voce exultationis. quoniam deus summus terribilis & rex magnus super omnes deos. & item: Adnuntiate (inquit) inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius. quoniam magnus dominus & laudabilis nimis, & terribilis est super omnes deos. Reddit causas quare domino & plaudere debeat & iubilari: primum quia summus est deus, terribilis, quia ipse iudicaturus est mundum: rex magnus, quoniam rex regum & dominus est dominantium, magnus ad potestatem pertinet, quia

Iob. 38. c.

Psal. 67. b.

Ioan. 2. a.

Matth. 8. d.

Matt. 17. e.
Marc. 15. c.

Psal. 103. c.

Genes. 1. d

Psal. 46. a

Psal. 95. a

super cuncta potentior est: laudabilis ad pietatem, quoniam dum essemus captiui, pretioso sanguine nos redemit. Nimis autem congruit ad vtrumque, quia nec quantum magnus, nec quantum laudabilis sit poterat explicare. sed quoniam consideranti aestimatio deficit, pulchre addidit nimis, ita non exponendo quod intendebat, vberime significauit, & declarauit non comprehendendo quod voluit. Nam idem propheta alibi ait: Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Miranda complexio, vera praedicatio sic laudare dominum, vt quantum est magnus non aestimes explicandum, sensus enim totius creaturae deficit, & ad illa retractio semper excrescit. Nam sicut nullo loco clauditur, ita nec eloquentia quamuis amplissima eius possunt praeconia terminari: virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis. Cuius vera definitio est, finem in sanctis laudibus non habere: & nota quia dum dicitur magnitudinis eius finem non esse, nunquam te praecipit ab eius praedicatione cessare. nam & taciti gratias agimus, cum nos probabili conuersatione tractamus, qui cum nullis possit laudibus comprehendere, singulis tamen sermonibus indicatur, cum dicitur: Magnus nimis. & iterum, magnitudinis non est finis. **Benedicentes dominum exaltate illum quantum potestis. Maior est enim omni laude. Incitat nos sapientia ad benedicendum deum, vt quantum in nobis sit, & quantum nos ille posse concessit, semper laudemus illum. at tamen omni modo scientes quod condigne eum laudare non possumus, quia ad celsitudinem magnitudinis eius perungere non valeamus, eius est enim gratia, quicquid rite in laudibus eius proferimus. De quo scriptum est: Dominus virtutem populo suo dabit. & benedicet populum suum in pace. Exaltantes eum replemini virtute, ne laboretis. Non enim habebitis: quis videt eum & enarrabit, & quis magnificauit eum sicut est ab initio? Valde enim indigemus ipsius ope, vt ad eum laudandum eius repleamur virtute. quod enim dicit ne laboretis, non enim habebitis, ostendit quod diuina secreta, quae ultra nostrum modum sunt, scrutari non debeamus: quia eius occulta iudicia omnino penetrare non possumus. Vnde scriptum est, ne quaeras opes ad quas perungere non possis. & Ecclesiastes: Dixi (inquit) sapiens efficiar, & ipsa longius recessit a me. Multo magis quam erat, & alta profunditas, quis inueniet eam? Multa abscondita sunt maiora horum, pauca enim vidimus opera eius: omnia autem dominus fecit, & pie agentibus dedit sapientiam. Si ad vniuersitatem mirabilium dei adtendimus, paucissima sunt, de quibus notitiam habemus: qui tamen sana & plena fide credimus & confitemur quod vnus deus omnipotens pater & filius & spiritus sanctus omnium visibilium & inuisibilium creator est, & pie agentibus, hoc est religiose viuentibus & humiliter quaerentibus dat agnitionem suam, quantum ille nouerit eis prodesse: caeterum de eius maiestatis scrutatione cobibere nos debemus, & dicere cum Paulo apostolo: **O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius! quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. ipsi honor & gloria in saecula saeculorum. Sed quia iam plurima moraliter disputando allegoriam & anagogen in plerisque tangendo mysteria sacramenti diuini superius ediderat: nunc de sanctis patribus & virtutum viris incipit narrare.****

F I N I S.

Liber decimus.

CAPVT

I.

LAudemus viros gloriosos & parentes nostros in generatione sua: multam gloriam fecit dominus magnificentia sua a saeculo. Dominantes in potestatibus suis homines magni virtute & prudentia sua praediti, nuntiantes dignitatem prophetarum, & imperantes in praesenti populo, & virtute prudentiae populis sanctissima verba. in pueritia sua requirentes modos musicos, & narrantes carmina scripturarum, homines diuites in virtute, pulchritudinis studium habentes, pacificantes in domibus suis. Viri ergo gloriosi temporibus suis fuerunt, & digni per omnia laude, sancti scilicet patriarchae, qui meruerunt diuina vti locutione simul & visione: & prophetae qui dono spiritus sancti repleti multa Christi ecclesiae futura mysteria praeciuere: hi dominantes in potestatibus suis erant, quia plures illorum reges fuere facultatibus abundantes, sed maiore potestate semetipsos regebant, cum ab illicitis concupiscentiis cohercebant. Imperantes populis & virtute prudentiae suae instruebant: quorum aliqui musicos sonos requirebant: vt Dauid, & caeteri, qui cum ipso psalmodiam ordinabant. Alij vero pulchritudinis studium habentes, vt Moyses & Salomon, qui tabernaculum atque templum cum varijs vasis & utensilibus domino aedificauerunt. Omnes isti in generationibus gentis suae gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus. Qui de illis nati sunt reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. Habuerunt ergo sancti viri in generationibus gentis suae gloriam, quia merito prudentiae & virtutum a subditis honorabantur. Vnde posterius eorum qui eorum sanctam conuersationem imitati sunt, voce simul & actione laudes illorum celebrauerunt: quod etiam mali homines & peruersi moribus adipisci non meruerunt. De quibus subditur: Et sunt quorum non est memoria, perierunt quasi qui non fuerint. Et nati sunt quasi non nati, & filij ipsorum cum illis. Non fuerunt ergo impij & peccatores digni memoria, quia si aliquid de his narratur in scriptura sacra, non ad laudem sed ad vituperationem eorum pertinet. De illis enim in psalmo scriptum est: Inimici defecerunt framea in finem, & ciuitates eorum destruxisti. Perijt memoria eorum cum sonitu: quoniam diaboli gaudio in consummatione mundi illi qui ad ciuitatem eius pertinere noscuntur deficient, & eorum memoria cum clamore nouissimo interiet, quando merguntur in poenam perpetuam. quod exemplum inde tractum est, quia fieri solet quando res prosperae grauissimo fine clauduntur, vt nec potestas eorum videatur remanere nec nomen intueri. quod dicit filios eorum cum ipsis perire, mystice significat opera peccatorum in aeterna damnatione simul cum ipsis interire.

CAPVT

II.

SEd illi viri misericordiae sunt, quorum pietates non defuerunt, & cum femine ipsorum perseverant bona, hereditas sancta nepotum illorum. Et in testamento stetit semen eorum, & filij eorum propter

illos vsq; in æternum permanent: semen eorum & gloria eorum non derelinquetur, corpora ipsorum in pace sepulta sunt, & nomen eorum viuet in generationes & generationes. Sapientiam eorum narrent populi, & laudem eorum nuntiet ecclesia. Illi quippe viri sunt misericordiae, qui recta fide & bonis operibus misericordiam domini promeruerunt. Nam misericordia eius à progenie in progenies est timentibus eum: horum actiones bonæ non defuere in retributione: sed cum semine eorum, hoc est huius dei cultoribus qui nepotes & hæredes fiebant ei, & religiosæ conuersationis eorum testamentum legis dei firmum stetit, & propago sobolis eorum propter illorum merita longo tempore mansit, nec gloria sanctorum patrum vlla obliuione delebitur. Sed corpora ipsorum in pace quiescentia expectant resurrectionis diem, vt accipiant gloriam incorruptionis: nomen autem eorum celebre apud posteros suos perseuerat, qui sapientiam ipsorum vbiq; prædicant, & laudabilem vitam eorum quotidie in ecclesia sanctorum magnis laudibus exaltant. Hæc quidem iuxta historiam ad patriarchas & prophetas pertinere videntur: quorum semen, hoc est Israeliticæ propter eorum merita & promissiones quæ ad ipsos factæ sunt, sæpe de angustijs liberatū est: & veniam peccatorum non sua iustitia, sed parentum suorum fide & actione bona promeruit. Vnde est illud quod Moyses pro eodem populo Israelitico peccante orans, Abraham & Isaac & Iacob (quibus promissiones datæ sunt) ducit in memoriam, vt eorum meritis dominus placatus, peccantibus filiis donaret indulgentiam. sic ad Dauid meritum, filios eius in multis adiuuit, ob cuius memoriam etiam dominus filiis eius multo tempore regnum seruauit: sed sacratiore sensu viri misericordiae sunt apostoli domini nostri Iesu Christi, & prædicatores noui testamenti: qui verbo Euangelij & sacro baptisate, filios dei dignos quotidie pariunt. Qui imitatores parentum suorum facti, in fide & conuersatione eorum exempla sequuntur. Horum scilicet corpora post finem vitæ præsentis dormiunt in spe resurrectionis: expectantes futuram gloriam, quædo semen bonorum operum illorum cælesti mercede à superno iudice remuneretur.

CAPVT

III.

Noch placuit deo & translatus est in paradiso vt det gentibus poenitentiam. Bene ergo non de Adam qui transgressus est diuinum mandatum, & eiectus reliquit paradysum, incipit enumerare sanctos patres, sed de Enoch qui ambulauit cum deo, & translatus est in paradysum. Quia in hoc claret electio sanctorum, quod de ærumna istius sæculi transferuntur ad quietem cælestis regni. Hic ergo creditur venturus cum Helia iuxta finem mundi, vt hominibus det consilium à peccatis ad poenitentiam conuertendi. & sic cum collega suo in persecutione anticristi soluet debitum leti.

CAPVT

IIII.

Noe inuentus est perfectus, iustus, & in tempore iracundiæ factus est reconciliatio. Vt det gentibus poenitentiam. Ideo remissum est reliquum terræ cum factum esset diluuium, testimonia sæculi posita sunt apud illum, ne deleri posset diluuium omnis caro. Noe vero de quo scriptura narrat quod vir iustus atq; perfectus fuerit in generationibus suis, ambulans cum deo, benedicitur: in tempore iracundiæ factus est reconciliatio, quia mundo pereunte diluuium ad hoc reseruatus est vt poenitentiam gentibus indiceret agendam, & suo exemplo demonstraret quod qui deo deuote seruiunt, immunes ab æterno interitu fierent. Cum quo etiam dominus pactum statuit & fædus pepigit: ne vltra aquis diluuii deleteret terram. significat autem rectores populi

dei qui inter fluctus istius sæculi arcem regunt ecclesiæ Christi, prædicant baptismum poenitentiae, & orationibus atq; sacris oblationibus placatâ reddunt humano generi diuinâ maiestatem.

CAPVT

V.

Abraham magnus, pater multitudinis gentium. Et non est inuentus similis illi in gloria. Qui conseruauit legem excelsi, & fuit in testamento cum illo, in carne eius stare fecit testamentum, & in tertatione inuentus est fidelis. Ideo iureiurando dedit illi semen in gente sua, crescere illum quasi terræ cumulum harenam, & vt stellas exaltare semen eius, & hæreditari illos à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terræ. Abraham iuxta nominis sui interpretationem pater est multarum, omnium videlicet gentium in Christo credentium. quia soli fideles æstimantur in semine. quoniam non qui filij carnis, sed qui filij sunt fidei, ipsi semen sunt Abrahæ. Cui non fuit similis inuentus in gloria, quia suis temporibus excellentissimus erat, & fidelissimus inuentus est: hic fuit in testamento cum illo, quando ei promissum est quod in semine ipsius benediceretur omnes cognationes terræ. In cuius carne stare fecit testamentum circumcisionis. vt significaretur renouata natura nostra per baptismum Christi. Post exspoliationem veteris hominis & induitionem noui, qui secundum deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis: hic vero patriarcha in tentatione inuentus est fidelis, quando in figuram passionis dominicæ visus est immolare filium suum vnigenitum. Ideo iureiurando dedit illi dominus semen in gente sua. crescere illum in semine suo velut harenam maris, & sicut stellas cæli quæ præ multitudine, numerari non possunt. Duplex ergo fit figura promissi seminis eius, id est in similitudinem harenæ maris. In quo exprimuntur Iudæi steriles, & in similitudinem stellarum cæli, in quo demonstrantur omnes gentes in Christo credentes, qui resurrectionis lumine in futuro coruscant sicut astra cæli: stella enim ab stella differt in claritate: sic erit & resurrectio mortuorum. hæreditauit ergo semen eius à mari vsque ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terræ. Quia Christus ex semine Abraham ortus dominatur à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terræ, & ecclesia eius, hoc est corpus ipsius vniuersos terminos occupat mundi. Notandum quippe quod Abraham triplicem habet figuram in semetipso: primo saluatoris, quando relicta cognatione sua venit in hunc mundum. Secundo patris, quando immolauit vnicum filium. Tertio vero in hoc, quod tres viros suscipiens vnum adorauit, figuram gestauit sanctorum, qui aduentum Christi in carne cum gaudio susceperunt. Cuius incarnationis sacramentum tota sancta trinitas fecit, sed solus filius suscepit. verbum enim caro factum est, & habitauit in nobis.

CAPVT

VI.

Et in Isaac eodem fecit modo, propter Abraham patrem ipsius benedictionem omnium gentium dedit illi. Dedit ergo dominus Isaac benedictionem omnium gentium propter iusiurandum quod iurauit patri ipsius, vt in semine eius, hoc est Christo benedicerentur omnes cognationes terræ. Cui pater in psalmo ait: Postula à me & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ.

CAPVT

VII.

Et testamentum confirmauit super Iacob, agnouit eum in benedictionibus suis, & dedit illi hæreditatem, & diuisit ei partem in tribubus duodecim: & conseruauit illi misericordiam inuenientem

gratiam in oculis omnis carnis. Confirmatum est enim testamentum super caput Iacob, hoc est gentilis populi, qui posterior ad gratiam fidei & baptismatis regenerationem accessit. Cui tamen plenitudo benedictionis paternae prouenit: & dedit illi hereditatem, supernae videlicet patriae, & diuisit ei partem in tribubus duodecim. Ut per duodecim apostolos edoctus, simul cum illis regnum dei possideret aeternum: huic conseruauit dominus misericordiam suam ut haberet gratiam in oculis omnis carnis. Quia ecclesia Christi ab omnibus gentibus honoratur, & digna laude propter culturam veri dei vniuerso mundo praedicatur. Cui etiam per Esaiam ipse dominus ait: Ecce leuo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum, & adferent filios tuos in vlnis, & filias tuas super humeros portabunt, & erunt reges nutricij tui: & reginae nutrices tuae: vultu in terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lintigent: & scies quia ego dominus, super quo non confundentur qui expectant eum.

Esa. 49. f

CAPVT

VIII.

Dilectus à deo & hominibus Moyses: cuius memoria in benedictione est. Similem illum fecit in gloria sanctorum, & magnificauit eum in timore inimicorum, & in verbis suis monstra placauit. Glorificauit illum in conspectu regum, & iussit illi coram populo suo, & ostendit illi gloriam suam. In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum, & elegit illum de omni carne. Audita fecit illi vocem suam, & induxit illum in nubem: & dedit illi praecepta & legem vitae, & disciplinae docere Iacob testamentum, & iudicia sua Israel. Dilectus enim deo & hominibus Moyses fuit. quia homo erat suauis & mitissimus, ut scriptura narrat: Cuius memoria in benedictione est, quoniam non minoris gloriae quam caeteri sancti patres fuere, sed perenni dignus est per omnia laude. hic magnificatus est in timore inimicorum, dum portenta multa fecit coram Pharaone & seruis eius, & ipsas plagas quando voluit temperauit. Vnde gloriam in conspectu regum consecutus est. iussit illi dominus coram populo suo, & ostendit illi gloriam suam, quando sui secreti eum fecit esse participem, & voluntatis suae agnitorem. De quo scriptum est: Ingresso autem illo tabernaculum foederis, descendebat columna nubis, & stabat ad hostium, loquebaturque cum Moysen, cernentibus vniuersis quod columna nubis staret ad hostium tabernaculi. stabantque ipsi & adorabant per fores tabernaculorum suorum. Loquebatur autem dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum. in fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum, & elegit ipsum de omni carne. Certum quoque est quod fides & lenitas ipsius sanctum eum esse fecit & deo acceptabile reddidit. Qui de omni populo diuina prouidentia electus est ut praesesset vniuersis: Cui dominus in monte Synai legem dedit & praecepta vitae constituit, cum eo loquens in nube audientibus filijs Israel, ut in his erudiret populum suum & disciplinabiliter viuere doceret: qui licet diuersas figuras habeat in singulis locis, tamen in hoc quod populum dei eduxit de Aegypto per aquas maris rubri, & in deserto educauit columna nubis praecunte & viam demonstrante typum tenet legis, quae per Christi ducatum credentes de Aegypto spiritali, & de potestate veri Pharaonis per aquas baptismatis liberauit, ut in heremo istius mundi diuinis praecipis instructi & educati perueniant ad terram repromissionis, ad caelestem videlicet patriam. Vbi omnium bonorum habeant copiam, & vita fruuntur perpetua.

Nume. 12. a

Exod. 33. b

CAPVT

IX.

Excellsum fecit Aaron fratrem eius, & similem sibi de tribu Leui. Statuit ei testamentum aeternum, & dedit illi sacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria, & circumcinxit illum zona iustitiae, induit illum stola gloriae, & coronauit illum in vasis virtutis in incessu suo, circumpedes & femoralia & humerale posuit ei, & cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro, dare sonitum in incessu suo, auditum facere sonitum in templo in memoriam filijs gentis suae. Stolum sanctam auro & hyacintho & purpura opus textile viri sapientis iudicio & veritate praediti, torto cocco opus artificis. Gemmis preciosis figuratis in ligatura auri, & opere lapidarij sculptis, in memoriam secundum numerum tribuum Israel coronam auream super mitram eius expressam signo sanctitatis: & gloria honoris, & opus virtutis, desideria oculorum ornata. sic pulchra ante ipsum non fuerunt talia usque ad originem: non indutus est illa alienigena aliquis, sed tantum filij ipsius soli, & nepotes eius per omne tempus.

Ritum describit sacerdotij veteris testamenti, & ornatum pontificis: quae figuram per omnia gerebant noui testamenti, & veri sacerdotis domini nostri Iesu Christi: qui non per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem introiit semel sancta aeterna redemptione inuenta. Vestimenta autem pontificis non alia sunt quam opera virtutum, & sapientiae doctrina: quae verè domini sacerdotem ornant, cum in his conuersari rite inueniuntur. Vnde & hic dicitur: Coronauit illum in vasis virtutis. sapientes autem corde quos ad faciendas easdem vestes deus spiritu prudentiae repleuit, ipsi sunt prophetae & apostoli, caeterique doctores veritatis: qui nobis apertissime monstrant quomodo viuere sacerdotes & ministri altaris, qualiter docere debeant, siue exemplo suae actionis, seu verbo exhortationis, ostendunt. Quae autem sunt ipsae vestes, quas Moyses fecit Aaron fratri suo, hoc est scripturam sacram legis rectoribus habendam commendat, & ostendit Paulus, dicens: Oportet enim episcopum sine crimine esse, ut dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non violentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum. Sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem. Octo ergo generibus vestium pontifex tempore sacrificij solebat indui: hoc est rationali, superhumerali, tunica hyacinthina, & linea stricta, cidari, balteo, faeminalibus: & supra omnia, hoc est fronte lamina aurea, in quo nomen dei scriptum erat: rationale autem pectoris habitus erat, sicut superhumerali humerorum: tunica autem hyacinthina, quae tintinnabula aurea in imo habebat. haec super lineam induebatur. Ipsa autem linea stricta, id est camisia totum corpus operiebat, cidaris vero caput ornabat. Balteum autem vtraque tunicam simul & superhumerali artius ad corpus aptabat, è quibus erant quatuor & minoris ordinis sacerdotibus concessa, faeminalia videlicet linea, tunica & balteus, & cidaris. decebat enim ut quo maiore quis gradu esset insignis, eo pluribus virtutum actibus admirandus fulgeret. Cuncta autem fiunt de auro pretiosissimisque coloribus, quia nil vile ac sordidum in sacerdotis ore vel opere debet apparere. sed cuncta quae agit, vniuersa quae loquitur, omnia quae cogitat, & coram hominibus praecleara & in conspectu interni arbitri oportet esse gloriosa. Singulae autem species vestium mysticum habent intellectum. quia in rationali, plenitudo scientiae exprimitur: in superhumerali, bonorum operum actus: in tunica hya-

Hebr. 9. b

Tit. 1. d

Raba.in Ecclesiasticum

cinthina, caelestis conuersatio: in tintinnabulis, praedicatio sacri verbi. In tunica linea, quae & hic circumpedes nominatur, eo quod ad talos pertingebat, consummatio castitatis insinuat. In baltheo continentia, in cidari quae caput tegebat, omnium sensuum custodia. in femoralibus vero castimonia corporis, contra libidinem. Corona autem super mitram, in qua expressum erat signum castitatis, hoc est nomen omnipotentis dei, honorificentiam significat diuinæ maiestatis, quam in arce status nostri & super omnia statuere debemus. Ita vt in omnibus actibus nostris, sermonibus & conuersatione honorificetur deus per Iesum Christum dominum nostrum: qui est caput corporis ecclesiae, & saluator omnium, maxime fidelium. si quis autem horum sensuum spiritalem plenius nosse desiderat, legat sanctorum patrum diuersos tractatus de tabernaculo dei, & vestibus sacerdotalibus: quorum tamen compendium si quaesierit, legat nostrum opusculum quod super Exodi librum quatuor libellis comprehendimus. & ibi ni fallor inueniet quod suae indigentiae satisfaciatur. Sacrificia ipsius consumpta sunt igne quotidie, compleuit Moyses manum eius, & vnxit illum oleo sancto. Factum est illi in testamentum æternum, & semini eius sicut dies caeli. Fungi sacerdotio, & habere laudem, glorificare populum suum in nomine suo: ipsum elegit ab omni viuente. Offerre sacrificium deo, incensum, & bonum odorem in memoriam placare pro populo suo: & dedit illi in praeceptis suis potestatem, & in testimonijs iudiciorum docere Iacob testimonia, & in lege sua lucem dare Israel. Quia contra illum steterunt alieni, & propter iudicium circumdederunt illum. In deserto homines qui erant cum Dathan & Abiron. Et congregatio Chore in iracundia: vidit dominus deus & non placuit illi, & consumpti sunt in impetu iracundiae: fecit illis monstra, & consumpsit eos in flamma ignis, & addidit Aaron gloriam. Et dedit illi hereditatem, primitias fructuum terrae diuisit illi, panem ipsum in primis parauit in satietatem. Nam sacrificia domini edent quae dedit ipsi, & semini eius, ceterum in terra gentes non haereditauit, & pars non est illi in gente. Ipse enim pars eius est, & haereditas. Quomodo autem Moyses Aaron fratrem suum & filios eius vntionis oleo domino consecraret, & quales hostias pro se in die vntionis suae offerri iuberet, & de iugi sacrificio quod quotidie mane & vespere offerendum erat, & de ceteris officijs eius liber Leuiticus copiosissime narrat, nec non de seditione Chore Dathan & Abiron, quam contra Moysen & Aaron excitauerant, & ob hoc vindicta in eos à domino prolata est, liber Numerorū manifestissime declarat: in quibus mystice demonstratur quod hi qui haereses & schismata facere conantur, & multos secum trabendo decipiunt continentes sacerdotes Christi, & se à clero eius plebisque societate segregantes, constituere audent ecclesias, & aliud altare, precemque alteram illicitis vocibus faciunt, Dominicae hostiae veritatem per falsa sacrificia profanantes, ipsi quoque cum contra ordinationem dei nituntur ob temeritatis audaciam terrae compagibus ruptis, profundo hiatu merguntur. Nec tantum hi qui duces errorum sunt: sed & illi qui consentiendo participes eorundem effecti sunt, in ignem aeterni iudicij praeparata vltione peribunt. Christi enim sacerdotium & ritus sacrificiorum ab eo constitutus in saeculum permanet, nec vlla commutatione commutabitur. Cui pater iurauit, dicens: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec.

Opusculum Rabani sup Exodum.

Nume. 16.8

Psal. 109.b

CAPVT

X.

Finees filius Eleazari tertius in gloria est in imitando ipsum in timore domini, & stare in reuerentia gentis: In bonitate & alacritate animae suae placuit deo Israel. Ideo statuit ad illum testamentum pacis, principem sanctorum & gentis suae. Vt fit illi & semini eius sacerdotij dignitas in aeternum, & testamentum Dauid regis filij Iesse. De tribu Iuda haereditas ipsi & semini eius, vt daret sapientiam in cor nostrum, iudicare gentem suam in iustitia. Ne abolerentur bona ipsorum. Et gloriam in gentem eorum aeternam fecit. *Finees filius Eleazari, vt Numerorum liber testis est, testamentum pacis ideo à domino accepit, quia zelo dei instigatus virum Israelitam fornicantem cum muliere Madianita simul interfecit. De quo in memorato libro legitur quod dominus dixerit ad Moysen: Finees filius Eleazari filij Aaron sacerdotis auertit iram meam à filijs Israel, quia zelo meo commotus est contra eos, vt non ipse deleteret filios Israel in zelo meo. Idcirco loquere ad eum, ecce do ei pacem foederis mei: & erit tam ipsi quam semini illius pactum sacerdotij sempiternum: quia zelatus est pro deo suo, & expiauit scelus filiorum Israel. iuxta mysticum quoque sensum bene Fineas filio Eleazari sacerdotis propter zelum quem exercuit in fornicantibus pactum sempiterni sacerdotij repromittitur, quia quisquis zelo dei compunctus carnis suae stimulos comprimere satagit, vel eos qui sibi subiecti sunt, ne per lasciuiam & libidinem à veritatis tramite deuiant, digne corripit atque coercet, sempiterni sacerdotij dignitatem in ecclesia dei habebit ad illum sacerdotem rite pertinens. De quo scriptum est: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec. Cum ipso regnum sempiternum in luce superna perpetualiter possidebit. Interpretatur autem Finees, ore parcens, vel ore requieuit, vel oris augurium, & Eleazar deus meus adiutor, siue dei adiutorium. Aaron mons fortitudinis, siue mons fortis. Quae nomina non incongrue eundem sensum quem proposuimus exprimunt. Nam qui ore praua loqui parcat, & mysteria caelestia verbo rite auditoribus suis exponit, per dei adiutorium pium laborem explens, ad montem fortitudinis (de quo per prophetam scriptum est: Erit mons domus domini in verticem montium, & eleuabitur super omnes colles) bonis actibus ascendens, feliciter perueniet. quod autem dicitur, quod testamentum Dauid regis filij Iesse haereditatem illi & semini eius in benedictione & gloria aeternam fecerit: Ostenditur quod Dauid in distributione ministrorum domini (qua eos in viginti quatuor sortes diuisit, vt vicibus suis ministrarent coram domino) non minorauit gloriam Finees, sed etiam auxit. Vnde in Paralipomenon vbi Coritae su per opera ministerij, custodes vestibulorum tabernaculi, & familiae eorum per vices castrorum domini custodientes introitum memorantur, ita subiungitur: Finees autem filius Eleazari erat dux eorum coram domino: ex hoc Hebraei tradunt quod idem Finees adhuc in eo tempore vixerit, & in tabernaculo vices ministrantium ordinauerit.*

Nume. 25.b

Ibidem.c

Psal. 109.a

Esa. 2.a. Mich. 4.a.

1. Paral. 9.d

CAPVT

XI.

Iortis in bello Iesus Naue, successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum dei, expugnare insurgentes hostes, vt consequeretur haereditatem Israel. Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, & iactando contra ciuitates romphaeas. Iesus ergo filius Naue & nomine & gestu typum exprimit saluatoris, cui deus pater dedit nomen quod est super omne nomen. idcirco in nomine Iesu omne

r.j.

genu flectitur, caelestium, terrestrium, & inferorum: & quia est hoc nomen super omne nomen, idcirco in multis generationibus à nullo cognominatum est. scripsit Moyses librum Genesis, in quo legimus Abraham, & eos qui ex eo generati sunt, in quibus sunt iusti quàm plurimi, sed nullus ex ipsis Iesus meruit nominari: neque Abel Iesus dicitur, neque ille qui cepit inuocare nomen domini dei, neque ille qui placuit deo & translatus est: cuius vnq̄ nō est inuenta mors, neque ille qui in generatione sua solus iustus inuentus est apud deum Noe. sed ne ipse quidem qui re-promissiones acceperat testamenti Abraham, nec ille qui de eo natus est Isaac, sed nec supplantator Iacob, nec quisquam ex filiis eius: Moyses fidelis erat in omni domo sua, necdum tamen vocatur Iesus, sed Iesu nomen primum inuenio in Exodo, & volo intueri quando primum nomen Iesu cognominatur: Venit (inquit) Amalech, & expugnabat Israel, & dixit Moyses ad Iesum in Raphidim. haec est prima appellatio nominis Iesu, elige (inquit) tibi viros potentes ex omnibus filiis Israel, & egredere, & confige cum Amalech crastino. ipse est qui post mortem Moysi suscepit imperium: ipse est qui ducit exercitum, & configit aduersus Amalech: & quod ibi adumbrabatur in monte manibus extensis, affigit cruci suae triumphans principatus & potestates in semetipso. Quis ante illum sic restitit? nam hostes ipse dominus percussit. Aut nō in iracundia eius impeditus est sol, & vnus dies factus est quasi duo? Inuocauit altissimum potentem in oppugnando inimicos vndiq̄, & audiuit illum magnus & sanctus dominus, in saxis grandinis virtutis valde fortis. impetum fecit contra gentem hostilem, & in descensu perdidit contrarios, vt cognoscant gentes potentiam eius, quia contra dominum pugnare non est facile, & secutus est à tergo potentes. Quomodo autem occursa suo impeditus sit sol, & vnus dies factus est quasi duo: pandit historia Iesu Naue, vbi ipse cum filiis Israel pugnavit pro Gabaonitis contra quinque reges Amorrhæorum. sic enim ibi scriptum est: Tunc locutus est Iosue domino in die, qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israel. Dixitque coram eis: sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Abialon, steteruntque sol & luna. Nonne scriptum est hoc in libro iustorum? Stetit itaq̄ sol in medio caeli, & non festinauit occumbere spatio vnus diei, non fuit antea & postea tam longa dies: obediente domino voci hominis, & pugnante pro Israel. Tunc etiam dominus misit super ipsos Amorrhæos lapides magnos de caelo vsq̄ ad Zecha, & mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percusserant filii Israel. Mystice autem lapides sunt grandinis duræ vindictæ, quæ cælitus mittuntur super hostes populi dei: vel diuinæ comminationes quæ in scripturis sacris contra improbos leguntur prolatae: vbi gehenna ignis & poena eis prædicatur perpetua. hoc ergo modo Iesus cum ducibus & virtutibus suis adest his qui pro nomine suo contrariis virtutibus oppugnantur: & non solum auxilium præstat in bello, verum & producit tempus diei, & spatia lucis protelans aduentum discutit noctis. Dies producitur, & differtur occasus, nec vnquam sol occumbit: sed semper oritur, dum credentium cordibus sol iustitiæ lumen veritatis infundit. Cum vero repleta fuerit mensura credentium, & deterioriam ac decolor ætas vltimæ generationis aduenerit: cum in crescente iniquitate refrigescet charitas multorum, & per pauci remanserint, in quibus fides inueniatur: tunc iam breuiabuntur dies. Idem igitur atque ipse dominus nouit extendere diem, cum salutis est tempus: & breuiare diem, cum tribulationis & perditionis est tempus. Nos tamen dum habemus diem & producit nobis spatium lucis, sicut in die honeste ambulemus, & opera lucis operemur.

Exod. 17. b

Iosue 10. c

Et in diebus Moyfi misericordiam fecit ipse, & Caleb filius Ieffonæ stare contra hostem, & prohibere gentem à peccatis, & confringere murmur malitiæ, & ipsi duo constituti à periculo liberati sunt à numero sexcentorum milium peditum, inducere illos in hereditatem, in terram, quæ manat lac & mel, & dedit dominus ipsi Caleb fortitudinem. & vsq; ad senectutem permanfit illi virtus: vt ascenderet in excelsum terræ locum, & semen ipsius obtinuit hereditatem. vt viderent omnes filii Israel quod bonum est obsequi sancto deo. Narrat quoque liber Numerorum quod Moyses de deserto Faran duodecim exploratores, de singulis tribubus singulos, miserit ad explorandam terram repromissionis. qui reuertentes & referentes fructus de terra illa, populum in desperationem miserunt omnem præter duos, hoc est, Iosue filium Nun & Caleb filium Ieffonæ, & murmurare fecerunt contra dominum, ob quod missa est super eos plaga, & interdictum, quod nullus virorum illorum qui exierunt de Aegypto, intraturus esset in terram repromissionis, præter memoratum Iosue & Caleb. Dedit autem dominus Caleb longævam vitam, & continuam prosperitatem: quod ipse testatur, loquens ad Iosue: Quadraginta annorum eram, quando me misit Moyses famulus domini de Cades barnæ vt considerarem terram, nuntiauique ei quod mihi verum videbatur, fratres autem mei qui ascenderunt mecum, dissoluerunt cor populi, & nihilominus ego secutus sum dominum deum meum. Iurauitque Moyses in die illo, dicens: Terram quam calcavit pes tuus erit possessio tua, & filiorum tuorum in æternum: quia secutus es dominum deum meum. Concessit ergo dominus vitam mihi vt pollicitus est vsq; in præsentem diem. Quadraginta & quinque anni sunt ex quo locutus est dominus verbum istud ad Moysen, quando ambulauit Israel per solitudinem. hodie octoginta quinque annorum sum sic valens vt eo valebam tempore, quando ad explorandum missus sum: illius in me temporis fortitudo vsq; hodie perseverat, tam ad bellandum, quàm ad gradiendum. Da ergo mihi montem istum quem pollicitus est dominus te quoque audiente, in quo Enachim sunt & vrbes magnæ atque munitæ, si forte sit dominus mecum & potero delere eos sicut promisit mihi. Spiritualiter autem exorbitante populo legali sub decem mandatis constituto, & in terram repromissionis ingredi non valente, ingreditur Iesus & Caleb (qui interpretatur quasi cor) cum turba populi noui, vt possideat illum. quod autem ait Caleb, hodie valeo sicut valebam: significat quod sanctus quisque & intelligens corde, similiter valet in præsentibus, & in præteritis, & in nouissimis, & in veteribus, & in euangelijs, & in lege. hoc est ergo quod dicit valere se hodie sub Iesu, sicut tunc sub Moysen. quia in veriusque testamenti mysterijs cor vigilans valet. Sed videamus etiam petitionem eius, quam poscit ab Iesu iste Caleb filius Ieffonæ: peto te (inquit) montem hunc sicut dicit dominus in die illa. nihil humile vel deiectum sanctus requirit, nihil quod in demersis conuallibus iacet: sed montem quærit excelsum, & montem in quo ciuitates magnæ & munitæ, & ex hoc hæc posebat, quia nouerat belligerare, sicut scriptum est: ciuitates munitas occupauit sapiens, & destruet munitionem in qua confidebant impij. putas cum hæc diceret Salomon, hoc nos volebat docere: quia sapiens caperet ciuitates, & munitiones destrueret ex lapidibus constructas. An illud potius indicat, quod ciuitates & muri sunt impiorum dogmata, & syllogismi philosophorum, quibus adstruunt impia quæque & diuinæ legi contraria. quæ apud paganos vel barbaros obseruatur? sed illa his deputanda sunt, & ciuitates munitas esse, atque in motibus collocatas: quæ hæretici in scripturarum assertionibus velut in altis motibus collocat. istas

Nume. 13. a

Ios. 14. b

Ios. 1. a

Prou. 21. c

ergo ciuitates sapiens quisq; verbum veritatis prædicans destruit, & vrbes mendaces, veritatis ariete subuertit, sicut & Paulus dicebat: Cogitationes destruentes, & omnem altitudinem quæ extollit se aduersum scientiam dei. Ita etiã nunc sapientissimus hic Caleb adfuit ante Iesum, & promittit se valere ad bellum, & promptum esse ad prælium. & ideo deposcit permitti sibi velut disputatori facultatē vt congregiatur cum dialecticis seculi: Cum his qui pro veris falsa cõfirmant, vt eos cõfutat & superet, & subuertat omnia quæ illi falsis assertionibus cõstruxerunt. Ideo deniq; videns alacritatem eius Iesus, benedixit (inquit) deum, scilicet quod talia deposcat & audeat. sed & tu, si vis dare operã studijs, & legem prudēter meditari, & effici cor in lege dei, potes istas magnificas & munitas vrbes, id est assertiones subuere falsitatis: vt & tu merearis benedici ab Iesu, & accipere Hebron. Interpretatur autem Hebron coniunctio vel coniugium. per quod potest fortasse illud ostendi, qd spelunca duplex cõparata ab Abraham patriarcha in ea est. In qua coniugia patrum, & reliquæ eorum iacent, id est Abraham cū Sarra, Isaac cum Rebecca, Iacob cum Lia. meruit ergo Caleb patrum reliquias in hæreditatē suscipere, sine dubio quia per sapientiam quæ in eo erat qui vigeat & sub Moyse & sub Iesu intellexerat coniunctionis ipsius rationē, & perspexerat quid esset causæ quod cū Abraham sola Sarra iaceret, ibi neq; Agar, neq; Cethura ei meruisset adiungi. vel quid esset causæ, quod cum Iacob sola Lia iacere videretur, & neq; Rachel (quæ amplius fuerat dilecta) neq; aliqua ex concubinis in sepulchro ei fuerat copulata. Ipsa ergo in memorijs patrum hæreditatem capit prudens & sapiens Caleb. ipsi Iesus Enachitarum gentium metropolim tribuit Hebron, & efficitur ei fors vsq; in hodiernum diem. Et iudices singuli suo nomine, quorum nõ est corruptum cor. Qui non auersi sunt à domino. Vt sit memoria illorum in benedictionem, & ossa eorum pullulent de loco suo. Et nomen ipsorum permanet in æternum. Permanente ad filios illorum sanctorū virorum gloria. Post Iesum Naue quoq; iudices præfuerunt populo dei, qui eos regerant & contra hostes defendebant, ita & post saluatoris nostri passionem, resurrectionem, & ascensionem ad cælos apostoli, & apostolici viri rectores extiterunt ecclesiæ dei, qui eã sacris monitis erudiebant, & bonis meritis simul & sanctis orationibus cõtra spirituales nequitas, & cõtra vniuersos hostes munitiebant: apteq; dicitur, qd eorū cor nõ sit corruptum, neq; auersi essent à domino. quia in recta fide & vera religione perseuerauerunt vsq; ad finē vitæ. vt memoria illorum perpetua benedictione firmaretur, & robur bonorū operū æterna mercede donaretur. Ita vt memoria eorū nõs ad posteros suos cū gloria transferretur, sapientiã enim eorū narrabunt omnes populi, & laudē eorū pronuntiat omnis ecclesia sanctorum.

CAPVT

XII.

Dilectus à domino Samuel propheta domini, renouauit imperium, & vnxit principes in gente sua, in lege domini iudicauit congregationem: & vidit dominū Iacob, & in fide sua probatus est propheta, & cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit dominum lucis, & inuocauit deum potentem, & in oppugnãdo hostes circũstantes vndiq; in oblatione viri inuiolati, & intonuit de cælo dominus, & in sonitu magno auditã fecit vocē suam, & cõtriuuit principes Tyrriorū, & oēs duces Philistijm, & ante tempus finis vitæ suæ & sæculi testimonium præbuit in cõspectu domini & Christi. pecunias & vsq; ad calciamēta ab omni carne nõ accepit, & nõ accusa

tuit illū homo, & post hoc dormiuit & notū fecit regi, & ostēdit illi finē vitæ suæ, & exaltauit vocem eius de terra in prophetia delere impietatē gentis. Planæ est histõria quæ narrat de Samuele propheta, cui dominus in infantia sua cum dormiret in templo apparuit, & de futuris instruxit, qd renouauerit imperium, cum regē super Israel ipse vnixerit. Primum videlicet Saul, & deinde Dauid pugnans cõtra hostes populi dei obtulit holocaustum domino. Vnde factum est, vt cū ipse offerret holocaustum, Philisti inirent bellum cõtra Israel. intonuit autē dominus fragore magno in die illa super Philistijm, & exterruit eos, & cæsi sunt à filijs Israel: iste quippe per oĩa fidelis inuētus, & ab omni auaritia alienus dormiuit in pãce. & post mortem suam apparens Saul, casum illi futurum prædixit. Mystice autē sanctorum prophetarum locutio verax per omnia: & fidelis esse inuenitur, quæ regnum Christi futurum prædixit, & oleo spiritus sancti illum vnquendum præcinnuit: ipsa etiã post cõpletionem veteris testamenti & finem legis prisicæ, quæ significat mors prophetæ. lex enim & prophetæ vsq; ad Ioannem. & finis legis est Christus. nunc temporibus gratiæ manifeste prænuntiat in lectione sua malis rectoribus penam futuram, & mortem succedere perpetuam.

1. Reg. 3.
per totum.Matth. 11. b
Rom. 10. a

CAPVT

XIII.

Post hoc surrexit Nathan propheta in diebus Dauid, & quasi ad sepe separatus est à carne. Iste Nathan in Dauid regis temporibus in gente Iudæa dono prophetiæ insignis claruit. Qui ipsum Dauid ob præuocationem, quia præuaticatus est in adulterio Bethsabæe, & in nece Vriæ viri eius corripuit: hic etiã illi qd non ædificatus esset templum domino prædixit, idem quoq; Salomonem filium Dauid simul cum Sadoch sacerdote sacra vnctione in principem consecrauit. Quod autē dicit eum separatum esse à carne quasi adipē, salutarē ostendit eum gratia spiritus sancti repletū à carnalium & peccatorum hominum consortio, in moribus & vita sequestratum esse & alienum.

2. Reg. 12. a

3. Reg. 1. e

CAPVT

XIII.

Sic Dauid à filijs Israel, cum leonibus Iudit quasi cū agnis ouium, & in vris similiter fecit, sicut cū agnis ouium. Et in iuuentute sua nunquid nõ occidit gigantē, & abstulit obprobrium de gente? Intollendo manū in saxo fundæ deiecit exultationē Goliæ. Vbi inuocauit dominum omnipotentē, & dedit in dextera eius tollere hominē fortē in bello, & exaltare cornu gentis suæ. Sic in decē milibus glorificauit illum, & laudauit illum in benedictionibus domini, in offerēdo illi coronã gloriæ contriuit inimicos vndiq;, & extirpauit Philistijm contrarios vsq; in hodiernum diem, contriuit cornu ipsorum vsq; in æternum, in omni opere dedit cõfessionem sancto, & excelsio in verbo gloriæ, de omni corde suo laudauit dominum, & dilexit deum qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam. Et stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit psalmos. Et dedit in celebrationibus decus, & ornauit tempora vsque ad consummationem vitæ: vt laudarent nomen sanctum domini, & amplificarent mane domini sanctitatē. Christus purgauit peccata ipsius. Exaltauit in eternū cornu ipsius, & dedit illi testamentū regum & sedē gloriæ in Israel. Scriptor istius libri ex latere tangit histõriam Dauid, commemorans actus eius. De quo & liber Regū & Paralipomenõ plenissime narrant. qd autē ipse Dauid rex nostrū regē Christum manu

r. iij.

fortem & desiderabilem mystice significet, penè omnibus qui scripturas sacras legunt notū est, qui leonē diabolum, & vrsū antichristum cōtriiuit, gigantēq; superbissimū, hoc est satanā in funda ac lapide strauit, quia spiritali sensu scripturarum, per scientiam legis dei potentiam hostis antiqui in cultoribus idolorum, & assertoribus peruersorum dogmatum vicit atq; deiecit: sicq; populum dei à timore hostium, malignorum videlicet spirituum liberauit, cui victori ab hostium cæde redeunti mulieres, hoc est animæ fidelium triumphū laudem decantant, & decem milium victorem prædicant, quia ille omnes hostes tam spirituales q̄ etiam corporales perfecte superauit, atq; prostrauit: isti ergo numeri per denarios perfecti sunt, & perfectā Christi vbiq; victoriā demonstrant. Deniq; Dauid noster oleo lætitiæ præ participibus suis in regem vnctus, vniuersos hostes ecclesiæ contriuit atq; extirpauit: in se nimirum (iuxta typum quem Dauid historicus præferbat) ecclesiasticum ministerium in domo dei, quod est sancta ecclesia ordinat, & officia singulorum suo arbitrio ad laudandum deum, disponit atq; dispensat. Vt in omni loco dominationis eius creatura cælestis atq; terrestris benedicat dominum in omni tempore, eiusq; laudem semper in ore decantet. apte autem dicitur qd Christus purgaret peccata Dauid, & exaltaret in æternum cornu ipsius: quia iuxta Petri sententiā, non est aliud nomen super terram datum hominibus, in quo oporteat saluari. In hoc ergo nomine penitentiā prædicatur, & remissio peccatorum in omnes gentes. ipsum autem propter obedientiam crucis deus pater exaltauit, & dedit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & inferorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris.

Actu. 4. b

Philipp. 2. b

CAPVT

XV.

Post ipsum surrexit filius sensatus, & propter illū requieuit in latitudine. Salomō imperauit in diebus pacis, cui subiecit dominus omnes hostes, vt cōderet domū in nomine suo, & pararet sanctitatē in sempiternum, quemadmodum eruditus est in iuuetute sua. Et impletus est quasi flumen sapientiā, & terram rexit anima sua. Et replesti in cōparationibus ænigmata, ad insulas longe diuulgatum est nomen tuum. Et dilectus es in pace tua, in cantilenis & prouerbijis, & cōparationibus & interpretationibus miratæ sunt terræ. Et in nomine domini dei cui est cognomen deus Israel collegisti quasi aurichalcum aurū, & vt plumbum cōplesti argētum, & reclinasti femora tua mulieribus. Potestātē habuisti in tuo corpore. Et dedisti maculam in gloria tua, & profanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & in cæteris stultitiam tuam, vt faceres imperium bipartitū, & ex Efraim imperare imperium durum. Deus autē non derelinquet misericordiam suam, & nō corrumpet neq; delebit opera sua. quia non perdet ab stirpe nepotes electi sui, & semen eius qui diligit dominum non corrumpet. Dedit autē reliquum Iacob & Dauid de ipsa stirpe. Sanè nō ignota est historia, quæ narrat de Salomone filio Dauid, quomodo ei deus per visionē apparens cōcessit vt peteret ab eo quod vellet, qui cū cor docibile sibi dari postulasset, vt discernere posset inter bonū & malū, ac iusto iudicio populū dei iudicare: placuit sermo corā domino, & dedit illi cor sapiens & intelligens, in tantū vt nullus ante se ei similis fuerit, nec postea surrecturus sit. insup quoq; dedit illi diuitias & gloriā, vt nemo fuerit similis ei in regibus cūctis retro diebus, deditq; illi pacē vndiq; ab

3. Reg. 3. b

hostibus suis. Vnde diuulgatū est nomen eius ad insulas longe, & dilectus est in pace sua. quia ædificauit tēplū domino mirifico opere, & cātōres constituit, cātilenasq; disposuit. Ita vt prouerbia sapienter ederet, & comparationes & interpretationes conderet. De quo scriptura ita narrat: Locutus est quoq; Salomon tria milia parabolas, & fuerunt carmina eius quinque milia, & disputauit super lignis à Cedro quæ est in Libano, vsq; ad hysopum qui egreditur de pariete: & disseruit de iumentis, & volucris, & reptilibus, & piscibus. & veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab vniuersis regibus terræ qui audiebant sapientiam eius. sed quia postea cū iam senex esset, deprauatum est per mulieres cor eius, vt sequeretur deos alienos, nec erat cor eius perfectum cum domino deo suo, sicut fuerat cor Dauid patris eius. Iratus dominus dirumpens scidit regnum illius, & filijs suis tulit potestatem vt non dominaretur super totum Israel, sed tantum super duas tribus, hoc est, Iuda & Benjamin. Mystice idem Salomon qui interpretatur pacificus, in nomine & in pluribus operibus suis significat regem nostrum pacificum, de quo propheta ait: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec extollatur luna. De quo alius propheta dicit: multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis super solium Dauid & super regnū eius, vt confirmet illud in iudicio & iustitia amodo & vsq; in sempiternum. Hic tēplum deo ædificauit, hoc est ecclesiam catholicam, quæ de viuis lapidibus constructa est: vbi laus eius & gloria, nunc & semper, & in æterna permanet sacula. Cui deus diuitias omnium gentium dedit, quia illi potestatem cæli terræq; contulit, & magnificauit illum super omnes reges terræ diuitijs & sapientiā: & vniuersa terra desiderabat videre vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat deus in corde eius: & singuli deferebant ei munera, vasa argentea & auræa, vestes & arma bellica. quoniam super celsitudinem sanctorum, qui vere reges dicuntur, exaltatur, & nullus ei cœquari potest: quoniam quis in nubibus æquabitur domino, aut quis similis erit deo inter filios dei? Deus qui glorificatur in cōsilio sanctorum, magnus & metuendus super omnes qui in circuitu eius sunt. & item: Magnus dominus noster, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus. Vnde & Ioannes dicit: Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vniuersi à patre: plenum gratia & veritate. Et vniuersa terra desiderat videre vultum regis nostri, quia vniuersa ecclesia sanctorū hoc solummodo appetit, vt ad conspectum gloriæ eius perueniat. Cui per prophetam dicitur: Tibi dixit cor meum, quæ sui vultum tuum, vultum tuum domine requiram. & alibi: sicut ceruus (inquit) desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te deus. Et singuli deferunt ei munera, dum vnusquisq; secundū id quod vires sibi suppetūt, in verbo seu factis obsequiū student præstare deo. Iam porrò de cæteris operibus Salomonis quid dicam? quem vehementer arguit sancta scriptura, atq; condemnat: nihilq; de penitentiā eius vel in eum indulgētia dei omnino cōmemorat, apparet enim in persona Salomonis mira excellētia, & mira submersio. Quod igitur in illo diuersis tēporibus extitit, prius bonū, & posterius malum: hoc in ecclesia in isto adhuc sæculo simul vno tempore ostenditur. Nam bona illius, bonos ecclesiæ: mala autem illius, malos ecclesiæ significari puto, tanq̄ in vnitāte vnus aræ. sicut in illo vno homine bonos in granis, malos in paleis: aut in vnitāte vnus segetis, bonos in tritico, malos in zizanijs expressos esse. sentimus.

3. Reg. 4. d

Psal. 71. a

Esa. 9. b

Psal. 146. a

Ioan. 1. b

Psal. 26. c

Psal. 41. a

CAPVT

XVI.

Inem habuit Salomō cū patribus suis, & reliquit post se de semine suo genti stultitiam. Et minutū à prudētia Roboam, qui auertit gētem consilio suo. Huius loci sensum edisserit historia regum, quæ narrat qd Roboam r. iiii.

3.Reg.12.c boam filius Salomonis relicto vtili seniorum consilio, consilium inijt cum pueris oavis suis, & per durum responsum quo respodit populo, dicens: Pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum. pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam vos scorpionibus: irritatus populus reliquit domum Dauid, & eligit Hieroboam filium Nabath. Omnis videlicet Israel exceptis duabus tribubus, hoc est Iuda & Benjamin, decem autem tribus fuerunt sub Hieroboam. De quo subiungitur. Et Hieroboam filium Nabath qui fecit peccare Israel, & dedit Effraim viam peccandi. Et plurima redundauerunt peccata ipsorum. valde enim euerterunt illos de terra sua; & quaesiuit omnes nequitias usque dum perueniret ad illos defensio. Et ab omnibus peccatis liberauit eos. Et Hieroboam (inquit) filium Nabath, subauditur reliquit post se, qui peccare fecit Israel in idolorum cultura, quia reueritus quod populus dei si ascenderet in Hierusalem offerre sacrificia in domo domini, reuerteretur ad dominum Dauid: excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis: Nolite vltra ascendere Hierusalem. Ecce dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti, posuitque unum in Bethel, & alterum in Dan: & factum est verbum hoc in peccatum, ibat enim populus ad adorandum vitulum usque in Dan, & fecit fana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Leui. Constituitque diem solennem in mense octauo, quintadecima die mensis, in similitudinem solennitatis quae celebratur in Iuda, & erexit altare similiter in Bethel, ut immolaret vitulis quos fabricatus erat. Constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum quae fecerat, & ascendit super altare quod exstruxerat in Bethel quintadecima die mensis octauo, quem finxerat de corde suo, & fecit solennitate filiis Israel. huius ergo scelus inuentionis tam diu perseueravit in populo decem tribuum, quousque dominus in eos transmisit vindictam, & asportari fecit in Assyrios. quod autem dicit usque dum perueniret ad illos defensio, & ab omnibus peccatis liberauit eos. hoc non aliam rem significare defensionem & liberationem quam saluatoris nostri aduentum: qui ad se fideliter conuersos & baptismate suo ablutos ab omnibus peccatis liberat, & ab hostibus vniuersis defendit. Vnde scriptum est: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Denique Roboam filius Salomonis, qui vtili seniorum consilio relicto. adolescentium consilium secutus est, licet de domo Dauid fuerit, tamen in via eius non gradientur. fecit enim Iudas (scriptura teste) in illius diebus malum coram domino, & irritauerunt eum super omnibus quae fecerant patres eorum in peccatis quae peccauerant. Aedificauerunt autem & ipsi sibi aras, & statuas, & lucos super omnem collem excelsum, & subter omnem arborem frondosam: sed & effeminati fuerunt in terra, feceruntque omnes abominationes gentium, quas attriuit dominus ante faciem filiorum Israel. Significat ergo malos rectores in ecclesia, qui terrenis cupiditatibus dediti, negligunt curam habere subditorum, & delectantes in multitudine sibi obsequentium, nec tamen condignam habent sollicitudinem sibi commissorum. Interpretatur autem Roboam latitudo populi: & bene latitudo populi nominari possunt, qui latam & spatiosam viam gradientes per quam multi vadunt ad mortem: angustam viam quae paucorum est, & ad aeternam vitam ducit, ingredi detrectant. Relictoque sanctorum patrum consilio, quorum dicta & exempla ad celsitudinem tendunt perfectionis, eligunt iuuenum obtemperare praeceptis, hoc est eorum qui iuuenilibus desiderijs macipati, laudibus iniquis & adulationibus eos grauant, & fit in eis quod per prophetam dicitur: qualis populus, talis est & sacerdos. Omnes enim a minimo usque ad maximum auaritia student, & caeci caecis ducatum praebentes in foueam perditionis

Ioan. 1. b

Esa. 24. a

pariter cadunt: quibus comminatur sapientia dei, dicens: Vae tibi terra cuius rex est puer, & cuius principes mane comedunt: & e contrario de sanctorum populo & rege eorum Christo laudando subsequitur, dicens: Beata terra cuius est rex nobilis, & cuius principes vescuntur in tempore suo: quia omnia quaecumque fecerit prosperabuntur. Hieroboam vero qui decem tribus a domo Dauid & a templo dei separans ad idololatriam perduxit, significat haereticos qui dissensionem amant, & unitatem fidei catholicae haereticis scindunt, ac sic cultui malignorum spirituum sibi obsequentes tradunt. interpretatur autem Hieroboam diiudicans populum. Nam & haeretici diiudicare populum videntur, cum erroris sui sequacem faciunt: cui rei bene conueniunt verba prophetae Achiae Salonitis, qui missus est ad Hieroboam ita dicens: Tolle tibi decem scissuras. haec enim dicit dominus deus Israel: Ecce ego scindam regnum Salomonis, & dabo tibi decem tribus. porro vna tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid & Hierusalem ciuitatem, quam elegi ex omnibus tribubus Israel. Decem enim scissuras Hieroboam accepit, cum legis praecipua violando corrumpit: & vna tribus cum sobole Dauid remansit, dum fors sanctorum iuxta apostolicam doctrinam in regula fidei catholicae permanet. quia vnus est dominus, vna fides, vnum & baptismus.

Eccles. 10. c

Ibidem.

3.Reg. 11. f

Ephe. 4. a.

CAPVT

XVII.

HT surrexit Helias propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi fax ardebat. Qui induxit in illos famem, & imitantes illum inuidia tamen befacti sunt. Non poterant enim sustinere praecipua dei. verbo domini exaltauit caelum, & deiecit a se ignem terre. Sic amplificatus est Helias in mirabilibus suis. & quis potest similiter gloriari tibi? qui sustulisti mortuum ab inferis, de sorte mortis in verbo domini dei. qui deiecisti reges ad perniciem, & confregisti facile potentiam ipsorum, & gloriosos de lecto suo: qui audis in Sina iudicium, & in Choreb iudicia defensionis. qui vngis reges ad poenitentiam, & prophetas facis successores post te. Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum. qui scriptus es lenire iracundiam domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob. beati sunt qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt. nam nos vita viuimus tantum, post mortem autem non erit tale nomen nostrum. Narrat historia regum de Heliae propheta gestis mirabilibus, qualiter duos quinquagenarios ab Ochozia rege ad se missos, misso igne de caelo conflagrare fecerit, & qualiter ipsi regi in lecto aegrotanti denuntiauerit, quod è lecto suo sanus non descenderet, sed morte moreretur. Eo quod consuluerit Beelzebub deum Acoron de salute sua, & non dominum deum Israel. narrat etiam qualiter clausit caelum annis tribus & mensibus sex, ut non plueret super terram, & quomodo sacerdotes Baal iusserit occidere, qualiterque Achab impiissimo regi interitum suum praedixerit, qui in monte Choreb cum deo locutus est & visiones vidit. hic duos reges in ultionem prauorum vinxit. Azabel quoque super Syriam & Iebu filium Namsi super Israel, neque non & Heliseum filium Saphath ordinauit post se prophetam domino. post haec autem curru igneo receptus est in caelum vterus ante diem iudicii in terram iuxta Malachiae prophetiam, ut conuertat corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres eorum, ne forte veniat dominus & percutiat terram anathemate. Mystice autem Helias in eo quod apud Sarepthanam viduam tempore siccitatis alebatur, significat mundo, qui in maligno positus est, arido & sterili permanente, in ecclesia catholica pie re

ceptos & tractatos fideles ipsam benignissimam matrem pascere dono scientiæ & sapientiæ. In cuius nunc vasis oleum gratiæ & benedictionis farina redundat, in omnibus ferè gentibus fame manente, quarum esuriem in verbo dei & fidei trinitatis in ediam congrue præfigurauit illa quondam triennio fames. in hoc autem quod suscitauit filium matris familiæ, expandens se tribus vicibus super puerum, typum gerit saluatoris, qui per fidem sanctæ trinitatis succurrit mundo, & suscitauit illum a peccati morte, & eripuit de futuræ perditionis damno. Nam quod mittit rex impius duos quinquagenarios cum subditis sibi militibus vt exhibeât Heliam qui diuino igne consumpti sunt, tertius autem missus saluatur, hoc mysterium habet: quinquagenarius namq; numerus confessio penitentiæ est, quo declaratur remissio peccatorum: Iudæi ergo nolentes Christum deum esse perfectum, nec principem penitentiæ, dicunt ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham nosti: in futuro diuini ignis incendio extinguuntur. Tertius autem quinquagenarius, quia conuersus ad fidem trinitatis penitentiæ sacramenta cognouit, indulgentiam meruit. quod autem iussu dei reges vnxit & prophetam Helisæum in vltionē inimicorum dicente ad eum ipso domino: & erit quicumque fugerit gladium Azabel, occidet eum Iebu: & quicumq; fugerit gladium Iebu, interficiet eum Helisæus, & reliqua. hoc non ita accipiendum est, quod propheta dei Helisæus homicida futurus sit & tyrannus, sed magis spiritaliter intelligendum, quia iustitia diuina quæ singulis reddit secundum opera sua, punit peccatū hominum aliquando manifesta vltione, aliquando occulto iudicio vindicat per reges & duces, vindicat per prophetas & sacerdotes. Cum alios nocentes facit plecti microne, alios transuerberat gladio linguæ. Vnde Dauid & Salomon & cæteri reges pœnam à reis exigebant, cum eos trucidare iubebant, & item alibi scriptum de superbiorum & inobedientium pœna: Dolauit eos (inquit) in prophetis, occidi eos in verbis oris mei. subleuatus namque Helias, ascensionē dominicam significat. ille enim mortem distulit, non euasit. redemptor autem noster quia nō distulit superauit, eamq; resurgendo consumpsit, & resurrectionis suæ gloriam ascendendo declarauit. Notandum quoq; est quod Helias in curru legitur ascendisse, vt videlicet aperte monstraretur, quia homo purus adiutorio egebat alieno. per angelos quippe illa facta & ostensa sunt adiumenta, quia nec ad cælum quidem æreum per se ascendere poterat, quem naturæ suæ infirmitas grauabat. redemptor autem noster non curru, non angelis subleuatus legitur, quia is qui fecerat omnia, nimirum super omnia sua virtute ferebatur. illuc enim reuertebatur, vbi erat: & inde redibat, vbi remanebat. quia cum per humanitatem ascenderet in cælum, per diuinitatē & terram pariter continebat & cælum. sicut autem Ioseph à fratribus venditus venditionem redemptoris nostri figurauit, sic Enoch translatus, atq; ad cælum æreū Helias subleuatus, ascensionem dominicam designauerunt. ascensionis suæ dominus prænuntios & testes habuit: vnum ante legem, alium sub lege. vt quandoq; veniret ipse qui veraciter cælos penetrare potuisset. vnde & ipse ordo in eorum quoq; vtraque subleuatione per quædam incrementa distinguitur. nam Enoch translatus, Helias vero ad cælum subuectus esse memoratur, vt veniret postmodum qui nec translatus nec subuectus, cælum æthereum sua virtute penetraret: qui nobis in se credentibus carnis quoq; munditiam largiretur, & sub eo per incrementa temporum virtus castitatis excresceret. in ipsa quoque eorum translatione, qui ascensionem dominicam vt videlicet famuli designauerunt, & in ipso se qui ad cælum ascendit dominus ostendit. nam Enoch quidem vxorem & filios habuit, Helias vero neq; vxorem neque filios legitur habuisse. pensate ergo quomodo per incrementa creuerit munditia castitatis: quod & per translatos famulos, & per ascen-

3. Reg. 19. c.

Osee. 6. b.

dentis domini personam patenter ostenditur. translatus namque est Enoch, per coitum genitus & per coitum generans: raptus est Helias, per coitum genitus sed non etiam per coitum generans: adsumptus est vero dominus, neque per coitum generans neque per coitum generatus.

CAPVT

XVIII.

Helias qui in turbine reclusus est, & in Helisæo cōpletus est spiritus eius, & in diebus suis non pertimuit principem. Et potentia nemo vicit illum, nec superauit illum verbum aliquod, & mortuū prophetauit corpus eius. In vita sua fecit monstra, & in morte mirabilia opera ipsius. In omnibus istis non pœnituit populus, & non recesserunt à peccatis suis, vsq; dum eieci sunt de terra sua. Et dispersi sunt in omnem terram, & relicta est gens perpauca, & princeps in domo Dauid. Quidam ipsorum fecerunt quod placeret deo, alij autem multa commiserunt peccata. Cum autem Helias dei voluntate de terra ad cælum subleuatus esset, Helisæus discipulus eius rogauit eum, vt duplex spiritus eius fieret in eo, quod etiam deo donante promeruit. Vnde in potentia & virtute hostibus insuperabilis fuit, qui in vita sua & in morte monstra signorum & mirabilia opera fecit. quod autem dicit mortuum corpus eius prophetauisse, ostendit quod mysticum opus fuit resuscitatio cadaveris, quod proiectum fuit in sepulchro Helisæi, vt regum historia narrat: sed populus Israel tali virtute signorum non fuit commotus ad penitentiam nec recesserunt à peccatis suis, vsq; dum eieci sunt de terra sua, & deducti in captiuitatem. Quod autem dicit, relicta est gens perpauca, & princeps in domo Dauid: quidam ipsorum fecerunt quod placeret deo, alij autem multa commiserunt peccata: ostendit quod stirps domus Dauid & tribus Iuda atq; Benjamin non penitus abiecerunt culturam dei & tēplum eius, sicut fecerunt decem tribus qui fuerunt in Samaria, sed alij eorum fuerunt idololatæ, vt Ioram Achaz & Manasses Ioachim & Sedechias. alij autem adhæserunt deo suo, sicut fecit Iosaphath Ezechias & Iosias. similiter autem & horum subditi diuerse sentiebant. Alij autem eorum recta incedebant via, alij autem errore claudicabant. Vnde factū est nouissime vt multis iam à veritate deuantibus, vltio captiuitatis immitteretur. vt qui simulachra coluerunt in terra sua, ipsi etiam idola colerent in terra aliena. Queritur autem quomodo Helisæus cum suis magister Helias locum postulandi ei offerret, duplicem spiritū Helisæi postulauerit, cum dominus dicat in euangelio, non est discipulus super magistrum. perfectus autē omnis erit, si sit sicut magister eius. Cuius petitionis mysterium si consideretur, non importuna sed necessaria postulatio decernitur. Dixit ergo Helias ad Helisæum, postula quod vis vt faciam tibi, antequam tollar à te. Dixitq; Helisæus: obsecro vt fiat spiritus tuus duplex in me. qui respondit, rem difficilem postulasti. attamen si videris me quando tollar à te, erit quod petisti. si autem non videris, non erit. quem enim hoc loco significat Helias, nisi caput nostrū, dominum scilicet redēptorem: & quem Helisæus, nisi corpus eius quod est ecclesia? Dat locum postulandi Helias noster, cum in euangelio dicit: petite & dabitur vobis. & item, petite inquit & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. hac ergo fiducia accepta à domino postulat Helisæus, hoc est populus Christianus vt fiat spiritus Christi duplex in eis, hoc est duplex gratia spiritus sancti, in remissionem vtiq; peccatorum, & collatione virtutum. redemptor igitur noster qui non habuit peccatum neq; peccatum fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, remissione peccatorū nō eguit, qui peccatum nullum habuit, opera autem virtutum in spiritu sancto fecit, sicut ipse in euangelio dicit Iudæis: si ego in digito dei

4. reg. 13. d.

Matt. 10. c.

4. Reg. 2. b.

Matth. 7. d.
Ioan. 16. c.

Luc. 11. c.

et ieiō dæmonia, profecto peruenit in vos regnum dei. inseparabilia sunt igitur opera sanctæ trinitatis, id est patris & filij & spiritus sancti, veritate attestate, quæ ait: quia quæ pater facit, hæc eadem & filius similiter facit. & apostolus: hæc inquit omnia operatur vnus atq; idem spiritus: diuidens singulis prout vult. Bene quidem postulat ecclesia vt spiritum duplicem accipiat Christi, quia & remissione peccatorum indiget, quæ nõ equit Christus, & munere virtutū, quas ex plenitudine sua per spiritū sanctum tribuit Christus: qui ascendens in altum captiuam duxit captiuitatē, dedit dona hominibus, illis videlicet hominibus, qui spem suam firmiter in illū ponunt. hinc est quod Helias dicit ad Helisæum: si videris me quando tollar a te, erit quod petisti. si autem non videris, non erit, quia nisi quis rectæ fidei oculos in illum ponat, & credat fideliter passionem, resurrectionem, & ascensionē eius ad patrem, petitionis suæ fructum non capit. mortuus est ergo Helisæus, & sepelierunt eum. latrunculi quoq; de Moab venerunt in terram: ipso amor: quidam autem sepelientes hominē videntes latrunculos, protēcerunt cadaver in sepulchro Helisæi, quod ambulauit, & tetigit ossa Helisæi, & reuixit homo, & stetit super pedes suos. quid significat hæc resuscitatio cadaveris mortui per contactum ossium Helisæi, nisi vitam fidelium, quæ in morte Christi veraciter constat. quicunq; ergo firma fide tangit mortem Christi, & spem suam veraciter in ipso collocat, sine dubio particeps erit resurrectionis eius. Dicit enim ipsa veritas: Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, non morietur in æternū. & alibi: sicut Moyses inquit exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

CAPVT

XIX.

Ezechias munituit ciuitatē suam, & induxit in medio ipsius aquam, & fodit ferro rupem, & ædificauit ad aquam puteū. In diebus ipsius ascendit Sennacherib, & misit Rapsacen & sustulit manū suam contra illos, & extulit manum suam in Sion, & superbus factus est potētia sua. Tunc mota sunt corda & manus ipsorum, & doluerunt quasi parturientes mulieres, & inuocauerunt dominum misericordem. Et expandentes manus extulerūt in cælum. Et sanctus dominus deus audiuit cito vocem ipsorum: non est commemoratus peccatorum illorum, neq; dedit illos inimicis suis. Sed purgauit illos in manu Esaię sancti prophetæ: Subiecit castra Assyriorū & contriuit illos angelus domini. Historia Ezechias in libris Regum & Paralipomenon pleniter expressa est, vbi narratur qd ædificauerit agens industrie omnem murū, qui fuerat dissipatus, & extruxerit turres desuper, & forinsecus alterum murū, instauraueritque Mello in ciuitate Dauid & fecerit vniuersi generis armaturam & clypeos, constitueritq; principes bellatorum. vbi etiam non silentio præteritur, quod induxerit aquam in ciuitatem, obduraueritque fontes & riuum qui fluebat in medio terræ. hoc est quod hic dicitur, fodit ferro rupem, & ædificauit ad aquas puteum: mystice autem urbem sanctam, de qua scriptum est: Vrbis fortitudinis nostræ saluator, quæ in monte sita latere non potest. De quo & in alio loco scriptum est: fluminis impetus lætificat ciuitatē dei. & rursus: gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. ille condit & munit. De quo loquitur pater, iste ædificauit ciuitatē meam, & ipse omnem murum sanctæ fidei ac veræ religionis, qui fuerat malitia paganorū siue hæreticorum in aliquibus dissipatus restituit & extruxit turres virtutum, ponit & forinsecus alterū murum, hoc est antemurale, quod in ædificatione castrorum solent luriculas appellare. Cum bonorum operum tenere docet effica-

4. reg. 16. d.
18. 19. 20.
& 2. Paral.
32. a. & f. &
33. a.

Esa. 26. a.

Psal. 45. a.

Psal. 86. a.

Esa. 46. c.

ciam. non enim sufficit murum habere fidei, nisi ipsa fides bonis operibus confirmetur. hic murus & hoc antemurale de viuis lapidibus extruitur, qui iuxta prophetam voluitur super terram. idem rex fecit vniuersi generis armaturā & clypeos, cum sanctarū scripturarū diuersa condit testimonia, & doctrinam euangelicam ad munimētum ecclesie suæ componit, ordinatq; doctores qui principes spiritualium bellatorū sint, & vniuersam militiā recte ac rationabiliter agant, castraque ecclesie contra hostes vniuersos opportunē defendant. quod Ezechias infestantibus bello Assyrijs terram Iudæorum & contra Hierusalem pugnantis iussit fontes obturare, ac riuum qui fluebat in medio terræ, ne venientes reges Assyriorum inuenirent aquarum abundantiam: Significat quod contra paganos atq; hæreticos repugnantes ac blasphemantes diligentia atque cautela adhibenda est, & diuinorū sacramentorum coram eis sunt velanda mysteria. Nec impudenter verbum dei blasphemis ingerendum, qui nesciunt doctrinam sanctam pijs moribus honorare, sed magis student ore venenato lacerare. quod autem dicitur Sennacherib rex Assyriorum misisse manum validam ad Hierusalem per Rapsacen blasphemum vt euertet eam, orantēque Ezechia atq; Esaiā cum cætero populo dominus liberauerit ciuitatem simul & plebem extinctis hostibus suis ostendunt verba dierum, vbi ita legitur: orauerunt igitur Ezechias rex & Esaias filius Amos propheta aduersum hanc blasphemiam, ac vociferati sunt vsque in cælum. & misit dominus angelum qui percussit omnem virum robustum & bellatorem & principem exercitus regis Assyriorum, reuersusque est cum ignominia in terram suam. Egressus est autem angelus domini, & percussit in castris Assyriorum centum & octoginta quinquemilia, & surrexerunt mane, & ecce omnia cadauera mortuorum. & egressus est, & abiit: & reuersus est Sennacherib rex Assyriorum, & habitauit in Ninie. & factum est cum adoraret in templo Nefrach deum suum, Adramelech & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio fugeruntq; in terram Ararat: & regnauit Asaraddon filius eius pro eo. Centum octoginta quinq; milia fortissimorū virorum ab vno angelo vna nocte caduntur, & absque vulneribus occisorum mors scæua discurrit, excludens corporibus animas domini voluntate. solusque rex eo tempore iccirco seruatus est vt sciret potentiam dei, & blasphemantia ora comprimeret, fieretque testis illius maiestatis quam paulo ante contempserat. sic Pharaō quoq; in decem Aegypti seruatur plagis, vt nouissimus pereat, quod & iste passurus est. cum enim reuersus esset in Ninie urbem primam regni sui, & adoraret in templo Nefrach deum suum quasi victoriam de hostibus reportaret, & delubrum idoli sui triumphans & gratulabundus incederet, contemptor veri dei, in fano falsi numinis trucidatur. Nec angeli perit gladio, quod erat commune cum pluribus, sed parricidio filiorum.

CAPVT

XX.

Nam fecit Ezechias quod placuit deo, & fortiter iuit in via patris sui Dauid, quam mandauit illi Esaias propheta magnus & fidelis in cōspectu dei. In diebus eius retro redijt sol, & addidit regi vitam. Spiritu magno vidit vltima, & consolatus est lugentes in Sion vsq; in sempiternum, & ostendit futura & abscondita antequam venirent. Qualiter autē Ezechias per bona opera placuerit deo, & quomodo per Esaiam prophetam ab ægritudine sua sanatus sit, illoque petente signum, solis cursus pro hoc mutatus sit, ita vt decem lineis retro rediret, libri Regum, & Paralipomenon, necnon & Esaiæ volumen satis declarant. hic ergo Esaias spiritu prophetico futura & abscondita mysteria de aduentu Christi, & de redemptione gene-

4. Reg. 20. a
2. Par. 32. f.
Esa. 38. a. b.

ris humani, de ecclesie quoque statu, & de iudicio dei futuro copiosissime in libro suo differuit. De quo aliquid hic exempli gratia ponere superfluum est, cum pene totus liber (quantum ad spiritalem sensum pertinet) in his versetur.

CAPVT XXI.

Memoria Iosie in compositionem odoris facti opus pigmentarij. In omni ore quasi mel indulcabitur memoria, & ut musica in conuiuio vini. Ipse est directus diuinitus in poenitentia gentis, & tulit ab hominibus impietates. Et gubernauit ad dominum cor ipsius, & in diebus peccatorum corroborauit pietatem. Bene comparat memoriam Iosie regis odori operis pigmentarij, & mellis dulcedini, & organo musicae. quia fama virtutis eius, & suauitas modestiae, & studium quod habebat in restaurando cultum dei, omnem odorem pigmentorum, & dulcedinem mellis, necnon & cantilenam musicae artis superat. qui bene cum Dauid dicere poterat: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua domine! super mel & fauum ori meo. Ideo dilexi mandata tua, super aurum & topazion. propterea ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui. De quo scriptura narrat, quod cum adhuc esset puer, cepit querere dominum patris sui Dauid, & mundauerit Iudam & Hierusalem ab excelsis, & lucis, simulacrisque, & sculptilibus: destruxeritque aras & simulacra, lucos & sculptilia succiderit. Ossaque sacerdotum combusserit in altaribus idolorum, mundaueritque Iudam & Hierusalem. sed & in urbibus Manasse & Efraim & Simeon usque Neptalim cuncta subuerterit. Secundum allegoriam autem Iosias iste typum tenet domini saluatoris: qui salus & fortitudo domini merito dicitur, quia ipse est de quo scriptura dicit: Dominus fortis, dominus potens in praelio. & alibi: ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum: ipse quidem zelo dei mundat terram Iuda & Hierusalem ab omnibus immunditijs, & abominationibus, qui per prophetam dixit: Zelus domus tuae comedit me. de quo & Ioannes dicit: Cuius ventilabrum in manu sua, & purgabit aream suam. De quo & Malachias dicit: Ecce venit, dicit dominus exercituum, quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis stabit ad videndum eum? ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum. & sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & conflabit eos quasi aurum, & quasi argentum: & erunt domino offerentes sacrificia in iustitia, & placebit deo sacrificium Iuda & Ierusalem sicut dies seculi, & sicut anni antiqui. & accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis, & adulteris & periuris. & qui calumniantur mercedem mercenarij, & humiliant viduas & pupillos, & opprimunt peregrinum, nec timuerunt me dicit dominus exercituum. quod autem in laudibus Iosie adhuc subditur. Præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam, omnes peccatum commiserunt. Ipsi non requirunt legem altissimi. Insinuat hos tres reges maxime deo placuisse ob deuotionem cordis & cultum pietatis quem habuerunt in obsequio dei. Qui licet in aliquo crimine capti sint & reprehensibiles inuenti, tamen per condignam poenitentiam deleuerunt quod inique gesserunt, unde & perfectam indulgentiam meruerunt. fuerunt etiam & alij reges in Iuda, quorum pietatis opera commemorantur, sed non ita perfecta sicut horum trium. maxima autem pars regum Iuda, sicut & reges Israel declinauerunt ad opera impietatis, & scelera peccatorum. Unde & meritam vindictam perceperunt, sicut consequenter ostenditur.

CAPVT XXII.

Reges Iudae defecerunt, & contempserunt timorem dei. dederunt enim regnum suum alijs, & gloriam suam alienae genti. Incenderunt electam sanctitatis ciuitatem, & defertas fecerunt vias ipsius in manu

Hieremiae. nam male tractauerunt illum qui a ventre matris consecratus est propheta. Euertere & eruere, & perdere, & iterum aedificare & renouare. Quid est quod dicit, in manu Hieremiae gentes incendere ciuitatem electam sanctitatis, & defertas facere vias illius, nisi quod in scriptis Hieremiae & sermonibus eius, patefacta est vastatio futura Hierusalem & filiarum eius? fuit enim idem propheta (sicut ipse testatur) temporibus Iosiae, Ioachim, Iechoniae, & Sedechiae regum Iuda: semper populum a peccatis compescens, & ad conuersionem atque bona opera prouocans: sed ipsi male tractauerunt illum, qui a ventre matris consecratus est propheta, euertere & eruere & perdere, & iterum aedificare & renouare. Ita enim in eodem propheta scriptum est, dicente ad eum domino: Ecce ego constitui te hodie super gentes & super regna, ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & aedifices, & plantes. Considerandum quod quatuor tribus duo lata succedant. Neque poterant aedificari bona, nisi destructa essent mala: nec plantari optima, nisi eradicarentur pessima. Omnis enim plantatio quam non plantauit caelestis pater, eradicabitur. Et aedificatio quae super petram non habet fundamentum, sed in arena extructa est, sermone dei suffoditur atque destruitur: illam autem quam consumet Iesus spiritu oris sui, & destruet aduentu praesentiae suae, omnem scilicet sacrilegam peruersamque doctrinam disperdet in perpetuum. porro ea quae eleuantur contra scientiam dei, & in sua confidunt sapientia, quae apud deum stultitia est, dissipabit atque deponeat, ut aedificentur pro his humilia, & in locum superiorum quae destructa sunt, & euulsa, extruantur atque plantentur, quae ecclesiasticae conueniunt veritati, & impleatur illud quod dicit apostolus: Dei aedificatio, dei agricultura estis. Multi hunc locum super persona Christi intelligunt. Hieremias enim interpretatur excelsus domini, qui destruxit regna diaboli, quae sibi in excelsis montis ostenderat. Aduersaria perdidit potestates, delens chirographum errorum in cruce. De quibus & in psalmo post historiae veritatem prophetas loquitur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terrae, & principes conuenerunt in unum, pro his euulsis, destructis, perditis & in inferiora detractis, aedificatur atque plantatur ecclesia dei.

CAPVT XXIII.

Ezechiel qui vidit conspectum gloriae, quam ostendit illi in curru Cherubim. nam commemoratus est inimicorum in imbre, & bene facere illis qui ostenderunt rectas vias. Ezechiel ergo propheta in prima visione qua viderat quatuor animalia quatuor specierum, & quatuor rotas iuxta ea, vidit gloriam domini per similitudinem quasi aspectum hominis sedentis super thronum: & in alia visione vidit gloriam domini super Cherubim, & sonitus alarum Cherubim audiebatur usque ad atrium exterius, quasi vox dei omnipotentis loquentis. Quod autem dicit eum commemoratum esse inimicorum in imbre, & benefacere illis qui ostenderunt rectas vias: significat quod ipse praedicauerit super peccatores venturam esse pluuiam vindictae, & viam mandatorum dei gradientibus promiserit consolationem misericordiae. De hac via psalmista dominum deprecatur, dicens: Legem mihi constitue domine in via tua, & dirige me in semita recta propter inimicos meos. Mystice autem Ezechiel (qui roboratus a deo interpretatur, & in Babylone conuersans plebi peccatrici praedixit captiuitatem venturam, & conuersis atque poenitentibus promisit peccatorum veniam) significat dominum saluatorem (qui est virtus & sapientia dei, & brachium domini a propheta cognominatur) nos in captiuitatem istius saeculi postpositos visitaſſe. Vbi & peccatoribus poenas praedixit futuras, & poenitentibus remedia promisit aeterna.

Psal. 118. n.

4. Reg. 22. a
24. Para. 24. a
& 4. re. 23. aPsal. 13. b.
Matth. 1. d.Psal. 68. b.
Matth. 3. c.
Luc. 3. d.
Malac. 3. b.

Hierem. 1. a.

Ibidem. b.

Matth. 15. b.

Matth. 7. d.

2. Thes. 2. b.

1. Cor. 3. b.

Psal. 2. a.

Esa. 26. d.

ET duodecim prophetarum ossa pullulant de loco suo. Nam corroborauerunt Iacob, & redemerunt se in fide virtutis. Duodecim prophetas illos (ni fallor) nuncupat, quos nos minores dicimus, quorum libelli simul extant conscripti, quorum etiam primus in catalogo est Osee, vltimus vero Malachias: quem Esdram scribam, legisque doctorem Hebraei esse autumant. horum ergo ossa de loco suo pullulant, quia dignam memoriā bonorum exemplorū posteris suis reliquerant, qui corroborauerunt Iacob praedicationibus suis, & redemerunt se in fide virtutis, quando annuntiantes populo verbum dei se immunēs fecerunt a crimine noxiæ taciturnitatis. iuxta illam sententiam domini quia ad Ezechielem prophetam ait: fili hominis speculatoremi dedi te domui Israel. audiens ergo ex ore meo sermonem annuntiabis eis ex me, si me dicente ad impium: impie, morte morieris, non fueris locutus: vt se custodiat impius a via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autē eius de manu tua requiram: si autem annuntiante te ad impium vt a vijs suis cōuertatur, non fuerit conuersus a via sua, ipse in iniquitate sua morietur, porro tu animā tuam liberaſti.

Ezech. 3. d.

CAPVT

XXV.

Quomodo amplificemus Zorobabel? nam & ipse quasi signum in dextera manu Israel: & Iesum filium Iosedech? qui in diebus suis aedificauerūt domum, & exaltauerūt templum sanctum domino, paratum in gloriam sempiternam. Zorobabel iste dux fuit populi Israel, qui cū Iesu pontifice filio Iosedech, & ceteris Israelitis rediens de Babylone restaurauit templum domini in Hierusalem, sicut praesens locus manifestat. quomodo autem ipse signum sit in manu dextera Israel, Aggeus propheta in fine libri sui demonstrat, dicens: In die illa dicit dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel serue meus dicit dominus exercituum, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi dicit dominus exercituum. Deniq; iubetur propheta ad solum Zorobabel loqui, quoniam in typo Christi propter adsumptionē corporis ex semine Dauid, eum praecessisse demonstrauimus. Huic ergo dicuntur quae in fine ventura sunt, quod transeat figura huius mundi, & fiat caelum nouum & terra noua, & cōmoueat dominus caelum & terram, & destruat omnē principatum, & potestatem, & virtutem: & dissipet sedes regum. post destructionem enim soliorū & fortitudinis regnantium, & quadrigarum, & equorū, & equitū, In die illa dicit dominus omnipotens, assumam te Zorobabel filium Salathiel seruum meū. seruus autem dicitur propter corpus humanū, quia tunc & ipse filius subiicietur ei, qui sibi subiecit omnia, & in subiectis omnibus videbitur & ipse subiectus. sed cum hoc fuerit impletum, ponet eum deus quasi signaculum in manu sua. hunc enim signat deus pater, & hic est imago dei inuisibilis, & forma & substantia eius, vt quicumq; crediderit in deum, hoc quasi annulo cōsignetur. quod autem Zorobabel & Iesus aedificauerunt domū destructam, & exaltauerunt templum sanctum domino: significat quod per gratiā domini nostri Iesu Christi, qui rex & sacerdos noster est, post captiuitatem resolutam daemoniacae dominationis, illi qui respiciunt a diaboli laqueis, quibus capti tenebantur ad ipsius voluntatem, & non solum fidei sinceritatem, atq; integritatem boni operis perdiderūt, verum etiam per acerbitate scelerum gentilibus ac publicanis assimilati fuerant: iuxta illud dominicum: Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus: post lxx annos, hoc est post septemplicem gratiam spiritus sancti per custodiam decalogi, qui eos visitauit atq; consolatus est liberantur, ac domum dei & ciuitatem sanctam reaedificāt,

Agge. 2. d.

Matt. 18. c.

quia nonnunquam hi qui per sua peccata a communione ac societate sanctae ecclesiae separati infidelium societati ac numero copulabantur, rursus per donum sancti spiritus studiose actum bonae operationis exercent, ac per hoc, consortium fidelium, domus videlicet & ciuitatis domini, de qua fuerant eiekti, recipiunt. & bene dicitur, quod templū hoc sanctum paratum sit domino in gloriam sempiternam, quia non templum materiale quod Salomon aedificauit, sed quod Christus de viuis lapidibus construxit, in gloriam sempiternam manebit.

CAPVT

XXVI.

ET Nehemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros euersos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras. Porro Nehemias (qui interpretatur latine cōsolator dominus, cōsolatus a domino) qui renouauit muros Hierusalem, ab hostium insultatione liberatum in diuina legis obseruantia sublimauit, profecto constat quia & vocabulo, & opere, & persona sua non inconueniēter mediatorem dei & hominum hominē Iesum Christū designet, qui se ad consolationē pauperū spiritu missum insinuat, cum ascensurus in caelū discipulis ait: Ego rogabo patrē, & alium paracletū, hoc est consolatorē dabit vobis: a quo aedificandā ciuitatē dei, sanctam videlicet ecclesiā simul & consolandos esse mœrentes, ostendit psalmista cum dicebat: aedificans Hierusalem dominus, & dispersiones Israel congregans, qui sanat cōtritos corde &c. Congruit figura Nehemiae & sanctis praedicatoribus, quorū ministerio superna nobis cōsolatio praestatur. Dū propter lapsum peccati spem veniae ac propitiationis diuinæ poenitentibus pollicentes, quasi diruta ab hostibus Hierosolymorū mœnia murosq; restaurant quibus bene conueniunt verba Nehemiae dicētis: & veni Hierusalē, & mansi ibi tribus diebus, & surrexi nocte ego & viri pauci mecum, & non indicaui cuiquam quid dedisset deus in corde meo, vt facerem Hierusalē: & iumentum non erat mecum, nisi animal cui sedebā. & egressus sum per porcā vallis nocte, &c. vsq; dum ait: & considerabā murum, & reuersus veni ad portam vallis, & redij. Diuersa vrbis destructa loca lustrando peruagatur, & singula hęc quomodo debeant reparari sollicita mente scrutatur. sic & doctorū est spiritualium sapiens noctu surgere, ac solerti indagine statū sancte ecclesiae quiescentibus ceteris inspicere, vt vigilanter inquirent qualiter ea quae vitiorū bellis in illa sordidata siue deiecta sunt, castigando emendēt & erigant. Murus autē Hierusalē dissipatus iacet, & conuersatio fidelium terrenis atq; infimis sordet affectibus, portae sunt igni cōsumptae. Cum iam quoq; qui & alijs docendo introitū vitæ pandere debuerant, relicto veritatis magisterio communi cum ceteris ignauia torpent, ac temporalibus curis inseruiunt. & dixit eis vos nostis afflictionem in qua sumus, quia Hierusalē deserta est, & portae eius cōsumptae sunt igni. venite & aedificetur murus Hierusalē, &c. vsq; dū ait, & cōfortatae sunt manus eorū in bono. plana sunt hęc, & spiritali sensui nimis accommoda. quia doctores sancti, immo omnes qui zelo dei seruet, in afflictione sunt maxima, quādiu Hierusalē, hoc est visionē pacis, quā nobis dominus reliquit & cōmodauit, per bella diffensionū cernunt esse desertā: & portas virtutū (quas iuxta Esaiam laudatio occupare debuerat) praualētibus inferorū portis deiectas atq; obproprio habitas contuentur. Vnde satagunt vt collectis in vnam industriā verbi ministris, citius ea quae destructa esse videbatur: fidei ac bonae actionis aedificia resurgant.

Psal. 146. a.

Nehem. 1. b.

Nehem. 2. d.

CAP. XXVII.

Nemo natus est in terra ralis, qualis Enoch. nam & ipse receptus est a terra. Quid est qd de Enoch supra differebat, & nunc de eodem iterū recapitulat, nisi quod translatione sua typū praeferebat. ascensionis domini nostri Iesu Christi.

sti ad cælos : qui in nouissima ætate seculi incarnatus est. Cui omnes patriarchæ & prophetæ testimonium præbuerunt. De ipso enim recte dicitur, quod nemo natus est in terra talis, qualis Enoch, hoc est dedicatio, qui dedicauit ecclesiam suam; & cōsecrauit sanguine sancto suo. hic sine peccato venit in mundum, & cum gloria receptus est in cælum. De quo & psalmista ait: speciosus forma præ filiis hominum. & iterum: ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.

Psal. 44. a.
Psal. 67. d.

CAPVT

XXVIII.

Ioseph natus est homo, princeps fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, stabilimentum populi. Et ossa ipsius uisitata sunt, & post mortem prophetauerunt. Ioseph itaque, qui nomine & gestu typum præferebat domini saluatoris, apte dicitur princeps & rector esse fratrum, & firmamentum gentis, atque stabilimentum populi. Interpretatur enim Ioseph auctus. & dominus noster merito dicitur auctus, quia gratia dei plenissimus. Cui pater non ad mensuram dedit spiritum, sed omnia quæ habet pater, eius sunt, & in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. De cuius & nos plenitudine omnes accepimus gratiam pro gratia. In quo etiam omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt absconditi. hic princeps & rector est fratrum, illorum uidelicet fratrum, de quibus ipse ait: Ite nuntiate fratribus meis. & propheta, nuntiabo (inquit) nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Idem firmamentum est gentis Iudææ, & stabilimentum populi Christiani: quia ipse missus est lumen ad reuelationem gentium, & gloria plebis suæ Israel. Quod autem dicit ossa Ioseph uisitata esse, & patet mortem prophetasse, historialiter hoc commemorat, quod ipse Ioseph ante mortem suam prænuntiauerit fratribus suis liberationem de Aegypto, cum consolaretur eos, atque dixisset: deus uisitabit uos: asportate uobiscum ossa mea de loco isto. quod factum est, ut liber Exodi meminit, cum egrediebatur filii Israel de Aegypto, & postquam uenerunt in terram repromissionis, sepelierunt eum in Sichem, in ciuitate patris sui: quæ & nunc Neapolis uocatur, urbs Samaritanorum. Spiritualiter autem hoc quod Ioseph, sicut pater eius Iacob, terram repromissionis tota mente desiderabat, incolatumque Aegypti detestabatur, nos instruit, ut quandiu sumus in hoc mundo, semper desideremus ingredi terram uiuentium, ubique requiescere optemus. quod tunc digne fit, si numerum annorum ætatis ipsius moribus imitemur. Centum ergo & decem uitæ suæ annis expletis mortuus est: & nos studemus quo per decalogi obseruantiam ad æternam beatitudinem, quam centenarius numerus designat, perueniamus.

Matth. 28. e.
Psal. 21. e.

Luc. 2. e.

Gene. 50. d.
Iosue. 24. g.

CAPVT

XXIX.

Seth & Sem apud homines gloriam adepti sunt, & super omnem animam in origine Adam. Ordine præpostero prius prophetas posuit, & postea patriarchas antiquissimos. sed hic usus frequentissimus est scripturæ sacræ, ut loca & tempora in narratione sua commutet. Seth ergo filius Adam, & Sem primogenitus Noe apud homines gloriam adepti sunt, quia tam fide quam etiam bonis moribus illius æui hominibus prælati sunt: quando plurimi idololatriæ deseruiebant, & deum penituit hominem se fecisse in terra. sed si hic sensus tibi displicuerit, transfer te ad allegoriam, & intellige in istis duobus hominibus hunc præfiguratum qui deus & homo est, quem deus pater suscitauit à mortuis, & constituit ad dexteram suam in cælestibus supra omnem principatum, & potestatem, & uirtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo sed

etiam in futuro. & omnia subiecit sub pedibus eius.

CAPVT

XXX.

Simon Oniæ filius, sacerdos magnus, qui in uita sua suffulcit domum, & in diebus suis corroborauit templum. Templi etiam altitudo ab ipso fundata est, duplex ædificatio, & excelsi parietes templi. Post priores patres scriptor historiarum ad sui temporis peruenit homines. Nam Simon iste: filius fuit Oniæ, qui de Simone cognomento iusto propter sollicitam in deum religionem, & in ciues suos pronam clementiam natus erat. is autem Onias (ut Iosephus refert) paruulus mente & pecunijs auarus existens, Ptolemæo regi tributa non reddens, ad iram eum impulit. Verum Iosephus uir inter suos nobilis, legatus a Iudæis ad Ptolemeum missus, cum familiaritatem regis ob plurima in eum meruisset obsequia, dux Iudææ & regionum finitimarum constituitur. mortuo autem prædicto Onia, principatum sacerdotij Simoni filio dereliquit. quo etiã mortuo filius eius Onias in honore successit, ad quem rex Lacedæmoniorum Darius legationem direxit & epistolas. fuit autem hic Simon pontifex Iudæorum tempore quo Ptolemæus Euergetes in Aegypto, apud Syriam uero & Asiam Seleucus, & apud Macedones Antigonus. patet profecto in hoc quod huius Simonis modestiam & studium liquido iste Iesus expressit. quod uno eodemque tempore in gente Iudæa ambo fuere: nam si eius uitam & mores ignoraret, nequaquam tam pleniter de eo narraret. nos autem quod huius uiri actus alibi minime legimus, ignota rei explanationem facere nequimus iuxta mysticum uero sensum huius Simonis actus laudabiles & strenuum ministerium ad sanctorum doctorum ordinem & officium transferre ualemus: quibus apte Simonis nomen conuenit, qui prædicationis uerbo humanum genus ad penitentiam peccatorum prouocant, & mandatis dei obedire mandant. Interpretatur autem Simon, pone merorem, uel audi tristitiam. Verum iste Simo spiritalis tempore præsentis uitæ sermone doctrinæ suffulcit domum ecclesiæ, & corroborat templum de diuis lapidibus constructum, templi etiam altitudo ab ipso fundata est. Duplex ædificatio, excelsi parietes templi. Vnde per Paulum dicitur: dei enim sumus adiutores, dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Secundum gratiam quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui: alius autem superædificat. unusquisque autem uideat quomodo superædificet. fundamentum enim huius ædificij quale sit memoratus apostolus subiungendo manifestat: fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Doctores ergo sancti templi altitudinem fundant, quando Christi incarnationem, passionem, & resurrectionem in fide credentium collocant: ut totius ædificij summa, hoc est boni operis forma, inde consurgat. Vnde fit quod duplex ædificatio excelsos parietes templi faciat, quando uerbo & exemplo de Iudæis & gentibus plurimos ad arcem uirtutum docendo & exhortando erigunt. parietes enim domus dei in expositione catholicorum patrum duos populos intellectos esse reperimus, & merito, quia inde consurgens structura crescit in templum sanctum in domino. In diebus ipsius remanuerunt putei aquarum, & quasi mare adimpleti sunt supra modum. Puteum aquarum non alium melius accipere possumus quam profunditatem scientiæ sanctarum scripturarum quæ in diuinis libris quasi conclusa figuris latebat, sed sanctorum prædicatorum ore ad plurimorum satietatem quasi mare redundabat, quod enim prius quasi obscurum latebat in profundo mysterij ad apertum prolatum est per laborem prædicatoris orthodoxi. Qui curauit gentem suam, & liberauit illam à pernicie.

1. Cor. 2. b.

si. j.

Euangelij scilicet verbo, & baptismatis sacramento, liberavit auditores suos à peccatis & dominatione satanæ, Qui præualuit amplificare ciuitatem. Quando per gratiam Christi prædicatorum labor proficiebat ad plurimorum salutem. Ciuitas enim dei sancta est ecclesia. **Psal. 86. a.** De qua in psalmo scriptum est: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. hanc ergo amplificat sanctorum prædicatorum ordo, quando eam per verbum prædicationis, & sacramentum baptismatis auget in credentium numero. De quorum conuersione etiam ipse glorificabitur in premij perceptione. Vnde subiungitur: Qui adeptus est gloriam in conuersione gentis: & ingressu domus, & atrij amplificatus est quasi stella matutina in medio nebulæ. Et quasi Luna plena in diebus suis lucet, & quasi Sol refulgens, sic ille effulgit in templo dei. Ingressu ergo domus & atrij excellentissimus ordo sanctorum prædicatorum amplificatus est, quia tam in illis qui rudes adhuc sunt in fide, quod atrium figurat: quàm etiam imperfectis domum dei incesu bonorum operum ingredientibus magistrorum excrescit meritum, redundans illis ad cæleste præmium, quod autem eos comparat stellæ matutinæ & luci Lunæ, atque fulgori solis, distantiam eruditionis, & meritorum in ipsis doctoribus significat. In quibus inuicem differunt habentes gratias diuersas, quia **1. Cor. 12. a.** Paulus ait) unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem: alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ: alij autem sermo scientiæ, secundum eundem spiritum: alteri fides, in eodem spiritu: alij gratia sanitatum, in vno spiritu: alij operatio virtutum: alij prophetia: alij discretio spirituum: alij genera linguarum: alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus diuidens singulis pro vt vult. hinc & alibi ait: alia claritas est Solis, alia claritas Lunæ, alia claritas stellarum. stella enim ab stella differt in claritate. Omnes quidem lucent, sed secundum donum sibi datum à deo. Et quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ. Per arcum scientia sanctorum scripturarum insinuat, per quam spicula diuinorum testimoniorum in corda audientium iaculantur, & bene arcum dicit refulgere inter nebulas gloriæ, quia in obscuritate allegoriæ relucet splendor diuinæ sapientiæ. Et quasi flos rosarum in diebus veris, & quasi lilia quæ sunt in transitu aquæ. Quid per flores rosarum in diebus veris, nisi martyrum sanguis in virore resurgentis ecclesiæ exprimitur, quia tunc maxime prædicatores sancti trucidati sunt pro dogmate euangelicæ fidei. & quid per lilia, nisi castorum & virginum ordo, qui in transitu labentis sæculi semetipsos castrauerunt propter amorem dei? Quasi tus redolens in diebus æstatis. & quasi ignis effulgens, & tus ardens in igne. In ture ergo pura oratio exprimitur: quæ redolet in diebus æstatis, quia eius odor spargitur in claritate fidei, & ardet in igne amoris. licet enim turis odor per se bene oleat, sed appositus igni, fortius redolet: sic & oratio pura, licet per se deo sit grata, tamen si adhibito igne passionum in dilectione perseverauerit, coram oculis dei magis gratus redolebit. Et quasi vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso. In auro splendor sapientiæ, in lapidibus quoque pretiosis virtutum decor exprimitur. Cū ergo virtutes sacræ fulgori sapientiæ intermiscantur, vas animæ hæc habens pretiosissimum esse demonstratur. Quasi oliua pullulās, & cypressus in altitudine se extollēs. In oliua lux fidei & affectus misericordiæ: in cypresso vero altitudo perfectionis, & odor suauissimus bonæ voluntatis, quæ habet sancti, bene intelligi potest. sed si quis oliuæ & cypressi significantiā plenius nosse voluerit, in prioribus inuenire potest. In accipiendo stolam gloriæ, & vestiri eū cōsummatione virtutis. In ascensu alta-

ris sancti gloriā dedit sanctitatis amictū. In accipiendo autē partes de manu sacerdotum. In accipiendo ergo stolam gloriæ, & vestiendo se consummatione virtutum, sacer ordo prædicatorum indicium dignitatis suæ cum ornatu rectæ fidei, & vestitu bonæ operationis manifeste demonstrat, sic enim in sacerdotali habitu Moyses ephod, id est superbum rationale primum fieri mandat, quia in sacerdote Christi bene est, vt bona operatio primum clarescat, & sic ad docendum alios procedat. primum eius debent opera cognosci, vt dum hoc quod foris omnibus patet irreprehensibile paruerit, conuenienter ex tempore & integritas cordis eius, & fidei sinceritas seruetur. Nam de ipso principe pastorum ita scriptum est: Cæpit Iesus facere & docere. Vnde qui fecerit mandata dei, & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum. **Act. 1. a. Matth. 5. c.** Qui autem soluerit vnum de mandatis dei minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum. In ascensu quippe altaris sanctitatis amictum dabit, qui sacerdotij sui iura rite custodit, vt recte subditos doceat & pro illis cotidie ad deum preces fundat. partes autem accipit de manu sacerdotum, qui bonæ operationis ministris suis expostulat actum: qui tam sibi quam etiam illis utilis fiat. hoc etiam tunc digne fit, si ipse doctor primum coram discipulis suis bonæ operationis exhibet vsum, quatinus illi habeant vnde sumant virtutis exemplum. Vnde subiungitur: Et ipse stans iuxta aram, circa illū corona fratrum. & quasi plantatio cedri in monte Libano, sic circa illum steterunt quasi rami palmæ, & omnes filij Aarō in gloria sua. oblatio autem domini in manibus ipsorum, coram omni synagoga Israel. Bonum est ergo vt qui primus est in ordine, præcipuus fiat in bona operatione & eruditione doctrinæ. Deinde fratres eius illum circumstet: hoc est imitentur: fratres enim hic possumus intelligere presbyteros, diacones & cæteros minoris ordinis viros: qui boni pastoris primum sequantur exemplum, & coram omni synagoga Israel, hoc est credentium multitudine digne sui ordinis agant officium, vt inde omnes prouocentur ad laudandum omnipotentem deum. ita enim ipsa veritas in euangelio præcepit, dicens: sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Et consummatione fungēs in ara, amplificare oblationem excelsi regis. Porrexit manum suam in libatione, & libauit de sanguine vuae. Effudit in fundamento altaris odorem diuinum excelsi principi. Consummata oblatio fungitur excelsi regi, quando corpus Christi in sacro altari offertur deo omnium dominatori: vbi & libatio fit sanguine vuae, quando sanguis redemptoris exhibetur in calice: quod fundendum est in fundamentum altaris, hoc est totum agendum in commemorationem nostri redemptoris. ipse est enim fundamentum quod portat totum ecclesiæ ædificium. Cuius oblationis odor suauissimus est excelsi principi, quia bene placet ac gratissima est deo patri omnipotenti. Tunc exclamauerunt filij Aaron, & in tubis ductilibus sonuerunt, & auditam fecerunt magnam vocem in memoriam coram domino. Filij quippe Aaron sacerdotes sunt Christi, & ministri altaris diuini: hi vocem exaltant in tubis ductilibus, hoc est prædicationem exhibent doctrinæ per passionem consummatæ in memoriam coram domino. Ductiles autem apte dicuntur, quia fideles diuersis passionibus tunc domino largiente proficiunt: & tanto plus crescunt, quanto amplius diri mallei fuerint iteratione percussis. malleus enim est diabolus, de quo propheta dicit: Contritus est malleus vniuersæ terræ. **Hier. 50. d.** Tunc omnis populus simul properauerunt, & ceciderunt in faciem super

terram adorare dominū deū suū, & dare preces deo omnipotenti excelso. & amplificauerunt psallentes in vocibus suis. Cum ergo digne officium ecclesiasticum per ministros altaris Christi in memoriam domini agitur. Tunc etiam vniuersa plebs credentium ad laudandum & adorandum dominum prouocatur: prosternit se in faciem, hoc est cordis sui ante deum exhibet humilitatem: Dat preces & psallit in voce iubilationis, quia quicquid in timore & amore dei agit, totum coram deo oratio est & odor suauitatis. Et in magna domo factus est sonus suauitatis plenus. Et rogauit populus dominum excelsum in prece, vsque dum perfectus est honor domini, & munus suum perfecerunt. Magna itaque domus, est ecclesia catholica: in qua maiores & minores sonum suauem reddunt: quia quicquid in vnitatem rectae fidei deo offertur, rite & secundum rationem praebetur, quicquid autem extra ecclesiam agitur, totum ad impietatem deputatur. magnus ergo in ecclesia fit sonitus, quando orantibus sacerdotibus & benedictibus, respondet omnis populus amen: quia sonus tam ad clamorem vocis, quam ad deuotionem pertinet cordis, quia homo videt in facie, deus autem intuetur cor. Rogat ergo populus dominum excelsum in prece, vsque dum perficitur honor domini, quia omnis ecclesia fidelium hoc ambit, inde satagit vt perseueret in prece & laudibus dei vsque ad consummationem mundi, quando corpus Christi incorruptione honorabitur, & coniungentur membra capiti suo. Tunc descendens extulit manus suas in omnem congregationem filiorum Israel, dare gloriam deo in labijs suis, & in nomine ipsius gloriarī. Et iterauit orationem suam, volens ostendere virtutem dei. Et plus orauit dominum omnium, qui magna fecit in omni terra, qui auxit dies nostros à ventre matris nostrae, & fecit nobiscum secundum suam misericordiam, det nobis iucunditatem cordis, & fieri pacem in diebus nostris in Israel per dies sempiternos: credere Israel nobiscum esse misericordiam dei, vt liberet nos in diebus suis. Tunc enim cœtus sanctorum doctorum exultans extollit manus suas in omnem congregationem filiorum Israel, quando gratias deo agit pro perfectione laboris sui & salute vniuersi populi. Tunc laudes multiplicat, Tunc orationem iterat: quia nunquam à laudibus dei cessat, volens ostendere virtutem dei, hoc est enarrare & praedicare misericordiam eius: qui dat nobis iucunditatem cordis & pacem in temporibus æternis. quatinus omnes Israelitae, hoc est veri cultores dei & amatores regis æterni, agnoscentes praedicent potentiam & bonitatem dei in liberatione populi sui. Duas gentes odit anima mea: tertia autem non est gens, quam oderim, qui sedent in monte Seir: & Philistim: & stultus populus qui habitat in Sichimis. Duas gentes dicit se odisse: quarum vna est gens Iudaica sub legis litera constituta, quae etiam & Seir nomine denotata est, quod interpretatur hispidus vel pilosus. Seir enim idem fuit qui & Esau, quod interpretatur rubeus, maior filius Isaac & Rebecca: minor autem vocabatur Iacob. sed cur ille totus rubeus & hispidus, nisi quia populus prior prophetarum & Christi fuit cruore pollutus, ac peccati & nequitiae squalore exstitit circumdatus? Cuius ideo minor calcaneum tenuit, quia mystice maiorem populum minor superaturus erat. haec est enim generatio praua & peruersa atque adultera, iuxta veridicam vocem euangelij, quae occidit prophetas, & lapidauit eos qui ad se missi sunt. Nouissime autem in ipsum haeredem non pertimescebat manus impias iniicere & trucidare filium dei. hanc ergo gentem ideo de-

Luc. 13. g.

testatur sapientia, quia sedulo perseuerat in cordis duritia, & sensus stultitia. haec autem dicitur sedere in monte, non in celsitudine vtiue virtutum, sed in tumore superbiae: quia semper deo dura ceruice & incircumciso corde rebellabat. Altera gens est Philistim, quae interpretatur ruina duplex, significans gentem nationum, quae & in idololatria scelestaque conuersatione simul polluta fuit, & ideo odibilis, quia longe à veritatis via errado recessit. Tertia autem est haereticorum synagoga, cuius stultus populus habitat in Sichimis, hoc est in humeris siue laboribus, cum cotidie peruersa scribendo atque praua docendo, stulte laborem suum consumit. quod autem dicit hanc non esse gentem, ostendit quia non ex vna generatione, vel simplici errore ipsi haeretici prodeunt: sed ex diuersis locis orti plurimi sunt erroribus obnoxij, & tamen inter se inuicem contrarij: aliter enim Arriani docet, atque aliter Sabelliani, aliter Nouatiani, atque aliter Donatistae, similiter & caeteri falsis dogmatibus abinuicem discordant dissimilesque sunt sermone, sed pares errore. Doctrinam sapientiae & disciplinae scripsit in codice isto Iesus filius Sirach Hierosolymita, qui renouauit sapientiam de corde suo. Beatus qui in istis versatur bonis, qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper. si enim haec fecerit: ad omnia valebit, quia lux dei vestigium eius est. Auctor libri narrat de labore suo, & de vtilitate ipsius operis: ostendens quantum gratiae illi conferat, qui in eo meditari & operari non detrectat. Quod autem temporibus Ptolemæi Euergetis in Aegyptum veniens, praesentem librum idem Iesus interpretando ediderit, prologus ipsius libri testis est: qui sub hoc sermone, cuius in praesenti capitulo mentio habita est, narrat illum hunc perfecisse hominum ad vtilitatem, duntaxat eorum qui eum intente legunt, & factis monita illius fideliter obsequuntur. Vnde dicit, beatus qui in istis versatur bonis, hoc est diuina praecepta meditando, & operibus illa implendo: si enim (inquit) haec fecerit, ad omnia bona & vtilia valebit, quia lux dei, hoc est sapientia diuina, eius vestigium est, & ductrix in via veritatis: per quam ad quietem regni caelestis, & in eius calle perfecte gradiendo permanens, peruenire valebit. Post haec sequitur oratio eiusdem Iesu, quam melius generaliter ad totam ecclesiam transferimus, quam specialiter ad cuiuslibet viri personam, quia cum multae describuntur in ea species tribulationum, & diuersa solatia iuaminum, melius ad totum corpus referuntur, quam ad quandam partem corporis, orat enim ecclesia dominum suum regem Christum, & gratias illi refert de beneficijs sibi copiosissime ab eo collatis, hoc modo incipiens:

CAPVT

XXXI.

Confitebor tibi domine rex, & collaudabo te deum saluatorem meum. Confitebor nomini tuo: quoniam adiutor & protector factus es mihi, & liberafti corpus meum à perditione. A laqueo linguae iniquae, & à labijs operantium mendacium. Dominus enim & rex, deus & saluator ecclesiae est Iesus Christus, qui & caput & sponsus eius est. Vnde apostolus monendo mulieres viris suis subditas esse, ad Ephesios scripsit, dicens: mulieres viris suis subiectae sint, sicut domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut & Christus caput est ecclesiae. ipse saluator est corporis. & item, viri (inquit) diligite vxores vestras sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret mundans lauacro aquae in verbo: vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam, s.iiiij.

Ephes. 5. e.

1. Cor. 11. a.

Col. 3. c.

1. Pet. 3. a.]

aut aliquid huiusmodi. sed ut sit sancta & immaculata. hic ergo adiutor & protector factus est sponsa sua, cum tradidit semetipsum pro illa, ut liberaret eam a perditione in qua per prauaricationem primi hominis lapsa est, & a laqueo linguae iniquae, a blasphemia nimirum idololatriae: ne immolaret, neque seruiret creaturae potius quam creatori. & a labijs operatum mendacium, hoc est doctrinis falsis philosophorum atque haereticorum. Et in conspectu adstantium factus es mihi adiutor. Et liberaisti me secundum multitudinem misericordiae nominis tui a rugientibus praeparatis ad escam. Hoc testimonio exprimit persecutores ecclesiae, qui propter odium nominis Christi persequuntur fideles, & tradunt eos supplicij diuersis morti afficiendos, quatinus eos auertant a confessione catholicae fidei, & a cultura veri & vnius dei, quod bene comparat saeuus bestiis, quae rugitu forti, & feroci biatu escam appetunt: sed de his dominus electos suos liberat, cum animas eorum a persecutionum aestibus illaesos seruat. propter quarum euersionem saeuus persecutores corpora maxime lamiant. Vnde sequitur. De manibus quaerentium animam meam, & de portis tribulationum quae circumdederunt me. Portas ergo tribulationum, quas melius sentire possumus, quam ora principum & tyrannorum? Vnde munae prodeunt & fraudulentae suasiones, indictionesq; suppliciorum: ut siue per ficta blandimenta, seu per atrocia tormenta, seruos dei fidem Christi abnegare faciant: sed immittit angelum dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos. A pressura flammae quae circumdedit me, & in medio ignis non sum aestuatus. Hoc plerunque historialiter in passionibus martyrum contigit se legimus. Ut sicut tres pueri in camino ignis ab ardore flammae illaesi seruati sunt. ita & isti ab incendio ignis incontaminati seruarentur: sed quia hoc omnibus martyribus dei non est concessum. Cum plurimi eorum in igne corporaliter concremati essent, veruntamen animae eorum libere ad caeli secreta petierant, melius hic igne & flamma validum persecutionis aestum intelligimus: qui licet sanctos dei temporaliter affligere posset, vsque ad animae tamen internicionem pertingere non potuit. Ideo subiungitur. De altitudine ventris inferi, & a lingua coinquinata, & a verbo mendacij: a rege iniquo, & a lingua iniusta. Subauditur liberauit me, non enim praualebat vis nefanda inimicorum vsque ad interitum peruenire animarum (quem hic ventre inferi appellat) nec lingua coinquinata blasphemij, nec verba mendacia a rege iniquo, & lingua iniusta prolata potuerunt aliquo modo violare sanctorum praecordia: sed licet corpora paenis varijs afficerent, & morti temporali addicerent: animae tamen in confessione nominis Christi vsque ad finem vitae persisterunt. Vnde & felicius post mortem in aeterna vita cum sanctis angelis dei sine fine gaudebunt. De quo & subditur. Laudabit vsq; ad mortem anima mea dominum, & vita mea adpropinquans erat in inferno deorsum. Vitam suam in inferno adpropinquare dicit, quia carnis vita cotidie deficiente ad mortem adpropinquat. Infernus enim hic pro morte positus est: quia mors carnis prauaricationis primae est vindicta, sicut infernus peccatricium animarum perpetua poena: sed mortem carnis nemo euadit: quis est enim homo qui viuit & non videbit mortem? Vnde alibi scriptum est: nemo est ergo qui semper viuat, & huius rei habeat fiduciam. inferni vero cruciatum sancti homines per gratiam Christi euadere possunt: quia de carnis vinculo absolui ad caeleste gaudium mox migrabunt. Circumdederunt me vndique, & non erat qui adiuuaret. Respiciens eram ad adiutorium hominum, & non erat. Me-

Eccle. 9. a.

moratus sum misericordiae tuae domine, & cooperationis tuae quae a seculo est: quoniam eruis sustinentes te domine, & liberas eos de manibus gentium.

Videns ecclesia membra sua vndique ab hostibus circumdari, & humanum solatium deferri, inde quaerit adiutorium, vnde nouit omnium bonorum venire profectum. Non ergo suis meritis nec humanis actibus, sed misericordiae dei tribuit, quod se ab inimicis ereptam & liberatam esse agnoscit. & non solum liberata, immo & iam honore virtutum sublimatam, atque miraculorum fulgore glorificatam. Vnde dicit. Exaltaisti super terram habitationem meam, & pro morte defluente deprecatus sum. Videt enim se doctrina fidei & virtutum signis in mundo clarescere, sed non contenta hoc solo est munere, ita ut nolit amplius aliquid quaerere: quin potius certat angustias praesentis vitae precibus honestis superare, & ita ad quietem supernae patriae feliciter peruenire. Inuocaui dominum patrem domini mei, ut non derelinquat me in die tribulationis meae, & in tempore superborum sine adiutorio. Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo illud in confessione. Dies enim tribulationis & tempus superborum, praesens est vita, ubi boni tribulantur, & impij in superbiam extolluntur. Orat enim sponsa Christi ut deus omnipotens pater domini sui Iesu Christi se non derelinquat in tempore necessitatis suae: quando superbia iniquorum eam affligere desiderat cruciatu tormentorum, promittitque se nomen eius assidue laudaturam, & collaudare illud in confessione, hoc est in confessione nominis eius vsque in finem vitae perseuerare. & quasi iam securam sit de impetrato auxilio, sequitur dicens. Exaudita est oratio mea, liberaisti enim me de perditione. Et eripuisti me de tempore iniquo: propterea confitebor & laudem dicam tibi, & benedicam nomen domini. Huic simile est illud quod in sexto psalmo propheta, cum deprecatus est dominum ne se in ira argueret, neque in furore corripere, turbatum se esse asserens praeter ira & inueterasse inter omnes inimicos suos: protinus quasi iam de euasione sua ab inimicis securus exclamat, dicens: *Discedite a me omnes qui opera-* P sal. 6. b.
mini iniquitatem, quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei: exaudiuit dominus deprecationem meam, dominus orationem meam assumpsit. sed & hic ecclesia exauditam orationem suam protestans, ereptam se ab inimicis asserit, & ab iniquitate praesentis vitae liberatam. ubi magis confusio praualeat qua modo spondet se ereptori suo laudem & confessionem perpetuo decantaturam. Cum adhuc iunior sum prius quam oberrare quaestui sapientiam palam in oratione mea. Ante tempus postulabam pro illa, & vsque in nouissimis inquiram illam. Post orationem quam ex persona ecclesiae protulit conditor huius operis refert, quo modo ab infantia sua quaesierit sapientiam, & dominum pro ea petiuerit. quod autem dicit, priusquam iunior esset aetate, quaesisse illam: ante tempus postulare pro illa. Demonstrat se ante errorem pueritiae atque adolescentiae, & ante tempus iuuenilis aetatis illam desiderasse, & a domino sibi dari instantem postulasse. quam vsque ad nouissimum promittit se inquisiturum. in multo enim periculo exstat adolescentia, & iuuenilis aetas: quia exterioris hominis actus in ea aetate maxime praualent. sicut Salomon in prouerbij ait: Prou. 30. c.
Viam iuuenis in adolescentia sua se penitus ignorasse. & propheta dominum deprecatur, ne de- P sal. 24. b.
lita iuuentutis & ignorantiae suae meminerit: hinc etiam philosophi Y literam humanae vitae conformantes, sinistram tramitem pueritiae & adolescentiae: dextram vero apicem fortiori aetati adscribunt. quando iam intellectus validior reprobatur stultitiam sensus prioris. Nam haec literam Pythagoras ad exemplum vitae humanae primus ita instituit. Vti virgula subtilior,

quæ in imò est, incertum statum primæ ætatis significaret: quæ adhuc nec vitij, nec virtutibus dedita est: biuium autem quod superest ab adolescentia incipit. Cuius dextra pars ardua est, sed ad beatam vitam tendens: sinistra faciliior, sed ad labem interitumque deducens. De qua sic Persius ait.

Et tibi cui Samios deduxit littera ramos,
Surgentem dextro monstrauit limite callem.

Et defloruit tanquam præcox vua: lætatum est cor meum in ea. Ambula uit pes meus iter rectum. à iuuentute mea inuestigabam eam. Bene quoque decorem sapientiæ adsimulat præcoquæ vuæ. Vt ostendat iucunditatem apud eum maxime valere, qui iam ad eam capiendam promptam impendit voluntatem. præcoquæ ergo vuæ inde sunt vocatæ, quod cito maturescant, & ante omnes sole coquantur. has græci lagos dicunt, quod currant ad maturitatem velociter, vt lepus. vnde ipse dicit: qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. & quis melius eam inuenire poterit, quàm is qui iter rectum mandatorum dei custodit? De quo scriptum est, concupiscis sapientiam seruata mandata, & deus seruabit illa tibi.

Eccle. 1. d.

Inclinaui modice aurem meam & excepi illam. multam inueni in meipso sapientiam, & multum profeci in ea. Ad perfectionem enim sapientiæ peruenire non est humani studij sed muneris diuini. Vnde modicum sibi videtur laborare pro adeptu magnæ intelligentiæ, quam deo donante præcepit. hoc tamen sciendum quod multa distantia est inter studiose quærentem, & desidiose negligentem. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. qui autem desidiose agit, lucrum quod adipisci per solertiam potuit, per negligentiam perdit. **Danti mihi sapientiam dabo gloriam.** Recte ergo dat gloriam datori omnium bonorum pro dono sapientiæ sibi concesso, quia tanti muneris possidere largitatem agnoscit non suæ solertiæ sed diuinæ gratiæ. sed quomodo iustum est vt post perceptum donum intelligentiæ homo semetipsum exerceat in bona operatione, iste amator diuinæ sapientiæ suum exemplum consequenter profert in medium, vt auditor intentus suum imitetur studium. Consiliatus sum enim vt facerem illam. Zelatus sum bonum, & non confundar. colluctata est anima mea in illa: & in faciendo eam confirmatus sum. Attende quod primum dicit se inisse consilium vt faceret illam, deinde boni zelo exardescere, postea animam suam in illa colluctare, & in faciendo eam se confirmatum esse: & intelligere quod primum est inuendum consilium vt discernatur bonum à malo. Deinde voluntatem ad hoc vertendam vt id quod bonum est ametur. postremo studium boni operis adhibendum, & ita vt non paruo tempore sed continuo ac feliciter in eodem conatu permaneat. sic enim confirmatus ad fructum perueniet sapientiæ. Vnde in prouerbij ipsa sapientia ait: meum est consiliu, & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. In vijs iustitiæ ambulo, in medio semitarum iudicij, vt ditem diligentes me, & thesauros eorū repleam. Manus meas extendi in altum, & in sapientia eius luxit anima mea, & ignorantias meas illuminauit. Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam. Possedi cū ipsa cor ab initio: propter hoc non derelinquar. Manus extendit in altum, qui precibus pijs supernum quærit auxilium. in sapientia illius eluxit animam, qui ad illam meditandam beniuola dirigit præcordia. Vnde in agnitione ipsius inueniet eam, hoc est enim sapientiam inuenire illuminata mente pleniter eam accipere. & quoniam hoc non alijs conceditur donum, nisi illis qui in eius perceptione præparant cor mundum, ideo dicit: possedi cum ip-

Prou. 8. b.

sis ab initio. Ac si diceret, dilexi eam puro corde ab initio. propterea nõ derelinquar: impossibile est enim vt executor veræ sapientiæ derelinquatur ab ea, cum ipsa dicat: Ego diligentes me diligam, & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. & alibi: qui operantur in me, non peccabunt. qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Venter meus cõturbatus est querendo illam: propterea possidebo bonam possessionem. Quod dicit ventre suum cõturbatum inquirendo illam: vel hoc insinuat, quod in eius meditatione anxium habuerit animum, quia omnis disciplina in præsentia amara est. vel hoc intimat, quod per eius notitiam ad peccatorum suorum compunctus sit pœnitentiam. Vnde scriptum est: qui addit scientiam, addit dolorem. hinc & Ioãnes in Apocalypsi narrat, quod angelus daret sibi librum, & diceret ei: Accipe librum, & deuora illum: & faciet amaricare ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tãquam mel. & accepi libellum de manu angeli, & deuoravi illum: & erat in ore meo tanquam mel, dulce. & cum deuorarem eum, amaricatus est venter meus. sed possidet in hoc bonam possessionem, quando per huiusmodi conuersionem ad æternam perueniet requiem. qui enim conuersus ingemuerit, saluus erit. & beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur. Dedit enim mihi dominus linguam mercedem meam, & in ipsa laudabo eum. Bona merces est lingua erudita, & boniloquax. quam qui dono dei habet, deum recte laudare, & proximum suum rite valet instruere: vnde per Esaiam dicitur: Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum qui lapsus est verbo. Adpropinquate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. Et quid adhuc retardatis, & quid dicitis in his: animæ vestræ sitiunt vehementer Hortatur vir sapiens paterno affectu indoctos atque indisciplinatos homines, vt sine retardatione atque cõturbatione properent & congregentur in domum disciplinæ, quæ est ecclesia: vbi prudentia vera discitur, & morum honestas assidue habetur. nec non & eos arguit & reprehendit, quod dum sitim verbi dei patiantur, refrigerium doctrinæ spiritualis nolint recipere. & quid sibi faciendum sit protinus subiungendo manifestat. Aperui os meum, & locutus sum, comparate vobis sine argento sapientiam, & collum vestrum subijcite iugo eius, & suscipiat anima vestra disciplinam. in proximo est enim inuenire eam. Mercimoniū optimum est, vbi deuotio hoc promereri valet, quod pecuniarum grandis impensa impetrare non potest: qui ergo intente discit, & disciplinabiliter viuit, donum cælestis sapientiæ veraciter obtinebit. Huic sententiæ simile est illud Esaiæ, quo dicit: Omnes sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite. Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac. quare adpenditis argentum non in panibus, & laborem vestrum non in saturitate? Audite audientes me, & comedite bonum, & delebitur in crassitudine anima vestra. spreto igitur illo argento & pecunijs, quibus aquas domini emere nõ possumus, pergamus ad eum qui tenens calicem sacramenti discipulis loquebatur: accipite & bibite, hic est sanguis meus qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. quod vinum miscuit, & sapientia in cratere suo omnes stultos sæculi, mundi quæ sapientiam nõ habentes prouocans ad bibendum. & nõ solum vinum emamus, sed & lac: quod significat innocentiam paruulorum. De quo lacte dicebat & Paulus: lac vobis potum dedi, non solidum cibum. & Petrus: quasi modo nati paruuli rationabile lac desiderate. Vnde & Moyses vinum & lac in Christi intelligens passionem mystico sermone testatur: gratiosi oculi eius à vino, & candidi dentes eius à lacte. Ergo non iuxta abundantiam ipsam & delicatos cibos, & crassitudinem corporis, auésque phasi-

Prou. 8. b.

Eccle. 24. c.

Apoc. 10. c.

Ezech. 3. e.

Matth. 5. a.

Cap. 55. a.

Matth. 26. c.

Marc. 14. c.

1. Cor. 3. a.

1. Pet. 2. a.

Gene. 49. b.

Raba.in Ecclesiasticum

des, & crassas turtures, mulsum merum, vxorum pulchritudinem, examina liberorum, dominus animæ pollicetur: sed illas delicias ad quas nos mystice prouocat, dicens: Delectare siue delicias fruire in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. & alibi: credo videre bona domini in terra uiuentium. & in alio psalmo: Benedic anima mea domino, & omnia interiora mea nomini sancto eius: qui implet in bonis desiderium tuum. Denique infert: audite me, & uiuet anima uestra. Omnium bonorum promissio, uita est sempiterna. Videte oculis uestris, quoniam modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Adsumite disciplinam in multo numero argenti, & copiosum aurum possidete in ea.

Pfal. 36.a.
Pfal. 26.d.
Pfal. 102.a.

Bonum studium quod mediocriter impensum æternum promerebitur præmium. pretiosior est ergo disciplina ecclesiastica multo numero argenti & copiosa possessione auri: quia hæc æternas præparat delicias: ista autem paruo, & in breui penitus deficiunt tēpore: mundus enim transit & concupiscentia eius. qui autē facit uoluntatem dei, manet in æternum. Lætetur anima uestra in misericordia eius, & non confundemini in laude ipsius. Pulchre hortatur animam lætari in misericordia dei: quia magna alacritas est cordis, dum recordatur misericordiam supérni iudicis, beneplacitum est enim domino super timentes eum, & in eos qui sperant in misericordia eius, & non confundemini (inquit) in laude ipsius. Non confundetur quisquam in laude domini, sed ille qui ingratus dono dei negligit referre gratias ipsi. Dicit enim psalmista: vniuersi qui te expectant domine, non confundentur. Confundentur iniqui facientes uana, quali autem clausula artifex iste in fine opus suum concludat, audiamus. Operamini opus uestrum ante tempus, & dabit uobis mercedem uestram in tēpore suo. Huic sententiæ canon totius diuinæ legis concordat, & hoc resonat, hoc docet, hocque hortatur: ut dum tempus habemus, semper bono operi insistamus: quātū in tempore opportuno iustissimo iudice retribuente, æternam mercedem pro hoc accipiamus. taliter Ecclesiastes librum suum concludit, dicens: finem loquendi, omnes pariter audiamus. Deum time, & omnia mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo. & cuncta quæ sunt, adducet deus in iudicium pro omni abscondito, siue bonum siue malum sit.

Pfal. 146.b.
Pfal. 24.a.
Ca. ultimo.

ABSOLVTVM EST HOC INSIGNE
opus Rabani Mauri super Ecclesiasticum. Parisijs:
in officina Simonis Colinæi. anno
1 5 4 4. Cal. Maij.

